

ANUAR ȘTIINȚIFIC

INSTITUTUL DE RELAȚII
INTERNAȚIONALE
DIN MOLDOVA

Volumul XI

- ☞ **Procese integraționiste europene**
- ☞ **Dezvoltarea economică în contextul globalizării**
- ☞ **Ajustarea dreptului național la legislația internațională**
- ☞ **Aspecte comparativ-contrastive în filologia contemporană**

IRIM-10 ani

Chișinău, 2012

ISSN 1857-1840

**INSTITUTUL
DE RELAȚII INTERNAȚIONALE
DIN MOLDOVA**

ANUAR ȘTIINȚIFIC
Volumul XI

**INSTITUTE
OF INTERNATIONAL RELATIONS
OF MOLDOVA**

ANNUAL SCIENTIFIC REVIEW
Volume XI

Chișinău, 2012

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef: *Valentin BENIUC*, rector al IRIM, doctor habilitat în politologie, profesor universitar

Redactori-șefi adjuncți: *Ludmila ROȘCA*, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar, IRIM

Vasile CUCERESCU, doctor în filologie, IRIM

Redactor științific: *Sergiu NAZARIA*, doctor habilitat în politologie, IRIM

Membri:

Alexandru BURIAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, IRIM

Alexandru GRIBINCEA, doctor habilitat în economie, profesor universitar, IRIM

Iurii KROTENKO, doctor habilitat în economie, IRIM

Vasilii SACOVICI, doctor habilitat în politologie, profesor universitar, Republica Belarus

Victor JUC, doctor habilitat, profesor cercetător, Institutul Integreare

Europeană și Științe Politice, AȘM

Valeriu CUȘNIR, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul de Istorie, Stat și Drept, AȘM

Valerii KOPEIKA, director al Institutului de Relații Internaționale

al Universității Naționale „Taras Șevcenko” din Kiev,

doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Ucraina

Mihail BÎRGĂU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector USEFS

Artiom MALGHIN, prorector МГИМО(У),

doctor în științe politice, conferențiar universitar, Rusia

Stanislav CERNEAVSKII, director al Centrului de Cercetări Științifice, МГИМО(У),

doctor habilitat în istorie, Rusia

Chris GRANT, doctor în științe politice, Universitatea din Mercer,

orașul Macon, statul Georgia, SUA

Ion IGNAT, doctor în economie, profesor universitar,

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

Mitchell A. BELFER, decan al Facultății Relații Internaționale și Studii Europene,

Universitatea Metropolitană din Praga, doctor în relații internaționale,

profesor universitar, Republica Cehă

Vladimir GUTOROV, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar,

Universitatea de Stat din Sankt-Petersburg, Conducătorul secției din Sankt-Petersburg a

Asociației Științei Politice din Federația Rusă (AȘPR)

Vitalie CAZACU, doctor în economie, conferențiar universitar, IRIM

Alexandru CAULA, doctor în drept, IRIM

Vasile LUNGU, doctor în drept, conferențiar universitar, IRIM

Ion BURULANĂ, doctor în drept, IRIM

Veronica NEAGU, doctor în pedagogie, IRIM

Lilia PORUBIN, doctor în filologie, IRIM

Carolina DODU-SAVCA, doctor în filologie, IRIM

Coordonator: *Uliana DODON*

Redactor: *Natalia CIOBANU*

Articolele au fost recenzate de specialiști în domeniu și aprobate spre publicare de Senatul IRIM (proces-verbal nr. 4 din 26 decembrie 2012).

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții
Institutul de Stat de Relații Intern. din Moldova = Institute of Intern.
Relations of Moldova : Anuar științific / Inst. de Relații Intern. din Moldova;
col. red.: Valentin Beniuc (red.-șef) [et al.]. – Chișinău: IRIM, 2012 (Tipogr.
“Print-Caro”). – ISBN 978-9975-9699-1-8
Vol. 11. – 2012. – 341 p. – 100 ex. – Texte: lb. rom., engl., germ.,
alte lb. străine. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – ISBN 978-9975-
4226-9-7.

082:378.632.7(478-25)=00

I-57

1

**PROCESE
INTEGRAȚIONISTE
EUROPENE**

PROCESUL POLITIC DECIZIONAL: ABORDARE TEORETICO-PRACTICĂ

Valentin BENIUC, doctor habilitat în științe politice, IRIM

Rezumat

În acest articol autorul abordează un fenomen social complex, actual și important pentru realitatea politică din Moldova – procesul politic decizional. Accentuând interdisciplinaritatea studiului, autorul pune în evidență metodologia specifică caracteristică procesului decizional. Pluralismul metodologic, desemnat de analiza realizărilor celor patru școli politologice, îi oferă autorului posibilitatea justificării ipotezei inițiale: viața este constituită din „situații și decizii”. Concluziile expuse au o semnificație majoră atât sub aspect teoretic, cât și sub cel practic.

Cuvinte-cheie: decizie, proces decizional, metodologia adoptării deciziei, ordinea de zi, agenda.

THE POLITICAL DECISION MAKING PROCESS: THEORETICO-PRACTICAL APPROACH

Valentin BENIUC, IRIM

Abstract

In this article, the author tackles a complex social phenomenon, that is actual and important for the political reality from Moldova – the political decision making process. Emphasizing the inter-disciplinarity of the study, the author is focusing on the methodology that is specific to the decision making process. The methodological pluralism, assigned by the analysis of the achievements of four political schools, provides the author with the opportunity to justify the initial hypothesis: life is composed of “situations and decisions”. The conclusions presented have a major significance, both from theoretic, practical point of view.

Keywords: decision, decision making process, decision making methodology, agenda, public agenda

Introducere. Chiar de la începutul acestei abordări vom constata că în Republica Moldova „procesul decizional” nu este obiectul unor serioase studii și cercetări științifice: nu sunt editate monografiile, articole științifice, nu sunt predate cursuri, nu sunt organizate conferințe științifice. Nici în sistemul pregătirii continue nu se regăsesc cel puțin unele lecții care ar elucida procesul decizional. Între timp viața fiecărui om este instituită din exerciții interminabile de a răspunde la diverse provocări și probleme. Zilnic apar situații, care comportă necesitatea luării de atitudine, adoptare a deciziilor. Dacă unele situații sunt de ordin cotidian, altele necesită serioase eforturi intelectuale, celelalte pot fi fără precedent, inclusiv de care depinde soarta omului. „Situații și decizii” – iată două elemente de bază, din care este instituită viața, observa renumitul savant spaniol Jose Ortega y Gasset. Într-adevăr, activitatea reglementată și bine determinată a unui om, totdeauna reprezintă un proces de adoptare a deciziilor – element de bază al acestei activități[1; 2; 3; 4].

Noțiunea de bază ce caracterizează procesul decizional și din care derivă diversele combinații terminologice în abordarea acestei teme este categoria cheie – „decizia”. În literatura de specialitate sunt diverse abordări și definiții ale acestei noțiuni care

într-o eventuală sinteză pot fi reduse la următoarele caracteristici și aspecte ale acestora: decizia poate fi calificată drept proces intelectual, act al opțiunii sau rezultat al acesteia; proces și rezultat al opțiunii alternative și atingerii scopului scontat; proces de gândire care presupune conștientizarea scopului și a procedeelelor de realizare a acestuia; abordarea diverselor variante de decizie; opțiunea alternativei și implementarea acesteia. Din perspectiva procesului de administrare, decizia reprezintă reacția organului de conducere direcționată spre realizarea eficientă a scopului.

Din punct de vedere al etapelor și motivațiilor decizionale, decizia este opțiunea una din multiplele căi, care ar asigura tranziția sistemului din starea ca atare în cea care ne-am dorit-o. Necesitatea deciziei apare atunci când există problema. Problema însă apare atunci când se formează diferența critică dintre situația existentă și cea aspirată. Dacă acest decalaj amenință existența sistemului, cum ar fi de exemplu schimbarea bruscă a situației internaționale, procesul de adoptare a deciziei devine arhicomplicat. O altă noțiune de bază care intervine logic în abordarea procesului politic decizional este „adoptarea deciziei”. Teoria adoptării deciziilor politice a apărut la intersecția câtorva științe: matematica, economia, științele politice, sociologia, psihologia. În condițiile globalizării adoptarea deciziilor politice devine comparativ mai complicată și este o parte specială a managementului politic și de politică externă. În acest sens obiectul de studii și de cercetare a adoptării deciziilor politice este unul complex și în continuă dezvoltare. Generalizând materialele puse în circuitul științific care abordează inclusiv acest subiect [5; 6; 7; 8; 9], vom menționa că obiectul respectivei investigații rezidă în cercetarea principiilor, legităților și metodologiei acumulării și procesării informației; elaborării ideilor și alternativelor; selectării variantei finale și implementării acesteia.

O contribuție indiscutabilă în procesul instituirii metodologice a adoptării deciziilor politice și de politică externă aparține principalelor școli politologice contemporane, clasificarea cărora poate fi expusă inclusiv după cum urmează: școala anglo-americană, preocupată de cercetarea problemelor din perspectiva realismului politic, geopoliticii și globalizării, reprezentată inclusiv de S. Lipset, C. Right, S. Huntington, G. Morgentau, G. Almond, R. Dali, D. Iston, Ch. Merriam, G. Lassuel; școala franceză – M. Duverge, J. Burdeau, M. Crosie, R. Aron, P. Bourdie, interesați de problemele tipologizării regimurilor politice, legitimizării nomenclaturii politice și de partid; școala germană – M. Veber, H. Arendt, R. Micheles, R. Darendorf, K. Jaspers, K. Schmidt, K. Deuch implicați în analiza comparată a sistemelor politice, problemelor de funcționalitate a societății civile și a statului de drept; școala italiană care prin cei mai iluștri reprezentanți ai săi G. Mosca și V. Pareto este preocupată în special de elaborarea conceptuală a teoriei elitelor politice, regimurilor totalitare și a sistemelor politice. Punctăm, caracteristicile de esență ale adoptării deciziilor politice sunt implicit influențate de școlile politologice menționate, care într-o expunere reduționistă acestea ar fi inserate în formula: elaborarea și adoptarea deciziilor politice reprezintă însăși procesul administrării, iar decizia este produsul principal al sistemului administrativ, momentul culminant. La rândul ei decizia provoacă apariția informației administrative direcționată spre executare în diverse formule: porunci, sarcini; indicații, ordine; regulamente; acte normative care pot fi calificate drept impulsuri pentru acțiuni

bine determinate. În acest sens, procesul administrativ politic este unul continuu de adoptare al deciziilor. Neadoptarea conștientă a unor decizii reprezintă de asemenea un act decizional. În aceste condiții este foarte important procesul de socializare, care reprezintă mecanismul principal de conștientizare și de realizare a deciziilor politice.

Menționând apariția teoriei și metodologiei adoptării deciziilor în contextul interdisciplinar, trăsăturile obiectului pe care-l abordăm sunt comune și altor discipline, cum ar fi de exemplu „Teoria conflictului”, ambele presupunând analiza situațiilor de politică internă sau internațională ca obiect comun de cercetare. Imediat însă trebuie să punctăm că între aceste două categorii sunt și serioase diferențe. Dacă în teoria conflictelor, comportamentul unor actori este condiționat de comportamentul altor actori, atunci în procesul decizional această condiție nu este una sine qua non. Procesul adoptării deciziilor necesită răspuns la toate întrebările care apar în legătură cu decizia luată de către oponent: cine a adoptat decizia?; în ce constă esența acesteia?; când a fost adoptată?; unde a fost adoptată, în ce condiții sau prin ce caracteristici se deosebește situația în care a fost adoptată?; cum poate fi clasificată și la ce categorie poate fi atribuită această decizie?; de ce anume o astfel de decizie a fost adoptată?; au fost alternative sau nu? ș.a.m.d.

În pofida faptului că procesul decizional se axează pe anumite legități, principii și etape de realizare, are la bază o anumită metodologie, specificitatea acestuia se schimbă în funcție de caracterul cultural-psihologic al comunității/statului, regimul politic, funcționalitatea sistemului administrativ al statului, nivelul de pregătire al funcționarilor, intensitatea abordării științifice a fenomenului decizional etc. Plus la aceasta, el suferă schimbări de la o etapă istorică la alta, transformându-se într-un element sistematic și indispensabil. Altfel fiind spus, procesul adoptării deciziilor a devenit elementul principal al unui sistem social-politic, actualmente acesta deosebindu-se esențial chiar de perioadele imediat trecute.

Fenomenul în esență este cauzat, în primul rând, de creșterea bruscă a dinamismului politic, în special celui extern. Perioada când o decizie adoptată anterior rămâne corectă sau neschimbată s-a redus la maximum.

În al doilea rând, dezvoltarea științei și tehnicii, tehnologiilor de acumulare, stocare și analiză a informației a rezultat în apariția unui mare număr de alternative decizionale.

În al treilea rând, a crescut interdependența diferitor decizii și consecințele acesteia. În aceste condiții, problema selectării alternativei decizionale a devenit mult mai complicată. În perspectivă putem aștepta o și mai complexă interconexiune în acest sens, fapt ce ar complica și mai mult opțiunea rațională.

În al patrulea rând, s-a schimbat percepția asupra sistemelor organizaționale create de om. Ele sunt privite nu doar ca niște construcții mecanice, dar ca sisteme deschise în care decidenții se manifestă activ.

Aceste caracteristici în ansamblu impun procesului decizional necesitatea respectării metodologiilor elaborate, or perioada improvizărilor administrative, deciziilor prompte și unilaterale este ireversibilă. Centrele decizionale ale statului, în special cele implicate în adoptarea deciziilor globale, sunt obligate să țină cont de realitățile instituite. În acest sens este important să cunoaștem cadrul funcțional al decidenților și prin ce se deosebesc ei de ceilalți componenți ai procesului administrativ politic. Portretul sumar al acestora este reprezentat de persoanele care participă în dezbaterile celor mai diverse întrebări; care influențează pe cei ce adoptă deciziile – reprezentanți ai elitelor, organizațiilor

neguvernamentale, mișcărilor politice de opoziție, sindicatelor; care determină ce decizii de alternativă pot fi luate în considerație; care poartă răspunderea politică sau juridică pentru decizia adoptată; care adoptă decizii, determinând în ultimă instanță care din alternativele decizionale sunt definitive. De exemplu, procedura de votare din parlamentul țării. Toate aceste persoane se află pe tot parcursul decizional în fața a trei probleme: ce reprezintă și unde se află începutul deciziei? – formarea agendei decizionale; cum va fi adoptată decizia? – mecanismul adoptării; cum va fi aceasta implementată? – consecințele.

Circumstanțele ce provoacă necesitatea punerii problemei pe agenda decizională sunt diverse, uneori accidentale chiar. Cele mai frecvent întâlnite sunt: presiunea opiniei publice și campaniile organizate de mass – media; numeroase și repetabile mitinguri și proteste în preajma centrelor decizionale – parlament, guvern, ministere, justiție; demersurile repetate din partea liderilor de partid; propunerile insistente din partea consilierilor sau „șoaptele dulci” din partea soțiilor și amantelor celor care adoptă decizia; mituirea persoanelor care intermediază sau adoptă decizia respectivă. O etapă importantă în promovarea deciziei este întocmirea „ordinii de zi”. La începutul anilor 1970, savanții americani au pus în circuitul științelor politice două noțiuni: „ordinea de zi” – complexul unor întrebări și probleme considerate importante într-o perioadă sau alta de timp și „elaborarea ordinii de zi” – inocularea acestui complex în conștiința persoanelor care adoptă decizii. J. Dearin și E. Rogers în monografia „Determinarea ordinii de zi” [10; 11] expun câteva agende care interacționează și totodată concurează între ele: agenda politică determinată de stat; agenda politică promovată de către mass – media; agenda publică reflectată în opinia exprimată de către popor. Se consideră că acest „model tripolar” însumează principalele agende, care interacționează între ele.

Instituirea ordinii de zi trece prin câteva etape. J. Manheim și R. Rich înclină spre patru etape de elaborare a agendei: prima – generarea revendicărilor; a doua – articularea; a treia – agregarea (asamblarea elementelor principale); a patra – întocmirea ca atare a ordinii de zi, adică examinarea problemei la nivel oficial.

Însuși procesul adoptării deciziilor trece la rândul său prin etapele sale specifice de valorificare. În acest sens G. Lassuel evidențiază șapte etape funcționale în procesul adoptării deciziilor: formularea problemei; acumularea informației; elaborarea recomandărilor (formularea alternativelor); determinarea și alegerea alternativei decizionale; adresarea pentru susținere (socializarea preventivă); evaluarea eficienței deciziei adoptate; rezultatul.

În viziunea altor cercetători, procesul decizional trece prin mai puține etape [12] fiind perceput într-o formulă reduționistă [13].

Concluzii. Este de menționat că adoptarea deciziei constituie cel mai important element în construcția decizională, însă procedura implementării acesteia este una decisivă pentru întreg procesul. În acest sens este important să se cunoască ce se va întâmpla după adoptarea deciziei, iar decidenții să răspundă la următoarele întrebări: sunt tentați factorii de putere să implementeze decizia în practică?; ce se întâmplă cu această decizie în perioada de realizare?; în ce condiții și când această decizie este implementată?; care este impactul deciziei date și asupra căror grupuri sociale se manifestă?; cum această decizie influențează sistemul politic, sistemul de valori?; în ce măsură factorii externi intervin în procesul implementării decizionale? ș.a.m.d.

De menționat că factorii politici, mai ales externi, sunt cei mai trenanți în influența lor. În una din publicațiile jurnalului “Cosmopolis”, istoricul rus D. Dragunșchi învedera că contradicțiile în triunghiul Britania – Franța – Germania sunt alimentate de istorie. Nimic nu este uitat, spunea el, nici blocada continentală, nici războiul franco – prusac, nici măcelul de la Verdeau, mai mult, nu sunt uitate nici evenimentele în jurul Elyasului, Lotaringiei, regiunii Saar.

Un decident bine instruit va lua în calcul nu doar factorii majori și evidenți, dar și cei cu caracteristici subtile: diferența de vîrstă a decidenților (diferențele de percepție), nivelul lor de studii (de cunoaștere), amploarea viziunilor și imperatiile lor morale.

Concluzionând, menționăm că adoptarea deciziilor este o acțiune administrativă și politică de mare răspundere. Ea necesită cunoașterea și aplicarea metodologiilor decizionale existente; trecerea procesului decizional prin toate etapele și fazele instituționalizante, în special: percepția și conștientizarea adecvată a problemei; trecerea acesteia pe agenda de activitate decizională; acumularea datelor, analiza și elaborarea alternativelor; adoptarea deciziei și implementarea eficientă a acesteia, ținând cont de întreaga gamă a factorilor de influență.

Referințe bibliografice

1. **Дектярев А.А.** *Принятие политических решений.* - М.: 2004;
2. **Демидов В.В., Дудин В.В.** *Процесс принятия решений.* Новосибирск 2008;
3. **Решетников С.В., Решетникова Т. С.** *Теория принятия политических решений: функциональный подход.* - Минск 2012;
4. *Теория принятия решений как научная дисциплина. Ее место в системе научных знаний* // <http://zrada.net/bookinfo-degtyarev-a-a/degtyarev-a-a-prinyatie-politicheskikh-resheniy-razdel-1.html> <http://www.sapanet.ru/kafedra/gogs/pppr1.pdf>
5. *Методологические подходы и концептуальные модели в интерпретации политических решений* // А.А. Дектярев *Принятие политических решений.* - М., 2004 с. 79-180;
6. *Политическое решение : алгоритм и методы принятия* // <http://zrada.net/bookinfo-degtyarev-a-a/degtyarev-a-a-prinyatie-politicheskikh-resheniy-razdel-1.html>;
7. **Спиридонов К. А.** *Процесс глобализации и принятие политических решений* // <http://jurnal.org/articles/2007/polit51.html>
8. **Коргунов С.** *Принятие внешнеполитических решений в России и США* // <http://www.intertrends.ru/five/005.htm>
9. **Ворогников В.** *Политические решения: Теория и российская теневая практика* // http://www.rau.su/observer/N1_2004/1_09.htm etc.
10. http://en.wikipedia.org/wiki/Agenda-setting_theory
11. http://books.google.md/books/about/Agenda_Setting.html?id=JeQFd9GqheAC&redir_esc=y
12. Politologii americani D March și T. Simon includ în procesul decizional 4 etape : formarea problemei; investigarea și elaborarea celor mai optimale variante de decizii; analiza comparată a alternativelor; alegerea alternativei în calitatea variantei finale.
13. În politologia rusă s-a instituit o anumită viziune asupra etapizării procesului decizional, care reflectă următoarele faze: acumularea datelor cu privire la problema discutată; analiza datelor; adoptarea deciziei; realizarea deciziei.

rector@irim.md

Prezentat la 20 decembrie 2012

CONTINUITATE ȘI DISCONTINUITATE ÎN EVOLUȚIA SISTEMELOR INTERNAȚIONALE

*Victor JUC, doctor habilitat în politologie, profesor cercetător,
Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM*

Rezumat

Articolul este consacrat cercetării teoriei sistemelor internaționale, investigațiile științifice fiind realizate în contextul transformărilor structurale de sistem care s-au produs după încheierea războiului rece. În articol sînt supuse cercetării științifice unele categorii precum sistem internațional, structură, ordine mondială, configurație, stabilizare sistemică, schimbare, polaritate și stratificare. Concluzia este că după sfîrșitul războiului rece s-au produs transformări esențiale în structura sistemului internațional, ordine care este expresie a prezenței fenomenului continuității și discontinuității în evoluția sistemelor internaționale abordate sistemic.

Cuvinte-cheie: sistem internațional, structură, polaritate, stratificare, stabilitate, schimbare.

THE CONTINUITY AND THE DISCONTINUITY IN THE EVOLUTION OF INTERNATIONAL SYSTEMS

Victor JUC, AȘM

Abstract

The article is dedicated to the research of international systems; scientific investigations being conducted in the context of structural system transformations that were produced after the finalization of the cold war. The article conducts a scientific research of some categories like international system, structure, global order, configuration, systemic stabilization, change, polarity and stratification. The conclusion is that after the end of the cold war essential transformations occurred in the structure of the international system, order that is an expression of the phenomenon of continuity and discontinuity in the evolution of international systems, following a systemic approach.

Keywords: international system, structure, polarity, stratification, stability, change.

Introducere. Configurația ordinii mondiale și structura sistemului internațional sînt supuse fenomenelor stabilității și echilibrului, fapt care imprimă investigațiilor actualitate și importanță. Actualitatea este determinată de necesitatea de a pune în lumină factorii care asigură stabilitatea și schimbarea tipurilor de sistem internațional, iar importanța constă în identificarea circumstanțelor catalizatoare ale modificării sistemelor, dat fiind că încheierea războiului rece a introdus amendamente în teoriile precedente care se refereau la transformările structurale de sistem, în sensul că trecerea s-a produs pe cale pașnică.

Metodele și materialul aplicat. În procesul de elaborare a articolului au fost aplicate mai multe metode general-științifice și particular-științifice precum: sistemică, structural-funcțională, istorică, instituțională, retroactivizării, comparativă, descriptivă și prospectivă. Tabloul investigațiilor realizate este întregit de analiză și sinteză, inducție și deducție, cărora le-a revenit un rol important în valorificarea științifică a problemelor supuse cercetărilor.

Dimensiunile ordinii mondiale raportate la sistemele internaționale se exprimă prin două tipuri de structuri:

1. polaritatea – asociindu-se cu dimensiunea orizontală, definește relațiile dintre actorii principali din cadrul unui sistem, marile puteri fiind ierarhic structurate și prin componența lor variază de la o perioadă istorică la alta;

2. stratificarea – vizează funcționalitatea pe verticală a relațiilor dintre actori și caracterul eterogen al raporturilor asimetrice, cu precădere dintre marile puteri, care formează „centrul” sistemului și celelalte state, poziționate la „semiperiferia” și la „periferia lui”.

La rîndul ei, polaritatea se rezumă la trei tipuri de structuri ale sistemului internațional și, respectiv, trei configurații ale ordinii mondiale: unipolară, bipolară și multipolară. Conform lui W.Wohlforth, susținut de J.Mearsheimer, unipolaritatea nu este altceva decît „o structură în care capacitățile unui stat se dovedesc a fi prea mari pentru a fi contrabalansate”, ea presupune, potrivit opiniei lui S.Huntington, „o supraputere, nici o putere majoră semnificativă și multe puteri minore, ...supraputerea fiind în stare să soluționeze eficient problemele internaționale de una singură și nici o combinație de alte state (o coaliție de puteri minore –n.n) nu dispune de potențialul necesar pentru a-i impune condiții să-și modifice acțiunile”[1, p.35]. Bipolaritatea implică două supraputeri, ca regulă aflate în conflict multiaspectual, fiecare dominînd o anumită parte din sistemul internațional, iar rivalitatea se manifestă fie prin concurența pentru extinderea influenței, incluzînd aplicarea diferitor tipuri de mijloace, inclusiv, potrivit lui P.de Senarclens, războaiele dintre sateliți, fie degenerază, conform lui K.Holsti, într-o conflagrație generală care include ambele alianțe. Multipolaritatea, precizează S.Huntington, presupune trei și mai multe mari puteri aflate în relație de concurență și cooperare în condițiile unui echilibru relativ de forțe, soluționarea problemelor internaționale de importanță majoră reclamînd efortul conjugat al actorilor.

K.Waltz consideră că „o schimbare structurală este o revoluție” produsă în principiul ordonator al sistemului sau „o modificare în distribuția capabilităților între unitățile lui”[2, p.108,141]. Referindu-se la aceste poziții J.Ruggie este de părere că teoria lui K.Waltz ignoră deosebiriile dintre sisteme alcătuite din diferite tipuri de unități, iar R.Keohane o apreciază ca fiind „atît de generală încît trece cu greu testele dificile pe care ea însăși le stabilește” pentru o asemenea construcție. M.Kaplan din contra, susține că schimbările sînt determinate de comportamentul actorilor, statele fiind „surse perturbatoare din afara sistemului”. R.Rosecrance de asemenea numește statele „o sursă perturbatoare” fie „într-o măsură mai mare, dacă elitele lor sînt revoluționare și nu dețin un control sigur asupra unei cantități mari de resurse disponibile”, fie „într-o măsură mai mică, dacă elitele lor sînt conservatoare și posedă un control sigur asupra unei cantități restrînse de resurse”. El definește patru determinante inerente oricărui sistem: atitudinea elitei și gradul de control exercitat de aceasta asupra resurselor, accesibilitatea resurselor controlate de elită și capacitatea ei de a ține sub control factorii perturbatori. Concluzia preliminară este că instabilitatea internă amenințînd existența elitei, se răsfrînge direct asupra sistemului internațional și, implicit, sporește gradul lui de turbulență. Elaborînd patru elemente structurale care formează un ciclu deplin al evoluiei sistemului, sursa perturbatoare sau input, mecanismul reglator, constrîngerile de mediu care convertesc fenomenele înregistrate

și în sfârșit, obținerea rezultatelor în urma convertirii constrângerilor, el deosebește nouă tipuri de sisteme istorice ale relațiilor internaționale pe care le partajează în două modele: stabil și instabil. Primul include „secolul al XVIII-lea” (1740-1789), „concertul european” (1814-1822), „concertul scurtat” (1822-1848), „concertul lui Bismarck” (1871-1890) și „perioada postbelică” de la 1945, iar al doilea cuprinde „imperiul revoluționar” (1789-1814), „concertul demolat” (1848-1871), „naționalismul imperialist” (1890-1918) și „militarismul totalitarist” (1918-1945) [3, p.155].

Precizând că abordarea sistemică concepe sistemul internațional în forma conexiunii directe dintre structura internațională și unitățile de interacțiune, supunând analizei critice cele două sus-menționate elaborări științifice, K. Waltz insistă că M. Kaplan prin tentativa sa teoretică numită „sistem de acțiune” a suferit eșec din cauza că „n-a fost în stare să conceapă într-un mod util sistemul internațional în relațiile cu mediul său ori să traseze o limită între ele” și se solidarizează cu Ch. McClelland, care exprimă opinia că M. Kaplan în egală măsură a popularizat, dar și a ocultat teoria sistemică. K. Waltz refuză și elaborării lui R. Rosecrance dreptul de a se numi teorie, catalogînd-o că nu este mai mult decît o schiță, demersul lui istoric fiind considerat a fi unul reduționist din motivul că „sistemele n-au nici un impact asupra acțiunilor și interacțiunilor statelor naionale”, iar tentativa de a corela insecuritatea internă a elitelor cu instabilitatea internațională se dovedește a fi nefondată, deoarece se extrage neîntemeiat concluzia că „politica internațională din perioadele 1789-1814 și 1918-1945 ar fi fost bipolară”. Statutul de „gînditor sistemic” este negat de K. Waltz și lui D. Singer, care și-a propus să dezvolte o „perspectivă sistemică asupra relațiilor internaționale”, el relevînd posibilitatea de a supune analizei realitatea fie din perspectiva sistemului, fie a unităților, prin utilizarea cu precădere a metodelor statistice de investigație. B. Buzan și R. Little subliniază că potrivit lui D. Singer, sistemul internațional este „dominant subsistemic”, în timp ce K. Waltz consideră că acesta este „dominant sistemic” și deci, pentru D. Singer comportamentul statelor nu este dictat de structura sistemului, pe cînd pentru K. Waltz – este determinat de structură [4, p.53-56]. La rîndul său, K. Waltz este culpabilizat de către A. Wend de teoretizare slabă a concepției sistemului internațional, provenită din insistența de caracter metodologic de a face distincție clară între structura sistemului și structura unităților, dat fiind că prima trebuie să excludă orice referință la a doua, pe cînd în cazul constructivismului, acestea sînt identice din cauza că se constituie reciproc și „nu este posibil să vorbim despre structură fără a aborda identitatea și interesele unităților componente”.

Într-adevăr, concluziile lui R. Rosecrance care presupun că „tipul de comportament al actorilor determină rezultatele internaționale” în unele cazuri sînt forțate logic și vin în contradicție cu realitățile: cei mai mari distrugători ai sistemelor internaționale definite de analistul american au fost Napoleon și A. Hitler, însă nu este mai puțin adevărat că ei n-au avut frică de „răsturnarea constituțiilor interne” din perioadele care i-au precedat. Este de asemenea îndoielnic și dificil de confirmat ideea cum că în primii cincisprezece ani postbelici rolul de reglator de sistem au fost exercitate de Organizația Națiunilor Unite, dar care, în opinia noastră, mai degrabă a servit în calitate de tribună pentru propagandă ideologică și de blocul țărilor neangajate, însă ponderea internațională a pretinsului bloc a fost minimală, chiar dacă în anul 1955 au fost adoptate „principiile de la Bandung” și în 1961 a fost fondată Mișcarea de Nealinieră.

În tentativa de a explica schimbarea sistemelor internaționale de state, R.Gilpin a elaborat teoria opțiunii raționale, bazată pe unele ipoteze ale teoriei microeconomice a alegerii raționale, prin care el definește trei tipuri de schimbări : prin interacțiune – se referă la schimbarea relațiilor interstatale într-un anumit cadru al echilibrului de putere; sistemică – vizează guvernarea generală a sistemului, numărul marilor puteri și schimbarea identității puterilor dominante, schimbările producându-se ca regulă printr-un război în interiorul lui, izbucnit fie în urma provocărilor la adresa distribuției de putere existentă, fie a încercărilor de a o menține; schimbarea sistemelor – presupune transformarea fundamentală a actorilor și, implicit, a naturii sistemului. Schimbarea ciclică în sistemul internațional este determinată de cinci principii: un sistem internațional este stabil, adică se află în echilibru, dacă nici un stat nu consideră că schimbarea este profitabilă; un stat va căuta să schimbe sistemul internațional dacă beneficiile așteptate depășesc costurile presupuse; un stat va încerca să schimbe sistemul internațional prin expansiune teritorială, politică și economică pînă cînd costurile marginale ale unei viitoare schimbării sînt egale sau mai mari decît beneficiile așteptate; odată ce se ajunge la un echilibru între costurile și beneficiile unei viitoare schimbări și expansiunea este atinsă, costurile economice de menținere a status-quo-ului tind să crească mai repede decît capacitatea economică de a-l susține; în cazul dacă dezechilibrul din sistemul internațional nu este depășit, sistemul se va schimba și se va stabili un echilibru nou, care va reflecta redistribuția puterii [5, p.35-36]. R.Gilpin susține că în plan istoric sistemele internaționale au fost structurate în trei maniere: o structură de control imperială sau hegemonică, în care un singur stat domină sistemul; o structură de control bipolară, în care sistemul este controlat de două state puternice și o structură a balanței de putere, în care trei sau mai multe state își reglementează reciproc activitățile.

Prin urmare, conform lui R.Gilpin, sistemul internațional fiind centrat din 1648 pe state naționale, este supus schimbărilor sistemice, stabilitatea sau instabilitatea lui depinzînd de existența unui hegemon politic și economic, cum a fost Marea Britanie în secolul al XIX-lea sau se dovedesc a fi Statele Unite ale Americii după 1945. Mecanismul principal de realizare al schimbării a fost „războiul hegemonic” sau în termenii lui R.Aron „războiul general”, acesta determină în ultimă instanță statul sau statele care vor domina și governa sistemul, factorii motivaționali ai modificării fiind de caracter teritorial, social-demografic și tehnologic-militar. Autoritatea puterii-hegemon este în descreștere pe măsură ce costurile dominației încep să fie mai mari decît avantajele, iar oponenții nu vor ezita s-o conteste, provocîndu-se astfel instabilitate și dezechilibru, dar care sînt remediate prin război. Referindu-se la același subiect al declinului puterilor hegemonice, cu precădere în perioada contemporană, ordine care se răsfrînge asupra stabilității, B.Buzan subliniază că acestea se erodează datorită „autoepuizării economice pe termen lung prin export de inflație, transfer de capital și tehnologie, sporire a rigidității structurale în plan economic ca rezultat al cererilor sociopolitice provenite din experiența puterii și succesului precum și a costurilor disproporționate, în special de caracter militar, care împovărează economia hegemonului în relațiile cu rivalii săi”[6, p.621].

St.Hoffmann evaluînd teoria lui R.Gilpin, care consideră că pentru ca un anumit tip de ordine economică internațională să funcționeze statul hegemon trebuie să

stabilizeze relațiile monetare și comerțul internațional, să asigure redistribuirea capitalului prin asistență externă și să dispună de un mecanism de sancționare a actorilor ce abuzează de sistem[7, p.274-275], conchide că aceasta „oferă o expunere mai bună a sistemului economic internațional decât a celui politic”, pe când în accepția lui R.Keohane, ea „nu reflectă bine ascensiunea unității hegemonice și nu clarifică de ce mai degrabă apar unii adversari decât alții”. În același timp, urmărind să contribuie la elaborarea unei teorii a stabilității hegemonice, R.Keohane susține că „structurile hegemonice ale puterii, dominate de o singură țară, contribuie în cea mai mare măsură la dezvoltarea regimurilor internaționale puternice, ale căror reguli sînt relativ precise și bine asimilate... Este de așteptat, aspiră profetic cercetătorul american la începutul anilor '80 ai secolului XX, ca declinul structurilor hegemonice de putere să prevestească decăderea forței regimurilor economice internaționale corespunzătoare”[7, p.271]: „hegemonia deține adesea un rol important, chiar edificator, în crearea regimului internațional”, însă „mărimea și incertitudinea costurilor tranzacției presupun ca regimurile să fie mai ușor de menținut decât de creat”. La rîndul său, încercînd să definească noutatea de conținut în teoria lui R.Keohane, dar totodată fiind marcat de realitățile din condițiile războiului rece, D.Snidal exprimă opinia că aceasta nu se rezumă la afirmația potrivit căreia „actorii principali pot impune un regim în politica internațională, ci la înțelesul pe care îl imprimă acțiunii colective și la concluzia că hegemonia este benefică în sens larg”.

Luînd ca bază criteriul dominației asupra mărilor, rutelor comerciale internaționale importante și punctelor de sprijin de interes strategic și propunînd două modele de analiză comparată asociate cu două sisteme universale, Agraria și Industria, G.Modelski concepe evoluția relațiilor internaționale în formă de cinci cicluri succesive: portughez (1497-1580), olandez (1580-1713), două cicluri britanice (1710-1783 și 1815-1918), fiind urmate de cel american, început în 1918 și aflat în plină desfășurare. Schemele conceptuale de analiză fundamentate de G.Modelski prin abstracție se bazează pe unități fie agrare, fie industriale, întruchipînd trăsături ale sistemelor internaționale alcătuite din totalități de elemente care se află în interconexiune, dar nu este absolut indispensabil ca să aibă corespondent în realitate: modelele combină elemente proprii diferitor perioade istorice și „este important de a urmări procesul modificării sistemelor în raport cu cele două puncte extreme ale scării convenționale [3, p.149].

R.Cox abordează hegemonia în spirit neomarxist, în sensul fundamentat de A.Gramsci, ca unitate a structurii și suprastructurii, adică puterea bazată pe dominație asupra producției este exprimată printr-o ideologie care încorporează compromisul sau consensul dintre grupurile dominate și cele dominante. R.Cox este de părere că hegemonia la nivel global nu poate fi echivalată sub aspect realist cu dominația simplă, deoarece realismul nu face decât să perpetueze supremația celor doi actori majori asupra restului lumii, dar totodată nu poate fi tratată nici în accepție neoliberală, ca bun public de urmărit, dat fiind că instituționalismul neoliberal nu proclamă decât interesele hegemoniilor, propunîndu-le întregii lumi ca fiind în interesele tuturor, cu toate că în cazul statelor slab dezvoltate schimbul economic neîngrădit se dovedește a fi mai puțin profitabil sau chiar se află în defavoarea lor. Ambele teorii sînt îndreptate spre legitimarea dominației celor puternici, iar anihilarea ei poate fi realizată doar

printr-un efort comun al actorilor aflați în periferia sistemului mondial, avînd șanse mai mari de reușită în condițiile crizelor inevitabile ale capitalismului. Este de menționat de asemenea că el recunoaște rolul hegemoniilor în menținerea stabilității internaționale, dar nu exclude totodată posibilitatea schimbării, deosebind „trei structuri ale ordinii mondiale”: economia internațională liberală (1789-1873), era imperialismului concurențial (1873-1945) și ordinea mondială neoliberală (după 1945)[5, p.196].

Rezultatele investigației. Trei modele de hegemonie sînt definite și de I.Wallerstein, Provinciile Unite la mijlocul secolului al XV-lea, Marea Britanie la mijlocul secolului al XIX-lea și Statele Unite ale Americii la mijlocul secolului XX [5, p.401], dar spre deosebire de R.Gilpin sau G.Modelski, consideră că schimbările structurale se produc nu pe orizontală, ci pe verticală, mai ales prin extinderea pieții capitaliste, el avînd în vedere nu „o singură putere care domină sistemul într-o anumită perioadă de timp, ci o structură în formă de trei cercuri concentrice, determinată de conexiunile economice fundamentale ce lasă loc controlului exercitat asupra sistemului de către o putere-hegemon”[8, p.17]. Structura triadică definită de J.Wallerstein, care, de altfel, se dovedește a fi destul de complexă, cuprinde: centrul – include două categorii de puteri majore: statele care au interese la scară globală și dispun de potențial pentru a le susține și statele care au influență mare asupra formării și respectării regulilor de funcționare ale sistemelor internaționale, mai ales cele de caracter economic; semiperiferiile – constau din trei categorii de state: fostele puteri centrale ce se află într-o situație vădită descendentă, dar care continuă să dețină o pondere importantă în sistem, puterile în devenire, care urmăresc mai cu seamă să-și sporească rolul în relațiile internaționale și puterile regionale subsistemice, ale căror interese și capacități nu depășesc cadrul subregional; periferiile – înglobează statele cu economii subdezvoltate și capacități militare foarte reduse, securitatea lor depinzînd în mare măsură de aranjamentele internaționale ale puterilor majore.

Partajarea „centru”, „semiferie” și „periferie” este definită în baza periodizării evoluției sistemului mondial, fiind urmărite tendințele statelor suverane spre un anumit tip de structură: 1450-1640: se pun bazele economiei capitaliste prin introducerea și dezvoltarea circuitului monetar la nivel european, schimbul și comerțul au favorizat gradual comunicarea internațională; 1640-1815: se formează sistemul european comunicațional în rezultatul „fortificării statelor naționale ca urmare a eșecului Habsburgilor de a converti economia mondială într-un imperiu mondial”; 1815-1917: este perioada echilibrului european, necesar marilor puteri pentru a elimina războaiele; începe la 1917: statele fiind entități politice și juridice, urmăresc edificarea unui sistem organizațional – instituțional de relații,[9, p.54-55]. B.Buzan și R.Little consideră că I.Wallerstein a dezvoltat un model teoretic solid, dar în mod neîntemeiat ignoră sectorul politico-militar al unui sistem mondial, costurile eliminării acestui sector fiind foarte mari.

Periodizarea istorică a sistemului mondial elaborată de J.Wallerstein necesită mai multe precizări, mai ales ce se referă la perioada inițială, fiind propusă, potrivit lui St.Hoffmann, „o schemă dezvoltată în baza unor analize particulare de evenimente”. Periodizarea contextuală a sistemelor internaționale propusă de F.Pearson și J.Rochester din contra, solicită mai puține specificări cronologice, cu excepția argumentării liniei de demarcațiune dintre ultimele două etape: 1648-1789: sistemul clasic internațional; 1789-1945: sistemul internațional tranzițional; 1945-1973: sistemul internațional postbelic; de

la 1973: sistemul internațional contemporan[9, p.56]. În accepția noastră, F.Pearson și J.Rochester au forțat în mod neîntemeiat semnificația destinderii globale dintre supraputeri, la care se mai adaugă politica „orientală” a Cancelarului vest-german W.Brandt și încheierea războiului în Vietnam: acești autori au manifestat o doză exagerată de optimism, în realitate această perioadă n-a durat nici jumătate de deceniu și a cedat locul logicii confruntării, care este mai firească lumii bipolare, iar sub aspect extins, luînd ca bază alternanța cooperare/conflict, a luat sfîrșit odată cu încheierea războiului rece.

Am specificat deja că M.Kaplan este unul dintre primii cercetători care a întreprins o tentativă consistentă de a aplica analiza sistemică în investigarea Relațiilor Internaționale, abordate ca o totalitate integră. Înțelegerea Relațiilor Internaționale, potrivit opiniei cercetătorului american, se realizează prin intermediul noțiunilor „structură”, „echilibru”, „stabilitate” și „modificări dinamice” ale sistemelor internaționale. În dezacord cu R.Aron, el face distincție dintre stările de „echilibru” și „stabilitate”, considerînd că echilibrul poate fi și instabil. Relațiile internaționale globale, subliniază M.Kaplan, alcătuiesc un sistem unic ultrastabil, care este mișcat în timp de asemenea variabile precum numărul, tipul și comportamentul actorilor statali, potențialul lor militar și economic: procesele internaționale și interconexiunea lor definește „sistemele structurale și behavioriste ce se desfășoară în diferite perioade istorice”[9, p.157]. El deosebește șase tipuri de bază și patru varietăți cu titlul de precizări și completări de sisteme internaționale, dintre cele șase macromodele ale politicii internaționale două fiind realități istorice, sistemul echilibrului de forțe și sistemul bipolar flexibil, iar celelalte patru, adică veto individul, bipolar rigid, universal și ierarhic, nu reprezintă altceva decît construcții ipotetice.

Sistemul echilibrului de forțe se caracterizează prin următoarele trăsături: statele naționale sînt unici actori internaționali din care cauză lipsesc subsisteme politice și diferențierea rolurilor; obiectul de bază al preocupării actorilor este asigurarea securității optime, fiecare urmărind să-și rezerveze mai multă securitate decît cota-parte ce îi revine din potențialul militar comun al sistemului; are loc creșterea stocastică și imprevizibilă a producției, iar absența acțiunilor compensatorii sporește pericolul micșorării gradului de stabilitate al sistemului; fiecare actor, inclusiv marile puteri, numărul cărora nu trebuie să fie mai mic de cinci, are nevoie de aliați pentru a-și valorifica scopurile și deci, este vital cointerestat în menținerea potențialilor parteneri de coaliții. Regulile de comportament pentru actorii din cadrul acestui sistem multipolar sînt următoarele: să-și extindă posibilitățile, de preferat prin negocieri decît utilizînd războaiele, dar în același timp este mai bine să poarte un război decît să nu fie în stare să-și lărgească posibilitățile; mai bine să termine războiul decît să distrugă marea putere; să opună rezistență oricărei coaliții sau națiuni care urmărește să predomine în sistem; să considere marile puteri ca fiind parteneri acceptabili, să permită țării învinse să se includă în sistem cu dreptul de partener acceptabil etc. În cazul în care marile puteri se conduc de aceste reguli, sistemul echilibrului de forțe funcționează în maniera următoare: coalițiile avînd ca suport interese concrete, sînt de caracter provizoriu și de scurtă durată din cauza că cele permanente pot submina echilibrul necesar pentru asigurarea securității tuturor membrilor sistemului; statele urmăresc în războaie scopuri limitate, respectă regulile și nu se implică în afacerile interne ale altor actori.

Considerăm că ordinea neamestecului în afacerile interne ale altor state se referă

numai la relațiile dintre marile puteri, care mai ales după Congresul de la Viena din 1815, au utilizat pe larg principiul echilibrului de putere și diplomația în comun, devenite instituții importante ale concertului european, asumându-și, potrivit lui D. Armstrong, un rol managerial deosebit în sistemul internațional prin însușirea dreptului și responsabilității exercitării unei forme de tutelaj asupra actorilor minori, tutelaj ce le-a oferit prerogative extinse de intervenție în afacerile lor interne și de a le ține într-o anumită măsură sub control politica externă.

Sistemul internațional bipolar flexibil se distinge prin următoarele caracteristici: prezența a două blocuri, fiecare fiind condus de un actor-lider; diferențierea rolurilor în interior, eterogenitatea sistemului fiind amplificată mai ales de apariția țărilor din lumea a treia și crearea organizațiilor internaționale guvernamentale; prezența armamentului nuclear. Regulile de funcționare ale blocurilor sînt următoarele: predomină tendința de extindere a propriilor posibilități în comparație cu posibilitățile celuilalt bloc; este mai bine să poarte război cu orice preț decît să permită blocului advers să ocupe poziție dominantă; devine evidentă tendința de a supune scopurilor sale scopurile actorilor universali supra-naționali, iar obiectivele blocului opus să fie subordonate scopurilor actorilor universali; este omniprezentă năzuința de extindere a blocului, dar manifestînd toleranță față de țările nealiniat în cazul în care intoleranța ar conduce direct sau indirect spre îndreptarea lor către celălalt bloc. M. Kaplan consideră că în dependență de gradul de ierarhizare a relațiilor în interior, funcționarea blocurilor se apropie de tipul bipolar rigid în cazul existenței ierarhiei sau de multipolaritate cînd aceasta este atenuată.

Sistemul bipolar rigid de asemenea întrunește două blocuri, dar se deosebește de tipul precedent prin următoarele trăsături distinctive: țările nealinate și organizațiile internaționale guvernamentale fie dispar, fie încetează să mai aibă vreo importanță; blocurile sînt organizate strict ierarhic, în cadrul fiecărui pol conflictele fiind reglementate efectiv; nu sînt dezvoltate funcții integratoare și de mijlocire, fiind omniprezent un grad înalt de tensionare disfuncțională și lipsă de stabilitate.

Sistemul universal este asemănător unei federații de state și se definește prin următoarele: rolul predominant revine actorului universal; relațiile internaționale se desfășoară în baza unor reguli, responsabilitatea pentru funcționarea lor revenind actorului universal: stabilitatea sistemului este determinată de raporturile dintre potențialele militare ale actorului universal, pe de o parte, iar pe de alta, ale actorilor naționali. Condițiile indispensabile de funcționare ale sistemului sînt următoarele: un grad înalt de omogenitate politică a mediului internațional; solidaritatea dintre actorii naționali și actorul universal; existența unui sistem bine organizat de integrare politică, administrativă și economică.

Sistemul ierarhic nu este altceva decît un stat mondial, el poate fi de caracter democratic cînd se formează în baza actorului universal sau autoritar cînd este impus de blocul învingător sau de actorul cel mai puternic. Trăsăturile acestui tip de sistem sînt următoarele: un grad înalt de integrare și stabilitate; partajarea sistemului în subdiviziuni funcționale, numite „sisteme politice”; statele naționale își pierd din importanță, devenind simple unități teritoriale, tendințele centrifuge fiind imediat contracarate.

Sistemul cu drept de veto individual poate fi blocat de fiecare actor prin mijloace de șantaj, dar totodată orice actor poate să se opună cu vehemență șantajului, fiind în măsură să se apere de adversari.

Prin urmare, majoritatea dintre modelele elaborate de M.Kaplan poartă amprenta unor construcții teoretice fundamentate cu precădere prin modelare, însă prin analiza comparată a comportamentului actorilor el urmărește să identifice sursa schimbării sistemelor internaționale și factorii structurali care sînt în măsură să asigure stabilitatea lor. În accepția sa, spre deosebire de K.Waltz, structura nu explică absolut toate aranjamentele din cadrul sistemelor internaționale, dar atribuie teoriei un rol important în pronosticarea și elaborarea unor scheme de comportament în interiorul unui anumit tip de sistem, el subliniind că aceasta „trebuie să fie în măsură să prevadă condițiile în care sistemul rămîne stabil și în care se va transforma precum și tipul de modificări eventuale ce se vor produce”. St.Hoffmann susține că modelul lui M.Kaplan nu poate cuprinde „esența politicii” din cauza că se bazează pe generalizări.

Un alt aspect important ce vizează polaritatea ține de determinarea influenței distribuției puterii în sistemul internațional asupra stabilității lui, opiniile cercetătorilor variind în dependență de numărul polilor, abordați în parte sau în combinații. Dat fiind că stabilirea sistemică a relațiilor internaționale prezintă în sine temelia pentru edificarea ordinii mondiale, investigațiile sînt canalizate pe determinarea structurilor care asigură cel mai eficient echilibrul și stabilitatea, acestea sînt tratate sau ca fiind identice, sau deosebindu-se. Este important de precizat că marea majoritate a elaborărilor științifice sînt ancorate pe tipologii cantitativiste, chiar dacă unii cercetători, cum ar fi A.Wendt respinge în general această metodologie, considerînd-o în spirit constructivist că este nefondată din cauza că încercările de a deduce modele de stabilitate și pace prin analiza distribuirii diferite a puterii între entitățile statale se dovedesc a fi inadecvate sub aspect istoric în lipsa examinării teoretice a modului în care unii actori statali înțeleg natura și identitatea amenințărilor din partea altor entități de același tip, dat fiind că ei „acționează în baza semnificațiilor constituite social pe care le au obiectele pentru ei”[3, p.329]. Totuși, deși consideră că cel mai bun mecanism de studiere a stabilității internaționale nu este utilizarea numărului variabil de mari puteri din cauza că asemenea analiză statică se dovedește a fi un obstacol în calea concentrării atenției asupra unor procese mai semnificative de interacțiune dintre state, moderniștii K.Deutsch, și D.Singer prin aplicarea tehnicilor matematice sofisticate ajung la concluzia că sistemul multipolar compus din cel puțin cinci mari puteri este din punct de vedere istoric mai stabil decît cele care includ mai puțini actori majori [5, p.290]. În cadrul ordinii multipolare există o distribuție relativ egală a puterii în rîndurile actorilor majori și deci, este imposibil ca unul să predomine asupra celorlalți, ordine care ar trebui să restrîngă esențial aria opțiunilor de natură violentă și să garanteze stabilitatea sistemului internațional. Totodată K.Deutsch exprimă părerea că acest tip de sistem se dovedește a fi predispus la instabilitate structurală internă, aceasta fiind determinată de concentrarea de forțe în formatul unei coaliții în raportul nu de trei la doi, ci de patru la unu.

Obținînd prin utilizarea metodelor statistice dependența dintre numărul războaielor desfășurate pe arena mondială și numărul centrelor de forță, M.Haas identifică 21 de subsisteme internaționale luînd ca bază „repartiția resurselor”, iar „stabilitatea”/ „instabilitatea” fiind determinate de numărul războaielor care au loc. M.Haas a conchis că monopolaritatea se distinge prin gradul cel mai înalt de stabilitate, bipolaritatea se asociază mai ales cu războaie îndelungate, dat fiind că unii actori

încearcă să modifice „repartizarea resurselor”, iar în cadrul multipolarității există un număr mare de conflicte, dar care de cele mai multe ori nu provoacă schimbări cardinale în sistem. În acest sens de idei, multipolaritatea este mai stabilă decât bipolaritatea, în sensul că „stabilitatea” este concepută ca păstrare a numărului centrelor de forță, iar „instabilitatea” este determinată de numărul războaielor ce se desfășoară în cadrul sistemului internațional. P.Hassner din contra, este de părere că numărul mare al centrelor de forță riscă să devină mai degrabă o sursă a evenimentelor imprevizibile și dezordinii necontrolate decât de reținere, subliniind în lumea bipolară s-a stabilit echilibrul nuclear între supraputeri. E.Mansfield și J.Ikenberry, în special ultimul, de asemenea consideră că ordinea unipolară se dovedește a fi cea mai eficientă formă de asigurare a stabilității în sistemul internațional datorită capacității puterii-hegemon de a predomina asupra oricărei coaliții și interveni în conflictele generatoare de instabilitate prin inhibarea dispozițiilor belicoase [5, p.22-24]. În aceeași ordine de idei se pronunță și D.Wilkinson, care susține că „sistemul unipolar asigură cel mai eficient stabilitatea internă și poate dura mai multe decenii, configurația unipolară dispune de factori interni care se reglează de la sine”[10, p.141].

Argumentând că „mai mic” este mai preferabil decât „mic”, K.Waltz exprimă opinia că sistemele internaționale mai mici la număr sînt mai stabile, iar membrii lor se dovedesc a fi capabili într-o măsură mai mare să administreze afacerile în beneficiul lor reciproc, sistemele stabile fiind „autoconsolidante, deoarece înțelegerea comportamentului celorlalți, încheierea de acorduri cu ei și menținerea sub control a respectării lor devin mai ușor de realizat printr-o experiență continuă”. În condițiile sistemului bipolar interdependența este scăzută, iar liderii de alianță își alcătuiesc strategiile pornind de la calculele proprii cu privire la interese, ei fiind liberi să-și urmeze linia strategică trasată, care este îndreptată cu predilecție spre înfruntarea principalului adversar. Supraputerile trebuie să se înfrunte reciproc, principalele constrîngeri fiind provocate nu atît de acțiunile propriilor asociați, cît ale adversarului global, în timp ce în lumea multipolară pericolele sînt distribuite difuz, responsabilitățile sînt neclare, interdependența fiind ridicată din cauza că statele deseori își pun resursele în comun pentru a le servi intereselor. În sistemul multipolar puterile depind una de alta, iar „dificultățile ies la iveală mai ales în momentul în care unele state le amenință pe altele, în timp ce alinierea se dovedesc a fi incerte”[11, p.225].

J.Mearsheimer este mai „ofensiv” în comparație cu K.Waltz, susținînd că în condițiile anarhiei și dilemei securității actorii majori caută să-și maximizeze puterea relativă în raport cu ai lor competitori, ei urmărind să-și instaureze hegemonia. El definește structura internațională prin două criterii: distribuția capacităților prezente fie la vedere, fie latente din sistem și decalajul dintre primele două state. În baza primului criteriu se deosebesc sisteme multipolare și bipolare, iar conform celui de-al doilea – sisteme echilibrate și neechilibrate. Ca rezultat al combinării acestor criterii, cercetătorul identifică patru tipuri de sisteme: multipolar echilibrat, multipolar neechilibrat, bipolar echilibrat și bipolar neechilibrat, dar în același timp precizează că numai primele trei au corespondent în realitate. Sistemele multipolare se dovedesc a fi mai instabile și, prin urmare, mai predispușe către război decât cele bipolare, cauzele fiind următoarele: numărul mare de actori importanți sporește oportunitățile de război,

fiindcă apar mai multe situații de conflict; asimetriile de putere, acordându-se prioritate transferării responsabilității în dauna contrabalansării, fapt care face mai dificil prevenirea războiului; sporește riscul erorilor de calcul privind puterea relativă, dar și hotărîrea statelor de a-și realiza interesele. Multipolaritatea neechilibrată este mai predispusă către război decît cea echilibrată, deoarece există tendința hegemonului potențial de a forța obținerea hegemoniei regionale și, respectiv, gradul sporit al fricii la nivelul celorlalte state, care poate să le inspire către adoptarea politicilor riscante.

Lumea descrisă de J.Mearsheimer include și state revizioniste, el considerînd că raporturile dintre marile puteri din perioada 1792-1990 au luat forma conflictului dintre actorii de această factură, pe cînd, pentru comparație, K.Waltz din contra, în spirit „defensiv” consideră că puterile majore tind către menținerea status-quo-ului, în timp ce Ch.Glaser ocupă o poziție intermediară, susținînd că statul trebuie să-și fortifice capacitate de descurajare și apărare, dar fără a submina capacitățile similare ale altor actori. Cazurile multiple de nonexpansiune s-au datorat, în accepția lui J.Mearsheimer, descurajării reușite, transpusă mai ales prin contrabalansarea eventualilor agresori, iar într-o măsură mai mică, prin pasarea responsabilității, un rol important de „echilibrator” revenind de asemenea puterii blocante a apei și particularităților de comportament ale hegemonului regional[12, p.132-133]. Ch.Kupchan supunînd analizei construcția lui J.Mearsheimer, a identificat unele contradicții între prescripțiile teoretice, cum ar fi dobîndirea de către SUA a hegemoniei continentale în secolul al XIX-lea, care nu s-a realizat nici prin război și nici prin lipsa contrabalansării din partea altor state din „lumea nouă”.

Cercetînd aproape în exclusivitate numai relațiile interstatale din domeniul strategico-diplomatic, R.Aron definește prin sintagma „configurația raporturilor de forțe” două tipuri de sisteme internaționale, iar binomul „omogenitate/eterogenitate” este aplicat pentru a determina modalitățile de asigurare a echilibrului și stabilității lor. Sistemul echilibrului multipolar este rezultat al compromisului între starea naturală și dominația legilor—statele recunosc dreptul reciproc la existență, tind să păstreze echilibrul și manifestă un anumit grad de solidaritate. Sistemul echilibrului bipolar se distinge printr-un nivel mai înalt de eterogenitate, statele fiind împărțite în trei grupuri – liderii de alianțe, statele afiliate în coaliții și statele neangajate în conflicte. În acest sens, sistemul bipolar nu se dovedește a fi mai nestabil și mai afectat de războaie decît cel multipolar, însă mai degrabă poate să provoace un război global din cauza că fiecare conflict local zdruncină sistemul internațional. R.Aron nu precizează expres tipul de sistem care ar fi mai stabil, însă utilizînd categoria echilibrului de forțe în calitate de instrumentar definitiv și supraapreciind neîntemeiat, în opinia noastră, ponderea conflictelor locale în relațiile internaționale din lumea bipolară (Relațiile Internaționale sînt caracterizate ca „multiplicitate a centrelor de decizie și, în această bază, riscul războiului”[7, p.28], el consideră, ca de altfel și alți cercetători precum M.Kaplan sau St.Hoffmann, că tipul de structură bipolară se dovedește a fi mai instabilă în comparație cu multipolaritatea: „în cadrul sistemelor bipolare, este de părere St.Hoffmann, (comparativ cu structura multipolară – n.n.) predomină mai degrabă dialectica ostilităților”[13, p.81]. Ideea comună împărtășită de acești trei cercetători de marcă este că nu contează atît aspectul numeric în asigurarea stabilității

sistemului, ci relațiile dintre poli, deși în mod natural, nu pot să nu existe unele diferențe care provin din definirea rolului structurii: potrivit lui R.Aron, modul de constituire a polilor sistemului internațional se dovedește a fi cu mult mai relevant decât numărul lor, în timp ce M.Kaplan consideră că politica internațională în general se dovedește a fi dominată de subsisteme, care, de altfel, se erodează ușor. Considerăm că R.Aron a exagerat într-o anumită măsură influența perturbatoare a conflictelor și războaielor de nivel subregional asupra stabilității sistemelor bipolare, acestea fiind relevante în cazul bipolarității descrise de Tucidee, pe când K.Waltz a remarcat corect că în lumea contemporană bipolară terții, inclusiv cu statut de mari puteri, n-au fost în stare „să distorsioneze în mod dezastruos echilibrul”.

Nici St.Hoffmann n-a nominalizat deschis tipul cel mai stabil de sistem internațional, dar alături de R.Aron, înclină spre echilibrul multipolar, care „a funcționat efectiv” după tratatele de la Westfalia, chiar dacă a fost „tulburat... de numeroase războaie limitate, însă acestea rareori au afectat populația civilă”. Sistemul contemporan bipolar se caracterizează prin eterogenitate în valori și mai multe niveluri ale competiției și rivalității, fiind compus din centrul care cuprinde taberele supraputerilor și periferia neomogenă, fragmentată în subsisteme în dependență de gradul de prezență/influență a celor doi actori majori. Schimbarea sistemelor internaționale s-a succedat prin „mijlocirea războaielor generale, care... n-au fost întotdeauna inevitabile”[14, p.111], alături de acțiunile deliberate ale puterilor revoluționare și statelor revizioniste, acestea fiind provocate de circumstanțe particulare provenite din configurații provizorii. Elaborând concepția mizelor conflictului în calitate de instrumentar de analiză care include structura fundamentală a sistemului și starea tehnologiei conflictului, el face distincție dintre sisteme stabile și sisteme revoluționare: mizele conflictului într-un sistem stabil sînt limitate, iar relațiile dintre actori se caracterizează prin moderație în amploare și mijloace, pe când sistemul revoluționar este extrem de instabil din cauza că moderația dispare și în plus, se produce o revoluție în tehnologia conflictului sau o transformare a structurii fundamentale a lumii. În ordinea reliefată de idei, distincțiile dintre sistemele stabile și sistemele revoluționare sînt determinate de impactul binomului „acceptare și acord/neacceptare și dezacord” asupra valorilor esențiale și regulilor de desfășurare ale competiției dintre actori, în special dintre protagoniștii principali. Sistemele stabile sau alte ori numite „moderate” se caracterizează prin multipolaritate în distribuirea puterii și omogenitate în scopurile trasate și mijloacele utilizate de state, pe când cele revoluționare se dovedesc a fi bipolare în distribuirea puterii și eterogene în calitățile actorilor internaționali. Determinînd particularitățile „sistemului politic mondial bipolar”, St.Hoffmann îl etichetează ca fiind concomitent „atît revoluționar, cît și moderat”, invocînd pe bună dreptate posibilitatea „distrugerii reciproce asigurate”. Această „inconsecvență” este numită de K.Waltz „neclaritate descurajantă” de poziție, dar totodată, el însuși crede că „armamentul nuclear face ca lumea bipolară să fie moderată”, chiar dacă, potrivit aprecierilor lui H.Mouritzen, care face mai multe comentarii la adresa construcției teoretice waltziene, îl consideră important în contextul teoriei sale, deși secundar în raport cu distribuția capacităților.

Conform lui H.Kissinger, sistemul internațional este compus din elemente aflate în interconexiune și totodată în mișcare neîntreruptă, însă traiectoriile lui sînt determinate

doar de caracteristicile unităților de bază. Deși „ordinea mondială reflectă tendințele către permanență”, tipul ei depinde de aspirațiile actorilor „care o configurează” și pe măsură ce componentele sistemului internațional își transformă caracterul, „se produce inevitabil perioada zdruncinărilor”[15, p.734]. În acest context el distinge între ordinea internațională legitimă și ordinea internațională revoluționară, în primul caz acest aranjament este acceptat de toate marile puteri și tinde către stabilitate și pace, pe când în cel de-al doilea, unul sau mai mulți actori majori o resping, în sensul că refuză să trateze cu alte state în conformitate cu regulile prestabilite și devin evidente aspirațiile către instabilitate și război. „Ordinea legitimă nu anulează nicidecum posibilitatea conflictelor, dar le reduce esențial proporțiile, războaiele se produc numai dacă se desfășoară în numele menținerii structurii existente”, în timp ce ordinea revoluționară se formează în circumstanțele în care unul sau mai mulți actori majori urmăresc modificarea structurii sistemului internațional în ansamblu: „trăsătura distinctivă a puterii revoluționare este ... că nimic nu poate s-o liniștească decât securitatea absolută, adică distrugerea oponentului, care este considerată a fi garanție satisfăcătoare: dorința unei puteri de a fi în securitate absolută înseamnă pentru celelalte insecuritate absolută”[7, p.90].

Reflectând, potrivit opiniei lui H.Kissinger, tradiția internaționalismului wilsonian în tratarea relațiilor internaționale și pronunțându-se asupra dezarmării, H.Morgenthau susține că „o pace durabilă instituită în baza unui echilibru stabil de putere este construită în raport cu un cadru moral comun, care exprimă angajamentul tuturor națiunilor interesate de a respecta anumite principii morale elementare, printre acestea se numără și conservarea echilibrului de putere”: dezarmarea contribuie la stabilirea ordinii internaționale și apărarea păcii internaționale prin îmbunătățirea situației politice, relaxarea tensiunilor și încrederea reciprocă rezultată, în interesele statelor implicate[16, p.435-438]. M.Levy de asemenea se înscrie în formula universală wilsoniană, susținând că „obiectivele prioritare” în afacerile internaționale „constau în modernizarea societăților relativ nonmodernizate și menținerea stabilității atât în interiorul, cât și între societățile relativ modernizate”. Însă fondul comun de idei n-a fost un obstacol în calea pluralismului de opinii tactice – dacă H.Morgenthau recomandă intervenția în afacerile interne în numele necesității politice internaționale, M.Levy consideră că stabilitatea națională determină stabilitatea internațională.

Limitându-se în exclusivitate la cercetarea relațiilor internaționale contemporane și considerând că ritmul schimbării regulilor fundamentale de funcționare a lor a sporit în secolul XX, J.F.Guilhaudis divizează sistemul internațional bipolar în trei perioade distincte: 1945-1962: războiul rece; 1963-1979: relaxarea; 1980-1989: entropia bipolarismului[9, p.73]. Subliniem că periodizările bipolarității în interior prin identificarea unor limite cronologice asemănătoare sînt frecvente, însă, în accepția noastră, începutul perioadei a treia ar putea fi devansat pentru anii 1977-1978, pornind de la desfășurarea modernizării rachetelor nucleare sovietice din partea europeană a țării și ca măsură de răspuns, apelul cancelarului vest-german H.Schmidt de a amplasa rachete americane cu rază medie de acțiune și de croazieră în statele din Europa de Vest. Trebuie de precizat că în cadrul bipolarității soluționarea oricărui conflict internațional necesită „aprobarea” cel puțin a unei dintre cele două supraputeri, dar care, sînt, totodată, cele mai mari donatoare de asistență externă și exportatoare de armament, pe când marile

puteri se limitează la realizarea intereselor fie de nivel regional, fie de caracter sectorial.

În tentativa de a elabora un model stabil de sistem internațional, R. Rosecrance propune „utopia relevantă”, care reprezintă prin esență o sinteză a avantajelor oferite atât de sistemul bipolar (posibilitatea de a controla conflictele de la periferii), cât și de cel multipolar (posibilități mai multe de a preveni un conflict atotcuprinzător), rezultatul sintezei fiind „sistemul bimultipolar”, în cadrul căruia actorii majori se situează pe pozițiile de reglatori ai conflictelor dintre cei doi poli.

Prin urmare, polaritatea se referă la aspectul cantitativ al cercetării sistemelor internaționale, tipurile de structură fiind determinate de numărul centrelor majore de putere și relațiile dintre acestea. Fiind prin esență sa un termen de nuanță realistă, polaritatea definește structura relațiilor dintre actorii principali din cadrul sistemului internațional, ei au ca misiune să asigure menținerea unei configurații a ordinii mondiale, iar relațiile lor reciproce scot în evidență ierarhia puterilor majore într-o perioadă istorică [17, p.42]. Polurile reprezintă prin esență lor subsisteme ce formează puncte extreme ale axei globale pe care este edificat sistemul internațional, ele întrunind, potrivit lui E. Batalov, diferite valori și orientări. Polurile sînt de configurație sistemică prin potențialul disponibil, fapt care le permite să se echilibreze reciproc, ele îndeplinesc rolul de garant al configurației ordinii internaționale pe care au edificat-o și o reflectă, avînd nevoie unul de altul pentru a menține situația internă și externă stabilă, dar în același timp urmăresc să se anihileze mutual, fiind concurenți. Cu dispariția unui pol, se surpă întreaga construcție mondială pe care au zidit-o.

Referind-ne la dimensiunea verticală a ordinii internaționale și, implicit, la structura ierarhică a relațiilor dintre diferite puteri în sistemul internațional, ținem să subliniem că St. Hoffmann este unul dintre puținii cercetători care au propus tipologii atât în baza polarității, cât și a stratificării internaționale, chiar dacă în ultimul caz elaborarea sa este cu precădere de suprafață și are ca misiune mai degrabă să-i întreprindă investigațiile. Spre deosebire de I. Wallerstein, care partajează sistemul mondial în termenii dependenței, considerîndu-l organizat în formula lume-economie, St. Hoffmann abordează sistemul internațional în termenii puterii, identificînd conflicte dintre supraputeri atât la nivel global, cât și la cel regional, dar n-a trecut cu vederea nici rivalitățile dintre puterile subregionale în ariile lor geopolitice. Însă teoria „lume-sistem” a lui I. Wallerstein rămîne cea mai importantă realizare din cadrul elaborărilor științifice ancorate pe analiza stratificării sistemului mondial, chiar dacă este canalizată cu precădere pe dimensiunea economică și nu demonstrează, potrivit lui St. Hoffmann, cum dezvoltarea sistemului capitalist influențează asupra evoluției organizării politice internaționale și deci, se confruntă cu deficiențe la capitolul explicarea schimbărilor de sistem.

Concluzii. Se impune de specificat totuși că tipologiile fondate pe structurarea pe verticală a sistemelor internaționale întrunesc mai puțin exegeți în condițiile bipolarității și se dovedesc a fi de referință mai mică, una dintre principala cauză fiind tradiția realistă de a defini relațiile internaționale pe orizontală, în termenii polarității și conflictului, mai ales între actorii majori din sistemul internațional: lumea bipolară, în condițiile căreia au fost fundamentate științific relațiile internaționale, a fost partajată pe axa Vest-Est, între capitalism și comunism, caracterizîndu-se prin eterogenitate și diversitate. Tipologiile calitativiste fundamentate pe analiza stratificării sistemului internațional și axate pe

dimensiunea verticală a ordinii mondiale se dovedesc a fi mai puțin relevante din cauza că o trăsătură esențială și totodată o deficiență a majorității lor este determinismul economic, în timp ce, după cum am remarcat, mai ales în Statele Unite prioritatea a fost acordată altor abordări, cu predilecție de nuanță realistă, behavioristă și liberală. Incontestabil este că teoriile fondate pe descrierea ierarhiilor din sistemele de state abordează aspecte importante ale relațiilor internaționale, reflectând raporturile atât de dominație și supunere, cât și de cooperare asimetrică. Minimizarea gradului de asimetrie și exercitarea cooperării ar putea fi asigurată și prin intermediul regimurilor internaționale, care fiind expresie a interdependenței, sînt, potrivit accepției lui K. Goldmann, „aranjamente mai specializate... ce vizează activități, resurse și arii geografice bine definite” [18, p.366]. Totuși trebuie de notat că noțiunile „centru” și „periferie” devin tot mai relative, dat fiind că structurile și spațiile cu statut de „centru” dintr-un context se dovedesc a fi „periferie” în alt aspect și viceversa. Din această perspectivă, potrivit lui M. Ceșkov, reprezentările despre posibilitatea existenței într-un termen mai mult sau mai puțin îndelungat a „centrului unic global de putere” nu pot fi catalogate altfel decît forțate logic și naive, dar nu și arhaice, după cum afirmă cercetătorul rus.

Teoriile cantitativiste sînt clădite cu precădere pe investigația relațiilor strategico-diplomatice, adică se preocupă în special de raporturile dintre puterile majore, iar actorii „mai puțin importanți” rămîn în planul secund, în timp ce elaborările calitativiste se referă cu predilecție la relațiile economice internaționale și abordează atât centrul, cât și periferiile sistemului mondial în formă de totalități distincte puțin diferențiate în interior, axa de conflict global exprimîndu-se prin binomul „centrul hegemonic/periferiile exploatare”. Teoriile edificate pe cercetarea polarității sînt ancorate pe cercetarea legăturilor dintre actorii principali și deci, relațiile internaționale nu sînt tratate în plenitudinea și diversitatea lor, pe cînd elaborările fundamentate pe analiza raporturilor dintre puterile majore și statele minore din sistemul mondial fiind în marea lor parte deterministe, lasă în umbră relațiile pe orizontală, considerate mai puțin conflictuale decît pe verticală, dar fără a nega existența unei puteri-hegemon [17, p.43].

Fiind în același timp un proces și o stare, ordinea mondială se rezumă la anumite aranjamente din cadrul sistemului internațional, care sînt determinate de structura lui și de trăsăturile mediului internațional: este un proces din cauza că se manifestă prin succedarea sub aspect istoric a diferitor configurații ale relațiilor internaționale și totodată este o stare, deoarece se exprimă în forma unor interese și valori comune, cuprinzînd totalitatea actorilor care prin acțiunile și interacțiunile lor le formează structura. Teoriile sistemelor internaționale atribuie structurii, acestui element abstract, rolul definitoriu, însă tradițiile realiste sînt preocupate de dimensiunea ei politică, în timp ce elaborările neomarxiste – de aspectele economice, puține fiind intențiile de a le integra. Sistemele internaționale reflectă și totodată condiționează diferite tipuri de configurații ale ordinii mondiale, iar schimbările s-au produs, ca regulă, prin războaie [19, p.113]. „Ordinea internațională” a reflectat caracterul relațiilor internaționale în condițiile „stat-centrismului” și sînt sinonime cu relațiile interstatale, pe cînd „ordinea mondială” este expresie a sporirii gradului lor de complexitate, exprimate mai ales prin descentralizarea și multiplicarea numărului actorilor, dar și prin extinderea unor procese provenite din amplificarea globalizării și informatizării. Sfîrșitul lumii bipolare a pus sub semnul întrebării mai multe aserțiuni teoretice considerate axiomatice în trecut

precum „schimbarea de sistem se produce prin război” și a provocat discuții și luări de poziții controversate cu privire la tipul de structură a sistemului internațional și de configurație a ordinii mondiale în proces de reclădire.

Referințe bibliografice

1. **Huntington Samuel.** *The Lonely Superpower.*// Foreign Affairs. 1999, nr.78(2). p. 35-42.
2. **Waltz Kenneth.** *Teoria politicii internaționale.*- Iași: Polirom, 2006. - 325 p.
3. **Dougerthy J., Pfaltzgraff R.** *Contending theories of international relations: a comprehensive survey.* - New York: Longman, 1990, - 534 p.
4. **Buzan Barry, Little Richard.** *Sisteme internaționale în istoria lumii.* - Iași: Polirom, 2009, - 469 p.
5. **Griffiths Martin.** *Relații Internaționale: școli, curente, gânditori.* - București: Ziua, 2003, - 439 p.
6. **Buzan Barry.** *Economic structure and international security: the limits of the liberal case.*// International Organisation. 1984. nr. 38(4), autumn. p. 597-624.
7. **Guzzini Stefano.** *Realism și relații internaționale.*- Iași: Institutul European, 2000. –472 p.
8. **Miroiu Adrian.** *Evoluția sistemului internațional până la 1914.*// Manual de relații internaționale, coord.: Miroiu Andrei. Ungureanu Radu-Sebastian.- Iași: Polirom, 2006. p. 15-30.
9. **Pușcaș Vasile.** *Relații internaționale/transnaționale.* - Cluj: Sincorn, 2005, - 285 p.
10. **Ikenberry John.** *Getting Hegemony Right.* //The National Interest. 2001, nr.63, spring. p. 17-24.
11. **Wilkinson D.** *Unipolarity Without Hegemony.* // International Studies Review. 1999, summer. p.135-159.
12. **Waltz Kenneth.** *Teoria politicii internaționale.*- Iași: Polirom, 2006, -325 p.
13. **Aron Raymond.** *Paix et guerre entre les nations.* -Paris: Calmann-Levy, 2-me ed., 1984, - 873 p.
14. **Hoffmann Stanley.** *Ianus și Minerva. Eseuri asupra teoriei și practicii politicii internaționale.*- Chișinău: Știința, 1999, - 418 p.
15. **Киссинджер Генри.** *Дипломатия.*- Москва. Центр Ладомир, 1997, - 848 с.
16. **Morgenthau Hans.** *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace.* - Iași: Polirom, 2007, - 735 p.
17. **Juc Victor.** *Aspecte ale stabilității și echilibrului sistemelor internaționale.* // Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, 2007, nr. 3. p. 38-44.
18. **Goldmann Kjell.** *Relațiile Internaționale: o perspectivă de ansamblu.* //Manual de știință politică. / ed.: Goodin Robert. Klingemann Hans-Dieter. p. 353-374.
19. **Juc Victor.** *Edificarea relațiilor internaționale postrăzboi rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice.* - Chișinău: Sirius SRL. 2011, - 248 p.

juc.victor@gmail.com

Prezentat la 20 decembrie 2012

CONFLICTUL POLITIC ÎNGHEȚAT: „MOLDOVA – TRANSNISTRIA”

Ludmila ROȘCA, doctor habilitat în filosofie, IRIM

Rezumat

Articolul: “Conflictul politic înghețat: “Moldova-Transnistria”, în baza unei noi abordări metodologice, valorifică conținutul surselor informativ-analitice, publicate în ultimele două decenii, cu scopul de a evidenția cauzele și de a selecta modelele de “dezghețare” și soluționare a conflictului transnistrean. Concilierea societății moldovenești reprezintă condiția indispensabilă a stabilității, viabilității și funcționării eficiente a sistemului social-politic din Republica Moldova. Atingerea acestui obiectiv este posibilă doar cu participarea tuturor instituțiilor și organizațiilor politice, sociale, etno-culturale, profesionale etc. Accentuarea deosebirilor, specificului, caracteristic diferitor formațiuni, grupuri sociale etc. este ineficientă și chiar periculoasă dacă nu conștientizăm semnificația concilierii societății moldovenești. Susținerea eforturilor societății civile ce vine din partea clasei politice de la Chișinău, a organizațiilor internaționale și regionale, va conduce la acceptarea ideii reintegrării teritoriale a Republicii Moldova, a răspîndirii suveranității statului asupra tuturor regiunilor, localităților, amplasate pe cele două maluri ale Nistrului.

Cuvintele-cheie: *conflict social, conflict politic, conciliere, necesități frustrate, strategie de securitate, stabilitate, asistență.*

FROZEN POLITICAL CONFLICT: „MOLDOVA – TRANSNISTRIA”

Ludmila ROȘCA, IRIM

Abstract

The article „Frozen political conflict: „Moldova – Transnistria” analyzes the content of informational-analytical sources published in the last two decades using a new methodological approach, in view of emphasizing the causes and to select the models to „unfreeze” and solve the Transnistrian conflict. The reconciliation of the Moldovan society represents an indispensable condition to the stability, viability and efficient functioning of the social-political system from Republic of Moldova. Reaching these objectives would be possible only with the participation of all political, social, ethno-cultural, confessional and other institutions and organizations. Emphasizing the differences, the specificity that is characteristic for different social groups is not efficient and even dangerous if bearing in mind the importance of reconciling the Moldovan society. Supporting the efforts of civil society, of political class from Chisinau, of international and regional organizations will lead to the acceptance of the idea of territorial reintegration of the Republic of Moldova, of spreading the sovereignty of the state on all the regions, localities placed on both banks of Nistru River.

Keywords: *social conflict, political conflict, conciliation, frustrating needs, security strategy, stability, assistance.*

Introducere. Evidențierea conflictului social în calitate de subiect al investigației științifice este determinată de mai mulți factori obiectivi. În prim plan apare multitudinea caracteristicilor societății contemporane, a sistemelor ei: politice, economice, socio-culturale. Devenind o preocupare constantă a savanților, începînd cu a doua

jumătate a secolului al XIX-lea, conflictul social și diversitatea formelor sale a impus savanților multiple obstacole în aprecierea adecvată a situației de conflict, a monitorizării și mai ales, în prevenirea acestora. Totodată cercetarea fenomenului respectiv rămâne un subiect prioritar al teoriei politice, al filosofiei politice, al filosofiei sociale, deoarece de capacitatea sistemului politic de a soluționa la timp sau de a preveni conflictele, depinde viabilitatea și stabilitatea întregului sistem social, eficiența funcționării și legitimitatea instituțiilor lui. Obiectivul investigației date rezidă în evidențierea specificului conflictului politic internaționalizat „înghețat” și în aprecierea modelelor de „dezghețare” și de soluționare a conflictului Moldova – Transnistria.

Material și metodă. În realizarea obiectivului propus am ales din diversitatea abordărilor teoretico-metodologice tezele teoriei generale a conflictului social, elaborată de J.Burton. Alegerea teoriei lui J.Burton este justificată de teza: conflictul politic este o varietate a conflictului social.

Teoria generală a conflictului, propusă de J.Burton, are preistoria sa, în care dominantă a fost problema justificării schimbării paradigmei metodologice. La baza teoriei sale despre esența și soluționarea conflictului J.Burton plasează teoria generală despre necesitățile oamenilor, conform căreia necesitățile fundamentale ale omului reprezintă suportul unei diversități de relații sociale. În opinia lui J.Burton, teoria despre necesitățile fundamentale ale omului permite elucidarea cauzelor ascunse ale conflictului, face posibilă evidențierea necesităților unui grup social, care în urma unor circumstanțe/acțiuni au fost frustrate, înăbușite. Actualizarea teoriei despre necesitățile fundamentale ale omului îi permite lui J.Burton să definească conflictul ca urmare a satisfacerii inadecvate sau nesatisfacerii necesităților fundamentale ale omului sau a grupului social. În acest context, J.Burton evidențiază un set de necesități fundamentale, printre care menționăm: securitatea, identitatea, recunoașterea, libertatea. Din această perspectivă, divizarea conflictelor în naționale și internaționale, interne sau externe este formală, artificială, nesemnificativă pentru descifrarea esenței și soluționarea acestora. J.Burton menționează: și conflictele interne, și cele externe se dezvoltă din aceleași surse – necesități fundamentale ale omului/grupului social, inadecvat apreciate și satisfăcute. Totodată, fostul politician și diplomat, J.Burton ne avertizează, că tendința de satisfacere a necesităților fundamentale este definitorie și nu poate fi înlăturată. Necesitățile fundamentale pot fi în continuare blocate pe o perioadă de timp de către elitele/clasele politice sau pot fi înlăturate odată cu lichidarea fizică a purtătorilor lor[1]. Nici o formă din cele menționate nu poate fi acceptată în condițiile unui sistem politic democratic.

Apare întrebarea: Ce-i de făcut? Cum pot fi satisfăcute necesitățile fundamentale ale grupurilor aflate în conflict? J.Burton ne propune un model de soluționare a conflictului, fundamentat de metoda analitică. Metoda analitică, subliniază savantul, ne oferă posibilitatea definirii clare a problemei, proces în care sunt evidențiate și apreciate în mod adecvat necesitățile fundamentale ale oamenilor/grupului social, care au fost frustrate, ignorate de anumite structuri sociale, instituții politice. Diagnosticarea exactă a situației de conflict, prin evidențierea cauzelor ce o determină, reflectă seriozitatea intenției factorului de decizie de a soluționa conflictul. Soluționarea conflictului presupune capacitatea și dorința guvernanților de a înlătura cauzele ce l-au provocat, adică de a satisface necesitățile fundamentale frustrate ale grupurilor sociale.

În concluziile investigației desfășurate J. Burton ne oferă un model de soluționare a conflictului social, bazat pe metoda analitică. Metoda analitică, subliniază savantul ne oferă posibilitatea definirii clare a problemei, proces în care sunt catalogate necesitățile fundamentale ale actorilor sociali, care au fost blocate sau ignorate de anumite structuri sociale sau instituții politice. Diagnosticarea exactă a situației de conflict prin evidențierea cauzelor ce o determină, reflectă seriozitatea intenției de a soluționa conflictul. Soluționarea conflictului presupune înlăturarea cauzelor, adică satisfacerea necesităților frustrate a actorilor sociali. În analiza realizată de J. Burton găsim identificarea factorilor de decizie responsabili de desfășurarea conflictului, de intensificarea formelor lui de manifestare. În acest sens, J. Burton conchide că *sursele globale și cauzele conflictelor sunt instituțiile sociale, care continuă în mod tradițional să abordeze relațiile sociale; să opereze cu propriile percepții ale practicii sociale, dar nu cu datele concrete caracteristice acestei realități. Tendința guvernatorilor de a-și păstra poziția și de a-și promova interesele corporatiste, conduce la diminuarea necesităților diferitor grupuri sociale. Dar cu cât guvernării întârzie în soluționarea necesităților propriului electorat, cu atât mai puține sunt șansele lor de a influența procesele sociale, cu atât mai active vor fi masele, aflate în opoziție față de acești guvernanți. Decalajul dintre așteptările electoratului și nivelul de satisfacere a necesităților lor reprezintă măsura unei legitimități adecvate și a nelegitimității instituțiilor politice. Dacă grupurile sociale nu-și găsesc satisfacerea necesităților fundamentale în sistemul existent, apoi membrii lor vor căuta soluții în afara lui. Aceasta și este cauza principală a conflictelor sociale și a instabilității în societate (cursiv – L. Roșca).*

Analiza procesului de instituționalizare a conflictului social îi permite lui J. Burton să observe că în prezent mecanismul controlului social în SUA suferă o schimbare radicală, care constă în trecerea de la utilizarea proceselor juridice, întemeiate pe normele tradiționale, la aplicarea proceselor de alternativă, întemeiate pe necesitățile oamenilor, actorilor sociali. Această trecere savantul o desemnează prin formula „paradigma schimbării sociale”, care pretinde a fi axa teoriei generale despre soluționarea conflictului social. În această bază J. Burton propune câteva principii ale analizei și soluționării conflictului. Este vorba, în primul rând, despre o analiză minuțioasă a necesităților diferitor grupuri sociale, care ar permite aprecierea gradului lor de satisfacere. Fiind deduse necesitățile actorilor sociali, ele, la rândul lor, permit aprecierea specificului ambianței sociale, care dispune de anumite mijloace și resurse pentru satisfacerea necesităților fundamentale. În al doilea rând, prioritate se oferă analizei cauzelor conflictului, care fiind înlăturate asigură soluționarea lui. Astfel fiind abordat, conflictul nu doar poate fi soluționat la fazele inițiale de manifestare, dar poate fi prevenit. De exemplu, membrii unei familii sunt atenți în relațiile ce le susțin, au o cultură avansată a comunicării, ceea ce le permite să satisfacă cerințele contrariului în timpul discuțiilor. Și dimpotrivă, în familia din trei persoane, în care fiecare se conduce doar de propria opinie, justificată de drepturi și libertăți individuale, apoi relațiile aici sunt asemănătoare celor din fabulă. Și chiar dacă membrii acestei familii încearcă să-și salveze grupul social, le reușește numai la nivelul formal, juridic, dar nu real. Ori de câte ori se confruntă cu o chestiune mai serioasă este inevitabilă cearta, insulta reciprocă - caracteristici ale conflictului.

Să revenim, însă, la conflictul politic internaționalizat, „înghețat”, care cu regret este caracteristic și țării noastre Republica Moldova. În calitate de suport metodologic, după cum am anunțat, am ales teoria generală a conflictului social, elaborată de J. Burton. În calitate de surse informativ-analitice a conflictului Moldova - Transnistria ne servesc articolele științifice publicate în diferite culegeri ale Moldoscopiei [2;3;4;5;6;7;8;9;10;11;12;13], Moldova- Transnistria: Eforturi comune pentru negocieri”[16]; studiul: Nuanțe diplomatice în problema transnistreană etc.[5], monografia Anei Pascaru „Societatea moldovenească între conflict și conciliere: cazul Republicii Moldova”[6]. Analiza surselor menționate ne-a permis să evidențiem etapele desfășurării conflictului, să elucidăm cauzele acestuia, adică să stabilim grupurile sociale, necesitățile cărora au fost frustrate, să evaluăm cauzele acestui incident.

Rezultate și dezbateri. Despre existența divergențelor în societatea sovietică, în societatea moldovenească publicul larg află grație politicii restructurării vieții sociale, inițiate de partidul comunist din URSS, condus de Mihail Gorbaciov. Restructurarea a deschis noi posibilități de implicare a cetățeanului în procesul politic, de participare conștientă la evenimentele ce aveau loc. Anume restructurarea a creat condiții pentru renașterea/actualizarea valorilor culturilor naționale în republicile ce formau URSS. La începutul restructurării limba moldovenească (română) pierduse practic toate funcțiile ei, despre care B.P. Hașdeu scria: „Limba unui popor se confundă și se identifică cu naționalitatea lui, cu memoria părinților, cu leagănul, cu mama, de unde ea și se numește „limba maternă”. Toate funcțiile limbii moldovenești (române) de legătură între națiunile ce locuiau pe teritoriul republicii, chiar și funcția de comunicare între moldoveni, au fost preluate de limba rusă. Anume în acest context devine clară tendința moldovenilor de a-și reîntoarce pozițiile pierdute în viața statului și a societății. Pe de altă parte, în statul sovietic au fost realizate mai multe politici cu caracter șovin. De exemplu, în domeniul demografic observăm politica orientată către schimbarea ponderii rușilor și băștinașilor: numărul rușilor în Moldova atestați de recensământul din 1989 aproape că s-a dublat față de datele statistice ale anului 1959[2].

Reieșind din realitatea politică și din necesitatea reglementării relațiilor dintre diferite grupuri etnice, care în urma restructurării își intensifică activitățile orientate către valorificarea propriului tezaur cultural, Parlamentul Republicii Moldova adoptă Legea cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, care în conformitate cu p.32 al Documentului adoptat la Copenhaga, asigură cetățenilor ce aparțin minorităților etnice și lingvistice folosirea liberă a limbii lor materne atât în particular, cât și în public. Mai mult ca atât, în acea vreme în Moldova funcționau suficiente instituții sociale, care asigurau condițiile necesare. De exemplu, funcționau 614 instituții preșcolare în limba de stat, iar în limba rusă-1333, în ambele limbi – 373; în instituțiile preuniversitare – limba de stat funcționează în 1032, limba rusă – în 429, ambele limbi în 132 etc. Atât sub aspect juridic, cât și sub aspect social problema limbii de stat, a limbii de comunicare interetnică în Moldova nu putea fi apreciată ca tensionată și în mod particular nu putea constitui cauza conflictului interetnic. Politizarea acestei probleme, act realizat de două forțe politice: Frontul Popular, care susține procesul renașterii naționale și argumentează necesitatea redimensionării

statutului limbii moldovenești (române), pe de o parte, și de mișcarea – Unitate, care se proclamă apărătorul intereselor populației ce vorbește în limba rusă, a condus la divizarea societății moldovenești, stare care n-a fost depășită nici pînă astăzi. Evenimentele care au condus la inițierea conflictului sunt minuțios analizate în articolul „Apariția și desfășurarea conflictului social-politic în Moldova” și reactualizate în articolul „Limba ca pretext de tensionare a conflictului interetnic în Moldova la începutul anilor ‘90”[3]. Aceste studii conțin elemente de analiză politică, iar concluziile autorilor își mențin și în prezent actualitatea. Una dintre acestea ne comunină: „Posedînd puterea reală în republică, Partidul Comunist al Moldovei **nu a fost gata să facă față** (cursiv – L.Roșca) apariției unei astfel de situații politice și sociale acute. Lipsa concepțiilor constructiviste, incapacitatea de a releva profunzimea proceselor renașterii naționale, încercările de a trece cu vederea, de a ignora, de a frîna dezvoltarea socială reliefau legitimitatea social-psihologică a conducerii partidului în fața populației din republică”[7, p.50].

Corelarea concluziilor lui J. Berton cu cea a savanților moldoveni ne permite să interpretăm formula: „nu a fost gata să facă față” transformărilor ce au parvenit în urma restructurării. Mai mult ca atît, lecturarea surselor menționate vă va permite să extindeți această apreciere a clasei politice, a liderilor partidelor și mișcărilor social-politice pe perioada celor două decenii, în care conflictul Moldova – Transnistria s-a desfășurat, fiind apreciat cu diferite calificative: conflict etnic, conflict social - politic, conflict armat, conflict politic internaționalizat, conflict politic înghețat etc. Nivelul redus al culturii politice, atestat la conducători și liderii formațiunilor politice, absența grupului de analiști ai vieții sociale, incapacitatea consilierilor conducătorilor statului să ofere note informative analitice obiective, absența oricărei forme a comunicării civilizate dintre reprezentanții guvernării și a opoziției etc. a condus la multiplicarea manifestărilor conflictului social-politic. Pafosul emoțional, predominant în discursul intelectualilor moldoveni, care se identificau ca români, a produs un efect neașteptat – trezirea instinctului supraviețuirii, care a acutizat sentimentul fricii, incertitudinea în ceea ce privește păstrarea poziției sociale. De această situație s-au folosit liderii opoziției „Unitate”, care, fiind susținuți de structurile unionale, au elaborat planuri secesioniste. „Anume așa s-a întîmplat în decursul evoluării ulterioare a evenimentelor, cînd au apărut formațiunile de stat anticonstituționale la sudul și în raioanele de răsărit ale Moldovei și s-a pus problema integrității teritoriale a republicii”[7 p.55].

Nu vom urmări etapele desfășurării conflictului de la Nistru[7], obiectivul nostru insistă asupra reflectării evenimentelor ce au produs modificări în abordare, în interpretarea modelelor posibilei „dezghețări” și a unei eventuale soluționări. În acest sens, prezintă interes procesul de instituționalizare al conflictului social, adică stabilirea unor norme și reguli de soluționare a acestuia. Eficiența acestora depinde de gradul de legitimitate al procedurilor instituționalizate, adică de respectarea de către părțile aflate în conflict a normelor unanim acceptate. În acest context, este important summit-ul OSCE de la Istanbul (noiembrie, 1999), la care conflictul politic din Moldova nu doar a fost reflectat, dar la nivel internațional au fost semnate acorduri referitoare la instituționalizarea lui, la procesul de „dezghețare” și soluționare. Dacă, semnînd

acordurile, în care își asumă angajamentele să-și retragă armata a XIV, cu toate munițiile ei, Federația Rusă le-ar fi respectat, atunci în mileniul trei, Republica Moldova și-ar fi concentrat eforturile și resursele pentru înlăturarea consecințelor conflictului de la Nistru. Evenimentele, însă, s-au desfășurat după un alt scenariu, care reiese din interesele imperiale ale Federației Ruse și nu din angajamentele asumate. Atitudinea Rusiei față de Moldova, de fapt era cunoscută publicului larg din Declarația ambasadorului Federației Ruse în Moldova P.Papkin, în care „explica” neratificarea Tratatului moldo-rus de către Duma de la Kremlin. În Declarație se menționează:” neratificarea Tratatului are la bază și vina Parlamentului Republicii Moldova, care nu ratificase Protocolul de la Alma-Ata, și datoriile crescînde ale Republicii Moldova pentru livrările de gaze. Noi privim cu îngrijorare apelurile unor forțe de dreapta din Moldova, care cheamă la restrîngerea relațiilor cu Rusia. Acest lucru contravine intereselor Moldovei însăși, pentru care prietenia cu Rusia și cu celelalte țări ale CSI este garanția independenței și dezvoltării Moldovei ca stat suveran și nu ca anexă civilă la România”[9]. Este clară poziția „fratelui mai mare”, care ne oferă sfaturi gratis referitoare la ceea ce este mai bine pentru noi, care nu uită să ne amintească despre condițiile unei „suveranități” și „independențe” ale statului Republica Moldova.

Dacă la finele Summit-ului de la Istanbul clasa politică din Moldova a conștientizat că conflictul transnistrean nu poate să-l depășească doar cu propriile resurse și respectiv trebuie să modifice politica externă, orientînd-o către solicitarea ajutorului organizațiilor internaționale, apoi la moment instituțiile politice și chiar organizațiile societății civile sunt convinse că conducerea statului fantomă nu este liberă în adoptarea deciziilor, că chiar și cele mai concrete acțiuni sociale ce țin de dialogul intercultural al grupurilor ce populează cele două maluri ale Nistrului sunt coordonate cu Moscova. Aceste afirmații sunt susținute de o experiență nu prea reușită, pe care am trăit-o în toamna anului curent. PNUD Moldova a lansat un Program de granturi pentru anul 2013. Proiectul „Susținerea Măsurilor de Promovare a Încrederii”, finanțat de Uniunea Europeană și co-finanțat de PNUD (Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare) are ca scop reactualizarea dialogului intercultural, social al populației de pe cele două maluri ale Nistrului. În condițiile de participare se menționează: nici un obiectiv politic, nici o dezbatere a problemelor și evenimentelor politice. Sunt admise la concurs Proiectele socio-culturale, elaborate de reprezentanții/liderii OSC (Organizație a Societății Civile), care au experiență în realizarea unor activități comune în satele și orașele de pe ambele maluri ale Nistrului. Fiind vice-președinte al OSC „AVE NATURA”, care a realizat mai multe proiecte ecologice în ultimul deceniu al secolului XX, am elaborat un Proiect axat pe dialogul intercultural al moldovenilor, bulgarilor, ucrainenilor, ce locuiesc în zona respectivă. Colaborarea cu doctorii conferențieri de la diferite catedre ale Universității Pedagogice din Tiraspol a fost tensionată, inefficientă, deseori întreruptă cu fraza: Să vedem ce răspuns ne va da Ministrul, dacă ne va permite s-au nu. În Proiect era vorba despre organizarea șezătorilor, a ședințelor Clubului de educație estetică-morală, la care studenții de la IRIM (Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova), USM (Universitatea de Stat din Moldova) și Universitatea Pedagogică din Tiraspol s-ar fi întrunit în competiții profesionale sau victorine etc.

Membrii echipei – profesori, masteranzi, studenți etc. pînă la urmă am înțeles: cei cu care am colaborat erau de acord să participe la realizarea Proiectului, dar trebuia dobîndită permisiunea conducerii de vîrf, pe care n-am reușit s-o obținem. Experiența dată ne oferă materie pentru meditații profunde asupra conflictului politic „înghețat” și ne permite să înțelegem: cine conduce de facto la Tiraspol.

În acest context, devine clar, conflictul politic din Moldova va fi „dezghețat” doar atunci cînd acest act îi va conveni Moscovei. Pentru aceasta conducerea de vîrf a Moldovei trebuie să fie „cuminte”, ascultătoare, să-și respecte unilateral obligațiunile contractuale, să nu deranjeze Moscova cu programele sale de politică internă și externă, orientate spre integrarea europeană etc. etc. Pentru un stat parțial independent, parțial suveran aceste cerințe sunt inacceptabile. De aceea toate modelele ce au oferit Transnistriei un statut special n-au fost și nici nu pot fi acceptate de către conducerea și populația Moldovei. Unii din liderii mișcării „Unitate”, actualmente recunosc că soluția ar fi în proiectul federalizării Moldovei. Recunosc că altă opțiune clasa politică din Moldova la moment nu are, dar acest eveniment trebuie pregătit. Nici Moscova nu este cointerată să soluționeze conflictul din Moldova, nici Chișinăul, intelectualitatea moldovenească nu este pregătită să accepte federalizarea. Pentru compatrioți a-și adăuga, Domnilor v-ați străduit prea mult anterior și continuați să distrugeți podurile ce unesc cele două maluri ale Nistrului. Parcă nici n-ați vedea că sprietioarea este confederalizarea, care este caracterizată de o instabilitate toată, de o acceptare a amestecului altui stat în soluționarea problemelor interne.

Referindu-ne la tactica Chișinăului, adoptată după Sammitul de la Istanbul și realizată cu succes de Ministerul actual al Afacerilor Externe și al Integrării Europene, am putea afirma că este concepută rațional, are un caracter pragmatic, chiar utilitar și că este unica posibilă în condițiile cînd în locul partenerului de negocieri de la Tiraspol este un actor cu statut de păpușă, iar păpușarul se află la Moscova. Conducerea de la Chișinău este conștientă de faptul că reintegrarea teritorială a țării este un obiectiv important, prioritar, dar realizarea lui o vede doar într-un program mai complex al politicii externe și interne a statului, orientat către integrarea europeană. Cu atît mai mult că și la nivel european sunt evidențiate și promovate valorile: securitatea, democratizarea, stabilitatea politică și dezvoltarea economică. În Strategia europeană de securitate, adoptată la 12 decembrie 2003, este apreciat potențialul și statutul internațional al UE (Uniunea Europeană). În document se menționează că Uniunea a 25 de state cu peste 450 mln. oameni, care produc 25% din PIB-ul global este în mod inevitabil un actor global, un actor politic important și de securitate regională și globală. De asemenea documentul fixează că „securitatea este o condiție prealabilă pentru dezvoltare”, conflictele distrug nu numai infrastructura, inclusiv infrastructura socială, ci încurajează criminalitatea, descurajează investițiile și fac imposibilă activitatea economică normală. Politica externă a UE în ultima vreme este justificată de documentele: Strategia de securitate și Tratatul de la Lisabona, în care se stipulează că scopul acesteia este prevenirea conflictelor. Instrumentele cheie de prevenire a conflictelor și de consolidare a încrederii, care sunt relevante pentru statele cuprinse de Parteneriatul Estic sunt descrise și apreciate în documentele PEV (Politica Europeană

de Vecinătate). Scopul PEV este de a contribui la „crearea unui cerc de prieteni”, o zonă de stabilitate și securitate în care UE ar oferi asistență pentru a preveni apariția unor noi linii de divizare între UE extinsă și vecinii săi. PEV oferă noi oportunități în colaborarea cu vecinii.

În Strategia de securitate se menționează că sarcina UE constă în a contribui considerabil „la stabilitatea și buna guvernare în vecinătatea noastră imediată”. Instrumentul de stabilitate (IS) vizează un răspuns prompt flexibil și integrat în situații de criză sau de instabilitate politică continuă. IS este un instrument cheie de asistență externă, care oferă UE posibilitatea implicării în procesul de prevenire și de reacție la situațiile critice cu scopul de a crea un mediu sigur și stabil. IS este conceput pentru a reacționa la amenințările la adresa securității naționale și regionale [17].

Așadar, sunt două documente principale, care justifică Politicile PEV, instrumentele de soluționare și de prevenire a conflictelor[18]. Clasa politică din Republica Moldova este obligată să exploreze oportunitățile oferite de UE și PNUD, care la moment susțin toate activitățile ce urmăresc scopul promovării încrederii. Analiza Rapoartelor anuale ale acestor instituții ne oferă posibilitatea să apreciem eforturile lor, orientate către realizarea scopurilor declarate. Numai în perioada 1.05.2010/31.12.2012, PNUD Moldova și UE au susținut financiar un Program, cu un buget de 5,5 mln. euro, care în aprilie 2012 a fost reactualizat, fiind finanțat de PNUD – 1,1 mln euro, iar UE – 9,5 mln. euro. Durata Programului prelungit este de 36 luni[19]. Obiectivul general al Programului - de a spori încrederea între Chișinău și Tiraspol, prin implicarea municipalității și a OSC din diferite proiecte economice și sociale de consolidare a încrederii. Programul susține inițiativele și activitățile care stimulează dezvoltarea societății civile în regiunea transnistreană; promovează contactele între locuitorii satelor și orașelor de pe cele două maluri ale Nistrului; contribuie la reintegrarea economică prin oferirea serviciilor de consultanță de afaceri. În faza inițială, care a durat doi ani jumătate, beneficiari direcți ai Programului au fost – 120 000 locuitori din regiune, iar numărul beneficiarilor indirecti este de aproximativ 400 000. Numărul beneficiarilor ne vorbește despre amploarea activităților desfășurate, dar o evaluare mai minuțioasă ar pune în evidență un număr și mai mare de necesități satisfăcute.

În timp ce negocierile în diferite formate sunt apreciate de experți ca mai mult sau mai puțin eficiente, iar rezultatele lor pînă în prezent nu schimbă situația, la nivelul colaborării agenților economici, a OSC sunt înregistrate anumite realizări. Pas cu pas, fiind implementate, Programele de promovare a încrederii vor oferi climatul favorabil negocierilor, iar societatea civilă de pe cele două maluri ale Nistrului va determina clasa politică să adopte decizia finală. În faza inițială a declanșării conflictului politic au existat două forțe, care au depus eforturi colosale pentru a produce imaginea cît mai strașnică a „dușmanului”. Actualmente mai multe OSC determină municipalitățile să colaboreze, să-și coordoneze activitățile, orientate către realizarea proiectelor comune, în urma cărora sunt satisfăcute necesitățile diferitor grupuri sociale. După cum afirma J. Burton satisfacerea necesităților frustrate cîndva de instituțiile /structurile sociale reprezintă condiția principală a soluționării conflictului social.

Concluzii. Conflictul politic „înghețat”: Moldova-Transnistria” amenință nu doar

stabilitatea, viabilitatea și eficiența funcționării instituțiilor politice, socio-culturale, dar înșăși statalitatea Republicii Moldova. Din acest motiv toate eforturile guvernării, a liderilor politici, a intelectualității moldovenești trebuie să fie orientate către „dezghețarea”, apoi soluționarea conflictului de la Nistru. În acest scop toate forțele politice de la guvernare, din opoziție, OSC sunt obligate să pună accent în activitatea sa nu pe interesul de grup, dar pe interesul comun de consolidare a instituțiilor statale, de creare a condițiilor favorabile pentru asigurarea independenței, suveranității statului Republica Moldova. O condiție indispensabilă a atingerii acestui obiectiv este concilierea societății moldovenești.

Reieșind din situația reală în care negocierile în diferite formate nu-și ating scopul, conducerea Republicii Moldova este obligată să-și asume responsabilitatea guvernării și să valorifice cu maximă eficiență asistența organizațiilor internaționale și regionale, a PNUD și a UE. Conclucrarea instituțiilor puterii de stat cu OSC în scopul concilierii societății moldovenești, a restabilirii încrederii între Chișinău și Tiraspol, între OSC ce activează pe cele două maluri ale Nistrului, reprezintă, în opinia noastră, calea cea mai sigură și mai eficientă de „dezghețare”, apoi de depășire a conflictului transnistrean.

Referințe bibliografice

1. **Burton J., Dukes F.** *Conflict Practices in Management. Settlement and Resolution...* - N.-Y.: Martins Press, 1990, XXIV.
2. **Belostecinic A., Sireșan M.** *Noi dimensiuni ale conflictului social contemporan.*// Moldoscopie. Probleme de analiză politică. - Chișinău, USM, 1999, Partea XI, p.34-43.
3. **Dilan A.** *Situațiile de conflict în organizațiile contemporane*// Moldoscopie. Probleme de analiză politică. Coord. V. Moșneaga, V. Saca.- Chișinău: USM, Partea XX, 2002, p.32-45.
4. **Entelis G., Zavtur A.** *Conflictologia în Moldova: problemele formării ei ca știință*// Moldoscopie. Problemele analizei politice. Culegere de articole. - Chișinău, USM, 1996, Partea VI, p.71-79;
5. **Gorincioi Iu.** *Limba ca pretext de tensionare a conflictului interetnic în Moldova la începutul anilor '90*//Moldoscopie. Probleme de analiză politică.- Chișinău: USM, 1999, Partea XI, p.88-96;
6. **Mihailov V., Moșneaga V., Rusnac Gh., Rusnac V.** *Situația social-politică în Moldova*/ Moldoscopie. Problemele analizei politice. Culegere de articole. - Chișinău, USM, 1996, Partea 1, p.24-32;
7. **Moșneaga V., Pașciuc D., Spinei T., Zavtur A.** *Conflictul social-politic în Moldova (Analiză etnopolitologică).*//Moldoscopie. Problemele analizei politice. Culegere de articole.- Chișinău: USM; 1996, Partea 1, p.49- 101.
8. **Мошняга В.** *Вооруженный конфликт в Республике Молдова и проблема перемещенных лиц.*//Moldoscopie. Проблемы Политического Анализа. Сборник статей.- Кишинев: Гос. Унив. Молдовы, Часть 1, 1995, с. 82-126.
9. **Мошняга В., Руснак Г.** *Приднестровское урегулирование после Стамбульского саммита: состояние и перспективы* // *Moldoscopie*. Probleme de analiză politică. - Chișinău, USM, 2000, Partea XIV, p. 79-100.
10. **Pascaru A., Spinei T.** *Problema depășirii stării de conflict în relațiile interetnice*// Moldoscopie. Problemele analizei politice. Culegere de articole. - Chișinău, USM, 1996, Partea VI, p.45-59.

11. **Saca V.** *Dialectica intereselor politice și sociale în consolidarea independenței Republicii Moldova*// Moldoscopie. Problemele analizei politice.- Chișinău: USM, 1995, Partea V, p. 4-20.

12. **Saca V.** *Locul și rolul conflictului în relațiile politice ale societății moldovenești*// Moldoscopie. Problemele analizei politice. - Chișinău: USM, 1997, Partea IX, p.52-82.

13. **Boțan I.** *Armonizare a relațiilor interetnice – sfidări și oportunități*// *Minorități Botan.doc*, vizitat la 10 ianuarie, 2013.

14. Cauzele conflictelor etnice din spațiul postsovietic. Cazul Republicii Moldova. Posted by Mediator under Uncategorized 1 Comment.

15. **Mihăieș R.** *Conflictul transnistrean – problemă cardinală a Republicii Moldova* // Moldova Azi, 5 ianuarie 2005.

16. Moldova-Transnistria: Eforturi comune pentru un viitor prosper. Procesul de negocieri, Chișinău: Editura cu drag, 2009.

17. **Bodo Hombach.** *Participarea la Pactul de stabilitate – factor de relansare a economiei*// Republica Moldova și integrarea europeană. Cooperarea în Pactul de stabilitate. – Chișinău: IPP, 2003, p. 307-324

18. **Ana Pascaru.** *Societatea moldovenească între conflict și conciliere: cazul Republicii Moldova*. Monografie. - Chișinău: Tipogr.Sirius, 2012, - 192 p.

19. [http:// europa.eu.int./comm/public_opinion](http://europa.eu.int./comm/public_opinion), vizitat la 10 ianuarie 2013.

rosca@irim.md

Prezentat la 20 decembrie 2012

CETĂȚENIA, IDENTITATEA NAȚIONALĂ ȘI ÎNVĂȚĂMÎNTUL POLITIC: UNELE CHESTIUNI TEORETICE

Vladimir GUTOROV,

doctor habilitat în filosofie, profesor universitar, Sankt-Petersburg, Rusia

Rezumat

În articol sunt analizate problemele actuale ale teoriei politice contemporane, ale filosofiei politice. Este vorba despre formarea autoconștiinței naționale și civice în procesul perfecționării modelului învățămîntului politic, apărut în cadrul culturii politice liberale occidentale din secolul al XIX-lea, care pînă în prezent influențează considerabil dezvoltarea discursului politic practic în toate regiunile lumii contemporane. O atenție deosebită se acordă analizei comparate a modelelor învățămîntului civic și identității naționale.

Cuvinte-cheie: *învățămîntul politic, drepturile civile, identitatea națională, teoria politică, cultura politică, ideologia politică.*

ГРАЖДАНСТВО, НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ И ПОЛИТИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: НЕКОТОРЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ

Аннотация

В статье рассматриваются актуальные в современной политической науке и политической философии проблемы формирования гражданского и национального самосознания в процессе совершенствования модели политического образования, возникшей в рамках западноевропейской либеральной политической культуры XIX в. и и до сих пор продолжающей оказывать огромное влияние на развитие политического дискурса практически во всех регионах современного мира. Большое внимание уделяется сравнительному анализу моделей гражданского образования и национальной идентичности.

Ключевые слова: *политическое образование, гражданские права, национальная идентичность, политическая теория, политическая культура, политические идеологии.*

CITIZENSHIP, NATIONAL IDENTITY AND POLITICAL EDUCATION: SOME THEORETICAL QUESTIONS

Vladimir GUTOROV, Russia

Abstract

The article investigates the very actual scientific and philosophical problems of formation of both the civic and national self-consciousness in the process of improvement of the model of political education emerging in frames of the Western European liberal political culture of XIX century and continuing to produce a great impact on development of political discourse practically in all regions of the modern world. A special attention is given to comparative analysis of the models of civic education and national identity.

Keywords: *political education, civil rights, national identity, political theory, political culture, political ideologies.*

“A citizen is a person who owes allegiance to a specific government and is entitled to protection from that government and to the enjoyment of certain rights. It is widely recognized that effective citizenship rests on a rigorous and viable system of civic education which informs the individual of his civil rights and obligations. The long-term trend, however, has been to enhance citizen rights without effective articulation of citizen obligation. To restore a meaningful balance between the two is, in my view, the core issue in citizenship and civic education” [17, IX]. By this well-known definition of Morris Janowitz I would like to begin the discussion on some aspects of the modern conception of citizenship which seems to me as the most crucial in the period when rapprochement of positions between the Eastern and the Western European peoples after the failure of radical socialist experiments creates the prospects of fundamental political and ideological transformation in all the world.

Up to the very recent time it was extremely unlikely to find any points of contact over the question of citizenship in the marxist and liberal literature (I mean, of course, not the legal content of the very notion of ‘citizen’ but the socio-political conceptions of citizenship in general). Such an incompatibility always looked moreover strange because both the socialist and liberal treatments of this conception had the common ideological source in the tradition of the Enlightenment and French revolution. The conception and the very notion of citizenship appeared then as essential parts of arising civil society. “In the eighteenth and nineteenth centuries civil society came to imply a form of universal citizenship within the nation-state, based on the one hand on the principles of individualism and on the other on the participation of these individuals in public life, a participation that was in turn based on the mutuality of citizens in the form of compacts, contracts, and the moral, economic, social, and political ties binding these individuals” [32, p. 111]. The USA - the first country where all these principles were most fully realized - was always regarded as historical model of civil society.

One can find, however, at least two points of deviation of the American model from the Western European one. The first point is the absence of a strong socialist movement. In the Western Europe the socialist movement arose and developed in nineteenth century in response to the continued exclusion of the working class from full membership in the national community. The rights of association, the freedom of speech, of the press; the freedom to organize political parties and trade unions and the right of the franchise had been denied to members of the working class in Western European societies. The result was the expansion of socialism in Europe [32, p.102-104]. As Seymour Martin Lipset noted: “Where the working class was denied full political and economic citizenship strong revolutionary movements developed. Conversely, the more readily working-class organizations were accepted into the economic and political order, the less radical their initial and subsequent ideologies”[18, p.2].

It is quite clear why the socialist ideologists regarded the idea itself of existence of autonomous civil society uniting the free and equal citizens who are independent from the state power, as a mere ‘bourgeois ruse’ and elaborated the conception of ideal society where the principles of citizenship will get the more sure ground owing to the merging of civil and political spheres in new harmonious community.

One can enumerate the different factors which predestined the failure of socialism in the USA - the mobility and flexibility of American political system, the specific social base of American socialist movement (for example, the absence of workers in its ranks), the open frontier etc. But the main factor was an American ideology “with its inclusive definitions of citizenship and its integration of the working class as members of the national collective. More than anything else it was the very ideology of Americanism, its civil religion... that precluded the development of a socialist movement there. The uniqueness of this civil religion as a form of national identity, which in its very essence precludes a socialist ideology, was expressed by Leo Sampson as follows: “When we examine the meaning of Americanism we discover that Americanism is to the American not a tradition, or a territory, not what France is to a Frenchman or England to an Englishman, but a doctrine - what socialism is to a socialist” [32, p.108-110].

This religious character of grounding of national identity is the second point of deviation of American model.

The conception of identity and the criteria of its definition become, therefore, the crucial in the discussion of problem of citizenship. In the modern scientific literature the noun ‘identity’ is used with great amount of attributive forms. One speaks of mental, ethnic, ideological, class, state, power, defensive, cultural, sexual identities etc. The main principle of identity (both the individual and group ones) is a relation of Me and Not Me, We and the Others, which gives rise to the following dilemma - acceptance and not acceptance of these others.

The national identity is usually defined “through associating with some entity or entities and accentuating their differences from the others” [8, p.1125]. In the modern literature such a definition acquires different meanings - from the sociocultural to the political ones accentuating the orientations of political elites. For example, the intention of the governments of the Visegrad triangle to join the EU and NATO were interpreted by some analysts as an intention “to develop a Central European Identity for their peoples and to help loosen the fetters that bound them to ‘Eastern Europe’ and then to ease their paths toward integration into European institutions”. In this case the ‘Other’ for the Central Europeans is, of course, Russia [24, p.349-369].

If the notion ‘identity is to be used only for the description of structure of the ‘inner orientations’ of the individuals and groups, one must separate this notion from the various classification and identification models and constructions. Their results depend, as rule, on the level of subjectivity of perception by the scholars the real political processes. For example, when John Armstrong in the end of the sixties in his article on Soviet nations defined the Lithuanians, Latvians and Estonians as the ‘state nations’ in contrast with Ukrainians and Belarusians who had been qualified as mere ‘younger brothers’ because they were rural, “low in education,... low in geographic mobility” and “culturally close” to the Russians, this characteristics was not, of course, a result of a pure scientific investigation but only a literary paraphrase of the official non-recognition of the Molotov-Ribbentrop pact by the USA [3, p.21-22].

Three concepts of identity are crucial for the analysis of the problem of modern citizenship - national identity, political identity, and civic identity.

It seems to me that in the structure of orientations determining national identity the principles of ethnic policy which form the attitudes towards the aliens, immigrants, ethnic groups and minorities on the base of acceptance - non-acceptance dilemma, play a decisive role. The acceptance supposes exclusion or inclusion. The last case presumes in its turn the choice between integration, coexistence or assimilation. The non-acceptance opens the door to ghetto, reservation, expulsion and physical extermination.

Unfortunately, I could not find in the English or German literature any systematic attempts of building the models of national identity grounded on the different ethnic policy types. The only example which is available to me is a classification of Alexander Bourmeyster, professor of the Center of Slavic Studies in the Stendhal University in Grenoble. I shall reproduce only the most essential features of his scheme without any detailed commentaries. Prof. Bourmeyster distinguishes four models of national identity: integration, apartheid (civilized and non-civilized), assimilation, and intangibility.

1. Integration

The State-Nation under rule of law. Equality (theoretical and practical) of all citizens before the law. No racial or ethnic discrimination. Acquisition of the nationality through birth or naturalization. The aliens enjoy all the social rights as workers but no civil or political rights. Double nationality is possible. No national or ethnic minority is accepted. The application of this model to France presumes the unity of French people, the inapplicability of the term 'multinational state': no Alsatian, Briton, Basque, Savoyard etc. peoples, but the population, the individuals living in definite territories (region, town). The assumed wishes of the immigrants to be integrated is facilitated by the system of state education (the public, secular, and obligatory school) and the associative life in civil society. Separation of the State and Church, the spreading of tolerance. Separation of public and private life. The religion is attributed to the sphere of private life. Islam is not a second religion of France but in France. It is assumed that France is the country with strong catholic traditions. The national language cements the national unity. The regional languages and dialects are acknowledged. The official state support of French language abroad. The potential dangers: incapacity to manage the integration processes, destabilization, forcible recognition of the multi-ethnicity and existence of national minorities, violent restitutions, racism, intolerance.

2. Apartheid

No State-Nation. The Rule of Law grounded on coexistence (as a result of development from spontaneous separation to segregation) of citizens living in ethnic groups which are recognized as the radically different ones. Theoretic equality is accepted in principle. Practical equality is respected in the most favorable cases or as a result of political struggle (peaceful and not). Acquisition of the nationality through naturalization. The aliens enjoy all social rights as workers and sometimes some civic and political rights. The double nationality is possible. Recognition of the ethnic minorities but not the national minorities. This model can be applied to the Anglo-Saxon countries. The idea of the Nation is subordinated to one of the Unifying Institution - United Kingdom, American Constitution, Commonwealth etc. The pluralism is provided by associated life. The guarantee of interethnic dialogue and cooperation.

Co-existence of the churches, sects, congregations etc. No separation of Church and State. The separation (but not the opposition in favorable cases) between the life in the ethnic and national communities. The universal spreading (spontaneous or imposed) of English. Co-existence of interethnic languages. Potential dangers: incapacity to manage the peaceful coexistence. Secession, the break of the unions or self-destruction during the interethnic conflicts without any perspective of political solution.

3. Assimilation

The state deprived of the rule of law. Inequality between the individuals arising in the process of transition to a status of a new man. The organic unity projected on the future. Ideological, social, and religious discrimination between We and the Others. The access to the status of new man through indoctrination, conversion or adherence. The ethnic minorities are officially recognized and regarded as ephemeral entities to be disappeared in the process of X-ization (denationalization, dechristianization etc.) with the help of administrative or terrorist measures. The language of priority - the bearer of official truth. This model is applied to the former socialist countries with following results: theoretical equality of all individuals as workers who enjoy the social rights guaranteed by the State. The process of rusification, roumanization etc. on the pretext of international normalization. Division of powers grounded on the ethnic criteria between the invisible feudal clans which are dependent on the Center, transnational Apparatus (the case of Yugoslavia). The potential dangers: resistance of those who refuse to be converted into new men or defend their identity as ethnic minority leaning on exterior metropolis, diaspora or invisible feudal clans.

4. Intangibility

The State under rule of law which recognizes national identity grounded on blood relationship. Acquisition of quasi-impossible nationality outside this relationship. Double nationality is impossible. The aliens enjoy all social rights as workers and occasionally some civic rights recognized for ethnic minorities which are registered officially. The policy of gathering of compatriots scattered outside the native land and the defence of identity which is run the risk of disappearance in the national enclaves abroad. The dilemma: either the small native land uniting exclusively all the citizens of the same blood and leaving the national minorities outside in the situation more or less unstable or the great native land uniting the maximum of compatriots in the geopolitical space including necessarily heterogeneous elements, national minorities which could be given a special status or expelled from geopolitical space through ethnic purges or with the help of physical extermination through the 'final solution'. This is the case of Germany on the different stages of its history. The notion 'federation of nations-sisters' is more preferable than the term State-Nation. The priority of national language without universal pretensions. The relation State/Church is neutralized by the firm national opinion regarding the religious pluralism as not dangerous for political unity and the very principle of intangibility. The potential dangers: declarative toleration for the aliens is not unlimited. The exception is the official status for the aliens as forming an ethnic group or the individuals aspiring the integration after the model 1.

The incapacity of institutions to manage the growing mass of aliens. Racism, intolerance, ethnic purges as response [7, p.27- 30].

The above cited classification of Prof. Bourmeyster cannot be regarded as the indisputable one. But it helps to understand the interdependence between different models of national identity which were formed during the long historical development and the unifying character of the modern conception of citizenship arising in the contemporary Europe during the integration process.

This process predetermines especially the many aspects of modern European political identity. One defines usually the term 'political identity' as a combination of preferences, historically based, for a definite type of politics and political system. These preferences are in their turn dependent on the specification of political culture which is defined by G.A. Almond and G.B. Powell as "the pattern of individual attitudes and orientations toward politics among the members of political system" [2, p.50].

In some academic circles the investigation of the influence of cultural factors on the changes in political systems is often vehemently criticized. As Samuel Huntington had once written: "The concept of culture is a tricky one in social science because it is both easy and unsatisfying to use. It is easy (and also dangerous) to use because it is, in some sense, a residual category. If no other causes can plausibly explain significant differences between societies, it is inviting to attribute them to culture. Just exactly how culture is responsible for the political and economic differences one is attempting to explain is often left extraordinarily vague. Cultural explanations are thus often imprecise or tautological or both, at the extreme coming down to a more sophisticated rendering of 'the French are like that!' On the other hand, cultural explanations are also unsatisfying for a social scientist because they run counter to the social scientist's proclivity to generalize. They do not explain consequences in terms of relationships among universal variables such as rates of economic growth, social mobilization, political participation, and civil violence. They tend, instead, to speak in particulars peculiar to specific cultural entities" [34, p.22-23].

It is evident, however, that no phenomenon in modern political life (the phenomenon of post-totalitarianism, for example) cannot be properly understood without taking into consideration not only the cultural traditions, but also the specification of national characters of the European peoples the formation of which was the result of a long historical evolution. The role of historical conditions in formation of national character was especially noted by Erich Fromm: "One affirms there is in every nation a typical 'character-matrix' with correspondent positive and negative outcomes, so that every people develops in the different historical conditions basic character qualities which, of course, are not eternal, but can, however, be maintained in many generations because of influence and change of the different...factors. One supposes also this relatively constant character-matrix to be void of values and can bring under certain conditions to the positive characteristic traits, under the other conditions - to the negative ones" [13, p.5].

This observation of E. Fromm is well confirmed by the fact of the different ways of overcoming the totalitarian legacy in the post-communist Eastern Central Europe on the one hand and the Russia on the other hand. The countries in which the

autonomous social structures - the influential intellectuals and students, catholic church, independent trade unions etc. had been not completely degenerated, were found to be in the forefront of 'antitotalitarian wave'. This fact testifies to the thesis on the conservation of traditions of political culture which were formed in these countries during the capitalist period.

On the contrary, the data of sociological surveys in Russia show that the reaction of the great part of population quite corresponds to the traditions of political culture which were defined by Almond and Powell as subject-participant. The main characteristics of this type is a combination of political conformism with a traditional conservative or religious perception of political realities [2, p.50]. The specification of the Russian version of such culture consists in the fact that the patriarchal traditions of the former monarchic state were spontaneously transformed by the communist regime in a very peculiar manner: the soviet totalitarianism and the old orthodox system of believes had well adapted with each other. The socialist radicalism influenced only the forms of economic and political transformation and the character of ideological stereotypes.

All experience of post-communist constitutional experiments in Russia which first was founded on attempts to combine the USA's model of government with Soviet power and then borrow the chief ingredients of constitutional practice of American and European presidential regimes, testifies to a quasi-democratic character of these experiments which is quite compatible with traditions of domestic political culture.

The orientation of the new post-communist leadership on radical liberal reforms has from the very beginning predestined paradoxical character of new Russian model of development: by rejecting both a socialist choice and conception of gradual rebuilding of Soviet system, Russia - the world power by its economic and military potential - acquired (without the formal loss of its international status) some essential parameters of the 'third world' states.

The experience of post-war history of these states showed that "economic development and political stability are two independent goals and progress toward one has no necessary connection with progress toward the other. In some instances programs of economic development may promote political stability; in other instances they may seriously undermine such stability"[14, 6]. In the beginning of 1990s an assumption that the post-communist states of Eastern Europe and Russia will form a dichotomy seemed to be not a pessimistic one. While Hungary, Czech Republic, or Slovenia can entirely follow the way of Costa Rica, South Korea, and Taiwan, Russia has some chances to reproduce not the best Latin America's models.

In such situation the inconsistency of governmental policy with expectations of great amount of citizens is quite explicable and regular. The modern Russian political culture can be regarded as a model example of the conflict type of political culture. It is not only contrary to traditions formed in Western Europe and USA but, as it was already noted above, has also some considerable differences from evolution of political mentality which we can observe in Eastern Europe.

It is important that political development both in Russia and in Eastern and Central Europe could primarily be investigated in the modern western literature with the help of the conceptions of anti-politics. It was introduced for better understanding of ways

of legitimation of new political structures in post-communist countries. It implied that in the process of transition from totalitarian structures to the democratic ones the state remains the decisive factor which compensates an absence of the appropriate premises both for the creation of the market economy and the successful realization of political reforms. The practice of such transition showed that solution of many complicated economic and social problems was made from the very beginning in frames of specific bureaucratic policy [19, p.224-225].

The anti-politics has become therefore the main way of providing a freedom of actions for new bureaucracy which was found to be able to profit by advice of Pareto to all rulers and transform the radical anticommunist moods and energy into such type of leadership when the institutionalization of market and democracy was completely mediated by a tendency to the general state guardianship [19, p. 225, 229].

In such transitional conditions the unity of power and overwhelming majority of citizens is secured not with real results of democratization but with the help of 'symbolic integration' which has to "support a joint realization of democratic participation" [20, p.13] and help to overcome the contradictions by enforcing a mechanism of reconciling the conflicts "in process of symbolic identification of citizens with basic democratic consensus" [20, p.13-14].

But it seems to me that in Russia consequences of such policy can be very doubtful in comparing with its Eastern European versions. Now we understand more than ever that the liberal moods which were two years ago the object of optimistic prognoses, are found to be the mere elements of "anti-politics" conceived by radical democrats for creating the "symbolic space" to provide an ephemeral legitimacy for their own version of reforms.

The most visible special feature of present time is the universal crisis of values. The striking easiness of rupture with socialist ideals by majority of population gives no promise for realization of program of painless gradual reforms. The cause of disintegration of URSS was not so much the rivalry of political elites but unprecedented moral degradation of society. Its typical manifestation consists, in particular, in a fact that the part of former nomenklatura and its ideologists which came to power, acted (instinctively, of course) in accordance with an old prescription proposed by B. Mussolini after the creation of fascist regime in Italy: a suitable ideology can be ordered already after the successful solution of the main problem - the political domination. In reality all the elements of totalitarian order are well preserved - the domination of politics over economy, state over society, and political will over economic and social interests.

The elections of 1993 and 1995 showed that legitimacy of new political regime is not provided because in a great majority of Russia's regions the universal values of western liberal democracies now step back impetuously to periphery of mass consciousness as much as values of the communist past. The only way out could be the elaboration and realization of alternative program of reforms embracing all the spheres of material and spiritual life of the Russian society.

Such a situation creates no premises for realization of the third component of identity - civic identity. By this notion I imply an orientation on a definite type of citizenship and political education.

The main outlines of the modern citizenship conception were marked more than forty years ago by T.H. Marshall in an essay *Citizenship and Social Class* in which the principle distinction between its political, civil and social aspects had been made as follows: “The civil element is composed of the rights necessary for individual freedom - liberty of person, freedom of speech, thought and faith, the right to own property and to conclude valid contracts, and the right to justice[that is]the right to defend and assert all one’s rights on terms of equality with others and by due process of law”. The political element comprises “the right to participate in the exercise of political power as a member of the body invested with political authority or as an elector of the members of such a body”. And the social element includes “the right to a modicum of economic welfare and security [and the] right to share to the full in the social heritage and to live the life of a civilized being according to the standarts prevailing in society”[21, p.71-72].

Following T.H. Marshall’s scheme Adam Seligman insists, for example, on the deepest differences between the western democracies and post-socialist societies from the point of their relation to realization of this universal citizenship conception. As he writes: “And if we view the contemporary scene in both the East and the West, we see that the meaning of civil society - as normative concept - in both places reflects these different meanings of citizenship. Denied both civic and political rights during forty years of state socialism, civil society is, for many in contemporary Eastern and East-Central Europe, simply a model of civil and political citizenship that never existed... In all of those countries, with the only partial exception of Czecho-Slovakia, the liberal-individualist tradition based on the principles of universal citizenship was extremely weak and never fully instituted” [32, p.114].

I think this is true, of course, but only in part. The analysis of evolution of the citizenship idea on the base of West/East opposition would be too abstract, especially when the American democratic citizenship is accepted as an ideal model. There are far more similarities in the Western and Eastern experience than one could imagine. To the end of the nineteenth century only a small minority of the European population could be classified as citizens. The great majority identified themselves rather as the subjects. The real democratic revolution which transformed human and political relations took place during the first half of twentieth century. It should be said that the Russian October revolution had brought also a big contribution to development of the conception of citizenship as like as French revolution contributed to its origins. I support the position of Prof. M. Janowitz when he writes: “Citizenship is not a formal and abstract conception. To the contrary, it is an idea loaded with concrete, specific meaning which reflect the changing content of political conflict”. In this sense “the elements of citizenship are found in all nation-states, even in the most repressive, totalitarian ones. There is a crucial threshold, however, between democratic and nondemocratic citizenship” [17, X,2].

While the democratic citizenship norms were initially of West-European origin, the historical experience of many European nations demonstrated a less positive picture of the average citizen. Different countries had different causes for low development of the principle of mass participation - the revolutionary excesses in France which produced a sense of incivisme and hostility to political discussions, the aristocratic

institutions and deferential traditions of British politics, the traditions of authoritarian rule in Germany etc. [see: 11, 14]. As Bernard Berelson and his colleagues noted in 1954: “Our data reveal that certain requirements commonly assumed for the successful operation of democracy are not met by the behavior of the ‘average’ citizen... Many vote without real involvement in the election... The citizen is not highly informed on the details of the campaign... In any rigorous or narrow sense the voters are not highly rational” [5, p.307-310].

In 1960 these data were confirmed categorically by Angus Campbell and his coauthors in the landmark study ‘The American Voter’ in which a lack of ideological awareness or understanding by the American electorate were proved [9].

All these peculiarities contributed to elaboration of a constant image of ‘unsophisticated citizen’ which was the base of the elitist theory of democracy. As Thomas Dye and Harmon Zeigler wrote: “The survival of democracy depends upon the commitment of elites to democratic ideals rather than upon broad support for democracy by the masses. Political apathy and nonparticipation among the masses contribute to the survival of democracy. Fortunately for democracy, the antidemocratic masses are generally more apathetic than elites” [12, p.328].

The theory of unsophisticated citizen developed the arguments of Joseph Schumpeter who in the beginning of 1940s grounded the principal doubt about the possibility of realization of the “classical conception of democracy” as not corresponding to human nature and irrationalities of everyday human conduct. In political sphere, as J. Schumpeter affirmed, the education gives no advantages because the sense of responsibility and rational choice, which is formed by it, do not usually go beyond the limits of their professional occupations. The general political decisions are found therefore to be inaccessible both for educated classes and illiterate philistines. “Thus the typical citizen drops down to a lower level of mental performance as soon as he enters the political field. He argues and analyzes in a way which he would readily recognize as infantile within the sphere of his real interests. He becomes a primitive again”. The democratic theory can therefore have some practical value only if it defines the necessary minimal level of participation and leaves the main political decisions to competing elites and bureaucracy [30, p.261, 262, 284-285].

The radical transformation in the characteristics of Western mass public has occurred only during the past thirty years. The essential growth of educational level of the American and West-European electorate (in 1948 the half of American electorate was composed of people with a primary education or less. By 1984 the college-educated portion of the electorate grew to 40 percents) has changed also the political sophistication level creating the premises for a development of the process which is usually described as a cognitive mobilization. “Cognitive mobilization means that citizens possess the level of political skills and resources necessary to become self-sufficient in politics. Instead of depending on elites and reference groups (external mobilization), citizens are now better able to deal with the complexities of politics and make their own political decisions” [11, p.18].

Such a rise of citizen consciousness has contributed to the working out in the middle of 1980s the conception of deliberative democracy [see: 22]. As Daniel

Yankelovich wrote: “It is a democracy that revives the notion of thoughtful and active citizenship. Now citizenship is treated like a passive form of consumer behavior. People fail at citizenship not because they are apathetic but because they do not think their actions or views make any real difference. We need to expand the notion of citizen choice now confined to elections to include making choices on the vital issues that confront us every day”[36, p.240].

It is quite natural that the problem of political education has become crucial in the discussions on this new democratic theory. In a civilized society political culture and political education are not only inseparable one from the other but in a definite sense are the equivalents. If one supports the above mentioned definition of political culture by G.A. Almond and G.B. Powell, one can regard political education as a complex system integrating by a direct influence these elements of culture which define the character of political socialization in the process of formation of a definite type of political conduct and consciousness which form the property of a given society and state organization.

The formation of the character and principles of citizenship is the immediate task of every modern political system. That is why the concept of political education has often the other equivalents [and expressions] – ‘civic education’, ‘citizenship education’ etc.

It is wonderful that political education was never considered a priority till 1980s in spite of the most evident fact that its various conceptions had been developed in the different systems of political philosophy beginning from the time of classical antiquity. In this connection the complaint of one staff member of the US Senate seems to be a very significant one: “We’d like to promote citizenship education but we can’t figure out what it is. Everyone we ask gives us a different definition”[28, p.1].

It is important, therefore, to cite a definition of Morris Janowitz that I consider as a most proper for the topic of this article: “By civic education we mean (a)exposing students to central and enduring political traditions of the nation, (b)teaching essential knowledge about the organization and operation of contemporary governmental institutions, and (c) fashioning essential identifications and moral sentiments required for performance as effective citizens. Effective civic education would result in increased understanding and meaningful national identifications. It would strengthen civic consciousness”[17, 12].

So, in its narrow form, civic education focuses mainly on the relation of the student to central agencies of government. In this connection it is important also to note that a very concept of political education is often discussed in context of citizen (or civic) rights and obligations. If one means by rights the legal, political and socio-economical prerogatives that the person enjoys because of the collective action of the political system and by obligations - the contributions and sacrifices a citizen makes to keep the political system effective [17, p. 2], it becomes also evident that up to our days the right-oriented conception of citizenship was predominant both in the western and totalitarian democracies.

In this connection the right to be educated or informed (I use the term ‘informed’ in Jeffersonian sense which includes thoughtfulness, ethical soundness, and good judgment as well as factual information) was always rated higher than the duty to be literate and educated. Naturally, we cannot mix the compulsory laws which make the

parents to send their children to school with the obligation to give them education. When such liberal minded thinkers and scholars like Robert Dahl and Isaiah Berlin declare accordingly “We do not grant children the right to decide whether or not they shall go to school” or “We compel children to be educated”, they do not mean the obligation as a sphere of autonomous decisions but a mere collective demand which is dependent on the necessity for every society to survive [10, p. 16; 6, p.31].

Such a contradiction to the rights conception’s benefit had, of course, sometimes its positive side stimulating the elaboration of the theory of liberal education. The main principles of this theory were brilliantly formulated by William Morris, the pioneer of British socialism in the essay *How we live and how we might live*: “Now the next thing I claim is education. And you must not say that every English child is educated now; that sort of education will not answer my claim, though I cheerfully admit it is something: something, and yet after all only class education. What I claim is liberal education; opportunity, that is, to have my share of whatever knowledge there is in the world according to my capacity or bent of mind, historical or scientific, and also to have my share of skill of hand which is about in the world, either in the industrial handicrafts or in the fine arts...; I claim to be taught, if I can be taught, more than one craft to exercise for the benefit of the community”[31, p.440].

Nevertheless, in the modern world all models of political education are broadly spread. Any state aspires independent of a special feature and general perception of politics to control this process through adoption of centralized decisions, i.e. to carry out a definite educational policy. In democratic state with a developed civil consciousness the existence of independent public opinion is a sufficient guarantee for orientation on the model of political education in the frame of which the mechanism of civil society’s control on the state is supported and intensified. G. Sartory calls the system grounded on pluralism of interests with such its attributes as autonomy and freedom ‘education’ opposing it to ‘indoctrination’ i.e. inculcation of a single model of political conduct. M. Oakshott divides political education on ‘universal’ and ‘ideological’ grounded on learning of strictly defined set of ‘ideological texts’ [29, p.126, n.36; 26, 116sq.].

One calls the specifically western model only the pluralist one which is free (relatively, of course) from a state control. It appeared during a long evolution both of the institutes of state and the different systems of political philosophy. There are two main institutes in which the educational processes of such type are crystallized: 1) the system of universal (free) education in state and private schools; 2) the modern university system. In both systems the three main aspects of political education are realized on different levels: a) the formulation, securing, and transmitting the general principles of political mentality; b) the mastering of ample circle of political sciences (the scientific level of understanding politics and the phenomenon itself of the political); c) the preparing both for participation in elections and professional political activity.

By carrying out a control on these institutes, political elite is able to influence practically on the mode of political socialization and consequently the other spheres of social conduct [2, p.65-68]. The scope of such control depends on relation of education and indoctrination in the educational programs [cf.:10, p.16; 6, p.31], i.e. on degree of development of civil liberties. The single elements of political education can be founded

in frames of authoritarian regimes also, but they disappear just after such regimes are brought to their extremes and turn into some versions of totalitarian state.

In the Western Europe and USA the modern character of political education was formed under great influence of optimistic conviction of intellectuals of the possibility to put into practice an educational reform owing to which democratic system will disclose all its advantages. As J. Dewey wrote, “we may produce in schools a projection in type of the society we would like to realize” [35, p.192]. Such orientation can be discovered already in *Considerations on representative government* of J.St. Mill who regards the notions themselves ‘democratic government’ and ‘education’ like identical ones [23, p. 31-32]. By developing J.St. Mill’s ideas on advantages and infirmities of democracy M. Adler notes: “No other form of government is to be preferred to democracy because of these infirmities, for all other forms of government are subject to the same infirmities, and they are not remediable in other forms of government, whereas remedies can be found for them in political democracy. The remedy for the incompetence of the rulers in a political democracy is the education of the people for their duties as citizens and as public officials” [1, p. 120].

In the works of M. Adler and his adherents - the modern liberals an optimistic conviction that a consolidation of rationalistic base of democratic politics and its transformation in a main instrument of political education and socialization are possible with the help of appropriate school programs and didactic methods, is expressed in concentrated form. It is not accidental that the partisans of such approach reject unanimously the propagation of vocational education and defend the introducing the various programs of liberal education in all schools. As M. Adler affirms, “vocational education is training for a specific job in the economic machine. It aims at earning a good living, not living a good life. It is servile both in its aim and in its methods. It defeats democracy in the same way that economic servitude does” [1, p.126].

In the modern conception of political education the liberal position is manifested also in the opposition of the notion ‘civic consciousness’ to the traditional comprehension of nationalism and patriotism. As M. Janowitz affirms: “Civic education limited to inculcation of traditional patriotism or conventional nationalist ideology is obviously inadequate for an advanced industrial society and a highly interdependent world. I find the words national and patriotic limiting, and offer the term civic consciousness. It refers to positive and meaningful attachments a person develops to the nation-state. Civic consciousness is compatible with and required for both national and international responsibilities and obligations. It involves elements of reason and self-criticism as well as personal commitment. In particular, civic consciousness is the process by which national attachments and obligations are molded into the search for supranational citizenship” [17, X-XI].

In the modern discussions this new conception of civic consciousness is also directed against principle of state monopoly in educational sphere which implies the obligatory visiting of public school. The decisive arguments for the deployment of alternative system of school education were formulated by Friedrich A. Hayek in the book *The Constitution of Liberty*: “If we accept the general argument for compulsory education, there remain three chief problems: How is this education to be provided?

How much of it is to be provided for all? How are those who are to be given more to be selected and at whose expense?...It is true, that historically, compulsory education was usually preceded by the governments' increasing opportunities by providing state schools... The very magnitude of the power over men's minds that a highly centralized and government-dominated system of education places in the hands of the authorities ought to make one hesitate before accepting it too readily. Up to the point, the arguments that justify compulsory education also require that government should prescribe some of the content of this education... There may be circumstances in which the case for authority's providing a common cultural background for all citizens becomes very strong. Yet we must remember that it is the provision of education by government which created such problems as that of the segregation of Negroes in the United States - difficult problems of ethnic and religious minorities which are bound to arise where government takes control of the chief instruments of transmitting culture... To one who has seen this happen in countries like the old Austria-Hungary, there is much force in the argument that it may be better even that some children should go without formal education than that they should be killed in fighting over who is to control that education etc." [15, p.378-379].

In the late 1980s these arguments of Hayek have undoubtedly acquired a practical character. The data of sociological surveys in American towns confirm the tendency of redistribution of educational functions between public schools on the one hand and the private catholic and protestant schools on the other hand.

The approach itself to the analysis of new prospects of political knowledge and education would be impossible without taking into consideration of those impulses to development of liberal spirit which is created by modern universities. The question of the place of the university as unique cultural phenomenon in democratic politics continues to be an object of vivid discussion among the partisans of liberal and vocational education. One cannot affirm categorically that all scholars and politicians support the opinion of J.H. Newman - the rector of catholic university in Dublin in the middle of XIX c.- that the main task of the university as a place where one can get access to the 'universal knowledge' which is 'an end in itself', was always the 'formation of mind' as the "process of training, by which the intellect, instead of being formed or sacrificed to some particular or accidental purpose, some specific trade or profession, or study or science, is disciplined for its own sake, for the perception of its own proper object, and for its own highest culture [25, I.VII,1].

A testimony of the opposite approach to the tasks of university education became the practice of creation from the second part of XIX c. of vocational colleges and institutes first inside the old universities and then new 'technical universities'. It is not accidental, of course, that the process of technological orientation of universities is accompanied almost always by their accusations in propagation of the revolutionary doctrines.

The new age of Russian history reproduces this tendency confirming the idea that "during a period of revolutionary social change such as the present, when revolutions are being overthrown by revolutions, the position of the university is inevitably dialectical; for both as institution and as idea, it is at one and the same time a seedbed of revolution and an object of attack by the revolution" [27, p.157].

One can affirm that in modern period the university education finds its own real

status only in democratic society. Accordingly the university can become the center of new conceptions of political education only when the ideologically interested politics stays outside its walls. Naturally the only language to be used inside is the language of history and philosophy [see: 26, p. 331-332]. It is possible only in that case if the ‘first principles’ of university education are well preserved side by side with the “conviction that the tradition out of which the modern university has come is not to be dismissed as a quaint museum piece, with the ease and glibness that sometimes proceeds as though we in the present generation were free to define the university in any way we wish without attention to its heritage” [27, p.31].

There are many ways to leave the tradition of free universal education. They seem sometimes as forced and even the only possible. In the end of 1930s when a conviction was formed that the liberal values are completely ruined under the attack of totalitarian dictatorships, K. Mannheim made the liberal education responsible both for totalitarian degeneration of Germany and incapacity of the modern democracies to manage the principally new situations.

It is not difficult to see that both the argumentation and conclusions which were made by K. Mannheim and J. Schumpeter in 1940s look now as much more suitable ground to discuss the place and role of political education in modern Russia. It is evident that the transitional character itself of political process, the state of economy and social relations give no chances for realization of western liberal model of democracy. The Russia and the others countries of Eastern Europe enter again the period which M. Weber by analysing in the beginning of XX c. the chances of Russian liberalism called prophetically the epoch of ‘pretended liberalism’ [33, p. 66 sqq.]. The combination of declarative orientation on the principles of constitutionalism with bureaucratic regulation opens a quite real way to gradual formation of the structures of social democracy with the competition of elites in political sphere and the coexistence of capitalism and socialism in economy and ideology.

In such situation the state policy in the sphere of education will be one of the most important indicators of future political development. This thesis seems as much well-grounded because the educational infrastructure which was left by socialist state could (with appropriate support, of course) become the sure guarantee of stability of democratic choice.

The Soviet Union was “a technotopia - a political regime promising its citizens a technological leap to a quantitatively better existence”[4, p.1]. The system of science and education supporting ideological claims was the largest in the world. Although the main part of scientific projects was concentrated in special institutes of the Academy of sciences, the training of specialists was carried out by technical institutes and universities. The university structure was large and leaned upon the strong tradition of the universal school education.

Of course, in the conditions of domination of a single ideology the university was an element of the soviet ideocratic state. But the process of deideologization beginning with the ‘perestroika’, revealed the great role of the university education in the formation of new political culture.

It is characteristic, at the same time, that in a stormy flood of liberal rhetoric reaching its culmination at the end of 1980s, the problem of political education and the place of the university in its formation did not attract any attention. It is enough to open the so called 'perestroika's Bible' to understand it [16, p. 97-121, 154-191, 635].

The modern situation seems a more paradoxical one: the state policy in the sphere of science which has brought all its structures to the verge of extinction, sanctioned at the same time the process of renaming of many technical institutes into the universities. The connection between the tendency to overwhelming control of the state, dogmatization of thought, and professional orientation of education seems to be a hardly accidental one.

All these processes show quite definitely that the new conception of political education can, in conditions of the deep crisis, become the most important link binding the civil society (which is now in the first stage of its development), and the new content of the political which makes its way through the corporative interests. Only by leaning upon the education the Russian anti-politics has a chance to turn into the political discourse which is provided by the appropriate content. Otherwise the liquidation of educational structures will be a prologue of the new era of unsophisticated and manipulated citizen.

Bibliography

1. Adler Mortimer J. *Haves Without Have-Nots. Essays for the 21-st Century on Democracy and Socialism.* - New York, 1991.

2. Almond Gabriel A., Powell G.B. *Comparative Politics. A Developmental Approach.* - Boston, 1966.

3. Armstrong John. A. *The Scene in the Soviet Union: The View of the Dictatorship // Ethnic Minorities in the Soviet Union. Ed. by Erich Goldhagen.* - New York, 1968.

4. Balzer Harold D. *Soviet Science on the Edge of Reform.* Boulder, San-Francisco and London, 1989.

5. Berelson Bernard, Lazarsfeld P., McPhee W. *Voting.* Chicago, 1954.

6. Berlin Isaiah, *Two Concepts of Liberty // Liberalism and Its Critics. Ed. by Michael Sandel.* - New York, 1984.

7. Bourmeyster Alexander. *K voprosy o sovremennyh teoreticheskikh modeljiah natsionalnogo gosudarstvennogo ustroistva.* Trans. from French by V.A. Gutorov // *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta.* Ser. 6, Vyp. 1, 1994.

8. Burant Stephen R. *Foreign Policy and National Identity: A Comparison of Ukraine and Belarus // Europe-Asia Studies.* November, Vol. 47, No.7, 1995.

9. Campbell A. et al. *The American Voter.* - New York, 1960.

10. Dahl Robert. A. *After the Revolution? Authority in a Good Society. Revised Edition.* New Haven and London, 1960.

11. Dalton Russel J. *Citizen Politics in Western Democracies.* Chatam, New Jersey, 1988.

12. Dye Thomas, Zeigler Harmon. *The Irony of Democracy.* Belmont, Calif, 1970.

13. Fromm Erich, *Fragen zum deutschen Charakter // E. Fromm Gesamtausgabe. Hrsg. von Rainer Funk. Bd. V Politik und sozialistische Gesellschaftskritik.* München, 1989.

14. Huntington Samuel P. *Political Order in Changing Societies.* New Haven and London, 1968.

15. Hayek Friedrich A. *The Constitution of Liberty*. Chicago, 1978.
16. *Inogo ne dano*. - Moskwa, 1988.
17. Janowitz Morris. *The Reconstruction of Patriotism. Education for Civic Consciousness*. Chicago, London, 1985.
18. Lipset Seymour M. Radicalism and Reformism: The Sources of Working Class Politics // *The American Political Science Review*. Vol.77, 1983.
19. Mänicke-Gyöngyösi Krisztina. *Konstituierung des politischen als Einlösung der "Zivilgesellschaft" in Osteuropa? Der Umbruch in Osteuropa als Herausforderung für die Philosophie. Dem Gedenken an Rene Ahlberg gewidmet*. Peter Lang, 1995.
20. Mänicke-Gyöngyösi Krisztina. Zum Stellenwert symbolischer Politik in den Institutionalisierungsprozessen postsozialistischer Gesellschaften // *Berliner Schriften zur Politik und Gesellschaft im Sozialismus und Kommunismus*. Bd. 9, 1996
21. Marshall Thomas H. *Class, Citizenship and Social Development*. Westport, CT, 1973.
22. Matthews David. *The Promise of Democracy: A Source Book for Use with National Issues Forums*. Daiton, Ohio, 1988.
23. Mill John St. *Razmyslenija o predstavitelnom pravlenii*. Chalidze Publications, 1988.
24. Neumann Iver B. Russia as Central Europe's Constituting Other // *East European Politics and Societies*. Spring 1993.
25. Newman John H. *The Idea of a University Defined and Illustrated: I. In Nine Discourses Delivered to the Catholics of Dublin [1852]; II. In Occasional Lectures and Essays Addressed to the Members of the Catholic University [1858]*. Edited with introduction and notes by I.T.Ker. Oxford, 1852-1858.
26. Oakshott, Michael. *Rationalism in Politics*. London, 1962.
27. Pelikan Jaroslav. *The Idea of the University . A Reexamination*. New Haven and London, 1992.
28. Remy Richard C., Turner Mary Jane. Basic Citizenship Competencies, Guidelines for Educators, Policymakers, and Citizens. Quarterly Report // *Mershon Center, Ohio State University*, 5, Autumn 1979
29. Sartori Giovanni. *The Theory of Democracy Revisited*. Chatam. -New Jersey, 1987.
30. Schumpeter Joseph A. *Capitalism, Socialism and Democracy*. - New York, 1976.
31. *Selections from William Morris*. Moscow, 1959
32. Seligman, Adam B., *The Idea of Civil Society*. - New York, 1992.
33. Weber Max. Zur Lage der bürgerlichen Demokratie in Russland. *Weber M. Gesammelte politische Schriften*. Hrsg. von Johannes Winkelmann. Tübingen, 1988.
34. Weiner Myron, Huntington Samuel P. *Understanding Political Development*. Boston, Toronto, 1987.
35. Westbrook Robert B. *John Dewey and American Democracy*. Ithaca and London, 1992.
36. Yankelovich Daniel. *Coming to Public Judgment. Making Democracy Work in a Complex World*. Syracuse, New York, 1991.

gut-50@mail.ru

Prezentat la 20 decembrie 2012

TOLERANȚA CA FACTOR AL TRANSFORMĂRILOR POLITICE ÎN ȚĂRILE POSTCOMUNISTE

Stanislav EREMEEV,

*doctor habilitat în economie, doctor în științe politice, profesor, Decanul Facultății
de Politologie a Universității de Stat din Sankt-Petersburg, Rusia*

Rezumat

În articol sunt analizate posibilitățile morale ale utilizării concepției despre toleranță, expusă în teoria politică contemporană, în cercetarea fenomenului postcomunismului. Sunt cercetate particularitățile proceselor politice din țările Europei Centrale și de Est și din Rusia postcomunistă. Îndeosebi, este fundamentată importanța înțelegerii tezei politicii postcomuniste: absența toleranței este sursa multiplelor crize politice, care însoțesc procesul reformelor în această regiune în ultimele decenii ale secolului XX.

Cuvinte-cheie: *teoria politică, drepturile civile, toleranța, postcomunism, criza politică, radicalism, reformele, comportament intolerant.*

ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК ФАКТОР ПОЛИТИЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЙ В ПОСТКОММУНИСТИЧЕСКИХ СТРАНАХ

Аннотация

В статье анализируются эвристические возможности использования концепции толерантности, сложившейся в современной политической теории, для анализа феномена посткоммунизма. Исследуются основные особенности политических процессов в странах Центральной и Восточной Европы, а также в посткоммунистической России. В частности, обосновывается важное для понимания посткоммунистической политики положение: именно отсутствие толерантности стало источником многочисленных политических кризисов, сопровождавших процесс реформ в этом регионе в последние десятилетия XX века.

Ключевые слова: *политическая теория, гражданские права, толерантность, посткоммунизм, политический кризис, радикализм, реформы, нетолерантное поведение.*

TOLERANCE AS FACTOR OF POLITICAL TRANSFORMATIONS IN POST-COMMUNIST COUNTRIES

Stanislav EREMEEV, Rusia

Abstract

In the article the heuristic possibilities of using the conception of tolerance formed in the modern political theory are developed for analysis of the phenomenon of postcommunism. The main specific aspects of political processes in the East and Central European countries as like as postcommunist Russia are also analyzed. The author regards deficiency itself of tolerance as a very important source of various political crises which accompany the process of reforms in this region in the last decades of XX century.

Keywords: *political theory, civic rights, tolerance, postcommunism, political crisis, reforms, non-tolerant behavior.*

Введение. Тезис, в соответствии с которым проблема толерантности является ключевой в политическом дискурсе абсолютного большинства бывших социалистических стран, почти двадцать лет назад приступивших к формированию демократического общества, не вызывает у политологов никаких сомнений. «Большинство исследований, посвященных демократической консолидации в посткоммунистических странах, - отмечает группа канадских политологов, - сконцентрирована на политической толерантности, то есть на готовности гарантировать права и свободы противникам... Центральное место, уделяемое в научной литературе политической толерантности, отражает вполне понятную озабоченность тем, что никогда нельзя считать, что толерантности уже достаточно для того, чтобы обеспечить выживание и процветание демократии в посткоммунистических странах» [8, с. 371]. Удивляться подобной постановке вопроса не приходится хотя бы уже потому, что период трансформации коммунистических режимов в демократические дал немало примеров нетолерантного поведения, не имеющих никаких аналогий с поведением индивидов и социальных групп в «традиционных» демократиях Западной Европы. Но прежде чем предпринять попытку выяснить причины, вызвавшие столь бросающийся в глаза дефицит толерантности в посткоммунистическом мире, к которому относится и современная Россия, необходимо остановиться на некоторых исходных методологических аспектах теории толерантности. В том, что касается эмпирического материала, то, ввиду небольшого объема данной работы, придется ограничиться преимущественно опытом ранних посткоммунистических преобразований в странах Центральной и Восточной Европы с надеждой привлечь аналогичный и чрезвычайно обширный российский опыт в других наших исследованиях.

В обыденной речи терпимость в самом широком смысле понимается как способность переносить или претерпевать чего-либо. В общественном контексте это понятие также часто употребляется для характеристики способности человека или группы сосуществовать с людьми, имеющими иные убеждения и верования. В третьем издании «Нового международного словаря» Уэбстера толерантность определяется как «демонстрация понимания и мягкости (leniency) по отношению к поведению или идеям, вступающим между собой в конфликт». Совершенно ясно, что между этими предельно общими определениями и теоретической моделью толерантности находится внушительная дистанция. Современные конфликты - внутренние и международные, - в основе которых лежит нетерпимость религиозная или идеологическая, очень часто оценивается в соответствии с критериями, сложившимися, прежде всего, в рамках концепций гражданского общества и толерантности. Например, на Западе конфликт в Косово или же политические процессы в посткоммунистической России легко объясняют отсутствием в обоих регионах сложившихся структур гражданского общества, что порождает нетерпимость и насилие. В свою очередь, нетерпимость западных демократий, например в отношении политики Югославии в Косово или России в Чечне, обусловлена, помимо чисто прагматических соображений не только идеологическим принципом, предусматривающим приоритет прав человека над суверенитетом и территориальной целостностью той или иной страны, но имеет

и определенное теоретическое обоснование. Речь идет о весьма своеобразном и не всегда логически корректном преодолении ультра-либеральной трактовки толерантности как нейтральности. Насколько обоснованы такого рода концептуальные обобщения?

Конечно, один из аспектов терпимости, между прочим, состоит именно в том, что толерантный индивид вправе игнорировать группу и даже все общество, противостоять им, но он осуществляет это право не демонстративно и не из каких-либо своекорыстных побуждений, поскольку зло само по себе не является целью его поведения. Вместе с тем, проблема коллективного и группового выбора является не менее важной, когда сам выбор вызван необходимостью осуществления широкомасштабных социальных реформ. В начале 1990-х гг. перед таким выбором оказались страны, отбросившие социалистические принципы и вновь вступившие на капиталистический путь развития.

В политическом плане в условиях всеобщей эйфории 1989-1990 гг. повсеместный крах режимов советского типа, произошедший в ходе парламентских выборов, рассматривался как в самом регионе, так и на Западе сквозь призму исторического поражения «социалистической левой». Сами результаты выборов в большинстве бывших коммунистических стран (за исключением Болгарии, Румынии и Югославии), как казалось тогда, указывали на то, что как концепция социализма, так и любой социалистический вариант развития не могут найти более поддержки ни в настоящем, ни в будущем [19, с. 251-280].

Вместе с тем, несмотря на убедительную победу политических партий и блоков под националистическими и демократическими знаменами, главные социальные, политические и психологические характеристики основной гражданской массы новых восточноевропейских демократий далеко не всегда соответствовали соотношению сил победивших блоков и социалистической оппозиции в парламентах. На протяжении всего первого пятилетнего цикла левые силы продолжали сохранять устойчивые позиции в посткоммунистических обществах на уровне социальных структур и электората. Этому способствовали сами обстоятельства и характер проводимых в рамках данного цикла реформ, а также устойчивые традиции прошлого.

Программы и политику новых партий вряд ли можно рассматривать сквозь призму классических дихотомий, характерных для партийных систем Западной Европы: левые - правые, капиталистические (буржуазные) - пролетарские, **богатые - бедные, сельские - городские, христианские - светские**, этатистские - антиэтатистские, националистические - интернационалистские и т.д. [10, с. 7-50]. Для прежней коммунистической системы была характерна атомарная, диффузная социальная структура [15, 185 sq.]. Сама специфика процесса социальной рестратификации в пост-революционных обществах, отсутствие влиятельных групп интересов, опирающихся на массовую базу, существенно затрудняли артикуляцию политических предпочтений избирателей.

Вместе с тем, поведение электората определяли факторы гораздо более глубокого порядка. Развитие в направлении «социально ориентированной рыночной экономики», декларированное в программах реформаторов первой волны, сразу

обнаружило большое количество кричащих парадоксов. Например, радикальные экономические реформы и приватизация, создание доходных государственных и частных предприятий, формирование новой экономической элиты, увеличение спроса на рабочие места и т. д. возможны только в случае, если политическая система в состоянии справляться с первичными непосредственными последствиями начавшихся реформ — резким снижением жизненного уровня и социальной дезинтеграцией, вызванными радикальной трансформацией социалистической экономики и общественных структур. Государство должно изыскивать ресурсы для смягчения и компенсации самых тяжелых социально-экономических потерь. Наследие социалистического государственного патернализма с его специфической комбинацией авторитаризма и политики, направленной на обеспечение и поддержание благосостояния (*welfare politics*), постоянно приводило к конфликту укоренившихся на протяжении десятилетий ожиданий и надежд на помощь государства для поддержания стабильного уровня потребления с политикой либерализации, не предусматривавшей создание соответствующих государственных фондов.

«Конфликт ожиданий» во многом углублялся возникновением новых форм социальной дискриминации, связанных с трансформацией бюрократического социализма и его властных структур. Под аккомпанимент широко разрекламированной в СМИ кампании по декоммунизации десятки тысяч представителей номенклатуры высшего и среднего звена, используя тайные и явные финансовые ресурсы, личные связи и хорошее знание столичной, региональной и местной конъюнктуры, переместились из партийных кресел на места руководителей банков, совместных и частных предприятий, составив основу нового «кадрового капитализма». Такого рода метаморфоза резко контрастировала с потерей огромным числом граждан в результате приватизации и рационализации производства работы или многих преимуществ, связанных в прошлом с высокой квалификацией или академическим образованием. Другие группы населения: пенсионеры, многодетные семьи, безработные, матери-одиночки были вообще отброшены процессом модернизации до уровня ниже прожиточного минимума. Обширный слой низкооплачиваемых государственных служащих, подвергся серьезной дискриминации. Бедность как фактор социальной жизни развивалась на фоне расцвета афер «новых богачей», спекулянтов, мафиозных организаций, получавших огромные полулегальные и прямо незаконные доходы и обладавших большим влиянием практически во всех посткоммунистических обществах [16, 20 sq.].

В различных формах такого рода тенденции имели место в большинстве пост-коммунистических стран и они не могли не повлиять на характер формирующейся новой политической культуры и особенности развития политических процессов. Специалисты выделяют следующие особенности современной политической культуры в посткоммунистической Центральной и Восточной Европе: 1) преобладание профессиональных политиков; 2) низкий уровень политического участия; 3) широко распространенные политическая апатия и стремление замкнуться в частной жизни (приватизм); 4) тенденция к авторитаризму, выражающаяся как в латентных, так и в открытых формах [16, 27 sq.].

Вторая и третья особенности, естественно, связаны друг с другом. Статистика голосования свидетельствовала о существовании устойчивых социальных групп (от 30 до 48%), не принимавших участия в местных и национальных выборах. Эти группы были особенно велики в Польше, Венгрии и Словакии. Попытки объяснить такую пассивность традициями репрессивного авторитарного правления в соединении с крайне тяжелыми социально-экономическими условиями, отбросившими большие социальные группы до положения маргиналов, борющихся за выживание, не могут не встретить понимания. Гораздо труднее объяснить вполне реальные авторитарные тенденции в посткоммунистических странах при помощи ссылок на предшествующие методы господства и управления.

Прежде всего, история всех без исключения революционных периодов трансформаций экономических и социально-политических систем свидетельствует о резком возрастании авторитарных начал в политической жизни, когда сосредоточение власти и контроля в руках небольших группировок амбициозных политиков, стремящихся укрепить свое достаточно шаткое положение «жесткими мерами» и безудержной пропагандой популистского толка, является именно нормой, а не исключением. Так или иначе, именно эти тенденции привели к резкому снижению уровня толерантности в большинстве посткоммунистических стран. Решающую роль в этом плане играла кампания по «декоммунизации», проводимой с разной степенью интенсивности во всех странах Центральной и Восточной Европы и имевшей для них различные последствия.

Развязанная правыми радикалами кампания за принятие закона о люстрации в конечном итоге способствовала более тесным контактам левых партий между собой (Коммунистическая партия Чехии и Моравии, Коммунистическая партия Словакии, И. Свитак, З. Млынарж и др.), а также усиливало стремление последних начать переговоры с более умеренными демократами, ориентирующимися не на сиюминутные лозунги, а на долговременные цели [9, с.4-22.]. Например, один из ведущих представителей движения «Общество против насилия», министр внутренних дел и будущий руководитель Словакии - В. Мечиар предложил либо сжечь основные документы Службы безопасности, либо законсервировать ее архивы на несколько десятилетий, начав строительство демократии «с нуля». Его мнение, однако, не было самым авторитетным даже в рамках его собственной организации. Однако дискуссия о люстрации перекинулась на Словакию и приняла там весьма острую форму, породив даже слухи о готовящемся «левом путче» типа 1948 г. и т.д. В марте 1991 г. впервые ясно обнаружилась тенденция к союзу «Платформы за демократическую Словакию» В. Мечиара и словацкими националистами. В свою очередь, слухи о «путче» усилили позиции сторонников люстрации и декоммунизации, подтолкнув принятие соответствующего закона в октябре 1991 г. Начавшаяся кампания в поддержку люстрации, совпав с проведением в жизнь радикальной программы рыночных реформ (автором которой был В. Клаус - нынешний президент Чехии и тогдашний лидер Гражданской демократической партии) со всеми ее последствиями, постепенно стала подрывать позиции бывших диссидентов. Умеренные демократы все больше предпочитали ориентироваться на создание нового

альянса, формируемого из представителей старого коммунистического истеблишмента и руководителей СМИ. В. Гавел подписал закон, выразив одновременно свое недовольство его жестокостью, между тем как символ «пражской весны» 1968 г., председатель парламента А. Дубчек отказался поставить свою подпись, усмотрев противоречие между законом о люстрации и уже ратифицированным парламентом списком индивидуальных прав и свобод. Позиция А. Дубчека в дальнейшем была поддержана международными организациями по правам человека и Советом Европы, справедливо усмотревшим в чехословацком и во многом аналогичном ему болгарском люстрационных законах применение архаического критерия коллективной вины по отношению к коммунистическим чиновникам [2, с. 170; 23, с. 415].

Анализируя кампании по декоммунизации в странах Центральной и Восточной Европы и общий тон прессы и телевидения, следивших за развернувшимися многочисленными скандалами, которые усиливали ажиотаж, но одновременно и неясность подхода к самой проблеме, большинство нейтрально настроенных аналитиков постоянно подчеркивают крайне отрицательный травмирующий характер, который эта кампания имела для общественного сознания и политического дискурса. «После «нежной революции», - отмечает Ю. Балаж, анализировавший кампанию по люстрации в Чехословакии, - настало время нежной юстиции Линча» [2, с.181]. Е. Ковач, специально изучившая роль венгерских СМИ в борьбе за «восстановление справедливости», также отмечала избирательный подход к проблеме ответственности за прошлое. «Тогдашняя госбезопасность, тайная служба режима Кадара и советская армия, - писала она, - были объектом для обсуждения в СМИ, тогда как нацистское прошлое или вина режима Хорти в период между двумя войнами замалчивались» [11, с.120]. Такого рода избирательность в конечном счете ударила рикошетом по самим СМИ. Когда в связи со скандалом, разгоревшимся после показа отснятого оппозиционной группой кинематографистов фильма «Черный ящик» (январь 1990 г.), стало ясно, что новое коммунистическое правительство сохранило, несмотря на многочисленные декларации, тайную службу безопасности и ведет слежку за политиками из новых оппозиционных партий, в Венгрии началась подлинная «охота на ведьм», в том числе после опубликования так называемого «списка III/III», содержавшего имена бывших агентов. Предложенный фракцией *Венгерского демократического форума* «план правосудия» (август 1990 г.) резко «перевел стрелку» политического дискурса из сферы «исторической ответственности» и «восстановления справедливости» в сферу юридических преследований, которым могли подвергнуться (в силу крайней растянутости «плана») 80 000 членов ВСРП.

В ноябре 1991 г. после жаркой телевизионной дискуссии между представителями Венгерского форума и ВСРП по поводу венгерского варианта «закона о люстрации» (проект Зетеньи-Такача) президент А. Гонт отправил этот проект в Конституционный суд для проверки его законности. Когда в марте 1992 г. суд признал проект антиконституционным, активисты Венгерского форума развязали в СМИ кампанию, предметом которой была легитимность самого конституционного суда. Вслед за этим, контролируя телевидение и радио, правительство

вскоре развязало новую истерическую кампанию по проверке «чистоты прессы», вернее тех газет, которые не разделяли официальную позицию. В результате «проверка прессы» и люстрация составили в политическом дискурсе как бы единый комплекс. Обсуждение темы декоммунизации приняло ритуализированный характер, появились новые «герои», «еретики» и «ренегаты». «Дискуссии в СМИ формировали разнообразные роли, которые повышали эмоциональный индекс скандала» [11, с.129]. В конечном итоге решение оказалось соломоновым: венгерский парламент принял в марте 1994 г. закон, предписывавший обследование государственных деятелей высшего ранга на предмет сотрудничества с секретными службами и участия в репрессиях 1956, но фонды архивов госбезопасности были опечатаны (как и в Болгарии, Польше и Румынии) на несколько десятков лет (в Венгрии до 1 июля 2030 г.).

Почти идентичные результаты декоммунизации в большинстве посткоммунистических стран свидетельствовали, что она может рассматриваться, в известном смысле, скорее как «эмоциональный проект» [4, с.162]. Вместе с тем нельзя недооценивать влияние этих кампаний как на общественное сознание, так и на социально-политические институты, включая СМИ. В 1996 г. немецкий политолог Г. Фер, подводя итоги декоммунизации в Польше дал следующее ее определение: «Конфликт, связанный с декоммунизацией в Польше свидетельствует о наличии у него символических и стратегических параметров. Декоммунизация является составной частью политической борьбы новых элит, направленной на создание основ изменившейся политической среды (Umwelt) в результате проведенной в 1989 г. смены системы. Речь идет о семантических стремлениях (semantische Bestrebungen) политических акторов равным образом запечатлеть новые содержательные значения справедливости, права и политического прошлого. С этим связана и другая предпосылка, освещающая стратегические параметры политического дискурса: декоммунизация и “люстрация” являются составными частями стратегии мобилизации политических элит и партий в конкурентной борьбе за влиятельные позиции в общественной и политической жизни Польши» [4, с.135].

Быстрая смена различных образцов и подходов к декоммунизации в польском обществе также свидетельствует о том, что эти кампании имели во всех странах идентичную внутреннюю логику: начинаясь со вполне мирных заявлений, они в дальнейшем, по мере нарастания конфликтов, превращались в обличительный и разоблачительный шквал взаимных обвинений только для того, чтобы в конце концов «уйти в песок», оставив за собой многочисленные следы ненависти в травмированном общественном сознании.

Словесная агрессия в тот период стала обычным оружием всех политических сил, оскорбления и инсинуации - чрезвычайно заурядным явлением, свидетельствующим о низких стандартах общественного поведения и моральном уровне политических оппонентов. Само понятие «оппонент» стало звучать в СМИ, в парламенте и в предвыборных плакатах как «враг», с той, конечно, разницей, что «политические враги, которые в коммунистические времена должны были быть прежде всего уничтожены, сегодня должны быть оклеветаны и оскорблены» [4, с.157].

В итоге все подобные «идеологические послания» [21, с.425], окрашенные во все цвета популистско-агрессивной риторики, проникли практически во все сферы общественной жизни и сознания, затронув даже такой оплот польской исторической традиции и культуры, как католическая церковь [22, с.53-64; 20, с. 65-84]. Если в самом начале кампании «нормальной» дихотомией считалось противопоставление «мы», то есть сообщество «католических поляков», и «они» - «люди коммуны» [12, 28 sq., 34 sq.; 13, с.258-264; 3, 158 sq.], то в дальнейшем многие католики в соответствии с логикой декоммунизации оказались в противоположном лагере в связи с тем, что понятие «коммунист» расширилось чрезвычайно. «Образ врага» воплотился в понятиях *тайных коммунистов, посткоммунистов, католических левых* и просто *левых* [5, с.158.]. Комментируя такие расширительные толкования, польский публицист М. Фик писала в «Gazeta Wyborcza»: «В этом смысле каждый может превратиться в коммуниста: тот, кто выступает против введения религиозного образования в школах, не говоря уже о тех, кто был против законодательства, запрещающего аборт... Сегодня коммунистом может быть мистик; человек, который в другой стране и в другое время считался бы вполне подходящим, может стать коммунистом. Любой, кто поддерживает зарубежный или польский капитал или даже их обоих, может стать коммунистом. Коммунист может принадлежать к любому типу идеологической партии или он может вообще не принадлежать ни к какой партии» [6, с. 9.].

В польской печати после 1991 г. такие нейтральные прежде слова, как *христианин, церковь, католик, священник, орден* или *духовенство*, приобрели негативный смысл. Священников стали называть *черными* в противоположность *красным* [18, с.215-227; 5, с.158]. Особую роль в антикатолической пропаганде играл еженедельник «Nie», издаваемый Е. Урбаном - известным экспертом по массовой пропаганде, названным публично «Геббельсом периода чрезвычайного положения» (нач. 1980-х годов.).

Подвергаясь атакам справа и слева, католические газеты, по мнению польских аналитиков, также вышли из границ нейтральности, заняв «воинствующую или даже фундаменталистскую позицию» [5, с.158]. «В Польше продолжается битва, - писала католическая газета «Niedziela» («Неделя»), - она происходит в центре Европы и мы защищаем главные позиции христианства. Если мы уступим, кто остановит наступающий атеизм?» [17].

Промежуточный финал кампании по декоммунизации, в которую включились и католические силы, был курьезным. Резюмируя итоги политической борьбы накануне парламентских выборов в сентябре 1993 г., принесших победу партиям социалистической ориентации, один из наиболее рьяных приверженцев декоммунизации В. Гржановский отмечал с известной долей иронии: «Декоммунизация не играла никакой значительной роли даже среди католиков в ходе выборной кампании. Когда люди живут в тяжелых условиях, такого рода акции теряют свою грузоподъемность» [7].

Заключительным аккордом разыгранной в Польше грандиозной политической комедии можно считать политическую борьбу между Л. Валенсой и А. Квасневским на президентских выборах осенью 1995 г. Предвыборная

кампания в печати вышла за рамки даже тех этических норм, которые установились после 1991 г. Обе стороны обвиняли в печати друг друга в коррупции. Главный (и небезосновательный) расчет Валенсы заключался в том, что антикоммунистические организации Польши, в том числе и бывшие сторонники из левого и правого крыльев Солидарности, забудут перед лицом угрозы победы социалистов старые обиды и разногласия и поддержат его на выборах. Когда эти надежды частично оправдывались и рейтинг Валенсы поднялся накануне 19 ноября 1995 г. до 51% (5 ноября – 33% против 35% у Квасневского), воодушевленный президент принял вызов своего соперника, потребовавшего двух телевизионных дебатов [14, с.16].

Валенса впервые принял участие в подобных открытых теледебатах 3 ноября 1988 г. Его оппонентом был тогда глава официальных польских профсоюзов, член политбюро ПОРП А. Медович. Вопреки расчетам руководства партии на то, «что в теледискуссии один на один, без помощи советников и помощников, косноязычный электрик Валенса проиграет инженеру Медовичу и тем самым окончательно явит себя в качестве “марионетки в руках антисоциалистических сил”» [1], первому удалось одержать в дебатах, которые смотрели 75 процентов взрослого населения страны, хотя и ни блестящую, но все же победу.

На этот раз теледебаты обернулись для Валенсы настоящей катастрофой. Он никогда не умел налаживать связи с СМИ даже в годы своей наивысшей популярности. Во время первой встречи Валенса вел себя воинственно и грубо, ограничившись перед миллионами телезрителей давно набившей оскомину, и к тому же неуклюжей, антикоммунистической риторикой. Квасневский, наоборот, вел себя уважительно, был сдержан, проявлял большую информированность и явно демонстрировал перед зрителями стремление к примирению. Под конец дебатов Квасневский почтительно протянул Валенсе руку, которую он отказался пожать, в оскорбительной форме предложив «пожать свою ногу» молодому посткоммунистическому лидеру. Уже после первых теледебатов Квасневский мог позволить себе открыто назвать себя победителем, заявив в интервью прессе, что «Польша не заслуживает президента, который выражается по-скотски» [24, с.121] Результаты выборов 19 ноября 1995 г. полностью подтвердили этот прогноз. Они показали, что толерантное поведение вкупе с умением использовать СМИ в соответствующем направлении стало важнейшим фактором, обеспечивающим успех в политических баталиях в посткоммунистических странах.

Выводы. Приведенные выше примеры свидетельствуют не только о том, какую роль играет современная теория толерантности для адекватной характеристики эволюции политического процесса в странах Центральной и Восточной Европы в недавнем прошлом, но и весьма рельефно оттеняют политическую ситуацию в современной посткоммунистической России. На наш взгляд, Россия, несколько раньше, еще в эпоху «перестройки» приступив к реализации программы широкомасштабных реформ, оказалась на сегодняшний день в положении «застревающей страны», так и не сумевшей освоить не только практику развитых демократий, но и со всей серьезностью подойти к оценке отнюдь не тривиального опыта своих бывших западных сателлитов. Именно

этим объясняется атмосфера исключительной нетерпимости, проявляемой на каждом шагу отечественными политиками как правой, так и левой ориентации в отношении друг друга. Сумеет ли российская политика стать толерантной? Именно с решением этого вопроса связана перспектива ее демократизации и выхода на новые цивилизационные рубежи.

Литература

1. **Васильцов С., Обухов С.** Коварные овалы «круглого стола». Европейский опыт политического диалога оппозиции и «партии власти» // Советская Россия. 23.10.1997. №. 4.
2. **Balaz J.** Eine sanfte Dekommunisierung? Der Lustrationsdiskurs nach der “sanften Revolution” in den tchechischen und slowakischen Medien // Oeffentliche Konfliktdiskurse um Restitution von Gerechtigkei, politische Verantwortung und nationale Identitaet. Institutionenbildung und symbolische Politik in Ostmitteleuropa. In memoriam Gabor Kiss. Berliner Schriften zur Politik und Gesellschaft im Sozialismus und Kommunismus. Hrsg. von Krisztina Maenicke-Gyoengyoesi. Bd. 9: Peter Lang, 1996.
3. **Dunn K. & Krasko N.** Nieprawica // Cudze problemy / M. Czyzewski, K. Dunn, A. Pietrowski (eds.). Warszawa, 1991.
4. **Fehr H.** Dekommunisierung und symbolische Politikmuster in Polen // Oeffentliche Konfliktdiskurse um Restitution von Gerechtigkei, politische Verantwortung und nationale Identitaet. Institutionenbildung und symbolische symbolische Politik in Ostmitteleuropa. In memoriam Gabor Kiss. Berliner Schriften zur Politik und Gesellschaft im Sozialismus und Kommunismus / Hrsg. von Krisztina Maenicke - Gyoengyoesi. Bd.9: Peter Lang, 1996.
5. **Fras J.** Political Discourse as an Expression of the Polish Political Culture after 1989 // The Political Culture of Poland in Transition. Ed. by Anrzej W. Jablonski and Gerd Meyer. Wroclaw, 1996.
6. Gazeta Wyborcza, 13-14. 07. 1991.
7. Gazeta Wyborcza, 6-7. 11, 1993.
8. **Gueran D., Petry F. & Crete J.** Tolerance, Protest and Democratic Transition: Survey Evidence from 13 Post-Communist Countries // European Journal of Political Research. May 2004. Vol. 43. N.3.
9. **Kabele J.** Ceskoslovensko na ceste od Kapitalismu ke Kapitalismu // Sociologicky casopis. 1992. H. 1.
10. **Kitschelt H.** The Formation of Party Systems in East Central Europe // Politics and Society. 1992.
11. **Kovacs E.J.** Hutchenspiel. Ausschlussverfahren bei den Mediendiskursen ueber die “Restitution von Gerechtigkei” in Ungarn 1990-1992 // Oeffentliche Konfliktdiskurse um Restitution von Gerechtigkei, politische Verantwortung und nationale Identitaet. Institutionenbildung und symbolische Politik in Ostmitteleuropa. In memoriam Gabor Kiss. Berliner Schriften zur Politik und Gesellschaft im Sozialismus und Kommunismus / Hrsg. von Krisztina Maenicke - Gyoengyoesi. Bd. 9: Peter Lang, 1996.
12. **Kowalski S.** Solidarnose Polska. Warszawa, 1988.
13. **Kowalski S.** Prawo naturalne jako Kategoria dyskursu publicznego // Cudze problemy / M. Czyzewski, K. Dunn, A. Pietrowski (eds.). Warszawa, 1991.
14. **Kwasniewski A.** Potrzebna Debata // Polityka. 11.11.1995.

15. **Лурв К.** Totalitre Elemente im originaeren Marxismus // Totalitarismus / Hrsg. von Konrad Лурв. 2 Aufl. Berlin, 1993.

16. **Meyer G.** Towards a Political Sociology of Postcommunism: the Political Culture of East Central Europe on the Way to Democracy // The Political Culture of Poland in Transition. Ed. by Andrzej W. Jablonski and Gerd Meyer. Wroclaw, 1996.

17. *Neidziela*, 11.04.1993.

18. **Puzynina J.** Co jazyk mowi o wattosciach wspolczesnych Polakow // Ethos, 1993, 18-19, 1993.

19. **Racz B. & Kukorelli I.** The “Second-Generation” Post-communist Elections in Hungary in 1994 // Europe-Asia Studies. Formerly Soviet Studies. 1995. Vol. 47, 2.

20. **Schimmelfenning F.** International Relations and Political Culture: International Debate and Transition to Democracy in Poland // The Political Culture of Poland in Transition / Ed. by Andrzej W. Jablonski and Gerd Meyer. Wroclaw, 1996.

21. **Simons H. W., Mechling E. W.** The Rhetoric of Political Movements // Handbook of Political Communication / Ed. by D. D. Nimmo & K. R. Sanders. London, 1987.

22. **Wehling H.-G.** A Historical and Regionalist Approach: National and Regional Dimensions of Polish Political Culture // The Political Culture of Poland in Transition / Ed. by Andrzej W. Jablonski and Gerd Meyer. Wroclaw, 1996.

23. **Welsh H. A.** Dealing with the Communist Past: Central and East European Experiences after 1990 // Europe-Asia Studies. Formerly Soviet Studies. 1996, Vol. 48, 3.

24. **Zubek V.** The Eclipse of Walesa’s Political Career // Europe-Asia Studies. Formerly Soviet Studies. Vol. 49. 1, January 1997.

polit@spbu.ru > st. eremeev@bk.ru eremeev_sg@hq.pu.ru

Prezentat la 20 decembrie 2012

SECURITATEA NAȚIONALĂ: ASPECTE TEORETICO-METODOLOGICE

Vasilii SACOVICI,

doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Republica Belarus

Evghenii MOISEENCO,

doctor habilitat în economie, conferențiar universitar, Republica Belarus

Rezumat

In articol este vizată baza teoretică și metodologică pentru formarea sub-sistemului național de securitate: necesitatea, ca principalul factor determinant al activității sistemelor umane și sociale; de interes național, ca o combinație echilibrată, interdependentă ale necesitatilor individului, societății, statului; interesele personale, a unui grup și interesele regionale; amenințările și pericolul sursele de pericol, ar fi categoriile de bază a securității.

Sunt oferite abordările teoretice la formarea forțelor de securitate națională și instrumentele adecvate pentru asigurarea securității naționale.

Cuvinte-cheie: *subsistemul național de securitate, interes național, pericol, surse de pericol, instrumentele asigurării securității.*

NATIONAL SECURITY: THEORETICO-PRACTICAL APPROACH

Vasilii SACOVICI, Belarus

Evghenii MOISEENCO, Belarus

Abstract

The article deals with the theoretical and methodological basis for forming sub-national security: the need, as the main determinants of human and social systems, the national interest, as a combination of a balanced, integrated interrelated needs of the individual, society, state, private, group and regional interests, threats and danger, sources of danger, as the basic category of security. Article offers the theoretical approaches to the formation of the national security forces and the appropriate tools to ensure national security.

Keywords: *national security subsystem, national interest, danger, sources of danger, instruments for ensuring security*

НАЦИОНАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Введение. Процесс формирования основных подсистем национальной безопасности (безопасности государства) происходит в модели отношений «человек – социальная группа – общество – государство», элементы которой составляют каркас, фундамент любых социально-экономических систем. Основными детерминантами деятельности человека и общественных систем

выступают *потребности*, являющиеся первопричиной, отправным пунктом мотивации их активности. Удовлетворение потребностей возможно только в результате человеческой деятельности.

Потребности имеют объективный характер, зависят от природных и социально-экономических условий, являются источником активности, обеспечивают взаимосвязь с окружающей средой, определяют направление и темпы развития, способствуют самоидентификации и развитию живых и социальных объектов. Они организованы в динамическую, открытую, иерархическую, развивающуюся совокупность подсистем, их взаимосвязей и, таким образом, представляют собой самостоятельную систему.

Потребности инициируют деятельность по производству материальных, социальных, духовных благ и лежат в основе личных, групповых, национальных, региональных *интересов*. Различие между интересами и потребностями состоит, главным образом, в том, что последние непосредственно ориентированы на материальные средства их удовлетворения, являющиеся их объектом, интересы же каждого субъекта обращены на деятельность и отношения других субъектов, на такую их ориентацию, которая бы способствовала удовлетворению потребностей данного субъекта. Интересы направлены на социально-экономические отношения, институты, юридических и физических лиц, от которых зависит распределение объектов, удовлетворяющих потребности.

Таким образом, под *интересом* понимается активное отношение субъекта к среде, проявляющееся в виде такой объективно направленной его деятельности, которая при данных социально-экономических условиях способна привести к удовлетворению возникших потребностей. Интерес приводит человека в состояние особой деятельной и эмоциональной активности. Поэтому интересы становятся движущей силой развития общественной системы. Основой появления, существования и развития интересов являются потребности человека. Целенаправленное, последовательное удовлетворение потребностей конкретной личности позволяет заложить фундамент для реализации всей системы интересов. Чем более полно и качественно будут удовлетворяться потребности человека, тем более устойчивой и стабильной будет вся социально-экономическая система. Постоянная, комплексная реализация интересов личности, социальных групп и отдельных слоев общества, государства, региональных структур обеспечивает их целостность, независимость и прогрессивное развитие.

Национальные интересы – совокупность сбалансированных, взаимосвязанных интегрированных потребностей личности, общества, государства, удовлетворение которых надежно обеспечивает существование и возможность их прогрессивного развития, предотвращает опасность деформации личности, общества и государства.

Как справедливо указывает А. А. Воронов, «нация, лишенная четкого знания и понимания интересов, не может рассчитывать на успешное прогрессивное развитие. Все силы обеспечения национальной безопасности должны знать и четко понимать – какие национальные интересы они должны защищать от внешних и внутренних угроз»[1].

Национальные интересы подразделяются на политические, экономические, военные, социальные, экологические, информационные. Все они тесно взаимосвязаны, дополняют друг друга, взаимодействуют между собой. В основе национальных интересов лежат *национальные экономические интересы*, так как производство и воспроизводство материально-вещественных благ, удовлетворение материальных потребностей субъектов любой социально-экономической системы и, прежде всего, человека является основой и необходимым условием их существования и развития.

Исходя из анализа уровней агрегирования социально-экономической материи, можно выделить следующие подсистемы экономических интересов: финансовая, валютная, технологическая, производственная, продовольственная, топливно-энергетическая, сырьевая, внешнеэкономическая, научно-техническая, инновационная, инвестиционная, информационная, гуманитарная.

Основу экономических интересов составляют материальные потребности, которые К. Р. Макконнелл определяет как желание потребителей приобрести и использовать товары и услуги, доставляющие им полезность. Перечень их достаточно широк и включает в себя весь спектр, используемый человеком, государством, обществом, – от предметов и услуг первой необходимости до предметов роскоши. Основным признаком, присущим этой категории, является их безграничность, динамичность, неутолимость. Это означает, что материальные потребности в товарах и услугах вообще полностью удовлетворить невозможно. Тем не менее, конечная цель социально-экономических систем заключается в максимальном их удовлетворении.

Поднимаясь с определенной степени общественного развития на следующую, человечество, с одной стороны, двигалось вперед под воздействием потребностей растущих производительных сил, а с другой – тем самым стимулировало их дальнейший прогресс, который усиливал процесс подчинения человеком природы и вызывал к жизни новые противоречия, перерастающие в новые *глобальные проблемы*.

Основу жизненно-важных (приоритетных) экономических интересов составляет совокупность материальных потребностей личности, общества, государства, регионального объединения стран, удовлетворение которых надежно обеспечивает их существование и возможности прогрессивного развития. *Национальные экономические интересы* привлекают довольно пристальное внимание, так как анализ безопасности государства начинается именно с этой категории.

Другой базовой категорией безопасности, тесно связанной с экономическими интересами, является *угроза*, которая традиционно определяется как совокупность факторов и условий, создающих опасность жизненно-важным интересам личности, общества и государства; совокупность условий и факторов, стечение обстоятельств, значительно увеличивающих риски жизнедеятельности субъекта; намерение нанести физический, материальный или иной вред отдельному лицу / общественным интересам, выраженное словесно, письменно, действиями либо другим способом; наиболее конкретная и непосредственная форма опасности или совокупность условий и факторов, создающих опасность

интересам граждан, общества и государства, а также национальным ценностям и национальному образу жизни.

Опасность определяется как объективно существующая возможность негативного воздействия на социальный организм, в результате которого ему может быть нанесен какой-либо ущерб, вред, ухудшающий его состояние, придающий его развитию нежелательную динамику или параметры (характер, темпы, формы и т. д.).

Следует отметить, что:

- опасность – это вполне осознаваемая, но не фатальная, вероятность нанесения вреда кому-либо, чему-либо, определяемая наличием объективных и субъективных факторов, обладающих поражающими свойствами;

- угроза – наиболее конкретная и непосредственная форма опасности, или совокупность условий и факторов, создающих опасность интересам граждан, общества и государства, а также национальным ценностям и национальному образу жизни.

Источники опасности – это условия и факторы, которые таят враждебные намерения, вредоносные свойства, деструктивную природу в себе и при определенных условиях сами по себе либо в различной совокупности обнаруживают их. Они имеют естественно-природное, техногенное, политическое, экономическое социальное происхождение. Это могут быть страны или их региональные объединения, отдельные лица или их группировки, национальные и транснациональные экономические субъекты, специальные службы, организованная преступность, природные, техногенные, экономические, социальные процессы.

Угрозы классифицируются по следующим критериям:

– по уровню (размаху, масштабам возможных негативных последствий): международные (глобальные и региональные в смысле регионов мира); национальные; локальные (или региональные в смысле регионов страны); частные (предприятия, фирмы, личность);

– по степени вероятности: реальные и потенциальные;

– по расположению источника опасности: внешние и внутренние;

– по временному фактору: долговременные; текущие; возникающие неожиданно (появляются в результате воздействия нераспознанных экономических, социальных, экологических и иных процессов; как следствие недооценки или переоценки тех или иных факторов; как закономерные, но от этого не менее дорогостоящие и опасные последствия органических дефектов общественных, политических, управляющих структур);

– по степени субъективного восприятия: завышенные, заниженные, минимальные, адекватные.

В процессе реализации интересов и отражения угроз между ее субъектами складывается система отношений, которая имеет определенную структуру.

Так, административно-правовые отношения формируются:

– в сфере власти, которая выражается в наличии политической воли и центра принятия решений, регламентирующих цель развития, программу деятельности на длительный период и обеспечивающих их реализацию;

– в связи с реализацией функций руководства, организации, управления, регулирования социально-экономической системой и ее элементами;

– формирующиеся в процессе определения, согласования, реализации экономических интересов и отражения угроз;

Организационно-экономические отношения формируются:

– в связи с созданием экономических условий, необходимых для обеспечения безопасности;

– в рамках сферы получения и использования материально-сырьевых, топливно-энергетических, финансовых, интеллектуальных, трудовых, информационных ресурсов;

Социально-экономические отношения определяют обучение, профессиональную подготовку, поддержание физического и психического здоровья, уровня жизни населения.

Отношения могут носить характер единства, содружества, содействия, а также конфликта / противоречия.

Социально-экономическая система представляет собой сверхсложный, динамический, нелинейный объект, на который воздействуют политические, экономические, социальные процессы. Это вызывает необходимость сбора, обработки, структурирования и систематизации большого объема информации, измерения и оценки огромного числа взаимосвязанных переменных и представления их в виде сжатых информационных блоков, удобных для анализа и оценки поступающих материалов. В этом случае целесообразно использовать *методы факторного анализа*.

Под *фактором* принято понимать причину, движущую силу какого-либо процесса, определяющую его характерную или одну из характерных черт; обобщающий термин, определяющий основные причины изменений в той или иной сфере общественной жизни.

Система факторов национальной безопасности – это взаимосвязанная совокупность политических, экономических, социальных, экологических, природных, климатических, информационных условий, под воздействием которых развиваются политические и социально-экономические процессы в стране, регионе, на континенте, в мире.

Факторы классифицируются следующим образом:

– внешние (расположенные за пределами национальных границ) и внутренние (находящиеся на территории государства);

– объективные (энергосырьевые ресурсы, климат, географическое расположение и т. п.) и субъективные, характеризующие субъекты безопасности;

– прогрессивные и регрессивные в зависимости от воздействия на систему;

– политические, экономические, социальные, экологические, информационные в зависимости от сферы проявления факторов.

Факторы формируют угрозы национальной безопасности, а также способствуют реализации целей и приоритетов.

Выделяются следующие основные подсистемы факторов, оказывающих воздействие на состояние национальной безопасности:

• *Политические факторы* характеризуются типом государственного устройства и наличием демократических институтов; принципами взаимодействия президента, законодательных, исполнительных, судебных ветвей власти, наднациональных и межнациональных структур, а также личности, государства, общества, региона; наличием и активностью региональных и национальных партий, общественных структур, элит, неправительственных организаций; политическим устройством в соседних странах; политическими процессами в мире и на региональном уровне; сотрудничеством между национальными, региональными и глобальными системами безопасности и т. д.

• *Экономические факторы* определяются организацией управления экономикой; состоянием промышленного производства, аграрно-промышленного комплекса, топливно-энергетической сферы и конкурентоспособностью товаров, услуг; инвестиционным климатом и мерами по привлечение инвестиций и др.

• *Социально-демографические факторы* характеризуются уровнем и качеством жизни, состоянием здоровья населения, динамикой рождаемости и смертности, их соотношением, динамикой численности, этническим составом и т. п.

• *Ресурсные факторы* зависят от территориальных размеров, обеспеченности и самообеспеченности полезными ископаемыми, энергетическими, земельными, водными ресурсами, пастбищами и лесными угодьями; доступа к природным ресурсам, темпов их разработки, эффективности использования.

• *Экологические факторы* зависят от состояния природной среды, техногенной и антропогенной нагрузки на природу, наличия вредных производств, состояния систем обеспечения безопасности в природной и технологической сферах, затрат на экологию.

• *Природно-климатические факторы* связаны с климатом, опасными природными процессами и явлениями, бедствиями и катастрофами.

• *Информационные факторы* характеризуются структурой, качеством, количественными характеристиками информационного пространства (знания, информация, компьютеры, коммуникационные технологии), состоянием и динамикой формирования человеческого потенциала для использования информации в экономике и др.

Применение факторного анализа позволяет организовать сбор, анализ, обработку, накопление, структурирование и систематизацию информации о безопасности, осуществлять комплексную качественную и количественную оценку, минимизировать количество подсистем переменных и построить систему интегральных показателей безопасности, проранжировать качественные характеристики, создать базу данных для моделирования и решения задач по безопасности с помощью электронно-вычислительной техники, сформировать систему национального мониторинга безопасности, осуществлять сравнительный анализ национальных, региональных, глобальных систем безопасности.

Для количественного описания безопасности социально-экономических систем используются показатели и их системы. Построение системы показателей, их измерение и последовательное сравнение количественных значений позволяет

изучать состояние и динамику безопасности, движение от безопасного состояния к более опасному и наоборот. Это имеет значение для практического решения задач по обеспечению безопасности.

В основе функционирования систем любой природы лежит *цель*. Целеполагание позволяет определить концептуальную основу системы, скоординировать деятельность субъектов, оптимально распределить ресурсы, выделить приоритеты в развитии объекта. Цель национальной безопасности формируется на основе национальных государственных целей и приоритетов, которые определяются высшим политическим руководством государств, исходя из геополитических и геоэкономических факторов, интеграционных процессов, социально-экономического положения, проводимых национальных реформ. Согласование национальными институтами национальных целей в динамике их развития является необходимым условием обеспечения безопасности, базирующегося на основополагающих обобщенных положениях, общесистемных принципах, структура которых может быть сформирована следующим образом:

Системно-функциональные принципы регулируют структуризацию, систематизацию, организацию объектов, связей, отношений. Их раскрытие и систематизация находятся в стадии изучения и оформления.

Принципы управления определяют проблемы постановки цели, целенаправленного воздействия на объект для изменения параметров в рамках заданных программ. Они включают:

- целеполагание, то есть определение цели развития;
- приоритет региональной политики, определяющий целенаправленность и интеграционные процессы;
- принцип объективности, требующий достоверного отражения состояния и динамики объекта;
- рациональное использование времени и ситуационный подход, обозначающие выбор времени и места – совокупности обстоятельств, благоприятствующих принятию и реализации решений;
- принцип обратной связи, требующий постоянного контроля за объектом управления и его изменениями.

Социально-политические принципы указывают на зависимость от общественной среды и включают:

- принцип соответствия политическим, экономическим, социальным, культурологическим особенностям;
- принцип политической демократии, заключающийся в реализации права принимать участие в управлении государством и обществом;
- плюрализм, который признает участие в общественной, политической жизни партий, социальных групп, организаций, интересы которых находятся в постоянном сопоставлении и конкурентной борьбе;
- законность, означающая всеобщность требования соблюдения и исполнения закона;
- легитимность, то есть признание обществом норм, форм, методов деятельности государственных органов и поведения управляемых структур.

Принципы безопасности характеризуют качество функционирования системы и ее взаимоотношения с окружающей средой. В качестве принципов безопасности выделяются:

- системность и неделимость национальной, региональной, международной безопасности;
- подчиненность национальной безопасности задачам региональной и глобальной безопасности;
- баланс и защищенность жизненно важных интересов;
- локальность и глобальность, состоящие, соответственно, во внутрисистемной и общесистемной организации противодействия факторам, создающим опасность;
- пассивность и активность отражения угроз;
- вариативность – обоснование нескольких альтернативных сценариев выхода из кризисной ситуации;

В настоящее время происходит формирование подходов к определению содержания этих принципов.

Правовое поле национальной безопасности представляет собой систему международных и национальных законодательных, нормативных правовых актов, регулирующих правоотношения в сфере безопасности.

Важным системообразующим элементом механизма обеспечения безопасности является *информационное поле*, которое состоит из информационно-аналитической подсистемы, мониторинга и информационной сети.

Информационно-аналитическая подсистема включает базы данных о состоянии и тенденциях развития экономического пространства на национальном, региональном и глобальном уровнях; социально-экономическом приграничном взаимодействии государств; интеграционных процессах; внешних и внутренних угрозах национальной безопасности; экономических интересах; национальной и региональной статистической отчетности.

Подсистема мониторинга предназначена для отслеживания динамики социально-экономического развития государств, региональных и национальных интересов и угроз, системы показателей национальной безопасности и их пороговых значений, а также для подготовки информации о реализации целей и интересов, эскалации угроз, состоянии глобальной, международной региональной и национальной безопасности, прогнозе их развития.

Информационная сеть состоит из национальных информационных сетей; локальных сетей наднациональных и межнациональных органов; локальных сетей национальных органов власти и управления, общественных и неправительственных организаций.

Для достижения национальных целей, реализации интересов, отражения угроз национальными, а также законодательными, исполнительными, судебными, правоохранными, военными, специальными, консультативными, совещательными органами, составляющими *систему сил* национальной безопасности, формируются соответствующие *инструменты*.

Инструментами называются переменные, находящиеся под контролем субъекта, принимающего и санкционирующего решения, и имеющего такие значения, либо которые соответствуют целям политики, либо оптимизируют определенную функцию (в нашем случае, – функцию безопасности).

Инструменты системы национальной безопасности подразделяются на:

– *политические*, которые включают деятельность политических институтов по гармонизации и реализации национальных интересов, определению угроз и механизмов противодействия им, интеграции в региональные и глобальные системы безопасности, увеличению прозрачности в политической и военной областях, а также международные механизмы доверия;

– *военные*, направленные на развитие национальных вооруженных сил, создание международных военных блоков, формирование международных региональных вооруженных сил, их реструктуризацию и модернизацию, проведение военных учений;

– *институциональные*, предназначенные для создания национальных институтов (органов и организаций), посредством которых согласуются цели, интересы, правовое пространство, координируется деятельность по отражению угроз безопасности;

– *экономические*, ориентированные на создание эффективной, конкурентоспособной, прогрессивно развивающейся экономики и включающие трансформацию в соответствии с рыночными принципами, проведение структурных реформ, встраивание инновационной подсистемы, интеграцию в систему мирохозяйственных связей;

– *административно-правовые*, предназначенные для формирования и реализации на национальном уровне правового режима безопасности, основывающегося на объективных закономерностях национальной и международной жизни и осуществляющегося через совокупность законодательных, нормативных, национальных и международно-правовых документов, а также для согласования национального законодательства с международными правовыми актами;

– *социальные*, нацеленные на проведение структурных реформ социальной системы, осуществление демократического контроля за функционированием национальных институтов, достижение социального партнерства, улучшение качества жизни, развитие образования и культуры, повышение социальной зрелости общества;

– *инновационные*, предназначенные для формирования приоритетных направлений научно-технической сферы, разработка и реализация наукоемких национальных программ, развитие интеллектуального потенциала, защита прав интеллектуальной собственности, расширение рынка информационных технологий и его доступность;

– *экологические*, призванные контролировать состояние окружающей среды, снижать антропогенную и техногенную нагрузку на нее, восстанавливать ее качественные и количественные характеристики, а также разрабатывать и внедрять «зеленые» технологии, механизмы, защиты экологической сферы от техногенного разрушающего воздействия, что должно содействовать внедрению

инноваций, увеличению инвестиций в энерго- и ресурсоемкие сектора и технологии;

– *специальные*, используемые для реализации разведывательными и контрразведывательными органами в пределах полномочий, предоставленных национальным законодательством;

– *инструменты, используемые для выделения, систематизации и диагностики подсистем национальной безопасности*, включающие социологические опросы, экспертные оценки, составление и анализ сценариев развития, а также применение теории нечетких систем, распознавания образов многомерного статистического анализа и др.[2].

При реализации инструментов системы национальной безопасности используются сырьевые, энергетические, финансовые, трудовые, информационные, интеллектуальные ресурсы и объективное геополитическое положение государств.

Выводы. Основу деятельности по обеспечению национальной безопасности составляет реализация национальных интересов и отражение угроз. Государства, реализуя национальные интересы, оказывая противодействие угрозам, вступают во взаимодействие друг с другом. Эти процессы способствуют интеграции политических, военных, экономических, социальных, информационных, институциональных аспектов развития, оформлению межгосударственных отношений в рамках системы международного права в виде договоров, соглашений, иных международно-правовых документов и последующему формированию региональных объединений стран.

Следует отметить, что национальная безопасность страны – как способность государства *защитить национальные ценности и интересы в конкретных внешних и внутренних условиях* и обеспечить стабильное функционирование и развитие общества в целом не достигается автоматически, она реализуется в конкретной деятельности самой социальной системы государства и ее институтов.

Литература

1. **Воронов А. А.** *Основы национальной безопасности*. Научно-практ. пособие. М.: Ягуар, 2000.
2. **Сакович В.** *Основы глобалистики*. Курс лекций. Институт международных отношений Молдовы. Кишинев: Tipogr. Centrală, 2009. - 648 ѓ.
3. **Belostecinic Gr., Sacovici V., Moiseenco E.** *Securitatea economica a statului: teorie, metodologie, practică*. Monografia. - Chișinău: ASEM, 2011. -159 đ.
4. **Князев С. Н., Бровка Г. М., Моисеенко Е. Г., Новикова И. В., Сакович В. А.** *Основы национальной и экономической безопасности (учебно-методическое пособие)*. - Минск: БНТУ, - 2012.

Prezentat la 20 decembrie 2012

DEZVOLTAREA TRANSPORTULUI MARITIM DE CABOTAJ ÎN RĂSĂRITUL DEPĂRTAT ÎN POLITICA DE STAT A RUSIEI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

Olga IACOVLEVA,

*doctor în istorie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din
Sankt-Petersburg „A.S.Pușkin”, Rusia*

Rezumat

Acest articol abordează problemele flotei de coastă în Răsăritul Depărtat la sfârșitul războiului ruso-japonez (1904-1905). Guvernul a considerat necesară limitarea rolului companiilor străine în asigurarea traficului naval pentru a încuraja participarea companiilor ruse. Regulamentele relevante, elaborate de ministere și departamente au fost discutate în cadrul Dumei de Stat și al Consiliului Statului.

Cuvinte-cheie: *Duma de Stat, Consiliul Statului, politici publice, Răsăritul Depărtat, servicii navale de coastă, parlamentarism.*

DEVELOPMENT OF CABOTAGE NAVIGATION IN FAR EAST IN THE STATE POLITICS OF RUSSIA AT THE BEGINNING OF THE XX CENTURY

Olga IACOVLEVA, Russia

Abstract

The article deals with the problems of the domestic coastal shipping in the Russian Far East after the end of the Russo-Japanese War (1904–1905). The government has sought to limit the role of foreign companies in the implementation of the coastal traffic and encourage the participation of Russian companies. Relevant bills, developed by ministries and departments, were discussed in the State Duma and the Council of State.

Keywords: *the State Duma, the Council of State, Public Policy, the Far East, cabotage services, parliamentarism.*

ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ КАБОТАЖНОГО СУДОХОДСТВА НА ДАЛЬНЕМ ВОСТОКЕ В ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКЕ РОССИИ В НАЧАЛЕ XX ВЕКА

Введение. Транспортное освоение Дальнего Востока во второй половине XIX – начале XX вв. проходило одновременно с процессом закрепления приамурских и приморских территорий за Россией. Колонизация далёкой окраины выдвинула на первый план необходимость ускоренного развития одного из самых удобных и эффективных видов транспортного сообщения – речного судоходства. Освоение рек Амурского бассейна, бурное развитие речного транспорта способствовали укреплению геополитических позиций России на Дальнем Востоке и тихоокеанском побережье, ускорению социально-экономического развития региона, реализации переселенческой политики российского правительства.

Специфические особенности географического расположения дальневосточного края: протяженное океанское побережье, большое количество удобных для стоянки судов бухт и заливов, способствовали развитию каботажных перевозок [3. С. 52]. Однако условия плавания в дальневосточных морях были крайне тяжелыми: летом побережье накрывали туманы, а берега изобиловали подводными рифами. И, несмотря на все трудности, речное и прибрежное судоходство активно развивались.

Доминирующая роль в этом процессе принадлежала государству: было установлено пароходное сообщение на Амуре, создавались на местном уровне различные специальные учреждения по контролю над судоходством и улучшению водных путей, субсидировались частные судовладельческие предприятия и т.д. Хотя в ходе колонизации Приамурского края в начале XX в. местное пароходное сообщение, в основном, перешло в частные руки, но при этом оставалось в значительной степени под контролем генерал-губернатора, утверждавшего расписание срочных почтово-пассажирских рейсов, объём обязательных к перевозке казённых грузов, масштабы работ по улучшению навигационной обстановки. Таким образом, государство стало прямым участником в управлении деятельностью субсидированных им судоходных компаний через своих представителей от различных ведомств, входивших в состав правлений крупнейших пароходных акционерных обществ [2. С. 97].

Поражение в русско-японской войне (1904–1905 гг.) заставило правительство и российское общество существенно пересмотреть свои взгляды на Дальний Восток и его роль в государственной политике. Был разработан комплекс мероприятий по социально-экономическому развитию Приамурского края, однако эти меры, не отличались принципиальной новизной [1. С. 85]. В изменившихся исторических условиях новое звучание приобрёл лозунг «единой и неделимой России», нашедший своё отражение в дальневосточной политике. Утверждение «русского дела», т.е. укоренение российского населения, создание необходимых условий для его жизни, занятий земледелием, промыслами, торговлей – в противоположность растущей стихийной экономической миграции населения соседних азиатских стран, стало важнейшей правительственной задачей. Развитие транспортной системы должно было способствовать её решению.

Ещё в 1904 г. произошли изменения в правилах предоставления права поднятия на торговом судне русского флага. Теперь все владельцы судна или акционеры компании должны были являться российскими подданными [1. С. 86].

В начале 1906 г. Министерство торговли и промышленности приступило к выяснению условий восстановления на Дальнем Востоке регулярных пароходных рейсов. Следует напомнить, что после русско-японской войны Россия не только утратила былое влияние в азиатско-тихоокеанском регионе, но и лишилась части торгового флота. Правительство искало пути выхода из создавшегося положения, и готово было идти на увеличение предоставляемых субсидий потенциальным компаниям-перевозчикам. В Санкт-Петербурге была создана межведомственная комиссия для изучения данного вопроса. На заседания была приглашена генерал-губернатор Приамурского края [7. Д. 723. Л. 1]. Признавалось, что развитие русского каботажного в водах Дальнего Востока, т.е. осуществление морских перевозок вдоль

тихоокеанского побережья, оставалось серьезной проблемой. Из-за отсутствия достаточного количества русских судов и в то же время необходимости поддержания связей между различными пунктами Приморской области, сообщающихся только морем, эти перевозки в регионе выполнялись иностранными судами.

Следует отметить, что в целом по России перевозки иностранными судами были запрещены, однако, для Приамурья делалось исключение. Ещё в 1888 г. эта особая привилегия предоставлялась Дальнему Востоку сроком на 10 лет. В 1907 г. срок заканчивался, и, Министерство финансов разработало соответствующий законопроект и внесло его на рассмотрение Государственной Думы. Его содержанием было ходатайство о продлении разрешения использования иностранных судов для осуществления каботажных перевозок на Дальнем Востоке. После утверждения законопроекта, действие вышеуказанной меры продлевалось сначала до 1 октября 1909 г., а позднее – до 1 октября 1913 г. В соответствии со ст. 344 Учреждения Сибирского Приамурскому генерал-губернатору предоставлялось право самому разрешать в крае иностранный каботаж и облагать его особыми сборами [5. Д. 40. Л. 4–5]. Но сложившаяся ситуация не соответствовала новым государственным задачам. Поэтому Министерство торговли и промышленности разработало целый ряд мероприятий, направленных на развитие русского каботажа: увеличение числа судов, ослабление иностранной конкуренции путем предоставления различных льгот и т. д. Однако, эти мероприятия, носившие преимущественно общий характер, не имели достаточного обоснования. Следует согласиться с П.Ф. Унтербергером, что единственным отрядным фактом было возникновение в лимане р. Амура русского парусного каботажа, начало которому положили основавшие там рыболовное предприятие астраханские рыбаки. [Д. 597. Л. 3 об.].

Тем не менее, было очевидным, что развитие русского каботажа имело для Дальнего Востока огромное значение. Постепенная экономическая экспансия оставалась опасной для молодого отдаленного края. Но для осуществления протекционистских мер требовалось серьезное финансирование, которое государственной казне, зачастую, было трудно осуществить.

Развитие морского и речного транспорта на Дальнем Востоке находилось в неразрывной связи с наличием в крае удобных и хорошо оснащенных портов. В начале XX в. стала ощущаться настоятельная необходимость в переоборудовании старых портов и создании новых, которые смогли бы удовлетворять новые возросшие требования не только внутрироссийской, но и международной торговли.

В ходе второй сессии III Государственной Думы был рассмотрен законопроект, внесенный Министерством торговли и промышленности, о распространении на порт г. Владивостока действия общих правил о местном управлении торговыми портами. Ранее во Владивостоке действовало Временное положение от 13 мая 1898 г., согласно которому порт находился в ведении Министерства внутренних дел, а управление территорией порта и его эксплуатацией возлагалось на Временный комитет порта, военного губернатора Приморской области и на Портовое управление. В общем собрании Думы 29 мая 1909 г. законопроект в целом получил одобрение. При этом в формуле перехода к очередным делам

депутаты Думы рекомендовали Министерству торговли и промышленности распространить на все порты разрешение о назначении на должность начальника порта не только офицеров флота, но и гражданских лиц [4. С. 231].

Законопроект был окончательно утвержден 4 декабря 1909 г. Эта мера имела важное значение для Дальнего Востока, т.к. постепенно, благодаря, в первую очередь, хлебным грузам из Маньчжурии, Владивосток приобрел значение вывозного порта. Необходимо было создать условия для возможности конкуренции Владивостока с корейским портом Чيونчжин. После вступления закона в силу началась работа по обустройству порта, увеличению штата его управления [7. Д. 597. Л. 5 об.]. Однако это было лишь началом общего большого плана мероприятий, намеченных правительством. В январе 1912 г. Министерство торговли и промышленности внесло на рассмотрение Думы законопроект: «Об отпуске средств на рекогносцировочное обследование русских побережий Тихого океана в целях устройства новых и перестройки старых портов» [6. Д. 2137. Л. 1-4].

В докладе объяснялась необходимость срочного переоборудования существовавших портов и поиски мест для создания новых. По плану главным коммерческим портом должен был оставаться Владивосток, однако особый статус следовало предоставить портам гг. Николаевска-на-Амуре, Александровска на острове Сахалин. Высказывались опасения по поводу экономического усиления Японии в районе тихоокеанского побережья. Поэтому одной из главных задач экономического подъема русского Дальнего Востока стало создание сети портовых сооружений. Основными пунктами плана, предложенного ведомством, были: устройство Владивостокского порта, как главного порта товарообмена Приамурья с мировым рынком; устройство экспортных портов местного значения (Николаевск, Александровск); устройство второстепенных каботажных портов; устройство ряда портов – убежищ; устройство рыбачьих портов [6. Д. 812. Л. 2].

Однако Министерство признавало, что осуществление подобных крупных мероприятий требует тщательной подготовки. Поэтому оно и спрашивало у Думы кредит в 261 тыс. руб. на производство в течение 5 лет портовых изысканий на побережьях Тихого океана [5. Д. 2137. Л. 4-5].

После обсуждения законопроекта в финансовой комиссии, Дума большинством голосов его одобрила. К сожалению, реализации грандиозного правительственного плана не дано было осуществиться: помешала Первая мировая война, в условиях которой финансирование проекта стало невозможным.

Решение транспортной проблемы на Дальнем Востоке не ограничивалось развитием морских перевозок. По речным магистралям (прежде всего, рекам Амурского бассейна) осуществлялась основная масса внутренних грузовых перевозок в крае.

Оставался нерешенным вопрос о содержании срочных пароходных сообщений по рекам Шилке и Амуру от Сретенска до Николаевска. Министерство путей сообщения должно было определить пароходную компанию, способную осуществлять регулярные почтово-пассажирские перевозки, и заключить с ней новый контракт. Ею стало Амурское пароходное общество. Министерство внесло соответствующий законопроект на рассмотрение Думы. После его детального

изучения в финансовой комиссии был представлен доклад, с которым выступил октябрист Л.К. Шешминцев в общем собрании Думы 21 февраля 1908 г. [8. Стб. 27–28.]. Он остановился на наиболее важных моментах деятельности Амурского общества пароходства и торговли, обусловивших правительственный выбор. В 1892 г. ведомство заключило договор с предпринимателями Сибиряковым и Шевелевым на содержание почтово-пассажирского сообщения по р. Амуру и его притокам на 15 лет, т.е. по 1908 г.

С 1893 г. было образовано товарищество «Амурское общество пароходства и торговли», которое выполняло все договорные обязательства. Согласно этому договору оно обязывалось осуществлять 20 рейсов по Амуру от Сретенска до Николаевска в навигацию. За первое десятилетие государственная субсидия составляла 183.532 руб. 50 к., предполагалось, что в дальнейшем она должна была постепенно уменьшаться (ежегодно на 5). В 1898 г. после пересмотра контракта число рейсов увеличили до тридцати. Однако, в 1902 г. возникли осложнения, связанные с расхождением позиций правительства и компании. В 1903–1904 гг. ведомство планировало увеличить число рейсов до 42-х с уменьшением порейсовой платы. Последнее условие Амурское общество не устраивало. В результате сохранялся прежний порядок осуществления рейсов.

После 1905 г. соглашения между правительством и Амурским обществом пароходства и торговли не заключались. Л.К. Шешминцев сказал о том, что подобный законопроект уже рассматривался II Государственной Думой и был ею одобрен, однако, из-за роспуска Думы окончательное решение принято не было. В 1908 г. должен истечь срок контракта, поэтому финансовая комиссия, через своего докладчика, просила депутатов решить вопрос в кратчайшие сроки. Л.К. Шешминцев обратил внимание членов Думы на то обстоятельство, что правительство, заключая договор в 1892 г., надеялось на быстрое заселение и освоение Приамурья, что дало бы возможность уменьшить государственную субсидию. Но в действительности этого не произошло, субсидия была по-прежнему необходима в том же размере. К тому же, представитель финансовой комиссии сослался на мнение действительного статского советника А.К. Агарева, служившего в Министерстве путей сообщения, утверждавшего, что содержание 10 дополнительных рейсов другим предприятием для казны будет более дорогостоящим мероприятием. В заключение, докладчик от имени комиссии поддержал законопроект и предложил Государственной Думе его одобрить. Бюджетная комиссия, рассмотрев законопроект, также не нашла препятствий к его утверждению [7. Стб. 27–28].

После этого началось обсуждение законопроекта и доклада финансовой комиссии в общем собрании Думы. Первым взял слово депутат от Амурской области Ф.Н. Чиликин. В своем выступлении он высказал несогласие со многими положениями правительственного проекта. Сославшись на мнение Благовещенской городской Думы, депутат указал на нецелесообразность заключения нового контракта с Амурским обществом на дополнительные 10 рейсов, т.к. на Дальнем Востоке уже существовало достаточное количество пароходных компаний, способных осуществлять эти почтовые перевозки по Амуру с гораздо

меньшими для казны затратами. Примером подобной компании он считал Амурский речной флот, состоящий из 95 железных и деревянных пароходов, значительного числа небольших судов и барж [8. Стб. 39-50].

Для возросших нужд населения Дальнего Востока необходимо было дальнейшее увеличение количества рейсов до 40-50. Отдельно Ф.Н. Чиликин остановился на качестве осуществляемых Амурским обществом перевозок, сказав о недопустимости содержания пароходов в состоянии, не отвечающем нормам классности. В заключение, депутат выразил сомнения в возможности внесения изменений в контракт с Амурским обществом торговли и пароходства в следующем году, но выразил надежду, что Дума еще, вероятно, вернется к этой важной для Приамурья проблеме и более тщательно в ней разберется.

Интересным представляется выступление депутата от Тобольской губернии И.Б. Дзюбинского, который выразил мнение определенной части депутатов о нецелесообразности рассмотрения в Думе подобных местных проблем. Он сказал, что данный законопроект «касается исключительно местных интересов» и Государственной Думе очень сложно разбираться в таких мелких частных вопросах, в особенности при том условии, что местные интересы представляются только ведомствами и не разработаны на местах. Дзюбинский высказал вполне обоснованное суждение о правомочности Думы «брать на себя ответственность за то, чего она не знает»¹. Непосредственно по законопроекту депутат во многом соглашался с мнением Ф.Н. Чиликина: необходимо на 10 дополнительных рейсов объявить соревнование между пароходными компаниями, а поэтому законопроект следует возвратить в комиссию для соответствующих изменений. После выступления Дзюбинского, слово взял министр путей сообщения Н.К. Шаффгаузен-Шенберг-Эк-Шауфус, сказавший о том, что он согласен с высказанными депутатами сомнениями и пообещал представить думской комиссии новые более подробные сведения по рассматриваемому вопросу [8. Стб. 54-60].

Представитель бюджетной комиссии Г.Г. Лерхе поддержал мнение, высказанное министром. Он сказал, что до начала навигации осталось около двух месяцев, поэтому что-либо изменить в этом году невозможно. Лерхе согласился с мнением финансовой комиссии о том, что для казны станет невыгодным заключение контракта с новой пароходной компанией для осуществления 10 дополнительных рейсов [8. Стб. 62-64].

После этого председатель предложил депутатам перейти к голосованию. Предложения Чиликина и Дзюбинского были отклонены. После постатейного рассмотрения законопроекта Дума большинством голосов одобрила правительственный законопроект, в соответствии с которым Министерству путей сообщения предлагалось заключить контракт с Амурским обществом пароходства и торговли по содержанию им срочных пароходных сообщений по рекам Амурского бассейна, осуществляя 30 рейсов в навигацию.

8 июля 1908 г. законопроект получил Высочайшее утверждение. 6 марта 1909 года был рассмотрен Государственной Думой и утвержден царем аналогичный законопроект об установлении срочных, субсидированных правительством пароходных рейсов по р. Зее. [8. Стб. 69].

Выводы. Таким образом, правительство России признавало необходимость развития морского и речного транспорта на Дальнем Востоке. Но в основе управления окраиной по-прежнему сохранялся принцип жесткой централизации, безусловного подчинения решениям, принятым в центре. Правительство фактически сдерживало развитие рыночных отношений и конкуренции в регионе. Законопроекты, вносимые на рассмотрение Думы, требовавшие все новых и новых субсидий, не вызвали сильного сопротивления со стороны оппозиции, т.к. кроме подводных течений, связанных с экономическими и политическими интересами определенных фракций и групп депутатов, действовала, так называемая, «русская идея», весьма характерная для деятельности III Государственной Думы. Многие считали своей главной задачей охрану русских государственных интересов, ради защиты которых можно было пожертвовать солидными средствами.

Сложная система законодательства, существовавшая в те годы, ограниченность прав Думы зачастую не обеспечивали принятия адекватных, продуманных решений. Утверждались законопроекты временного характера, требовавшие затем повторного обсуждения из-за недостаточной изученности края, слабой информированности депутатов о его проблемах.

В целом же III Государственная Дума оказала позитивное влияние на решение транспортной проблемы Приамурского края, на реализацию дальневосточной правительственной политики.

Литература

1. **Бянкин В.П.** *Русское торговое мореплавание на Дальнем Востоке.* Владивосток, 1983, -550 с.
2. **Лагутин А.Н.** *Речные пути и водный транспорт // Экономика Дальнего Востока.* М., 1926, - 230 с.
3. **Ламин В.А.** *Ключи к двум океанам.* – Хабаровск, 1981, -187 с.
4. *Обзор деятельности Государственной Думы третьего созыва.* Ч. II .
5. РГИА. Ф. 394. Оп. 1.
6. РГИА. Ф. 1278. Оп. 2.
7. РГИА ДВ. Ф. 702. Оп. 2.
8. Стенографический отчет Государственной Думы. Третий созыв. Ч. 1

sergnazar@mail.ru

Prezentat la 20 decembrie 2012

EVOLUȚIA POLITICII ȚĂRILOR OCCIDENTALE ÎN PROBLEMA BASARABIEI LA CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS

Sergiu NAZARIA,

doctor habilitat în științe politice, IRIM

Rezumat

Apariția problemei basarabene n-a fost doar un rezultat al diferendului teritorial sovieto-român sau numai o consecință a tendinței elitei românești de a constitui „România Mare”. Fără sprijinul statelor occidentale care nutreau să înăbușe comunismul mondial, România nici măcar n-ar fi încercat să viseze la realizarea „unificării tuturor pământurilor românești”. României i-au permis să stăpânească Basarabia în calitate de plată pentru „lupta cu bolșevismul”. SUA însă niciodată n-au recunoscut legalitatea anexării Basarabiei de către România.

Cuvinte-cheie: *conferința de pace, problema basarabeană, recunoaștere/nerecunoaștere, teritoriu.*

POLICY DEVELOPMENT IN WESTERN COUNTRIES IN THE BESSARABIAN QUESTION AT THE PARIS PEACECONFERENCE

Sergiu NAZARIA, IRIM

Abstract

The emergence of the Bessarabian question was not only a result of the Soviet-Romanian territorial dispute. It wasn't also only a consequence of the desire of Romanian elites to create „Greater Romania”. Without the support of the Western powers, who sought to suppress world communism, Romania would have never dared to think about the implementation of the „unification of all Romanian lands”. Romanian was allowed to own Bessarabia as a fee for „struggle against Bolshevism”. However, the U.S. has never recognized the legality of the annexation of Bessarabia by Romania.

Keywords: *peace conference, Bessarabian question, recognition/non-recognition, territory.*

ЭВОЛЮЦИЯ ПОЛИТИКИ СТРАН ЗАПАДА В БЕССАРАБСКОМ ВОПРОСЕ НА ПАРИЖСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ

Введение. 18 января 1919 г. открылась мирная конференция, однако серьёзным фактором, расшатывавшим вновь образованную систему, была изначально хищническая политика правящих кругов новообразованных малых стран Европы: «Малые народы, не успевшие ещё сами вкусить сладость свободы, уже стараются подчинить себе других. Эти народы... большие империалисты, чем Англия или Франция, и уж, конечно, больше, чем США» [1, с. 196].

«Для изучения вопросов, связанных с территориальными притязаниями Румынии, Совет десяти образовал комиссию экспертов под председательством французского министра иностранных дел А. Тардье, составленную из представителей США, Англии, Франции и Италии, – пишет М.И. Мельтюхов. – 8 февраля Комиссия по румынским делам пришла к выводу, что без участия России вопрос о Бессарабии не может быть разрешён, а поскольку существовала возможность победы войск адмирала А.В. Колчака, то решение бессарабского вопроса следовало отложить» [2, с. 86-87].

Впоследствии Н. Титулеску отмечал: «Прежде всего я с огорчением увидел, какое незначительное место занимали румынские проблемы среди многих других ещё менее значительных» [3, с. 350]. И.И.К. Брэтиану, глава румынского правительства, дал по каждой области, на которую претендовала Румыния детальные пояснения. Он характеризовал положение малых государств Европы как «всё более и более ужасающее» [4, р. 50, 51, 52; 5].

Среди делегатов не было представителей России, т.к. она решительно выступила за «мир без аннексий и контрибуции». Конференция собралась в разгар антисоветской интервенции, задача которой состояла в полном уничтожении Советского государства. Однако, когда Советскому правительству стало известно о требованиях Румынии к руководителям Парижской мирной конференции относительно Бессарабии, в адрес её председателя Ж. Клемансо и президента США В. Вильсона был направлен энергичный протест «против захватнической империалистической политики румынского помещичьего правительства» и поощрения этой политики западными державами [6, с. 238-239].

Последние никак не прореагировали на советский протест, так как не признавали большевистское правительство и надеялись на его свержение силами белогвардейских армий. Совет четырёх согласился с предложением бывшего министра Временного правительства России В.А. Маклакова о необходимости проведения плебисцита в Бессарабии. Особенно настаивал на этой идее госсекретарь США Роберт Лансинг [7, р. 61]. Он подчеркнул, что «данная мирная конференция не может принимать решения в отношении территории, которая принадлежит государству, с которым Присутствующие державы не находятся в состоянии войны» [8. Р. 169, 193]. «Американский посол Уайт сообщил представителю Румынии, что, по мнению Вильсона, решение бессарабского вопроса должно быть отложено на будущее, то есть „на момент, когда восстановится Россия”, так как, говорил он, нельзя делить территории, принадлежащие союзнику, без его согласия и без договорённости с ним». Комментируя данную позицию, академик И.М. Опря отмечает: «Предложение американского посла было бессмысленным, так как являлось нереалистичным». «Таким образом, – продолжает автор, имея в виду и поддержку Колчака в бессарабском вопросе, – это маскирует стремление великих союзников к свершению акта политической неверности, преследующей целью передачу России части румынского национального достояния» [9, р. 273, 274]. Анализируя этот исторический момент, румынская историография впервые выдвигает идею о «предательстве Румынии Западом».

Хорошо понимая, что результаты референдума будут за сохранение края в составе России, И.И.К. Брэтиану категорически отверг эту идею [10, р. 112]. Несмотря на отказ, западные лидеры рекомендовали румынам «воздержаться от парламентских выборов» в Бессарабии до проведения плебисцита [6, с. 188]. В связи с этим И. Константин пишет, что «Бессарабия стала предметом шантажа в руках диктаторов мира, в особенности Соединённых Штатов, для того, чтобы навязать Румынии их волю и точку зрения» [11, р. 22].

2 июля 1919 г. премьер Ион Брэтиану направил Совету министров иностранных дел Парижской конференции, заседавшему под председательством

А. Тардые, меморандум, в котором пытался убедить лидеров западного мира в необходимости поддержать румынские территориальные притязания, аргументируя это тем, что «Румыния, в то время когда военные действия прекращены более 7 месяцев назад для всей остальной части Европы, находится в состоянии объявленной войны со своими русскими и венгерскими большевистскими соседями» [12, р. 314]. Он писал: «Союзные державы не должны всё же забывать, что во имя общей великой цели румыны оказали непрестанное содействие делу удушения хаоса, исходящего от великой России... Румынская армия боролась не только за то, чтобы остановить на Днестре большевистскую угрозу, но зачастую она форсировала эту реку для взаимодействия с французскими войсками» [9, р. 224].

Он просил Антанту предоставить Румынии возможность «сопротивляться большевизму не только в собственных интересах, но и в интересах всей Европы и даже, не преувеличивая, в интересах мировой цивилизации» [13, р. 21]. «Невозможно, чтобы Европа не сознавала лежащее на Румынии бремя, – продолжал глава румынской делегации, – служить необходимым барьером на пути агрессивного большевизма» [6. С. 249]. Брэтиану настаивал на том, что союзники должны вознаградить Румынию не только «за её вклад в общеевропейское дело по сдерживанию большевистской опасности на Днестре, но и за взаимодействие трансильванских легионов с антибольшевистскими войсками в Сибири» [9. Р. 277]. Вот в этом и состоял главный «аргумент» румынской олигархии в деле аннексии Прудо-Днестровской Молдовы: Бессарабия в качестве платы за участие Румынии в антисоветской интервенции. А остальные «аргументы» – «исторические, этнические, экономические» – до того момента, пока не завершилась антисоветская военная интервенция, представляли для лидеров Антанты не более чем ширму для вовлечения Румынии в антибольшевистскую борьбу. Задача Запада состояла в ликвидации Советской власти, и для этого он был готов компенсировать усилия Румынии (разрешив ей аннексию Бессарабии) «в борьбе с коммунизмом».

В связи с этим американский историк Ш.Д. Спектор отмечает: «В отношении Бессарабии, которая не была обещана Союзом [т.е. Антантой], премьер-министр потребовал провинцию на основе права завоевателя и плебисцита. Целостная Румыния явилась бы барьером на пути будущего проникновения России на Балканы, уверял он Совет [четырёх]... Он давал гарантии, что превратит Румынию в антибольшевистский плацдарм, при условии, если союзники признают его требования» [8, р. 110, 111-112]. Таким образом, для получения легального одобрения конференцией захвата Бессарабии в ход шли как аргументы об опасности «русского коммунизма», так и об «империалистических претензиях» России. Однако единственным истинным «аргументом» Брэтиану была фраза о «праве завоевателя».

Брэтиану напомнил участникам конференции, что разоружение революционных русских войск на территории Румынии в декабре 1917 г. и последовавший за этим захват Бессарабии были совершены с ведома и «по предложению представителей Антанты, в письменной форме заявивших, что операция будет последним военным сотрудничеством, которого союзники вправе

ожидать от Румынии» [14, с. 308]. По этому вопросу известный английский историк Г.У. Темперли писал, что Парижская мирная «конференция, со своей стороны, не могла не видеть и не знать того, что знала вся Юго-Восточная Европа, а именно: Румыния своими решительными действиями спасла всю эту часть мира от коммунизма и анархии» [15, с. 153].

В контексте создаваемого Францией и Англией антисоветского «санитарного кордона» и их стремления изолировать советское государство, построить послевоенные международные отношения вопреки его жизненным интересам, Румыния объективно становилась важным звеном в этой цепи, что толкало Запад на уступки в её пользу [16]. Данная мысль очень чётко выражена голландским исследователем В.П. ван Мёрсом: «Позиция этих держав не имела ничего общего с международными законами, а являлась следствием их надежд увидеть конец большевистского режима». Далее он отмечает, что «в этих условиях Румыния воспользовалась усилиями Франции по созданию *cordon sanitaire*. Quai d'Orsay не скрывал своей симпатии по отношению к политике создания „Великой Румынии“, которая проводилась правительством Брэтиану» [17, р. 94, 102].

Ту же мысль высказывает и американец Ч. Кинг: «После 1917 года, в условиях, когда октябрьская революция явилась тяжелейшим уроком политическим руководителям Западной Европы, Франция и Великобритания были настроены поддерживать теснейшие связи с Румынией, на которую смотрели как на буферное государство против большевистской опасности с востока» [18, р. 94, 102].

22 февраля 1919 г. на заседании Комиссии по румынским делам, проходившей под председательством А. Тардьё, И. Брэтиану заявил: «Мы не можем себе представить существование румынского народа без Днестра и Тисы. Предназначенная отделить его от славянского элемента.., Бессарабия является входом в наш дом. Если она будет в чужих руках, это может подвергнуть опасности наш очаг». 23 апреля он телеграфировал замещавшему его в Париже Ферикиде: «Большой опасностью в настоящее время является борьба против большевиков на наших двух фронтах [Российском и Венгерском – С.Н.]. От результатов этой борьбы зависят также и наши будущие границы» [12, р. 304, 308].

Н. Титулеску делал заявления в том же духе: «Мы являемся частью гвардии Антанты на Востоке, той старой гвардии, которая всегда без рапорта следует за ней, мы те, кто любит, не требуя любви взамен, мы те, кто верует, не претендуя попасть за это в рай» [цит. по: 19. Р. 119]. И данная позиция румынской политической элиты не случайна, т.к. до определённого момента лидеры Антанты ещё не решили окончательно, «передать» ли Бессарабию румынам. Как свидетельствовал А. Болдур, ещё весной 1919 г. «великие державы придерживались мнения, что невозможно отделить Бессарабию от России без согласия русского народа» [20, р. 93]. В этом смысле Ш.Д. Спектор резюмирует, что «Румынии позволили оккупировать Бессарабию до того, как союзники определяют её будущий статус» [8, р. 239]. Дело в том, что они ещё надеялись на успех А.В. Колчака и А.И. Деникина в борьбе с Советской властью [21, р. 57], с последующим восстановлением «Великой России».

Данный тезис очень чётко высветил и Ч. Кинг: «Не только Советский Союз никогда не признавал объединение Бессарабии с Румынией, но и, в отличие от бывших габсбургских территорий, объединение это не было признано и западными державами. Граница с Бессарабией была последней и самой противоречивой дискуссионной дипломатической проблемой для участников Парижской мирной конференции. Американцев и в особенности лично Вудро Вильсона волновал тот факт, что не было проведено никакого референдума в данной провинции. Британцы и французы также не допускали признания каких-либо территориальных изменений, которые могли бы представлять опасность для белогвардейских сил, ведущих борьбу с большевиками в российской гражданской войне» [18, р. 37-38].

Эта мысль осознаётся и некоторыми румынскими учёными: «Несмотря на все усилия, союзники сохраняли достаточную сдержанность и откладывали рассмотрение бессарабского вопроса на конференции. Великие союзные державы заключили соглашение с... Колчаком, чьи войска в начале мая 1919 г. действовали в Сибири. Для того, чтобы расплатиться за его антибольшевистские действия, Верховный Совет [Антанты] согласился на ампутацию прав Румынии на Бессарабию» [22, р. 15]. Данный вывод подтверждается и В. Мойсук: «Не следует забывать, что даже в то время Клемансо, от имени великих держав, обратился к генералу Колчаку с письмом, в котором пообещал ему передачу территории между Прутом и Днестром в обмен на продолжение борьбы против советской власти» [23, р. 237].

Таким образом, не может быть и речи о признании великими западными державами «прав» Румынии на Бессарабию. Их позиция определялась исключительно интересами борьбы против большевизма, как в годы антисоветской интервенции, так и после её провала.

После победы Советов в гражданской войне, политика Антанты в отношении своего бывшего союзника определялась единственным соображением – задачей максимального ослабления России. И лишь с этой целью Румыния была поддержана в 20-е годы в её споре с СССР по бессарабскому вопросу. Однако, после поражения Франции в июне 1940 г. позиция Великобритании кардинально изменится и, по геополитическим причинам и из соображений безопасности, она поддержит Советский Союз в бессарабском вопросе. В этом смысле все «аргументы» румынской историографии о «признании Западом исторических и этнических прав Румынии на Бессарабию» являются абсолютно несостоятельными.

Сменивший Брэтиану на посту премьера А. Вайда-Воевод был полностью разочарован позицией союзников в бессарабском вопросе. Он утверждал, что Лл. Джордж не признавал объединения Бессарабии с Румынией. «Клемансо, – продолжает Вайда, – с явным одобрением подвёл итог: он будет говорить только после вывода ваших войск из Венгрии» [24, р. 54]. А. Гошу, комментируя позицию западных дипломатов, отмечает, что «представители США... использовали бессарабский вопрос как способ давления», чтобы сделать Румынию посговорчивее. «В инструкциях Вильсона и Лансинга американским делегатам, – продолжает автор, – особо отмечалось, что вопрос о расположенной между

Прутом и Днестром провинции будет обсуждаться лишь после восстановления России» [25, р. 845, 846].

Позиция Франции была, естественно, более благоприятна для Румынии, однако и некоторые члены французской делегации считали Бессарабию советской (русской) территорией. Так, «влиятельное лицо французского МИДа, директор Политического и коммерческого управления Филипп Бертелло считал возможное признание Объединения Бессарабии тяжелейшей „политической ошибкой”, так как вскоре Россия восстановится как великая держава» [25, р. 846].

Однако, «по мере роста успехов Красной армии мнение конференции всё больше склонялось в пользу прямой передачи Бессарабии Румынии» [2, р. 89]. После поражения Белого движения, с целью подключить Румынию к новому походу Антанты против Советской России, 3 марта 1920 г. западные союзники в лице Лл. Джорджа извещают Бухарест о признании его прав на Бессарабию [26, р. 62-63]. Ознакомившись с этим посланием, государственный секретарь США Е. Бейнбридж Колби сделал характерную запись на полях: «Это относится к некоей сделке, по которой Румыния эвакуирует Венгрию в обмен на обещание, что она получит Бессарабию» [6, с. 189]. Соединённые Штаты не поддержали эту «сделку», считая её противоречащей принципам международного права. В связи с этим, Ш. Д. Спектор пришёл к выводу, что «сменивший Лансинга Бейнбридж Колби отказался участвовать в разделе России против воли русского народа» [8, Р. 282].

Другой американский историк, Роберт Лангер, отмечает, что именно после разгрома Колчака и Деникина союзники «в 1920 г. изменили свою точку зрения. В апреле 1920 г. Комиссия по югославским и румынским делам наметила проект соглашения, который предусматривал признание главными союзными державами аннексии Бессарабии Румынией, и в мае 1920 г. генеральный секретариат мирной конференции обратился с просьбой к посольству США одобрить это решение» [27, с. 156-157].

Однако позиция Вашингтона в этом вопросе осталась неизменной. В этой связи Е.Б. Колби 12 июня 1920 г. писал послу США в Париже: «Соединённые Штаты всегда отказывались быть вовлечёнными в какую-либо дискуссию относительно румынских притязаний на Бессарабию. Эта позиция с полной ясностью была продемонстрирована на заседаниях Верховного совета [Антанты] прошлой осенью, и Вам надлежит, если представится возможность, подтвердить эту позицию и заявить, что данное правительство [США] не может быть соучастником любого договора, имеющего в виду расчленение России» [6, р. 246].

Г.И. Брэтиану, оценивая «вклад Румынии в борьбу с коммунизмом», писал: «События 1919 г. представляют с этой точки зрения возможность сделать вывод, которым не следует пренебрегать. Если бы тогда от Днестра до Тисы не существовало этого организованного и сознательного элемента сопротивления и отпора, каким являлась румынская армия, то призрак всемирной Красной Армии на берегах Рейна, который в виде кошмара по ночам терзал Д. Ллойд Джорджа, легко стал бы страшной действительностью» [12, р. 324].

Таким образом, возникновение в международных отношениях бессарабского вопроса не было лишь результатом советско-румынского территориального

спора из-за аннексии королевской Румынией Пруто-Днестровского междуречья. Он не являлся также лишь следствием стремления румынской элиты к созданию так называемой «Великой Румынии». Без поддержки западных держав, в первую очередь стремившихся после окончания первой мировой войны «подавить мировой коммунизм» и его главный бастион – Советскую Россию, Румыния никогда бы не посмела даже думать перейти от мечты об «объединении всех румынских земель» к её практической реализации. Именно стремление буржуазного мира подавить Советскую власть в России, а также, заодно, и расчёты Запада ослабить Россию геополитически, склотив против неё широкую коалицию, в том числе все т.н. «лимитрофные страны», включая Румынию, и породили бессарабский вопрос. Румынии позволили владеть Бессарабией в качестве платы за «борьбу с большевизмом».

В этом смысле бессарабский вопрос отражал столкновение интересов различных международных акторов. В нём проступили разные векторы развития тогдашних международных отношений: и борьба с «мировой коммунистической революцией», создание «санитарного кордона» против проникновения большевизма на Запад, и геополитические устремления ведущих западных держав получить удобный плацдарм для оттеснения России на восток плюс контроль над устьем Дуная, и планы Бухареста по образованию «Великой Румынии», а также – неизбежное подчинение увеличившегося румынского государства интересам Лондона и Парижа.

На конференции румынский премьер так настойчиво защищал интересы новорождённой «Великой Румынии» и так раздражал Ж. Клемансо, что последний выразил пожелание выслать И. Брэтиану из Франции в сопровождении двух жандармов [28, p.309]. «Совет [четырёх] посчитал необузданный темперамент и ненасытную жадность Брэтиану достаточными для принятия превентивной меры. Так как подобная реакция казалась оправданной, союзные лидеры поддались влиянию сильнейшей антипатии по отношению к Брэтиану» [8, p.186]. Возмутившись нагло-вымогательскому тону румынского премьера, Клемансо бросил ему реплику: «Господин Брэтиану, Вы здесь для того, чтобы слушать, а не рассуждать» [13, с. 20]. Более того, «союзники... согласились с замечанием Клемансо о том, что военные усилия Румынии не оправдывают её недавние территориальные приращения» [8, p. 181].

И лишь стремление западных лидеров заинтересовать румынскую олигархию оставаться и в дальнейшем в составе единого антисоветского фронта заставляло их терпеть её претензии. Комментируя данное положение вещей, Спектор пишет: «Румыния постоянно просила союзников о помощи, а сейчас была похожа „на разбойника, поджидавшего в засаде, с целью воровства территорий“... [Вильсон и Лл. Джордж] предложили изгнать Румынию с мирной конференции, но Клемансо и Орландо убедили их позволить Брэтиану представить свою точку зрения до того, как это решение будет принято» [8, p. 183].

В конце концов, Бухарест – за небольшим исключением – получил то, чего добивался, отмечал Э. Хэмингуэй: «Случилось так, что Румыния получила земли своих соседей в любом направлении, куда только пожелал ткнуть пальцем любой

из этих румын. Те, кто состряпал договор, решили, что дешево отделались от присутствия горячих румынских патриотов» [29, с. 80]. К. Типпельскирх в связи с этим метко заметил, что «Румынии как стране победительнице удалось сорвать тогда крупный куш» [30, с. 105]. Правда, в ходе Парижской конференции вхождение Бессарабии в состав Румынии «узаконить» не удалось.

«Аннексия Бессарабии... была передана для урегулирования министрам иностранных дел, уполномоченным Большой четвёркой вести в дальнейшем работы мирной конференции» [8, р.192]. Как отмечает П. Черноводяну, «таким образом, вопрос об окончательном признании новых румынских границ оставался в подвешенном состоянии» [31, р.175]. В этом смысле очень убедительно выглядит позиция ван Мёрса, считающего, что «мирные договоры разрешили все споры о румынских границах, с единственным исключением – это граница с Россией. По сути, данный вопрос остался за пределами компетенции конференции, так как Россия не была поверженным противником, каковыми являлись Австрия, Венгрия или Болгария, а была бывшим союзником» [17, р. 94].

«Частичное» международное признание аннексии, случилось с опозданием, – по Парижскому «Протоколу послов», подписанному 28 октября 1920 г., когда Франция, Великобритания, Италия и Япония (которая, однако, его не ратифицировала) признали объединение Бессарабии с Румынией [32, р.301-304]. «Признание союзниками объединения в пользу Румынии было отложено по разным причинам: и американской сдержанности в отношении сомнительных методов, использованных Румынией для получения Бессарабии; и нежелания участвовать в разделе Российской империи; и поддержки британцами и французами „белого” движения, выдвигавшего претензии на Бессарабию; и молчаливого принятия американской тактики по затягиванию признания территориальных изменений до того, как Румыния подчинится распоряжениям Совета» [8. Р. 280].

Таким образом, признание было довольно относительным: «В Парижском договоре относительно Бессарабии подписавшие его великие державы не брали на себя никаких гарантий. Отмечая это, один итальянский дипломат, очевидец событий, писал, что члены Антанты „не взяли на себя никаких обязательств вмешаться в случае конфликта”. Таким образом, и речи быть не может о надёжном, полном и окончательном решении вопроса» [22. Р. 26]. Если кто-то надеялся на «полное и окончательное решение», то это были явно иллюзорные претензии, так как решение могло быть окончательным, лишь в случае согласия на него со стороны России.

Но РСФСР и Украина заявили, что не признают законности этого договора [33, р. 69; 34, с. 522]. Американский историк Адам Улам отмечает по этому поводу: «Советская Россия никогда не отказывалась от своего права на эту территорию, фактически захваченную Румынией в 1918 г. силой» [35, р. 28]. «Всё-таки Советская Россия, а затем СССР, не подписали договор, не ратифицировали и не признавали его, а это, по мнению некоторых, лишает его какой-либо юридической силы» [22, р 27; 36, р. 36]. Очень верная констатация румынского историка! Соединённые Штаты также не признали объединения

Бессарабии с Румынией. Р. Лангер пишет, что США решительно отказались «участвовать в каком-либо соглашении, касающемся расчленения России» [27, с. 157]. «Американцы стойко выполняли своё обещание и отказались участвовать в разделе русской территории» [8, р. 192].

Однако путь Румынии даже к этому иллюзорному результату был совсем не прост. С этой целью между 16 января и 13 марта 1920 г. румынский премьер А. Вайда-Воевод несколько раз отправлялся в Париж, встречаясь с членами Межсоюзнической комиссии. Тогда же он посещал и Лондон, где вёл переговоры с Лл. Джорджем. В конечном счёте, англичане и французы согласились с восточной границей Румынии по Днестру.

9 марта Парижская конференция представила Бухаресту ноту, в которой отмечала, что «Главные союзные державы выступают... за воссоединение Бессарабии с Румынией; ...они желают заключить договор о признании данного факта» [6, р. 245; 32, р. 277-278]. На межсоюзнической конференции в Сан-Ремо (24-25 апреля) британский министр иностранных дел лорд Керзон представил для утверждения вышеприведённый текст. Однако о каком-либо «его признании со стороны России» не могло быть и речи. 1 ноября ленинское правительство выступило с протестом против признания договора от 28 октября, заявив, что и в дальнейшем считает Бессарабию советской территорией [33, р. 69; 34, р. 522]. На этот протест А. Авереску и Т. Ионеску ответили, что «объединение Бессарабии с Румынией является окончательно решённым вопросом и румынское правительство не ставит данный факт под сомнение» [36, р. 48; 37, р. 87-88].

Неизменной оставалась и позиция США. 2 октября 1920 г. госсекретарь Колби написал В. Вильсону следующее: «Имея в виду наш постоянный отказ одобрить политику, направленную на расчленение России..., я склонен проинструктировать посла Уоллеса в том смысле, что мы не подпишем договор относительно Бессарабии...

В ожидании Вашей точки зрения насчёт уместности подобного курса, я буду рад узнать, – как Вы считаете, достаточно ли изложить нашу позицию на конференции послов или желательно заявить определённый протест в связи с предполагаемой акцией союзников». Ниже на этом документе была проставлена собственноручная резолюция президента В. Вильсона: «Я полностью разделяю Ваш взгляд и надеюсь, что Вы отправите предложенные Вами инструкции» [6, р. 246, 247].

Непосредственно накануне подписания договора, 27 октября, американский посол во Франции Хью К. Уоллес ещё раз попытался воспрепятствовать этому [38, р. 122]. Идентичной была в этом вопросе и позиция президента В. Вильсона. Однако И. Константин делает из этого «удивительный своей оригинальностью» вывод: «Этим объясняется, почему под договором от 28 октября 1920 года нет подписи США, однако это не означает, что Соединённые Штаты никогда не признавали мартовского 1918 года Объединения» [11, с. 26]. Комментарии излишни...

Находясь на платформе соблюдения принципов международного права, США и впоследствии никогда не признавали законности данного договора. Так, 21 июня 1923 г. румынскому посланнику в Вашингтоне объяснили в

госдепартаменте: «Сама Россия никогда не признавала отделения Бессарабии, а наша позиция заключалась в том, чтобы не признавать частей Российской империи, если только сама Россия этого не сделала. В этом смысле положение Бессарабии отличается от ситуации Прибалтийских стран, Польши и Финляндии» [6, с. 190].

В процессе изучения данной проблемы представляет интерес для исследователей и запись беседы от 23 июля 1923 г. американского посла в Бухаресте П. Джея с оставшимся в городе бывшим российским посланником С.А. Поклевским, в которой американской стороной отвергается румынская версия о «добровольном» вхождении нашего края в состав Румынского королевства. Американский посол следующим образом комментировал очередной румынский меморандум: «По моему мнению, наиболее значительным из всех фактов, касающихся Бессарабии и совершенно обойдённых в меморандуме, является то, что провинция остаётся в условиях чрезвычайного положения со времени её аннексии... Продление военного режима... призвано скрыть реальное недовольство со стороны очень значительной части общественности» [6, с. 191].

«Таким образом, – отмечает академик В. Виноградов, – остались три страны – Англия, Франция, Италия и, естественно, Румыния. Это беспрецедентный в истории случай: три государства, среди которых ни одно формально не находилось в состоянии войны с Россией, допустив нарушение всех норм международного права, дали своё согласие на отрыв части территории вышеуказанной страны» [39]. Правда, и в западных странах не все политики считали законным подписание Договора от 28 октября. Так, например, в 1931 г. французский премьер Э. Эррио заявил Н. Титулеску, что «в момент, когда Франция признала аннексию Бессарабии, подписав договор 1920 г., она совершила ошибку» [40, р. 98].

В этом контексте сам Н. Титулеску отмечал, что, договор от 28 октября 1920 г. не освятил право Румынии на Бессарабию [21, р. 50]. Данная мысль была более подробно изложена в его рапорте, отправленном Карлу II в начале 1940 г.: «Чего стоит с юридической точки зрения Договор 1920 года? Конечно, аргументы англичан очень убедительны: нельзя владеть территорией какой-либо страны без её согласия... У нас же была допущена ошибка считать данный договор источником права, с условием его ратификации подписантами... Но и тогда, естественно, следует констатировать, что данный Договор 1920 года не имеет юридической силы, даже в соответствии с высказанным самими же румынами тезисом... Следует признать, что юридически Договор 1920 г. не предоставляет нам Бессарабию. Он имеет, однако, огромное моральное значение» [40, р. 92-93].

Того же мнения придерживался и другой известный румынский дипломат А. Кретзьяну: «Если рассматривать вопрос с точки зрения международного права, договор о Бессарабии имеет больше моральное значение» [38, р. 123]. «Вопрос о Бессарабии, – пишет он, – продолжал оставаться нерешённым» [41, р. 25]. Более того, и румынское правительство также понимало, что Парижский протокол мог считаться вступившим в силу лишь после его ратификации всеми

странами, его подписавшими [42, с. 164]. Эту истину признают и некоторые честные румынские историки. Так, Фл. Константиу отмечает, что «Япония осталась единственной из подписавших договор держав, не ратифицировавшей его, что предопределило его дальнейшую недействительность» [28, р. 311].

Несмотря на это, в румынистской исторической науке господствует мнение, что 28 октября 1920 г. имело место полноценное международное признание «объединения» Бессарабии с Румынией. Так, например, И.М. Опря отмечает, что «посредством попыток непризнания договора 1920 года на деле обосновывается взятие Румынией на себя обязательства просить разрешения на Бессарабию у русских» [43, р. 722]. А Л. Пэдуряк приходит к следующему выводу: «Результатом деятельности румынской дипломатии в октябре 1920 года было подписание Парижского договора, признавшего права Румынии на Бессарабию. Это стало поражением для Советов» [44, р. 57].

Им, однако, возражает В.П. ван Мёрс: «По правде сказать, договор никогда не вступил в законную силу» [17, р.103; 45, с. 54-58]. Ш.Д. Спектор подводит своеобразный итог процессу образования «Великой Румынии». И его выводы противоречат румынистской концепции об «объективной неизбежности образования единого Румынского государства», о том, что оно стало результатом «неустанной многовековой деятельности всего румынского народа». «Реализация этого проекта лишь частично обязана деятельности румынского народа как единого целого. „Великая Румыния” большей частью явилась результатом искусной дипломатии Брэтиану, по сути, поддержанной антикоммунистической политикой многих стран. И всё-таки Брэтиану не решил проблем Румынии. Наоборот, лишь обострил их, создав империю, а не нацию» [8, р. 283].

Таким образом, появление на карте Европы «Великой Румынии» стало результатом международной конъюнктуры, порождённой стремлением великих капиталистических держав подавить пролетарскую революцию. Чётко выразил эту мысль П.К. Лучинский: «Объединение 1918 года явилось призёром стечения обстоятельств» [46, р. 211]. В результате границы Румынии, установленные в Париже, оказались впоследствии источником серьёзных трений и конфликтов.

Литература

1. Ллойд Джордж Д. *Правда о мирных договорах*. Т. 2.- М.:Иностр. лит., 1957, - 556 с.
2. Мельтюхов М.И. *Бессарабский вопрос между мировыми войнами. 1917-1940*. - М.: Вече, 2010, -480 с.
3. *Istoria poporului român*. - Buc.: Ed. Științifică, 1970, - 660 p.
4. Dobrinescu V. Fl. *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923)*. – Iași: Institutul European, 1993, -124 p.
5. Iordache A. Ion I.C. *Brătianu la Conferința de pace de la Paris din 1919*. // Revista istorică. Academia Română. 1993, Nr. 9-10.
6. Виноградов В.Н., Ерещенко М.Д., Семенова Л.Е., Покивайлова Т.А. *Бессарабия на перекрёстке европейской дипломатии. Документы и материалы*. М., «ИНДРИК», 1996, -380 с.

7. **Brătianu Gh. I.** *Basarabia. Drepturi naționale și istorice.* - Buc.: Editura Semne, 1995, -148 p.
8. **Spector Sh. D.** *România la Conferința de pace de la Paris. Diplomația lui I.C. Brătianu.* - Iași, Institutul European, 1995, - 382 p.
9. **Oprea I.** *România și Imperiul Rus. 1900-1924.* Vol. 1. Buc.: Albatros, 1998, - 368 p.
10. **Nanu F.C.** *Politica externă a României. 1918-1933.* - Iași: Institutul European, 1993, -172 p.
11. **Constantin I.** *România, Marile puteri și problema Basarabiei.* – București: Editura Enciclopedică, 1995, - 250 p.
12. **Brătianu Gh. I.** *Origins et formation de l'Unite Roumaine.* – Bucarest: Institut D'Histoire Universelle „N. Iorga”, 1943, - 360 p.
13. **Виноградов В.Н.** *Румыния в международных отношениях (ноябрь 1917 – ноябрь 1918).* // Вопросы истории. 1968, № 10. с. 11-22.
14. **Штейн Б.Е.** *«Русский вопрос» на Парижской мирной конференции (1919-1920 гг.),* М.: Госполитиздат, 1949, - 464 с.
15. **Лемин И.М.** *Внешняя политика Великобритании от Версаля до Локарно. 1919-1925.* - М., Госполитиздат, 1947, - 488 с.
16. **Anghel Fl.** *Construcții geopolitice: Unirea Basarabiei în varianta de „cordon sanitaire”.* // Revista istorică. Academia Română, 2011, Nr. 1-2.
17. **Meurs W.P.** von. *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă.* – Chișinău: Editura Arc, 1996, - 526 p.
18. **King Ch.** *Moldovenii, România, Rusia și politica culturală.* – Chișinău: Editura Arc, 2002. -274 p.
19. **Oprea I.** *Nicolae Titulescu.* Buc. - Editura Științifică, 1966, - 406 p.
20. **Boldur A.** *La Bessarabie et les Relations Russo-Roumaines.* - Paris, J. Gamber, 1927.
21. **Titulescu N.** *Basarabia pământ românesc.* București: Editura Rum-Irina, 1992, -136 p.
22. **Stan C.I.** *Rusia și România la conferința de pace de la Paris (1919-1920).* // Revista istorică. Academia Română. 2001, Nr. 1-2. p. 13-28.
23. **Moisuc V.** *Premisele izolării politice a României. 1919-1940.* - Buc., Humanitas, 1991, - 390 p.
24. **Vaida Voievod Al.** *Memorii.* Vol. 2. - Cluj-Napoca: Dacia, 1995, -350 p.
25. **Goșu A.** *Recunoașterea internațională a unirii Basarabiei cu România.* // Revista istorică. Academia Română. 1993, Nr. 9-10. P. 843-848.
26. **Dobrinescu V. Fl.** *Relații româno-engleze (1914-1933).* Iași, Universitatea Al. I. Cuza, 1986, -184 p.
27. **Лазарев А.М.** *Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос.* –Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1974, - 912 с.
28. **Constantiniu Fl.** *O istorie sinceră a poporului român.* – București: Univers enciclopedic, 1997, - 466 p.
29. **Хэммингуэй Э.** *Репортажи.* М., Худ. лит., 1965.
30. **Типпельскирх К.** *История второй мировой войны.* М., Иностранная литература, 1956, - 608 с.
31. **Cernovodeanu P.** *Basarabia. Drama unei provincii istorice românești în context politic internațional (1806-1920).* – București: Albatros, 1993, - 212 p.
32. *Tratatul privitor la Unirea Basarabiei cu România, semnat la 28 octombrie 1920 de către Marea Britanie, Franța, Italia, Japonia.* // **Ciobanu Șt.,** *Unirea Basarabiei. Studii și documente.* - Chișinău, 1993, p. 301-304.

33. *Relațiile româno-sovietice. Documente*. Vol. 1 Buc.: Editura Enciclopedică, 1999, - 446 p.
34. *Внешняя политика СССР. Сборник документов*. Т. 2. М., 1944, -712 с.
35. **Ulam A.B.** *Expansion and Coexistence. The History of Soviet Foreign Policy*. 1917-1967. New York-Washington, Praeger, 1968, - 776 p.
36. **Dușu T.** *Tratatările diplomatice româno-ruso-ucrainene privind frontiera de răsărit a României*. // Revista istorică. Academia Română. 2001, Nr. 1-2, P. 35-48.
37. **Dobrinescu V. Fl.** *Bătălia diplomatică pentru Basarabia. 1918-1940*. – Iași: Editura Junimea, 1991, -288 p.
38. **Țurcanu I.** *Istoria relațiilor internaționale*. – Chișinău: Litera, 2005, - 360 p.
39. **Vinogradov V.** *Cum s-a comportat Antanta cu Moldova. Problema Basarabiei și Conferința de pace de la Paris* // Glasul Moldovei, 1996, 13 mai.
40. **Titulescu N.** *Documente confidențiale*. - Buc.: Editura Academiei Române, 1992, - 176 p.
41. **Cretzeanu A.** *The Lost opportunity*. – London: Jonathan Cape, 1957.
42. *Документы внешней политики СССР*. Т. 10. М.: Госполитиздат, 1965, - 688 с.
43. **Oprea I.M.** *Basarabia la Conferința româno-sovietică de la Viena (1924)*// Revista istorică. Academia Română, 1992, Nr. 7-8, P. 721-724.
44. **Pădureac L.** *Relațiile româno-sovietice (1917-1934)*. – Chișinău: Prut Internațional, 2003, - 216 p.
45. **Suga A.** *Die volkerrechtliche Lage Bessarabiens in der geschichtlichen Entwicklung des Landes*. - Bonn, 1958, -130 p.
46. **Lucinschi P.** *Moldova și moldovenii*. – Chișinău: Cartea Moldovei, 2007, -334 p.

sergnazar@mail.ru

Prezentat la 20 decembrie 2012

REGLAREA CONFLICTULUI TRANSNISTREAN: ISTORIE, AXIOME, CĂI DE SOLUȚIONARE...

Eduard VOLCOV,

doctor în filosofie, conferențiar universitar, IRIM

Rezumat

În articol este reactualizată istoria reglementării conflictului transnistrean, începînd cu 21 iulie 1992, data semnării Acordului despre principiile reglementării pașnice a conflictului armat de la Nistru. Sunt formulate trei axiome ale reglementării conflictului transnistrean, sunt expuse raționamente referitoare la căile și tehnicile reglementării conflictului.

Cuvinte-cheie: Republica Moldova, Transnistria, „PMR”, PKRM, reglementarea conflictului transnistrean, Rusia, Ucraina, OSCE, SUA, UE, reintegrarea țării, federalizarea RM.

TRANSNISTRIAN CONFLICT SETTLEMENT: HISTORY, AXIOMS, SOLUTIONS...

Eduard VOLCOV, IRIM

Abstract

The article updates the history of Transnistrian conflict settlement, starting with 21 July 1992, the date of signing the Agreement about Principles of peaceful reglementation of the armed conflict at Nistru. Three axioms of Transnistrian conflict settlement are formulated, and some reasoning on the ways and technics for conflict settlements is presented.

Keywords: Republic of Moldova, Transnistria, “PMR”, PKRM, Transnistrian conflict settlements, Russia, Ukraine, OSCE, USA, EU, country reintegration, federalization of RM

ПРИДНЕСТРОВСКОЕ УРЕГУЛИРОВАНИЕ: ИСТОРИЯ, АКСИОМЫ, ПУТИ РАЗРЕШЕНИЯ...

Преамбула ...

Мне казалось, что 2,5 года пребывания в оппозиции скорректировали позицию В.Воронина, ПКРМ по приднестровскому урегулированию...

Ан, нет... Если по ряду других вопросов мы убеждаемся, что ПКРМ учло большинство своих ошибок, то по данной проблеме её твердолобость просто изумляет... Приведу один характерный и показательный пример на этот счет из недавнего прошлого. В преддверие встречи в Баварии В.Филата и И.Смирнова 6 сентября 2011 г. представители ПКРМ провели пресс-конференцию, на которой мы слышали **“ужастики”** и содрогнулись по поводу того, что *“встреча Филата и Смирнова в Баварии ведет к демонтажу молдавской государственности”* и может *“привести к разделу территории Молдовы”*; **“страшилку”** о том, что *«Приднестровье может превратиться в прежнюю зону «черного оффшора»* и, наконец, забавную **“сказку Кодр”** о том, что *“встреча молдавского премьера Владимира Филата и приднестровского лидера Игоря Смирнова может перечеркнуть все, что было достигнуто в предыдущие годы в вопросе приднестровского урегулирования”*[1].

Ужасало, устрашало и забавляло молдавскую публику трио в составе **Марка**

Ткачука, Григория Петренко и Василия Шовы. Солировал, естественно, Марк Евгеньевич. Откровенно говоря, услышать все это из уст Марка Ткачука было весьма и весьма удивительно. Все же он - умный человек и эрудированный, гибкий и многоопытный политик... Слушал я **великолепную тройку златоустов от ПКРМ** и поражался: неужели она нас, граждан РМ, держит за недоумков, у которых поголовно и одновременно отшибло память, и мы напрочь забыли историю приднестровского урегулирования последних двух десятков лет.

Что же, давайте непредвзято рассмотрим, кем и что было достигнуто в предыдущие годы в вопросе приднестровского урегулирования... И заодно выясним, а какие именно заслуги имеет ПКРМ в этом вопросе? (Можно чуть ли не по дням, начиная с 29 сентября 2003 года, проследить за политикой В.Воронина, ПКРМ в приднестровском урегулировании по более чем 5300 ссылкам на сайте <http://www.regnum.ru>) [2].

Немного истории...

1) Предпосылкой приднестровского урегулирования явилось заключение в Москве 21 июля 1992 г. М. Снегуром и Б. Ельциным, в присутствии И. Смирнова, **Соглашения о принципах мирного урегулирования вооруженного конфликта в Приднестровье** [3, с.287-289]. В конце 1992 года возобновились переговоры по поводу особого статуса Приднестровья, посредником в которых выступила Россия, с 1993 г. в качестве посредника выступила миссия ОБСЕ, а с 1995 г. – Украина. В годы президентства **М.Снегура** между РМ и ПМР был подписан ряд документов, определяющих принципы выработки статуса Приднестровья: **заявление руководителей Молдовы и Приднестровья от 28 апреля 1994 года** [3, с. 290-291]. **Совместное заявление Президентов Российской Федерации, Республики Молдова и Украины о скорейшем политическом урегулировании Приднестровского конфликта от 19 января 1996 г., Протокол Согласованных вопросов от 11 марта 1996 г., меморандум № 1 «Об основах нормализации отношений между Республикой Молдовой и Приднестровьем» от 17 июня 1996 года и меморандум № 2 «Об основах нормализации отношений между Республикой Молдова и Приднестровьем» от 28 июня 1996 года** [4].

При втором Президенте РМ **П.Лучинским** был заключен крайне важный в деле урегулирования приднестровского конфликта **Московский меморандум «Об основах нормализации отношения между Молдовой и Приднестровьем»** от 8 мая 1997 года [4, с-295-296; 5], по которому, в частности, Приднестровье получило международно-признанное право на свободные внешние коммуникации и внешнеэкономическую деятельность. Кстати, еще при Президенте М. Снегуре было подписано **таможенное соглашение**, согласно которому РМ передавала Приднестровью право пользоваться своими таможенными печатями и документацией, а взамен Приднестровье согласилась на открытие совместных таможенных постов Молдовы и Приднестровья на приднестровском участке молдо-украинской границы [5, с.292-294].

Можно вспомнить также **Одесские соглашение от 20 марта 1998 года** [5, с.301-305], встречи в 2000 г. В.Путина с П.Лучинским и И.Смирновым, а также создание президентом РФ после визита в Кишинев 16-17 июня 2000 года

госкомиссии по содействию политическому урегулированию приднестровской проблемы во главе с Е.Примаковым. Комиссией был выработан проект соглашения между конфликтующими сторонами на основе принципа территориальной целостности Молдавии. Обе стороны согласились принять его за основу, однако потом началась его критика как в ПМР, так и в Молдавии, и он, в конечном счете, был отклонён [6, 380-382]. **Конечно, приднестровское урегулирование продвигалось крайне медленно (а по-другому, после братоубийственного вооруженного конфликта, и быть не могло), буквально со скоростью улитки, но оно все же продвигалось. С большим трудом, но все же достигались компромиссные договоренности и соглашения.**

Увы, приход к власти ПКРМ, с горечью я должен констатировать, не только не оправдал наши надежды (укрепившиеся после встреч В.Воронина в первые месяцы его президентства и с В.Путиным, и с И.Смирновым), что процесс урегулирования конфликта приобретет положительную динамику, но вскоре глубоко разочаровал, ибо понемногу остывающий, но еще тлеющий, конфликт стал вновь мало-помалу раздуваться коммунистическими пиromanами, а после неподписания “Меморандума Козака” приднестровское урегулирование было не просто загнано в самый дальний тупик, но вдобавок после 2005- 2006 гг. к нему были взорваны все пути и даже тропинки.

Это именно ПКРМ во время своего правления к весне 2006 года ухитрилось полностью демонтировать все то, что было наработано положительного до нее в приднестровском урегулировании (да и ею самую в 2003 г.) и могло вести к мирному и справедливому урегулированию молдо-приднестровского конфликта. Это именно ПКРМ во время своего правления, встав на путь игнорирования всех ранее достигнутых договоренностей РМ с Приднестровьем, а затем и оказания давления по всему спектру взаимоотношений с Приднестровьем, включая и экономическое удушение, своей деструктивной, по сути, вредительской (по отношению к государственности РМ) политикой повторно (как и на рубеже 80-90 годов) приступило де-факто к разделу РМ – на Левобережье (ПМР) и Правобережье без Бендер.... По сути, руководство ПКРМ своей бездарной и зловредной политикой по отношению к Тирасполю добровольно и бесплатно подрядилось к румыноунионистам (полагаю, даже не отдавая себе в этом отчета) выполнять за них всю грязную работу по демонтажу молдавской государственности. **Ведь с каждым годом РМ и ПМР по большинству параметров социума все более и более отдалялись и отдаляются друг от друга, РМ все более румынизируется, а в Приднестровье растет число людей с немолдавской (по отношению к государственности РМ и культурной матрице) идентичностью[7].**

Чтобы нас не обвиняли в клевете, обозначим некоторые вехи вредительской деятельности ПКРМ, ибо она не приближала реинтеграцию страны, а отдаляла ее. ... - 1 сентября 2001 года РМ произвела замену таможенных печатей, в результате чего предприятия “ПМР” должны были получать разрешения на экспорт в Кишинёве, что привело к срыву работы предприятий-экспортёров[6, с.403-404]. Понятно, что после этого ни власти

“ПМР”, ни ее предприниматели и рядовые жители не прониклись особой теплотой к Кишиневу.

- Начиная с 8 сентября 2003 года мобильная связь в “ПМР”, предоставляемая оператором Интерднестрком, была частично парализована. Одновременно в тот же день утром молдавский оператор фиксированной связи Moldtelecom полностью закрыл доступ к телефонным кодам районов приднестровского региона[8]. Дозвониться в Приднестровье из Молдавии стало невозможно ни со стационарных, ни с мобильных телефонов. Приднестровье было вынуждено принять ответные меры[9].

Вместе с тем к 2003 году сама логика разрешения приднестровского конфликта в конкретно-исторических условиях РМ подвела и Россию, и США, и ОБСЕ, и ЕС к мысли, что только посредством федерализации возможна реинтеграция страны. Этим прорывным шансом воспользовались ПКРМ, ее лидер президент В.Воронин (в чем заключается их **безусловная заслуга**), попросивший Кремль помочь разработать соответствующий правовой документ. Так появился **“Меморандум Козака”**[10]. **Однако дальше произошло нечто невиданное в истории дипломатии и двухсторонних межгосударственных отношений.** После того, как текст Меморандума был не только разработан (главным образом специальным представителем российского президента **Дмитрием Козаком**), но и парафирован президентами Молдовы и Приднестровья **Владимиром Ворониным** и **Игорем Смирновым**, в самый канун официальной церемонии его подписания в присутствии Президента России, в ночь с 24 на 25 ноября 2003 года, когда в Кишинёве полным ходом готовились к встрече Владимира Путина, молдавский лидер (после душевительной с ним беседы Посла США в РМ[11, с.264]) сенсационно дал задний ход, мотивируя свой отказ отсутствием одобрения со стороны международного сообщества, которое, мол, необходимо ввиду выбранного Молдавией курса на европейскую интеграцию[12]. Именно после этого постыдного для Молдовы афронта отношения между Кишиневом и Тирасполем стали безостановочно ухудшаться и обостряться, приднестровское урегулирование было загнано в тупик, а два днестровских берега разошлись, в конечном счете, друг от друга намного сильнее, чем это было до ноября 2003 года.

Время с декабря 2003 по 2010 гг., по сути, является не просто бесплодным этапом в деле реинтеграции страны, а периодом контрпродуктивной и зловредной деятельности ПКРМ по приднестровскому урегулированию. Загнал приднестровское урегулирование **в тупик** (а, по сути, начал второй потенциальный раздел страны) закон *“Об основных положениях особого правового статуса Приднестровья”*, принятый Парламентом страны в одностороннем порядке 22 июля 2005 г. и предлагающий “ПМР” статус *“особого автономно-территориального образования”*[13]. То, что за этот закон, необратимо расчленяющий страну, проголосовали с удовлетворением явные и скрытые румыноунионисты – это понятно. Но какими мотивами руководствовались члены ПКРМ? Неужели территориальная целостность страны была принесена ими в жертву ради того, чтобы за В.Воронина проголосовали Ю.Рошка и К°, О.Серебрян и прочие румыноунионисты? **А сожгла все мосты** к указанному тупику и

полностью заблокировала переговорный процесс **экономическая блокада ПМР**, ставшая результатом введенных 3 марта 2006 года Р.Молдовой и Украиной, в нарушение ранее подписанных ими договоренностей и действующих до сих пор, правил прохождения грузов через молдавско-украинскую границу[14]. Сомневаюсь, чтобы М. Ткачук, Г. Петренко или В. Шова для поездки в Одессу (как и в прочие города Украины или России) пользовались услугами дизель-поезда (просто поезда) или автобуса ... Я же, как и тысячи граждан РМ, на себе испытал все “прелести” политики В. Воронина, когда для поездки в Одессу (откуда родом моя жена) был вынужден пересест с дешевого дизель-поезда на более дорогой и неудобный из-за проблем на таможне автобус. Не скрою, что поначалу я каждый раз проклинал при пересечении границы В. Воронина.

В то же время, признаюсь откровенно, что когда Президент РМ В. Н. Воронин 7 апреля 2008 г. проявил инициативы и связался по телефону с И.Н.Смирновым, а затем и приехал после семилетнего перерыва **11 апреля 2008** на встречу с ним в г. Бендеры, мне почудилось, что третий президент осознал свои ошибки в приднестровском урегулировании и решил по мере возможности разгрузить тупиговую ситуацию[15]. О том же, казалось бы, свидетельствовали встреча В.Воронина и И.Смирнова в Тирасполе **24 декабря 2008 года**[16], а главное - **совместное заявление от 18 марта 2009 года** президентов Молдавии, Приднестровья и России, в котором отмечалась стабилизирующая роль действующей в регионе российской миротворческой миссии и целесообразность ее трансформации в мирогарантийную операцию под эгидой ОБСЕ только после приднестровского урегулирования[17]. Однако, увы, как теперь стало понятно, тогдашние слова и дела В.Воронина были обусловлены не принципиальным изменением позиции ПКРМ в приднестровском урегулировании, а логикой предстоящей избирательной кампании. **Таким образом, политика ПКРМ по приднестровскому урегулированию была и остается противоречивой, зигзагообразной, в целом – контрпродуктивной...**

Три аксиомы Приднестровского урегулирования

1)Россия не выведет свои войска из “ПМР” до окончательного урегулирования приднестровского конфликта и реинтеграции РМ. Надежда некоторых молдавских политиков, что Вашингтон, Берлин или Париж надавят на Кремль, и РФ выведет ограниченную группу российских войск (ОГРВ) и, тем более, российских миротворцев (особенно после 08.08.2008) – абсолютно иллюзорна и граничит с политическим безумием. Россия до окончательного урегулирования приднестровского конфликта их не выведет ни при каких обстоятельствах. Требования “реал-политик” и геополитические соображения, а также интересы российских граждан в Приднестровье, посильнее положений тех или иных соглашений, принятых по недомыслию...

2)Реинтеграция РМ возможно только путем федерализации Молдовы. Напомню, что 17 сентября 2006 г. в “ПМР” состоялся общенародный референдум по вопросам взаимоотношений Приднестровья с Россией и Молдовой. В нем приняли участие 78,6 % граждан “ПМР”, имевших право голоса. 97 % из них высказались за независимость Приднестровской Молдавской Республики и ее

последующее свободное присоединение к Российской Федерации. Против интеграции с РФ проголосовало 2,3 % избирателей. За отказ от курса на независимость ПМР и последующее вхождение республики в состав Молдовы высказалось 3,4 %, против такой интеграции – 94,6% [11, с-264].

Разумеется, Республика Молдова, США, Евросоюз, Совет Европы, ОБСЕ, а также Украина объявили референдум нелегитимным. Однако его результаты, даже учитывая использование административного ресурса и пропагандистские акции властей “ПМР”, убедительно и наглядно свидетельствуют, что реинтеграция Республики Молдовы в рамках унитарной республики невозможна. А единственным компромиссным вариантом является федерализация страны. Другие варианты - из области ненаучной фантастики. И это прекрасно понимают и большинство политических аналитиков на Западе [18].

Более того, и ряд независимых западных экспертов полагают, что Приднестровье уже состоялось как суверенное государство [19].

3) В ближайшее время Молдова не будет реинтегрирована. (Вопреки мнению Влада Филата, который 3 февраля 2012 г. в Киеве заявил, что Молдова надеется разрешить приднестровский конфликт в 2013 году [20]). Главным образом потому, что этого на самом деле не хочет ни Кишинев (власти РМ на словах “за”, как В.Филат в приведенном примере, но это “за” обговаривается такими условиями, которое равнозначно “нет”), ни Тирасполь.

В Кишиневе румыноунионисты не хотят реинтеграции, ибо “ПМР” в составе РМ будет мешать объединению с Румынией. **“ПМР” в случае реинтеграции будет играть роль якоря, который не позволит РМ дрейфовать в сторону Румынии. А молдовенисты-этнократы Кишинева не хотят реальной реинтеграции на равноправной основе, ибо не хотят делиться властью с русскоязычными гражданами РМ...**

(Выношу за скобки вопрос о том, что Декларация независимости [21] была составлена с правовой точки зрения столь топорно, что, согласно этому документу, Молдавия де-юре отказалась от Приднестровья [22]).

С другой стороны, подавляющая часть населения и правящий класс Приднестровья не хочет объединяться с этнократическим государством, которое, к тому же, дрейфует в сторону Румынии.

Долгое время я думал, что существует и четвертая аксиома: **Гарантом стабильности и самого существования ПМР является И.Смирнов.** [...] Когда государство находится в чрезвычайных обстоятельствах (а тем более, когда речь идет о непризнанном государственном образовании) соблюдение тех или иных норм демократии отходит на второй план. [...].

Однако Москва и народ “ПМР” решили по-другому...

Несколько очевидных общих соображений о путях и способах Приднестровского урегулирования...

1) Полагаю, всем ясно, что начать надо с укрепления мер доверия. Как между властями, так и между жителями Молдовы и Приднестровья, самопровозглашенной “ПМР”. Для этого следует: сделать регулярными встречи высших должностных лиц РМ и “ПМР” (именно поэтому встречи В.Филата и Е.Шевчука,

являются благотворными, как раньше - В.Филата и И.Смирнова, В.Воронина и И.Смирнова, М.Снегура и И.Смирнова, П.Лучинского и И.Смирнова), парламентариев, региональных властей на смежных территориях, а также разного рода НПО, представителей гражданского общества; снять все искусственные препятствия и преграды для транспорта, коммуникации, общения и передвижения граждан, товаров etc...

2) Укрепление мер доверия должно подкрепляться политикой малых добрых дел. Обнадеживает, что именно на этот путь встали В.Филат и Е.Шевчук. Об этом свидетельствует встреча между ними в Одессе 27 января 2012 г.[23].

3) Властям РМ следует раз и навсегда отрешиться от позиции властей миниметрополии (или “старшего брата”) и впредь вести переговоры с властями “ПМР” на подлинно равноправной основе...

4) Следует безоговорочно запустить официальный переговорный процесс в формате “5+2”, а для этого РМ (и ПМР, где это необходимо) должна приступить к выполнению всех заключенных договоренностей между сторонами конфликта, включая и договоренности о свободе внешнеэкономической деятельности для ПМР, другими словами, необходимо безоговорочно снять экономическую блокаду с “ПМР”... Демагогия ПКРМ на этот счет не должна быть принята во внимание...

5) Однако, увы, эти меры сами по себе не приведут к реинтеграции, они лишь помогут их осуществить, являются **необходимыми, но не достаточными**. Поэтому единственный реальный способ реинтеграции страны в условиях, когда ни Кишинев, ни Тирасполь на деле этого не хотят (или не могут из-за политической конъюнктуры), является одновременное давление на Кишинев и на Тирасполь; причем ЕС, ОБСЕ и Вашингтона (а также Берлина, Брюсселя, Парижа) на власти РМ, с одной стороны и Москвы и Киева на власти ПМР, с другой...

6) А для осуществления этого давления Россия, Украина, ОБСЕ, США и ЕС, само собой разумеется, должны выработать **согласованную политику** в ходе двухсторонних (и многосторонних) встреч.

7) В свою очередь, для выработки компромиссной и согласованной позиции сторон конфликта, стран-гарантов урегулирования - Российской Федерации и Украины, посредников – ОБСЕ, а также наблюдателей от ЕС и Соединенных Штатов Америки, РФ (а, возможно, и Украина) должна учредить должность **спецпредставителя по урегулированию приднестровского конфликта**, который стал бы осуществлять челночную дипломатию между всеми упомянутыми акторами до тех пор, пока не произошли бы реальные подвижки по реинтеграции Молдовы...

7) В случае же, если ОБСЕ, США или ЕС займут деструктивную позицию, то основную тяжесть по выработке компромиссной и согласованной позиции сторон конфликта должны взять на себя Россия и Украина.

8) **Подлинные государственники и патриоты РМ должны ясно понимать, что без Приднестровья РМ рано или поздно будет поглощена Румынией, а реинтеграция Правобережья с Левобережьем возможна только путем федерализации страны в той или иной форме.... Иного – не дано...**

Исходя из изложенного, можно сделать следующие выводы.

1. После подписания в Москве 21 июля 1992 г. *Соглашения о принципах мирного урегулирования вооруженного конфликта в Приднестровье* в годы президентства **М.Снегура и П.Лучинского** были предприняты первые шаги по реинтеграции страны.

2. Однако, в годы президентства **В.Воронина** после неподписания “Меморандума Козака” коммунистические власти встали на путь игнорирования всех ранее достигнутых договоренностей РМ с Приднестровьем, а затем и оказания давления по всему спектру взаимоотношений с ним, включая и экономическое удушение, загнав тем самым приднестровское урегулирование в тупик. Время с декабря 2003 по 2010 гг., по сути, является не просто бесплодным этапом в деле реинтеграции страны, а периодом контрпродуктивной и зловерной деятельности ПКРМ по приднестровскому урегулированию.

3. Начал выводить процесс приднестровского урегулирования из тупика премьер-министр **В.Филат**, получив в этом поддержку вначале у И.Смирнова, а затем и у Е.Шевчука.

4. Властям РМ следует вести переговоры с властями “ПМР” на подлинно равноправной основе.

5. На нынешнем этапе приднестровского урегулирования необходимо укрепление мер доверия между РМ и “ПМР” и осуществление **политики малых добрых дел** в социально-экономической и гуманитарной сфере.

6. Однако для окончательного приднестровского урегулирования этого недостаточно. Полная реинтеграция РМ возможна только путем **федерализации Молдовы** в той или иной форме.

7. Вплоть до этого момента **Россия** не выведет свои войска из “ПМР”.

8. Единственный реальный окончательный способ реинтеграции страны в условиях, когда ни Кишинев, ни Тирасполь на деле этого не хотят (или не могут из-за политической конъюнктуры), является **одновременное давление на Кишинев и на Тирасполь внешних акторов**; причем ЕС, ОБСЕ и Вашингтона (а также Берлина, Брюсселя, Парижа) на власти РМ, с одной стороны и Москвы и Киева на власти ПМР, с другой. А для осуществления этого давления Россия, Украина, ОБСЕ, США и ЕС должны выработать согласованную политику в ходе двухсторонних (и многосторонних) встреч.

9. В случае же, если ОБСЕ, США или ЕС займут деструктивную позицию, то основную тяжесть по выработке компромиссной и согласованной позиции сторон конфликта должны взять на себя Россия и Украина.

Литература

1. http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=X_Uwrni14mE# <http://www.eneews.md/news/view/13882/> <http://ava.md/news/012635-pkrm-i-dpm-negativno-vosprinyali-vstrechu-filata-s-smirnovim.html>

2. <http://www.regnum.ru/dossier/531.html?page90> - <http://www.regnum.ru/dossier/531.html?page1>

3. Феномен Приднестровья. Изд. 2-е, перераб. и доп. – Тирасполь: РИО ПГУ, 2003.

4. <http://president-pmr.org/material/118.html>

5. <http://www.polit.ru/article/2006/03/23/memorand/>
6. Гросул В. Я., Гузенкова Т. С. Приднестровье // Молдавия. Современные тенденции развития. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2004
7. Позволю себе “лирическое” отступление: “Поразительно, что этого не понимает Бухарест, и он до сих пор не наградил В.Воронина и все высшее руководство ПКРМ 2003-2008 гг. высшей наградой Румынии... Михай Федорович, обратитесь к своему другу Траяну, пусть исправит упущенное. Вы только представьте картину (и она уж точно будет посильнее “Фауста” и И.Гете, и А.Сокурова): **В.Воронин, В.Мишин, М.Ткачук** и т.д. на каком-нибудь торжественном мероприятии с **Орденами Звезды Румынии** ...Лепота!!! А что, ведь М.Лупу, говорят (см.: <http://odessa-daily.com.ua:8080/pridnestr-expert-menu/35225-mariann-lyru.html>), уже получил высшую награду Румынии, а он, хотя и причастен с 2005 г. почти ко всем антиприднестровским (а, значит, и антигосударственным) акциям, но все же к ним имеет меньшее отношение, чем поименованная тройка ...”
8. Операторы Молдавии и Приднестровья ведут войну//http://expert.com.ua/234-mess_240.html
9. Синявская Н. Каушаны глушат Приднестровье, а Тирасполь - Молдову // <http://www.beltsy.md/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=1445&mode=thread&order=0&thold=0> // *Комсомольская правда в Молдове*. — 19 сентября 2003.
10. Меморандум об основных принципах государственного устройства объединенного государства (2003)// <http://www.regnum.ru/news/458547.html?forprint>
11. Большая актуальная политическая энциклопедия/Беляков А.В. и др. – М.: Эксмо, 2009.
12. Заявление президента Владимира Воронина по поводу Меморандума об основных принципах государственного устройства Республики Молдова // http://www.photo.md/news_info.php?news_id=718&lang=rus
13. Глава государства промульгировал закон об основных положениях особого правового статуса Приднестровья// <http://press.try.md/item.php?id=62695>
14. Экономическая блокада Приднестровья// <http://lenta.ru/story/tiraspol/>
15. Встреча Воронина и Смирнова в Бендерах: Готовы ли Стороны к компромиссу?// <http://www.eurasianhome.org/xml/t/expert.xml?lang=ru&nic=expert&pid=1522>
16. В Тирасполе проходят переговоры президентов Молдавии и Приднестровья// <http://www.regnum.ru/news/1103915.html>
17. ОБСЕ приветствует совместное заявление президентов России, Приднестровья и Молдавии по приднестровскому урегулированию//<http://www.regnum.ru/news/1139004.html>
18. Уильям Смит: Федерализация может быть основой хорошего решения// <http://www.kommersant.md/node/5613>; Германия намекает на федерализацию Молдавии// <http://forum.pridnestrovie.com/topic/?id=17388>
19. В июне 2006 г. в Вашингтоне был представлен научный доклад *“Государственный суверенитет Приднестровской Молдавской Республики в соответствии с международным законодательством”*. Его подготовила группа зарубежных экспертов – ученых из университетов Оксфорда, Стэнфорда, Гарварда, Кембриджа, а также участников дейтонских соглашений по разделу Югославии. Упомянутые эксперты пришли к выводу: *“Юридический и фактический анализы показывают, что во время распада СССР Молдавская ССР распалась на два государства-преемника: Молдову и Приднестровье, и что сегодняшняя граница между ними соответствует полностью традиционной исторической границе, разделяющей их с раннего средневековья. Во время выхода Молдовы из состава Молдавской ССР, Приднестровье уже отделилось и*

управляло своей территорией независимо от Кишинева”. Цит. по:[11, с.264].

20. http://www.svobodanews.ru/archive/ru_news_zone/20120204/17/17.html?id=24473012&utm_source=dlvr.it&utm_medium=twitter&utm_campaign=SvobodaRadioTwitter

21. ДЕКЛАРАЦИЯ о независимости Республики Молдова// <http://www.moldova.org/page/deklaratsiya-o-nezavisimosti-respubliki-moldova-489-rus.html>

22.В. Стати. “Фальшивый и безграмотный акт: Декларация о независимости”/ <http://ava.md/analytics-commentary/012487-fal-shivii-i-bezgramotnii-akt-deklaraciya-o-nezavisimosti.html>

23. <http://nr2.ru/pmr/369768.html>: Тирасполь является приверженцем тактики «мелких шагов» в процессе разблокирования взаимодействия между берегами Днестра. Об этом заявил в Одессе журналистам глава Приднестровья Евгений Шевчук по итогам встречи с главой Правительства РМ Владимиром Филатом. Новый лидер “ПМР” отметил, что такие шаги можно предпринимать в различных сферах, касающихся жизни простых граждан РМ и ПМР, – в экономике, здравоохранении, культуре и т.д.

«Такой тактикой можно создать условия и платформу для обсуждения и более сложных проблем», – продолжил глава Приднестровья. По таким же принципам Тирасполь намерен работать и в рамках переговорного формата «5+2». «Приоритетом будут являться проблемы экономики и граждан», – уточнил он. Шевчук сказал, что, несмотря на наличие ряда политических аспектов, Кишинев и Тирасполь пытаются достичь взаимопонимания в решении вопросов, касающихся жизни простых людей. «Есть схемы по решению проблем в экономике, есть предпосылки для более активной экономической деятельности в ПМР и РМ. Взаимовыгодное сотрудничество должно снять напряжение, накопленное за прошедшие годы», – сказал лидер Приднестровья. Он напомнил, что своим указом недавно отменил 100%-ную пошлину на ввоз товаров из РМ. «Это выгодно и приднестровским, и молдавским экономическим агентам, поскольку речь идет об активизации торговли», – сказал он.

Кроме того, сказал Шевчук, в Приднестровье прошел первый этап упрощения процедуры пересечения государственной границы, коснувшийся жителей республики. Еще два этапа – в отношении жителей соседних регионов РМ и Украины, а далее всех остальных членов международного сообщества – были приостановлены из-за осложнения ситуации в Зоне безопасности. Тем не менее, Тирасполь рассматривает возможность их реализации, подчеркнул глава ПМР.

Премьер РМ Владимир Филат, в свою очередь, заявил о том, что Кишинев приветствует такие шаги со стороны Приднестровья и намерен также предпринять меры по улучшению жизни людей на берегах Днестра. Такие меры касаются, в частности, вопросов движения транспорта и связи. «Ранее были возобновлены пассажирские перевозки по железной дороге через Приднестровье, условия и меры для возобновления грузовых перевозок могут быть приняты в ближайшее время. Уже есть график проведения консультаций, в ходе которых будет принято скорое и окончательное решение», – сказал он.

Стороны договорились, что дальнейшие контакты Кишинева и Тирасполя будут осуществляться в рамках двусторонних экспертных групп. Участники встречи заявили, что сегодня стороны «вели откровенный конструктивный разговор, не пряча друг от друга проблемы».

evolcov@yandex.com

Prezentat la 20 decembrie 2012

PLATON ȘI ARISTOTEL: STRĂMOȘII STATULUI TOTALITAR

Sam OAKLAND, doctor, Universitatea de Stat din Portland, SUA

Rezumat

Articolul Platon și Aristotel: Stramoșii statului totalitar este o replică dată condamnării la detenție a trei studenți de către Curtea de Justiție din Iran, în 1999, pentru scrierea și reprezentarea unei piese de teatru care nu a plăcut guvernării – piesa a fost calificată drept atac satiric asupra singurei religii adevărate din țară. Piesa abordează acțiunea statului începând cu Socrate, anul 399 î.e.n și pînă în 2013, perioadă în care oameni în stradă sau piață își expun opinia pe diferite subiecte, astfel expunându-se riscului de a fi exilați sau încarcerați. Piesa se încheie cu sfatul lui Aristotel de a crea o societate ideală, lipsită de griji. O altă idee de reținut se referă la actualitatea cuvintelor expuse în lucrarea aristoteliană Liceul din 335 î.e.n pentru unele zone ale Europei de Est.

Cuvinte-cheie: *Platon, Aristotel, stat totalitar, piesă satirică, religie, tiran, cenzură, opresiune, stat ideal.*

PLATO AND ARISTOTLE: GRANDFATHERS OF THE TOTALITARIAN STATE

Sam OAKLAND, SUA

Abstract

The short article titled Plato & Aristotle: Grandfathers of The Totalitarian State that will appear in the spring 2013 Journal of The Moldovan State Institute of International Relations (IRIM) is a response to the ruling in 1999 by a Special Iranian Justice Court that sentenced three young Persian university students to prison for writing and producing a play that the central government did not like — the play was called a satiric attack on the country's one and only true religion. The piece explores state action from the time of Socrates in 399 BC to the present day in 2013 AD, when time after time people in the streets and markets of the world who speak out on a subject often put themselves at risk for exile or prison. It closes with Aristotle's advice on creating an ideal, trouble free, society and how words from The Lyceum in 335 BC are still appropriate in areas of Eastern Europe and beyond today.

Keywords: *Plato, Aristotle, totalitarian state, satiric play, religion, tyrant, censorship, suppression, ideal state.*

Introduction. In 1999 AD a Special Iranian Court sentenced a student playwright named Ali Abbas Nemati to three years in prison for writing a satiric play that allegedly insulted an Iranian religious figure. A second student received the same sentence for acting in the play, and the student manager who allowed the notice of the play to be posted on the university bulletin board received a sentence of six months in prison. Conservative groups in Iran claimed that this play was proof that western influences were corrupting the youth of the country and attacking their true faith and religion.

In 399 BC Socrates was charged with the corruption of the youth of his country and for not worshipping The Gods in the proper way. Here it was also claimed that the true faith and religion of the country was being attacked. Socrates, at eighty years of age, was sentenced to death.

In 323 BC Aristotle was charged with the corruption of the youth of his country and for not worshipping The Gods in the proper way. He left town, so as to avoid having to go to trial. And with Aristotle, as well, there was the claim the country's true faith and religion was under attack.

Nemati, Socrates, and Aristotle were all victims of state leaders who feared an open society with freedom of expression for all people of the state. And down through all these last 2500 years men in power have feared teachers and writers, and any others who had a pulpit and audience to listen to ideas that ran counter to the official line of those at the top, or anyone on the street who might say: "The Emperor Has No Clothes!!"

Applied methods and material. Dictators by tradition, do not like poets who write satiric verse, or cartoonists who draw and show them in a bad light, or journalists who are independent of the party line; and especially dislike newspaper owners and editors who question the direction or motives of the state and those who run the state.

Solon, around 594 BC, was chosen to rewrite the laws of Athens, so as to bring it out of the chaos created by bad government and made worse by one man named Draco, whose Draconian Laws were based on revenge and went so far as to have a death penalty for petty theft and idleness. Solon's first concern was economic so he took a number of zeros off the money, thus making one million drachmas one day become one hundred the following day. Next he attempted to legislate against slander and libel, thinking to use this as a tool of control. But the Greeks loved slander and regarded it an important part of political life, helping in part, to keep politicians honest.

When Solon died in 558 BC tyrants took over Athens, and with them came protests, riots, revolts, and assassinations. It took several years before the people regained control of the city and brought back democracy, and the rule of law. Aristocles, better known as Plato, was 28 years old when his teacher Socrates died. Plato in his lifetime had seen Athens defeated by the military might of Sparta, the reign of the tyrants, the overthrow of the tyrants, the new democracy, a New Leftist government, and the murder of Socrates.

He thought there would be no hope for good government in Athens "until either philosophers became kings, or kings became philosophers" and left town for a spell. But he returned to found The Academy, an educational institution that lasted 900 years until the Byzantine Emperor Justinian destroyed it when he decided how he should shape the world he was now controlling.

Obtained results and discussions. It can be argued that Plato became the first totalitarian philosopher as he aged and began to worship the military might of Sparta with its iron hand policies and its dictatorial governments as against a very weak democratic Athens and all the many problems of a free and open society.

And to air his view Plato began to write about The Ideal State, a place where his ideas would be supreme – a place with censorship of opposition ideas and punishment for the questioning of authority, and where certain books should be banned. Plato's Ideal State would control poets, and ban all plays. Even the study of history would be tightly controlled with the classic works of Hesiod and Homer on a forbidden to read list. The official line of the state would serve as the only true and authorized version of what was, what is, and what would be in the future.

Aristotle, a student of Plato for twenty years, started his own school The Lyceum in 335 BC and also began to write about The Ideal State and the perfect way to govern and control people. Aristotle's Ideal State was a special "democracy" with a tyrant as President, someone who could put aside any part of the state constitution if it was in the way of some special thing the tyrant wanted to do just then on the spur of the moment.

Aristotle's advice to his tyrant-President was as follows:

1. eliminate any persons of exceptional merit
2. control all assemblies
3. control all public discussions
4. censor literature
5. control education
6. employ spies & secret police
7. keep the people poor
8. think up great public projects
9. look for a war to join in on...

Conclusion. Greek ideas, of course, traveled to Rome and were put to use there as the Roman Empire began to spread across vast regions of the world. Greek ideas of governance outlived the Roman Empire and are still to be found in use in varied forms everywhere, and the Spartan Model still wins over the Athenian Democracy Model where iron hand strong men seek to dominate the political arena and to control the people of their region. But inevitably, those who choose to be tyrants or dictators soon tax the patience of the people they control and then have to face protests, and eventually, open revolt.

A recent Romanian tyrant-President and his wife learned the hard way that suppression of poets and people leads to disaster, and this fact apparently then was noticed by the Serbian President and his wife who started disregarding what was written or said about them in their own country, thus bringing on the best show in town showing the president and his wife as clowns in the circus and drawing thousands of citizens to an evening of fun and laughter at the expense of a couple who have started and lost four straight wars and brought about destruction of a whole country.

So how will history treat the small landlocked country of Belarus whose history goes back to the Stone Age, well before the Kievan Rus decided to come for a visit and stayed? Time will tell, and perhaps Pushkin's words from 1827 offer a vision and change for the better:

"... your crushing toil and lofty thought
shall not be wasted — do not fear it
misfortunes's sister, hope sublime
from sombre dungeon pain will banish;
joy will awake and sorrow vanish...
will come, the promised, longed-for time
the heavy locks will burst – rejoice
and love and friendship, without delusion
will reach you in your grim seclusion

as does my freedom-loving voice
the prison walls will crash...content
at door will freedom wait to meet you..."

And then the world will open its arms to Belarus and the people of many nations will flock in to dance and sing in the streets and celebrate late into the night; and there will be a renaissance for a small country whose time on center-stage has come again. Then Plato and Aristotle, the grandfathers of the totalitarian state, will turn over in their graves because their Ideal States did not turn out to be so ideal after all.

pioneerpo@aol.com

Prezentat la 20 decembrie 2012

TERORISMUL CONTEMPORAN AL EXTREMIȘTILOR RELIGIOȘI ȘI PROBLEMELE CONTRACARĂRII LUI

Petru FURTUNĂ, doctor în istorie, IRIM

Rezumat

În articol se elucidează unele aspecte ce țin de fenomenul terorismului religios contemporan. Autorul analizează conceptual "terorismul religios" și se solidarizează cu acei cercetători care pun la îndoială corectitudinea utilizării acestuia, insistând asupra formulei "terorismul extremiștilor religioși" care exprimă mai precis esența acestui fenomen. De asemenea, sunt analizate cauzele activizării terorismului extremiștilor religioși în perioada contemporană, varietățile lui și unele posibile mijloace de contracarare a lui.

Cuvinte-cheie: religie, terorism, terorism religios, fundamentalism, extremism, terorismul extremiștilor religioși, islamism.

MODERN TERRORISM AND RELIGIOUS EXTREMISM PROBLEM OF RESISTANCE

Petru FURTUNĂ, IRIM

Abstract

The article explains some aspects of the contemporary religious terrorism phenomenon. The author analyses the concept of "religious terrorism" and supports those researches that doubt over the correctness of its use, insisting on the formula "extreme religious terrorism (fundamentalists)" that would express more precisely the essence of this phenomenon. Also, he analyzes the causes of activation of the extreme religious terrorists in the contemporary period, its varieties and some modalities of combating it.

Keywords: religion, terrorism, religious terrorism, fundamentalism, extremism, extreme religious terrorism, Islamism.

Introducere. Terorismul religios constituie una dintre cele mai timpurii varietăți ale terorismului, fiindu-i proprii trăsăturile principale ale acestui fenomen social-politic periculos. Totodată, terorismul religios s-a evidențiat întotdeauna print-o serie de particularități specifice care se referă la așa aspecte ca, fundamentul ideologic, baza socială, modul de organizare etc. Spre deosebire de corespondentele lor seculare, grupările teroriste religioase sunt, prin natura lor, motivate de considerații religioase, dar și de chestiuni politice specifice contextului căruia îi aparțin. Acest fapt îl determină pe cercetătorul interesat de această problemă să distingă sfera politică de cea religioasă în care se încadrează grupările teroriste în cauză. Situația este caracteristică mai ales pentru grupările teroriste musulmane, căci religia și politica pot fi cu greu separate în cazul Islamului.

Terorismul religios este poate cea mai periculoasă formă de terorism și, cu siguranță, cea mai dificil de combătut datorită fanatismului cu care acționează adepții ei. Majoritatea sunt dispuși să-și dea viața pentru cauza lor, fără a avea resentimente. Or, când terorismul este consfințit de normele religioase, actele lui devin deosebit de sîngeroase. Pentru fanaticii religioși nimicirea dușmanilor se transformă într-o datorie sacră, devine un mijloc de realizare a voinței divine. În acest fel religia legitimează terorismul. Și cu cît mai multe jertfe se aduc în numele lui Dumnezeu, cu atît mai bine se îndeplinește misiunea

“luptătorilor pentru credință”, consideră ideologii terorismului. Terorismul sub lozinci religioase este strâns legat cu terorismul etnopolitic. Astfel, în Irlanda de Nord opoziția interetnică s-a întretășut cu cea interconfesională (între catolici și protestanți). Acest fapt atribuie conflictului o acuitate și un caracter distructiv deosebit.

Sfârșitul secolului – începutul secolului XXI a fost marcat de o puternică activizare a grupărilor de orientare religioasă, care utilizează teroarea pentru realizarea scopurilor lor. Acest proces a început încă la sfârșitul secolului trecut. Către anul 1966, din 96 de organizații teroriste, 64 au fost create pe un fundament religios[1]. Din 1988, proliferarea mișcărilor extremist-religioase a fost urmată de o creștere a numărului total de acte teroriste. Mișcările religioase sunt răspunzătoare de mai mult de jumătate din cele 64.319 de incidente înregistrate între 1970 și luna iulie a anului 1995[2], însă această cifră este mult mai mare în prezent.

Predominanța terorismului religios indică, de asemenea, faptul că, în ultimele trei decenii, transformarea terorismului contemporan într-o metodă de luptă și evoluția tacticilor și tehnicilor folosite de diversele grupări au provocat schimbări ample la nivel local, regional și global. Acestea pot fi observate în numeroase incidente, de la deturnarea avioanelor de către teroriști palestinieni nereligioși și de la mutilările cauzate de grupări de dreapta sau de stânga din Europa, până la nivelul global fără precedent atins în prezent de extremismul religios. Din 1988, proliferarea mișcărilor extremist-religioase a fost urmată de o creștere a numărului total de acte teroriste. Mișcările religioase sunt răspunzătoare de mai mult de jumătate din cele 64.319 de incidente înregistrate între 1970 și luna iulie a anului 1995[2], însă această cifră este mult mai mare în prezent.

Evoluția terorismului religios caracteristic vremurilor noastre nu s-a produs în vid și nici nu reprezintă, după cum am menționat, un fenomen nou. Unele izvoare consideră că, încă cu trei sute de ani pînă la era noastră, tatăl lui Alexandru Macedon o fi fost omorît în rezultatul unui act terorist[3]. Exemple de terorism religios timpuriu sunt gruparea sicarilor (de la sicu – pumnal) din Iudeea sec. I al erei noastre. Membrii sectei practicau omorul reprezentanților aristocrației evreiești, care pledau pentru pace cu romanii și care erau învinuiți de renegarea credinței și trădarea intereselor naționale. Exemplu clasic de grupare teroristă religioasă este cea a asasinilor din Evul Mediu, – o sectă islamică, alcătuită din fanatici care au conceput o structură piramidală de comandă, care a fost copiată de toate societățile secrete întemeiate după aceea; ei erau atât de cruzi, încât chiar și astăzi, rostirea numelui lor este sinonimă cu teroarea și moartea [4].

În secolul XX acest fenomen a câștigat teren în perioada ulterioară războiului rece, fiind determinat de exacerbarea conflictelor etnico-religioase și de apropierea noului mileniu. Disoluția accelerată a legăturilor tradiționale care asigură coeziunea socială și culturală a unei societăți și a mai multor societăți în actualul proces de globalizare se combină cu moștenirea istorică și cu manifestările curente de represiune politică, cu inegalitatea economică și cu prefacerile sociale comune diferitelor mișcări religioase extremiste. Toate acestea au dus la o creștere a fragilității, instabilității și imprevizibilității prezentului și viitorului. Actualul nivel atins de terorismul religios în ceea ce privește latura militantă indică faptul că respectivele credințe și comunități se află la un punct istoric de cotitură: teroriștii simt nevoia de a-și păstra identitatea religioasă, și consideră acest moment istoric ca o oportunitate de a-și configura în mod fundamental viitorul.

O problemă esențială care creează dificultăți în studierea terorismului religios o constituie divergențele de terminologie. Unii cercetători folosesc în lucrările lor termenul “terorism religios”, neavând dubii în corectitudinea lui[5;6]. Respectiv, în literatura de specialitate putem întâlni astfel de formulări ca “terorismul islamic”, “terorismul creștin” etc. Alți autori exprimă îndoieli în privința unei asemenea abordări. Pornind de la ideea că toate religiile sînt umaniste în esența lor, ei nu acceptă echivalarea noțiunilor “terorism” și “religios”. De exemplu, Trebin M.P. preferă să vorbească despre componenta cvazireligioasă a terorismului. El își explică poziția în felul următor: “La baza oricărei religii stă credința în Dumnezeu, care este unic pentru toate ființele, dar el are multe nume, deoarece omul a stăruit tot timpul să uzurpeze dreptul asupra adevărului, inclusiv și a celui din sfera spirituală. Dar, în orice caz, spiritul oricărei religii se bazează pe respect, dragoste și toleranță față de tot ce este viu”[7].

Urmînd această logică, unii autori iau cuvîntul “religios” în ghilimele atunci cînd el se referă la terorism. Alții consideră că este mai corect a vorbi despre “islamul radical”, “islamiștii” care folosesc terorismul etc. Și cu adevărat, echivalarea religiei cu terorismul apare ca o profanare, ea generează împotrivire. Or, pe de o parte dragoste și iertare, iar pe de alta – cruzime cinică, omorîrea oamenilor nevinovați și neapărați. Religiile mondiale (creștinismul, budismul, islamul) se bazează pe toleranță și dragoste față de oameni, nu sînt agresive după esența lor, nu cheamă direct la dușmăie față de cei deo altă credință. Însă sînt curente religioase care îndreptățesc cruzimea și violența. De exemplu, învățătura sectei “Aum Shinrikyo”, include, între altele, teza conform căreia omorul ajută atît jertvei, cît și ucigașului să dobîndească eliberarea. De aceea, “terorismul religios” poate fi utilizat fără ghilimele. Dar, după cum am menționat, religiile tradiționale nu cheamă la violență și terrorism. În calitate de fundament ideologic al terorismului sînt doar acele varietăți ale învățăturilor religioase care au un caracter extremist și totalitar. Multe din ele se desprind din religiile tradiționale, supunîndu-le anumitor revizuiiri, interpretînd tendențios postulatele de bază, punînd accent pe unele dogme, în detrimentul altora. De exemplu, teza din Coran despre jihad este tratată de extremiștii islamiști exclusiv ca utilizarea forței împotriva „necredincioșilor”. În același timp, “jihad” în traducere din arabă înseamnă luptă, efort, strădanie ... luptă cu sine însuși înainte de toate. Doctrina *jihadului* ca „război sfânt” a apărut inițial pentru a legitima expansiunea statului musulman, la începutul dinastiei abbaside.

Începînd cu secolele IX – X, noțiunea de jihad se completează cu un nou conținut: se constituie ideea despre forma superioară a jihadului – jihadul spiritual, autoperfecționarea lăuntrică în calea spre Allah, precum și ideea despre patru tipuri de jihad – jihadul sabiei, jihadul inimii, jihadul limbii sau cuvîntului și jihadul mîinii. În plus, războiul religios este tratat în Coran ca război de autoapărare: “Luptati pe calea lui Dumnezeu împotriva acelor care se lupta cu voi, dar nu începeți voi lupta, căci Dumnezeu nu-i iubește pe cei care încep lupte.” [Coran 2:190]. Coranul, de asemenea, face clar faptul ca, atunci cînd cealaltă parte se abține de la agresiune, nu este permis de ai ataca: “Dacă, însa, ei contenesc, atunci Dumnezeu este Iertător, Îndurător. Luptați-vă cu ei pînă ce nu va mai fi necredința și credința va fi numai în Dumnezeu! Dar dacă ei contenesc, atunci nu mai există vrăjmașie, decît împotriva celor nelegiuți” [Coran 2:192-193].

Islamul interzice categoric sinuciderea, participarea în război a femeilor, pledează pentru o atitudine umană față de prizonieri. Interzice atacul și agresiunea asupra „bărbaților slabi”, femeilor și copiilor, distrugerea lanurilor, turmelor de animale, construcțiilor etc. Comparând aceste postulate cu practica extremiștilor islamiști, care folosesc activ terorismul (luarea de ostateci, omorul copiilor, bătrânilor, actele teroriste săvârșite de sinucigași, inclusiv femei), vedem clar că, pentru a-și realiza scopurile, aceștia denaturează grosolan normele religioase. Dar, trebuie să recunoaștem că, uneori, însuși ambiguitatea textelor religioase oferă teme pentru interpretarea tendențioasă a lor de către extremiști. Și, ca să nu vorbim doar de islam, ne vom referi la Biblia creștină, amintind cuvintele lui Iisus Hristos: „Nu socotiți că am venit să aduc pace pe pământ; n-am venit să aduc pace, ci sabie; căci am venit să despart pe fiu de tatăl său, pe fiică de mama sa, pe noră de soacra sa. Și dușmanii omului (vor fi) casnicii lui”. [„Ev. după Matei”, X, v. 34,35,36]. Evident că, rupte din contextul general, aceste cuvinte ale lui Hristos pot conduce la concluzii cu totul eronate.

Unii autori remarcă elementul belicos care se conține în islam. De exemplu V. Gherasimov scrie: „Musulmanul consideră că este o singură religie adevărată, care există de la începuturile omenirii, ea fiind proprie însuși ființei umane (se are în vedere islamul n.a.) ... Musulmanul reacționează foarte agresiv la critica în adresa lui [8]”. Islamiștii radicali, adepții curentelor religioase extremiste, hipertrofiază elementele de intoleranță care se conțin în religia dreptcredincioasă. După cum scrie Trebin M. „fundamentalistii... „privatizează” dreptul asupra Adevărului și dreptei credințe, neagă orice compromis în numele „binelui major”[8]. Said Ashmovi, fost judecător egiptean, a studiat dreptul musulman și a făcut concluzia univocă că doctrina războinică a fundamentalistilor – nu este o credință, ci o ideologie politică, pe care o folosesc în interesul lor[9]. Desigur, este mai ușor să denaturezi acele învățături religioase în care regăsim potențial pentru o interpretare extremistă. Din rîndul unor astfel de învățături face parte wahhabismul. Acesta apare în Arabia pe la mijl. sec XVII. Wahhabismul este o învățatură politico-religioasă din cadrul sunismului, care pledează pentru reîntoarcerea la perioada islamului pur de pe timpul lui Mahomed. Apartenența la wahhabism nu-l face pe credincios părtaș al terorismului politic, după cum menționează unii cercetători și politicieni. De exemplu Kojuşco E.P. îi plasează pe wahhabiți ca făcînd parte din principalele organizații teroriste islamice, de rînd cu talibanii, „Frații musulmani”, „Hamaz” ș.a.[8, c.102]. Dar învățătura wahhabistă este religia oficială a Arabiei Saudite, Bahrainului, Qatarului, Kuwaitului, Omanului, însă popoarele și politica acestor state nu pot fi etichetate ca teroriste.

Wahhabismul se transformă în suport ideologic al terorismului cu eforturile acelor politicieni și activiști religioși care hiperbolizează ideile distructive care se conțin în el. Adepții fanatici ai lui pretind la infaibilitate. Pentru ei sancțiunea principală în privința „necredincioșilor” (iudeii și creștinii) este lichidarea lor. Unii autori remarcă asemănarea dintre vahabismul extremist cu alte ideologii totalitare, care accentuează antagonismul lor față de orice fel de eterodoxie. Astfel, Steven Shwartz scrie: „Wahhabismul, stalinismul și nazismul au încă un aspect comun. Toți ei altoiesc părtaşilor lor mentalitatea a „două lumi”, adică a două realități cu totul diferite în cadrul societății umane. Pe timpul PCUS acestea erau „lagărul imperialismului” și

„lagărul păcii și socialismului”. O astfel de divizare a lumii a stat la baza „războiului rece”. Wahhabiții vedeau lumea într-un mod analogic. Ei militau pentru ca „umma” (adică comunitatea musulmană mondială) să fie independentă (autoîndestulătoare), fără nici un fel de relații cu exteriorul... Astfel, ei au scindat planeta în „casa războiului” și „casa păcii” sau „casa islamului”, așa cum comuniștii au devizat-o în două tabere, „capitalistă și socialistă” [10, c.61]. Wahabismul a căpătat răspîndire în mai multe țări ale lumii, inclusiv în Rusia, pe teritoriul Caucazului de Nord. Anume de fanatismul wahhabiților este legată creșterea actelor teroriste, înfăptuite de teroriști-sinucigași.

Pornind de la cele menționate, credem că, este admisibilă utilizarea termenului „terorism religios”, dar, totodată, ne solidarizăm cu acei autori care susțin că mai exact definește esența acestei varietăți a terorismului formula „terorismul extremiștilor religioși”.

Această formulă ne sugerează că învelișul ideologic al activității teroriste nu este orice învățătură religioasă, ci doar curente și secte extremiste, antiomane ale căror conducători spirituali folosesc dogmele religioase pentru legitimarea terorismului. Activizarea terorismului religios din ultima perioadă de timp este identificată, deseori, exclusiv cu terorismul extremiștilor islamici. Dar tactica teroristă a fost și este folosită nu numai de fanaticii religioși islamici, ci și de reprezentanții altor confesiuni. Se pot evidenția următoarele varietăți ale terorismului religios:

1. Terorismul extremiștilor iudaici. El a căpătat o răspîndire destul de largă. De exemplu, rabinul radical din SUA Meir Kahane a creat organizația teroristă „Kah” sau „Kahane Hai”. Scopul organizației era restabilirea statului biblic Israel și alungarea arabilor din Palestina. Membrii organizației au încercat să distrugă moscheia Al-Axa, au omorât în moscheia Al-Ibrahim cîteva zeci de arabi în timpul slujbei divine. În martie 1994 Guvernul Israelului a fost nevoit să declare organizația „Kah” ca fiind teroristă. În anul 1995, fanaticul religios Amir l-a împușcat pe prim-ministrul Israelului I. Rabin.

2. Terorismul folosit de extremiștii creștini. În anii '60-'90 ai sec. trecut în Irlanda de Nord activau organizații militarizate ale protestanților „Luptătorii pentru libertatea Ulsterului”, „Armata voluntarilor loialiști”, „Armata voluntarilor din Ulster”, care numărau circa 1000 de oameni. În pofida procesului declarat de dezarmare a grupărilor rivale din Irlanda de Nord, teroriștii protestanți n-au de gînd să depună armele.

3. Teroriștii sectelor neoreligioase. La această formă de activitate teroristă se referă, între altele, deja amintita organizație extremistă din Japonia „Aum Shinrikyo” (învățătura adevărului AUM), creată în anul 1987 de către S. Asahara. Gruparea planifica cucerirea puterii, mai întîi, în Japonia, apoi în lumea întreagă. În anul 1995 a efectuat un atac cu gaze chimice în metrourile din Tokio, în urma căruia au avut de suferit sute de persoane nevinovate.

4. Terorismul sikhilor. Sikhismul este o învățătură religioasă, care a căpătat răspîndire, în special, în Pendjab. Baza lui este credința în unicitatea lui Dumnezeu, negarea idolatriei, ascetismului, propagarea egalității sikhilor în fața lui Dumnezeu și a „războiului sfînt” contra celor de o altă credință. Terorismul sikhist a luat naștere la răscrucea aa. 1970-1980, motivația esențială a lui fiind ura și dușmănia religioasă. Extremiștii propagă ideea creării pe teritoriul Pendjabului indian a unui stat independent „Halistan” (pămîntul celor puri). În rezultatul măsurilor întreprinse de autoritățile

indiene, de la începutul anilor '90 ai sec. trecut activismul teroriștilor sikhi s-a diminuat. Sikhii întreprind operațiuni teroriste în diferite regiuni ale lumii: în India, Europa Occidentală, Asia de Sud-Est, America de Nord.

5. Terorismul fundamentalistilor hinduiști. Nu este răspândit atât de larg ca cel al sikhilor. Exemplu al acestei forme de terorism servește activitatea organizației „Anand marg” („Calea spre fericire”). Inițial, organizația era condusă de către sadhu (sfântul) Sarcar Prabhat Randjan. Teroriștii au efectuat o serie de atentate, între care omorul în ianuarie 1975 a ministrului căilor ferate al Indiei L. Mishra. În același an „Anand marg” a fost interzisă de rînd cu alte 26 de organizații teroriste.

Astfel, terorismul nu este monopolul doar al extremiștilor islamici, la el recurg și reprezentanții altor confesiuni. Este important să subliniem acest lucru, deoarece, în unele lucrări dedicate terorismului internațional are loc demonizarea lumii musulmane. O astfel de poziție constituie nu numai un obstacol în calea studierii obiective a problemelor terorismului, dar și împiedică elaborarea metodelor și mijloacelor adecvate și efective de luptă cu acest fenomen periculos. Între altele, învinuirea în bloc a tuturor musulmanilor de agresivitate nu permitea atragerea la frontul comun antiterorist a popoarelor și guvernelor musulmane care au o atitudine negativă față de actele criminale ale celor care se ascund în spatele normelor islamului, interpretate denaturat. Totodată trebuie de recunoscut că, terorismul practicat de către islamiști este răspândit cel mai larg. Islamul agresiv pătrunde și în țările dezvoltate. Populația islamică nu dorește să se integreze în societatea occidentală, trăiește retras și se supune doar propriilor legi. Această mare religie mondială este percepută cu teamă și neîncredere de către lumea nemusulmană din cauza actelor sîngeroase care sînt înfăptuite sub flamura și în numele islamului: atacul asupra SUA din 11 septembrie 2001, exploziile de pe insula Bali din octombrie 2002, din Madrid – 11 martie 2004, acapararea școlii din Beslan ș.a.

Actualmente, cele mai mari organizații teroriste ale extremiștilor islamici sunt „Al-Qaeda” - globală; „ Hamas”; „ Jihadul Islamic” - activează în Palestina; *Hezbollah* - cu sediul în Liban; Frăția Musulmană – globală; Frontul Islamic al Salvării (Algeria) ș.a Acestea și alte organizații constituie o adevărată Internațională a extremiștilor religioși. Contacte între organizații teroriste din diverse țări aveau loc și mai înainte (de exemplu între grupările din Palestina și cele din Europa Occidentală). Acestea erau însă epizodice și limitate după proporții.

La moment rețeaua teroristă a căpătat un caracter global, permițînd acestora să-și coordoneze efectiv acțiunile. Au apărut organizații teroriste – monștri, care-și au filiale pe toate continentele, coordonîndu-le acivitatea dintr-un centru unic. Cea mai mare dintre acestea este „Al-Qaeda” Creată în 1998 de către *Osama bin Laden*, înrolează circa 20-30 mii de activiști în țările Asiei, Africii de Nord, Europei, SUA. Deși Osama bin Laden a fost nimicit, organizația lui continuă să existe, rămînînd una din cele mai periculoase. Trebuie de menționat că, din rețeaua teroristă internațională fac parte nu numai organizațiile și grupările teroriste, propriu-zise, ci și fondurile internaționale care le finanțează, precum și statele – sponsori ai terorismului, fără de care el n-ar putea să existe (Iranul, Sudanul, Siria, Coreea de Nord ș.a).

Prin ce se explică această activizare a terorismului extremiștilor religioși islamici?

În primul rînd, saltul calitativ în activizarea extremismului islamic este legat de

venirea la putere în cadrul revoluției islamice din Iran (a. 1979) a lui *Aiatolá Khomeini*. Iranul imediat s-a transformat în sponsorul principal al luptei pentru răspîndirea revoluției islamice, a luptei împotriva Israelului, a apărării locurilor sacre din Arabia Saudită și din alte state din Orientul Mijlociu și a contracarării influenței țărilor occidentale asupra lumea musulmană. În anii -80-90 pe teritoriul Iranului activau 11 tabere de pregătire a teroriștilor, în cadrul cărora au fost pregătiți mii de combatanți. Odată cu venirea la putere în Iran a președintelui Mahmoud Ahmadinejad – fanatic religios, care a promis „ștergerea de pe fața pămîntului” a Israelului, conducerea acestui stat a reluat politica de susținere a extremiștilor islamici în întreaga lume.

În al doilea rînd, victoria *mojahedinilor* asupra armatelor sovietice în Afganistan, care a fost apreciată ca un triumf al „dreptcredincioșilor”, i-a înaripat pe extremiștii islamici, le-a dat un nou impuls în activitatea lor teroristă. Ei au anunțat despre jihadul mondial împotriva „cruciaților și iudeilor”.

În al treilea rînd, o influență majoră asupra răspîndirii extremismului islamic au avut-o și continuă să o aibă consecințele negative ale globalizării. Unul din aspectele negative ale procesului de globalizare constă în faptul că el este însoțit de expansiunea culturală globală a Occidentului, în primul rînd a SUA. Pătrunderea masivă a mărfurilor și valorilor cultural - spirituale apusene în lumea musulmană, străine acestor popoare, provoacă acolo o depresie psihologică, culturală și economică.

Trebuie de menționat că, țările occidentale încearcă deseori cu mult aplomb și fără scrupule să realizeze politica de vesternizare a țărilor în curs de dezvoltare. A. Hazanov menționează pe bună dreptate: „Principala greșeală a strategilor din Apus constă în faptul că, ei consideră valorile lor spirituale ca fiind universale, acceptabile pentru toate popoarele”[11]. Or, realitatea demonstrează că, nici pe de parte, nu este așa. Acestei expansiuni culturale a Occidentului lumea musulmană îi contrapune valorile sale religioase, care îi servesc drept mijloc de menținere sau redobîndire a identității de altă dată. Iar terorismul politic sub lozinci religioase devine calea de luptă împotriva vesternizării și inechității sociale. După părerea lui A. Pușcov: „...terorismul pentru lumea islamică reprezintă doar încercarea de a restabili dreptatea”[8, p. 220].

Ostilitatea evidentă a Orientului față de inechitatea globală a servit temei pentru unii autori să vorbească, ca și S. Huntington, despre conflictul civilizațiilor. Astfel, în monografia „Terorismul: istorie și contemporanietate” se menționează: „Situția actuală de pe planetă se agravează din cauza creșterii în lume a contradicțiilor social-economice și al celor dintre civilizații, a opoziției dintre Nordul dezvoltat și Sudul subdezvoltat”[7, p.199]. O asemenea poziție, însă, nu este indiscutabilă. În primul rînd, nici țările Orientului, nici cele ale Occidentului nu se contrapun unele altora într-un front comun. Printre țările musulmane sînt destule care mențin strînse relații cu statele postindustriale occidentale (Turcia, Kuwait, Egiptul, Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite ș.a). Pe de altă parte, o serie de țări din Orient sunt ele înseși ținte ale actelor teroriste, din partea extremiștilor islamici (Egiptul, Algerul, Arabia Saudită, Pakistanul). Astfel că, aceste state duc și ele, la rîndul lor, o luptă intransigentă cu terorismul religios.

Extremiștii islamici, desigur, ar dori ca acțiunile criminale ale lor să fie văzute prin prisma unui război al civilizațiilor, ca o contrapunere dintre „dreptcredincioși” și „necredincioși”. Astfel, ei și-ar asigura susținerea milioane de musulmani din întreaga

lume și și-ar îndreptăți actele teroriste sîngeroase contra oamenilor pașnici și nevinovați. De aceea, concepția despre terorismul internațional ca manifestare a războiului religios dintre civilizații ni se pare nu numai îndoielnică din punct de vedere științific și corespunderii realității, dar și dăunătoare în plan politic. Ea împiedică crearea unui front antiterorist comun al țărilor Occidentului și Orientului, fără de care este imposibilă victoria asupra terorismului internațional. Lupta cu terorismul extremiștilor religioși este foarte dificilă. Această varietate a terorismului este o expresie a așa-numitelor conflicte valorice, care se caracterizează printr-o înverșunare deosebită. A învinge un astfel de terorism ar fi posibil doar utilizînd un sistem de măsuri care ar include metode economice, social-politice, de forță, psihologice, precum și spirituale. Din rîndul acestora le-aș evidenția pe cele de la urmă. Ne solidarizăm cu acei autori care insistă la utilizarea potențialului constructiv al religiilor în lupta cu terorismul, îndeosebi cu cel practicat de către extremiștii islamici. Este necesar de antrenat pe larg teologii cu autoritate pentru demascarea teroriștilor, pentru demonstrarea renegării de către aceștia a islamului autentic. Acest lucru ar permite transformarea islamului dintr-o armă de mobilizare a extremiștilor într-un aliat în lupta cu ei.

Referințe bibliografice

1. **Singh S.** Terrorism. A Global Phenomenon. Dehli, 2001. P.14
2. Algerian Terrorism: Some National, Regional and Global Perspectives, Columbia University Press, declarația profesorului Yonah Alexander în 11 Octombrie 1995.
3. Террор и терроризм в психологическом и идеологическом измерении: история и современность, А. А. Королев, М.: Московский гуманитарный университет, 2008.
4. Numele sectei ar fi derivat de la numele drogului hașiș, provenit din canabis, pe care membrii acesteia îl fumau atunci când se pregăteau săucidă. Asasinii, membri ai sectei care erau învățați că omuciderea era o datorie religioasă, au devenit cunoscuți sub numele de "hashshasin", cuvînt care în arabă înseamnă "fumător de hașiș" și care cu timpul s-a transformat în simplul "asasin". Aceasta este originea populară a numelui sectei. Totuși, unii autori au sugerat că numele ar putea proveni din cuvîntul arab "assasseen" - cuvînt care în traducere liberă înseamnă "păzitorii secretelor".
5. **Буртный К.П.** Современный политический терроризм. М., 2003;
6. **Василенко В.И.** Терроризм как социально-политический феномен. М., 2002;
7. Терроризм: история и современность /Кофман Б.И. и др., Казань, 2002
8. **Требин М.П.** Терроризм в 21 в. Мн., 2004.
9. **Герасимов В.** Терроризм: религиозно-политический аспект. Вып5. СПб., 2002.
10. Психология террористов и серийных убийц: Хрестоматия. Мн., 2004.
11. **Кожушко Е.П.** Современный терроризм: Анализ основных направлений. Мн., 2000
12. Терроризм – угроза человечеству в 21 веке. М., 2003.
13. Россия, безопасность, терроризм (Круглый стол) //Свободная мысль – 21 в. 2001. №12.

furtunap@mail.ru

Prezentat la 20 decembrie 2012

IDENTITATE ȘI STEREOTIPURI ÎN RELAȚIILE INTERGRUPALE

Grigore ȚAPU, doctor, IRIM,
Ala LOZAN, psiholog, Liceul Teoretic „Gh. Asachi”

Rezumat

În articolul „Identitate și stereotipuri în relațiile intergrupale” este abordată problema auto-stereotipurilor și hetero-stereotipurilor dintr-o perspectivă interculturală. Rezultatele unor investigații, realizate de către autorii acestui articol, indică persistența unor stereotipuri atât favorabile, cât și defavorabile în procesul de categorisire care are loc între reprezentanții a două grupuri: moldoveni și ruși.

Concluzia majoră, ce rezultă de pe urma analizei rezultatelor înregistrate trimite la faptul că hetero-stereotipurile defavorabile au o pondere mult mai mare în raport cu cele favorabile.

Cuvinte-cheie: stereotip, auto-stereotip, hetero-stereotip, atribuire, categorisire, identitate.

IDENTITY AND STEREOTYPES ÎN INTERGRUP RELATION

Grigore ȚAPU, IRIM,
Ala LOZAN, Liceul Teoretic „Gh. Asachi”

Abstract

In “Identity and stereotypes in intergroup relations” are discussed self stereotypes and straight stereotypes from an intercultural perspective. The results of investigations made by the authors of this article, indicates the persistence of of stereotypes both favorable and unfavorable as the categorization process which takes place between the representatives of two groups: Moldovan and Russian.

The major conclusion that follows from the made analysis results that unfavorable straight stereotypes have a much higher percentage compared with the positive.

Key-words: stereotype, auto-stereotype, straight stereotypes, assignment, categorization, identity.

Introducere. Termenul de cultură este adesea asociat unei etnii sau comunități sociale. Într-un sens mai restrâns acest termen desemnează ansamblul modelelor de gândire, atitudine sau acțiune ce caracterizează o populație. Termenul de model poate fi înlocuit cu cel de tipar, iar formula „tipar de gândire” oglindește existența unor limitări caracteristice gândirii unei anume populații sau etnii.

Din multitudinea limitărilor menționate fac parte și stereotipurile. Stereotipurile reprezintă, în opinia inventatorului acestei noțiuni, Walter Lipmann, un ansamblu de concepte rigide care guvernează percepția, gândirea și atitudinile unor grupări sociale[6]. Noțiunea de stereotip ca element al unor construcții psihosociale teoretice continuă să fie definită și analizată la nesfârșit în literatura de specialitate. Dar aceste definiții și analize se dovedesc a fi uneori sterile, acolo unde oamenii „produc”, zi cu zi, realitatea socială. Acolo, unde impactul dintre diferite grupuri sociale, etnice, politice este inevitabil. Implicit sau explicit oamenii sunt nevoiți să i-a anumite atitudini, să-și exprime diverse judecăți, dar și să-și fondeze strategii de acțiune în raport cu reprezentanții altor grupuri. De regulă, acestea se produc doar în baza unor lecturi stereotipice

a celorlalți. Să reținem, că stereotipurile comportă în sine și tendințe legate de prejudecăți și de discriminare. Orice prejudecată ca atitudine negativă față de membrii altor grupuri se bazează pe generalizări eronate și rigide. Ea implică, în mod obișnuit, respingerea celuilalt, străin grupului de apartenență. Discriminarea, la rîndul său reprezintă un comportament negativ în raport cu cei, față de care individul manifestă anumite prejudecăți. Această delimitare dintre prejudecată și discriminare este una convențională.

Unul din cele mai răspîndite exemple, - enunțurile sau / și etichetările verbale, la adresa membrilor altui grup vine să confirme cele spuse. Aceste enunțuri sunt în egală măsură și prejudecăți și discriminări. Stereotipurile facilitează procesul de percepție și categorisire a unor persoane, acționând ca un filtru în reflectarea realității. Incontestabil, stereotipul poate fi considerat ca unul din factorii de fond în ceea ce ține de discriminarea dintre grupuri. Stereotipurile, la fel prejudecățile și discriminările interculturale ocupă un loc central în cercetările psihosociale. „Disputele” dintre flamanzi și valoni, romi și români, „moscali” și „ucraineni” etc, sunt pe cît de cunoscute, pe atît de perpetuate la nesfîrșit de-a lungul anilor. În Moldova „disputa” se desfășoară, deja tradițional, între „noi – moldovenii” și „ei - rușii”. Or, tocmai această dilemă a servit ca punct de plecare în realizarea cercetării de față.

Scopul acestui studiu vizează cercetarea și analiza atît a auto-stereotipurilor, adică a judecăților despre membrii grupului de apartenență, cît și a heterostereotipurilor sau a judecăților asupra reprezentanților grupului opozant. Tot odată, am fost tentați să stabilim modul în care persoanele ce urmau să fie examinate puteau fi dispuse să se identifice cu grupul de apartenență.

Ca ipoteză de fond a servit presupuziția conform căreia pregnanța stereotipurilor este determinată de raportul dintre modalitățile de identificare personală și identificare socială.

O altă ipoteză a fost axată pe studierea rolului familiei și a mediului social ca factori determinanți în formarea stereotipurilor.

Metodele utilizate. Pentru culegerea datelor au fost utilizate două tehnici: tehnica TST (Twenty Statements Test) elaborată de către M. H. Kuhn și T.S. McPartland în 1954 și tehnică, propusă de M. Zavalloni în 1973 („Noi”..., „Ei...” [5; 4].

Conform tehnicii TST intervievații urmau să realizeze a cîte douăzeci de auto-categorisiri. Altfel spus, persoanele examinate erau solicitate să răspundă de 20 de ori la rînd întrebării „Cine sînt eu”, fiecare răspuns trebuind să fie diferit. Cea dea doua tehnică, propusă de M. Zavalloni în 1973 [4] („Noi”..., „Ei...”), vizează atît auto-atribuiri, legate de grupul de apartenență, cît și hetro-atribuirile, oferite grupului opozant. Intervievații urmau să spună ce le vine în minte (asociație liberă) în legătură cu imaginea membrilor grupului de apartenență, gîndind în termeni de „Noi, suntem ...”, și „Ei, sunt ...”, cu referință la imaginea reprezentanților grupului opozant.

Prezentarea și analiza rezultatelor. Pentru verificarea acestor ipoteze au fost utilizate două inventare; unul din acestea fiind TST „Cine sunt eu” elaborat de Kuhn și McPartland și cel de al doilea – inventarul identității sociale elaborat de M. Zavalloni „Noi – Ei”. Astfel o identificare socială mai accentuată contribuie la accentuare a stereotipurilor în percepția reprezentanților altor grupuri etnice [5, 6].

Inventarele respective au fost aplicate la un eșantion constituit din șase grupuri de elevi din clasele a VI- a, a IX-a și a XI-a – 3 grupuri dintr-un liceu cu predare în limba română și alte trei grupuri dintr-un liceu cu predare în limba rusă.

În contextul analizelor ce urmează, vor fi utilizați termenii de auto-atribuire, auto-stereotip, hetero-atribuire, hetero-stereotip. Primii doi termeni vor trimitte la caracteristicile atribuite sie și grupului de apartenență de către subiecții examinați, cele de la urmă - la caracteristicile atribuite reprezentanților altui grup, în cazul nostru, a altui grup etnic.

Analiza ulterioară a răspunsurilor înregistrate pentru toate grupurile de elevi a avut ca punct de plecare delimitarea apriorică a următoarelor categorii de răspunsuri: (după Godol J.P. 1975)[3].

1. Caracteristici personale (trăsături generale de personalitate, trăsături aptitudinale, trăsături cu referință la atracția socială, trăsături motivaționale);

2. Roluri și apartenențele referitoare la rolurile sociale.

Am considerat, că o asemenea distincție a caracteristicilor, în baza căroră să fie examinate răspunsurile elevilor intervievați ar oferi posibilitatea unor evaluări mai mult sau mai puțin adecvate ale conținutului identității personale și a identității sociale, a raportului dintre aceste două nivele de identitate și a dinamicii acestora la trecerea de la vârsta pubertară la cea adolescentă.

Printre trăsăturile grupale de personalitate, depistate la elevii claselor a VI-a, se situează cea de „bun” sau „bună” -55%, pe locul doi – cea de „răbdător” - 48 %. „A fi bun” și „a avea răbdare” sunt, lucru știut, cele mai răspândite auto-stereotipuri în cultura educațională a moldovenilor. Șirul trăsăturilor care trimit la atracție socială este mult mai extins și mai divers. Printre cele mai frecvente se numără „amabil” (55 %), „politicos” (48 %) , „înțelegător” (45 %), „prietenos” (40 %). Trăsăturile care pun în evidență atracția fizică (frumoasă, drăguță) au o pondere nesemnificativă (12 %). Auto-atribuirile menționate reflectă tendința elevilor, aflați la pragul adolescenței, de a se orienta spre domeniul relațiilor interpersonale și sociale. Or, asemenea trăsături ca „amabil”, „prietenos”, „politicos” reprezintă o carte de vizită în procesul de încorporare a adolescenților într-un ambient social rîvnit / scontat.

Numărul răspunsurilor în care sunt prezente trăsături de aptitudini este foarte redus. Doar categoria „inteligent” se regăsește printre răspunsurile elevilor claselor a șasea în proporție de 25% la sută. Cea mai răspândită, trăsătură de motivare este invocată cea de „harnic”. Ea se regăsește în 72%, din auto-atribuirile elevilor. Categoria respectivă este atribuită în 96 % din răspunsurile înregistrate. Acest gen de sociocentrism poate fi explicat prin persistența cunoscutului, dar și răspînditului autostereotip „noi, moldovenii, suntem un popor de oameni harnici”. Acestei categorii ale auto-stereotipului îi corespunde o categorie opusă, cea de „leneș”, atribuită out-grupului, adică rușilor. Urmează să fie menționate următoarele cifre: peste 50% din subiecții examinați au atribuit reprezentanților in-grupului categoria „săraci” în egală măsură „bogați” - out – grupului.

Confruntarea rezultatelor ne pune în fața unui paradox: moldovenii sunt harnici și sunt săraci, iar rușii fiind percepuți ca fiind leneși – se dovedesc a fi bogați. O parte

din elevii claselor a șasea și-au atribuit și trăsătura „leneș”. Însă și aceștia au proiectat motivația respectivă asupra reprezentanților celuilalt grup. Un alt stereotip, reprodus în hetero-atribuirile elevilor este cel de „lăudăros”, acesta fiind de fapt foarte răspândit chiar în cultura rusească. Din șirurile auto-atribuirilor realizate de elevii claselor a șasea lipsește identificarea legată de apartenența etnică. Poate de aceea reprezentanții out-grupului, pe lângă faptul că sunt percepuți ca „leneși” sunt etichetați ca fiind și „deștepți”, „mândri”, „inteligenți”, „buni”, fapt care denotă existența xenocentrică în reprezentările moldovenilor.

La întrebarea legată de originea sau sursa auto și hetero-atribuirilor realizate, elevii claselor menționate i-au nominalizat pe părinți, pe ambii sau doar pe unul din aceștia. Prin urmare putem afirma că, auto-stereotipurile, în egală măsură hetero-stereotipurile își au originea în cultura și educația familială. Universul de răspunsuri al subiecților din clasele a noua diferă esențialmente de cel al elevilor din clasele a șasea. În sprijinul acestei afirmații pot fi aduse următoarele date calculate în baza răspunsurilor înregistrate. Circa 32 % din intervievați, elevi ai clasei a noua au invocat rolul / statutul de elev, atribuindu-și categoria respectivă, alte 24% - statutul de om; 12 % - de personalitate. Totodată, 18 % din elevii intervievați și-au asumat rolul de copil (la vârsta de 15-16 ani) și doar o singură persoană din acest lot de subiecți și-a atribuit calificativul de adolescent. Cifrele prezentate indică de la sine nevoia constatării unor tendințe contradictorii în evoluția identității adolescenților. Se observă o mișcare în evaluarea elevilor din clasa a noua, de a se deplasa de la polul personal spre polul social. Categoriile de „om”, „personalitate”, „elev” sunt indicatorii care confirmă existența tendinței menționate. Categoria de „copil” este o expresie a unei tendințe opuse celei menționate, fiind vorba, în opinia noastră, de persistența unor elemente de infantilism în psihismul adolescenților.

În răspunsurile a trei subiecți, în cel de al doilea lot, se regăsește auto-atribuirea „cetățean al RM”. Putem admite, că aceste răspunsuri să vină ca un debut al identificării civice la adolescenți. Identificările care sunt asociate polului personal sunt axate preponderent pe dimensiunea atracției sociale și celei intelectuale.

Categoriile: „prietenos” a luat - 22 %, „sociabil” - 14 %, „timid” - 10%. Datele invocate vorbesc despre nevoia adolescenților de a se integra în mediul semenilor și tendința de identificare cu acele trăsături care sunt necesare pentru a-și realiza tendința menționată, sau care reprezintă un impediment în calea acestei integrări. Alte două categorii: „inteligent” - 26 % și „deștept” - 14 % sunt atribuiri, doar râvnite și apreciate în relațiile dintre adolescenți. Ele, după cum vom vedea în continuare, își au locul și rostul lor în auto-atribuirile legate de grupul de apartenență și hetero-atribuirea reprezentanților grupului de ruși.

În evaluarea grupului de apartenență („Noi moldovenii suntem”) elevii din clasele a noua continuă să insiste asupra auto-stereotipului „harnici”, atribuit moldovenilor. Acesta însă este depășit de un alt auto-stereotip, aparent similar cu cel menționat, și anume – cel de „oameni muncitori”. De fapt, categoria de „muncitor” trimite la alte semnificații, decît cea de „harnic”. „A munci din greu”, „a munci în zadar”, „a munci degeaba” și multe altele sunt cele mai răspândite stereotipuri din care face parte categoria menționată. O asemenea abordare se confirmă și prin faptul, că alături de categorisirea menționată se regăsește și cea de „proști” - 18%, atribuită grupului de apartenență. E o discuție aparte, pe marginea originii stereotipului de „proști”, atribuit moldovenilor. Acesta, însă

apare în răspunsurile elevilor într-o dublă poziționare. La nivel de grup (și a apartenenței de grup) el este prezent în calitate de auto-stereotip. În categoriile individuale stereotipul menționat este practic absent. În cercetarea de față toți elevii care au atribuit grupului de apartenență stereotipul menționat, sau categorisit pe sine ca „deștepți” și „inteligenti”. Ne-am fi putut aștepta la un gen de xenocentrism al subiecților din clasele a IX-a, în raport cu reprezentanții out-grupului. Dar acest lucru s-a adeverit doar în cazul a două persoane examinate. Ceilalți subiecți au manifestat o discriminare negativă și a grupului de apartenență și a celuilalt grup, examinat în această investigație. Acest nihilism al adolescenților poate fi explicat prin ceea ce Godol (1975) numea conformism superior de sine, care se produce, de obicei, în situația comparării indivizilor cu normele sau idealurile în vigoare și mai puțin – cu persoane sau situații reale [3].

La elevii claselor a IX-a se modifică esențial conținutul hetero-stereotipurilor. Printre cele mai consistente hetero-stereotipuri se impun următoarele: „alcoolici / bețivani” – 36%, „obraznici” – 30%, „orgolioși” - 28 % din toate răspunsurile subiecților examinați. Observăm, că hetero-stereotipul „leneși” practic dispare; mai mult decât atât, acesta este înlocuit cu un alt hetero-stereotip – cel de „muncitori” – circa 12 % din respondenți. Hetero-stereotipurile „orgolioși”, „bețivi”, „obraznici” reprezintă, ca atare imagini, reprezentări, mai exact stereotipuri mai mult sau mai puțin universale cu referință la reprezentanții etniei rusești, stereotipuri prezente și în cultura rusească (povești, basme, zicale, etc.). Le putem considera, ca formațiuni exogene, parvenite din mediul social. Acest lucru se confirmă prin faptul, că majoritatea absolută a reprezentanților susțin că au preluat asemenea atitudini și evaluări de la mass-media și prieteni. Doar circa 12 % din subiecții menționați au indicat și familia pe lângă cele două surse menționate de identificare cu hetero-stereotipurile nominalizate. Printre alte hetero-stereotipuri cu conotații negative se numără cele de „proști” – 6%, „egoiști”- 10 %, „comuniști” – 6%, „ocupanți” – 6% din totalul răspunsurilor elevilor claselor a IX-a.

Urmează să fie analizate și evaluările pozitive ale reprezentanților out-grupului. Printre hetero-stereotipurile cu conotație pozitivă se evidențiază următoarele răspunsuri: „muncitori” – 12%; „specialiști”- 10%; „materialiști” – 6%; „inteligenti” – 8%; „culți”- 6% din răspunsuri.

O analiză mai minuțioasă a rezultatelor înregistrate demonstrează că circa 78 % din răspunsuri în care se regăsesc discriminările negative revin acelor subiecți, care se caracterizează printr-un nivel înalt al identității sociale. Dimpotrivă discriminările pozitive predomină în răspunsurile, acelor elevi care dau dovadă de un nivel redus al identității personale. Printre identificările de la urmă cele mai frecvente sunt „timid”, „pesimist”, „rușinos” etc. Se alătură acestor identificări și o parte din acei elevi, care au utilizat auto-stereotipul „proști” pentru reprezentanții propriului grup. Aceste două dimensiuni: identificările legate de inferioritate și neîncredere, și auto-stereotipurile discriminatorii, luate împreună, produc, prin intermediul mecanismului proiecției, hetero-stereotipurile pozitive menționate. Este vorba în asemenea cazuri, de un gen de proiecții de natură complementară, indivizii regăsindu-se cu dorințele sale (de a fi puternic, inteligent) nu în grupul de apartenență, ci în cadrul out-grupului. Subiecții respectivi au percepția că anume reprezentanții grupului opozant, sunt acei care au ceva din caracteristicile dorite și proiectate.

Rezultatele înregistrate la subiecții din clasele a XI-a confirmă existența unei dinamici accentuate a identității personale și sociale, dar și ale categorisirilor discriminatorii dintre cele două grupuri etnice – moldoveni și ruși. În profilul indicatorilor personali la elevii claselor a 11- a, se observă o dominanță majoră a dimensiunii sociale. Circa 88 % din intervievați s-au identificat cu asemenea roluri sociale ca: „om”-31,8%, „personalitate” – 22,7%, „elev” – 27,2%, „fiu”, „fată”, „băiat” – 13-18%. Doar 22 % din subiecți s-au categorisit în termeni ideosincrasici: „frumoasă”, „deșteptă”, „interesantă” etc., 89% dintre care sunt persoane de gen feminin. O importanță deosebită în această ordine de idei revine identificărilor național – etnice. Astfel, 31,8 % din subiecții examinați și-au atribuit calificativul de „român” și 18% - de „moldoveni”. Urmează să vedem care este impactul acestor identificări personale asupra auto – atribuirilor și hetero-atribuirilor la nivelul celor două grupuri menționate.

Printre auto-atribuirile invocate reapare, însă, într-o variantă mai puțin accentuată cea de „harnici” – 27,2%. Tot odată, auto-stereotipul „proști” practic dispare. În rest, categoriile atribuite grupului de apartenență au un caracter foarte divers și pestriț: „buni”, „ospitalieri”, „deștepti”, „educați”, „respectuoși”, „muncitori”, „cu tradiții”, „creativi”, „ingenioși”, „omenoși” dar și „slabi”, „naivi”, „lacomi”, „supărăcioși”, „încăpăținați”.

Exemplele respective vorbesc despre apariția și edificarea unei percepții mai mult sau mai puțin diferențiate a reprezentanților grupului de apartenență. Concomitent și a unei tendințe și capacități de distanțare de propriul grup. Este vorba despre inițierea unui proces de individualizare a tinerilor. Situația legată de utilizarea unor hetero-stereotipuri este în egală măsură „polifonică”. Trebuie, mai întâi de toate menționat faptul că categoriile dure se atenuază. Hetero-stereotipurile „bețivi”, „leneși” se regăsesc în proporții de 2-3%. Un alt hetero-stereotip – cel de „obraznici” este substituit cu cel de „mândri”, „încrezuți”, „cruzi”, „îndrăzneți”. Tot odată, evaluările reprezentanților out – grupului de către tinerii care au dat dovadă de identificare etnică se deosebesc de categorisirile tinerilor, care nu au indicat o asemenea identificare socială. „Dictatori”, „comuniști”, „securiști”, „ignoranți”, „obraznici” - sunt acele hetero-stereotipuri pe care le invocă vis-a-vis de reprezentanții etniei rusești elevii care au remarcat și identitatea lor etnică.

O preocupare deosebită a autorilor acestei investigații a fost legată de depistarea conținutului și caracterului identificărilor, auto-atribuirilor și hetero-atribuirilor elevilor din liceele cu predare în limba rusă. Din anumite motive, informația culeasă a fost sub nivelul așteptărilor. Oricum, din răspunsurile subiecților rusofoni, din aceleași clase – a șasea, a noua, a unsprezecea au putut fi desprinse următoarele tendințe:

- Majoritatea absolută a identificărilor elevilor claselor a șasea gravitează în jurul polului social. Din categoriile menționate fac parte cele de: „om”, „cetățean”, „fetiță/băiat”, „elev”, „fecior”;

- Printre cele mai accentuate categorii de ordin personal se numără următoarele: „frumos”, „deștept”, „harnic”, „bun”;

- Atribuirile asociate polului personal se regăsesc plenar în auto-atribuirile cu referință la grupul de apartenență; de menționat, că grupului de apartenență al rușilor intervievați nu i se atribuie nici o caracteristică negativă;

- Moldovenilor, le sunt atribuite, în egală măsură și caracteristici pozitive, cât și din cele negative „buni”, „muncitori”, „frumoși”, dar și „proști”, „inculți”, străini”.

Constatăm, astfel, ca subiecții examinați manifestă, față de reprezentanții in-grupului, o atitudine mai mult sau mai puțin echilibrată. Originea acestei atitudini se regăsește, conform afirmațiilor elevilor examinați, în familiile acestora.

Tabloul de ansamblu, prezentat anterior se modifică brusc pe fondalul răspunsurilor elevilor claselor a noua. Menționate pot fi doar câteva din cele mai evidente tendințe în procesul de auto și hetero-atribuiri, realizate de către subiecți nominalizați:

- Identificările subiecților oscilează în jurul polului personal: „frumos”, „atractiv”, „bun”, „deștept”, sunt cele mai frecvente auto-atribuiri personale a acestor elevi.

- Grupul de apartenență fiind evaluat cu acele categorii, care se regăsesc în cazul evaluărilor personale;

- Hetero-atribuirile abundă de stereotipuri cu conotații negative. Doar în trei răspunsuri au fost depistate categorisiri pozitive la adresa moldovenilor; în rest, frecvența celor mai cunoscute hetero-steriotipuri „proști”, „agresivi”, „vulgari”, „bețivi” este masivă. Au fost înregistrate o mulțime de etichetări care nu pot fi afișate în asemenea relatări.

În clasele a unsprezecea situația se modifică puțin doar la capitolul identificărilor individuale; aici are loc intensificarea polului social, mai exact național. Circa 70% la sută din respondenți au menționat apartenența națională. O altă accentuare se observă în raport cu discriminarea negativă a moldovenilor. Pe lângă hetero-steriotipurile menționate anterior mai apar și cele de „naționaliști dezgustători”, „ei vorbesc o limbă urâtă” sau, și „mi-i rușine să recunosc că sunt din Moldova când mă aflu peste hotare”.

Concluzii. Cercetarea efectuată a scos în prim plan anumite tendințe cu referință la modul în care membrii a două grupuri etnice – moldoveni și ruși – își reprezintă propriul grup, și pe reprezentanții celui alt grup.

Reprezentările în cauză nu sunt altceva decât stereotipuri, prejudecăți și discriminări. Tot odată, caracteristicile, pe care grupurile și le atribuie reciproc, traduc în mare parte raporturile informale, uzuale dintre cele două grupuri investigate.

Imaginea defavorabilă despre celălalt grup se conturează la o anumită vârstă și se intensifică odată cu avansarea în vârstă. Analizele efectuate ne aduc în fața unei concluzii majore: odată cu edificarea identității sociale, în special celei etnice a tinerilor, reprezentanții celor două grupuri etnice – moldoveni și ruși – are loc o amplificare/accentuare a stereotipurilor defavorabile prin care sunt percepuți și etichetați subiecții nominalizați. Totodată această constatare este o expresie elocventă a rolului educației familiale și a celei instituționale în apariția și cristalizarea unor stereotipuri defavorabile dintre cele două grupuri etnice examinate. Putem astfel conchide, că nu tinerii sunt exponenții stereotipurilor nominalizate, ei sunt „succesorii” stereotipurilor familiale și culturale.

Un exemplu elocvent în această ordine de idei îl constituie starea de lucruri, legată de susținerea examenului de bacalaureat la limba de stat de către elevii alolingvi. Rezultatele acestui examen reprezintă un indice al atitudinii atât a instituțiilor educaționale, cât și a elevilor, familiilor lor față de limba care este tezaurul și făuritorul culturii majorității acestei țări.

Stereotipurile depistate și analizate în cadrul acestei investigații au un caracter

destul de persistent. Rezultate similare au fost înregistrate, la sfârșitul anilor '90 de către unul din autorii cercetării înregistrate în urma testării unui număr impunător de studenți. Cu regret acestea n-au fost publicate la timpul respectiv.

Literatura de specialitate oferă o serie de explicații ale prejudecăților și discriminărilor la nivel de intergrup. Una din cauzele discriminării și ostilității intergrupale este asociată, la modul cel mai frecvent, concurenței dintre grupuri pentru resurse limitate. Competiția, ca urmare a concurenței, de la sine înțeles, e în stare să amplifice procesul de creare a unor hetero-stereotipuri cu caracter discriminatoriu. Noi considerăm, însă, că această cauză nu este esențială pentru desemnarea originii și a naturii stereotipurilor nominalizate. Acestea de la urmă se datorează, în opinia noastră, menținerii în conștiința minorității rusofone a reprezentării de „frate mai mare”. În pofida faptului, că „fratele mai mare” se află, deja, într-o altă țară.

O altă cauză generatoare de stereotipuri, defavorabile, ține de tendința moldovenilor de a se regăsi în identitatea lor, dar și a minorităților – de a-și păstra identitatea. Această cauză reflectă un proces firesc de diferențiere a unor grupuri sociale. Dar orice distanțare urmează să servească la o mai bună apropiere. Iar acest obiectiv – apropierea, poate fi atins doar prin intermediul unor cooperări.

Sociologia contemporană oferă diverse mecanisme de modificare a unor reprezentări intergrupale. Unul din cele mai eficiente vizează planificarea și implementarea unor proiecte supra-ordonate, în care să fie antrenați reprezentanții ambelor grupuri: proiecte educaționale, culturale, economice, etc. Stereotipurile etnice reprezintă o problemă din cele mai sensibile. O justificare a unor non-implicații sau a unor atitudini indiferente față de această problemă specifică se poate solda cu o agravare și o confruntare a unor relații interetnice. O abordare publică deschisă a acestei probleme, o implicare activă a sistemului educațional prin intermediul unor politici educaționale bine poziționate în contextul relațiilor interculturale, colaborare dintre școală și familie, comunicare la nivelul unor grupuri și instituții sociale pe probleme interetnice. Toate acestea ar putea crea condiții pentru diminuarea stereotipurilor defavorabile dintre cele două grupuri etnice.

Referințe bibliografice

1. **Doise W. Deschomp J.-C., Mugny G.** *Psihologie socială experimentală.*, Colegium.- Iași: Polirom, 1996, - 255 p.

2. *Stereotipuri, discriminare și relații intergrupuri*, coordonatori Bourhis, R., V., Leyens, J., F., Colegium. – Iași: Polirom, 1997, - 381 p.

3. **Codol J.-P.** On the so-called «superior conformity of the self» behavior: Twenty experimental investigations, *European Journal of Experimental Social Psychology*, 1975, 5, pp 475-501.

4. **Zavalloni M., Louis Guérin C.** *Identité sociale et conscience: Introduction f l'égologie*, Montréal, Presses de l'université de Montréal, 1984.

5. **Kuhn M.H., McPartland T.D.** An empirical investigation of self - attitudes, *American Sociological Review*, 1954.

6. **Lippmann W.** The Lippmann-Terman debate. In N.J. Block & G. Dworkin (Eds). *The IQ controversy*. New York: Pantheon Book.

alaaxente@gmail.com

Prezentat la 20 decembrie 2012

LIDERUL NAȚIONAL ȘI REFORMAREA SOCIETĂȚII CONTEMPORANE

Victor STEPANIUC, doctor în istorie, IRIM

Rezumat

În anii de independență Republica Moldova a pierdut cea mai mare parte a potențialului său social-economic, iar elita politică și intelectuală, excesiv scindată, și-a demonstrat incapacitatea de a promova un program strategic de reformare a societății moldovenești.

Modernizarea și prosperarea țării – sînt obiective sociale majore, care trebuie să fie determinante în activitatea politicianilor; a conducătorilor supremi ai statului și a fiecărui cetățean în parte. Clasa politică moldovenească urmează să caute căile de prosperare a Patriei, avînd ca exemplu modelele social-economice ale țărilor dezvoltate.

Rezultatele fenomenale obținute de „țările civilizate” denotă, că succesele social-economice ale acestora au fost realizate de lideri politici puternici, care în momentele cruciale au asigurat: stabilitatea politică, dialogul social, consensul politic cu opoziția, mobilizarea generală a societății și a forțelor politice la realizarea unor vaste programe de reformare.

Cuvinte-cheie: *Lider național, modernizare, dialog social, consens politic, economie mixtă, clasă mijlocie, regim autoritar, republică prezidențială, succes socio-economic.*

NATIONAL LEADER AND THE REFORMATION OF THE CONTEMPORARY SOCIETY

Victor STEPANIUC, IRIM

Abstract

In the years of independence, the Republic of Moldova has lost most of its socio-economic potential, but intellectual elite, excessively divided, has demonstrated an inability to promote a strategic program to reform the Moldovan society.

Modernization and prosperity of the country - are major social objectives, which should be determinant in the work of politicians, supreme heads of the state and every single citizen. Moldovan political class is to seek ways of prosperity of the Motherland, following the example of social-economic models of the developed countries.

Phenomenal results achieved by “civilized countries” show that socio-economic success of these countries were made by powerful political leaders, who have provided in crucial moments: the political stability, social dialogue, political consensus with the opposition, the general mobilization of society and political forces to achieve comprehensive reform programs.

Keywords: *National leader, modernization, social dialogue, political consensus, mixed economy, middle class, authoritarian regime, presidential republic, socio-economic success.*

Introducere. În anii de independență Republica Moldova a pierdut cea mai mare parte a potențialului său social-economic, iar elita politică și intelectuală, excesiv scindată, și-a demonstrat incapacitatea de a promova un program strategic de reformare a societății moldovenești. Astăzi este evident, că trebuie căutate nu doar cauzele, care au dus la această situație, dar propuse și căi de dezvoltare durabilă a țării. Responsabilitatea cea mai mare pentru starea de lucruri din societate și pentru identificarea unor strategii durabile de dezvoltare a țării le revine conducătorilor statului, liderilor partidelor politice de la guvernare și din opoziție.

Modernizarea și prosperarea țării sînt obiective sociale majore, care trebuie să fie determinante în activitatea politicianilor, a conducătorilor supremi ai statului și a fiecărui cetățean în parte. Clasa politică moldovenească urmează să caute căile de prosperare a Patriei, avînd ca exemplu modelele social-economice ale țărilor avansate din lume. Rezultatele fenomenale obținute de „țările civilizate”, de „tigrii asiatici”, de „giganții latino-americani”, denotă că succesele social-economice ale acestor țări au fost realizate de lideri politici puternici, care în momentele cruciale au asigurat: stabilitatea politică, dialogul social, consensul politic cu opoziția, mobilizarea generală a societății și forțelor politice la realizarea unor vaste programe de reformare.

Metodele utilizate. La elaborarea prezentei cercetări în context metodologic au fost aplicate un complex de metode teoretice. Fenomenul liderismului politic și rolul acestuia în reformarea societății contemporane a fost cercetat cu utilizarea metodelor: istorică, cronologică, sincronistică. În calitate de obiect al cercetării a servit un șir de lideri politici din SUA, Franța, Suedia, Singapore, Spania, investigați în contextul evenimentelor istorice dramatice din sec. XX. Utilizînd diverse metode de cercetare precum cea analitică, sistemică, descriptivă, comparativă și de sinteză am elucidat trăsăturile caracteristice ale reformării societății contemporane în statele respective. În baza metodei retrospective a fost posibilă efectuarea unei generalizări ample a fenomenului liderismului politic național și elaborarea concluziilor la tema abordată „Liderul național și reformarea societății contemporane”.

Prezentarea și analiza rezultatelor. În literatura de specialitate mai mulți cercetători au abordat fenomenul liderismului politic în primul rînd din perspectiva istorică. Evenimentele și procesele politice și social-economice, din sec. XX, rolul liderilor politici la edificarea unor modele de prosperare socială, cercetate cu instrumentariul metodologic al istoriei și științelor politice ne permit, să constatăm anumite precedente, axiome, legități. Acestea prezintă interes teoretic și aplicativ pentru politicieni și specialiștii din domeniile afiliate politicului, precum economie, drept, sociologie, psihologie etc.

În cadrul cercetării analiza politicilor, comportamentului, acțiunilor unor lideri politici, precum și contextul social-politic și economic al unor țări, care au realizat succese remarcabile în modernizarea societății, ne-a permis să corelăm mai multe ipoteze asupra esenței conținutului și caracteristicilor fundamentale ale reformelor. Rezultatele parțiale ale acestei cercetări au fost prezentate în cîteva articole, publicate anterior în presă, inclusiv în articolele: „Partidele, liderul național și modernizarea Moldovei” www.e-news.md 2010, „Moldova are nevoie de un lider național” Săptămîna, 2010, „Modele de prosperare” www.ava.md 2012.

Fenomenul liderului politic puternic este cunoscut încă de la apariția statelor și este studiat profund de istorie și științele politice. Apariția și funcționarea statului presupune existența fenomenului organizării sociale, puterii politice și a institutului liderismului în societate. Un rol fundamental în organizarea statală, încă în antichitate a avut procesul stratificării sociale, apariția claselor dominante și elitelor, liderilor puternici, care își impun dominația asupra majorității populației dintr-un teritoriu distinct.

Analiza retrospectivă a liderismului politic și a celor mai interesante „istorii de succes” din viața social-economică a țărilor dezvoltate în sec. XX ne demonstrează că realizările au fost posibile atunci, cînd liderii politici, proveniți din partidele de opoziție ori elita birocratică, militară ori economică, au avut capacitatea intelectuală și condiții istorice să

devină oameni de stat, lideri naționali. În prezent mai mulți politologi consideră lider național, om de stat - personalitatea, care fiind implicată în guvernarea țării se distanțează în mare măsura de interesele înguste de partid, corporative, economico-oligarhice și datorită calităților volitive, intelectuale și a programelor sale reformatoare este capabil, să aplaneze crizele și să lanseze programe, uneori grandioase, de modernizare a țării.

Cercetătorul american în domeniul psihologiei politice M. Hermann, a remarcat importanța deosebită a contextului istoric în lansarea unor lideri de rang național, care au fost un produs al așteptărilor maselor, dar și consecință a unor situații excepționale[1, c.91]. Evoluția liderismului politic în sec. XX prezintă mai multe personalități marcante în SUA, Franța, Marea Britanie, Spania, Suedia, Singapore, China, care au realizat în mod excepțional funcțiile de lider național și servesc model pentru clasa politică și societatea civilă din țara noastră, precum și obiect de studiu și de socializare pentru istorici și politologi.

În Republica Moldova „fragmentarea excesivă a societății moldovenești și a elitelor politice, nivelul jos al culturii politice și a calităților morale și profesionale ale liderilor politici sînt impedimente serioase pentru selectarea și promovarea unor lideri politici destoinici și responsabili de soarta țării”[2, c.101].

În opinia noastră politicienii moldoveni trebuie să-și tempereze orgoliile „genialității” și să-și manifeste talentele nu în luptele politice, ci la creșterea avuției naționale și prosperarea Moldovei, avînd ca model exemplele unor state și a liderilor politici puternici, care au obținut rezultate remarcabile în dezvoltarea social-economică a țărilor conduse.

Economia mixtă și dialogul social. Este evident, că în ultimii 80 de ani majoritatea absolută a statelor, care au realizat performanțe în economie au utilizat în calitate de instrumente eficiente ale politicii interne modelul economiei mixte, dialogul și consensul social-politic.

Necesitatea stringentă de a prelua acest tip de economie a apărut în anii 20-30 ai sec.XX în rezultatul crizei economice din Europa, SUA și Revoluției socialiste din Rusia. Teoreticianul de vază a acestui concept, economistul britanic John Maynard Keynes considera că epoca capitalismului stihic a luat sfîrșit și este necesară o reglementare-dirijare de către stat a economiei de piață[3, c. 365].

În anul 1944 la Conferința de la Bretton-Woods acest savant a argumentat și recomandat conceptul economiei mixte în calitate de unică soluție viabilă pentru depășirea crizelor economice. Ideile keynesianiste și a școlii economice de la Stockholm au fost utilizate pe larg de liderii politici reformatori pentru modernizarea social-economică a multor țări dezvoltate.

Strategiile de dezvoltare economică a multor „economii de succes” au inclus următoarele idei keynesianiste:

- reglarea de către stat a economiei în scopul asigurării creșterii economice și dezvoltării durabile a țării;
- menținerea unui nivel minim al șomajului,
- redistribuirea veniturilor prin mijloacele politicilor fiscale în interesul păturilor largi ale societății.

O altă componentă a succesului reformelor, promovate de numeroși lideri politici a fost stabilitatea politică, dialogul social cu societatea civilă, syndicate, forțe politice de opoziție, mobilizarea societății în numele unor obiective naționale majore.

SUA. Experiența Statelor Unite ale Americii în depășirea crizei economice de la sfârșitul anilor douăzeci, secolul trecut, prezintă un interes mare pentru conducătorii de stat, clasa politică, economiști, cercetători. Președintele Franklin Delano Roosevelt a fost ales la cîrma țării în toial crizei economice de proporții, care începuse în SUA încă în anul 1929. În anul 1932 în SUA erau peste 16 mln. de șomeri. Indicatorii economici căzuseră la nivelul anului 1911: cea mai mare parte a industriei staționa, erau închise 70% din întreprinderile producătoare de automobile și 74% din întreprinderile metalurgice. Exportul american în anul 1932 alcătua doar 32% în comparație cu anul 1929. Din cauza lipsei veniturilor și salariilor, neplata chiriei, peste 7 mln. americani au fost aruncați în stradă ori au rămas fără locuințe. Populația orașelor suferea de foame: la New-York în anul 1931 au murit de foame circa 2 mii de oameni[4, c.37]. Demonstrațiile de protest și marșurile infometaiilor devenise un fenomen foarte riscant pentru elita politică și capitalistă din SUA.

În aceste condiții critice Președintele F. D. Roosevelt și echipa sa de economiști a contribuit la scoaterea SUA din cea mai profundă criză economică, numai prin reducerea considerabilă a „stihiei” capitalismului sălbatic. Ei nu au renunțat la economia de piață și la proprietatea privată, însă Roosevelt a introdus pentru prima dată, în condițiile unei supraputeri, mecanismul reglementării economiei de piață de către stat. „Cursul nou” introdus de președinte, a fost creația celor mai bune minți ale Americii, pe care acesta i-a unit în jurul său, ceea ce a avut rolul cel mai important în succesul pe care l-a obținut. Roosevelt a înțeles că, pentru depășirea crizei, trebuie realizată redistribuirea veniturilor în folosul păturilor sărace ale societății și stimulată capacitatea de plată a populației. El a conștientizat, că sărăcia poporului se va solda mai devreme sau mai tîrziu cu radicalizarea forțelor politice și cu explozia socială catastrofală. În cuvîntarea sa de program, rostită la San Francisco (1932), Roosevelt afirma: „Fiecare persoană are dreptul la viață, ceea ce înseamnă, că nu poate fi discutat dreptul acesteia la condiții de viață asigurate suficient...dacă pentru realizarea dreptului în cauză, omul trebuie să fie limitat în drepturile sale speculative de proprietate, de manipulator, de finansist, eu consider absolut necesară o asemenea restrîngere”[5].

Pentru lupta cu manifestarea principală a căderii nivelului de producere – șomajul, precum și în scopul îmbunătățirii situației materiale a populației, au fost întreprinse următoarele măsuri: ajutorarea directă a șomerilor, organizarea muncilor obștești, mărirea impozitelor pentru lux și supra bogăție. Printre măsurile prioritare au fost: adoptarea Legii naționale pentru refacerea industriei, precum și Legii privind reglementarea agriculturii. Legile respective prevedeau susținerea financiară de către stat a ramurilor și întreprinderilor profitabile și crearea condițiilor favorabile pentru dezvoltarea afacerilor mici și mijlocii. La insistența președintelui Roosevelt, Congresul a adoptat o lege ce limita venitul personal al capitaliștilor obținut din profituri. Legea îi obliga pe capitaliști, după achitarea impozitelor, să îndrepte o parte considerabilă din venituri pentru dezvoltarea întreprinderilor, pentru crearea locurilor de muncă, pentru majorarea salariilor muncitorilor. Este introdusă supravegherea strictă din partea statului, controlul asupra producerii, asupra abaterilor de la lege, care au dus la aceea că statul le lua banii întreprinderilor contraveniente, sub forma unor impozite mari. Unii politologi consideră că, odată cu implementarea acestei legi, America a intrat într-o formațiune economică

nouă – democratică. În aceste circumstanțe profitul nu lucrează numai pentru capitalist, dar și pentru majoritatea societății, întorcându-se la acei care l-au format. Roosevelt demonstrează că numai în acest caz capacitatea de cumpărare a populației nu rămâne în urma producerii mărfurilor și este posibilă restabilirea producerii și reducerea șomajului.

Ideile și practicile de reformare a economiei americane au fost activ susținute de către teoreticianul economiei mixte, economistul englez John Maynard Keynes, care mai mulți ani a fost consultant al Președintelui Roosevelt. O etapă importantă pentru consolidarea sindicatelor și protecția drepturilor social-economice ale angajaților a fost adoptarea la insistența și cu aportul președintelui Roosevelt a Legii despre condițiile decente de muncă. Sindicatele și angajații în SUA au câpătat dreptul la ziua de muncă de 8 ore, protecție de șomaj, dreptul la salariu minim garantat, condiții de muncă în baza contractului colectiv de muncă. Marile monopoluri americane au criticat aspru „Noul Curs” al Președintelui Roosevelt, considerînd că această politică „se asociază cu Rusia comunistă și lupta de clasă”[6, c.133].

Este de menționat, că Franklin Delano Roosevelt este unicul american, care a fost ales de 4 ori în funcția de Președinte al SUA. Lui îi aparține aportul principal în opera de fondare a ONU. Pentru americani el a fost un lider național incontestabil, care a scos țara învingătoare și puternică din 2 cataclizme-Marea Depresie și al II Război Mondial. Meritul său este că a edificat noile standarde social-economice ale Americii contemporane și a formulat modelul dialogului și compromisului social în societatea americană.

Franța. În anul 1944 generalul Charle de Gaulle „eliberatorul”, participant activ al Mișcării de Rezistență antihitleristă devine Președinte al Guvernului Provizoriu al Franței. Sub conducerea lui de Gaulle, guvernul restabilește funcționalitatea instituțiilor statului francez, libertățile democratice, întreprinde măsuri energice pentru revigorarea vieții social-economice. Generalul consolidează în jurul său o echipă de economiști și industriași, care urmează să propună un plan strategic de modernizare a Franței și transformarea acesteia într-o supraputere mondială. Într-o scrisoare adresată ministrului Jean Monnet, el cere ca “modernizarea și restabilirea economică să fie făcute concomitent”[7, c.713].

În anul 1946 are loc prima confunțare a lui de Gaulle cu Adunarea Națională, care pregătește adoptarea unei noi Constituții. Intenția deputaților de a păstra în Franța regimul parlamentar de guvernare ineficient, corupt și instabil, este public criticată de șeful Guvernului Provizoriu. Acesta pledează activ în discuțiile cu deputații și liderii partidelor politice pentru o putere executivă puternică și stabilă, pentru un regim prezidențial de guvernare. La referendumul din octombrie 1946 poporul francez, însă votează pentru regimul parlamentar de guvernare, în cadrul căruia prerogativele Președintelui și Guvernului sînt limitate și subordonate Adunării Naționale. Generalul de Gaulle își anunță demisia și își începe cariera politică de politician în opoziție. Adoptarea Constituției din 1946 a pus bazele funcționării în Franța a regimului celei de a IV Republici. În această perioadă generalul de Gaulle și adepții săi constituie o mișcare politică puternică, numită „Gallism”, care avea ca obiective majore: ideea Republicii prezidențiale, consolidarea statului și autorității internaționale a Franței, reformarea vieții social-economice franceze. Mișcarea pleda deschis pentru anularea Constituției de la 1946.

În anii 1950-1958 Franța se confruntă cu multiple probleme social-economice și instabilitate politică, provocată de războaiele coloniale. În decurs de 12 ani în Franța s-au

schimbat 5 guverne. În condițiile acestea, Președintele Franței Rene Koty îl desemnează pe Charlle de Gaulle prim-ministru al guvernului. Generalul acceptă după ce Adunarea Națională îi oferă pe termen de 6 luni „împuterniciri excepționale pentru pregătirea și adoptarea la referendum a unei noi Constituții”. În septembrie 1958 proiectul Noii Constituții este susținut la referendum de 80% de votanți. Noua Constituție a pus baza regimului politic numit a V-a Republică, care funcționează în Franța stabil pînă în zilele noastre. Noul regim politic a schimbat fundamental sistemul de guvernare al Franței. Țara a trecut la regimul prezidențial de guvernare, iar atribuțiile Președintelui și a Guvernului francez au crescut semnificativ. Președintele a devenit figura politică-cheie în viața societății franceze. El numea Prim-ministrul. Guvernul avea dreptul să respingă sau să ceară revotarea legilor adoptate de parlament, să supună referendumului orice proiect de lege pe problema reformării puterii de stat ori convențiilor internaționale, care vizau interesele naționale ale statului francez. Articolul 16 al Constituției oferă Președintelui atribuții extraordinare în condiții de criză politică ori incapacitate cronică a unor instituții ale statului de a-și îndeplini atribuțiile. În toamna anului 1958 generalul de Gaulle participă în alegerile prezidențiale și este ales Președinte al Franței și devine primul Președinte francez ales prin vot direct.

În perioada președinției sale, anii 1958-1968 de Gaulle promovează în viața societății franceze mai multe reforme cardinale. Fiind preocupat de rezultatele modeste ale economiei franceze, Președintele inițiază un program masiv de modernizare a țării. El reușește să consolideze în anturajul său o echipă de economiști, adepți ai teoriei economice keynesiene, care propun soluții strategice pentru lichidarea rămîinerii în urmă a ramurilor fundamentale ale economiei franceze. Președintele Charlle de Gaulle susține conceptele economice ale lui Francois Perroux, care este promotorul dirigismului de stat și a economiei mixte. Dirigismul de stat, propus de grupul de economiști în frunte cu Francois Perroux încă în anii 1945-1946, cînd în fruntea Guvernului Provizoriu se afla Charlle de Gaulle, avea următoarele trăsături:

- implicarea administrativă a statului în relațiile economiei de piață,
- activitatea statului ca antreprenor important prin intermediul întreprinderilor de stat și municipale,
- un puternic sector public, care funcționează în condiții de concurență,
- finanțarea directă din bugetul de stat a „ramurilor – motoare” și strategice ale economiei naționale,
- planificarea indicativă.

Pe toată perioada activității sale politice active, aflat la guvernare sau opoziție. Charlle de Gaulle a susținut politica dirigismului de stat. Președintele considera că dirigismul de stat, reglementarea efectuată cu metode științifice, combinată cu planificare și prognozare strategică va permite Franței să atingă o dezvoltare accelerată, să stimuleze spiritul de solidaritate și inițiativa antreprenorială a majorității populației, să depășească fenomenele de criză economică provenite din interiorul țării sau din exterior. Generalul de Gaulle este promotorul planificării indicative a dezvoltării economiei, dezvoltării prioritare a industriei, colaborării comerciale în cadrul „Pieții Comune”, dar și a țărilor „blocului sovietic”. Charlle de Gaulle este promotorul dialogului cu sindicatele, partidele politice, industriașii și fermierii francezi. Convingerea sa fermă este că Franța trebuie să muncească mult pentru a deveni puternică și respectată în lume. Autoritatea Președintelui

în societatea franceză crește vertiginos, îndeosebi după anul 1960, când Franța oferă independență pentru majoritatea fostelor colonii. Charle de Gaulle devine un adevărat lider național, când decide ruperea legăturilor cu NATO și promovează o politică independentă, față de interesele geopolitice ale SUA și URSS. Este de remarcat că anume de Gaulle a pledat pentru înlocuirea dolarului american în relațiile comerciale internaționale și introducerea unei valute a „Europei Unite”. În anul 1968 Președintele Charle de Gaulle propune țării o nouă reformă administrativ-teritorială și o reformare a Senatului francez. Însă în această perioadă autoritatea Președintelui începe să scadă. Unor militari și oligarhii monopoliste franceze nu acceptau tensiunile geopolitice între Franța și SUA. Clasa politică franceză, liderii celor mai influente partide s-au opus vehement reorganizării. Senatului Franței observând observările menționate a limitat și mai mult rolul parlamentarismului în viața societății franceze. Însă, Președintele, militărește a mers pînă la capăt. La 1959 referendumul în aceste chestiuni a eșuat. Președintele „își dea demisia din funcție cu 3 ani înainte de termen”[8, c.487].

De Gaulle a lăsat Franței un regim politic prezidențial, care în decurs de 60 de ani și-a demonstrat o funcționalitate și eficiență ireproșabilă. De Gaulle a fost promotorul economiei mixte-dirigismului francez, care a creat mecanisme de combatere a crizelor economice și a stimulat formarea în Franța a clasei de mijloc.

- Președintele Charle de Gaulle – personalitate cu caracter autoritar, a știut să promoveze în societatea franceză dialogul social și concepția conlucrării tuturor păturilor populației în numele interesului național, modernizarea și prosperarea Franței.

- Charle de Gaule a edificat o politică externă independentă, a fost promotorul activ al politicii decolonizării popoarelor asuprite, a sprijinit activ procesul destinderii în relațiile internaționale, a fost un promotor activ al conceptului „Europei Unite”.

În concluzie merită de remarcat, că în anii 50-60 ai sec. XX Charle de Gaulle a avut toate caracteristicile unui lider național. Realizările sale în viața social-economică, politică, în relațiile internaționale sînt incontestabile în societatea franceză. Francezii îl consideră erou național alături de Jeanne D’Arc și Napoleon.

Spania. După moartea dictatorului Franco în 1975, societatea spaniolă era dezbinată. Forțele politice de stînga, comuniștii și socialiștii au declanșat lupte politice împotriva franchiștilor și a altor politicieni de vază, care au slujit regimul profascist al dictatorului Franco. Din ambele tabere curgeau șuvoi învinuirile de declanșarea războiului civil din 1931-1939, de moartea în acel măcel a 400 mii de spanioli. Ciocnirile dintre extremiștii politici, grevele și demonstrațiile tensionau situația în țară și aceasta a dus la declinul economiei. Premierul Alolfo Suarez Gonzalez, ales în 1974, liderul partidului de centru dreapta (PCD), nu numai că a legalizat partidul comunist, dar în scurt timp, împreună cu regele Spaniei, a chemat toate forțele politice ale țării să se împace, în numele prosperării Spaniei și poporului spaniol. În octombrie 1977, datorită eforturilor politico-diplomatice ale premierului, forțele politice de bază ale Spaniei, inclusiv comuniștii, socialiștii, centristii, franchiștii, creștin-democrații au semnat Pactul Moncloa. Acest important document de consens național prevedea măsuri de democratizare a societății, adoptarea noii Constituții, reformarea aparatului de stat, promovarea politicii economice și fiscale în interesele păturilor celor mai sărace și mijlocii ale țării.

Politica guvernului Suarez, îndreptată spre extinderea libertăților antreprenoriale,

asigurarea eficienței aparatului de stat și susținerea echității sociale, a dat rezultate bune. Semnarea Pactului Moncloa a unit pentru mult timp societatea spaniolă. Pactul a devenit un model al consensului politic și al dialogului social în numele intereselor țării și a fost respectat de către partidele politice principale și după plecarea lui Suarez din funcția de prim-ministru. Pactul Moncloa a creat premise pentru modernizarea societății spaniole și accesarea Spaniei în Uniunea Europeană.

Suedia. „Modelul suedez” – astfel este numit modelul economic și politic de succes, care își are originile la începutul anilor 60 ai secolului XX în Suedia. „Modelul suedez” sau „Modelul suedez al socialismului” a fost elaborat în rezultatul muncii migăloase a forțelor de stînga, social-democratice și a comuniștilor cu sindicatele, antreprenorii, funcționarii de stat și cu partidele din opoziție.

Obiectivele de bază și pilonii „modelului suedez” sînt:

- asigurarea dezvoltării durabile;
- ocuparea totală a forței de muncă;
- redistribuirea și nivelarea veniturilor în interesul majorității societății.

În politicile guvernelor socialiste suedeze au fost utilizate principiile economiei mixte sociale propuse de Keynes, îndeosebi mecanismele „multiplicatorului” „asigurării cererii eficiente”, controlului asupra prețurilor, democrației economice. În Suedia, dar și în alte țări scandinave se folosește pe larg impozitul progresiv pentru avere, venituri, precum și alte metode de redistribuție a veniturilor ca factor social, dar și economic. Bani trebuie să revină acelor care au vitală necesitate, dar nu în conturile milionarilor și stăpînilor de corporații. Anume creșterea veniturilor păturilor sărace, dar nu a celor mai bogați, permite „asigurarea cererii eficiente” și depășirea fenomenelor de criză în economia Suediei. Impozitele progresive pentru companiile bogate și marii proprietari ajung pînă la 40-62% din venituri. Bani din fondurile sociale vin în sprijinul familiei, copiilor, șomerilor, pensionarilor, inclusiv pentru acoperirea creșterii prețurilor și tarifelor. Un alt compartiment important sînt subsidiile, care sînt direcționate către agricultori, micii proprietari din industrie, susținerea construcției locative, programele pentru tineret. Printre scopurile dominante ale modelului suedez au fost eradicarea saraciei și șomajului realizarea principiului: statul – pentru cetățeni, economia – pentru toți.

Olof Palme, unul din politicienii suedezi iluștri, era convins, că șomajul este primul indice al lipsei libertății: „Sărăcia este un lanț pentru om. Astăzi marea majoritate a oamenilor consideră, că libertatea de sărăcie și foame sînt mult mai importante decît numeroase alte drepturi. Cel mai important factor de încredere este munca. Ocupația totală a populației înseamnă un pas colosal înainte și oferirea libertăților pentru oameni”[9]. Palme acorda o importanță foarte mare politicii antioligarhice a statului. El se adresa alegătorilor: „Dați-ne majoritatea parlamentară, altfel 15 familii stăpînitoare în economia Suediei vor stăpîni parlamentul, prin urmare, și poporul, și democrația” (1976). Prim-ministrul socialist, care s-a deplasat totdeauna fără pază, a fost omorît, însă i-a învățat pe capitaliștii și politicienii bogați să se considere responsabili pentru șomajul și sărăcia din societatea suedeză. Olof Palme a avut toate calitățile unui lider al transformărilor, care „este preocupat de colaborarea eficientă cu membrii societății, stimulînd inițiativa, capacitatea creatoare a omului”[10, p.316].

Sistemul partinico-politic suedez este unul din cele mai stabile în Europa. Nivelul înalt de cultură politică, stabilitate politică, dialogul, echitatea și solidaritatea socială, eficiența

sistemului educacional și al științei aplicative i-au asigurat Suediei ritmuri înalte ale creșterii economice și unul din cei mai înalți indici al veniturilor pe cap de locuitor din Europa.

Singapore. Țara a obținut independența în 1963. Cuprinsă de conflicte interetnice, religioase, politice, Singapore era la un pas de declanșarea războiului civil. Însă, conducătorii statului și în primul rând, premierul Lee Kuan Yew au putut mobiliza societatea, forțele politice, aparatul de stat pentru colaborare, în numele construirii unei țări echitabile și prospere pentru toți cetățenii ei. Prim-ministrul a devenit model de înțelepciune și chibzuință, onestitate și cumsecădenie. „Singapore trebuie să fie mai organizat și eficient decât vecinii noștri, dacă dorim să supraviețuim”, le-a vorbit Lee Kuan Yew permanent învățătorilor, activiștilor de partid și sindicali, aparatului de stat. Prioritară în politica sa a fost reformarea învățământului, care trebuia să pregătească patrioți, înarmați cu cele mai noi cunoștințe în economie, educați în spiritul respectului față de cei mai mari. Scopul dominant al guvernului Lee Kuan Yew fost industrializarea țării, calitatea administrației de stat, bunăstarea fiecărui cetățean. Lee Kuan Yew a fost adept al planificării și prognozării proceselor și rezultatelor economice. El a reușit să-i convingă pe investitorii din Marea Britanie, China, SUA să investească în economia Singapore. El a declanșat o luptă permanentă cu corupția din aparatul de stat. Când suspiciunea de corupție a căzut pe propriul frate, a dat ordin să se facă anchetarea pînă la capăt și fratele său, ministru, a ajuns în închisoare pentru 7 ani. Promovarea conducătorilor talentați și onești de toate nivelele era obiectivul de primă importanță în activitatea prim-ministrului Lee Kuan Yew. Acesta considera ca „Investițiile și dezvoltarea vor exista numai acolo unde este încredere în conducătorii de stat, forță de muncă disciplinată, infrastructura transporturilor, legislație stabilă, stabilitate politică”.

În 30 ani Singapore, anterior o țară săracă din lumea a treia, a devenit unul din cele mai dezvoltate state ale contemporanității. Veniturile pe cap de locuitor în 1990 erau de 22000 dolari (în 1960 – numai 400 dolari). Lee Kuan Yew a fost socialist moderat, însă a avut relații prietenești cu conservatorul Margaret Thatcher și cu comunistul Deng Xiaoping și s-a bucurat de respectul sincer al acestor importanți oameni de stat pentru rezultatele excepționale ale reformelor social-economice din Singapore.

Concluzii. Reformele și realizările social-politice ale lui F.D. Roosevelt, Ch. De Gaulle, Olof Palme, Lee Kuan Yew sînt incontestabile și servesc ca model pentru liderii politici ai lumii contemporane. Activitatea acestor mari oameni de stat, studiată prin prisma noțiunilor politologiei oferă posibilități enorme de analiză a fenomenului și rolului liderului politic în reformarea societății contemporane. Abordînd problema liderismului conform rigorilor politologiei apusene la nivel general-teoretic și utilitar-practic se impun următoarele concluzii:

1) Istoria sec. XX ne prezintă cîteva exemple de lideri naționali care au edificat modelul actual de economie performantă și au consolidat un standard nou a culturii politice democratice.

2) Politica „Noului Curs” a Președintelui F. D. Roosevelt și „dirigismului francez” a lui Ch. De Gaulle și a sîngii franceze, precum și „modelul suedez” – sînt părțile componente ale conceptului de economie mixtă social-orientată care se realizează cu succes în ultimele decenii în majoritatea țărilor dezvoltate ale Europei, Asiei și Americii Latine.

3) Acest model de economie semi-capitalistă-semi-socialistă a fost preluat de China

după anul 1978 și de unele state post-sovietice, inclusiv Belarus, Kazahstan, Azerbaijan, Armenia, Uzbekistan, Rusia, care în ultimii ani înregistrează creștere economică substanțială.

4) Conducătorii țărilor respective au exercitat cu dibăcie funcțiile de lideri naționali. În condiții critice pentru SUA, Franța, Singapore, Spania acestea au avut capacitatea să propună societăților respective programe novatoare de reformare a economiei, să mobilizeze executorii, forțele politice și societatea civilă în numele bunăstării și progresului.

5) Este de remarcat, că liderii politici respectivi, deși nu au avut calități de lideri carismatici, au fost capabili prin exemplul personal și comportamentul lor autoritar, uneori dur, să lupte cu anarhia, corupția, încălcarea legilor din societate. Dialogul social, pacea civică, armonizarea intereselor diferitor grupuri sociale, formarea și consolidarea unei clase de mijloc majoritare – au fost priorități și realizări esențiale în activitatea lui F. D. Roosevelt, Ch. De Gaulle, Lee Kuan Yew etc.

6) O particularitate a guvernării lui F. D. Roosevelt, Ch. De Gaulle, Lee Kuan Yew a fost că aceștia deși au menținut democrația parlamentară în mai multe situații au demonstrat comportament autoritar, a solicitat împuterniciri executive excepționale pentru rezolvarea problemelor șomajului, sărăciei și restabilirii economiei.

7) Dezvoltarea ascendentă în sec. XX a economiei sec. XX a SUA, Franței, Singapore, Rusiei, Belarus, Kazahstanului demonstrează, că în condiții vitrege de criză economică și politică regimurile politice autoritare și semi-autoritare, îndeosebi regimul prezidențial de guvernare, care are în frunte un Președinte cu autoritate, ales de popor, este mai eficient decât regimul parlamentar ori semi-prezidențial.

8) În condițiile Republicii Moldova consolidarea și mobilizarea tuturor forțelor obștești și politice, atingerea unor înțelegeri cu opoziția parlamentară și extraparlamentară pentru realizarea obiectivelor stringente de modernizare a țării este în puterile doar a liderilor politici puternici de talie națională. Populația, societatea civilă, elita politică din Moldova este obligată să găsească și să pregătească asemenea lideri.

Referințe bibliografice

1. **Херманн М.** *Стили лидерства в формировании внешней политики*// Полис. - М.1991 N.1
2. **Бенюк В.** *Политология.*-Кишинев 2001, - 207 с.
3. *История экономических учений.*-Москва, 1983, - 559 с.
4. *История мировой экономики. Хозяйственные реформы 1920-1990 гг.* Учеб. Пособие А.Н. Маркова, А.С. Квасов – М.: Закон и право ЮНИТИ, 1995, -192 с.
5. **Рузвельт Ф. Д.** Новый курс и идеология реформ – Новости. Kg www.kyrgyznews.com/news. Vizitat la 10 decembrie 2012.
6. **Уткин А.И.** *Рузвельт.*-Москва: Логос, 2000, -544 с.
7. **Голль Ш. де.** *Военные мемуары: Спасение 1944–1946.* — М.: ООО «Издательство АСТ», 2004, -799 с.
8. **Молчанов Н.** *Генерал Де Голль.*- Москва 1973, - 495 с.
9. *О безработице и перестройке* 03.04.2010 www.politforums.ru
10. **Roșca L.** *Știința Politică.*- Chișinău: UASM, 2005, - 328 p.

stepaniucolleg@yahoo.com

Prezentat la 20 decembrie 2012

2

**DEZVOLTAREA
ECONOMICĂ ÎN
CONTEXTUL
GLOBALIZĂRII**

DEZVOLTAREA SECTORULUI ENERGETIC PRIN PROVOCĂRI MONDIALE

Natalia BÎRCA, doctorand, USM

Alexandru GRIBINCEA, doctor habilitat, profesor universitar, IRIM

Rezumat

În articol, se reliefează dimensiunea globală și națională a problemei resurselor naturale, cu deosebire energetice, care este dată de amploarea fără precedent a solicitării acestor resurse, concomitent cu faptul că a devenit tot mai evident caracterul limitat și spectrul epuizării lor și că s-a amplificat gradul de independență a țărilor privind valorificarea acestor resurse, aparînd noi și complexe probleme cu privire la necesitatea asigurării accesului tuturor țărilor la resurse, în vederea susținerii dezvoltării economice.

Cuvinte-cheie: energie, energie electrică, energie regenerabilă, resurse energetice, politică energetică, securitate energetică.

GLOBAL DEVELOPMENT CHALLENGES IN THE ENERGY SECTOR

Natalia BÎRCA, USM

Alexandru GRIBINCEA, IRIM

Abstract

The article highlights the problem of global dimension and national natural resources, especially energy, which is given by the unprecedented scope of application of these resources, along with that has become increasingly evident exhaustion of the limited and their range has grown and the degree independence of the countries for exploitation of these resources, new and complex issues relating to the need for all countries access to resources, to support economic development.

Keywords: energy, electricity, renewable energy, energy policy, energy security.

Introducere. Evoluția și dezvoltarea societății, interdependențele economice dintre state, ca urmare a adîncirii diviziunii internaționale a muncii, determină ca multe procese și fenomene aflate în stare critică într-o economie națională sau alta să se extindă asupra mai multor state sau chiar asupra întregii economii internaționale; cu atît mai mult cînd aceleași procese și fenomene critice se declanșează în mai multe state, ele devenind o problemă globală a întregii economii. Astfel problema energetică nu se limitează la o singură țară, ci cuprinde regiuni întregi sau întreaga economie internațională.

Problematica legată de dimensiunea energetică a creșterii economice și a dezvoltării a devenit astăzi un subiect foarte sensibil atît la nivel național, regional, cît și global, iar paradigmele energetice se vor acutiza tot mai mult în următorii ani. Tema diminuării resurselor energetice tradiționale, a volatilității ridicate a prețurilor acestora, precum și cea a securității energetice, prin actualitatea și prin efectele lor de antrenare, sunt subiecte importante aflate pe agenda tuturor actorilor scenei mondiale. Acoperirea necesarului de energie în condițiile protejării mediului natural și ale satisfacerii restricțiilor de ordin economic și social, reprezintă cîteva din marile provocări care este

necesar să fie asumate de guvernele tuturor statelor lumii. Ultimii 10 ani au fost marcați de profunde transformări structurale în economia mondială, generate de specificitatea schimbărilor dinamice și multiparametriale din lumea contemporană.

Metodă și material aplicat. Baza teoretică și metodologică a cercetării o constituie elaborările teoretice și practice ale cercetărilor din străinătate și din țară, tratările sistemice ale problemelor energetice, legislația și actele normative privind piața de energie electrică din Republica Moldova și UE. Astfel, literatura de specialitate sugerează că, în expresie procentuală, o creștere cu 10% a prețului pe piața mondială a petrolului, precede unei scăderi corespunzătoare a PIB-ului mondial cu cca. 0,5%, iar pe anumite perioade de timp, chiar cu 1%, cu efect substanțial asupra șomajului și asupra inflației.

PARTICULARITĂȚILE SECTORULUI ENERGETIC PE PLAN MONDIAL

Deci, dimensiunea globala a problemei resurselor naturale, cu deosebire energetice, este dată de amploarea fără precedent a solicitării acestor resurse, concomitent cu faptul că a devenit tot mai evident caracterul limitat și spectrul epuizării lor, că s-a amplificat gradul de independență a țărilor privind valorificarea acestor resurse, apărând noi și complexe probleme cu privire la necesitatea asigurării acestora, în vederea susținerii dezvoltării economice.

Ca urmare, implicarea guvernelor naționale în sectorul energetic reprezintă o normalitate, acceptată ca atare, tocmai datorită particularităților acestui domeniu. Astfel guvernele protejează interesul public în detrimentul celor care înțeleg să utilizeze resursele energetice ca bunuri personale, de care pot dispune independent și fără consecințe asupra celor din jurul lor. Controlând energia practic este controlată întreaga viață economică, căci nici o activitate nu se poate desfășura fără un consum de energie.

Dependența tot mai mare de consumul de petrol și alți combustibili fosili, la care se adaugă creșterea costurilor energiei, dublate de impactul nefavorabil al schimbărilor climatice conduc la accentuarea gradului de vulnerabilitate al economiilor naționale, recunoscând totodată că fiecare din ele se află la o răscruce fără precedent în ceea ce privește viitorul energiei.

Problematica energiei este una diversificată și cu profunde reverberații, iar caracterul limitat al acestora, dublat de o repartizare neuniformă pe glob, devine principalul factor potențator al unor conflicte sau de polarizare a unor forțe militare sau “politice”. Creșterea gradului de dependență a țărilor lumii față de petrol și resursele de hidrocarburi, precum și posibilitatea limitată de substituție a utilizării acestor resurse prin altele noi a condus la fluctuații “volatile” pe piața acestor resurse.

Tendența de substituție a resurselor energetice clasice cu altele noi este una firavă, demersurile întreprinse în acest domeniu, respectiv înlocuirea cu biocarburanți, vizează orizontul anului 2020, când se preconizează o pondere de 12% în totalul consumului de carburanți.

Astfel, într-o economie din ce în ce mai globalizată, strategia energetică a unei țări se realizează în contextul evoluțiilor și schimbărilor care au loc pe plan mondial.

Țările în curs de dezvoltare, în principal China și India, dar și cele cu economii în tranziție, exercită o mare presiune asupra cererii de energie la nivel mondial, datorită

creșterii economice și schimbărilor structurale din economie. Practic, în intervalul 1994 -2004 aceste țări și-au dublat cererea de petrol, iar în anul 2006 au depășit 20 mil. de barili pe zi, ceea ce reprezintă aproximativ 40% din cererea mondială de petrol. Astfel ponderea cererii de resurse primare de energie s-a schimbat, în sensul că cererea țărilor cu economii în dezvoltare a evoluat de la 22% în 1970 la 39% în 2003, prognozele indicând ca aceste state, la orizontul anilor 2030, ar putea să domine cererea de energie.

Cererea totală de energie în 2030 va fi cu circa 50% mai mare decât în 2003, iar pentru petrol va fi cu circa 46% mai mare. Rezervele certe cunoscute de petrol pot susține un nivel actual de consum doar pînă în 2040, iar cele de gaze naturale pînă în 2070. Previziunile indică o creștere economică, ceea ce va implica un consum sporit de resurse energetice.

Din punct de vedere al structurii consumului de energie primară la nivel mondial, evoluția și prognoza de referință realizată de Agenția Internațională pentru Energie (IEA) evidențiază pentru următoarea decadă o creștere mai rapidă a ponderii surselor regenerabile, dar și a gazelor naturale (care va depăși cărbunele).

Se estimează că, aproximativ un sfert din nevoile de resurse energetice primare, la nivel global, vor fi acoperite în continuare de cărbune. Concomitent cu creșterea consumului de energie va crește și consumul de cărbune, fapt evidențiat și în figura nr. 1.

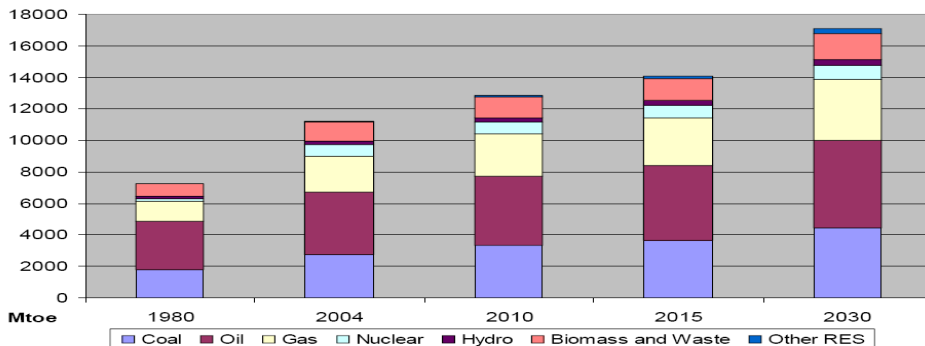

Fig 1. Evoluția cererii mondiale de energie, la nivel mondial

Sursa: WEO 2009, OECD/IEA 2009

Creșterea cererii de energie, combinată cu factori geopolitici, în special situația din Orientul Mijlociu, au determinat în prima decadă a secolului XXI creșterea prețului țițeiului care a indus și creșteri ale prețurilor gazelor naturale.

Un alt factor care a determinat creșterea prețului la produse petroliere pe plan mondial a fost lipsa capacităților de rafinare, problemă care necesită identificarea unor soluții pe termen mediu și lung. La toate acestea s-a adăugat și tendința manifestată de unele state, de suplimentare a stocurilor, pentru a face față situațiilor de criză.

POLITICA ENERGETICĂ A UNIUNII EUROPENE

În conformitate cu Noua Politică Energetică a Uniunii Europene (UE) elaborată în anul 2007, energia este un element esențial al dezvoltării la nivelul uniunii. Dar, în aceeași măsură este o provocare în fața țărilor UE în ceea ce privește impactul sectorului energetic asupra schimbărilor climatice, a creșterii dependenței de importul de resurse energetice precum și a creșterii prețului energiei.

Pentru depășirea acestor provocări, Comisia Europeană (CE) consideră absolut necesar ca UE să promoveze o politică energetică comună, bazată pe securitate energetică, dezvoltare durabilă și competitivitate.

În ceea ce privește securitatea alimentării cu resurse energetice, UE se așteaptă ca dependența de importul de gaze naturale să crească de la 57% la ora actuală, la 84% în anul 2030 și petrol de la 82% la 93% pentru aceeași perioadă.

În ceea ce privește dezvoltarea durabilă, trebuie remarcat faptul că, în anul 2007, sectorul energetic este, la nivelul UE, unul din principalii producători de gaze cu efect de seră. În cazul neluării unor măsuri drastice la nivelul UE, în ritmul actual și la tehnologiile existente în anul 2007, emisiile de gaze cu efect de seră vor crește la nivelul UE cu circa 5% și la nivel global cu circa 55% până în anul 2030. Energia nucleară reprezintă în acest moment în Europa una dintre cele mai mari resurse de energie fără emisii de CO₂. Centralele nucleare asigurau în anul 2007 o treime din producția de electricitate din Uniunea Europeană, având astfel o contribuție reală la dezvoltarea durabilă [4].

În ceea ce privește competitivitatea, piața internă de energie asigură stabilirea unor prețuri corecte și competitive la energie, stimulează economisirea de energie și atrage investiții în sector.

UE este tot mai expusă la instabilitatea și creșterea prețurilor de pe piețele internaționale de energie, precum și la consecințele faptului că rezervele de hidrocarburi ajung treptat să fie monopolizate de un număr restrâns de deținători. Efectele posibile sunt semnificative: de exemplu, în cazul în care prețul petrolului ar crește până la 100 USD/baril în 2030, importul de energie în UE-27 ar costa circa 170 de mld. EUR, ceea ce înseamnă o valoare de 350 EUR pentru fiecare cetățean UE.

Comisia Europeană propune în setul de documente care reprezintă Noua Politică Energetică a UE următoarele obiective:

- reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră cu 30% până în anul 2020, în comparație cu 1990.
- creșterea ponderii energiei regenerabile de la mai puțin de 7% în anul 2006, la 20% din totalul surselor sale de energie până în 2020;
- creșterea ponderii și biocombustibililor la cel puțin 10% din totalul combustibililor utilizați în anul 2020;
- reducerea consumului său global de energie primară cu 20% până în anul 2020.

Dintre țintele în domeniul energetic adoptate de UE prin directive obligatorii pentru statele membre, se menționează:

◆ *Dublarea ponderii resurselor de energie regenerabile în consumul brut de energie al Uniunii de la 6% la 12% în anul 2010.*

◆ *Creșterea ponderii energiei electrice produse din surse regenerabile în totalul consumului de la 14% la 22 % în anul 2010.*

◆ *Creșterea ponderii biocarburanților în transporturi la 5,75% în anul 2010.*

Totodată prin măsuri de creștere a eficienței energetice se așteaptă reducerea consumului de energie cu 20% în anul 2020 față de consumul estimat în lipsa acestor măsuri [2].

Față de provocările cu care se confruntă toți membrii UE, reprezentate de schimbările climatice, creșterea dependenței față de importuri și prețurile mai mari ale energiei, „Politica energetică pentru Europa” se bazează pe trei piloni:

A. Sustenabilitate (dezvoltare durabilă): energia este principalul contribuitor (în proporție de 80% din toate gazele cu efect de seră emise de UE) la schimbările climatice și poluarea atmosferică; este necesară limitarea creșterii globale de temperatură la 2°C în comparație cu nivelurile din era pre-industrială.

B. Securitatea alimentării cu energie: Europa devine tot mai dependentă de importurile de hidrocarburi (petrol și gaze naturale), 50% în prezent și 65-70% în 2030 (în scenariul „business as usual”), antrenând riscuri politice și economice. Se întrevide creșterea importurilor de gaze naturale de la 57% la 84% în 2030 și a celor de petrol de la 82 % la 93%.

C. Competitivitate: UE este tot mai expusă la efectele volatilității prețurilor și creșterilor de prețuri pe piețele internaționale ale energiei și față de concentrarea progresivă a rezervelor de hidrocarburi în câteva grupuri de decizie. UE trebuie să dezvolte o politică energetică prin care să se beneficieze de efectele favorabile ale liberalizării energiei, de realizarea Pieței Interne de Energie, de accelerarea investițiilor în energie, de promovarea eficienței energetice și a surselor regenerabile de energie, toate în favoarea creșterii nivelului de trai și creării de noi locuri de muncă [4].

POTENȚIALUL NAȚIONAL AL SECTORULUI ENERGETIC

Complexul energetic este o ramură de bază a economiei naționale și îndeplinește un rol important în implementarea cu succes a programelor de dezvoltare a economiei naționale, precum și în menținerea stabilității sociale.

Evoluțiile din economia mondială, criză financiară globală, impasul energetic în care s-au aflat țările dependente de gazul rusesc, iar Republica Moldova fiind completamente dependentă de importul rusesc la acest capitol, impun dezvoltarea de mecanisme și pîrghii strategice în a face față dependenței țării față de resursele energetice. Acum, cînd situația în complexul energetic autohton continuă a fi tensionată din cauza eficienței energetice reduse (este de 2,6 ori mai joasă decît în Uniunea Europeană), din cauza lipsei totale de resurse energetice primare autohtone și importului lor în volum de 100%, din cauza nivelului mai mult decît redus de utilizare a surselor de energie regenerabilă, a uzurii avansate a echipamentelor energetice etc., este necesară o nouă direcție de acțiuni la nivelul economiei naționale, asemănătoare cu cea de nivel mondial.

Urmare situației economico-financiare ce s-a creat atît pe scară mondială, cît și în Republica Moldova, problema asigurării energetice a statului rămîne una primordială.

Întru asigurarea stabilității și fiabilității privind aprovizionarea consumatorilor cu energie electrică, pe parcursul anului curent s-a conlucrat cu un șir de organizații internaționale, prin intermediul participării la seminare, ședințe, conferințe, reuniuni, ș.a., dintre care:

- conlucrarea cu secretariatul Comunității Energetice. Asigurarea procesului de aderare a Republicii Moldova la Tratatul de constituire a Comunității Energetice, semnat la Atena la 25 octombrie 2005. La 29 aprilie 2009 de către Ministerul Economiei și Comerțului și Secretariatul Comunității Energetice al Uniunii Europene a fost semnat Memorandumul privind finalizarea negocierilor în vederea aderării Republicii Moldova la Comunitatea Energetică. Ca urmare, a fost întocmit un plan de acțiuni, realizarea căruia va permite Republicii Moldova să devină membru cu drepturi depline la Tratatul Comunității Energetice în Europa de Sud-Est.

Scopul - implementarea acquis - ului comunitar în domeniul energetic și armonizarea legislației naționale cu legislația Uniunii Europene. Pe parcursul anului 2009, au fost elaborate proiectele de lege cu privire la energia electrică și gazele naturale.

- participarea la Grupul Ad-hoc de experți în domeniul renovării rețelelor electrice a statelor membre ale Organizației Cooperării Economice la Marea Neagră.

- participarea la Reuniunea Platformei de cooperare din cadrul Parteneriatului Estic nr.3 „Securitatea Energetică”. Scopul Reuniunii - aprofundarea cooperării Uniunii Europene cu statele din dimensiunea estică (Republica Moldova, Ucraina, Belarus, Georgia, Azerbaidjan și Armenia).

Republica Moldova ca membru al Consiliului Electroenergetic al Comunității Statelor Independente (CSI), a organizat la 24 octombrie 2009 la Chișinău ședința a 36-ea a Comitetului Executiv al Consiliului nominalizat, la care a fost elaborat și înaintat spre examinare proiectul Concepției colaborării statelor membre ale CSI în domeniul energetic.

Întru asigurarea securității energetice prin diversificarea surselor de energie primară a țării, a furnizorilor și căilor de furnizare, s-au întreprins următoarele măsuri:

- pe parcursul anului 2009 de către ÎS “Moldelectrica” au fost procurate materiale și s-au întocmit devizele de cheltuieli cu antreprenorii pentru construcția a 11 km de linie electrică pentru a definitiva proiectul de construcție a liniei electrice de interconexiune între România și Republica Moldova, de 110 kV pe porțiunea Fălciu – Gotești;

- pînă la finele anului curent urmează a fi finalizat studiul de fezabilitate a liniei electrice de interconexiune de 400 kV, Bălți-Suceava.

- pentru sporirea fiabilității LEA de tensiune înaltă vor fi finisate lucrările, legate de reconstrucția substației 330 kV, Bălți, cu substituirea utilajului cu aer comprimat pe utilaj cu hexaflorură de sulf.

- întru modernizarea sistemului de dispecerat central (SCADA) au fost efectuate lucrări de proiectare și reparație a Centrului de dispecerat pentru instalarea tehnicii sistemului SCADA/EMS.

- reabilitarea rețelelor electrice de transport și de distribuție, a utilajului electroenergetic de către ÎS “Moldelectrica”, S.A. „RED Nord”, S.A. „RED Nord-Vest” și Î.C.S. „RED Union Fenosa” S.A., conform planului investițional pe a.2009, care se estimează la suma de 382,125 mln. lei.

- producerea energiei electrice, de către centralele autohtone (malul drept al râului Nistru) va constitui 988,2 mln. kWh în a. 2009, iar în a. 2010 se preconizează – 1087,4 mln. kWh.

Profesionalismul și responsabilitatea colaboratorilor din sectorul termoelectroener-

getic, precum și înaltul nivel de pregătire al utilajului întreprinderilor, au asigurat securitatea energetică a țării și alimentarea consumatorilor cu energie termică în situația dificilă a crizei privind furnizarea gazelor naturale care s-a produs la începutul anului 2009.

Un eveniment important este elaborarea și promovarea proiectului de lege care prevede transmiterea de la administrația publică locală către Agenția Națională pentru Reglementare în Energetică a dreptului de aprobare a tarifului pentru energia termică pentru consumatorii finali. Acesta este primul pas în soluționarea unui complex de probleme din sectorul termoenergetic, care s-au acumulat pe parcursul mai multor ani.

Comparativ cu anii precedenți, în anul 2009 sectorul gazificare al Republicii Moldova a cunoscut un ritm mai lent de dezvoltare din motivul reducerii semnificative a alocărilor din bugetul de stat destinate realizării proiectelor de gazificare.

În pofida acestui fapt, constatăm că anul curent a fost dat în exploatare gazoductul magistral Balți-Ungheni care urmează să aprovizioneze cu gaze naturale un șir de localități din raioanele Sîngerei, Fălești, Telenești și Ungheni, iar în perspectivă va permite înelarea sistemului național de gazificare pe direcția Ungheni-Călărași și Ungheni-Nisporeni.

În anul 2009 au fost realizate un șir de proiecte de gazificare internă în cca 110 localități, respectiv cca 3400 consumatori au fost racordați la rețelele stradale de distribuție a gazelor naturale conform Hotărârii Guvernului Nr.715 din 16.06.2008 *Cu privire la măsurile de accelerare a procesului de gazificare internă a localităților*. Aplicarea actului normativ vizat a permis atingerea cifrei de 620 mii consumatori de gaze naturale pe întreg teritoriul republicii.

De asemenea, în scopul identificării unor variante alternative de aprovizionare cu gaze naturale a consumatorilor din Republica Moldova anul curent a fost lansat proiectul gazoductului Ungheni-Iași. Implementarea proiectului în cauză va presupune construcția unui gazoduct de interconexiune a sistemului național de gazificare cu cel al României pe direcția Ungheni-Iași care eventual va permite livrarea gazelor naturale în ambele sensuri beneficiari urmînd a fi consumatorii din Republica Moldova și România [5, 6].

Concomitent, în scopul creării rezervelor autohtone de gaze naturale Ministerul Economiei a inițiat procedura de colaborare cu finanțatorii externi intru studierea particularităților geologice ale structurilor subterane din sudul republicii vizînd identificarea structurilor rezistente la presiuni înalte ale gazelor conservate și amenajarea pe teritoriul Republicii Moldova a unor depozite de gaze naturale după valorificarea zăcămintelor de hidrocarburi existente. Anul 2011 are toate șansele să devină unul fructuos pentru sectorul energetic al Republicii Moldova prin faptul că anume în acest an se creează o conjunctură foarte favorabilă pentru edificarea temeliei unei dezvoltări durabile a sectorului energetic în Republica Moldova. Șansa de a deține președinția Comunității Energetice în formula unei noi guvernări oferă Republicii Moldova un nou statut și o nouă motivație de a contribui la sporirea securității energetice a țării și de a participa la o piață energetică bazată pe principii de echitabilitate și avantaje reciproce. Printr-o abordare consecventă a problemelor din sectorul energetic, o conlucrare eficientă între structurile responsabile și vizate din acest sector și valorificarea tuturor oportunităților care se creează în anul 2011, realizările pot fi cu adevărat temeinice. În Programul de activitate Integrare Europeană: Libertate, Demo-

crație, Bunăstare pentru 2011-2014 Guvernul își asumă asigurarea securității și eficienței energetice prin următoarele obiective:

- Diversificarea surselor de aprovizionare cu energie primară;
- Valorificarea tuturor oportunităților oferite de Tratatul Comunității Energetice, inclusiv prin transpunerea directivelor UE în domeniul energetic și atragerea investițiilor în sector;
- Interconectarea sistemului electroenergetic al Republicii Moldova la rețeaua europeană a operatorilor de sistem și de transport al energiei electrice ENSTOE;
- Susținerea modernizării sistemului energetic în vederea utilizării eficiente a resurselor energetice și reducerii intensității energetice în economie, în special în domeniul agriculturii;
- Promovarea conservării energiei, în special prin elaborarea și susținerea financiară a programelor de reabilitare termică a edificiilor;
- Integrarea Republicii Moldova în piața europeană energetică, prin corelarea politicilor, armonizarea reglementărilor în domeniul energetic, aderarea la organizațiile specializate europene și atragerea investițiilor europene în sector;
- Consolidarea capacității instituționale a autorității de reglementare în domeniul energetic;
- Asigurarea transparenței și a bunei guvernări în sectorul energetic;
- Asigurarea viabilității și posibilității de dezvoltare a sistemului termoelectric prin restructurarea economică, instituțională și tehnică a acestuia;
- Atragerea investițiilor în infrastructura energetică a țării prin crearea parteneriatelor dintre sectoarele public și privat;
- Asigurarea funcționalității Agenției pentru Eficiență Energetică și crearea Fondului pentru Eficiență Energetică;
- Reducerea intensității energetice și a consumului de energie în toate domeniile economiei naționale prin aprobarea și implementarea Programului național de eficiență energetică 2020.

Sunt apreciable aceste sarcini dar mult mai importante sunt acțiunile ulterioare, costul acestora și mecanismele prin care vor fi realizate obiectivele propuse.

Concluzii. Având în vedere dezvoltarea într-un ritm accentuat al omenirii, din punct de vedere demografic cât și al dezvoltării tehnice, consumul de energie electrică a crescut într-un ritm alert fapt care pune întrebări serioase referitoare la asigurarea resurselor energetice la nivel planetar.

Pe plan internațional și național, situația actuală a sectorului energetic prezintă următoarele particularități și aspecte:

Evoluții și provocări globale în sectorul energetic :

- ◆ *Cererea mondială de energie va crește cu 50% iar cea de petrol cu 46 % în 2030 față de 2003;*
- ◆ *Rezervele mondiale de petrol asigură consumul pînă în 2040, iar de gaze naturale pînă în 2070;*
- ◆ *Rezervele mondiale de huiă asigură o perioadă de peste 200 de ani de exploatare;*

◆ *Dependența energetică a Uniunii Eeuropene va duce la creșterea importului de gaze naturale de la 57 % (actual) la 84% în anul 2030 , iar de petrol de la 82 % (actual) la 93% în anul 2030;*

◆ *Cererea de energie și de resurse energetice primare pe plan internațional ia în calcul: creșterea prețului al energiei pe termen lung , îmbunătățirea eficienței energetice , creșterea ponderii surselor regenerabile și diversificarea surselor de alimentare cu energie primară.*

Obiective ale dezvoltării sectorului energetic (ipoteze și prognoze) :

◆ *Creșterea relativ constantă a consumului național de energie, cu circa 3 % pe an;*

◆ *Creșterea exportului de energie electrică după anul 2015;*

◆ *Încurajarea utilizării surselor regenerabile, cu atingerea țintei de 33 % din consumul intern brut de energie al anului 2010, de 35 % în anul 2015 și de 38 % în anul 2020;*

◆ *Utilizarea combustibililor solizi (tehnologii curate) și reducerea folosirii celor lichizi și gazoși;*

◆ *Realizarea unei balanțe energetice excedentare, după 2012, producție mare față de consum.*

Referințe bibliografice

1. **Baltag Al., Baltag D.** *Securitatea energetică a Republicii Moldova: alternative viabile*, nr.3, Chișinău: IDIS „Viitorul”, 2009, - 58 p.

2. Planul de Acțiuni UE-MOLDOVA. <http://www.europa.md>, vizitat la 10.12.2012

3. Raport despre activitatea Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică în anul 2009.

4. *Raport informativ privind politicile naționale în domeniul eficienței energetice și surselor regenerabile de energie*, raportat de către Instituția națională participantă / Oficiul Schimbarea Climei, Ministerul Ecologiei și resurselor Naturale, iunie, 2009.

5. www.anre.md, vizitat la 11.12.2012

6. www.mec.gov.md, vizitat la 12.12.2012

gribincea@mail.ru

Prezentat la 20 decembrie 2012

PROBLEMELE METODICE ALE SFEREI TURISMULUI DIN REPUBLICA MOLDOVA

Tatiana CHIRILĂ, doctor în economie, conferențiar universitar, IRIM
Iurii CROTENCO, doctor habilitat în economie, conf.univ., IRIM

Rezumat

În acest articol autorii evidențiază problemele cu care se confruntă turismul la etapa actuală, analizând aspectele metodice ale funcționării domeniului în economia Republicii Moldova. Evidențind potențialul turismului, autorii expun recomandări practice orientate către sporirea eficienței acestei sfere a economiei naționale.

Cuvinte-cheie: *turism, metodologia, metoda, sfera turistică din Moldova.*

METHODICAL PROBLEMS IN THE FIELD OF TOURISM FROM REPUBLIC OF MOLDOVA

Tatiana CHIRILĂ, IRIM
Iurii CROTENCO, IRIM

Abstract

In this article, the authors emphasize the issues faced by tourism sector in the current period, emphasizing methodical aspects of the sector functioning in the economy of Republic of Moldova. Emphasizing tourism potential, authors propose practical recommendations to increase the efficiency of the sector in the national economy.

Keywords: *tourism, methodology, touristic sphere in Moldova*

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ТУРИСТИЧЕСКОЙ СФЕРЫ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Введение. Для глобальной системы международного туризма 2012 год ознаменовался, несмотря на продолжающийся мировой финансово-экономический кризис, дальнейшим ростом на 4% и преодолением психологической планки в 1,035 млрд. международных туристических прибытий. Общая сумма поступлений от международного туризма в мировой экономике превышает 3 млрд. долл. США в день. В настоящее время на долю международного туризма (путешествия и пассажирские перевозки) приходится 30 % мирового экспорта услуг и 6 % от общего объема экспорта товаров и услуг. Туризм как экспортная категория занимает четвертое место в мире после экспорта топлива, химикатов и продуктов питания и в то же время - первое место во многих развивающихся странах [14]. В свою очередь в Молдове поступления от международного туризма составляют 22% экспорта услуг и 6% от общего объема экспорта товаров и услуг. Это практически соответствует глобальным показателям. Однако в мире средний доход от одного международного туристического прибытия составляет около 1,3 тыс. долл. США, а по данным Национального банка Молдовы на одно международное туристическое прибытие приходится в среднем около 18,1 тыс.

долл. США, при выездных расходах на одного молдавского путешественника в 2,2 тыс. долл. США. Столь значительные различия данных НБМ с информацией ЮНВТО и Евростата предполагает необходимость более углубленного исследования состояния организации системы национального туризма и его соответствия нормативной базе международного сообщества.

Информационная база и методология исследования. Исследование методологии туристической деятельности в Республике Молдова проводилось на материалах ЮНВТО (Всемирной туристической организации), агентства по туризму Республики Молдова и национального бюро статистики Молдовы за 1990-2012 годы. Изучалась нормативно-регулирующая база индустрии туризма. Методика научного исследования основывается на методах системного исследования, анализа и синтеза, методах средних величин и анализа динамических рядов, табличном и графическом методах анализа.

Результаты исследования. В современных механизмах проведения научного исследования основополагающее место и значение занимают термины методология и метод.

Понятие «методология» характеризуется значительным количеством определений. Оно приводится в философских, политических, социологических, экономических, толковых и иных словарях. Среди всего многообразия определений выделим два: методология – это учение об организации деятельности [12, с.29-40], учение о научном методе познания; принципы и способы организации теоретической и практической деятельности, а также совокупность методов, применяемых в какой-нибудь науке [13]. Исходя из классификации видов экономической деятельности, мы считаем возможным выделить методологию трудовой, профессиональной, практической деятельности в сфере товарного производства и методологию в сфере услуг (наука, искусство, религия, просвещение, здравоохранение). Практическая сторона применения понятийного аппарата «методология» и «метод» в сфере туризма находят свое выражение в совокупности нормативно-регламентирующей документации по организации деятельности туристической индустрии.

В законе «об организации и осуществлении туристической деятельности» Республики Молдова (2006 год) приводится определение индустрии туризма. Это - совокупность видов экономической и коммерческой деятельности, направленной на оказание туристических услуг, соответствующих классификационным стандартам, осуществляемой структурами по размещению и питанию, предоставлению транспортных услуг, проведению конгрессов и конференций, санаторно-курортного лечения и спортивного назначения, развлекательными комплексами, справочными туристическими бюро, туроператорами и туристическими агентствами [1]. При всех недостатках данного определения, оно в основном описывает составные элементы собирательной отраслевой группировки «туризм» с точки зрения международных организаций. Соответственно методологическую основу туризма в Молдове составляют кодексы, законы, указы, постановления, распоряжения, распоряжения и регламенты органов законодательной и исполнительной власти страны. При этом

в исполнительной власти выделяется национальный компонент и составляющая нормативной базы органов местного публичного управления.

За последние 15 лет в Молдове приняты Концепция развития туризма в Республике Молдова до 2005 года (1997 год), законы «о туризме» (2000 год) и «об организации и осуществлении туристической деятельности» (2006 год), Стратегия устойчивого развития туризма на период до 2015 года (2003 год), Национальная программа в области туризма «Винный путь в Молдове» (2004 год) и т.д. Национальная программа «Молдавское село» (2005-2015 гг.) предусматривает активизацию развития сельского туризма в Молдове. Деятельность гостиниц, ресторанов, транспорта, иных элементов индустрии туризма регламентируется широкой гаммой нормативных материалов (кодексы, законы, постановления правительства, решения органов центральной исполнительной власти и местного публичного управления и др.). Однако углубленный анализ функционирования национальной системы туризма свидетельствует о наличии значительных проблем.

Таблица 1. Динамика туристских потоков в Молдове за 1990-2012 гг.
(тысяч человек)

Показатели	1990	1991	1995	2000	2005	2010	2012
Международный туризм	386,7	505,1	104,1	51,4	82,3	126,2	159,6
• прибытия	257,5	357,3	32,8	19,0	25,1	9,0	12,8
• убытия	129,2	147,8	71,3	32,4	57,2	117,2	146,8
Внутренний туризм	16,4	26,7	70,5	35,6	34,4
Всего посетителей	386,7	505,1	120,5	78,1	152,8	161,8	194,0

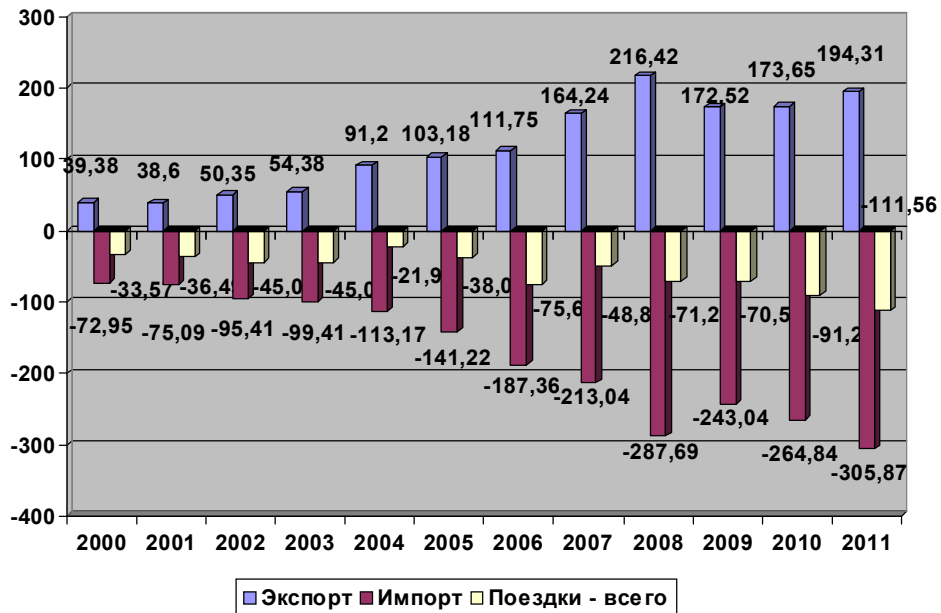
* По хозяйствующим субъектам, осуществляющими туристическую деятельность на основании лицензии по туризму. По данным национального бюро статистики Молдовы за соответствующие годы. [16, p.147-148]

В Республике Молдова общее число посетителей (международного и внутреннего) туризма в 2012 году составило 194,0 тыс. человек, против 161,8 тыс. человек в 2010 году, 78,1 в 2000 году и 120,5 в 1995 году (см. табл. 1). Общее число внутренних туристов в 2012 году составило 34,4 тыс. чел., против 35,6 в 2010 году и 70,5 в 2005 году. Численность только международных туристов (прибытия и убытия) составила в 2012 году 159,6 тыс. чел., против 386,7 тыс. чел. 1990 году и 505,1 тыс. человек в 1991 году [10; 16, p.147-148].

Особо отметим, негативное влияние международного туризма Молдовы на платежный баланс страны. Это отражается и в цифрах международного движения туристов в Молдове, где в 2012 году въездные (входящие, экспортные) туристы составили 12,8 тыс. чел., а выездные (исходящие, импортные) – 146,8 тыс. чел. В самом платежном балансе страны отрицательное сальдо по статье «туризм» (превышение импорта над экспортом) стабильно с 2000 года (см. рис. 1).

Современный международный туризм Республики Молдовы характеризуется следующими факторами:

- ◆ Стабильной ориентацией на импорт туристических услуг с постоянным

Составлено авторами по данным НБМ за соответствующие годы.

Рис. 1. Баланс услуг путешествия (travel) платежного баланса Молдовы за 2000-2011 годы, млн. долларов США

отрицательным платежным балансом по статье «путешествия» достигшим за 2000-2012 годы суммарно почти 700 млн. US\$.

♦ Низкой долей экспорта туристических услуг (8% в количестве международных туристических прибытий, и 39% в структуре платежного баланса по статье «путешествия»). В общей структуре национального туристического потока доля международных туристических прибытий составляет около 2% общего числа туристо-дней.

♦ Туристическая нагрузка на 1000 жителей Молдовы в 40 раз меньше, чем в среднем в мире, в 43 раза ниже, чем в России и около 20 раз ниже, чем в Румынии.

♦ Увеличением числа гостиниц и уменьшение количества номеров и мест в них. Невысоком индексе использования вместимости номерного фонда (20-25%). Количество гостиничных мест в Молдове на 1000 жителей в 80 раз меньше чем в Польше [9, с.119].

♦ Слабой туристической и общей экономической инфраструктурой страны, в том числе транспортной составляющей (автомобильные дороги, железнодорожная сеть, аэропорты, водная инфраструктура). Так, 2012 году Международный Аэропорт Кишинэу обслужил 1220,5 тыс. пассажиров [7], в то время как в 1970 году количество только отправленных Молдавским управлением гражданской авиации пассажиров составляло 718 тыс. человек. В 1986 году было

отправлено 807 тыс. пассажиров с коэффициентом использования пассажирских кресел в обоих направлениях в 92,9%, что предполагает расчетный показатель пассажиропотока в 1985 году на уровне 1492,9-1614,0 тыс. человек или на 22-32% выше уровня 2012 года.

◆ Недостаточной государственной поддержкой туристического сектора национальной экономики по таким составляющим государственного воздействия как налоговая, таможенная, кредитная и финансовая политики.

В целом при сравнении с другими странами сфера современного туризма Молдовы развивается противоречиво и недостаточно эффективно. Это предполагает необходимость углубленного исследования механизмов управления туризмом на национальном уровне и в первую очередь методологической составляющей государственного воздействия на туристическую среду.

В соответствии с законом Республики Молдова «Об организации и осуществлении туристической деятельности» (2006 год) туризм представляет собой «совокупность отношений и явлений, вытекающих из перемещения и пребывания лиц, путешествующих за пределами своей обычной среды в течение менее одного года в целях иных, чем осуществление оплачиваемой деятельности в посещаемом месте» [1]. В законе, также как и в предшествующем ему законе «О туризме» (2000 года), туризм определен как одна из приоритетных областей национальной экономики (в редакции 2000 года – «отраслей»). Такой подход законодателей соответствует важности туризма в мировой экономике и его роли в системе глобального хозяйства. Однако, по нашему мнению, данное положение (о приоритетности) слабо подкрепляется реальными мерами управленческого обеспечения развития туризма в Молдове. В первую очередь это касается административных мер менеджмента туристической сферы.

Следует отметить непрерывные изменения в организационной системе управление национальной сферой туризма. В настоящее время центральным органом управления туристической сферы является Агентство по туризму Республики Молдова. Положение об агентстве, структура центрального аппарата, список подведомственных учреждений агентства туризма утверждены постановлением правительства № 851 от 21 декабря 2009 г. [5]. В современной структуре правительства среди 16 министерств страны не нашлось места «приоритетной области национальной экономики». Это особенно странно, в связи с тем, что ранее в Молдове уже действовал государственный департамент Молдовы по туризму (1991 год), национальное агентство по туризму (2000 год) и департамент по развитию туризма (2003 год), которые показали необходимость более представительного руководства туризмом на уровне министерства. Более того, с 2005 по 2009 годы в Молдове действовало министерство культуры и туризма по аналогии с подобными структурами в соседних странах. В Румынии с 2000 года действовало Министерство туризма (с декабря 2009 года Министерство регионального развития и туризма), в Украине с 2006 года – Министерство культуры и туризма (с декабря 2010 года – Министерство инфраструктуры Украины). Отметим, что министерства туризма действуют в таких туристически-ориентированных странах как Израиль, Египет, Тунис, Бразилия и др. Деятель-

ность министерств направлена на эффективное привлечение туристов в страну, привлечение инвестиций, рост прибытий и доходов от туризма.

Эффективная организационная структура позволяет охватить весь спектр управленческих функций (планирование, организация, координация, стимулирование и контроль). При этом значительное место должно принадлежать стратегическим методам и механизмам управления национальной туристической сферой. В первую очередь следует сформировать стройную систему стратегического планирования развития национального и регионального туризма (концепция, стратегия, программы и планы). Однако в этом направлении в Молдове наблюдается ряд проблем. В частности в настоящее время туризм Молдовы не располагает концепцией развития на среднесрочный и долгосрочный период. Принятая в 1997 году Концепция развития туризма в Республике Молдова была ограничена сроками до 2005 года [2]. Несмотря на значительные недостатки концепции, основное ее достоинство состояло в наличии утвержденного, хотя и несовершенного подхода к системной деятельности по развитию туризма в стране. По нашему мнению необходимо разработать и утвердить современную концепцию развития туризма в стране до 2020 года, а возможно и до 2030 года.

Важную роль в развитии методологических основ механизма управления национальным туризмом призваны играть такие, разрабатываемые на базе концепции, инструменты административного воздействия как стратегии, стратегические планы и программы. Действующая в Молдове Стратегия устойчивого развития туризма на период до 2015 года была утверждена постановлением правительства страны №1065 от 2 сентября 2003 года [4]. Стратегия вобрала в себя самые современные на тот период знания и тенденции в сфере организации национальной туристической среды. Однако со временем выявился ряд проблем в структуре стратегии, организации ее выполнения, путях и формах развития и адаптации к современным требованиям стратегического управления. Существует мнение, что стратегия, как по форме, так и по содержанию далека от оптимальной. Проблемы стратегии заложены в нее с первых строк. В частности в предисловии (п.1.1.) и введении (п.1.2.) даны определения цели стратегии и конечной цели стратегии, которые существенно различаются. Более того, в стратегии выделена самостоятельная часть (раздел 3. Цели), содержащая перечисление 10 целей. Столь многоцелевую направленность стратегии сложно признать рациональной не только из-за ее многообразия, но также из-за терминологической непроработанности определений.

Так, в предисловии целью стратегии определено «создание адекватной базы для интегрированного, сбалансированного и устойчивого развития в Республике Молдова внутреннего и международного туризма, приносящего значительную культурную и социально-экономическую пользу стране и ее сообществам» (статья 1.1.). По нашему мнению это определение, с одной стороны, нелепо догружено рассуждением о роли туризма в экономике как «приносящего значительную культурную и социально-экономическую пользу стране и ее сообществам». Причем почему-то ограничились лишь культурной и социально-экономической пользой. С другой стороны, целью провозглашено «создание

адекватной базы развития туризма». При этом совершенно обоснованно не уточняется, какая именно адекватная база имеется в виду: институциональная, законодательная, нормативно-регламентирующая, материально-техническая, социально-экономическая или иная. Однако в данном случае проблема не только в адекватности или неадекватности базы (а может быть основы) развития туризма. Хотя и это весьма важно. Проблема в том, что отдельно взятая стратегия является всего лишь одним из звеньев (элементов) формирования механизмов стратегического регулирования системой удовлетворения запросов потребителей в услугах в области туризма и путешествий, как жителей Молдовы, так и лиц, ими не являющимися. В результате реальная современная рыночная цель оказалась заменена размытым, слабо аргументированным определением с примесью командно-административного ностальгии по адекватной базе. По нашему мнению, целью стратегии должно быть «создание механизма удовлетворения потребностей национальных и зарубежных путешественников в услугах и товарах туристического потребления».

В статье 1.2. закона (Введение) определена конечная цель стратегии. Она состоит в том, чтобы «туризм не оказывал отрицательного воздействия на природный и антропогенный туристский потенциал Республики Молдова, а сохранял его на благо будущих поколений». Это безусловно важное положение. Однако оно не может являться конечной целью (миссией) стратегии по ряду обстоятельств.

Во-первых, не оказывание отрицательного воздействия на природный и антропогенный туристский потенциал Республики Молдова, и сохранение его на благо будущих поколений не может быть определено как стратегическая цель. Это, по нашему мнению, скорее задача и, соответственно, располагающаяся где-то на третьем уровне иерархии стратегического целеполагания. Существует мнение что, сохранение имеющихся туристских достопримечательностей для будущих поколений является условием устойчивого развития туризма. Это кстати закреплено в разделе 3 «цели» стратегии. Однако конечная цель стратегии (статья 1.2) и условие устойчивого развития туризма (раздел 3) не могут нести единую смысловую нагрузку, как это представлено в стратегии.

Во-вторых, не оказывание отрицательного воздействия на природный и антропогенный потенциал и сохранение этого потенциала в полном объеме, является заранее нереализуемой задачей. Это доказано всей практикой исторического развития общества, альтернативностью принимаемых решений (особенно в рыночной экономике) и концепцией экономического рационализма в условиях ограниченности благ (природных и антропогенных). Воздействия, в том числе отрицательного невозможно избежать в развивающихся системах. Также как нельзя сохранять и сохранить природные и антропогенные объекты в неизменной форме. Такой статичный, неизменный, во многом аморфный, лишенный динамики подход к созданию и развитию туристической среды сформировал мощный механизм торможения национальной и региональной сферы путешествий и экскурсий.

Также неприемлемой представляется нам определение в качестве стратегического ориентира (и тем более элемента конечной цели стратегии) положения о «сохранении на благо будущих поколений». Это еще одна попытка

законсервирования, замораживания на перспективу современного состояния объекта. По нашему мнению, ориентиром должно быть развитие и совершенствование процесса, «преумножение на благо будущих поколений», что приведет к безусловным реконструкции, модернизации, и совершенствованию.

В-третьих, некорректна сама постановка проблемы в части «не оказывал воздействия». Целесообразно говорить о снижении негативного воздействия туризма на окружающую среду, оптимизации и рационализации данного процесса и т.п., но никак ни о полном искоренении (отсутствии) отрицательного воздействия.

В-четвертых, данное определение выдергивает из всей совокупности объектов потенциального отрицательного влияния туризма лишь небольшую часть, а именно только «природный и антропогенный туристский потенциал Республики Молдова». В результате за пределами стратегического регулирования оказались проблемы трансграничного отрицательного влияния туризма в Молдове на сопредельные страны и бассейн Черного моря, а также воздействия соседей на туристическую среду отдельных национальных дестинаций; деградации общей национальной инфраструктуры под воздействием туризма; большого набора отрицательных последствий для населения, других видов деятельности, отраслей, территорий и экономики страны в целом от развития туризма и др.

Более того, в стратегии отсутствует само определение туристического потенциала страны (как кстати и в законе «Об организации и осуществлении туристической деятельности»). Вместе с тем одна из частей стратегии названа «Республика Молдова - туристское назначение. Существующий потенциал» (раздел 2). Однако собственно туристский потенциал страны представлен в этом разделе крайне скудно. Отсутствует ряд элементов туристической сферы, формирующих территориальную систему туристического потенциала и ее составляющие. Среди них не оказалось, например, туристических операторов и агентств, структур питания, проведения конгрессов и конференций, спортивного назначения, развлекательных комплексов, центров по изготовлению и торговле товарами народных промыслов, справочных туристических бюро, культовых объектов, парковок и др. Вообще антропогенные компоненты туристического потенциала страны крайне слабо представлены в разделе 2. В частности, описание туристический потенциал следовало бы расширить за счет археологических памятников и комплексов, архитектурных памятников, мемориальных памятников и комплексов, памятников техники и искусства и др.

Важно отметить, что ориентация только на природный и антропогенный туристский потенциал привела к тому, что за пределами определения оказались национальное, региональное и местное «туристическое достояние». В целом Стратегия построена по произвольному признаку формирования разделов. Так, в ней не выделяется ряд видов туризма определенных Всемирной туристской организацией как перспективные на период до 2020 года, а сегодня до 2030 года (Tourism Towards 2030. Progress report). В структуре Стратегии не нашли своего отражения вопросы места и роли туризма в экономической системе Республики Молдова. Следовало охватить стратегией проблемы питания туристов, развития экскурсионного дела, объектов и средств развлечения, спортивного назначения и др.

Следовало увязать прогнозную часть Стратегии с материалами Всемирной туристической организации. Трехстрочные таблицы прогноза с ничем не обоснованными показателями представляются достаточно условными. Следовало учесть тенденции и темпы роста, достигнутые отраслью за последние минимум 7 лет. Прогноз должен охватывать все составляющие туризм виды деятельности, в том числе транспорт, связь, гостиничное хозяйство, систему питания, рекреационную сферу и пр. Положительным моментом Стратегии является прогноз прироста туризма на период до 2015 года в трех вариантах: низкий прирост, средний прирост и оптимальный прирост для последующих периодов. Однако по неясным причинам оптимальным признан наиболее оптимистичный прогноз, характеризующийся максимальными значениями темпов прироста.

Методологически неверным считаем принятие глубины прогноза в стратегии до 2015 года. Базовый прогноз Всемирной туристской организации разработан до 2020 года, а новая его редакция уже до 2030 года. Более того, за основу представленных в Стратегии прогнозов для Республики Молдова по информации ее разработчиков были приняты глобальный уровень прироста по прогнозу Всемирной туристской организации (ВТО) «Туризм-2020 год» и расчеты Всемирного совета по путешествиям и туризму (WTTC) до 2010 года [6, раздел 8], с которыми стратегия методологически не стыкуется. Сомнение вызывает формулирование основ стратегии на базе пассажиропотоков Кишиневского аэропорта, когда воздушный транспорт не является приоритетным в структуре транспортного обеспечения туристов в Республике Молдова и доля его продолжает снижаться.

По мнению разработчиков стратегии, Республика Молдова может добиться успехов в туризме путем создания новых продуктов в рамках следующих приоритетных форм туризма: сельский, экологический, виноградно-винодельческий, лечебно-оздоровительный, культурный и деловой туризм. В то же время Всемирная туристическая организация (UNWTO) на период до 2020 года определяет несколько иные перспективные направления туристской деятельности [8, с.244-253]. Все это предполагает необходимость коренной переработки стратегии устойчивого развития туризма в Молдове на принципиально новых методологических принципах, учитывающих современные тенденции развития международного туризма. Анализ взаимодействия отдельных методологических и методических (инструктивных) материалов привел к выводам о наличии некоторых несоответствий.

Так, выделяют три основные составляющие туристической сферы: внутренний, входящий и исходящий туризм. Всемирная туристическая организация (ЮНВТО) дает следующие определения:

- внутренний туризм – путешествие жителей какой-либо страны (региона), по своей стране (региону);
- въездной туризм — прибытие и путешествие по какой-либо стране (региону) лиц, не являющихся ее жителями (жителями региона);
- выездной туризм — выезд и путешествие жителей какой-либо страны (региона) по другой стране (региону) [15, с.17-18].

В законе Республики Молдова «Об организации и осуществлении

туристической деятельности» эти составляющие туристической сферы имеют следующие характеристики:

внутренний туризм - перемещение резидентов Республики Молдова внутри страны в туристических целях;

международный туризм - совокупность отношений и явлений, вытекающих из перемещения и пребывания в туристических целях резидентов одной страны в качестве посетителей другой страны. Международный туризм включает в себя входящий и исходящий туризм;

входящий туризм - прием иностранных граждан, посещающих страну в туристических целях со сроком пребывания более 24 часов;

исходящий туризм - перемещение резидентов одной страны за ее пределами в туристических целях в течение более 24 часов [1].

Как видим, определения закона Республики Молдова не в полной мере соответствуют определениям данным ЮНВТО. Основное различие заложено в понятиях житель (ЮНВТО) и резидент (закон Республики Молдова). Резидент достаточно сложное понятие и слабо соотносится с туризмом. Это можно проследить на примере инструкции Министерства финансов Республики Молдова №11 от 4 сентября 2001 года «О порядке исчисления и уплаты в бюджет земельного налога и налога на недвижимое имущество».

Согласно инструкции Министерства финансов резидент Республики Молдова это:

а) любое физическое лицо, которое соответствует одному из следующих требований:

- ◆ имеет постоянное местожительство в Республике Молдова, в том числе:
 - находящееся на лечении, отдыхе, учебе или в командировке за рубежом;
 - являющееся должностным лицом Республики Молдова, находящимся при исполнении служебных обязанностей за рубежом;

- ◆ находится в Республике Молдова не менее 183 дней в течение налогового года;

б) любое юридическое лицо или индивидуальное предприятие, крестьянское (фермерское) хозяйство, деятельность которого организуется или управляется в Республике Молдова либо основным местом осуществления деятельности которого является Республика Молдова.

Подтверждение того, что физическое лицо является резидентом Республики Молдова, осуществляется налогоплательщиком посредством следующих документов:

- удостоверения личности или паспорта, в которых указано постоянное местожительство в Республике Молдова, или

- справки(ок), выданной(ых) органом(ами) местного публичного управления Республики Молдова, органами Министерства внутренних дел Республики Молдова, наделенными функциями учетного документирования населения, а также экономическими агентами - резидентами Республики Молдова, которая(ые) подтверждает(ют), что работник находился на территории Республики Молдова не менее 183 дней в течение налогового года [3].

Ни один из перечисленных параметров пункта «а» определения резидента не может быть применен к туристам. Вне данного понятия «резидента»

оказываются не только иностранные граждане, но и лица без гражданства, находящиеся на территории Молдовы и путешествующие как внутри страны, так и за рубеж. Поэтому считаем более обоснованным использование в законе общепринятых международных определений. Международная классификация также предполагает аналогию понятий «туризм» и «путешествие». Более того, дается определение именно путешествию, а туризм приравнивается к нему. Отметим, что Всемирный экономический форум также в своем отчете о конкурентоспособности рассматривает сферу путешествий и туризма [17].

Также следует отметить, что национальные инструктивные материалы (документы) не в полной мере соответствуют определениям закона. В частности, это касается определений входящему и исходящему туризму, данным Национальным бюро статистики Республики Молдова (НБС). Так, в методологии НБС по разделу туризм, выделяют прибывших в страну и выехавших посетителей [10]. Однако в Указаниях по заполнению статистической формы № 1–тур «Туристическая деятельность туристических агентств и туроператоров» уже приводятся определения въездного и выездного туризма. В частности, в строке 03 формы № 1–тур въездной туризм определяется как количество иностранных граждан прибывших в Республику Молдова в туристических целях. В строке 09 формы № 1–тур выездной туризм представлен как перемещение резидентов Республики Молдова за ее пределами в туристических целях [11]. Также несоответствуют нормам закона определения, данные НБС терминам «экскурсант», «внутренний туризм» и «организованный туризм». Несовпадение этих формулировок закона с определениями НБС особенно странно в связи с тем, что по ряду положений документы НБС полностью соответствуют определениям закона «Об организации и осуществлении туристической деятельности». Так, полностью соответствуют определениям закона понятия «туристическое агентство», «туристический пакет», «туристический оператор». Очевидно, что этих несоответствий, разночтений не должно быть.

Значительные проблемы выявлены нами также при анализе национальной методологической базы размещения, питания, транспорта и других видов деятельности индустрии туризм Молдовы. Все это в совокупности создает механизм торможения в развитии приоритетной сферы национальной экономики. Проведенные нами SWOT-анализ, также выявил ряд уязвимых мест национальной туристической сферы на региональном рынке путешествий и экскурсий. Важной стороной научного метода, его неотъемлемой частью для науки и практики, является требование объективности, исключающее субъективное толкование результатов. Утверждения, даже исходящие от авторитетных учёных и специалистов, не должны приниматься без должной независимой проверки. Эта проверка (экспертиза) должна проводиться с документированием результатов исследования, обеспечивая доступность для всего сообщества исходных данных, методик и результатов. При этом в социально-экономической сфере должна быть обеспечена доступность исследовательского материала не только для узкого круга ученых или отобранных специалистов, а именно для всего сообщества, включающего независимых экспертов и неправительственные организации. Это позволяет критически оценить степень адекватности (валидности) разработан-

ных методик и нормативных материалов по отношению к нормативам международного сообщества в сфере развития туризма.

Выводы

1. Развитие национальной туристической системы не соответствует тенденциям глобальной экономики и европейского региона.

2. Методологический аппарат туристической среды не дает инициативы к росту и развитию туризма и путешествий на уровне страны, территорий, населенных пунктов и предпринимательских кругов (в том числе индивидуальных и семейных предприятий).

3. Существуют определенные проблемы в формировании структуры стратегического механизма планирования туристической среды, организации ее выполнения, путях и формах развития и адаптации к современным требованиям стратегического управления. В стране нет туристической концепции, практически не используются программно-целевые методы организации отдельных видов туристической деятельности (размещение, питание, транспорт, развлечение, спорт, лечебно-санаторное обслуживание, деловой и религиозный туризм и т.д.).

В целях улучшения сложившегося положения необходимо

- Разработать новую нормативную, в том числе законодательную базу организации туристической деятельности, соответствующую современному уровню развития туристической индустрии во всем ее многообразии и адаптированную к требованиям международных организаций.

- Привести формулировки определений отдельных национальных документов в соответствие с нормами закона и международными положениями, в частности, определений ООН, ЮНВТО и Евросоюза. В частности, обоснованным представляется использование в законе принятых международных определений, например, не «резидент» (закон Молдовы), а «житель» (ЮНВТО).

- Разработать и утвердить современную концепцию развития туризма в стране до 2020 года и 2030 годов.

- Осуществить коренную переработку стратегии устойчивого развития туризма в Молдове.

- Превышение туристами, прибывающими в Молдову, среднемировых показателей расходов в 14 раз вряд ли можно признать отражением реальным положения. Значительные расхождения данных НБМ с информацией ЮНВТО и Евростата в части расходов одного туриста требует дополнительного более углубленного исследования состояния организации системы национального туризма и его соответствия нормативной базе международного сообщества.

Совершенствование методологической базы туристической индустрии позволит, по нашему мнению трансформировать ее в один из основополагающих элементов инновационной, а в перспективе и креативной экономики, формирующейся в условиях сложной модели экономического развития с совокупностью взаимодействия эндогенных и экзогенных факторов.

Литература

1. Об организации и осуществлении туристической деятельности в Республике Молдова. Закон Республики Молдова № 352-ХVI от 24 ноября 2006 года. // Официальный монитор Республики Молдова, 2007, №14-17, 2 февр.
2. Концепции развития туризма в Республике Молдова до 2005 года. Постановление правительства Республики Молдова №. 912 от 08.10.1997. // Официальный монитор Республики Молдова, 1997, №074, 13 нояб.
3. О порядке исчисления и уплаты в бюджет земельного налога и налога на недвижимое имущество. Инструкция Министерства финансов Республики Молдова №11 от 4 сентября 2001 года. // Официальный монитор Республики Молдова, 2001, № 126-128, 19 окт.
4. Об утверждении Стратегии устойчивого развития туризма в Республике Молдова в 2003-2015 годы. Постановление правительства №1065 от 02.09.2003. // Официальный монитор Республики Молдова, 2003, № 196-199, 12 сент.
5. Положение об организации и функционировании Агентства туризма. <http://www.tourism.gov.md/index.php?pag=sec&id=95&l=ru>.
6. Strategia de dezvoltare durabilă a turismului în Republica Moldova în anul 2003-2015 – Chișinău, 2003.- 74 p.
7. Aeroportul Internațional Chișinău. Результаты экономической деятельности Кишинёвского Аэропорта за январь 2013 года. 4.02.2013. <http://www.airport.md/news-ru/5406>.
8. **Грибинча А.И., Кротенко Ю.И.** Стратегия развития туризма в Молдове как элемент стабилизации и роста экономики страны // USM. Studia universitatis. Seria „Științe exacte și economice”. 2007, №2. с. 244-253.
9. **Кротенко Ю.И.** Международный туризм Молдовы и проблемы его развития. – Кишинев: УЛИМ, 2008, - 202с.
10. Национальное бюро статистики Республики Молдова. Методология. Туризм. <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ru&id=351&id=2271>.
11. Национальное бюро статистики Республики Молдова. Формы статистической отчетности 2010. Туризм. Nr. 1-tur „Туристическая деятельность туристических агентств и туроператоров”. http://www.statistica.md/public/files/Formulare_statistice_2010/Turism/Nr_1_tur.pdf.
12. **Новиков А.М., Новиков Д.А.** О предмете и структуре методологии. // Мир образования - образование в мире, 2008, № 1.
13. **Ожегов С.И., Шведова Н. Ю.** Толковый словарь русского языка. <http://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=14342>
14. Поступления от международного туризма превысили 1 триллион долларов США в 2011 г. Press Release. PR 12027. 07.05.2012. <http://media.unwto.org/ru/press-release/2012-05-08/postupleniya-ot-mezhdunarodnogo-turizma-prevysili-1-trillion-dollarov-ssha>
15. Экономика и организация туризма. Международный туризм / Е.Л. Драчева, Ю.В. Забаев, Д.К. Исмаев и др.; под ред. И.А. Рябовой, Ю.В. Забаева, Е.Л. Драчевой. — 2-е изд., стер. — М. : КНОРУС, 2005. — 576 с.
16. **Sîrodoev Igor.** Turismul în Republica Moldova. Studiu de geografie umană. - Chișinău, 2002. - 188 p.
17. World Economic Forum. Travel and Tourism Competitiveness Report. 2011. <http://www.weforum.org/videos/travel-and-tourism-competitiveness-report-2011>.

csa_tania@yahoo.com; crotenco@mail.ru

Prezentat la 20 decembrie 2012

MOTIVAȚII ECONOMICO – FINANCIARE ALE CORPORAȚILOR INTEGRATE ÎN ECONOMIA GLOBALĂ

Tatiana CHIRILĂ, doctor în economie, IRIM

Rezumat

Actualmente apariția companiilor globale nu este doar o posibilitate teoretică, ci o realitate care ne aparține și care va însoți dezvoltarea viitorului. Integrarea economico - financiară explică desigur raționalitatea acestor amprente. Toate acestea vizează consolidarea puterii economice a societății și asigurarea competitivității cu succes pe piața mondială, caracterizată prin creșterea dinamismului economic.

Cuvinte-cheie: *companie integrată, globalizare economică, corporație transnațională*

THE ECONOMIC AND FINANCIAL MOTIVATIONS OF THE INTEGRATED CORPORATION IN THE GLOBAL ECONOMY

Tatiana CHIRILĂ, IRIM

Abstract

The occurrence of the global companies is not a theoretical possibility but a reality that we belong to and which will accompany the development of humanity in the future. Rationality puts, of course, in its footprint on economic - financial explanation of integration. All this aims to enhance the economic strength of the company and to ensure the successful competitiveness on the global market, characterized by increasing economic dynamism.

Keywords: *integrated company, economic globalization, transnational corporations*

Introducere. Coordonarea la nivel global rămâne o prioritate a strategiilor corporative, cu toate că specialiștii din domeniu se confruntă cu o mulțime de contradicții referitoare la tipologia strategiilor pe care o companie integrată trebuie să o adopte. Unii specialiști nu consideră globalizarea piețelor ca fiind o realitate, în timp ce alții, privesc strategia globală ca strategia viitorului, care va promova companiile de succes. Apariția firmelor globale în prezent, nu mai este o teorie, ci o practică care ne aparține și care accelerează dezvoltarea noastră.

Evoluția economică și tehnologică caracterizată printr-un număr mare de activități care depășește granițele naționale este cunoscută cu denumirea „*globalizare*”. Globalizarea economică este un termen de strategie care se referă la apariția unor piețe internaționale, caracterizate prin anumite tipuri de fluxuri internaționale: fluxuri de bunuri și servicii, de persoane, de capital, de informații și tehnologii. Conceptele și teoriile globalizării sunt din cele mai diverse.

Profesorul de la Harvard Business School, Theodore Levitt, a semnalat pentru prima dată existența unui fenomen, și anume globalizarea piețelor lumii explicând din punct de vedere teoretic standardizarea la nivel global, afirmând că „*Lumea este pe cale să devină o piață comună, în care oamenii, indiferent de unde sunt, doresc să aibă aceleași produse și stiluri de viață. Companiile globale trebuie să treacă peste deosebirile particulare dintre țări și culturi și să se concentreze asupra satisfacerii nevoilor universale*” [5]. Economistul considera că noile tehnologii din domeniul telecomunicațiilor și transportului au avut o mare contribuție la creșterea omogenității pieței mondiale.

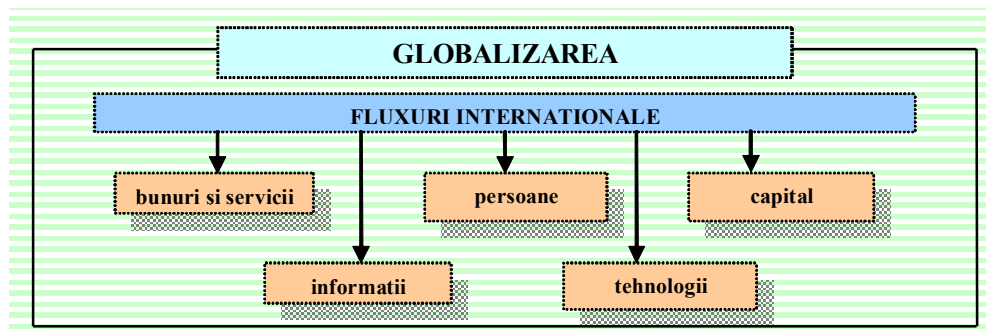

Figura 1. Fluxurile internaționale ale globalizării

Sursa: Elaborat de autor

Metode și material aplicat. În studiul de față au fost utilizate atât metode cantitative, cât și calitative. Metodele cantitative au facilitat obținerea de informații în urma cuantificării unor date statistice cu privire la situația socio-economică, prin prisma variabilelor determinante ale procesului de globalizare. Metodele calitative au permis o analiză a temei abordate, cu detalii asupra specificului procesului de globalizare în ansamblu, dar și a motivațiilor economico – financiare ale corporațiilor integrate în economia globală ce îl definesc. Din acest ultim punct de vedere, am înclinat spre realizarea unei analize flexibile a temei alese pentru prezenta cercetare. Astfel, utilizarea unei metode de cercetare de tip calitativ conferă analizei un grad mai mare de mobilitate, permițându-mi înțelegerea și definirea procesului de globalizare și în determinarea elementelor de schimbare a direcțiilor socio-economice în societățile moderne.

Rezultate obținute și discuții. Actualmente globalizarea se află la o etapă calitativ nouă a dezvoltării economiei mondiale, care are un impact major asupra sistemelor economice naționale. Apărută datorită noilor tehnologii și modernizării societății, aceasta a dus la modificări esențiale ale mecanismului de creștere economică. Prin urmare, punctul forte al globalizării sunt tehnologiile și inovațiile, în special în sectoarele transporturilor și telecomunicațiilor, care au impulsionat optimizarea relațiilor dintre producătorii aceleiași industrii din diferite părți ale lumii și au contribuit la crearea entității globale care a dus la ascensiunea creșterii economice în plan global.

În acest context, se constată că nu producția materială a stat la baza creșterii economice, ci implementarea și utilizarea noilor tehnologii bazate pe modernizarea producției, crearea și valorificarea noilor piețe. Desfacerea și deservirea producției fabricate peste granițe presupune crearea de către firmele producătoare a unei rețele corespunzătoare pentru deservire, desfacere, și mai ales, prelungirea procesului de producție. În economia actuală această distincție se impune continuu, pe măsură ce complexitatea operațiunilor derulate de către companiile integrate, se accentuează, în condițiile diversificării activității, fiind marcate de controlul unificat al tuturor aspectelor producției industriale din materii prime prin distribuirea de produse finite [6].

Noile schimbări calitative țin tot mai mult de prezența din ce în ce mai activă a corporațiilor transnaționale, operațiuni care condiționează nu doar creșterea la scară

globală a globalizării financiare, dar și sporirea proceselor integraționiste referitor la investițiile străine directe. Corporațiile transnaționale fiind în prezent subiecți de bază ai economiei mondiale și relațiilor economice internaționale realizează mai mult de jumătate din PIB-ul mondial în țările de origine și în filialele lor străine, revenindu-le 2/3 din comerțul internațional și transferul de capital internațional, precum și 4/5 din schimbul de tehnologii internaționale. Majoritatea corporațiilor transnaționale sunt concentrate în industriile prelucrătoare, în special construcție de mașini, industria produselor chimice, farmaceutice și tranzacții imobiliare.

Prezența acestor companii este benefică pentru economia unei țări contribuind la crearea de locuri de muncă, venituri din impozite și taxe la buget, reprezintă o sursă de capital care poate atrage și alte capitaluri, contribuie la stabilitatea și încrederea în mediul economic și politic al unei țări, oferind credibilitate în fața altor investitori străini și a organismelor financiar-bancare internaționale: Fondul Monetar Internațional, Banca Internațională de Reconstrucție și Dezvoltare, Banca Europeană de Investiții, Fondul European de Cooperare Monetară etc.

Constatăm cu regret că dintre corporațiile transnaționale care activează în țara noastră, foarte puțini investesc în capacități de producție, majoritatea fiind importatori și distribuitori de bunuri și servicii.

Actualmente, pe plan mondial aproximativ o treime din capitalul fix productiv aflat în proprietate privată este deținut de corporațiile integrate transnaționale. Dacă ne referim la capitalul uman și cel inovațional, acesta nu poate fi naționalizat și gestionat de o forță unică. Fundamentul teoretic al acestor cecetări este factorul-munca a lui D.Ricardo în legea avantajului comparativ¹ și legea generală a echilibrului a lui J.B.Say. Savanții susțineau ideea că țările vor face comerț eficient și că orice neajunsuri temporare în cerere sau ofertă se vor corecta automat.

Teoria avantajului comparativ relativ, fundamentată de D.Ricardo și-a păstrat valoarea teoretico-metodologică până în prezent. În viziunea economistul P.A.Samuelson chiar dacă una din două regiuni este absolut mai eficientă în producerea tuturor bunurilor față de cealaltă regiune, dacă fiecare dintre ele se specializează în produsele pentru care are un avantaj comparativ, atunci comerțul va fi reciproc profitabil, pentru ambele regiuni [1].

E discutabil dacă instituțiile de reglementare trebuie să se abțină de la intervenția lor în economie, după cum susținea Adam Smith [2]. În condițiile actuale, cum arată experiența țărilor dezvoltate, are loc nu minimizarea, ci evoluția rolului statului în economie. Acesta își diversifică funcțiile în sfera marketingului strategic, planificării macroeconomice, creării institutelor necesare sau perfecționării celor existente, dezvoltării capitalului uman și răspândirii cunoștințelor în societate. Neîndeplinirea acestor funcții de către stat în perioada anilor '90 în condițiile lipsei unei infrastructuri dezvoltate de

¹ Legea avantajului comparativ spune că fiecare individ, firmă, regiune sau națiune are de câștigat dacă se specializează în producerea acelor bunuri sau servicii pentru care are un cost al oportunității scăzut și schimbă ceea ce produce cu bunuri/servicii pentru care are un cost al oportunității ridicat.

piață a dus la formarea unui fenomen necunoscut până atunci – *pseudoeconomie de piață* (termen tot mai des întâlnit în literatura de specialitate), fenomen care include atât neajunsurile economiei planificate de stat cât și avantajele celei de piață.

În absența unei alternative coerente, firmele transnaționale lipsite de apartenență statală creează rețele globale de producție, comerț și finanțe, practic fără concurență. Corporațiile se extind, investesc și cresc, concentrând și mai multă bogăție în posesia unui număr restrâns de magnați. Aceștia se integrează în alianțe cu guvernele țărilor de origine din Europa, America de Nord, Japonia și cu instituții internaționale, precum: Organizația Mondială a Comerțului, Banca Mondială, Fondul Monetar Internațional, Organizația Națiunilor Unite etc. pentru a influența legile și instituțiile locale, naționale, internaționale, și împreună, modelează un sistem internațional în care fac comerț și dirijează o lume, în care devin din ce în ce mai puțin responsabili față de culturile, comunitățile și statele naționale în care activează. La temelia acestei realități se află veridicitatea inevitabilă a scopului invadator al corporațiilor: *maximizarea profiturilor* [3]. Companiile transnaționale controlează toate aspectele legate de management, marketing, finanțare, cercetare, dezvoltare și producție. Toate acestea sunt coordonate la nivel global și depășesc interesele și puterile statului național.

Structurile transnaționale au apărut în rezultatul evoluției continue a agenților economici. Dacă în secolul XIX în calitate de agent economic era întreprinderea, care fiind privită prin prisma teoriei clasice reprezenta o unitate de antreprenoriat armonizată la legile concurenței de piață, la fel ca și întreprinzătorul individual, atunci în secolul XX întreprinderea a devenit doar o unitate materială – parte componentă a firmei. Potrivit concepției instituționale, firma spre deosebire de întreprinzător reprezenta o instituție socială ce administra resursele nu doar pe baza metodelor de piață, dar lua în calcul metodele de planificare și organizare, reducând astfel costurile tranzacționale.

Ulterior, în secolul XXI agenții economici au devenit așa numitele rețele de antreprenoriat – grupe de firme cu relații contractuale de lungă durată, relații de proprietate formale și neformale. Firma rămâne doar o verigă financiară independentă a rețelei. Din componența ei se exclud subdiviziunile adăugătoare și de deservire, menținându-se doar acele business-unități care corespund competențelor fundamentale ale firmei. În rețea se formează un centru logistic care gestionează fluxurile de mărfuri-materiale. Firmele rețelei, de asemenea, sunt concentrate la sistemul unic informațional, ce asigură schimbul reciproc de informație și transferul know-how. Potrivit economiei evoluționiste, rețeaua este un sistem ce se adaptează cel mai bine la schimbările continue ale pieței globale.

Astfel, pe măsură ce mediile economice naționale și locale se integrează în economia globală, se observă că marile corporații devin unitățile de coordonare ale actualelor relații economice internaționale. Iar odată cu deschiderea spre exterior a economiilor naționale se dovedește a fi avantajos ca corporațiile să profite de diferențele existente între regiuni și localități în ceea ce privește *potențialul pieței, resursele umane, standardele pentru încadrarea în muncă, salarizarea, impozitele, reglementările ecologice și facilitățile locale de infrastructură*. În rezultat, asemenea firme pot să-și distribuie operațiunile la scară mondială, astfel încât să fabrice produse acolo unde costurile sunt cele mai mici, să le vândă acolo unde sunt piețe mai profitabile și să transfere profiturile obținute acolo unde fiscalitatea este cea mai scăzută.

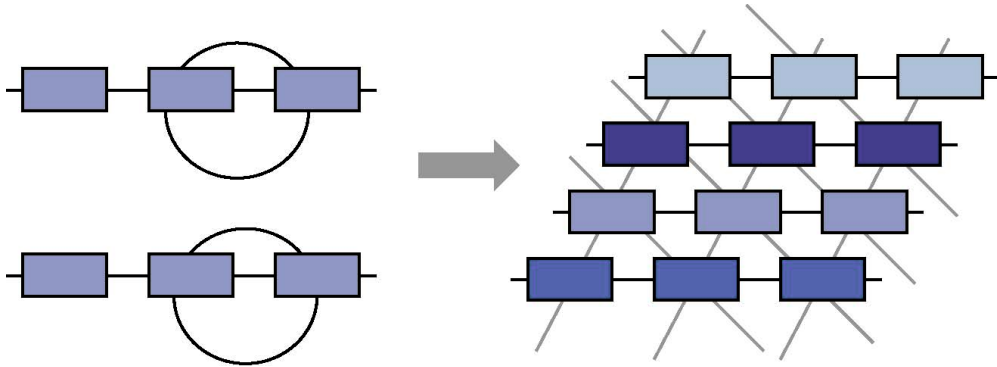

Figura 2. Evoluțiile mediului economic global au favorizat trecerea de la modelul teoretic al sistemelor, la economia globală bazată pe rețele

Sursa: Porter, M., From Competitive Advantage to Corporate Strategy, Harvard Business Review

În condițiile actuale corporația tradițională nu asigură nivelul necesar de planificare, deoarece este nevoită să se orienteze nu pe eficiența producției social-economice, dar pe așteptările acționarilor, care doresc creșterea capitalizării pieței prin orice metode. În același timp există diverse riscuri legate de neperformanța instituțiilor de drept, gradul mic de încredere între participanții din mediul de afaceri și tradițiile de reglare a litigiilor, aflate la început, care pot apărea în business. Această situație prevede o atenție deosebită în elaborarea unui management adecvat al sistemului de tranzacții, astfel dezvoltarea structurilor de gestionare, sporirea mijloacelor de protejare a intereselor părților sunt capabile să schimbe esențial atractivitatea investițională a agenților economici respectivi. Modelul cel mai evident pentru astfel de situație se poate regăsi în corporațiile integrate, adică organizarea tranzacțiilor în interiorul unei firme prin intermediul sistemului ierarhic de control administrativ în cazul proprietății comune. În acest caz, adaptarea la condițiile diferitor afaceri decurge mai simplu, deoarece relațiile de proprietate unice creează necesitatea maximizării venitului brut.

Potrivit analizei efectuate, în economia de piață, ponderea costurilor tranzacționale reprezintă în mediu 50-60 % din produsul național net, pe când ponderea costurilor tranzacționale în costurile totale ale întreprinderilor este de la 1,5 până la 5 % în cazul piețelor tradiționale, iar odată cu intrarea pe piețele noi de desfacere acestea sporesc până la 10-15 %.

În țările cu pseudo-economie nivelul înalt al costurilor tranzacționale se datorează faptului că până în prezent nu este elaborat un mecanism de interacțiune viabil între instituțiile statului și agenții economici. Corporațiile integrate pot fi în prezent una din cele mai eficiente și de perspectivă căi de minimizare a acestor costuri în condițiile economiei mondiale contemporane, care pot influența creșterea competitivității, eficiența business-unităților.

Putem remarca că actualmente, structura economică a devenit mult mai complicată – unde se evidențiază nu doar macroeconomia (funcționarea economiei ca un sistem întreg) și microeconomia (compartimentul producătorilor începători), dar și mezoeconomia (funcționarea corporațiilor integrate). În acest context, reliefăm trecerea la un

nivel superior și menționăm termenul de megaeconomie – lanțuri tehnologice integrate la nivel global. Deoarece dreptul și cultura corporativă de abia se consolidează, comportamentul managerilor de vârf devine unul special. Aceste direcții prezintă obiecte de cercetare de sine stătătoare. Anume, nivelul mezeconomic este veriga care unește celelalte niveluri ale economiei globale și în consecință: studierea legilor de funcționare și reglementare devine obiectul unei cercetări detaliate a științei economice contemporane. Cel mai răspândit tip de structură mezeconomică este corporația integrată caracterizată prin trăsături specifice:

♦ *întreprinderea integrată în corporație monopolizează ciclul complet de producere în ramura respectivă;*

♦ *în cadrul corporației integrate se realizează o politică unică investițională, financiară, de producere și marketing.*

Exemplu clasic de corporație integrată poate fi holdingul - societatea care deține majoritatea acțiunilor membrilor grupei și ca rezultat determină strategia activității. În același timp sub incidența termenului de corporație integrată nimeresc nu doar întreprinderile care dispun de o structură mai mult sau mai puțin rigidă și stabilă din punct de vedere al formalităților controlului, dar și grupuri de întreprinderi, gestiunea cărora se realizează prin intermediul relațiilor neformale. Exemplu de astfel de structuri pot fi alianțele strategice – asociații de întreprinderi care au relații de proprietate și nu au o structură de gestiune. În realitate, alianțele strategice dispun de toate caracteristicile specifice corporațiilor integrate. Corporațiile contemporane integrate în alianțe strategice aparțin unui sistem ce transformă formele concurenței de piață.

În acest context, pe piața mondială se observă un tip nou de agenți economici: corporațiile integrate. Acestea stăpânesc lanțul tehnologic interramural global și gestionează în același timp aproape toate etapele formării și utilizării produsului, incluzând chiar și oferirea consumatorilor a serviciilor financiare, de engineering, consulting etc. Sfera serviciilor este transformată într-o sferă a activității corporațiilor producătoare, din care se sustrag o parte tot mai impunătoare de venituri.

Și țara noastră are nevoie de relații economice internaționale noi pentru depășirea problemelor economice care vizează stabilizarea dezvoltării forțelor productive și asigurarea unei creșteri economice calitative. Recunoașterea asociațiilor integrate ca subiect de bază al gestiunii în economia globală necesită schimbări esențiale în politica economică națională și asigurarea unui cadru legal. În Republica Moldova la nivel de stat a fost recunoscut rolul structurilor economice integrate odată cu adoptarea legii *Cu privire la grupele financiar-industriale*, în anul 2000. Cu regret apariția acestora în masă mai întârzie din cauza lipsei unui aflus de capital în industria autohtonă.

Cadrul legal reprezintă un reper solid în vederea dezvoltării oricărei activități. În cazul respectiv trebuie inițial revăzută politica antimonopol, concepția dezvoltării businessului mic și mijlociu. Este necesară adoptarea unei legi despre holdinguri și nu un regulament provizoriu adoptat, care ar permite fondarea lor nu doar în baza pachetului de control al acțiunilor, dar și în baza drepturilor companiilor mamă asupra know-how și altor proprietăți intelectuale.

Un alt aspect important este faptul că o corporație poate fi privită ca un portofoliu de active productive, care generează fluxuri de numerar. Pentru unele companii acestea sunt

filiale cu activități înrudite sau nu. Activele productive se adaugă la portofoliu prin integrare și sunt îndepărtate din cadrul companiei prin filiale. Acestea se pot realiza prin:

vânzarea de active („selloff”) – de obicei o filială, către o companie independentă sau conducerii firmei (acest caz fiind cunoscut sub numele de achiziție divizională – „divisional buyout” – și este similar unui MBO „management buy-out” sau LBO „leverage buy out”), în schimbul altor acțiuni și/sau numerar. Motivațiile sunt diverse, precum: renunțarea la o unitate neprofitabilă, plata unui preț mai mare, concentrarea activităților sau colectarea de lichidități pentru nevoi interne;

distribuire de acțiuni („spinoff”) – acțiunile unei filiale sunt distribuite acționarilor firmei, fie sub forma plății unor dividende, fie printr-o tranzacție complexă numită plan de aranjament. În această situație, fiecare acționar deține atât acțiuni ale noii companii, cât și acțiuni ale firmei rămase. Argumentele unei astfel de tranzacții gravitează în jurul câștigurilor rezultate pentru acționarii firmei prin: deplasarea riscului, optimizarea contractelor de management sau printr-o primă de claritate/transparență referitoare la activitatea și performanța filialei [4].

La părerea autorului, o motivație economico-financiară de eficiență a mediului de afaceri este alipirea firmelor la lanțul tehnologic, care presupune prezența unui efect sinergetic pozitiv. Această sumă sistemică ia suplimentar în calcul efectele interacțiunii dintre elementele sistemului de influență a factorilor mediului extern.

Nu trebuie să pierdem însă din vedere că sinergia nu este în mod obligatoriu pozitivă. Ea poate fi și negativă, adică combinarea a două sau mai multe firme valorează mai puțin decât suma valorilor fiecăreia dintre ele. Pe de altă parte, dimensiunea mare a companiei ridică numeroase probleme de gestiune: rigiditate, inerție, dispersarea eforturilor etc. De fapt există un prag al eficienței combinării a două sau mai multe firme din perspectiva mărimii portofoliului, care dacă este depășit, dezavantajele vor anula beneficiile.

Motivația principală a celor mai multe integrări cu firme este de a crește valoarea firmei rezultate sau combinate, prin valorificarea oportunităților din noul mediu de afaceri, cu scopul sporirii competitivității și a performanțelor economice prin reducerea costurilor, diversificarea riscurilor, precum și prin valorificarea altor avantaje specifice. Toate acestea însumate pot fi rezumate la valoarea suplimentară – beneficii sinergetice, care rezultă din asocierea capitalurilor (bancar și industrial). Efectele sinergetice includ: economiile de scală, diversificarea, creșterea economică, adaptarea mai eficientă la nevoile consumatorilor, tinzând spre optimal în balanța stabilității veniturilor și a asumării unui anumit grad de risc.

Concluzii. Motivațiile economico-financiare ale corporațiilor integrate sunt diverse. Raționalitatea își pune desigur amprenta asupra justificărilor economico – financiare ale integrării, dar ea este de cele mai multe ori dublată de intuiție și instincte investiționale ale celor implicați. Din punctul de vedere al firmei achizitoare, integrarea este privită ca decizie de maximizare a valorii firmei și a profitului, decizie fundamentată pe analiza alternativelor de creștere externă a firmei, pe considerentele că opțiunile de creștere internă ar antrena costuri superioare. Toate acestea se realizează cu scopul de a potența forța economică a companiei și de a o încadra cu succes în concurența pe o piață globală tot mai dinamică.

Schimbările de mediu au implicat un ritm accelerat al liberalizării și globalizării piețelor și le-au oferit companiilor motive multiple pentru a se uni. Astfel, pe măsură ce granițele naționale devin mai fragile, iar tehnologiile avansează firmele au tendința de a înainta. Pentru consolidarea poziției lor pe piață, companiile caută să fuzioneze cu alte companii, parteneri în afaceri sau chiar rivale. Impactul pe care acestea îl au asupra investitorilor și antreprenorilor locali nu trebuie să fie unul negativ, să îi sufocă sau să îi elimine de pe piață. Este avantajoasă prezența investițiilor străine și corporațiilor sonore cât mai numeroase în țara noastră, dar o atenție deosebită trebuie acordată totuși capitalului autohton. Varianta optimă pentru autorități o reprezintă un echilibru între companiile multinaționale mari și firmele dezvoltate de antreprenorii locali încurajați prin legislația corespunzătoare.

Referințe bibliografice

1. **Paul A. Samuelson.** *Economie Politică*, Editura Terra, București, 2002
2. **Adam Smith.** *Bogăția Națiunilor*, Volumul IV, Cap. 2, citat după <http://www.eumed.net>
3. **Aurel V. David.** *Sociologia națiunilor*, Editura, Tempus Dacoromânia Comterra, București, 2004
4. **Halpern P., J. F. Weston și E. F. Brigham.** *Finanțe manageriale*, Editura Economică, București, 1998
5. **John Quelch, Rohit Deshpande Editors.** *The Global Market "Developing a Strategie to Manage Across Borders"*, Jossey-Bass A Wiley Imprint 989 Market Street, San Francisco, www.josseybass.com CA 94103-1741, ISBN 0-7879-6857-9, 2004
6. **Dicționarul Merriam-Webster Online.** www.merriam-webster.com/dictionary, vizitat la 6.12.12

csa_tania@yahoo.com

Prezentat la 20 decembrie 2012

MIGRANȚII MUNCITORI ȘI INTEGRAREA LOR ÎN REPUBLICA SLOVACĂ ÎN PERIOADA CRIZEI ECONOMICE

Ludmila GOLOVATAIA, doctor în științe economice, IRIM

Rezumat

Articol este dedicat problemelor muncitorilor migranți și integrării lor în societate-gază, Republica Slovacă. Este aratat cât de mult guvernul slovac evidențiază problemele de migrare și integrare a muncitorilor străini. În 2009 a fost adoptată o strategie națională pentru integrarea migranților, iar în 2010 a fost revizuită strategia generală a politicii de migrare pînă la 2020. Acesta este un document de bază pentru dezvoltarea unei politici moderne și intenționate a guvernului Republicii Slovacia. Lucrarea demonstrează disponibilitatea țării de a armoniza politica privind migrarea cu țările din Uniunea Europeană și să dea dovadă de solidaritate cu principiile de bază și procedurile UE în gestionarea migrației.

Cuvinte-cheie: *migrarea forței de muncă, integrarea economică, politica de migrare, piața de muncă.*

LABOUR IMMIGRANTS AND THEIR INTEGRATION IN SLOVAK REPUBLIC IN THE PERIOD OF ECONOMIC CRISIS

Ludmila GOLOVATAIA, IRIM

Abstract

The article deals with the problems of labor migrants and their integration into the host society, i.e. Slovakia. It shows how the Slovak government highlights the issues of migration and integration of foreign workers. In 2009 it was adopted a National Strategy regarding the integration of migrants, and then it was revised in 2010. This Strategy is valid until 2020. It is the basic document for the development of a modern and purposeful policy of the government. The paper demonstrates the readiness of Slovakia to harmonize migration policies with the countries of the European Union and to show solidarity with the basic principles and procedures of the EU in managing the migration.

Keywords: *labor migration, economic integration, migration policy, labor market.*

ТРУДОВЫЕ МИГРАНТЫ И ИХ ИНТЕГРАЦИЯ В СЛОВАЦКОЙ РЕСПУБЛИКЕ В ПЕРИОД ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА

Введение. Исторически миграция представляет собой социальное явление, существенно влияющее на политику, экономику, безопасность страны, ее социальные аспекты, изменяя состав населения в принимающих и отправляющих странах. В одно и то же время миграция может быть источником конфликтов и способствовать развитию. В любом случае это явление, влияет на будущее отдельных стран. Поэтому миграция требует системного подхода, квалифицированного, грамотного управления и эффективного контроля. Положение, которое складывается на рынке труда, оказывает существенное влияние на общественную жизнь, на ее ход. От того как меняется ситуация на рынке труда и его параметры, зависит общее настроение основной массы населения, ее материальное и

моральное состояние, которое в свою очередь влияет на политическое и социальное состояние общества. Но с другой стороны, сам рынок труда подвергается сильнейшему воздействию со стороны постоянно меняющихся общественных потребностей, вследствие изменений в политических и социальных структурах, в том числе из-за динамичных потоков трудовых мигрантов.

Методология исследования и информационная база. Для написания данной статьи был изучен широкий перечень теоретических и практических источников литературы, использовался собирательный метод исследования, сравнительный и метод описательной статистики, обработаны эмпирические данные.

Практическая ценность работы заключается в том, что рекомендации и выводы, сделанные в ней, могут использоваться в разработке миграционной и интеграционной политики в Республике Молдова, беря во внимание опыт Европейского Союза и в частности Республики Словакии.

В последние годы, доля мигрантов среди населения Словакии является самой низкой в Европейском союзе и составляет 0,6%, несмотря на то, что число иностранных граждан, легально проживающих в стране, растет. Словакия остается страной транзита для потока мигрантов из Восточной Европы и Азии. Из-за экономического кризиса в 2008 году тенденция роста трудовой миграции в Словакии была замедлена. Но словацкое правительство продолжает уделять повышенное внимание вопросам миграции и интеграции. Так в 2009 году была принята Национальная стратегия по интеграции мигрантов, а в 2010 году была пересмотрена общая стратегия миграционной политики с перспективой до 2020 года. Она является базовым документом и служит основой для развития современной и целенаправленной политики правительства страны в области миграции. Этот документ демонстрирует готовность Словакии согласовывать свою политику в области миграции со странами в рамках Европейского Союза и проявлять солидарность по отношению к основным принципам и порядку деятельности ЕС в управлении процессами миграции.

В реализации этой политики продолжает принимать активное участие Международная Организация по Миграции (МОМ), особенно в области интеграции мигрантов и помощи добровольному их возвращению домой. Другим важным направлением в реализации этой политики остается борьба с торговлей людьми, поскольку страной происхождения жертв остается Словакия. Министерство внутренних дел Словакии в партнерстве с МОМ задействовано в оказании помощи жертвам торговли людьми, а также в проведении профилактических мероприятий среди неблагополучных групп населения.

В соответствии с национальными интересами, целью миграционной политики, является создание надлежащих условий в области легальной миграции, принимая во внимание приоритеты, потребности и возможности страны в отношении приема мигрантов, и их последующей интеграции в общество. Для этого необходим эффективный пограничный контроль передвигающихся лиц и борьба с нелегальной миграцией. Словакия выражает готовность предоставлять убежище мигрантам, а также участвовать в развитии партнерства со странами их происхождения и транзита, и таким образом повысить качество жизни жителей Словацкой Республики.

Миграционные политики стран происхождения мигрантов и принимающих стран должны уделять самое пристальное внимание целому ряду основополагающих глобальных проблем при разработке соответствующих стратегий. Несмотря на разную динамику трудовой миграции, проблемы тех и других стран, безусловно, отличаются, но некоторые из них являются общими для обеих категорий. Это касается, например, защиты трудящихся-мигрантов и необходимости межгосударственного взаимодействия, особенно для предотвращения или сокращения нерегулярной миграции. Дифференцирующее и часто дискриминирующее влияние законодательства, политики и программ, разработанных для разных групп трудящихся-мигрантов — мужчин и женщин. Необходимо создавать такие условия, чтобы сделать миграцию взаимовыгодной.

Страны происхождения мигрантов, находящиеся на разных стадиях экономического развития, также сталкиваются с общими проблемами. В первую очередь это касается сложностей оптимизации преимуществ организованной трудовой миграции, особенно в процессе освоения новых рынков, в стремлении увеличить долю денежных переводов по формальным каналам, а также минимизировать влияние отрицательного эффекта на внутренний рынок, где растет отток эмиграции квалифицированной рабочей силы. Для решения проблем трудовой миграции этим странам необходимо развивать соответствующие структуры, институциональный потенциал и обеспечивать межведомственное взаимодействие.

Проблемы стран принимающих мигрантов связаны с определением, оценкой и прогнозом нехватки рабочей силы, как более, так и менее квалифицированной. Перед должностными лицами стоит задача провести анализ национального рынка труда, чтобы понять, может ли иностранная рабочая сила хотя бы частично компенсировать неблагоприятные демографические тенденции, такие как сокращение трудоспособного населения и как результат - неблагоприятное воздействие этого на социальное обеспечение следующих поколений.

Другой нелегкой задачей является принятие мер, препятствующих эксплуатации трудящихся-мигрантов на рабочих местах и в обществе в целом. Имеется в виду дискриминация и ксенофобия среди местного населения. Необходимо, чтобы экономическая миграция активно контролировалась и гибко управлялась. Демографическая среда Словакии, а именно рынок труда и система социального обеспечения в значительной степени зависят от притока человеческого капитала извне. В условиях глобальной конкуренции за таланты и высококвалифицированный труд, необходимо активно искать и создавать предпосылки для их прибытия в Словакию. Поэтому политика страны будет направлена на активную поддержку и трудоустройство экономических мигрантов из третьих стран, в соответствии с потребностями национальной экономики и рынка труда в получении и использовании высококвалифицированных специалистов, научных работников, и других мигрантов по мере необходимости. Это и является ключевым моментом в концепции документа под названием Minerva 2.0 – Словакия в первой лиге. Для этих целей совершенствуется сбор и обработка данных о рынке труда, создаются списки дефицитных профессий, которые регулярно обновляются[1].

Помимо оценки ситуации на рынке труда, необходимо целенаправленно развивать деятельность в области различных прав: проживания, трудоустройства мигрантов, предпринимательской деятельности, образования, получения медицинской помощи. Созданы соответствующие структуры и подразделения в государственной Администрации, которые несут ответственность за определенные участки в пределах своей компетенции.

В целях разработки и обеспечения эффективной миграционной политики стране необходимо:

- ◆ облегчить процесс выдачи виз и вида на жительство, посредством улучшения координации деятельности между представительствами и соответствующими департаментами миграционной полиции, используя информационные и коммуникационные технологии, а также постоянно совершенствуя языковые навыки сотрудников миграционной полиции, которые имеют прямой контакт с иностранцами.

- ◆ установить экономические миграционные правила при выдаче так называемой «Словацкой карты» (модификация Голубой Карты ЕС) квалифицированным и высококвалифицированным иммигрантам. Разработать балльную систему, которая будет служить гибким инструментом при определении приоритетов в получении этих карт отдельными категориями иммигрантов.

- ◆ регулярно анализировать потребности национальной экономики и экономический вклад отдельных групп экономических мигрантов.

- ◆ существенно обновить законодательную базу и создать предпосылки для создания более гибких форм въезда и пребывания мигрантов.

- ◆ совершенствовать правовую базу, разрешающую въезд мигрантов на рынок труда, их участие в сезонных работах, временную и циркулирующую миграцию, краткосрочные формы занятости, и т.д.

- ◆ в связи с особым характером программы «Au-Pair», позволяющей сочетать работу и учебу, установить методы контроля над лицами этого статуса, и обеспечить им социальные права,

- ◆ закрепить права и обязанности мигрантов, в том числе социальные гарантии и доступ отдельных групп к услугам здравоохранения.

- ◆ разработать перечень требований, связанных с признанием достигнутого образования, квалификации и профилактики такого явления как «утечка мозгов»

- ◆ обеспечение контроля предоставленных документов и выявление поддельных;

- ◆ разработка и исполнение жилищной политики, позволяющей мигрантам быть мобильными на территории страны, что обеспечит им наиболее подходящее размещение.

- ◆ осуществление тщательного контроля над мигрантами, с целью профилактики их нелегального пребывания, трудоустройства и осуществления предпринимательской деятельности;

- ◆ предоставление мигрантам равных прав и условий труда, включая уровень заработной платы и социального страхования;

- ◆ создание информационных и консультационных центров для мигрантов

и в стране-доноре с целью лучшего их информирования об условиях въезда, получения вида на жительство, пребывания и условий труда [2].

Сегодня в Европейском Союзе проблема интеграции иммигрантов в принимающих странах является одной из приоритетных. Политика интеграции является неотъемлемой частью глобального подхода к миграции. Это непрерывный, долгосрочный и динамичный процесс, требующий взаимного уважения и признания прав и обязанностей легальных мигрантов и коренных жителей принимающей страны.

Словацкая Республика считает иностранных трудовых мигрантов неотъемлемой частью общества и ценит их вклад в область экономики, культуры, образования и социальной сферы. Она относится к тем странам, которые благосклонны к модели интеграции на основе полного принятия мигрантов. Практическая реализация этой модели осуществляется в соответствии с Концепцией Интеграции Мигрантов в Словацкой Республике под эгидой Министерства Труда, Социального Обеспечения и Семьи Словакии.

Очевидно, что основной принцип этого стратегического документа – обеспечение эффективной интеграции иностранцев в общество, что позволит устранить их маргинализацию и повысить их индивидуальное желание интегрироваться.

Миграционная политика Словакии в области интеграции мигрантов в общество охватывает все аспекты их жизни: доступ к рынку труда, образованию, жилью, здравоохранению и социальной помощи (ОЕСД 2010). Значительные резервы скрыты в работе неправительственных организаций. Сотрудничество между НПО и государственными учреждениями должны быть более открытым, скоординированным.

Однако, по мнению экспертов НПО и межправительственных организаций (МПО) государство делает недостаточно в этой сфере, хотя он является официальным гарантом и исполнителем политики интеграции. Больше услуг предоставляются неправительственным сектором и международными организациями. Осуществление интеграции явно опирается на них. Меньшее внимание со стороны государства социальным, культурным и образовательным нуждам стремящихся интегрироваться - слабое обеспечение языковой подготовки, ограниченные трудовые возможности, сохраняются жилищные трудности. Конечно, НПО не имеют достаточных средств для решения этих задач. Их планы и концепции не приспособлены к потребностям текущего времени. Как видно, обе стороны имеют достаточно разные взгляды на свою роль в интеграции мигрантов [4].

В такой небольшой европейской стране, как Словакия миграция не является специально обсуждаемой темой. Проблема не достигла таких масштабов, чтобы изменить жизнь общества или оказывать значительное влияние на правительство, политиков, экспертов, неправительственные организации, журналистов, и просто людей в стране. Но, согласно статистике, приток легальных и нелегальных иммигрантов растет, и этот рост может привести к неожиданным последствиям, неся с собой большие проблемы. Эта ситуация требует всестороннего, быстрого,

эффективного подхода к решению проблем мигрантов и словацкого общества. Следует также отметить что значительно улучшилась защита границ страны от проникновения нелегальных мигрантов. Проблема нелегалов возникла и остается после вступления Словакии в ЕС. В целом можно констатировать, что иммиграция, в частности, трудовая миграция, может иметь только положительные последствия для Словакии. Национальная экономика только выиграет от наличия высококвалифицированных специалистов, а также - менее квалифицированных [1].

Если смотреть в будущее с экономической и демографической точек зрения, страна нуждается в экономически активных людей, потому что рождаемость уменьшается, и население стареет. Таким образом, приток молодых профессионально подготовленных работников и их размещение не так дорого обходится стране, и не столь долгосрочно, как обучение своих граждан для той же цели. Но главное заключается в подавлении позиции ксенофобии, которая до сих пор распространена в Словакии. С культурной точки зрения, Словакия не может оставаться изолированной от всего мира с его мультикультурализмом. Она также находится под влиянием этой тенденции [5].

Выводы. Миграция является объективной частью нашей повседневной жизни. Ее роль и значение постоянно увеличиваются, и если все структуры страны будут работать целенаправленно в этом направлении, она может принести пользу для общества. Если же недооценивать или игнорировать ее тенденции, то это может принести проблемы в политической, экономической и социальной жизни страны.

Сегодня миграция является глобальной тенденцией, общей для всех стран мира. Мир становится все более мобильным. Этому способствует открытости экономик. Даже без всяких усилий со стороны государства или различных организаций, значение процесса миграции постоянно растет. Это объективная часть нашей жизни. Поскольку миграция может иметь как позитивные, так и негативные последствия, важно научиться правильно регулировать этот процесс, используя продуманные стратегии для пользы общества. Недооценка или игнорирование этого приведет к проблемам в политической, экономической и социальной жизни. Существование миграции должно быть по достоинству оценено всеми политическими образованиями.

Таким образом, миграционная политика, как инструмент для регулирования этого процесса, разрабатывается в рамках планов действий, которые будут приняты всеми заинтересованными лицами в пределах их компетенции, и эти структуры должны постоянно обновлять их по согласованию с Руководящим комитетом и его экспертной работы группами и в тесном сотрудничестве с заместителем председателя правительства Словакии по правам человека и этнических меньшинств, компетентные полномочные представители Правительства Словацкой Республики и соответствующих комитетов Совета Правительством Словацкой Республики по правам человека, национальных меньшинств и гендерного равенства.

Литература

1. **Bruncko M.** *MINERVA 2.0 – Slovakia into the first league.*
2. **Divinsky B.** *International Migration in the Slovak Republic – Current Situation, Trends and Impact on Society.* Friedrich Ebert Foundation in the Slovak Republic in cooperation with Research Center of Slovak Foreign Policy Association.
3. **Divinský B.** *Labor market – migration nexus in Slovakia: time to act in a comprehensive way.* Tlačiareň Durlák, Senica, Slovakia.
4. **Divinský B.** *Migration Trends in Selected Applicant Countries.* Volume V – Slovakia An Acceleration of Challenges for Society. 2007 International Organization for Migration.
5. *Integrations in other countries.* // Internet: <http://www.migrationinformation.org/>
golovataya4@gmail.com

Prezentat la 20 decembrie 2012

NECESITATEA ȘI CĂILE MODIFICĂRII CLIMATULUI INVESTIȚIONAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Vitalie CAZACU, doctor, conferențiar universitar, IRIM
Aurelia CAZACU, doctorand, UTM

Rezumat

În acest articol sunt analizate diverse aspecte ale investițiilor: În orice economie investițiile fac legătura dintre prezent și viitor. Acumularea de capital fix, atât productiv, cât și neproductiv, construirea de clădiri de locuit, școli, teatre etc., asigură premisele ridicării standardului de viață al populației. Autorii evidențiază necesitatea schimbării esențiale a politicilor investiționale. În concluzii ei susțin că îmbinarea politicii de asigurare a investițiilor cu politica de promovare a exporturilor creează o premisă puternică pentru garantarea creșterii economice.

Cuvinte-cheie: *Investiții, politici investiționale, politica de promovare a exporturilor, strategia de atragere a investițiilor, mediul de afaceri.*

THE NEED AND WAYS OF MODIFYING INVESTMENT CLIMATE IN REPUBLIC OF MOLDOVA

Vitalie CAZACU, IRIM
Aurelia CAZACU, UTM

Abstract

In this article, various aspects of investments are analyzed. In every economy, investments make the link between present and future. Gathering of fix capital, both productive and unproductive, constructing buildings for leaving, schools, theaters, ensure the premises of raising population standards of live. The authors emphasize the need for essential change of investment policies. In conclusions, authors present the idea that combining the policy of investment with that of exports promotion will create a strong prerequisite for the economic growth.

Keywords: *investments, investment policies, exports promotion policies, strategy for attracting investment, business environment*

Atragerea investițiilor și promovarea exporturilor este o prioritate strategică a Guvernului Republicii Moldova la etapa actuală. Pentru soluționarea sarcinilor strategice de dezvoltare a economiei țării este necesară mobilizarea resurselor investiționale considerabile. Creșterea investițiilor este unul din factorii de bază, care contribuie la creșterea nivelului producției industriale, ameliorarea complexă a economiei naționale, soluționarea problemelor ce țin de re tehnologizarea întreprinderilor.

Însă, pentru atragerea investițiilor este necesar un climat investițional mai favorabil, care include stabilitatea macroeconomică pe termen lung, stabilitatea legislației ce va asigura drepturile investitorilor și reguli clare privind activitatea investițională, dezvoltarea infrastructurii de afaceri, inclusiv serviciile financiare, juridice etc., precum și alte componente, printre care transparența în activitatea organelor de stat, încrederea în mediul de afaceri etc.

În ansamblu, Moldova ar putea fi examinată ca o țară atractivă din punct de vedere economic. Însă, volumul real de investiții atrase în economia țării nu corespund nici potențialului țării, nici cerințelor dezvoltării economiei naționale. Ameliorarea

situației e posibilă doar în cazul desfășurării unei politici raționale de stimulare a activității investiționale. Experiența demonstrează, că crearea regimului favorabil pentru activitatea investițională nu numai stimulează fluxul de investiții în țară, dar și contribuie considerabil la creșterea exporturilor.

Actualmente, acțiunile multor organe ale administrației publice în acest domeniu deseori sînt neconsecutive și necoordonate, prioritățile în politica investițională nu sînt bine determinate, ceea ce contribuie la scăderea calității investițiilor atrase. Fără elaborarea și efectuarea unei politici investiționale unice de stat, eficiența eforturilor întreprinse va fi scăzută, iar scopurile și obiectivele puse - nu vor fi atinse [1, p.3]. Astfel, se impune necesitatea asigurării unei creșteri calitative a investițiilor. Un „salt investițional” calitativ va contribui la dezvoltarea sectorului de producere a mărfurilor și prestare a servicii și, drept rezultat, creșterea exporturilor din Republica Moldova.

Necesitatea unei viziuni noi în politicile de atragere a investițiilor și promovare a exportului este mai mult decît actuală fiind dictată de mai mulți factori, principalii dintre care sunt după cum urmează[2]:

- Lipsa unei viziuni consistente și a unei abordării bine-structurate referitor la sarcinile politicii actuale de promovare a exportului și investițiilor. Totodată lipsește și o viziune clară referitor la instrumentele ce trebuie folosite în vederea realizării acestor sarcini.

- Guvernul și donatorii străini duc lipsa unei abordări comune a componentelor politicii de promovare a exportului și investițiilor. Deseori se întîmplă cînd donatorii străini au o viziune proprie asupra priorităților politicii de promovare pe care le abordează în cadrul proiectelor lansate. Aceste abordări ale donatorilor deseori se contrapun (generînd dublări și incoerențe) și nu tot timpul corespund anticipărilor inițiale ale Guvernului.

- Eficiența redusă a utilizării instrumentelor de promovare de care actualmente dispune Guvernul și pe care le aplică.

- Intensitatea descrescătoare a activității Organizației de promovare a exporturilor din Moldova (OPEM) și lipsa unei viziuni definite și unice asupra locului său în implementarea politicii de promovare a exportului și investițiilor.

Îmbinarea politicii de atragere a investițiilor cu politica de promovare a exporturilor creează o premisă puternică pentru generarea creșterii economice și ridicarea bunăstării poporului. Astfel, o atenție deosebită urmează a fi acordată atragerii investițiilor în sectoarele economiei naționale cu orientare la export, care sunt capabile să asigure inovații și transfer de know-how, valoare adăugată înaltă și crearea unei infrastructuri tehnice și economice eficiente[3, p.4]. Gestiunea centralizată a economiei din Republica Moldova a fost înlocuită treptat de reglementarea economico-legislativă a activității antreprenoriale. Pe parcursul a 20 ani de suveranitate și independență au fost aprobate un șir de legi, acte normative, ca exemplu sunt legea cu privire la societățile pe acțiuni, legea cu privire la valorile mobiliare, Codul Fiscal, Codul Civil și altele. Dar, cu toate acestea legislația moldavă rămîne în continuare complicată, confuză, cu lacune mari și cu antagonisme. Pe parcursul ultimilor ani, Republica Moldova a întreprins o serie de măsuri direcționate spre crearea cadrului juridic special de reglementare și promovare a comerțului exterior. În prezent Moldova este parte la 38 acorduri bilaterale privind colaborarea comercial-economică, 17 acorduri de comerț

liber în cadrul CSI și Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-est, 35 acorduri bilaterale privind promovarea și protejarea reciprocă a investițiilor.

Acest proces multi-dimensional, în particular, presupune o abordare complexă a domeniului cercetat, cu utilizarea mecanismelor speciale de stimulare și reglementare a acestui sector. În acest sens promovarea integrării economice internaționale, pentru Republica Moldova înseamnă înființarea zonelor comerțului liber, încheierea acordurilor în domeniul colaborării vamale, aderarea și ratificarea tratatelor, acordurilor în materia comerțului exterior. Totodată, căpătând statut de țară membră la Organizația Mondială a Comerțului (OMC), Republica Moldova a obținut accesul spre liberalizarea schimburilor comerciale, fapt ce le permitea înființarea zonelor de liber schimb și uniuni vamale.

În ultimii ani, autoritățile țării au întreprins un șir de acțiuni ce au drept obiectiv îmbunătățirea climatului investițional. Astfel, la 9 noiembrie 2006, Guvernul Republicii Moldova a aprobat „Strategia de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru anii 2006- 2015”[1].

Această strategie prevede un număr important de măsuri: realizarea cărora va schimba în bine climatul investițional și va face țara noastră mai atractivă pentru investitorii străini.

Principalele acțiuni în acest sens vor fi:

1. Promovarea imaginii țării;
2. Îmbunătățirea mediului de afaceri prin efectuarea reformelor regulatorii (implementarea „ghilotinei-I”, care presupune revizuirea actelor legislative ce reglementează activitatea de întreprinzător); limitarea implicării organelor de control în activitatea de întreprinzător; asigurarea acordării facilităților fiscale investitorilor; prevenirea și combaterea corupției; simplificarea procedurilor vamale; perfecționarea sistemului judiciar existent prin transformarea acestuia într-unul independent, integru și calificat;
3. Modificarea legislației cu privire la regimul investitorilor în Moldova în scopul facilitării intrărilor noi de investiții străine;
4. Dezvoltarea infrastructurii;
5. Finanțarea investițiilor din bugetul de stat prin sporirea, în structura bugetului, a cotei alocărilor mijloacelor spre investiții;
6. Dezvoltarea pieței financiare;
7. Stimularea investițiilor prin acordarea investitorilor străini a unor facilități fiscale, în special în scopul simplificării importului utilajului și echipamentelor, destinate lansării activităților de producere și prestare a serviciilor;
8. Dezvoltarea zonelor economice libere și crearea parcurilor industriale.

Rezultatele și realizările obținute pe parcursul ultimilor ani în urma efectuării acțiunilor majore care au influențat pozitiv asupra ameliorării situației în cadrul comerțului exterior sunt următoarele:

- s-a obținut regimul special în cadrul Sistemului Generalizat de Preferințe (GSP Plus) din partea UE;
- se implementează activ acordurile bilaterale de comerț liber cu țările CSI și ale Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-est;
- s-a elaborat cadrul regulatoriu privind implementarea acordurilor semnate în cadrul Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est;

- au fost deschise reprezentanțe comercial-economice în cadrul misiunilor diplomatice ale Republicii Moldova peste hotare;

- au fost elaborate Programe ramurale de dezvoltare în sectorul industrial și agro-alimentar;

Totodată au fost întreprinse măsuri în vederea consolidării imaginii Republicii Moldova și a producției autohtone pe piețele externe prin elaborarea și difuzarea cataloagelor, broșuri, CD-uri cu materiale promoționale potențialilor parteneri comerciali; organizarea expozițiilor permanente în incinta ambasadelor Republicii Moldova peste hotare și desfășurarea acțiunilor promoționale de genul „Zilele Republicii Moldova”:

- desfășurarea la Chișinău a forului „Moldova deschisă business-ului internațional”, la care au luat parte aproape 200 investitori din 20 de țări, organizat de Ministerul economiei și Organizația de promovare a exportului din Moldova în toamna anului 2004 și care de acum devine o tradiție, căci a fost desfășurat și în anii următori;

- a devenit de acum tradițională sărbătoarea a vinului, desfășurată la începutul lunii octombrie;

- activitatea desfășurată în cadrul complexului „Mold-Expo” de organizare a expozițiilor permanente și periodice etc.

Aceste tehnici sunt de bun augur pentru promovarea imaginii Republicii Moldova peste hotarele țării, dar nu sunt insuficiente pentru a declara că deja suntem o țară recunoscută, avem de oferit doar aspecte pozitive ale factorilor economici și legislative, ceea ce de fapt încă este departe de realitate.

Implicarea guvernului este o particularitate vitală la etapele inițiale de promovare a investițiilor inclusiv și a celor inovaționale, atât de necesare dezvoltării economice a Republicii Moldova prin coordonarea problemelor, cercetările de bază, testarea care reprezintă aspecte inerente în procesul de atragere a investițiilor străine. Ca o parte componentă a politicii promovată de guvern, mai pot fi analizate determinantele macroeconomice care ar favoriza transferurile remitențelor în țara de proveniență. Deci, transferurilor bănești provenite de la cetățenii care sunt încadrați în câmpul muncii peste hotare le putem atribui funcțiile similare fluxurilor de capital privat și statal, din momentul în care acestea asigură creșterea economiilor în valută străină, care ulterior nimeresc în economie și favorizează dezvoltarea acesteia. Efectele transferurilor bănești vor depinde de politica promovată de guvern, în ceea ce ține de controlul și gestiunea fluxurilor bănești de peste hotare și formarea unui mediu economic ce va favoriza investițiile în sectoarele productive, care ar încuraja transferurile migrantilor în țara de origine.

A fost elaborat ghidul informativ „Oportunități de finanțare a antreprenoriatului în Republica Moldova” și distribuite agenților micului business un șir de alte studii: „Dezvoltarea sectorului micului business în Republica Moldova”, „Analiza comparativă a mediului de afaceri al IMM în Moldova”, „Impactul zonelor economice libere asupra creșterii întreprinderilor mici și mijlocii”, Studiul de fezabilitate privind clustrele din diferite sectoare ale economiei naționale, „Impactul investițiilor străine directe în Moldova”.

Acțiuni speciale au fost întreprinse în vederea îmbunătățirii calității mărfurilor și serviciilor. Astfel a fost elaborat Programul ramural „Calitate”, care include graficul de implementare a sistemelor de management al calității conform standardelor ISO 9000 la întreprinderile industriale, graficul de acreditare a laboratoarelor/centrelor de

încercări ale întreprinderilor și lista standardelor internaționale recomandate pentru utilizare de către agenții economici.

Întru implementarea în sectorul producerii industriale a standardelor internaționale a fost efectuată armonizarea standardelor naționale cu cele regionale și internaționale (ISO, EASC, CEN, CENELEC, Codex Alimentarius), conform angajamentelor Republicii Moldova asumate în procesul de aderare la OMC.

Reieșind din cele relatate, trebuie de menționat despre faptul că o parte din măsuri preconizate nu au fost realizate, pe motivul lipsei unei conlucrări dintre ministerele și serviciile guvernamentale. Fluctuația activă a cadrelor responsabile pentru realizarea anumitor sarcini nu permite executarea acestora la nivel înalt. Totodată, este necesar de a identifica și găsi surse financiare suplimentare ce ar contribui la formarea fondului de susținere a exportului. Situația este alarmantă pentru economia Republicii Moldova – este evident că calitatea mediului investițional are tendințe de micșorare, în pofida tuturor modificărilor din domeniul legislativ și instituțional realizate în Moldova pe parcursul ultimilor 2-3 ani. Schimbările efectuate de Guvernul Republicii Moldova au drept obiectiv crearea unor condiții favorabile pentru desfășurarea activității economice. Rezultatele obținute denotă o stagnare în cadrul economiei naționale. Însă, după cum s-a dovedit din experiența internațională în promovarea metodei ghilotinei: efectele dorite în urma modificărilor radicale care s-au realizat în domeniul legislativ și cel instituțional nu întotdeauna sunt imediate și pozitive. Sperăm că rezultatele pozitive vor surveni și în economia republicii, fie ele obținute și după o anumită perioadă de timp.

Din cele expuse putem concluziona că, prin intermediul diferitor mecanisme guvernul țării are posibilitatea de a transforma economiile remitenților în surse investiționale adiționale, de care vor profita consumatorii de capital ce temporar înregistrează insuficiență de disponibilități bănești.

Toate aceste tehnici de atragere a investițiilor trebuie realizate în paralel. Este necesară elaborarea unor scenarii cu variantele probabile de evoluție a acestor proiecte, cu prezentarea prealabilă a diminării situațiilor de conflict sau a situațiilor ce pot parveni în urma factorilor cu caracter înalt al riscului.

Așadar, actualmente Guvernul Republicii Moldova a întreprins un număr mare de măsuri, strategii și tehnici în atragerea și implantarea investițiilor în economia națională, dar după cum se știe: efectele scontate ale unui proiect sau reforme nu-și găsesc realizarea imediată, ci doar după un anumit timp. Este important să nu se sisteze inițiativele de dezvoltare a țării și să nu se stopeze la rezultatele ce deja au fost atinse[4;5; 6; 7].

Orice program economic, în toate economiile, pune la baza propriilor prognoze factorul investițional. Investițiile, sunt motorul suplimentării, diversificării și creșterii calitative a tuturor factorilor de producție. Rolul investițiilor în dezvoltarea economică a unei țări este deosebit de complex, pentru că ele influențează structurile de proprietate, structurile economice pe ramuri și subramuri, structurile tehnologice, structurile ocupării forței de muncă, cu consecințe directe și indirecte în plan social, influențând ritmul de dezvoltare al țării. Investițiile alcătuiesc un pilon de bază pe care se sprijină dezvoltarea țării și a societății în ansamblu.

Investițiile străine reprezintă un element important al dezvoltării economiei oricărei țări și a funcționării acesteia pe principiile economiei de piață. Ele au o

importanță mare pentru consolidarea economiei țărilor în tranziție și integrarea acestei categorii de țări în economia mondială. Cu ajutorul investițiilor străine, are loc procesul de modernizare a economiilor naționale, în special a celor în tranziție, prin implementarea tehnologiilor avansate, know-how-urilor, utilajului cel mai performant, noilor standarde de calitate, prin trecerea la un tip superior de creștere economică și specializare internațională. Atragerea investițiilor străine pe viitor reprezintă remediu cu efect imediat pentru revitalizarea economiei țării atît timp cît nu vor începe să funcționeze satisfăcător propriile mecanisme de piață. Astfel, pentru dinamizarea procesului investițional este necesară implementarea unor astfel de măsuri, care ar ține cont de aceste cauze și factori cu influență negativă [8].

Investițiile străine nu trebuie considerate colac de salvare (panaceu universal), care în mod automat conduc la efecte pozitive macroeconomice și microeconomice. Eficiența investițiilor străine depinde de calitatea acestora, precum și de ramurile în care sunt atrase. În aceste condiții, crearea unui climat de investiții și mediu de afaceri merit să încurajeze, să stimuleze performanțele competiției în afaceri trebuie să devină ținta principală a politicii economice. Pentru atragerea investițiilor străine, dar și interne, se impune crearea unui climat investițional mai favorabil, și nu numai din punct de vedere teoretic, dar și practic.

Analizând corelația: investiții străine – creștere economică, ajungem la concluzia că investițiile străine au un impact pozitiv asupra creșterii economice doar în cazul când statul promovează cu insistență propria sa politică investițională, ținând cont de interesul național și prioritățile dezvoltării țării.

Așadar, statul trebuie să asigure condiții clare și stabile pentru investitori și economie în întregime, un sistem de protecție și stimulare a investițiilor.

Prioritățile politicii investiționale de stat sunt: stimularea modernizării complexe și reformarea structurală a producerii, sporirea competitivității sectorului de prelucrare al industriei, dezvoltarea investițională accelerată a sectoarelor „economiei noi” și, în primul rând, formarea ramurilor inovaționale și informaționale, a unui nou aspect tehnologic al economiei naționale.

În concluzie, putem constata:

- Condițiile tranziției la economia de piață s-au manifestat în Republica Moldova printr-o acută criză economică și o instabilitate politică de durată, care a determinat caracterul fragmentar al politicii investiționale;

- Stimularea investițiilor constituie elementul de bază al creșterii economice, care asigură reînnoirea mijloacelor de producție și determină în mare măsură dezvoltarea de mai departe a economiei țării. Cert este faptul că fără investiții dezvoltarea societății în genere este problematică;

- Desfășurarea vastă a activității investiționale – resortul creșterii economice – trebuie să fie bazată pe o politică investițională bine argumentată;

- Rolul guvernului local în atragerea investițiilor este deosebit de important;

- Este nevoie de perfecționarea legislației Republicii Moldova în vederea creării stimulentei pentru investitorii străini (privind taxele vamale, asigurarea investițiilor etc.).

- Investițiile străine directe reprezintă un mecanism instructiv important. Investitorii străini aduc tehnologii noi și legături cu piețele internaționale, astfel facilitând majorarea

productivității întreprinderilor. Nivelul înalt al ISD deseori îmbunătățește productivitatea la nivel de țară, chiar și printre agenții economici fără proprietate străină;

- Putem spune că economiile ce primesc mai multe investiții străine directe au și o creștere economică mai rapidă. Această relație dintre ISD și creșterea economică nu poate fi relevantă la nivelul indicatorilor macroeconomici, dacă rolul sectorului străin în economie este foarte mic;

- În situația Republicii Moldova este necesară o mobilizare importantă de resurse investiționale atât din interior, cât și din exterior. Soluționarea acestei probleme este chemată să sprijine Strategia Investițională a Republicii Moldova. Acest document, în prima parte, face o evaluare a situației privind procesul investițional.

Astfel, crearea climatului investițional favorabil în Republica Moldova trebuie să urmeze trei direcții: perfecționarea bazei legislative și a celei normative; dezvoltarea infrastructurii investițiilor străine; activizarea integrării în procesele investiționale la nivel internațional.

Pentru atragerea investițiilor străine în Moldova, este necesară adaptarea la condițiile Moldovei a experienței țărilor dezvoltate și a țărilor noi membre ale UE, și anume: existența centrului specializat pentru susținerea investițiilor străine, introducerea sistemului dezvoltat de deservire bancară și de asigurare, a serviciilor consultative, asigurării cu transport și comunicații; strategiilor corporative; motivărilor investiționale a celor mai mari societăți transnaționale; analizei mediului concurențial; politicii efectuate în domeniul legislației, adoptate de către principalele țări concurente.

Pentru consolidarea imaginii Moldovei ca țară cu un climat macroeconomic stabil, care garantează siguranța și recuperarea investițiilor, este rațională elaborarea unui program special, care ar include măsurile orientate spre crearea credibilității și motivării investitorilor străini. În programul respectiv, criteriile de bază ale stabilității și atractivității pieței pentru investitori vor deveni: garantarea drepturilor de proprietate, valuta forte, impozitarea adecvată, guvernul democrat transparent în acțiunile sale.

Referințe bibliografice

1. Strategia de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru anii 2006-2015. – Ministerul Economiei și Comerțului al RM, 2006.
2. Planul Național de Dezvoltare 2008-2011. Document de Strategie. - Chișinău, 2007.
3. Strategia de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru anii 2006-2015. – MEC al RM, 2006.
4. Legea Republicii Moldova „privind investițiile străine” nr. 999-XII din 01.04.1992 cu modificările și completările până în prezent.
5. Legea Republicii Moldova „cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător” nr. 81-XV din 18.03.2004.
6. Hotărârea Guvernului RM „privind aprobarea Strategiei de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru anii 2006-2015” nr. 1288 din 09.11.2006.
7. Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2011. - Chișinău: Statistica, 2011.
8. **Chistruga B.** Problema investițiilor străine și sectorul businessului mic și mijlociu în Republica Moldova. „Procesele investiționale din R.Moldova”. - ULIM, Chișinău, 2002.

www.vitalie_cazacu@mail.ru

Prezentat la 20 decembrie 2012

ANALIZA IMPACTULUI MARKETINGULUI ASUPRA FIRMELOR DE AFACERI

Maria GRIGORAȘ, doctor în economie, UASM

Rezumat

Apariția și evoluția globalizării a produs schimbări majore nu doar în economie, ci și în societate și în mediul înconjurător. În secolul XX, firmele actuale operează din ce în ce mai mult la nivel global. Ele trebuie să acționeze local și să se gândească global. Firmele actuale se confruntă cu așteptări mai mari ale societății și ale grupurilor de presiune.

De aceea, ele trebuie să-și asume multiple responsabilități atât la nivel local, cât și la nivel global. În afara responsabilităților economice, responsabilitatea socială și ecologică au devenit un element-cheie în obținerea succesului în afaceri. Firmele sunt conștiente de importanța celor trei dimensiuni ale sustenabilității secolului al XXI-lea: socială, economică și ecologică. În acest sens, încorporarea responsabilității sociale în strategiile și politicile firmei reprezintă o preocupare majoră pentru toate tipurile de firmă. Derivat din conceptul de RSC, conceptul de cetățenie corporativă a devenit un subiect de interes în literatura de afaceri. Cetățenia corporativă se referă la modul în care firmele țin cont de impacturile pe care produsele și serviciile lor și activitățile lor le au asupra societății și mediului înconjurător.

Cuvinte-cheie: *business etic, marketing societal, grupuri de presiune, impactul marketingului*

ANALYSIS OF THE IMPACT OF MARKETING ON THE BUSINESS FIRMS

Maria GRIGORAȘ, UASM

Abstract

The emergence and evolution of globalization have produced major changes not only in the economy, but also in society and environment. In the 21st century, today's companies are increasingly operating at a global scale. They have to act locally and think globally. Today's companies are facing higher expectations from society and stakeholders.

This is why; they must assume multiple responsibilities both locally and globally. Besides their economic responsibility, social and environmental responsibility has become a key element of their business success. The best-run companies are aware of the importance of the three main dimensions of sustainability in the 21st century: social sustainability, environmental sustainability and economic sustainability. In this respect incorporating social responsibility into the corporate strategies and policies represents a major concern for all kinds of companies. Derived from CSR, the concept of corporate citizenship has become a main issue in the business literature. Corporate citizenship is about companies taking into account the impacts of their products and services and activities on the society and the environment.

Keywords: *business ethics, societal marketing, stakeholders, the marketing impact.*

Introducere. Odată cu evoluția comportamentului consumatorului, întreprinderile trebuie să-și modifice și ele atitudinile și să-și concentreze atenția asupra necesităților, doleanțelor clienților.

În literatura de specialitate [3], se întâlnesc o mulțime de tipologii ale consumatorilor care delimitează și direcțiile de orientare ale întreprinderilor. Meandri și

Zamagni, de exemplu delimitează diverse tipuri de consumatori în diverse perioade, de unde rezultă și direcțiile de orientare a firmelor. Conform opiniilor autorilor menționați, există următoarele categorii de consumatori:

- **consumatorul-utilizator** - care preferă produsele disponibile și extrem de accesibile ca preț. Prin urmare, managementul întreprinderii ar trebui să se concentreze pe îmbunătățirea eficienței de producție și distribuție;

- **consumatorul-client** preferă bunurile diferențiate, un sortiment larg ceea ce i-ar asigura dreptul la alegere. Astfel, direcțiile strategice ale întreprinderii trebuie să cuprindă cunoașterea nevoilor și dorințelor pieței și să furnizeze satisfacțiile dorite în mod cât mai eficace, mai bine decât concurenții;

- **consumatorul-cetățean** - care nu numai că preferă bunurile diferențiate, un sortiment larg, dar și pretinde să cunoască criteriile de producere. În acest caz întreprinderea nu doar se va focaliza pe furnizare de satisfacții clienților, dar și în realizarea și menținerea unui feed-back cu consumatorul, includerea participării acestuia la crearea ofertei;

- **consumatorul-personalitate** este cel care nu decide doar asupra achiziției ce o are de făcut, dar pretinde la respect, loialitate, grijă față de mediul ambiant și grijă față de salariați. Astfel, direcțiile întreprinderii sunt cele ce cuprind strategii generale de responsabilitate socială.

Această clasificare a consumatorului este echivalentă cu orientările de management al marketingului. O tratare unilaterală este periculoasă. De exemplu, orientările întreprinderii caracteristice consumatorului-utilizator pot să fie utile: fie când cererea pentru un produs depășește oferta și managerii trebuie să caute moduri de creștere a producției, fie când costul produsului este prea mare și se cere o îmbunătățire a productivității pentru a reduce costul.

Cea mai performantă și progresistă formă este cea specifică consumatorului-personalitate, potrivit căreia direcțiile firmei reprezintă nu numai satisfacerea consumatorului, dar și a mediului și societății. Totodată, de la întreprinderi se cere nu doar să aibă grijă față de mediu, față de societate, dar și să contribuie la îmbunătățirea indicatorilor specifici mediului ambiant și social.

Metodă și material aplicat. În urma cercetării cantitative [1, p.163-188], s-a constatat că consumatorul autohton se orientează spre tipologia „consumator-personalitate”, din care motiv a devenit necesară studierea promovării responsabilității sociale și eticii în marketing de către societățile comerciale autohtone.

În acest scop, au fost selectați subiecți care să acopere întregul spectru după genul de activitate, după ordinul de mărime (număr de angajați), după vechimea în cadrul pieței și forma de organizare. Selectarea subiecților chestionați s-a înfăptuit în două etape:

- la etapa I, selectarea s-a realizat pe baza întrebării adresată consumatorilor: „Care întreprindere din Republica Moldova prin acțiunile sale o admirați?”. Prin întrebarea dată s-a căutat să se găsească lideri în domeniul RSC, din prisma consumatorilor, pentru ca ulterior să se poată folosi benchmarkingul, metodă de comparare a întreprinderilor novice cu cea mai inițiată și experimentată firmă în domeniu;

- la etapa a II-a, întreprinderile nominalizate de către consumatori au fost cercetate din punct de vedere al îndeplinirii responsabilităților fiscale conform menținerii lor în „Lista agenților economici - contribuabili mari” din anul 2005 până în anul 2010.

În urma anchetării consumatorilor, s-au depistat 81 de subiecți economici favoriți. Pentru a depista spectrul responsabilităților agenților economici s-a urmărit evoluția acestora în „Lista agenților economici-contribuabili mari” [4] începând din anul 2005 până în anul 2010, astfel numărul acestora s-a redus până la 42.

Posibilitatea de a lua parte la cercetarea dată a fost oferită tuturor întreprinderilor, dintre care doar 33 de firme au acceptat colaborarea (tabelul 1). Nouă agenți economici au refuzat participarea la sondaj din diverse motive: fie că informația cu privire la RSC este secretizată, fie nu este în interesul companiei să comunice despre activitatea proprie și chiar persoana responsabilă e în concediu.

Firmele care au acceptat colaborarea, au primit anterior o copie a chestionarului în scopul de a favoriza înțelegerea acestuia și de a desemna cea mai potrivită persoană care ar putea fi chestionată. Astfel, s-a putut asigura acuratețea răspunsurilor furnizate.

Succesiv, au fost verificate coincidențele informațiilor privind rezultatele financiare din chestionarele completate de către persoanele desemnate de către întreprinderi cu Dărilor de seamă rezumative publicate în „Capital Market”.

Instrumentul de culegere a informațiilor a fost chestionarul format din 30 de întrebări aranjate după principiul secționării. Perioada de colectare a datelor a durat din 20 aprilie până la 5 iulie anul 2010.

Astfel, pornind de la argumentele evidențiate, de la obiectivele determinate ale cercetării, cât și de la însăși întrebarea propusă pentru cercetare, au fost elaborate următoarele ipoteze pentru a fi testate în acest studiu:

11. Întreprinderile au viziuni diferențiate despre conceptul de RSC și etică de afaceri;
12. Întreprinderile califică și fructifică superficial avantajele oferite de RSC și etica de afaceri;
13. Întreprinderile sunt singulare în activitățile ce le desfășoară, iar mediul de afaceri creează mai mult impedimente decât oportunități pentru desfășurarea practicilor responsabile social;
14. Responsabilitatea socială reprezintă un instrument de analiză SWOT și fezabilitate a oricărei întreprinderi.

Rezultatele investigației. Deseori, responsabilitatea socială, inclusiv marketingul societal sunt considerate practici ce abat anumite resurse de la calea eficienței economice, din care motiv se consideră că întreprinderile își pot permite un astfel de lux, dacă înregistrează rentabilitate economică mare. Pe timp de criză, însă asemenea practici ar însemna contribuirea la insolabilitatea firmei și lichidarea acesteia.

Această viziune, deși împărtășită de majoritatea subiecților economici care își conduc încă activitățile după modelul friedmanian, pare să aibă un caracter peiorativ, deoarece anume practicile societale oferă avantaje pe termen lung și analizează dificultățile întreprinderii stabilind cauzele ce le-au declanșat, oferind diferite oportunități.

În acest scop, s-a propus depistarea dificultăților întreprinderilor, în viziunea persoanelor ce le conduc, pentru a avea o imagine clară despre alura politicii de responsabilitate socială ce trebuie să fie implementată de către subiecții economici.

Astfel, managerii și-au exprimat opiniile despre principalele impedimente cu care se confruntă propriile întreprinderi (figura 1).

Ierarhizând dificultățile întreprinderilor după ponderile obținute, pe primul loc

Tabelul 1

Lista întreprinderilor examinate

Nr. ord.	Denumirea întreprinderii	Domeniul de activitate conform CAEM	Numărul de salariați				
			?9	10- 49	50-249	250-999	?1000
1	Nufărul SA	O			•		
2	Floare-Carpet SA	DB				•	
3	Magazinul Universal Central UNIC SA	G				•	
4	Zorile SA	DC					•
5	Societatea de Asigurări Moldcargo SRL	J	•				
6	Bucuria SA	DA					•
7	Supraten SA	DI				•	
8	IPC Icam SA	DD			•		
9	Macon SA	DI				•	
10	Lusmecon SA	F				•	
11	ÎM Efes Vitanta Moldova Brewery	DA				•	
12	Alfa-Nistru SA	DA				•	
13	Complexul Hotelier Turistic Cosmos SRL	H			•		
14	Banca Comercială „Eximbank- Gruppo Veneto Banca” SA	J				•	
15	Întreprinderea cu Capital Străin British American Tobacco-Moldova SRL	G	•				
16	FPC Carion SRL	DL	•				
17	Natur-Bravo SA	DA					•
18	Combinatul de Vinuri Cricova SA	DA				•	
19	Întreprinderea cu Capital Străin WINE INTERNATIONAL PROJECT SRL	DA			•		
20	Diuran SRL (Lunix-Exim)	G	•				
21	Întreprinderea cu Capital străin Avon Cosmetics (Moldova) SRL	G	•				
22	ÎM Moldcell SA	I				•	
23	Euro-Alco SA	DA			•		
24	Complexul hotelier Codru ÎS (actualmente reorganizat)	H			•		
25	Basvinex SA	DA				•	
26	Covoare-Ungheni SA	DB			•		
27	Tutun-CTC SATD	DA					•
28	ÎM Sudzucker-Moldova SA	DA					•
29	Franzeļuța SA	DA					•
30	Barza Albă SA	DA			•		
31	ÎM Beer Master SA	DA				•	
32	Fabrica de produse lactate din Hâncești SA	DA				•	
33	Orhei-Vit SA	DA					•

Sursa: elaborat de autor în baza [2], [4]

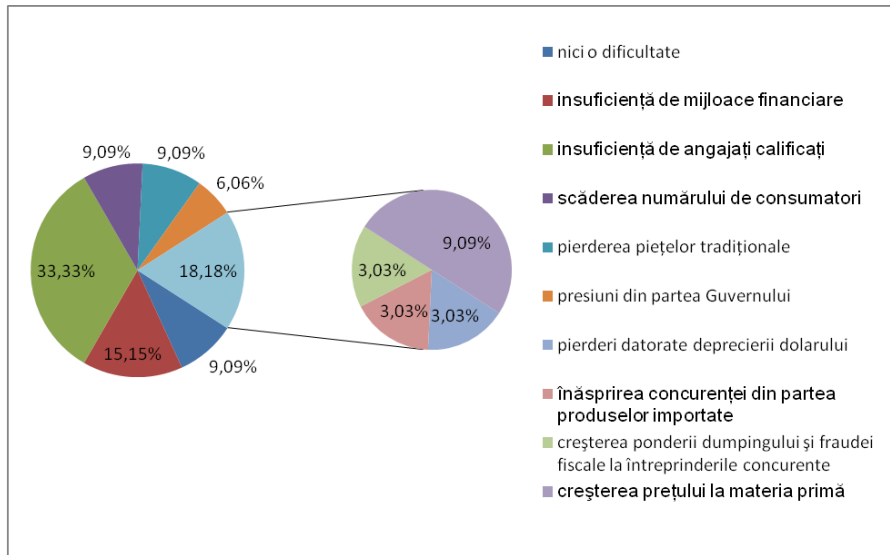

Fig. 1. Principalele dificultăți ale întreprinderilor în viziunea antreprenorilor

se plasează „insuficiența de angajați calificați”, pe locul doi „insuficiența de mijloace financiare”, locul trei fiind partajat de „scăderea numărului de consumatori”, „pierderea piețelor tradiționale” și „creșterea prețului la materia primă”.

La întrebarea „**Cum credeți, de ce consumatorul utilizează mai multe mărfuri străine decât autohtone?**”, antreprenorii au susținut că: corespund modei (27,27%), sunt mai ieftine și mai răspândite pe piață a câte 24,24% fiecare, sunt mai calitative (15,15%), sunt mai estetice (3,03%) și sunt mai promovate (3,03%).

Pare paradoxal, din punct de vedere al antreprenorilor, acest prim-motiv, și anume că produsele autohtone nu corespund cerințelor de modă, fiindcă dintre 9 cei mai influenți factori în luarea deciziei de cumpărare, moda se clasează pe penultimul loc - al optulea, cu un punctaj mediu de 6,45 față de 10 – punctajul maxim. Pe piața autohtonă, atât din punct de vedere al consumatorilor, cât și al antreprenorilor, persistă un deficit de produse naționale.

De asemenea, antreprenorii consideră că produsele străine sunt mai utilizate fiindcă sunt mai ieftine, și mai apoi că sunt mai calitative, însă consumatorul plasează mai întâi calitatea cu un punctaj mediu de 9,43 și tocmai pe locul trei plasează prețul cu punctajul de 8,4.

Această neconcordanță între răspunsurile consumatorilor chestionați și persoanele din managementul top al întreprinderilor, ne-a impulsionat să întrebăm specialiștii din întreprinderi ce păreri au despre clienții lor, cum îi categorisesc și dacă există un feedback între întreprindere și clienți.

Analizând răspunsurile la întrebările: „**Ce părere aveți despre consumatorul produselor/serviciilor Dvs.?**”, „**Consumatorii produselor/serviciilor întreprinderii Dvs. sunt?**” și „**Are întreprinderea Dvs. un proces prin care se asigură consultarea sau dialogul cu clienții și cu ceilalți parteneri de afaceri?**”, putem constata că antreprenorii consideră că **consumatorul lor e satisfăcut** (s-a folosit diferențiala

semantică cu cinci nivele, unde „e entuziasmat” a fost cotate cu 5 puncte, „e satisfăcut” – cu 4 puncte, etc., obținându-se un scor mediu de 4,03) și **pretinde să fie pretențios** (s-a folosit aceeași scală, unde nivelul „foarte pretențios” a fost cotate cu 5 puncte, nivelului „pretențios” i s-a atribuit 4 puncte, etc., scorul mediu fiind de 3,64). Iar aceste afirmații sunt luate direct de la purtător, fiindcă întreprinderile ne asigură în proporție de 66,67% că au un proces prin care se asigură consultarea sau dialogul cu clienții, precum și cu ceilalți parteneri de afaceri, 30,30% realizează doar parțial feedback-ul cu clienții și 3,03% nu realizează nici un dialog.

Pentru o creștere a încrederii consumatorilor în activitatea firmei, întreprinderile ar trebui să dispună de un management al reclamațiilor, adică toți angajații să fie pregătiți să asculte cu atenție plângerile clientului și să le gestioneze într-un mod util și profesional. Din acest punct de vedere, entitățile economice cercetate sunt mai abile. Astfel, 90,91% au reacționat imediat la reclamațiile avute și au informat partenerul despre rezultat, 6,06% - au reacționat imediat, dar reclamațiile au fost nefondate, iar 3,03% nu au avut reclamații. Cu toate acestea, întreprinderile cercetate sunt pregătite să lupte cu scăderea competitivității produselor lor renunțând la o parte din profituri (figura 2).

Deși se observă, din dările de seamă rezumative ale întreprinderilor publicate în Capital Market, că direcțiile de utilizare a profitului net converg în mare parte **spre investigarea în vederea dezvoltării producției**, totuși firmele sunt gata, **pentru satisfacerea consumatorului** să renunțe la: o parte din profituri – 78,79% din întreprinderile cercetate.

Alte 3,03% din întreprinderile respondente sunt gata să renunțe la întregul profit pentru satisfacerea consumatorului: fie sunt în penurie de clienți, fie au un segment de piață bine definit și profitabil.

În urma analizei întrebării: „*Care e gradul de loialitate a consumatorului produselor/ serviciilor dvs.?*”, se observă că gradul de loialitate a consumatorului este diferit, de la 20% (British American Tobacco Moldova SRL), 27,3% (Natur-Bravo SA), 30% (Nufărul SA, Icam SA, Vitanta Brewery SA, Diuran SRL) până la 100% (FPC Carion SRL).

Gradul mic al loialității nu înseamnă că consumatorii nu au încredere în produsele companiei, dar ne permitem să credem că aceste companii și-au creat un segment de

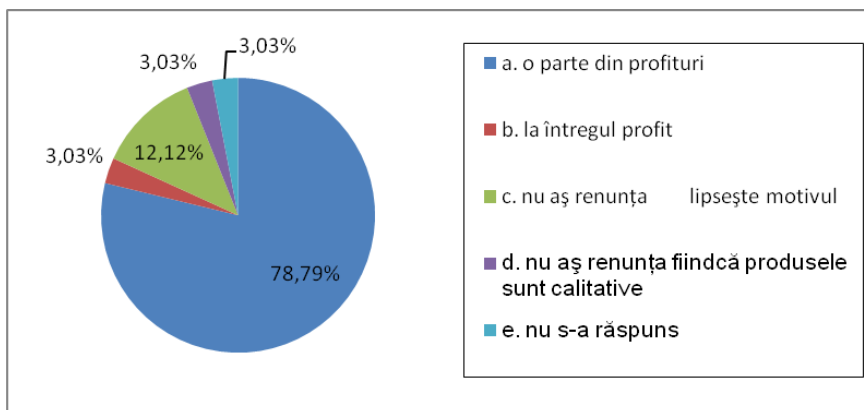

Fig. 2. Mărimea profitului care poate converge întru satisfacerea consumatorului

piață bine definit, profitabil pe care îl valorifică. Adică, au putut să-și definească o bază de date a clienților fideli, conform legii lui Pareto, când 80% din mărfurile unei întreprinderi sunt achiziționate de doar 20% din clienți.

Totodată, putem menționa și faptul că un grad mic al loialității consumatorului poate să însemne și că întreprinderile produc bunuri sau oferă servicii care nu satisfac cerințele clientului, din care motiv el migrează spre produsele altor companii concurente.

De asemenea, se observă că un grad mare al loialității consumatorilor se înregistrează la întreprinderile monopol. Acest fapt, este profitabil doar pe moment și întreprinderile ar trebui să-și întocmească o bază de date a clienților fideli și să se focalizeze anume pe cerințele acestora.

O fidelitate autentică poate să se creeze în urma scăderii din gradul de loialitate a fidelității false. Însă aceasta din urmă se creează doar în cazul apariției unei întreprinderi concurente, când migrația consumatorilor spre firma nouă va reprezenta și fidelitatea falsă. ***Comaniile, care practică un marketing concentrat, ar trebui să se debaraseze de concurenții falși, care nu sunt generatori de profituri și, din contra „canibalizează” anumite resurse financiare care ar putea fi orientate spre creșterea satisfacției consumatorilor fideli.***

Totuși, întreprinderea printr-un sistem de marketing adecvat poate să transforme clienții cu o fidelitate falsă în clienți cu o fidelitate autentică, care cumpără produsele chiar dacă au prețuri mai mari decât cele ale concurenței. Acest fapt e confirmat de indicatorul „valoarea pe durata de viață a clientului”, în cazul nostru valoarea achiziției unui client în decursul unui an de zile.

Potrivit acestui indicator, precum și ponderii valorii achiziției clientului în veniturile din vânzări, sunt firme care nu-și pot permite să piardă vreun client, ca de exemplu: „Diuran SRL” (1,74%), „Complexul Hotelier Turistic Cosmos SRL” (2,08%), „Întreprinderea cu Capital Străin Wine International Project SRL” (2,6%), „Combinatul de Vinuri Cricova SA” (40,0%), datorită faptului că valoarea achiziției are o pondere mare în veniturile din vânzări ale firmei.

De asemenea, se observă că întreprinderile se focalizează pe consumatorii de o anumită vârstă, de obicei pe cea adultă. Am putea depista și anumite strategii mai puțin etice de extindere a vânzărilor firmelor și asupra consumatorilor cu un anumit potențial de risc, în special consumatorii produselor întreprinderii „Efes Vitanta Moldova Brewery” care au 20 de ani, consumatorii produselor companiei „Euro-Alco” care au în medie vârsta de 25 de ani și, de asemenea, segmentul de consumatori al Fabricii de produse lactate din Hâncești care au vârsta de 35-40 de ani, dacă bineînțeles în ultimul caz se iau în considerație informațiile experților în privința imposibilității sintetizării de către organismul adultului a proteinelor laptelui.

Pentru ca strategiile de extindere ale întreprinderilor asupra consumatorilor de diferite vârste să nu fi considerate ilicite, firmele ar trebui să comunice clienților valorile lor, regulile de comportament.

În urma analizei răspunsurilor la întrebarea „***Sunt clienții Dvs. conștienți de valorile și regulile de comportament al întreprinderii?***”, se poate de concluzionat că 69,7% din firme sunt sigure de faptul că consumatorii sunt informați despre activitatea întreprinderii, 18,18% din firme consideră că doar parțial consumatorii sunt avizați

despre comportamentul companiilor. Iar 9,09% din companii consideră că clienții lor nu sunt conștienți de valorile și regulile de comportament, ceea ce ne permite să credem că, în acest caz, consumatorii sunt lipsiți de drepturi și pot fi ușor manipulați pentru scopurile financiare ale întreprinderii, punându-se în pericol viața, sănătatea și siguranța acestora.

Modul de gândire a marketingului nu se poate limita doar la marketingul extern. Satisfăcând nevoile consumatorilor „interni” (angajaților), o întreprindere își mărește abilitatea de a satisface nevoile consumatorilor săi externi. În acest context, este necesar de studiat abordările elementelor esențiale ale marketingului intern la întreprinderile cercetate după următoarele principii:

- existența concurenței pentru angajarea talentelor;
- existența unei pregătiri a personalului pentru performanță;
- oferirea unei viziuni despre munca angajaților la dezvoltarea afacerii;
- existența echilibrării factorului libertate;
- măsurarea și recompensarea competențelor angajaților.

Din rezultatele cercetărilor efectuate, s-a observat că pentru mediul de afaceri moldovenesc, cea mai pregnantă dificultate este lipsa angajaților calificați. În aceste condiții, devine necesară o studiere a abordărilor principiilor enumerate mai sus la întreprinderile cercetate.

Pentru a depista dacă este concurență la angajare, persoanelor din managementul top al întreprinderilor li s-a cerut să răspundă dacă există vreun proces care asigură lipsa oricărei forme de discriminare atât la muncă, cât și la angajare, precum și absența abuzului de orice natură la unitățile lor. Astfel, 39,39% din respondenți au menționat că există un proces care asigură lipsa oricărei forme de discriminare la locul de muncă, la angajare, precum și absența abuzului de orice natură, totodată asigurându-ne că există și o eficiență înaltă a acestuia. 15,15% din întreprinderi au menționat că au un asemenea proces, dar are o eficiență parțială. Riscul pe care ne îl administrăm pentru aceste 15,15% din întreprinderi e că nu s-a putut distinge după care criteriu: liniar compensator, neliniar de tip necompensator sau lexico-grafic - s-a format caracterul parțial al eficienței, fiindcă au fost tratate simultan trei fenomene: discriminarea la locul de muncă, discriminarea la angajare și absența abuzului.

Iar 45,45% din firmele respondente au susținut că nu există nici un proces care ar atesta absența formelor de discriminare la locul de muncă, la angajare, precum și absența abuzului. Lipsa unui asemenea proces este motivată de faptul că antreprenorii nu au o atitudine tolerantă față de anumiți potențiali angajați precum foști deținuți, femei necăsătorite, minorități sexuale.

De asemenea, antreprenorii consideră că angajarea rudelor, prietenilor în defavoarea persoanelor străine nu poate fi o discriminare, deoarece asemenea angajați sporesc climatul de încredere în întreprindere, se creează un colectiv mai solid, se exclude mobbing-ul și se reduce riscul scăderii productivității muncii angajatului.

De altfel, unii antreprenori consideră abuzul ca și stresul - forme de consolidare a colectivului de muncă din care motiv nu doresc să-l excludă.

Am putea concluziona că doar 39,39% din întreprinderile cercetate au viziuni mai largi, sunt un garant al stabilității societății, luptă pentru performanțe pentru că au deja

un segment de piață profitabil și dispun de o loialitate a angajaților care e bine gestionată. Pe când cele 45,45% din întreprinderi încearcă să fructifice anumite avantaje ale discriminării, abuzului pentru a depista loialitatea angajaților. Lipsa concurenței oferă anumite avantaje, ca de exemplu stabilitatea salariatului la locul de muncă, dar această strategie este periculoasă pe termen lung pentru că se reduc performanțele companiei.

Performanțele întreprinderii sunt dependente de cele ale angajaților, din care motiv devine necesară pregătirea personalului, care trebuie să fie un proces dinamic, desfășurat permanent și racordat la modificările intervenite în cadrul mediului în care întreprinderea își desfășoară activitatea.

În acest scop, la întreprinderile cercetate s-a analizat procesul de încurajare a angajaților în dezvoltarea aptitudinilor reale și planurilor de carieră pe termen lung.

Această întrebare a avut ca scop și depistarea, la întreprinderile cercetate, a posibilității de conciliere a vieții profesionale cu cele familiale.

În urma analizei răspunsurilor la întrebarea: „**Îi încurajați pe angajați să-și dezvolte aptitudini reale și planuri de carieră pe termen lung?**”, s-a remarcat că 75,76% din întreprinderile chestionate încurajează angajații să-și dezvolte aptitudini reale și planuri de carieră.

Totodată, se poate de remarcat că la aceste întreprinderi, angajatul are posibilitatea să-și concilieze viața familială cu cea profesională, astfel sporindu-se încrederea față de unitatea economică și majorarea productivității muncii.

Ulterior, 12,12% din întreprinderi au menționat că încurajează doar parțial creșterea profesională a angajaților, fie din lipsă de resurse financiare, fie că nu sunt sigure de poziția ce o dețin pe piață. De asemenea, 6,06% din firmele respondente s-au pronunțat strict pe faptul că nu încurajează angajații să-și dezvolte aptitudini reale și planuri de carieră pe termen lung, pentru că mediul de afaceri este instabil și este mai eficient să se aloce aceste resurse financiare spre satisfacerea consumatorului, decât pentru creșterea performanțelor angajaților, care pot independent să crească profesional dacă îi interesează locul de muncă.

Restul respondenților 6,06% s-au partajat astfel: 3,03% nu știu despre existența unui asemenea proces în cadrul întreprinderilor lor, iar 3,03% au menționat că există posibilitatea de creștere profesională în cadrul întreprinderii, dar nu se face uz de ea.

Un alt moment important este că, angajații trebuie să știe cum se încadrează munca lor în schema mai largă a activităților din cadrul întreprinderii, cum contribuie munca lor la dezvoltarea afacerii. Astfel, angajații unei întreprinderi nu au rolul numai de a produce ori de a presta anumite servicii, dar și de a participa la luarea deciziilor din cadrul unității. În urma analizei, 63,64% din firmele respondente au afirmat că salariații participă la luarea deciziilor în cadrul firmei, deoarece ei sunt cunoscători ai problemelor apărute și, mai ales, trebuie să se simtă stăpâni în organizațiile lor.

Pentru un neamestec al angajaților în câmpul decizional al întreprinderii au militat 6,06%. Neamestecul angajaților în câmpul decizional este favorizat fie de faptul că aceștia nu dispun de cunoștințe în cauză pentru rezolvarea dilemelor apărute, fie ca la întreprindere există un management bazat pe relații ierarhice-funcționale, iar problemele apărute sunt reprezentate de șefii de secție sau de departamente.

Folosirea parțială a angajaților în luarea deciziilor se realizează de 27,27% din firmele respondente.

Restul de 3,03% din respondenți nu aplică această tactică din diverse motive, fie că nu există o asemenea deprindere în schema petrecerii ședințelor, fie că angajații nu sunt suficient de instruiți în luarea deciziilor, fie că unitatea economică nu este sigură de păstrarea confidențialității informației de către angajații în cauză care pot fi corupți de către concurenți.

În vederea existenței echilibrării factorului libertate, la întreprinderile cercetate s-a analizat ponderea salariaților pe o normă incompletă și serviciile de suport ale muncii încorporate în programe sociale.

În urma cercetării, 51,52% din firme au angajați part-time. Angajarea part-time se utilizează de către firme din diverse motive, ca de exemplu suplinirea anumitor funcții de rutină pe o perioadă foarte scurtă, angajarea anumitor categorii de persoane care din propriile motive nu pot fi titulari (femeile cu copii mici), angajarea de probă a potențialului salariat. Dintre aceste 51,52%, doar 35,29% nu oferă programe sociale angajaților part-time identice cu cele ale titularilor, contra 64,71% din firmele respondente care oferă disponibilități similare tuturor salariaților indiferent de norma de angajare.

Generalizând, putem menționa că întreprinderile sunt conștiente de posibilitățile ce le poate oferi abordările marketingului intern bazat pe practici de responsabilitate socială. Pentru a practica un marketing eficient, o întreprindere trebuie să-și evalueze mai întâi demersul de marketing intern: atragerea, perfecționarea, motivarea și păstrarea angajaților calificați. Marketingul intern pregătește drumul pentru practicarea unui marketing extern eficient.

Practicarea unui marketing extern de succes depinde și de capacitatea întreprinderii de a valorifica contribuțiile subiecților-parteneri.

Astfel, în primul rând trebuie să-și definească principalele grupuri de public, să stabilească puterea acestora asupra atingerii scopurilor ei, apoi să-și elaboreze strategii generale și de durată. Pentru a avea o imagine clară despre ordinea practicilor societale la întreprinderi, acestora li s-a cerut să aleagă și să ierarhizeze 5 cele mai importante responsabilități. În urma analizei, pe baza metodei ordonării rangurilor, precum și calculului mărimii medii s-au depistat următoarele opțiuni (figura 3). Se poate de menționat că întreprinderile și-au ierarhizat grupurile de public după un model tradițional al responsabilității sociale, bazat pe oferire de avantaje, dar nu de performanțe.

Abordarea de către întreprinderile cercetate a modelului tradițional de responsabilitate socială ne vorbește despre faptul că toate aceste măsuri sunt orientate spre creșterea rentabilității economice și a siguranței firmei în cadrul pieței. Situația creată este favorizată și de caracterul mediului de afaceri în cadrul căruia funcționează unitatea economică. Din aceste considerente, persoanelor abilitate cu funcții de răspundere în cadrul întreprinderii li s-au cerut să-și expună părerile despre etica relațiilor întreprinderii cu diferiți stakeholderi (categorii de public). Opiniile respondenților sunt prezentate în figura de mai jos.

Din datele reprezentate, se poate de conchis că 60,61% (100% -39,39%) din întreprinderile chestionate în fundamentarea relațiilor lor cu diferite grupuri de interes, folosesc practici ne etice. Grupurile de interes cu care întreprinderea nu poate să desfășoare o activitate etică sunt în ordine descrescătoare: concurenții, administrația

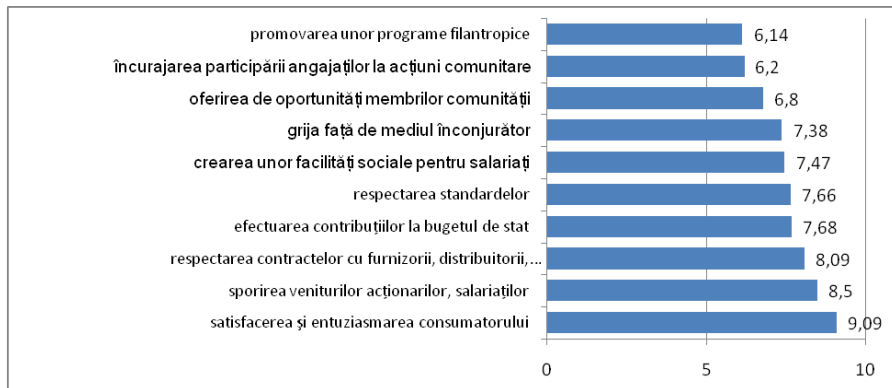

Fig. 3. Direcțiile de responsabilitate socială a întreprinderilor cercetate

publică locală, distribuitorii și furnizorii, acționarii, grupurile financiare, ecologiștii, angajații și non-consumatorii.

În urma analizei răspunsurilor respondenților cu privire la caracterul relațiilor ne etice dintre unitatea economică și diverse grupuri de interesați, s-a remarcat că cea mai mare pondere o dețin raporturile dintre întreprindere și concurenți. Astfel, ne-am propus să distingem analitic care sunt cele mai dese forme ale concurenței neloiale la care apelează firmele concurente.

Potrivit răspunsurilor respondenților, raporturile între concurenți se fundamentează pe concurență parazitară (55%), eschivarea de la plata impozitelor (51,15%), angajați fără contract de muncă (47,77%), publicitate înșelătoare (46,62%), dumping (46,38%), denigrare (35,96%) și atacuri violente (19,91%).

Astfel, putem conchide că mediul concurențial autohton nu este tocmai propice pentru dezvoltarea întreprinderii. În lupta cu concurenții, unitatea economică dacă recurge la practici ne etice, atunci caracterul acestor raporturi se extinde simultan și asupra altor categorii de public, ca de exemplu eschivarea de la plata impozitelor permite posibilitatea de a vinde produse la un preț mai redus, atrăgând consumatorii concurenților și, totodată, acest fapt creează raporturi ne etice între întreprindere și administrația publică care are scopul de a colecta impozitele.

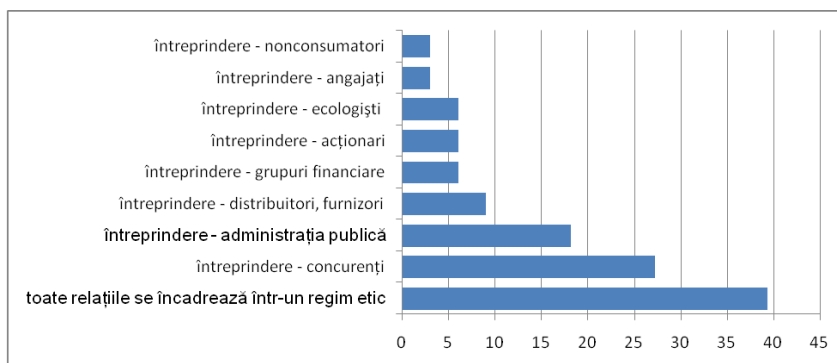

Fig. 4. Caracterul relațiilor întreprinderilor cercetate cu diverse grupuri de interes

De asemenea, angajarea salariaților fără contract de muncă generează raporturi ne etice cu concurenții, cu administrația publică (fondul social) și cu angajații cărora li se lezează drepturile.

Cu toate că 6,06% din întreprinderile respondente au menționat despre imposibilitatea desfășurării relațiilor cu caracter etic între întreprindere și ecologiști, unitățile economice, printre principalele responsabilități, includ și grija față de mediul înconjurător, încearcă să-și reducă impactul asupra acestuia prin anumite măsuri concrete.

Impactul asupra mediului cauzat de întreprinderile respondente s-a cercetat pe baza a patru măsuri: micșorarea cantității și reciclarea deșeurilor, conservarea energiei, prevenirea poluării (emisii de noxe, deversări, zgomot) și opțiuni durabile de transport. S-a constatat că 1/3 din întreprinderile chestionate își îmbunătățesc impactul lor asupra mediului, 42,42% acordă acestei responsabilități un caracter parțial și 18,18% din întreprinderile chestionate nu consideră că e responsabilitatea lor.

De asemenea, întreprinderile, care au o atitudine receptivă față de mediu și-au dat seama că și acest fapt poate fi valorificat și transformat în valoare financiară, chiar dacă la început erau reticente față de posibilitatea obținerii veniturilor din valorificarea mediului.

Generalizând putem menționa că toate categoriile de public: guvern, ecologiști, bănci, etc. trebuie să devină adevărați parteneri ai întreprinderii, deținători ai unor responsabilități care îi angajează. Astfel, se conchide că numai prin consolidare, mediul de afaceri autohton va putea soluționa problemele cu care se confruntă.

Se observă, că în prezent, fiecare antreprenor își rezolvă problemele cu propriile forțe, în mod izolat, ceea ce devine neeficient. În acest caz, între întreprindere și categoriile de public trebuie să se realizeze, pe principii legale, un dialog social.

Din ponderea mare de întreprinderi chestionate (60,61%) care consideră că relațiile între întreprindere și principalele grupuri de public nu se pot încadra într-un regim etic, ne-am propus să depistăm care este sensul activității etice perceput de către managementul general sau operațional, cerându-le respondenților să răspundă la întrebarea „**A funcționa etic pentru o întreprindere înseamnă?**”.

În urma analizei opiniilor respondenților, s-au obținut următoarele rezultate: respectarea legislației în vigoare (96,97%); producerea de bunuri/servicii calitative (87,88%); oferirea informațiilor complete și clare vizând etichetarea (54,55%); plata la timp a facturilor de la furnizori (54,55%); respectarea obligațiilor post-vânzare (51,52%); relații bune între conducător, acționari și angajați (48,48%); susținerea unor programe filantropice (45,45%) și aderarea la un cluster (6,06%).

Se poate de conchis că responsabilitatea etică se confundă cu cea legală, adică întreprinderile procedează corect dacă acțiunile lor se încadrează într-un cadru juridic. Însă, se pot distinge și responsabilități sociale, care au un caracter benevol, față de cel de constrângere a responsabilității legale, ca de exemplu relațiile de cooperare între conducători, acționari și angajați deși și acestea au la bază norme juridice, totuși ele se bazează și pe respect și loialitate reciprocă.

Anterior, am depistat că majoritatea respondenților cunosc care ar fi avantajele RSC. Dar devine important faptul dacă: managementul general încadrează aceste practici în strategiile generale sau sunt niște strategii operative?, se fructifică sau nu avantajele oferite de practicile societale?

Astfel, în urma analizei răspunsurilor respondenților la întrebarea: „*Cum credeți,*

întreprinderea Dvs. se încadrează în sectorul eticii și responsabilității sociale?” , putem afirma că doar 12,12% se încadrează foarte intens, 60,61% se încadrează intens și 21,21% din întreprinderi practică RSC doar parțial.

Și 6,06% din decidenți menționează că se încadrează slab în sectorul RSC, fie din lipsă de resurse financiare, fie din cauza unui management defectuos al lichidităților, fie chiar din cauza de a nu crea anumite deprinderi angajaților. Dacă, din anumite motive, aceste cauze nu ar mai putea fi susținute, salariații, inclusiv ceilalți parteneri ai întreprinderii să nu-și piardă încrederea în stabilitatea unității respective și să aibă senzația că e într-un progres continuu.

Concluzii. Generalizând putem menționa că practicile societale sunt benefice pentru orșicare întreprindere, indiferent de durata ei pe piață, de capacitatea ei, precum și de gradul de solvabilitate.

Creșterea eficienței practicilor societale se poate de realizat dacă subiecții (actorii) acesteia o să-și fundamenteze strategiile pe beneficii reciproce și dacă o să raporteze comunității despre acțiunile lor.

De asemenea, s-a putut constata că întreprinderile sunt perfect conștiente de avantajele pe care le generează practicile de responsabilitate socială. Însă mai există încă un decalaj între păreri și acțiuni, fiindcă nu există o metodologie clară de cuantificare a beneficiilor derivate din practicile societale, ceea ce face ca responsabilitatea socială, inclusiv cea etică, ecologică, filantropică să fie dependente de cea economică.

Cu toate acestea, practicile societale nu sunt „canibalizatoare” de resurse financiare și nu reduc competitivitatea întreprinderii. Diferența constă în viziunile și strategiile antreprenorilor: dacă sunt de scurtă durată, atunci practicile de responsabilitate socială necesită anumite resurse financiare care ar putea pune în dificultate solvabilitatea unității economice, însă dacă întreprinzătorul are viziuni pe termen lung, atunci practicile societale sunt furnizoare de valoare. Astăzi, într-o economie din ce în ce mai globalizată, unde un bun poate fi obținut în mai multe țări, devine necesar faptul ca agenții economici să coopereze între ei, să creeze relații bazate pe credibilitate, să excludă comportamentul oportunist și toți împreună să participe la crearea lanțului valoric al întreprinderii.

Referințe bibliografice:

1. **Grigoraș Maria.** *Marketingul societal ca componentă a responsabilității sociale corporative.* Teză de dr. în șt. economice. Chișinău, 2011. 238 p.
2. Lege privind susținerea sectorului întreprinderilor mici și mijlocii. Nr.206-XVI din 07.07.2006. În: Monitorul Oficial, 11.08.2006, nr. 126-130/605.
3. **Meandri V., Zamagni S.** *La via italiana al fund raising: intervento pubblico, filantropia e reciprocità.* În: *Economia and Management*, 2001, vol.5, p. 111-123.
4. Ordin cu privire la aprobarea listei agenților economici – contribuabili mari pe anul 2006 nr.218 din 30.12.2005. În: Monitorul Oficial, 31.12.2005, nr.182/649.

grigoras-maria@mail.ru

Prezentat la 20 decembrie 2012

ANALIZA STATISTICĂ A SALARIULUI CA PRINCIPALA FORMĂ DE VENIT AL POPULAȚIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Rina ȚURCAN, doctor în economie, IRIM

Iuliu ȚURCAN, doctor în economie, IRIM

Rezumat

Salariul constituie principala sursă de venit a populației în Republica Moldova, influențând în mod direct nivelul de trai al populației și asigurând creșterea economică a țării. În prezenta lucrare este examinată evoluția salariului mediu nominal în Republica Moldova, efectuându-se o analiză dinamică comparativă a nivelului de remunerare a muncii în sectorul real și în sectorul bugetar al economiei. Un accent deosebit este pus pe evidențierea activităților cu cel mai înalt și cel mai jos nivel de remunerare a muncii, deoarece această repartiție influențează în mod direct îndreptarea specialiștilor spre aceste domenii.

Cuvintele-cheie: salariul, sectorul real, sectorul bugetar, economia națională, creșterea economică.

STATISTICAL ANALYSIS OF THE SALARY AS MAIN SOURCE OF REVENUES FOR THE POPULATION OF REPUBLIC OF MOLDOVA

Rina ȚURCAN, IRIM

Iuliu ȚURCAN, IRIM

Abstract

Salary is the main source of income for the population in Moldova, directly influencing the level of living of the population and ensuring economic growth of the country. In this article is considered average nominal wage in Moldova, a dynamic analysis is performed comparative level of remuneration in the real sector and the public sector of the economy. Special emphasis is placed on highlighting activities with the highest and lowest level of remuneration, because this distribution as directly affects straightening specialists to these areas.

Keywords: salary, real sector, public sector, national economy, economical growth.

Introducere. Unul din factorii care influențează în mod direct creșterea economică și nivelul de trai al cetățenilor unei țări îl constituie venitul populației. Problema salariului a constituit o preocupare constantă a economiștilor începând cu școala clasică. Adam Smith și adepții săi enunță unele idei juste cu privire la salariu, menționând că din toate cele trei venituri, salariul este singurul venit bazat pe muncă. Salariul este un element esențial al contractului de muncă, reprezentând totalitatea drepturilor bănești cuvenite salariatului pentru munca prestată. Prin Convenția Organizației Internaționale a Muncii nr.95/1949 privind protecția salariului, salariul este: ”oricare ar fi denumirea sau modul de calcul, remunerarea sau câștigurile susceptibile de a fi evaluate în bani și stabilite prin acordul părților sau de către legislația națională, pe care cel care angajează le datorează unui lucrător în baza unui contract de muncă, scris sau verbal, fie pentru munca efectuată sau care urmează a fi efectuată, fie pentru serviciile prestate sau care urmează a fi prestate. Forța de muncă este considerată a fi o marfă, care se vinde și se cumpără pe baza unui preț, care nu este altceva decât salariul primit de

muncitor. Salariul mai este apreciat a fi suma plătită celui ce-și închiriază serviciile de muncă, suma care se formează pe baza acelorași principii care stau la temelia formării prețului la bunuri și servicii, în condițiile unei economii de piață.

Prezintă interes examinarea evoluției nivelului de retribuire a muncii în Republica Moldova, analizându-se comparativ nivelul de retribuire a muncii în sectorul real și bugetar al economiei și evidențiindu-se principalele domenii, în care se înregistrează cele mai înalte și cele mai reduse venituri salariale ale angajaților din țară.

Material și metoda aplicată. În teoria și practica economică, salariul ocupă un loc deosebit de important. La etapa actuală salariile reprezintă cea mai mare parte din veniturile populației. Termenul ca atare este de origine latină. Salariul era suma ce se plătea fiecărui soldat roman pentru cumpărarea sării. Soldatul era un om dependent și i se acorda salariul, în virtutea acestei dependențe, un om liber nu primea salariu. Termenul s-a păstrat în timp și a căpătat sensul devenit al unui om care este dependent de altul, fie juridic, fie economic. Salariul apare ca venit ce revine factorului muncă datorită participării nemijlocite la activitatea economică.

Salariul angajaților este nu pur și simplu prețul muncii, el reprezintă prețul închirierii forței de muncă, prețul serviciilor prestate de salariați [2, p.101]. Salariul are o dublă natură. Pentru firmă el este una din componentele costului de producție, iar pentru angajați – sursa principală de venit. Actualmente, atât în literatura de specialitate, cât și în practica diferitor firme din întreaga lume, se folosește o gamă foarte largă de termeni atunci când este vorba despre plata pentru munca prestată, și anume: recompensa personalului, salariul, retribuția muncii, remunerarea muncii, plata pentru munca prestată, premii, sporuri, compensații, bonusuri etc. [3, p.174].

Din punct de vedere statistic, salariul reprezintă drepturile în bani și în natură convenite salariaților pentru munca efectiv prestată (inclusiv pentru timpul lucrat suplimentar), potrivit formei de salarizare aplicate. Sporurile și indemnizațiile acordate ca procent din salariu sau în sume fixe, alte adaosuri la salarii potrivit legii, sumele plătite pentru timpul nelucrat (indemnizațiile pentru concediile de odihnă și de studii, zile de sărbătoare și alte zile libere, sumele plătite din fondul de salarii pentru concediile medicale), premiile, primele de vacanță și alte sume plătite din fondul de salarii potrivit prevederilor legislației în vigoare sau contractelor colective de muncă [4, p.146].

În condițiile economiei de piață, întreprinderile își aleg de sine stătător formele salarizării angajaților. Mărima salariului fiecărui angajat este stipulată în contractul individual de muncă încheiat între conducerea firmei și angajat [2, p.108]. Cu toate că salarizarea ține de politica internă a întreprinderii, ea trebuie efectuată în conformitate cu legislația în vigoare în domeniul salarizării. În Republica Moldova salarizarea este efectuată în corespundere cu cerințele Codului muncii și Legii salarizării nr. 847-XV din 14.02.2002. Principalul obiectiv al reglementării salarizării la nivel de stat este asigurarea de către stat a salariului minim garantat și crearea condițiilor pentru asigurarea creșterii salariului. Menținerea cuantumului salariului minim este obligatorie pentru toți agenții economici, indiferent de tipul de proprietate și forma organizatorico-juridică. Acest cuantum nu poate fi diminuat nici prin contractul colectiv de muncă, nici prin contractul individual de muncă. În așa fel statul asigură cetățenii încadrați în câmpul muncii cu un nivel de trai decent. Salariul reprezintă suma de bani pe care salariatul o

primește din partea firmei în care activează, în schimbul muncii prestate. Salariul de bază reflectă însăși valoarea muncii, și nu contribuția individuală a fiecărui angajat.

Câștigul salarial nominal brut cuprinde salariile, respectiv drepturile în bani și în natură cuvenite salariaților pentru munca efectiv prestată (inclusiv pentru timpul lucrat suplimentar) potrivit formei de salarizare aplicată, sporurile și indemnizațiile acordate ca procent din salariu sau în sume fixe, alte adaosuri la salarii potrivit legii, sumele plătite pentru timpul nelucrat (indemnizațiile pentru concediile de odihnă și studii, zile de sărbătoare și alte zile libere, sumele plătite din fondul de salarii pentru concediile medicale), premiile, primele de vacanță și alte sume plătite din fondul de salarii conform actelor normative sau contractelor colective de muncă, sumele plătite din profitul net și alte fonduri (inclusiv contravaloarea tichetelor de masă).

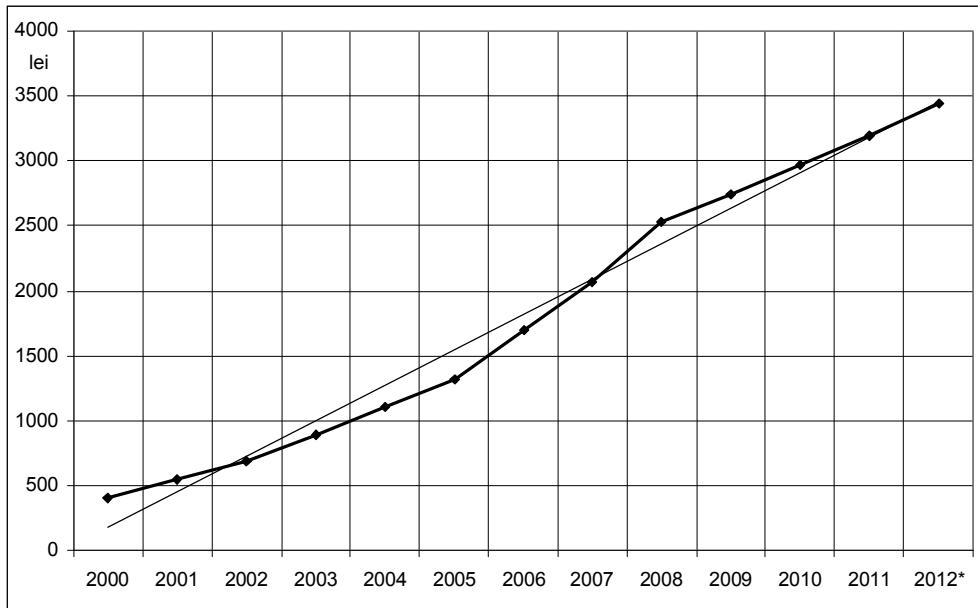
Câștigul salarial nominal net se obține prin scăderea din câștigul salarial nominal brut a impozitului, contribuției salariaților pentru asigurările sociale și medicale de stat obligatorii, defalcările sindicale.

Principalul factor care influențează mărimea salariului este caracterul privat sau public al întreprinderii. În așa fel, este influențată mărimea salariului prin reglementările existente la nivel de stat privind plata muncii. Un alt factor important care determină mărimea salariului este piața muncii unde acționează legea cererii și a ofertei[3, p.175]. Astfel, în cazul când pe piața muncii nivelul șomajului este înalt se creează excedent de ofertă, contribuind la scăderea salariilor. La fel nu poate fi neglijată și influența prețului muncii pe plan internațional, care contribuie la migrarea personalului din țările cu nivelul plății muncii redus spre țările cu un nivel mai înalt.

Rezultate și discuții. Anticipat examinării detaliate a nivelului de retribuire a muncii în diferite domenii ale economiei naționale, se propune de a urmări evoluția salariului mediu în Republica Moldova. În cazul de față salariul mediu nominal reprezintă un indicator generalizator care cuprinde toate domeniile economiei naționale. Graficul 1 reflectă evoluția salariului mediu nominal în Republica Moldova în anii 2000-2012.

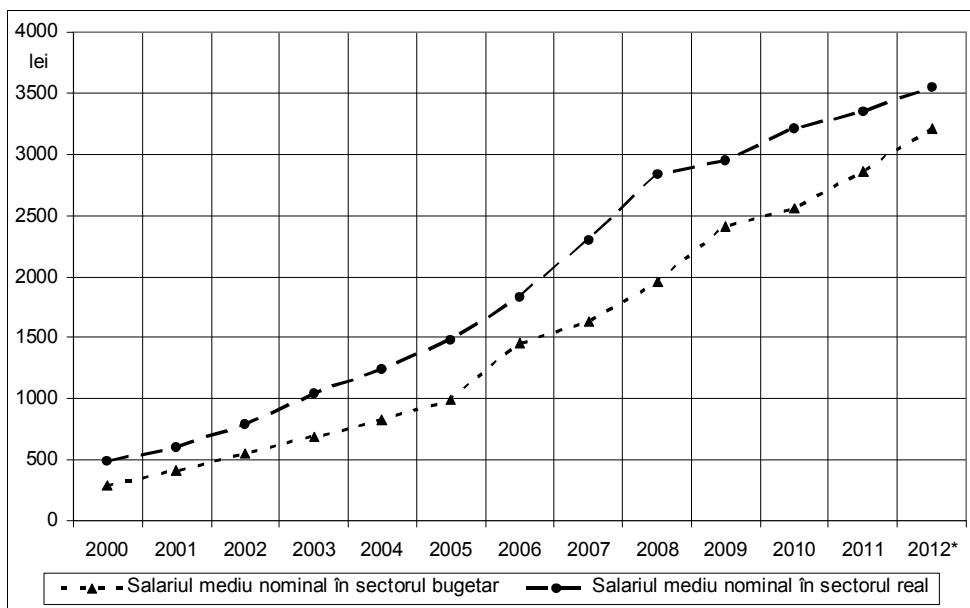
Salariul mediu nominal în Republica Moldova în anii 2000-2012 are o dinamică pozitivă, caracterizându-se printr-o creștere continuă. În așa fel, în perioada analizată salariul mediu nominal a crescut de la 407,9 lei în anul 2000 până la 3440,2 lei în anul 2012, ceea ce constituie o creștere de circa 8,43 lei. Ritmul mediu anual de creștere a salariului mediu nominal în Republica Moldova constituie 1,195 ori, adică anual salariul mediu nominal sporește cu circa 19,5%. Cel mai înalt ritm anual de creștere a salariului mediu nominal în Republica Moldova din perioada analizată a fost atins în anul 2001, constituind o creștere cu 33,3% în raport cu nivelul anului precedent. Cel mai redus ritm anual de creștere a salariului mediu nominal în Republica Moldova este constatat pe parcursul ultimelor patru ani, variind în limitele 7,4 – 8,6%. E de menționat că un ritm atât de modest de creștere a salariului mediu nominal în Republica Moldova pe parcursul ultimilor patru ani, lasă un impact negativ esențial în creșterea economică, deoarece nu permite nici acoperirea nivelului inflației. În așa fel, dacă de estimat evoluția salariului mediu real în Republica Moldova, atunci pe parcursul ultimilor ani, el înregistrează o dinamică negativă, astfel puterea de cumpărare a salariului fiind mai redusă, comparativ cu perioadele precedente.

Un interes deosebit prezintă analiza comparativă a evoluției salariului mediu nominal în sectoarele real și bugetar al economiei Republicii Moldova, dinamica respectivă fiind prezentată în graficul 2.

Graficul 1. Evoluția salariului mediu nominal în Republica Moldova, în anii 2000-2012

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor prezentate www.statistica.md

Graficul 2. Evoluția comparativă a salariului mediu nominal în sectoarele real și bugetar a economiei Republicii Moldova, în anii 2000-2012

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor prezentate www.statistica.md

Din graficul prezentat se observă că evoluția salariului mediu nominal atât în sectorul real, cât și în sectorul bugetar al economiei Republicii Moldova în perioada analizată are o tendință pozitivă, însă persistă și unele diferențe, și anume:

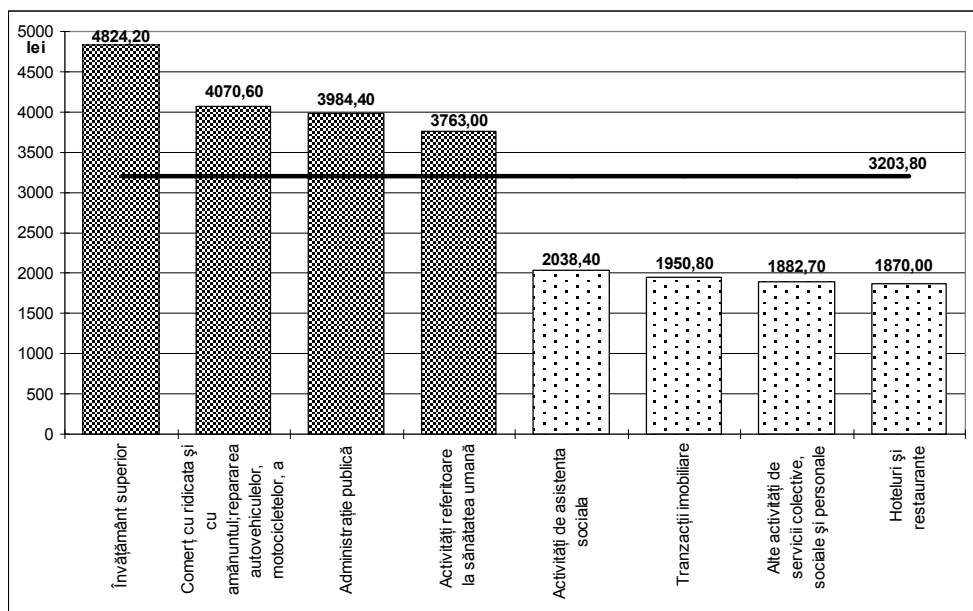
♦ Pe parcursul întregii perioade analizate salariul mediu nominal în sectorul real al economiei depășește salariul mediu nominal din sectorul bugetar, fenomen care este specific nu doar pentru economia Republicii Moldova, ci și pentru majoritatea țărilor din lume.

♦ Salariul mediu nominal în sectorul real al economiei are o evoluție mai lină, iar salariul mediu nominal în sectorul bugetar al economiei crește neuniform, ceea ce se explică cu sporiri nesistematice ale salariilor din sectorul bugetar.

♦ Raportul dintre salariul mediu nominal în sectorul real și salariul mediu nominal în sectorul bugetar variază considerabil pe parcursul perioadei analizate, având o tendință de diminuare. Astfel, dacă în anul 2000 salariul mediu nominal în sectorul real depășea cu 66,47% salariul mediu nominal din sectorul bugetar, atunci în anul 2012, această depășire constituie doar 10,66%. O diferență atât de modestă între salariile medii în sectoarele real și bugetar a economiei naționale, pune la dubii corectitudinea calculării și prezentării în rapoarte statistice a salariilor în sectorul real al economiei Republicii Moldova. În așa fel, cu timpul tot mai avantajoasă devine angajarea în cadrul instituțiilor din sectorul bugetar al Republicii Moldova.

În continuare se propune de a evidenția cele mai bine și cele mai slab remunerate ramuri din sectorul bugetar al economiei Republicii Moldova (graficul 3).

Cea mai bine remunerată activitate din sectorul bugetar al economiei Republicii

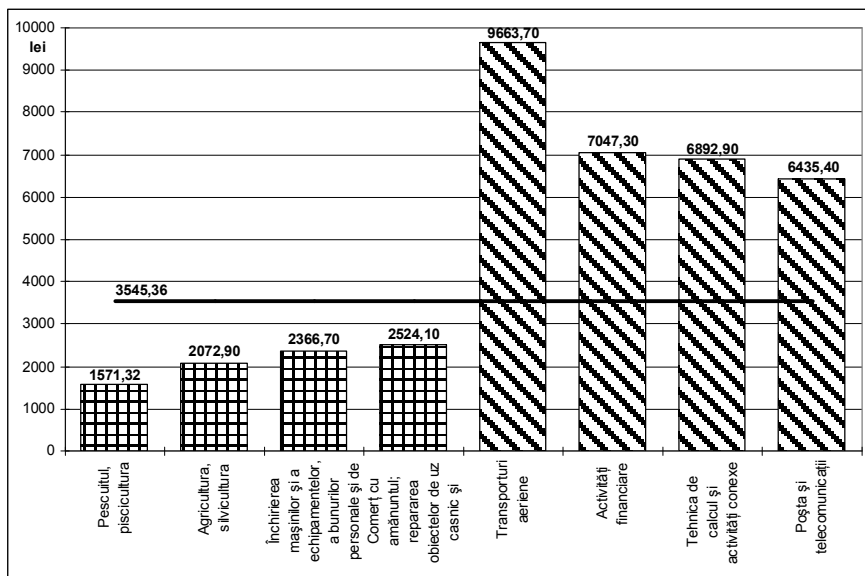
Graficul 3. Repartiția salariului mediu nominal pe tipuri de activități din sectorul bugetar al economiei Republicii Moldova în raport cu nivelul mediu din sectorul bugetar în anul 2012

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor prezentate www.statistica.md

Moldova o constituie învățământul superior, care în anul 2012 înregistrează un salariul mediu de 4824,2 lei, ceea ce cu 50,6% depășește salariul mediu nominal în sectorul bugetar al economiei Republicii Moldova. Totodată, printre cele mai bine plătite activități în anul 2012 din sectorul bugetar al economiei Republicii Moldova se pot menționa: comerțul cu ridicata și cu amănuntul, repararea autovehiculelor, motocicletelor, a bunurilor casnice și personale, administrația publică, activități referitoare la sănătatea umană. Salariul mediu lunar în aceste activități variază în limitele 3763,0 – 4070,6 lei, ceea ce depășește salariul mediu nominal în sectorul bugetar al economiei Republicii Moldova cu circa 17,5 – 27,1%.

În sectorul bugetar al economiei Republicii Moldova persistă activități, nivelul de remunerare a cărora în anul 2012 este considerabil mai jos în raport cu nivelul mediu pe acest sector. În așa fel, cel mai redus nivel al remunerării muncii este înregistrat la hoteluri și restaurante, activitatea cărora se caracterizează printr-un salariu mediu lunar de 1870,0 lei, ceea ce e cu 41,6% mai puțin decât media pe sector. E de menționat că în hoteluri și restaurante de-facto veniturile angajaților sunt considerabil mai înalte datorită bacșișului obținut de la beneficiarii acestor servicii. Totodată, un nivel redus de remunerare a muncii din sectorul bugetar se constată la astfel de activități, precum ar fi activități de asistență socială, tranzacții imobiliare și alte activități de servicii colective, sociale și personale, care înregistrează un salariu mediu lunar de circa 1882,7-2038,4 lei, ceea ce reprezintă cu 36,4-41,2% mai puțin în raport cu salariul mediu nominal în sectorul bugetar al economiei Republicii Moldova în acest an.

O variație înaltă a salariilor lunare persistă și în sectorul real al economiei Republicii Moldova (graficul 4).

Graficul 4. Repartiția salariului mediu nominal pe tipuri de activități din sectorul real a economiei Republicii Moldova în raport cu nivelul mediu din sectorul bugetar în anul 2012

Sursa: Elaborat de autori în baza datelor prezentate www.statistica.md

Cel mai înalt nivel de remunerare a muncii a activităților din sectorul real al economiei Republicii Moldova în anul 2012 îl constituie transporturile aeriene, care în anul respectiv înregistrează un salariu mediu de 9663,7 lei, ceea ce de 2,7 ori depășește salariul mediu nominal în sectorul real al economiei Republicii Moldova. Totodată, printre cele mai bine plătite activități în anul 2012 din sectorul real al economiei Republicii Moldova se pot menționa: activități financiare cu un salariu mediu de 7047,3 lei, tehnica de calcul și activități conexe – 6892,9 lei, precum și activitatea în domeniul poștei și al telecomunicațiilor cu un salariu mediu lunar de 6435,4 lei. Amplitudinea variației salariilor medii pe tipuri de activități în sectorul real este considerabil mai înaltă, în raport cu nivelul acesteia în sectorul bugetar al economiei Republicii Moldova.

Totodată, în sectorul real, există și activități cu un nivel mediu de remunerare mult mai jos, chiar și în raport cu cele mai slab plătite activități din sectorul bugetar. Un exemplu de astfel de activități poate servi pescuitul, piscicultura care în anul 2012 a înregistrat un salariu mediu de circa 1571,3 lei, ceea ce este 2,3 ori mai puțin în raport cu salariu mediu din sectorul real. Un nivel redus de remunerare a muncii din sectorul real este specific și pentru astfel de activități, precum ar fi agricultura, silvicultura (2072,9 lei), închirierea mașinilor și a echipamentelor, a bunurilor personale și de uz casnic (2366,7 lei) și comerțului cu amănuntul, reparării obiectelor de uz casnic și personale (2524,1 lei).

După cum se cunoaște, un sistem eficient de salarizare se proiectează în baza unor principii, precum ar fi: salarizarea lucrătorilor este efectuată în funcție de cantitatea muncii depuse și nivelul de calificare profesională, în funcție de calitatea muncii, în funcție de condițiile de muncă, pentru munca egală se va plăti un salariu egal, confidențialitatea salariilor etc.[1, p.226]. De regulă unitățile economice atât din sectorul bugetar, cât și cele din sectorul real încearcă să aplice unele din aceste principii, dar respectarea acestora nu asigură în mod direct sporirea nivelului de remunerare a personalului, deoarece o influență considerabil mai înaltă o au astfel de factori, precum ar fi veniturile încasate și profiturile înregistrate de diverse activități. Reieșind din aceste considerente, nivelul salariului mediu nominal înregistrat în diferite activități ale sectorului real și cel nominal ale economiei Republicii Moldova are grad înalt de variație, caracterizându-se prin dispersie moderată.

Concluzii. Analiza efectuată în prezenta lucrare, permite de a concluziona următoarele momente importante, specifice nivelului de remunerare a muncii în economia Republicii Moldova:

- ◆ Salariului mediu nominal în Republica Moldova în anii 2000-2012 are o dinamică pozitivă, caracterizându-se printr-o creștere continuă. Salariul mediu nominal în sectorul real al economiei depășește salariul mediu nominal din sectorul bugetar.

- ◆ Amplitudinea variației salariilor medii pe tipuri de activități în sectorul real este considerabil mai înaltă, în raport cu nivelul acesteia în sectorul bugetar al economiei Republicii Moldova.

- ◆ Salariile acordate în sectorul bugetar și cel real al economiei Republicii Moldova sunt incompetente în raport cu nivelul de retribuire a muncii în țările dezvoltate, ceea ce condiționează migrarea forței de muncă.

- ◆ Diferența atât de înaltă a nivelului de retribuire a muncii în diferite activități condiționează în mod direct fluxul specialiștilor doritori de a obține studii în aceste domenii bine remunerate.

◆ Tot mai necesară devine intervenția statului pentru redresarea unor activități importante economiei naționale pentru a permite ridicarea nivelului de retribuire a muncii și ale spori rezultatele economico-financiare în ansamblu ale acestor activități.

Referințe bibliografice

1. **Bugaian L. (coordonator)**, *Antreprenoriat: dezvoltarea afacerii*. – Chișinău: Editura Levița Angela, 2010, - 344 p.

2. **Cionnâi N., Blaj I.**, *Economia firmelor contemporane*. – Chișinău: Editura Prut Internațional, 2003, - 311 p.

3. **Gheorghică M.**, *Economia întreprinderii industriale*. – Chișinău: Editura Cuvântul-ABC, 2011, - 280 p.

4. **Zaharia O., Danciu A., Roman M.**, *Statistica întreprinderii*. – Chișinău: Editura ASE, 2005, - 426 p.

5. www.statistica.md, vizitat la 10 decembrie 2012

Prezentat la 20 decembrie 2012

3

**AJUSTAREA DREPTULUI
NAȚIONAL LA LEGISLAȚIA
INTERNAȚIONALĂ**

REGLEMENTAREA JURIDICĂ A PROTECȚIEI PRIZONIERULUI DE RĂZBOI - DE LA CAPTURARE LA REPATRIERE

Alexandru CAUIA, doctor în drept, IRIM

Rezumat

Dreptul Internațional Umanitar reglementează protecția unui șir de categorii de persoane. Asigurarea mecanismului juridic de protecție a prizonierilor de război este unul din elementele importante ale acestei ramuri a dreptului internațional deoarece stabilește garanțiile necesare pentru participanții legali în cadrul conflictelor armate intenționale. Prezentul articol reflectă garanțiile juridice conferite prizonierului de război din momentul capturării sale în prizonierat și pînă la momentul repatrierii acestuia.

Cuvinte-cheie: *Drept internațional umanitar, conflict armat, prizonier de război, regim de protecție, condiții de întreținere, răspundere disciplinară, eliberare, repatriere.*

LEGAL REGULATION OF THE PROTECTION OF PRISONERS OF WAR - FROM CAPTURE TO REPATRIATION

Alexandru CAUIA, IRIM

Abstract

International humanitarian law governing the protection of a number of categories of people. Mechanism ensuring legal protection of prisoners of war is one of the important elements of this branch of international law because it establishes legal guarantees necessary for participants in international armed conflicts. This article reflects the legal guarantees granted prisoner of war in war since his capture and imprisonment up to when it returns.

Keywords: *international humanitarian law, armed conflict, prisoners of war, protection regime, maintenance, disciplinary, release, repatriation.*

Introducere. Actualitatea temei investigate rezidă în faptul că statutul de prizonier de război garantează păstrarea vieții tuturor combatanților care au fost capturați de forțele armate ale inamicului. În opinia unor autori normele prevăzute de Convenția a III-a de la Geneva pot fi divizate convențional în patru compartimente: **capturarea, condițiile de întreținere, sancțiunile disciplinare și răspunderea penală a prizonierului, eliberarea și repatrierea acestora**[1].

Semnificația practică a investigației constă în analiza mecanismelor juridice complexe de asigurare a protecției prizonierului de război prin prisma prevederilor dreptului internațional umanitar în cadrul conflictelor armate contemporane. Ideea fundamentală a sistemului de protecție instituit prin Convenția a III-a de la Geneva și reiterată prin Protocolul Adițional I din 1977 este aceea că prizonieratul nu constituie o acțiune represivă, ci o măsură de precauție față de combatantul inamic dezarmat, care se află sub autoritatea sa și răspunde de tratamentul ce i-l aplică.

Originalitatea abordării constă în comparația dintre prevederile formale și mecanismele de realizare în practică a garanțiilor prevăzute de normele dreptului internațional umanitar în favoarea prizonierului de război. Convenția a fost inspirată și de Declarația Universală a Drepturilor Omului, ceea ce a generat reiterarea unui șir de principii și imperative cu privire la viața, integritatea fizică și morală a prizonierului.

Metodă și material aplicat. În procesul de realizare a cercetării au fost utilizate un șir de metode caracteristice științelor socio-umane precum: metoda istorică, metoda comparativă, metodele logice etc. Pentru fundamentarea ipotezelor înaintate sunt citate lucrările autorilor de referință și textul Convenției a III-a de la Geneva cu privire la protecția prizonierilor de război.

Rezultatele investigației. Statele se angajează, la momentul semnării Convenției, să completeze legislațiile naționale cu măsuri de reprimare a actelor contra Convenției. Republica Moldova nu face excepție de la această regulă. Legislația penală autohtonă prevede: „Încălcarea gravă a dreptului internațional umanitar, în timpul conflictelor armate internaționale sau interne, soldată cu urmări grave, se pedepsește cu închisoare de la 16 la 20 de ani sau cu detenție pe viață” [2, p.322].

Puterea deținătoare de prizonieri va trebui să suporte în mod gratuit întreținerea prizonierilor și să le acorde gratuit îngrijire medicală [3].

1. Capturarea

Imediat ce a fost capturat pe teatrul de război, prizonierul este predat superiorilor și condus spre un loc de adunare unde este supus formalităților de înregistrare. Prizonierii nu pot fi obligați să declare alte informații decât cele necesare identificării lor: numele, prenumele, gradul militar, data nașterii, numărul de identitate. Încercarea de a induce în eroare statul captor se sancționează prin restrângerea avantajelor acordate de grad sau statut. Aceste date urmează să fie gravate pe o placă de identitate, confecționată dintr-un material rezistent, având două părți detașabile, pe care se vor consemna și grupa sanguină și religia. În caz de deces, jumătate din placă, conținând elemente identice va fi transmisă puterii de care depinde prizonierul[4]. Cu excepția armelor, echipamentului militar, cailor și documentelor militare, aceștia pot păstra bunurile personale, inclusiv bani, semne de grad și naționalitate, decorații și obiecte cu valoare sentimentală. După capturare, prizonierii urmează să fie imediat escortați în lagărele situate la o distanță suficient de mare de linia desfășurării ostilităților pentru a le putea garanta securitatea și integritatea.

Prizonierii de război pot fi transferați de la Puterea deținătoare la o altă Putere, care este parte la Convenție numai după ce Puterea deținătoare se declară mulțumită și aprobă capacitățile unei asemenea puteri cesionare de a aplica prevederile Convenției. Când prizonierii de război sunt transferați în astfel de circumstanțe, responsabilitatea de aplicare a Convenției rămâne Puterii care îi acceptă, în timp ce aceștia sunt în custodia ei. Cu toate acestea, dacă acea Putere eșuează să ducă la bun sfârșit clauzele Convenției în orice aspect important, Puterea care a transferat prizonierii de război trebuie să ia măsuri eficiente după ce aceasta a fost înștiințată de Puterea protectoare, de corectare a situației sau trebuie să ceară returnarea prizonierilor de război. Astfel de cereri trebuie respectate [2, p.323]. Evacuarea trebuie făcută cu omenie și în condiții asemănătoare deplasării trupelor puterii deținătoare. Deplasările pe jos nu se vor putea face normal decât în etape de cel mult 20 km. pe zi, exceptând cazul în care există necesitatea ajungerii la depozite de hrană sau la surse de apă.

În lagăre, prizonierii pot fi grupați în funcție de naționalitate, limbă și obiceiuri, asigurându-li-se condiții de cazare, îmbrăcăminte și hrană tot atât de favorabile ca

acelea pe care le au trupele proprii ale captorului[5]. Locurile de detenție, precum și clădirile sau baracamentele trebuie să ofere toate garanțiile de igienă și salubritate. Unele prevederi se referă și la nevoile intelectuale ale prizonierilor, cum ar fi încurajarea activităților culturale și sportive, înlesnirea primirii de cărți pentru lectură etc. [6, p.155-156] Astfel, regimul prizonierilor are oarecum caracterul de domiciliu forțat în limitele căruia ei dispun de o anumită libertate de mișcare în baza regulamentelor municipale sau de garnizoană[4, art.38]. Femeile trebuie să fie tratate cu toată atenția datorată sexului acestora și în toate cazurile ele beneficiază de un tratament la fel de favorabil ca cel de care beneficiază bărbații. În toate lagărele în care se găsesc cantonate, împreună cu prizonierii de război-bărbați, și prizonieri de război-femei, vor exista dormitoare separate [2, p.324]. Puterea deținătoare poate interna femeile în alt lagăr, dacă consideră oportun pentru asigurarea respectării prevederilor Convenției a III [4, art.25, p.4].

2. Condițiile de întreținere

Norma cutumiară care obligă părțile beligerante să asigure prizonierii de război cu toate cele strict necesare este stipulată într-un șir vast de regulamente și îndrumare militare, iar încălcarea acesteia este incriminată de legislațiile naționale ale mai multor state[7]. Beligeranții își vor comunica reciproc amplasarea lagărelor de prizonieri în vederea evitării atacurilor asupra acestora, scop în care ele vor fi astfel dispuse, încât semnele distinctive [8] ale lagărelor să poată fi văzute de la înălțime.

Rația alimentară a prizonierilor de război trebuie să fie satisfăcătoare – calitativ și ca variație pentru a le menține o bună stare de sănătate. Prizonierilor care lucrează li se vor da suplimente de hrană. Apa potabilă va fi furnizată în cantități suficiente și li se va permite folosirea tutunului. Se interzic orice fel de măsuri disciplinare asupra hranei. Prizonierii au dreptul la îmbrăcăminte, încălțăminte și lenjerie. Uniformele armatei inamice capturate vor fi folosite pentru îmbrăcarea prizonierilor dacă corespunde climei. În lagăr pot fi instalate cantine, unde prizonierii să aibă posibilitatea de a-și procura, la preț de comerț local, produse alimentare sau obiecte de uz personal[9].

Puterea deținătoare trebuie să ia toate măsurile de igienă și să asigure îngrijirea medicală necesară folosind personalul medical și religios reținut pentru asistarea prizonierilor de război [2, p.324]. Fiecare lagăr urmează să fie dotat cu o infirmerie, iar dacă este necesar se vor stabili localuri rezervate bolnavilor cu maladii contagioase sau mintale. Prizonierii care necesită o intervenție chirurgicală sau altă intervenție de ordin medical pot beneficia și de serviciile instituțiilor medicale civile care dispun de posibilitatea de a oferi aceste servicii. Înlesniri speciale urmează să fie oferite invalizilor, în special orbilor. Prizonierii de război care au profesia de medici, stomatologi, infirmieri și care nu au fost atașați serviciului de sănătate, vor putea fi admiși de puterea deținătoare să îngrijească prizonierii din aceleași forțe militare. În privința condițiilor morale de internare, în lagăre vor fi rezervate localuri corespunzătoare oficiilor religioase, astfel încât prizonierii să-și poată manifesta credința, cu condiția respectării disciplinei [6, p.156].

Fiecare lagăr va fi plasat sub autoritatea directă a unui ofițer responsabil din forțele armate regulate ale puterii deținătoare care va aplica convenția sub controlul

direct au guvernului său. Această garanție stabilește atât responsabilitatea ofițerului pentru respectarea prevederilor Convenției, cât și a guvernului căruia îi aparține. Toți prizonierii sunt obligați să salute și să respecte semnele și gradele militare ale comandantului lagărului de detenție și a personalului militar al acestuia. Ofițerii prizonieri sunt obligați să salute doar ofițerii de grad superior ai puterii deținătoare. Ordinile, regulamentele și avertismentele vor fi comunicate într-o limbă pe care o înțeleg prizonierii, regulă valabilă și în timpul interogatoriului. Puterea deținătoare este obligată să asigure afișarea textului Convenției a III-a într-un loc accesibil și în limba prizonierilor de război.

Prizonierii de război pot fi folosiți la diferite munci, sub rezerva retribuirii muncii și în condițiile stabilite de normele dreptului internațional umanitar [6, p.156]. În afara muncii legată de administrarea, instalarea și întreținerea taberei, prizonierii de război pot fi obligați să muncească în următoarele sectoare de activitate: agricultură, industria legată de producerea și extracția de materii prime; industria de prelucrare exceptând industria metalurgică, de mașini și chimică; munca publică și operațiunile de construcție ce nu au un caracter sau scop militar, transportul sau administrarea magazinelor ce nu au un caracter sau scop militar, afaceri comerciale, arte manuale, servicii domestice, servicii de ajutor public ce nu au caracter sau scop militar. Prizonierii de război pot să-și exercite dreptul de a face plângere, în conformitate cu articolul 78. Prizonierii de război trebuie să aibă condiții de muncă adecvate, în special cazarea, mâncarea, hainele și echipamentul; acestea nu trebuie să fie inferioare celor de care se bucură cetățenii părții deținătoare angajați în locuri de muncă asemănătoare; de asemenea trebuie luate în considerare și condițiile climatice.

Partea deținătoare în folosirea prizonierilor de război, trebuie să se asigure că în zonele în care astfel de prizonieri sunt angajați, sunt aplicate corect legislația națională privind protecția muncii și mai mult regulamentul privind siguranța muncitorilor [4, art.49-57]. Prizonierii de război trebuie să fie pregătiți și să le fie asigurate toate formele de protecție adecvate muncii pe care trebuie să o facă, similare cu cele oferite cetățenilor părții deținătoare. Condițiile de muncă nu trebuie să fie executate intens cu ajutorul măsurilor disciplinare. Doar în cazul în care se oferă voluntar, niciun prizonier de război nu trebuie să fie angajat într-un loc de muncă nesănătos și periculos. Niciun prizonier de război nu trebuie să fie angajat într-un loc de muncă umilitor pentru membrii forțelor părții deținătoare. Dezamorsarea bombelor sau a dispozitivelor asemănătoare este considerată o muncă periculoasă. Durata muncii zilnice a prizonierilor de război, inclusiv durata călătoriei dus-întors, nu trebuie să fie excesivă și, în niciun caz, nu trebuie să depășească durata permisă muncitorilor civili din zonă, muncitori ce aparțin de Puterea Deținătoare și sunt angajați în aceeași formă de muncă [4, art.51].

Prizonierilor trebuie să le fie permisă, în mijlocul zilei de muncă, o pauză de nu mai puțin de o oră. Această pauză va fi asemănătoare, din punctul de vedere al duratei, cu cea pe care o au muncitorii Puterii Deținătoare, în cazul în care aceasta este de durată mai mare. Aceștia trebuie să le fie permisă o pauză de douăzeci și patru de ore consecutive, în fiecare săptămână, de preferabil duminica sau în ziua de odihnă a țării

de origine. Mai mult decât atât, fiecărui prizonier, care a lucrat pentru un an, trebuie să-i fie acordată o perioadă de odihnă pentru opt zile consecutive, timp în care va fi plătit în continuare. Plata muncii prizonierilor de război trebuie fixată în concordanță cu clauzele articolului 62 din Convenție. Prizonierii de război au dreptul să dispună de bani de buzunar [4,art.53]. Puterea Deținătoare poate determina suma maximă de bani pe care prizonierii de război o pot avea asupra lor. Orice sumă în exces trebuie depusă în contul prizonierilor de război. Dacă prizonierilor de război le este permis să ofere servicii în afara taberei, servicii pentru care vor fi plătiți, aceste sume vor fi depuse în conturile respectivilor prizonieri. Prizonierilor de război li se recunoaște dreptul de a dispune de unele sume bănești. Aceste sume provin:

1. Dintr-un avans din solda lunară vărsată de puterea deținătoare în funcție de gradul prizonierului.
2. Din sumele pe care prizonierii le-au avut asupra lor în momentul în care au căzut în puterea inamicului.
3. Din suplimentul de soldă trimis de statul de care depinde.
4. Din indemnizațiile de muncă plătite de autoritățile statului deținător.
5. Din sumele pe care prizonierii le vor primi, individual sau colectiv, de la rude sau de la diverse societăți de caritate[1, c.187].

Puterea Deținătoare trebuie să asigure tuturor prizonierilor de război o plată lunară în avans, sume ce trebuie fixate, prin schimb valutar, la moneda Puterii, precum urmează:

Prima Categorie: prizonierii ce au grad sub cel de sergenți: opt franci elvețieni

A doua categorie: sergenți și alți subofițeri sau prizonieri cu grad asemănător: doisprezece franci elvețieni.

A treia categorie: ofițerii subalterni și ofițerii cu grad mai jos decât maiorii sau prizonierii cu grad asemănător: cincizeci de franci elvețieni.

A patra categorie: maiorii, locotenent-coloneii, coloneii sau prizonierii cu grad asemănător: șaizeci de franci elvețieni.

A cincea categorie: ofițeri generali sau prizonieri de război cu grad asemănător: șaptezeci și cinci de franci elvețieni [2, p.326].

Cu toate acestea, Părțile în conflict pot modifica, de comun acord, suma în avans pentru prizonierii din categoriile anterioare. Puterea Deținătoare trebuie să accepte sumele de bani suplimentare pentru prizonierii de război, sume transmise de Puterea de care aceștia aparțin. Prizonierilor de război trebuie să le fie permisă primirea sumelor de bani expediate prin poștă, bani trimiși personal sau colectiv. Fiecare prizonier de război trebuie să aibă la îndemâna balanța de credit al contului său. Prizonierii de război pot face plăți în afara țării. Acestor gen de plăți trebuie să li se dea prioritate. De asemenea, Puterea Deținătoare trebuie să țină evidența conturilor fiecărui prizonier, având în vedere sumele de bani care intră sau ies din cont sau banii pe care prizonierii de război îi folosesc. Tot ce intră în contul unui prizonier de război trebuie semnat de acesta sau de reprezentantul prizonierilor ce va semna în numele acestuia. La sfârșitul captivității, prin eliberarea prizonierului de război sau repatrierea acestuia, Puterea Deținătoare trebuie să-i ofere acestuia o declarație, semnată de un ofițer autorizat al Puterii, prin care i se arată balanța creditului [4, art.60].

Imediat după capturare sau nu mai mult de o săptămână de la sosirea în tabără, fiecare prizonier de război are dreptul să scrie familiei sale sau Agenției Centrale a Prizonierilor de Război, unde pot anunța despre capturarea sa, adresa și starea de sănătate. Scrisorile respective trebuie trimise cât mai repede posibil. În timpul capturii, prizonierii de război au dreptul de a trimite și a primi scrisori. În cazul în care aceștia se află în imposibilitatea de a primi sau a trimite vești de la, și respectiv către rudele lor, din cauza distanței prea mare sau din cauza rutei poștale, acestora le este permis să trimită telegrame. Pe lângă scrisori, prizonierilor de război le este permisă primirea de colete individuale sau de încărcături colective ce pot conține mâncare, îmbrăcăminte, medicamente, articole religioase, educaționale sau recreaționale, lucruri ce le folosesc nevoilor lor. În ceea ce privește posibilitatea autorităților de a verifica conținutul corespondenței prizonierilor de război, articolul 76 al Convenției a III-a de la Geneva stipulează: „Cenzura corespondenței adresate prizonierilor de război sau expediate de ei, va trebui să fie făcută în timpul cel mai scurt posibil. Ea nu va putea să fie efectuată decât de către statele expeditoare și destinate și o singură dată de fiecare dintre ele” [4, art.65].

Prizonierii de război au dreptul să înștiințeze autoritățile militare unde se află. De asemenea, aceștia au dreptul să aplice pentru statutul de reprezentant al prizonierilor al Puterii Protectoare. Aceste drepturi și reclamații nu pot fi limitate și nici considerate ca parte din corespondență. Acolo unde există prizonieri de război, exceptând cazurile în care există ofițeri, aceștia pot alege un reprezentant, la fiecare șase luni, pentru a-i reprezenta în fața autorităților militare, Puterilor Protectoare, Comitetului Internațional al Crucii Roșii sau în fața altei organizații care îi asistă. În cazul în care există ofițeri, cel mai în vârstă va fi ales ca reprezentant al prizonierilor. Acesta poate avea asistenți.

Evadarea prizonierului de război este considerată reușită dacă se alătură forțelor sale armate sau aliate, dacă a părăsit teritoriul adversarului sau dacă ajunge pe o navă a statului său. În Concepția a III-a evadarea sau tentativa de evadare este reglementată sub forma permisiunii pe care o are statul captor de a folosi armele contra celor care încearcă să evadeze. Aceasta constituie un mijloc extrem, care va fi totdeauna precedat de somațiile cerute de împrejurări [4, art.76]. În orice conflict armat sau situație de violențe interne, prizonierii sunt extrem de vulnerabili, din cauza faptului că sunt considerați de cele mai multe ori inamici de către cei care i-au capturat și, în consecință sunt expuși actelor de răzbunare. Iată pentru ce este primordial ca prizonierii să poată beneficia de intervenția unui organism neutru și independent, care are ca misiune asigurarea că aceștia sunt tratați omenește, că sunt deținuți în condiții corespunzătoare și că au posibilitatea să facă schimb de informații cu familia. Această misiune este îndeplinită din anul 1915 de Comitetul Internațional al Crucii Roșii, de când vizitează prizonierii deținuți în condițiile unor conflicte armate și tulburări interne. Durata, frecvența și succesiunea vizitelor ține de competența CICR și nu de cea a autorităților deținatoare. După vizită, echipa elaborează un raport în scris, care recapitulează condițiile de detenție și tratamentul aplicat deținuților și care propune, dacă este necesar, măsuri coercitive. Acest raport este confidențial. Experiența a demonstrat necesitatea de a trata direct cu autoritățile responsabile problemele legate de detenție, printr-un

dialog discret, protejat de tirul mediatic [6, p.156]. Din acest punct de vedere, să ne reamintim că pentru CICR confidențialitatea nu este un scop în sine, ci o condiție esențială a dialogului și a încrederii din partea autorităților de detenție a prizonierilor. De altfel, CICR își rezervă de fiecare dată posibilitatea de a renunța la această politică a discreției și de a-și face publice preocupările, în cazul în care încălcările constatate se repetă și în măsura în care demersurile pe lângă autorități nu au niciun efect[6, p.158]. Articolul 3 comun al celor patru Convenții de la Geneva prevede că CICR poate vizita persoanele deținute în cadrul conflictelor armate ne internaționale sau războaielor civile. În plus, conform Statutului Mișcării, CICR depune toate eforturile pentru a avea acces la persoanele deținute în legătura cu tulburările și violențele interne[6, p.159].

3. Sancțiunile disciplinare și răspunderea penală a prizonierului

Prizonierii de război trebuie să cunoască legile, regulile și ordinele forțelor armate ale Puterii Deținătoare. Puterea Deținătoare trebuie să se justifice, în cazul luării unor măsuri judiciare sau disciplinare în cazul oricărei ofense adusă de un prizonier de război unei astfel de lege, regulă sau ordin. În orice caz, nu sunt acceptate alte acțiuni sau pedepse contrare clauzelor prezente în textul Convenției. În cazul în care orice lege, regulă sau ordin ale Puterii Deținătoare, spun că faptele făcute de un prizonier de război pot fi pedepsite, timp în care aceleași acte nu necesită pedeapsă dacă sunt îndeplinite de un membru al forțelor Puterii Deținătoare, aceste fapte atrag după sine doar pedeapsa disciplinară. În hotărârea dacă acțiunile îndeplinite de un prizonier de război atrag după sine pedeapsa judiciară sau disciplinară, Puterea Deținătoare trebuie să se asigure că autoritățile calificate adoptă o atitudine indulgentă și, de asemenea, cât mai posibil, măsuri disciplinare decât judiciare.

Un prizonier de război trebuie judecat doar de un tribunal militar, în afară de cazul în care legile existente ale Puterii Deținătoare permit unui tribunal civil să judece un membru al forțelor armate ale Puterii Deținătoare cu privire la o ofensă anume bănuită a fi îndeplinită de un prizonier de război. În niciun caz, niciun prizonier de război nu poate fi judecat de un tribunal care nu oferă garanțiile esențiale de independență și imparțialitate, procedură ce nu-i permite acuzatului dreptul și posibilitatea de apărare prevăzute în articolul 105. Prizonierii de război judecați sub legile Puterii Deținătoare pentru acțiuni îndeplinite înaintea capturării, trebuie să urmeze, chiar dacă este acuzat, beneficiile prezentei Convenții. Niciun prizonier de război nu poate fi pedepsit mai mult de o dată pentru aceeași faptă sau sub aceleași acuzații. Cea mai severă pedeapsa disciplinară aplicată prizonierilor de război este arestul. Celelalte pedepse disciplinare ce pot fi aplicate prizonierilor de război sunt:

a) amenda (sancțiune ipotetică, dacă se ține seama de slabele resurse financiare ale prizonierilor, care poate constitui cel mult 50 la sută din avansul de soldă și din indemnizația de muncă);

b) suprimarea avantajelor acordate peste prevederile Convenției;

c) muncă în folosul puterii deținătoare (până la două ore pe zi). De la această ultimă pedeapsă sunt exceptați ofițerii [6, p.159].

Condițiile de efectuare a arestului prevăzut de Convenție sunt:

- i) în ce privește termenul:
- Durata unei pedepse nu poate depăși 30 de zile;
 - Durata pedepsei disciplinare (dacă una dintre ele depășește 10 zile) trebuie să fie separată de o perioadă de cel puțin trei zile.
- ii) în ce privește restricțiile:
- Cu titlu agravant, prizonierilor de război arestați li se pot aplica restricții de hrană admise în armata puterii deținătoare;
 - Aplicarea unei asemenea pedepse este subordonată stării de sănătate a prizonierului pedepsit.
- iii) în ce privește locul detenției:
- Locul de detenție trebuie să răspundă necesităților de igienă. Se interzice transferarea deținutului pentru executarea pedepsei în închisori, penitenciare, ocne etc;
 - Prizonierii vor fi obligați să mențină curățenia la locul detenției; li se poate permite să facă gimnastică și plimbări în aer liber minimum două ore pe zi, să citească și să scrie, să expedieze și să primească scrisori;
 - Coletele primite nu vor fi înmânate decât după executarea pedepsei; dacă conțin alimente perisabile, ele vor fi donate bucătăriei lagărului [4, art.89].
- Pedepsele disciplinare nu pot fi pronunțate decât de un ofițer împuternicit cu puteri disciplinare, având calitatea de comandant de lagăr sau de detașament, sau de ofițerul care-l înlocuiește [2, p.328].
- Prizonierii pot fi eliberați pe cuvânt de onoare că nu vor mai ridica armele în cursul aceluși război, în cazul în care legislația internă a statului permite aceasta. Prizonierul are dreptul de a primi sau de a refuza această ofertă. Însă, odată acceptată, el este obligat să-și respecte angajamentul [1, c.188].
- Câteva articole ale Convenției se referă la procedura ce trebuie urmată în cazul judecării prizonierilor de război pentru fapte contrare normelor dreptului internațional sau legilor, regulamentului, ordinilor statului deținător, la garanțiile care trebuie să asigure o judecată echitabilă. Astfel, în cazul deschiderii unei proceduri judiciare, puterea deținătoare va avertiza, cât mai curând posibil, puterea protectoare, transmițându-i următoarele indicații: starea actuală și gradul prizonierului, locul unde se află și dispozițiile legale aplicabile. Dacă este posibil, puterea protectoare va fi informată asupra tribunalului care va judeca, data deschiderii dezbaterii. Fiecărui prizonier i se va asigura exercitarea dreptului de apărare. I se va pune la dispoziție un interpret și va fi informat din timp asupra dreptului său. Reprezentantii puterii protectoare vor avea dreptul să asiste la dezbateri [2, p.328]. Din considerente de securitate se recomandă ca procesul să fie desfășurat cu ușile închise. Puterea protectoare va fi informată asupra evoluției procesului. Prizonierul are dreptul de recurs cu referire la sentința pronunțată împotriva sa. În stabilirea pedepsei se va ține seama de faptul că acuzatul nu este cetățean al statului deținător și nu este legat de el prin jurământ de credință și că se găsește în puterea sa ca urmare a unei împrejurări independente de voința sa. Pedepsa cu moartea poate fi stabilită doar în cazul când prizonierului i s-a demonstrat vinovăția pentru comiterea unei infracțiuni pentru care legislația Puterii Deținătoare stabilește acest gen de pedeapsă [2, p. 329]. Toate procesele

judiciare urmează să se desfășoare în baza prevederilor legale și să respecte cu strictețe garanțiile judiciare stabilite de dreptul internațional umanitar în favoarea inculpatului. Prizonierii de război urmăriți în virtutea legislației Puterii deținătoare pentru actele comise înainte de a fi făcuți prizonieri vor beneficia de prevederile Convenției, chiar dacă au fost condamnați [1, c.189].

4. Eliberarea și repatrierea

Repatrierea sau spitalizarea în țări neutre în timpul ostilităților. La începutul conflictului, în fiecare parte beligerantă se vor crea comisii medicale mixte, compuse din trei membri, din care doi aparțin unor țări neutre, iar al treilea este desemnat de puterea deținătoare. Aceste comisii au misiunea de a examina prizonierii răniți și bolnavi și a lua toate măsurile utile față de ei, inclusiv repatrierea sau spitalizarea în țări neutre. Persoanele grav rănite sau bolnave pot fi repatriate în cursul ostilităților, de îndată ce va fi în stare să suporte transportul, sau spitalizate într-un stat neutru, în scopul de a li se asigura o îngrijire mai bună sau de a elibera puterea deținătoare de sarcina tratamentului. Criteriul de repatriere directă sau de spitalizare în state neutre este acela al invalidității lor fizice și intelectuale. Astfel, se prevede a fi repatriați direct în țările lor în timpul ostilităților:

- Răniții și bolnavii incurabili;
- Răniții și bolnavii care, după părerea medicilor, nu sunt susceptibili de însănătoșire în decursul unui an;
- Răniții și bolnavii ale căror facultăți intelectuale și fizice par a fi suferit o scădere importantă și permanentă.

Pot beneficia, de asemenea, de repatriere directă sau spitalizare într-o țară neutră prizonierii de război, victime ale unor accidente, precum și cei propuși comisiilor medicale mixte de un medic, compatriot al lor, de un reprezentant al lor, de puterea de care depind sau de un organism recunoscut de această putere care se ocupă de prizonieri. Toate cheltuielile de repatriere sau de transport într-o țară neutră vor fi suportate, începând de la frontiera puterii deținătoare, de puterea de care depind acești prizonieri.

Această modalitate a fost practică într-o bună măsură în timpul celui de-al doilea război mondial, de ea beneficiind mai multe mii de răniți, bolnavi și membri ai personalului sanitar. Cele mai numeroase schimburi au avut loc între Marea Britanie și Italia (la 8 aprilie 1942 au fost schimbați 129 de prizonieri englezi cu 917 italieni; la 21 martie 1943, 800 de prizonieri englezi cu 800 italieni; la 16 aprilie, 19 aprilie și 8 mai 1943 – 4834; la 2 iunie 1943 – 3117). Între Marea Britanie și Germania (la 19 octombrie 1943, 4100 prizonieri englezi contra 3850 germani; la 26 octombrie 1943 – 1032 englezi cu 1060 germani; la 17 mai 1944 – 800 cu 800); între Franța și Germania (la 1 noiembrie 1944, 875 prizonieri francezi cu 863 germani).

Convenția din 1929 n-a prevăzut posibilitatea eliberării prizonierilor pe cuvânt de onoare că nu vor mai servi în forțele armate, deși această modalitate a fost în mod frecvent utilizată în războaiele de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui actual. Convenția din 1949 revine la această practică, prevăzând în articolul 21, par. 2, că, în cazul în care legea statului de care depinde prizonierul permite și în cazul în care o asemenea măsură ar putea contribui la ameliorarea stării lui de sănătate, prizonierul

poate fi eliberat pe cuvânt de onoare [4, art.85]. Restul prizonierilor vor fi eliberați și repatriați în țările lor imediat după încetarea ostilităților active. Această regulă constituie o inovație a Convenției din 1949, întrucât Convenția din 1929 prevedea eliberarea prizonierului după încheierea păcii.

Această inovație este motivată de faptul că durata între încetarea ostilităților active și încheierea păcii este foarte lungă și ar prelungi nejustificat de mult starea de captivitate. Au fost situații când pacea nu s-a mai încheiat. Interpretarea expresiei “în cel mai scurt termen după încetarea ostilităților active” a dat naștere la o serie de controverse. Unii au spus că eliberarea prematură a prizonierilor ar risca să întărească potențialul adversarului, încurajându-l să reia ostilitățile (se referă la eliberarea de către India a celor 93.000 de prizonieri pakistanezi după ostilitățile din decembrie 1971), alții au considerat că nici prelungirea nejustificată a captivității nu ar putea fi acceptată, optând pentru termene variind între șase luni și doi ani de la încetarea ostilităților[2, p.331].

Prizonierii capturați în timpul conflictului armat dintre Irak și Iran au fost eliberați și repatriați abia după 8 ani de zile; cei din conflictul anglo-marochez, au fost eliberați abia peste 11 ani de la finalizarea ostilităților, adică în 1987, ca și cei din cadrul conflictului dintre Etiopia și Somalia [2, p.331]. Eliberarea prizonierilor de război la sfârșitul celui de-al doilea război mondial s-a făcut astfel: Statele Unite ale Americii au eliberat prizonierii Axei în august 1947; Marea Britanie, în iulie 1948; Franța, Polonia și Cehoslovacia, în decembrie 1948; URSS în mai 1950 (un număr de 12000 de prizonieri fiind reținuți și după această dată). În conflictele din Coreea, Vietnam și cele israelo-arabe, unii prizonieri grav răniți și bolnavi au fost eliberați în timpul ostilităților; prizonierii pakistanezi deținuți în India au fost eliberați între 28 august 1973 și 30 aprilie 1974; în războiul dintre Iran și Irak, în 1991. Prizonierii pot refuza repatrierea (în urma războiului din Golf circa 13000 de prizonieri irakieni refugiați în Arabia Saudită au refuzat repatrierea) [1, c.190]. La eliberare, prizonierilor li se va permite să ia cu ei obiectele lor de uz personal, precum și banii și obiectele de valoare care le-au fost reținute la începutul captivității. Cei care fac obiectul unei proceduri (sau urmăririi) penale sau sunt condamnați pentru un delict penal pot fi reținuți până la încheierea procedurii penale sau la expirarea pedepsei. Niciun repatriat nu va mai putea fi folosit în serviciul militar activ. Orice întârziere nejustificată în repatrierea prizonierilor de război săvârșită cu intenție este considerată încălcare gravă a dreptului internațional umanitar [5].

Prizonierii decedați în timpul prizonieratului vor fi îngropați în mod onorabil. Mormintele vor purta toate indicațiile necesare, certificatele de deces vor fi trimise puterii protectoare și Agenției centrale de informații pentru prizonierii de război. Testamentele prizonierilor de război vor fi supuse aceluiași condiții cu cele ale militarilor din armatele naționale. Informațiile referitoare la înhumări și morminte trebuie înregistrate la Serviciul Mormintelor al puterii deținatoare, spre a fi transmise statului de origine. Statul pe teritoriul căruia se află morminte ale prizonierilor are obligația de a le îngriji și de a înregistra orice mutare ulterioară a osemintelor[10].

La începutul conflictului în toate cazurile de ocupație de război, fiecare parte

beligerantă și puterile neutre sau nebeligerante care au primit pe teritoriul lor prizonieri de război vor înființa un Birou oficial de informații despre prizonierii de război aflați în puterea sa. Aceste birouri vor fi informate de către autoritățile componente asupra oricăror date referitoare la locul de naștere, puterea de care depind, prenumele tatălui și numele de fată al mamei, numele și adresa persoanei care trebuie informată, gradul, numărul matricol, locul unde se afla prizonierul. Ele vor fi, de asemenea, informate cu privire la eventuale transferări, eliberări, repatrieri, evadări, spitalizări, decese, starea de sănătate etc. Pe această bază vor fi întocmite fișele individuale ale fiecărui prizonier, care vor fi comunicate lunar puterilor interesate, iar cele referitoare la identitate, familiilor pentru corespondență de către puterea protectoare și de către Agenția Centrală de informații pentru prizonierii de război. La încheierea păcii, fișa individuală va fi înmănată guvernului de care depind prizonierii. Biroul va aduna toate obiectele personale, valorile, corespondența, soldele, semnele de identitate lăsate de prizonierii evadați, decedați etc. și le vor transmite statelor interesate [6, p.1571].

Concluzii. Răspunderea pentru tratamentul aplicat prizonierilor de război, implicit pentru aplicarea Convenției respective, revine puterii deținătoare. Totuși, pentru a se asigura o aplicare uniformă a dispozițiilor Convenției și a se asigura prizonierilor un regim adecvat așa cum s-a convenit, statele au instituit mecanisme speciale de protecție și control, între care: puterea protectoare; substitutul puterii protectoare; reprezentantul prizonierilor de război; omul de încredere a prizonierilor; organizații umanitare internaționale.

Instituția puterii protectoare a fost instituită pentru prima oară în a doua jumătate a secolului al XIX -lea, în timpul războiului franco-prusac, acest rol fiind încredințat Marii Britanii pentru prizonierii francezi din Germania și Statelor Unite, Rusiei și Elveției pentru cei prusieni, bavarezi, wurtemberghezi, saxoni etc. deținuți în Franța. După aceea, practica a început să se generalizeze, ajungând ca în timpul primului război mondial să fie universală. Ca urmare a generalizării acestei practici, în Convenția din 1929, instituția puterii protectoare a fost prevăzută în două articole – 86 și 87, iar în cea din 1949, în 13 articole.

În virtutea acestei ultime Convenții, rolul puterii protectoare este de a “salvgarda interesele părților în conflict” și de a controla aplicarea Convenției prin intermediul agenților săi diplomatici și consulari sau de către oricare alte persoane alese dintre resortisanții săi sau cei ai puterilor neutre agreeate de puterea deținătoare. Reprezentanții puterilor protectoare sunt împuterniciți să viziteze lagărele de deținuți, să discute, fără martori, cu prizonierii.

Pentru a evita situații de tipul celei petrecute în timpul celui de-al doilea război mondial, când Germania a încheiat cu guvernul francez de la Vichy, la 16 noiembrie 1940, un protocol care substituia intervenția puterii protectoare cu un pseudo-control național, prin articolul 10, par. 5 din Convenție s-a stipulat că “de la dispozițiile precedente nu se va putea deroga printr-un acord special între Puteri, dintre care un s-ar găsi, chiar temporar, față de cealaltă putere sau de aliații săi, îngăduită în libertatea de negociere, ca urmare a evenimentelor militare, mai ales în cazul unei ocupații totale sau a unei părți importante a teritoriului său.” În perioada postbelică, instituția

puterii protectoare nu a mai funcționat, fapt ce a însemnat o agravare serioasă a statutului prizonierilor de război, mai ales în cazul unei detenții prelungite cum a fost cea din războiul dintre Iran și Irak, care a durat circa 10 ani [2, p.332].

Convenția a avut în vedere și o asemenea situație, când părțile la un conflict nu se pot pune de acord asupra unei puteri protectoare. Astfel în baza articolului 10, par. 1 “Înaltele Părți contractoare vor putea oricând să înțeleagă pentru a încredința unui organism prezentând toate garanțiile de imparțialitate și de eficacitate, sarcinile trasate prin Convenție Puterilor protectoare”. În cazul când prizonierii nu beneficiază sau nu mai beneficiază, indiferent de motiv, de serviciile puterii protectoare, puterea deținătoare se poate adresa unui stat neutru sau altui organism să îndeplinească o asemenea misiune.

În sfârșit, ea poate recurge la serviciile puterii protectoare, puterea deținătoare se poate adresa unui stat neutru sau altui organism să îndeplinească o asemenea misiune. Ea poate recurge la serviciile Comitetului Internațional al Crucii Roșii care-și asumă sarcinile umanitare prevăzute în Convenție, fapt dovedit de practica ultimelor conflicte, în care el a fost prezent [5].

Referințe bibliografice

1. **Калугин В.Ю.** *Курс международного гуманитарного права.* Минск: Тесей, 2006.
2. **Cloșcă I, Suceavă I.** *Dreptul Internațional Umanitar.* - București: Șansa, 1992.
3. Codul penal al Republicii Moldova, art 391.
4. Convenția III de la Geneva cu privire la tratamentul prizonierilor de război, adoptată 12 august 1949, art. 15. // *Tratate Internaționale (Drept Umanitar).*- Chișinău: GURANDA-ART, 1999.
5. **RADU V.** Actualități privind statutul prizonierilor de război. Închisorile de la Guantanamo și Abu Ghraib. <http://www.arduph.ro/actualitati-privind-statutul-prizonierilor-de-razboi-inchisorile-de-la-guantanamo-si-abu-ghraib/> vizitat la 10 decembrie 2012.
6. **Lupulescu N.** *Drept umanitar.* București: C.H.BECK, 2010.
7. Comentariu Convenții Geneva.
8. **Хенкертс Жан-Мари,** Досвальд-Бек Луиза *Обычное международное гуманитарное право.* Нормы, изд. Радуга, Москва 2005. - 818 с.
9. Ori de câte ori considerațiile de ordin militar o vor îngădui, lagărele de prizonieri de război vor fi semnalizate în timpul zilei prin literele PG și PW, așezate astfel ca să fie văzute în mod distinct de la înălțime; Puterile interesate vor putea conveni, totuși, asupra altui mijloc de semnalizare. Numai lagărele de prizonieri de război vor putea fi semnalizate în acest mod.
10. Protocolul Adițional I la Convențiile de la Geneva din 8 iulie 1977//Victor Crețu, Alexei Barbăneagră, „Tratate Internaționale (Drept Umanitar)”, Chișinău 1999, p184-253, art. 85, alin. 4 (b).

alex_cauia@yahoo.com

Prezentat la 20 decembrie 2012

RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU SAMAVOLNICIE – EXPERIENȚA UNOR STATE EUROPENE

Sergiu CERNOMOREȚ, doctor în drept, IRIM

Rezumat

Orice încălcare a ordinii de realizare a drepturilor persoanei cauzează prejudiciu posesorilor acestor drepturi ori impune limitarea intereselor acestora. Acest fapt este inadmisibil, fiind necesară, pe de o parte, utilizarea unor mijloace eficiente de luptă cu astfel de fapte, iar pe de altă parte, formarea și utilizarea unui cadru legislativ adecvat de protecție juridică a unor astfel de valori - protecție ce se asigură în cadrul legislațiilor penale a mai multor state, inclusiv prin incriminarea faptei de samavolnicie.

Efectuarea unui studiu de drept penal comparat s-a impus ca unul inevitabil în măsura în care se tinde spre perfecționarea cadrului juridic și social. Evitarea incriminării samavolniciei, în multe state europene, ar trebui să constituie un impuls pentru legiuitorul național spre a revedea procedeele de tehnică legislativă și sfera ilicitului în ansamblu.

Cuvintele-cheie: *samavolnicie, comparativ, ordine de realizare a drepturilor, contestare, autoapărare.*

CRIMINAL LIABILITY FOR ARBITRARINESS – EXPERIENCE OF SOME EUROPEAN COUNTRIES

Sergiu CERNOMOREȚ, IRIM

Abstract

Any violation of the order of realization of the rights or causing injury limiting their interests. This is unacceptable, requiring, on the one hand, the use of effective means of fighting such crimes, on the other hand, the formation and use of a suitable legal framework of such values - protection that ensures the criminal laws of several states, including by criminalizing the act of arbitrariness.

Realization of comparative investigation of arbitrariness has emerged as one inevitably to the extent that it tends to improve the legal and social field. Avoid of criminalization of arbitrariness in many European countries would be a boost for the national legislature to review the processes of legislative technique and overall illicit sphere.

Keywords: *arbitrariness, comparative, order of realisation of rights, contestation, self-defends.*

Introducere. În rezultatul aderării Republicii Moldova la un ansamblu de organisme și organizații internaționale, precum și asumarea unui tumult de obligații cu privire la asigurarea respectării drepturilor și libertăților persoanei, în cumal cu anumite elemente de cultură juridică limitată (în special din cauza informării insuficiente a populației cu referire la modul de realizare a acestor drepturi), anumite persoane sunt determinate la exercitarea drepturilor contrar ordinii de administrare stabilite. Prin aceste fapte ilegale se pune în acțiune noțiunea de samavolnicie.

Orice încălcare a ordinii de realizare a drepturilor persoanei cauzează prejudiciu posesorilor acestor drepturi ori impune limitarea intereselor acestora. Infrațiunea de samavolnicie nu este una nouă pentru legislația și doctrina penală, însă problematica acesteia este puțin supusă studiului științific. În cele ce urmează, ne propunem

efectuarea unui studiu de drept penal comparat în materia răspunderii penale, civile, contravenționale pentru realizarea unui drept al persoanei.

În vederea realizării unui studiu de drept penal comparat s-a impus cu necesitate evaluarea analitică a diferitor sisteme de drept. În fiecare sistem juridic național sunt incluse, în primul rând, trăsături determinate de legitățile generale ale dreptului, adică semnele care caracterizează toate sistemele juridice (semne, principii generale), în al doilea rând – trăsături ce se unesc doar cu unele din ele în cadrul unui tip istoric de drept (trăsături tipologice); în cel de-al treilea rând – trăsături ce se unesc în cadrul familiei juridice și grupului juridic (trăsături din interiorul tipului și familiei), și, în sfârșit – trăsături caracteristice numai sistemului juridic național în cauză (trăsături juridice) [1, p. 287].

Material și metodă. Caracterul complex al samavolniciei a determinat necesitatea utilizării unui ansamblu de idei, teorii, metode generale și speciale cu caracter cognitiv, în special: metoda comparativă, sistemică, gramaticală, logică (metoda deducției și inducției) etc. De asemenea, la baza elaborării prezentului studiu a fost pusă legislația penală, contravențională și civilă a Republicii Moldova, Lituaniei, Estoniei, Lituaniei, Albaniei, Finlandei, Olandei, Republicii Belarus, Federației Ruse, României etc.

În ipoteza interpretărilor comparative, din start consemnăm faptul că lipsa incriminării samavolniciei, precum și lipsa unor prevederi similare în legislațiile (în dependență de specificul izvoarelor sistemului de drept la care ne referim) statelor lumii (Australia[21], Austria[22], Israelul[15], România[6], Italia[24], Norvegia[26], SUA[19], Franța[33], Turcia[30], RFG[34], Suedia[35], Japonia [36] etc.) nici într-un caz nu trebuie asimilată cu o lacună de drept, ori lipsa interesului legiuitorului vis-à-vis de protecția anumitor valori și relații sociale. Asigurarea protecției acestor valori și relații sociale are loc prin prisma dispozițiilor altor norme juridico-penale (cum este cazul României) și civile (cum este cazul Estoniei). Acest fapt are la bază rațiunea reieșită din cumulul modalităților diferite de incriminare a unor infracțiuni și, respectiv, modului de operare cu anumite noțiuni.

Normele juridice, prevăzute de legile penale ale statelor nominalizate, supun protecției în mod subsidiar relațiile apărute în mod prioritar de legea penală a RM în cazul incriminării infracțiunii prevăzute de art.352 C.pen. RM. În vederea confirmării acestei idei, vom încerca să analizăm unele infracțiuni din legislația penală a României (fiind cea mai ușor asimilată și sesizată, în plus constituind un reprezentativ elocvent al legislațiilor penale europene), prin încadrarea juridică a unor spețe din practica judiciară, care, asimilate legislației autohtone, cad sub incidența art.352 C.pen. RM.

Reamintim că în doctrina penală a României se utilizează termenul de samavolnicie, însă fiind completat de un alt conținut. Autorii V.Dongoroz, S.Kahane, I.Oancea, C.Bulai etc., în dependență de prezența situației de fapt existentă în care se găsește bunul ocrotit de legea penală, susțin că infracțiunile contra avutului de stat sau particular pot fi împărțite (clasificate) în trei categorii și anume:

- categoria faptelor de sustragere (luarea, deturnarea);
- categoria faptelor de fraudă (abuz, amăgire);
- categoria faptelor de samavolnicie (distrugere, degradare, invadare) [15, p. 425].

Unul dintre semnele obligatorii ale laturii obiective a samavolniciei prevăzute

de art.352 C.pen. RM este cauzarea daunelor în proporții mari intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice, care, în mare parte, au caracter patrimonial. Cu toate că se prejudiciază relațiile patrimoniale, faptele nu se încadrează ca infracțiuni contra patrimoniului. Această situație este caracteristică legislației penale a RM.

Astfel, D luând cheile de la fiica sa minoră, cu ajutorul cărora a pătruns în apartamentul fostei sale soții și, pe ascuns, a sustras unele bunuri din apartament, cauzând victimei daune considerabile. După cum a precizat D, el a sustras bunurile în scopul de a soluționa problemele de ordin material, care țin de unele „pretenții” reciproce, în privința divizării spațiului locativ cu scopul reînținerii proprietății sale. Victima C (soția lui D) nu neagă faptul că după ce a divorțat cu D, proprietatea lor comună nu a fost împărțită între ei, C continua să trăiască în apartamentul lui D, care, anterior, aparținea părinților fostului său soț, în care se aflau nu numai bunurile lor comune, dar și obiectele și bunurile personale ale soțului și bunurile părinților acestuia. C a întreprins toate măsurile pentru a deveni unica stăpână a apartamentului. Din cuvintele lui D, ultimul propunea fostei sale soții unele modalități de schimb a apartamentului pe două mai mici, însă soția refuza categoric.

Încadrarea juridică a acțiunilor lui D va avea loc, dacă operăm cu normele penale ale României conform art.209 alin.(1) lit.i) C.pen. (furtul calificat). Acest ultim fapt este condiționat de ideea că legea penală română definește furtul, în art.208 alin.(1) C.pen. drept *luarea unui bun din posesia sau detenția altuia, fără consimțământul acestuia, în scopul de a-l însuși pe nedrept*, iar alin.(3) al aceleiași norme vine în completare cu următorul conținut – *fapta constituie furt chiar dacă bunul aparține în întregime sau în parte făptuitorului, dar în momentul săvârșirii acel bun se găsea în posesia sau deținerea legitimă a altei persoane*.

Reglementarea normativă a furtului în comparație cu normele penale ale României diferă de cele conținute în dispoziția art.186 C.pen. al Republicii Moldova, în speță referitor la apartenența bunului pasibil pentru sustragere. Dacă legea penală română specifică expres în art.208 alin.(3) C.pen. că fapta constituie furt, chiar dacă bunul aparține în întregime sau în parte făptuitorului, dar în momentul săvârșirii acel bun se găsea în posesia sau deținerea legitimă a altei persoane, atunci, atât legislația, cât și doctrina penală a RM, nu acceptă o astfel de poziție.

Soluția indicată recent este întemeiată și legală în raport cu sistemul normativului penal român. *De lege lata*, reieșind din dispozițiile normelor penale cuprinse în C.pen. al RM, dacă bunul aparține în întregime sau în parte făptuitorului, dar în momentul săvârșirii acel bun se găsea în posesia sau detenția legitimă a altei persoane, fapta poate fi încadrată ca samavolnicie (art.352 C.pen. RM), cu condiția că au fost cauzate daune în proporții mari intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice[3, p. 5].

Furtul, conform legii penale a RM, constituie o formă a sustragerii săvârșită pe ascuns. Sustragerea este definită drept *luarea ilegală și gratuită a bunurilor mobile din posesia altuia, care a cauzat un prejudiciu patrimonial efectiv acestuia, săvârșită în scop de cupiditate (profit)* [4, p. 456]. Ilegalitatea acțiunii de luare reiese din lipsa la făptuitor a oricăror drepturi asupra bunurilor luate. Din aceste constatări rezultă că nu

vor constitui sustrageri acțiunile de luare a unor bunuri asupra cărora făptuitorul are un drept [5, p. 239]. Acest fapt își are argumentare în ipoteza că sustragerea, potrivit normelor penale ale RM, constituie luarea ilegală și gratuită a bunurilor din posesia altuia cu cauzarea unui prejudiciu patrimonial efectiv acestuia. Deci, în acțiunile lui D lipsește o astfel de intenție, respectiv, încadrarea se va efectua conform art.352 C.pen. RM.

Un alt exemplu ar servi actul de *ocupare a unei odăi din cămin de către N., care, în baza unei sentințe nedefinitive a instanței de judecată și în lipsa orderului pentru ocuparea acesteia, unde până la moment locuia S. și până la rămânerea definitivă a hotărârii instanței de judecată, se consideră ca posesor legal al imobilului*. Astfel acțiunile lui N. vor fi încadrate în baza art.220 alin.(2) C.pen. rom. (Tulburare de posesie), care prevede în alin.(1) – *ocuparea în întregime sau în parte, fără drept, a unui imobil aflat în posesia altuia*.

Cu toate că art.193 C.pen. RM incriminează o infracțiune similară (Ocuparea bunurilor imobile străine), fapta lui N. va fi încadrată în baza art.352 C.pen. RM. Această încadrare își are argumentarea în ideea că, în lipsa semnului laturii obiective a infracțiunii prevăzute de art.193 C.pen. RM – „ocuparea fără drept”, fapta urmează a fi încadrată ca samavolnicie avându-se stabilită existența unui drept, însă modul de exercitare al acestuia (prin ocuparea imobilului) este arbitrar, contravine ordinii stabilite.

În concluzie, menționăm că, prin modalitățile de incriminare a infracțiunilor contra patrimoniului, legiuitorul român a utilizat noțiuni ce diferă de cele incluse în uzul normativ din RM. Prin asemenea procedeu s-a condiționat protecția unei anumite sfere de relații sociale și valori sociale, incriminarea samavolniciei ca infracțiune separată nefiind justificată. Această ultimă soluție se datorează unor modalități și tradiții specifice de incriminare, utilizării unor noțiuni și definiții, care, prin caracterul lor, în unele cazuri, lasă spațiu de încadrare juridică (fapt consemnat și de includerea art.352 C.pen. RM).

În dreptul penal englez și american, samavolnicia – drept conținut separat nu există, însă existența altor instituții juridice determină o tangetibilitate sporită cu prima. Dreptul englez operează cu asemenea noțiuni, precum „forcible assertation of one’s rights”(revendicarea dreptului prin violență) sau “usurpation of power”(uzurparea puterii) [12, p. 456].

C.pen. SUA nu incriminează infracțiunea de samavolnicie, însă prevede răspunderea penală pentru constrângerea (art.215.5), adică cazul în care persoana ilegal limitează libertatea acțiunii altei persoane, prejudiciind-o, iar prin art.135.75 C.pen. al statului New-York (1967) precizează precum că revendicarea dreptului prin violență reprezintă un caz al apărării ilegale, vinovatul acționând în scopul de „a impune sau a determina victima a lua măsuri raționale pentru recuperarea aceluia rău, care a constituit temei al unei astfel de învinuiri” [16, p. 130].

În cele ce urmează vom încerca să relatăm locul, modalitățile de incriminare și de sancționare a infracțiunii de samavolnicie în cadrul legislației penale a statelor-membre ale CSI. În primul rând, menționăm, că în legea penală a Republicii Moldova, samavolnicia și-a găsit locul de incriminare în cadrul Cap. XVII, intitulat „Infracțiuni contra autorităților publice și a securității de stat”. Art.352 alin.(1) prevede: ”Samavolnicia, adică exercitarea unui drept legitim sau presupus în mod arbitrar și prin încălcarea ordinii stabilite, dacă s-au cauzat daune în proporții mari intereselor

publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice, se pedepsește cu amendă în mărime de până la 500 unități convenționale sau cu munca neremunerată în folosul comunității de la 100 la 240 de ore.” În ceea ce vizează modalitățile circumstanțiale (accidentale) ale infracțiunii prevăzute de art.352 C.pen. RM remarcăm caracterul complex și multiplu al acestora.

C.pen. al Ucrainei reglementează infracțiunea de samavolnicie prin art.356 (Cap. XV - *Infracțiunile contra autorității organelor puterii de stat, organelor administrației publice locale și asociațiilor cetățenilor*), care are următorul conținut: *samavolnicia, adică săvârșirea unor acțiuni, în mod arbitrar, contrar ordinii stabilite de lege, legitimitatea cărora este contestată de către un cetățean sau de către o întreprindere, organizație, instituție, dacă prin acțiunile nominalizate s-au cauzat daune esențiale intereselor cetățenilor, statului, interesului public sau intereselor proprietarului, - se pedepsește cu o amendă în mărime de pînă la 50 de venituri neimpozitabile ale cetățenilor sau cu muncă de corecție pe un termen de pînă la doi ani sau cu arest pe un termen de pînă la trei luni* [31].

Legea penală a Ucrainei prevede ca semn al laturii obiective *săvârșirea unor acțiuni, în mod arbitrar*, spre deosebire de legea penală autohtonă, în care se punctează pe *exercitarea unui drept legitim sau presupus în mod arbitrar*. O astfel de modalitate de exprimare a voinței legiuitorului ucrainean exclude posibilitatea săvârșirii samavolniciei prin inacțiune, fapt care, deși, nu este întâlnit în practica judiciară, este admis la nivel teoretic [20, p. 568].

De asemenea, merită atenție formularea utilizată la definirea samavolniciei, cu care se operează în legea penală a Ucrainei. Prin formularea redată nu se exclude săvârșirea acțiunilor, în mod arbitrar, contrar ordinii stabilite de lege, chiar și în lipsa la subiectul infracțiunii a unui drept legitim sau presupus.

Dispoziția normei juridice care incriminează samavolnicia (art.352 C.pen. RM) este de blanchetă[2, p. 54]. Legea penală ucraineană prevede că acțiunile săvârșite contravin ordinii stabilite de lege [32, p. 901], pe când legea RM nu specifică izvorul juridic care stabilește ordinea de realizare a drepturilor. Indiscutabil rămâne a fi faptul că ordinea de realizare a drepturilor se stabilește prin legile organice și ordinare (Constituția RM, CE al RM etc.) cu completările normative detaliate ale actelor normative subordonate legii (decretele prezidențiale, HG, Ordinele MAI etc.). C.pen. al RM, prin evitarea indicării sursei juridice care stabilește ordinea de realizare a drepturilor, nu a exclus, astfel, și intervenția unor controverse referitoare la sursa de proveniență a ordinii de realizare a drepturilor, aceasta, după cum reiese din interpretarea legii penale, instituindu-se și prin intermediul contractelor civile.

C.pen. al Ucrainei prevede - ca semn a laturii obiective - *contestarea legitimității acțiunilor persoanei care săvârșește samavolnicia*. Cu toate că legea penală a RM nu prevede un asemenea semn prin dispoziția cuprinsă la art.352 C.pen., stabilirea acesteia devine obligatorie [32, p. 903]. În lipsa *contestării* - nu poate fi admisă existența samavolniciei ca infracțiune, reieșind din cadrul limitativ al obiectului juridic nemijlocit al infracțiunii - ordinea de realizare a drepturilor, anticipată de prezența unui litigiu de drept. Or, în lipsa contestării unor fapte de exercitare a dreptului (legal sau presupus) este lipsă și litigiul.

De asemenea, merită atenție, formularea urmărilor prejudiciabile, utilizată în

legea penală a Ucrainei, care specifică că daunele esențiale se cauzează: - intereselor cetățenilor, statului, interesului public; - intereselor proprietarului. Din cele precizate se denotă o delimitare expresă a daunelor cu caracter patrimonial (fără a se stabili mărimea acestora) și a celor ce privesc interesele (drepturile) cetățenilor, precum și interesele de stat sau interesul public - adică drepturile nepatrimoniale.

C.pen. al RM a formulat urmările prejudiciabile ca „daune intereselor ocrotite de legea penală ale persoanelor fizice sau juridice”, făcând abstracție de la apartenența persoanei la un anumit stat ori la caracterul daunelor cauzate (patrimoniale și nepatrimoniale).

Sancțiunile normelor juridico-penale a samavolniciei, atât în legea penală a RM, cât și în cea a Ucrainei sunt alternative și relativ-determinante. Astfel de sancțiuni, la individualizarea pedepsei penale, oferă posibilitatea aplicării unor pedepse neprivative sau privative de liberate, în dependență de cauza concretă, având ca sarcină facilitarea individualizării pedepsei penale în vederea asigurării atingerii scopului ei. Caracterul sancționator al infracțiunii de samavolnicie este mai blând comparativ cu cel ucrainean: termenul închisorii variind până la 3 luni (C.pen. al Ucrainei).

C.pen. al Franței (FR) incriminează samavolnicia în art.330 C.pen. al FR (Cap.XXIII - *Infracțiuni contra ordinii de administrare*, Secțiunea X - *Infracțiuni contra puterii de stat*), având următorul conținut normativ: *Samavolnicia, adică săvârșirea unor acțiuni în mod arbitrar, contrar ordinii stabilite de lege sau de alte acte normative, legalitatea cărora este contestată de către organizație sau cetățean, dacă prin astfel de acțiuni s-au cauzat daune esențiale, - se pedepsește cu amenda în mărime de la 100 până la 200 de mărimi minime de salarizare a muncii sau al altui venit al condamnatului pe un termen de la o lună până la două luni sau cu munca obligatorie pe un termen de la 180 până la 240 de ore sau cu munca de corecție pe un termen de la un an până la doi ani sau arest pe un termen de la 3 până la 6 luni*[28].

Singura circumstanță agravantă prevăzută la art.330 C.pen. al FR este *săvârșirea acțiunilor prevăzute la alin.(1), însoțite de aplicarea violenței sau amenințarea aplicării acesteia*, care este pasibilă de o pedeapsă în forma limitării libertății pe un termen de până la trei ani, sau cu arest pe un termen de la patru până la șase luni, sau cu închisoare pe un termen de până la cinci ani.

Operând cu unele tentative de interpretare logico-juridică, determinăm că elementul material al infracțiunii de samavolnicie conform legislației penale a FR nu este în conexiune cu exercitarea unui drept legitim sau presupus, adică nu se rezumă doar la acesta. O astfel de formulare amplu generalizată este criticată în doctrina penală rusă. Unii autori consemnează că *norma în cauză a pierdut esența sa, o astfel de formulare permițând calificarea drept infracțiuni de samavolnicie și cazurile de încălcare a regulilor de siguranță la obiectele de energie nucleară (art.215 C.pen. al FR) etc.* [18, p. 265]. Interpretarea ad-literam a dispoziției art.330 C.pen. al FR prezumă înaintarea concluziei precum că practic în orice componentă materială (intenționată) de infracțiune se regăsesc semnele samavolniciei. *Ad-absurdum* componenta de infracțiune de la art.330 C.pen. al FR apare ca una generală față de toate componentele de infracțiuni materiale, intenționate. Or, în opinia autorului E.V.Vitman este doar vorba despre o „reacție adversă” a unei formulări nereușite a componentei de infracțiune[13, p. 90].

Cu toate acestea, practica judiciară rusă a acceptat ideea și o aplică cu succes. În

susținerea celor expuse oferim următorul exemplu factic: V. Demidova se pregătea spre a-și sărbători ziua sa de naștere, intenționând să vândă niște bunuri ale sale. Vecinul său din cămin A. Fudili în lipsa lui V. Demidova a vândut casetofonul acesteia, considerând că ultima nu va fi contra. Astfel de acțiuni ale vinovatului corect au fost încadrate de către organele de drept ca samavolnicie. La analiza materialelor cauzei penale s-a stabilit că victima și făptuitorul nu sunt soți, ci concubini, trăind în camerele vecine ale aceluiași cămin, fiind cunoscuți buni. A. Fudili, la vânzarea casetofonului, nu avea interes material - de a intra în posesia banilor, considerând că ajută victima spre a găsi banii necesari pentru ziua sa de naștere [14, p. 90].

Formularea expusă în legea penală a FR (similară celei ucrainene) cu referire la *săvârșirea anumitor acțiuni* este criticată în literatura de specialitate. Astfel, autorul A.P. Saruhanian, la analiza juridică a infracțiunii de samavolnicie, a constatat anumite coliziuni, susținând că utilizarea, în cadrul dispoziției normei, a formulării *săvârșirea anumitor acțiuni* într-o oarecare măsură limitează sensul real al samavolniciei. Generalizând practica judiciară, autorul citat a concluzionat că în realitate se contestează nu săvârșirea unor acțiuni, ci dreptul asupra unui anumit bun ori asupra anumitor bunuri. Ca efect se recomandă modificarea formulării actuale, având următorul conținut: *realizarea unui drept real sau presupus* [17, p. 13]. (formulare care se conține în art. 352 C. pen. al RM).

Sancțiunea normei art. 330 C. pen. al FR are de asemenea caracter alternativ și relativ determinat. Art. 330 alin. (1) C. pen. FR prevede, în calitate de pedeapsă, arestul pe un termen de până la 6 luni. Există, în fapt o mare diferență dintre modalitățile de sancționare în cadrul legii penale a FR și C. pen. al RM.

C. pen. al Republicii Belarus (art. 383, Cap. XXIII - *Infracțiuni contra ordinii de administrare*) a prevăzut conținutul normativ al samavolniciei, după cum urmează – *exercitarea dreptului său legitim sau presupus, săvârșită cu încălcarea ordinii stabilite de actele normative care a cauzat daune în proporții mari sau daune esențiale drepturilor și intereselor cetățenilor sau intereselor de stat sau obștești, se pedepsește cu munca obștească sau amendă, sau munca corecțională pe un termen de până la doi ani, sau arest pe un termen de până la șase luni*. Nota normei precizează că prin *daune în proporții mari, în cadrul articolului respectiv, se are în vedere prejudiciul, valoarea cărora depășește mai mult de o sută de ori mărimea unității de convenționale, stabilite în ziua săvârșirii infracțiunii* [27].

Deși art. 352 C. pen. al RM (oferit în limba de stat) nu precizează posibilitatea exercitării dreptului (legal sau presupus) în favoarea titularului dreptului și a unei persoane terțe, excluderea unei astfel de posibilități se deduce prin interpelarea textului legii penale oferit în limba rusă. Art. 352 C. pen. al RM prevede expres *realizarea dreptului său legal sau presupus*. (Monitorul Oficial al RM 128-129 din 13.09.2002 - art. 352 alin. (1) C. pen. RM - "...осуществление своего действительного или предполагаемого права...") Spre deosebire de coliziunile constatate în legislația autohtonă, legea penală a Belarusiei specifică că dreptul legal sau presupus aparține în exclusivitate subiectului infracțiunii de samavolnicie.

Generalizând cele expuse anterior, cu referire la existența posibilității exercitării dreptului în favoarea unei persoane terțe, apare necesitatea elaborării de către CSJ a RM a unei Hotărâri explicative în vederea elucidării interpretative a conținutului infracțiunii de samavolnicie, inclusiv cu privire la posibilitatea realizării dreptului legal sau presupus, în favoarea unei persoane terțe.

Legiuitorului bielorus a divizat daunele cauzate în: patrimoniale – fiind prezentă și o interpretare legislativă cu privire la modul lor de determinare și, respectiv, cele care aduc atingere drepturilor și intereselor cetățenilor, de stat și obștești. Considerăm că respectiva delimitare este mai progresivă în comparație cu legislația autohtonă, având la bază ideea că de regulă dauna cauzată în urma săvârșirii samavolniciei are un caracter patrimonial, iar lipsa interpretării univoce și efective de determinare a daunelor în legea penală autohtonă creează dificultăți la încadrarea juridică corectă a faptei ca samavolnicie infrațională ori contravenție. Determinarea prin lege a unui quantum minim al acesteia condiționează aplicarea corectă a acestei norme, excluzându-se inclusiv posibilitatea utilizării abuzive a unor criterii de stabilire a dimensiunii daunelor cauzate.

O incriminare deosebită de cele deja nominalizate se regăsește în C.pen. al Olandei care incriminează (art.195) drept infracțiune *fapta persoanei care exercită un drept, cunoscând că este privată de acest drept prin hotărârea instanței de judecată, se pedepsește cu închisoare de până la șase luni sau amendă de categoria a treia*[23]. Infracțiunea în cauză își găsește sediul legislativ în cadrul Cap.VXIII (Infracțiuni contra autorităților publice). Acest demers legislativ creează la prima vedere o asemănare cu infracțiunea de samavolnicie din C.pen. al RM, deși analiza amplă denotă contrariul. Astfel, samavolnicia în sensul legislației RM presupune exercitarea unui drept legitim sau presupus, în mod arbitrar și prin încălcarea ordinii stabilite, pe când elementul material al infracțiunii prevăzute de art.195 C.pen. al Olandei *per contrario* presupune exercitarea unui drept „stins/inexistent”. Prin urmare, în cazul samavolniciei din legislația autohtonă acțiunea/inacțiunea ține de exercitarea unui drept(presupus/legitim), iar reieșind din norma cuprinsă în C.pen. al Olandei fapta persoanei nu are legătură cu un drept legal sau, mai cu seamă, presupus (fiind la curent cu hotărârea instanței de judecată), persoana fiind conștientă că este privată de un astfel de drept. Infracțiunea incriminată la art.195 C.pen. al Olandei își are corespondent în norma de la art.320 C.pen. (Neexecutarea intenționată a hotărârii instanței judecătorești).

În C.pen. al Finlandei din 1889 (cu amendamentele până în 2003) – Cap.XVII *Infracțiuni contra ordinii publice, Secț.9 Unlawful self-help (Autoajutor ilegal) - se prescrie că o persoană, care cu scopul de a-și apăra sau a-și impune drepturile sale, întreprinde măsuri ilegale fără a se adresa autorităților, se pedepsește cu amendă sau cu închisoare de la 6 luni*[11]. Analizând prevederile normative precizate, putem afirma cu certitudine că acestea sunt destul de apropiate ca esență de samavolnicia penală prevăzută de C.pen. al RM, fapt care are drept motiv incriminarea unei fapte de exercitare a dreptului cu încălcarea procedurii și neglijând autoritatea organelor de stat. Componenta de infracțiune formală sugerează ideea supremației respectului impus față de organele de stat în pofida survenirii unor daune cu caracter patrimonial ori nepatrimonial.

Cu referire la C.pen. al Republicii Albania (Cap.II - *Responsabilitatea penală*), art.21, intitulat *Exercitarea unui drept sau îndeplinirea obligațiilor de serviciu* prevede că *persoana nu va purta răspundere penală în cazul în care fapta sa este îndreptată spre exercitarea unui drept sau îndeplinirea obligațiilor de serviciu prescrise de lege sau în rezultatul ordinului parvenit de la autoritățile competente, chiar în cazul în care ordinul este vădit ilegal. În cel din urmă caz răspunderea o va purta persoana care a dat ordinul vădit ilegal* [9]. Necătfînd la faptul că Albania la

momentul actual nu poate fi plasată în topul statelor europene prospere, cu un nivel înalt de trai, cultură juridică și socială de natura unui stat de drept, această normă o caracterizează din punct de vedere pozitiv și progresiv. O astfel de reglementare exclude posibilitatea incriminării samavolniciei în acel sens în care ea este concepută de către legiuitorul autohton în conținutul art.352 C.pen.

Mai mult ca atât, același act normativ prevede samavolnicia într-o formă specifică, opusă celei din C.pen. al RM, având la bază caracteristica subiectului infracțiunii – persoana care reprezintă autoritatea publică sau reprezentant al organelor de stat. De altfel Cap.VIII, Sect.II *Infracțiuni contra autorităților de stat*, prin conținutul art. 250 (*Săvârșirea de acte arbitrare*) prevede *săvârșirea unui act arbitrar sau darea unui ordin arbitrar de către o persoană oficială în exercitarea atribuțiilor de stat sau în cadrul unui serviciu public, în cazul în care s-a adus atingere libertății persoanelor, se pedepsește cu amendă sau închisoare de pînă la șapte ani*. Anume cu o asemenea formă de manifestare a samavolniciei se operează, de regulă, prin mijloacele mass-media, în special cu referire la samavolnicia persoanelor cu funcție de răspundere. Sfera de acoperire a incriminării în cazul unor asemenea fapte este acoperită de C.pen. al RM prin art.327–329 C.pen. (abuz de putere sau abuz de serviciu; exces de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu; neglijența criminală).

C.pen. al Lituaniei. Capitolul *Infracțiuni contra activității funcționarului public sau persoanei care exercită funcția de administrație publică*, în art.294 alin (1) C.pen. prevede că *acel care nu a respectat ordinea stabilită de legi, exercitând în mod arbitrar dreptul legitim sau un drept presupus, drept al său sau al unei persoane terțe, contestat sau recunoscut, însă nerealizat, care a cauzat daune considerabile drepturilor sau intereselor legitime persoanei, - se pedepsește cu amendă, arest sau privațiune de liberate pe un termen de pînă la 3 ani*. Alin (2) al aceluiași articol prevede – *acel care a acționat samavolnic cu aplicarea violenței fizice sau psihice față de victimă sau față de apropiații acesteia, - se pedepsește cu arest sau cu privațiune de libertate pe un termen de pînă la 5 ani*. Alin.(3) – *urmărirea penală pentru fapta prevăzută la alin.(1) se pornește la plângerea prealabilă a părții vătămate sau a reprezentatului legal al acesteia, ori din oficiu de către procuror*”[25].

Ordinea de realizare a dreptului legal sau presupus, în C.pen. al Lituaniei, este stabilită de lege, pe când în C.pen. al RM, sursa nu este indicată. De asemenea, o trăsătură, care nu este adoptată la nivelul legislației penale a RM (precum și a altor state-membre ale CSI), este condiționarea nerealizării dreptului legal sau presupus, ceea ce nu influențează prezența componentei de infracțiune, aceasta rămânând a fi una materială (consumarea fiind condiționată de survenirea unor daune considerabile drepturilor sau intereselor legitime persoanei). Dauna poate fi orientată doar spre o anumită persoană, dacă reieșim din dispoziția normei prevăzute în C.pen. al Lituaniei; C.pen. al RM prevede și cauzarea de daune intereselor publice.

În conținutul normativ al infracțiunii din legea penală a Lituaniei (ca semn al laturii obiective) este prevăzută atât contestarea, cât și recunoașterea unui drept legitim sau presupus, cu toate că, pe baza unei interpretări logice a normei corespunzătoare, concluzionăm că contestarea este semnul obligatoriu al laturii obiective. Chiar dacă dreptul exercitat este recunoscut de victimă, fără a fi contestat de către alte persoane

(reprezentant legal, procuror), persoana nu se supune răspunderii penale. Concluzia care se deduce din alin.3 al articolului legii penale Lituaniene.

Cu privire la legislația penală a Estoniei, evidențiem că aici a continuat aplicarea C.pen. al RSSE până în 2001 - anul în care a intrat în vigoare C.pen. al Estoniei. Cel din urmă act normativ nu prevede ca infracțiune separată - samavolnicia. Cap.X C.pen. al RSS Estoniene - *Infracțiunile contra ordinii de administrare* - la art. 188 definea infracțiunea de samavolnicie *ca exercitarea unui drept legitim sau presupus, prin încălcarea ordinii stabilite, fiind însoțit de violența sau amenințarea aplicării ei, de distrugerea sau deteriorarea bunurilor altei persoane, sau amenințarea cu distrugerea sau deteriorarea bunurilor altei persoane, privarea sau limitarea de libertate a persoanei, sau cauzarea unor altfel de daune considerabile, se pedepsește cu amenda, arest sau privarea de libertate pe un termen de până la 4 ani* [29].

În acest fel infracțiunea de samavolnicie și-a păstrat sediul și conținutul său clasic în felul în care acesta a fost acceptat de doctrina și legislația sovietică, fiind totuși caracterizată de anumite particularități care o disting. În primul rând, conținutul normativ supus analizei este unul material-formal – adică momentul de consumare a acesteia legiitorul îl leagă atât de survenirea urmărilor prejudiciabile (*sau cauzarea unor altfel de daune considerabile*), cât și de săvârșirea doar a elementului material printr-o metodă prescrisă anume de dispoziția art.188 C.pen. al RSSE. Anume metoda de comitere a infracțiunii denotă caracterul și gradul de pericol social al samavolniciei.

Pe lângă cele consemnate, merită apreciere pozitivă însăși tehnica legislativă utilizată de legiitorul estonian, având la bază premisa după care acele metode utilizate în cadrul art.188 C.pen. al RSSE (cu excepția sintagmei – *prin încălcarea ordinii stabilite*) constituie semne circumstanțiale ale componenței de infracțiune incriminate de legiitorul autohton. Astfel de construcție a conținutului normativ nu poate fi negată din simplu motiv că majoritatea modalităților faptice ale samavolniciei sunt săvârșite în prezența semnelor nominalizate, fără a face apel la unele sintagme ambigue, prevăzute de art.352 alin.(1) C.pen. al RM.

Adoptat la 6 iunie 2001, noul C.pen. al Estoniei [10] a dezincriminat infracțiunea de samavolnicie. Mai mult ca atât, legiitorul estonian a inclus samavolnicia în sfera relațiilor civile. Art.40 C.civ. al Estoniei, declarând expres că proprietatea este protejată prin lege de samavolnicie, definește samavolnicia *ca încălcarea ilegală, fără acordul proprietarului a proprietății sau tulburarea de proprietate prin deposedare*. Proprietatea obținută astfel se consideră samavolnică [8].

În ipoteza unificării și uniformizării legislației europene, unele state incriminează infracțiuni care au corespondent ori constituie corespondent al infracțiunii de samavolnicie.

Concluzii. Samavolnicia în calitate de infracțiune este caracteristică, în linii generale, statelor în curs de dezvoltare sau care se află în perioada trecerii la o economie de piață. Anume prezența stabilității în relațiile economice, politice, culturale etc. constituie un indice al prezenței societății civile și a mecanismelor sale în contextul statului de drept. Or, anume această premisă a determinat ca o mare parte din statele est-europene să nu atribuie samavolnicia la cadrul normativ cu caracter penal.

Refuzul statului de a urmări penal samavolnicia nu trebuie de tratat univoc - ca o lacună legislativă sau ca un fapt de nepedepsire al acesteia. Una dintre trăsăturile

statului de drept o constituie prevalarea justiției civile și a celei administrative asupra celei penale – o parte considerabilă a faptelor penale sunt atribuite la categoria contravențiilor, în legătură cu gradul prejudiciabil scăzut al acestora (apreciere atribuită faptelor în cadrul individualizării legale). Pe de altă parte orice faptă ilegală, în rezultatul căreia s-a adus daune materiale și/sau morale, în cazul în care nu sunt urmărite penal, trebuie să fie atribuite examinării procesual civile.

Evident, este incorect a afirma faptul că samavolnicia nu este cunoscută în general sistemelor de drept în care lipsesc prevederile penale corespunzătoare, din considerente că samavolnicia este atribuită sferei relațiilor publice (delict, contravenție) sau civile. Se poate de presupus că și în Republica Moldova, odată cu dezvoltarea unei societăți civile *sănătoase*, uniformizării, perfectării legislației (inclusiv și a celei penale), precum și instituirii stabilității în ansamblu, timpul va radia samavolnicia din sfera juridico-penală, prin dezincriminarea ei, însă la moment, în viziunea noastră, este prea timpuriu acest demers.

Referințe bibliografice

1. **Baltag D., Guțu A.** *Teoria generală a dreptului (curs teoretic)*, Chișinău, 2002, -287 p.
2. **Botnaru S. ș.a.** *Drept penal. Partea generală*, Ed. Cartier juridic, Chișinău, 2005, -54 p.
3. **Brînză S.**, *Obiectul infracțiunii de furt în contextul obiectului infracțiunilor contra patrimoniului*, Revista Națională de Drept, 2005, nr. 10, p.5
4. **Brînză S.** *Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului*, Chișinău, 2005, -456 p.
5. **Brînză S. ș.a.** *Drept penal. Partea specială. Vol.II*, Cartier Juridic, Chișinău 2005, -239 p.
6. *Codul Penal al României, din 1968*, București, ALL BECK, 2002
7. **Dongoroz V., Kahane S., Oancea I., Fodor I., Iliescu N., Bulai C., Stănoiu R., Roșca V.** *Explicații teoretice ale Codului penal roman. Partea Specială*, Vol. III, Ediția a II-a, Editura ALL BECK, București, 2003, -425 p.
8. The Civil Code of Republic of Estonia. www.hot.ee/estonianlegislation/0501.htm
9. The Criminal Code of the Republic of Albania. www.legislationline.org/download/action/download/id/1565/file/d46a10bcf55b80aae189eb6840b4.htm/preview
10. The Criminal Code of the Republic of Estonia. www.legislationline.org/documents/id/6873
11. The Penal Code of Finland (39/1889; amendments up to 650/2003 included). <http://www.finlex.fi/pdf/saadkaan/E8890039>. PDF Ministry of Justice, Finland
12. **Борисенко И. И.** Русско-английский словарь, Москва, РУССО, 2000, -458 с.
13. **Витман Е. В.** *Самоуправство проблемы квалификации*, диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук, Екатеринбург, 2006, -90 p.
14. *Дело № 3625 Архив УВД Ивановской области. 1998*, **Соколова О.В.** *Самоуправство уголовно-правовая характеристика*, диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук, Иваново, 2001, с. 90
15. *Закон об уголовном праве Израиля*, СПб, Юридический Центр Пресс, 2005
16. *Примерный Уголовный Кодекс (США): Официальный проект Института американского права (Model penal code: The American Law Institute Proposed Official Draft)*, Пер. с англ. **А. С. Никифоров под ред. Б.С. Никифорова**, Москва, 2001, -130 с.
17. **Саруханян А. Р.** *Преступления против порядка управления: общая*

характеристика, вопросы квалификации, Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Ставрополь – 2002, - 13 с.

18. **Соколова О.В.** *О приёмах и правилах законодательной техники в ст.330 УК РФ (самоуправство)*, Законотворческая техника современной России: состояние, проблемы, совершенствование; Сборник статей: в 2-х Т.Н.-Новгород, 2001, -265 с.

19. Уголовное законодательство США, СПб, Юридический Центр Пресс, 2005

20. *Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть.* Под. ред. **А.И. Рапога**, Москва, Юрист, 2001, с. 568

21. *Уголовный кодекс Австралии*, СПб, Юридический Центр Пресс, 2002

22. *Уголовный кодекс Австрии*, СПб, Юридический Центр Пресс, 2004

23. *Уголовный кодекс Голандии*, СПб, Юридический Центр Пресс, 2001.

24. *Уголовный кодекс Италии*, СПб, Юридический Центр Пресс, 2004

25. *Уголовный Кодекс Литовской Республики от 26.09.2000.*

26. *Уголовный кодекс Норвегии*, СПб, Юридический Центр Пресс, 2003

27. *Уголовный Кодекс Республики Беларусь*, СПб, Юридический Центр, 2001.

28. *Уголовный кодекс Российской Федерации, 13 июня 1996 года, №63-ФЗ, в действии с 1 января 2000*, Москва, Славянский дом книги

29. *Уголовный кодекс Советской Социалистической Республики Эстонии*, СПб, Юридический Центр Пресс, 2001, -180 с.

30. *Уголовный кодекс Турции*, СПб, Юридический Центр Пресс, 2003

31. *Уголовный Кодекс Украины от 05.03. 2001*, Киев, Пресс-центр, 2003

32. *Уголовный Кодекс Украины, Научно-практический комментарий*, отв. ред. **С.С.Яценко**, Киев, Изд. АСК, 2003, -901с.

33. *Уголовный кодекс Франции*, СПб, Юридический Центр Пресс, 2002

34. *Уголовный кодекс ФРГ*, СПб, Юридический Центр Пресс, 2003

35. *Уголовный кодекс Швеции*, СПб, Юридический Центр Пресс, 2001

36. *Уголовный кодекс Японии*, СПб, Юридический Центр Пресс, 2002

cernomor 2004@mail.ru

Prezentat la 20 decembrie 2012

MANIFESTĂRILE AXIOLOGICE ALE NORMELOR JURIDICE

Lidia ZAMORSKA,

doctor în drept, profesor universitar, Departamentul de istorie și teorie a statului și dreptului, Academia de Drept din Odesa, Ucraina

Rezumat

Acest articol este dedicat aspectelor axiologice a normelor de drept, valorilor juridice a societății contemporane, rolului lor în sistemul socionormativ de reglementare a vieții sociale.

Cuvinte-cheie: *valori juridice, norme juridice, sistem socionormativ de reglementare.*

AXIOLOGICAL MANIFESTATIONS OF NORMATIVE LAW

Lidia ZAMORSKA, Ucraina

Abstract

Article is dedicated to uncovering the essential content of the normative and axiological signs of law, values of law in contemporary society and the role of the legal act in socionormative system of regulation.

Keywords: *value of law, normativeness of law, valued properties of law, socionormative adjusting.*

Law in the system of legal values of a universal diffusion is characterized by isolation. This separateness lies in the underlying fundamentals of law. There is a need to study existential-axiological criteria that will reveal his legal status in the system of legal values in society.

O. Panfilov, analyzing the role of the existential, axiology writes: “Unlike the verities of knowledge, values, existential meanings cannot simply be transferred and taught to the man: they open themselves as” truths “of subjective being.[1]

Axiology is the existential points to his world-existential characteristics that reveal its purpose and role in the standards system of the society. Existential-axiological characteristics of the law reveal its humanistic orientation, which is reflected in the system of legal relations and institutions.

In literature distributed axiology-relative concept of law. However, the philosophical-methodological basis for existential analysis law axiological-emerged. So, A.A. Ivin specifies that “the legal rule is imposed and socially sanctioned score” [2], it does not emit any objective (informative) items in the component structure [3] of the evaluation and the logic of norms [4]. However, the law has an existential-reason being that axiological found in mutual respect actors in legal relations. I. A. Il’in notes that “... law is the unseen presence, but objectively situation was the line that separates every living human spirit from the other and at the same time connecting it with him” [5].

Law value recreates border between subjects of communicating that reflects his existentially-axiological value in society. B.A. Kistiakowsky, analyzing regulatory axiological role of law, wrote: “... the normative notion of law, on the one hand, rests in the purely ethical values, on the other - it is rooted in the cultural benefit of the

public” [6]. This duality of social rights is overcome by its nature before the existential-valuable cut.

Law as many values as necessary aspects requires in its study of those value approaches [7]. Alexeev displays the concept of normative system of law, in which it “... exists and functions according to the laws of holistic education, the laws of organic systems” [8]. Organic relationship to the value of reality right is found in the normative hierarchy of values.

Law is the dominant value in ascending hierarchy of normative values. Analyzing the socialist society, S.S. Alekseev wrote: “the social value of law means that law under socialism must be recognized as a social good.” The value of the right in S. S. Alekseeva meant that it has two qualities: standard and formal clarity of law [9]. Although these quality standards are reflections of their political forms of existence and relate to political and legal characteristics.

As noted by the Russian scientist I.V. Paterilo value dimension of the law to be with all the diversity of domestic content of the law, impersonated in its rules, principles, institutions, functions, symbols, etc [10]. S. Nerseyants wrote: «interpret as a specific law to correctly value, purpose and form, and it was from these positions to make appropriate value-legal judgments and estimates on the legal meaning of the empirically given law (positive law) [11]. S. Nerseyants treats the value as a Trinity of formal freedom, equality and justice [12]. Formalization of axiological institutionalization of law in society restricts its status. The purpose and the form was have subjective because depends on the political organization of society. Discursive symbolic freedom without social bases individualizes and idealizes law limits its antic status in the social space. Ontology value of law has a social nature, which manifests itself in an existential way. Therefore existential laws formed socionormative objective system of regulation, where the subject has concrete a certain status. L. Karsavin writes: “An individual is not an object of law, binding and compelling, but the subject, individualized and realization of only rules of law, and therefore his rights. Legal qualifying not peculiar to him alone: it is equally applicable to other individuals of his people, age, culture [13]. “Therefore, unity of law indicates its quality which manifests itself in the specific socio-normative regulation. Legal quality reveals its ethical and regulatory features in the system of social relations. Integrity qualifying law in the system of society is the backbone element of law [14]. Thus, in modern Russia holistic qualifying rights are affected by a disorganized system of institutions of civil society, which blocks objective and comprehensive implementation of its provisions.

Intersubjective connection is established in law in accordance with the objective forms of social relations, in which the subject has a certain status. There is a problem with the definition of the nature of relationships in the value Intersubjective boundaries of law. V.S. Nersesyants attributed this problem to the problem of legal equality. He writes that “the legal equality - equality of free and independent legal entities from all scale, uniform rate equal to the least.” However, the entity may be constrained and subject to formal, symbolic measure of equality.

Formal symbolic measure of equality is a condition only institutionalize law in

specific ways. Vladimir Solovyov correctly wrote that “the right to freedom of each is conditioned not only the equality of all, but also the actual conditions of the equation.” Universal equality (in equal measure, shape and scale) can not be used as the value foundations of law, since it does not account sociogenetic and existential characteristics [15]. A.I. Subetto writes: “... immoral, individualistic freedom of man is his lack of freedom, turning at the social level to the decay of capitalist society and its transformation into a “cheloveynik” as a crowd of people - “neokochevnikov” has no connection with each other, except for formal ties of law, non-even love of country, a common history and a common culture ... “ [16]. Objectively legitimate equality (as meaningful integrity) is able to identify effective ways of implementing the law.

Thus, the basis of law intersubjective disclosed in an objectively legitimate equality, which are formed humanistic semantic structures of its norms.

Value (ontological-humanistic, existential) property laws are found in the philosophical concept of I. Kant. Kant pointed out that “civil state, considered only as a legal status, based on the following a priori principles: 1) freedom of every individual as a human being, and 2) equal to each other as a subject, and 3) the independence of each member of the community as a citizen” [17].

These properties form the rights of his spiritual and philosophical reflection forms. Therefore, due to the civil status of a priori spiritual essence of practical consciousness. On this occasion, Hegel said that “the soil is generally a spiritual law, and the closest place and the starting point - the will, which is free, so that freedom is its substance and the definition of a system of law and the kingdom of the exercise of freedom, peace of mind generated by himself as a kind of second nature” [18]. The exercise of freedom reflects the existential basis of law in the system of society, which is revealed in the system of laws and freedoms, legal relations and legal institutions. Subject of law within the boundaries of the exercise of freedom is included in the value-existence reality where his experiences are intertwined with-ness premises standards. Virtuality of law reflected in the dialectic of being a conglomerate and should form a special area of †social relationships. Social relationships in the law are subject to the hierarchy of values.

Ontological-humanistic property rights ownership to reveal its integrity collectivist society. Collectivist integrity in law implies a dialectical relationship discretionary freedom and its limits, which is presented in rights and duties.

On this occasion, N. Korkunov notes that “the existence of legal freedom suggests that the human will is opposed to the will of another, which he often recognizes another man, for him outwardly will, as well as part of his own, that is, it is based on, and he owned a conviction” [19]. Dispositive freedom in law is manifested through conviction rightful and legitimate action. Conditions are reflected in the legitimacy of the least socially acceptable. Socially acceptable measure in law reflects total intersubjective will and desire community of rights and freedoms of individuals. On this occasion, M. M. Speranski pointed out that “the right not to have freedom, but level of freedom, because not his entire person, and is for him and other people” [20].

In modern conditions is absolutization individualized measures of socio permissible in law, which leads to alienation and dehumanization of legal categories. The right is barred from social maxims of freedom. Thus, in the current state of the

social dynamics of the constitutional and legal relations is inertia, which is reflected in the absence of the necessary base material and substantive measures that would ensure the necessary legal status. Dereferencing is collective action in the constitutional and legal relations. G.F. Shershenevich correctly noted that “the law of the phenomenon of public life, and so his concept may emerge against the concept of the state, which in turn implies a concept of society.” Therefore, the effectiveness of law depends on the recognition of their sense of moral-value component, which is reflected in the existential basis of law. G.F. Shershenevich wrote: “... as a significant number of the law, in its content, the same as the moral and ethical beliefs that perception and cognition involves legal requirements” [21]. This relationship is not only reflected in the positive law, but in the ontological-humanistic orientation law. Ontological-humanistic social rights due to its bases, which are revealed in social institutions and relationships.

Value substantial to the legal reality is explored more by K. Marx. Analyzing the relations of production in the social system, Marx wrote that “...is the economic structure of society, the real Foundation, on which stands a legal and political superstructure and to which correspond definite forms of public conscience “ [22].

Next, Marx wrote that “in addition to being dominant in these respects individuals should constitute its strength in the form of the state, they have to make their own, which is determined by a certain attitude, a general expression in the form of public will, in the form of law - the expression the content of which is always given by the ratio of this class, as it is especially clearly proves the private and criminal law”. P.I. Stuchka also stated that “the law - the system (or order) of public relations, the respective interests of the ruling class, and secure an organized force it (etc. the class)” [23]. However, the dominant influence of social class on the political system in today limit to technology compromise manipulative rulemaking. This mechanism was first identified by B.A. Kistiakowsky. Kistiakowsky pointed out that “any just published an important new law in a modern constitutional state that a compromise worked out by the various parties expressing the demands of social groups or classes, representatives of which they are”[24]. Therefore, a compromise manipulative rulemaking considers the interests of the majority of citizens only partially limited solution narrow social issues. This is evident in most post-socialist states at the present stage of development. Technology is a compromise-manipulative rulemaking at all levels of government solves problems in limited locally organized social systems. While the issue of general social decline requires a complex interaction of social groups, associations and all the institutions of the rule of law.

Normative value imperatives usually manifested in a legal act, point to its social and public status. Vladimir Solovyov said that “the law is a compulsory requirement to implement a minimum of good or of an order that prevents the known extremes of evil” [25]. P. Novgorodtsev also wrote that “the legal effect of the law is a particular categorical imperative and the moral law of reason” [26].

Evaluative act in law reveals the possibility of its moral and ideological self-determination in legal consciousness of individuals and society as a whole.

Nikolai Alekseev pointed out that “the action is not a property right rules, but the property of the order, which normally regulate.” In modern society, the rule of law has

value content, reflecting the humanistic orientation law. Nikolai Alekseev pointed out that “the concept of positive law includes, therefore, not only the idea of the norm, but the idea of a real rule of law, the idea of historical institutions that are based on well-known legal rules and of the governed”. The real rule of law reflects the regulatory boundary-value of the social whole. Therefore the real rule of law characterizes the state of society in which the participants are self-organized subjects of legal relations that recognize the law as a stable ideological and existential model of world cognition.

Law, which is perceived as a value in its nature and purpose, is presented in the Ukrainian society before a highly effective maintenance of peace, co-existence and order, protection from arbitrariness and other injustices, as well as effective tool of social control. These properties are the law, in our opinion, are realized with the help of such tools, it mostly as an opportunity to serve as the only scale for exactly worthy of communication with members of the legal conflict, the certainty of his permits and prohibitions (in contrast to the claims of moral character), a high degree of systematization and no falling-out, effectiveness of its requirements and warranty of its provisions, supported the imposition of coercive power of the state. Law, according to a count's, “has a certain ideal (value) scale for a special kind of communication, regulation and control, as is forever out of reach, but without losing its attractive force perfect condition, which is supported by the beliefs and value orientations that legal communication” [27].

Thus, the normative value of the right act is a manifestation of the real rule of law, which has developed an objective mechanism Socionormative regulation. In addition, the axiological dimension of the law today primarily, like any other social institution, a guaranteed freedom of the people carrier, the determinant of its borders, and most importantly - a way of turning it into a creative, purposeful social activity, the purpose of which - implement the core values and ideals of modern civilization (civilizational values of the new millennium), relating, inter alia, the law to confrontation and violence. Thanks axiological component of modern law in it, as in the phenomenon of global scale, more concentrated the best legal means peculiar to the legal systems of developed democracies.

References

1. **Panfilov O. M.** *Value consciousness: philosophy of subjectivity*: monograph / O.M. Panfilov. - St.: Steps, 1992. -112 p.
2. **Ivin A. A.** *Axiology: researcher Ed. for students, postgraduates, lecturers/AA Ivin.* - M.: High. NIS, 2006. -390 p.
3. **Ivin A.A.** *Foundation of logic evaluations/A.A. Ivin.* - Moscow:Ed. Mosk. University Press, 1970. – 228
4. **Ivin A. A.** *The logic of norms / A.A. Ivin.* - Moscow: Ed. Mosk. University, 1973.-120 p.
5. **Ilyin I.A.** *Collected Works: Articles. Lectures. Performances. Reviews. (1906-1954) / I.A. Ilyin, comp. and comment. U.T. Fox; names. decree. O.V. Fox, artist. L.F. Shkanov.* - M. Rus., 2001. - 560 p.
6. **Kistiakowsky B. A.** *Philosophy and Sociology of Law / BA Kistiakowsky, comp., note., V.V. Salov.* - St. : RHGI, 1998. - 800 p.

7. **Paterylo I.V.** *Law as category values : Abstract. dis. for the PhD degree* / I.V. Paterylo - Kyiv, 2006. - 22 p.
8. **Alekseev S.S.** *Ascension to the law. The search for solutions* / S.S. Alekseev. - Moscow: NORMA, 2001. - 752 p.
9. **Alekseev S.S.** *Social value of law in Soviet society* / SS Alekseev. - Moscow: Legal. Lit., 1971. - 222 p.
10. **Paterylo I.V.** *Law as category values : Abstract. dis. for PhD degree* / I.V. Paterylo - Kyiv, 2006. - 22 p.
11. **Nersesyants V.S.** *Political and legal values : history and contemporaneity* / V.S. Nersesyants, Rus. Acad. Sciences, Institute of State and Law, Ed. VS Nersesyants. - Moscow: Editorial URSS, 2000. – 256p.
12. **Nersesyants V.S.** *Political and legal values : history and contemporaneity* / V.S. Nersesyants, Rus. Acad. Sciences, Institute of State and Law, Ed. VS Nersesyants. - Moscow: Editorial URSS, 2000. – 256p.
13. **Karsavin L. P.** *Philosophy of History* / L. Karsavina. - Moscow: ACT: CUSTODIAN, 2007. - 510 p.
14. **Nersesyants V.S.** *Political and legal values : history and contemporaneity* / V.S. Nersesyants, Rus. Acad. Sciences, Institute of State and Law, Ed. VS Nersesyants. - Moscow: Editorial URSS, 2000. – 256p.
15. **Soloviev, VS** *Law and morality* / VS Soloviev - Minsk: Harvest, M.: ACT, 2001. - 192 p.
16. **Subetto A.I.** *Doctrine of spiritual and moral systems: noosphere human and noosphere education* / A.I. Subetto - St., Kostroma: KSU after.N.A. Nekrasov, 2008. - 98 p.
17. **Kant I.** *Foundations of metaphysics of morals* / Immanuel Kant. - M.: Thought, 1999. - 1472 p. - (The classic philosophical thought).
18. **Hegel G.W.F.** *Philosophy of Law* / G. F. Hegel, trans. with him. B, D, Stolpner; introd. Art. V, S. Soloviev, annotated. V.S. Nersesyants. -M.: World of books; Literature, 2007. - 464. - (Series “great philisophers”).
19. **Korkunov N.** *General theory of law* / N. Korkunov. - St.: Type. M.M. Stasyulevich. - 218 p.
20. **Speranski M.M.** *Manual to the knowledge of laws* / M.M. Speranski. - St.: Science, 2002. - 680 p. - (Series “The Russian government thought”).
21. **Shershenevich G.F.** *General Theory of Law. No. first* / G.F. Shershenevich. - Moscow: Publishing House of the Brotherhood Bashmakov, 1910. - 320 p.
22. **Marx K.** *Works.* In 3 vols 3. Saint Max / Marx, F. Engels. - 2nd Ed. - Moscow: Gospolitizdat. 1955. - 452 p.
23. **Stuchka L.I.** *Selected works on the theory of law.* - Riga: Latvian State edition, 1964. - 220p.
24. **Kistiakowsky B.A.** *Social Sciences and Law. Profiles on the methodology of the social sciences and the general theory of law* / B.A. Kistiakowsky. -M. Publishing House. M.S. Sabashnikovyh: Tjepolo. partnership I. Kushner and Co., 1916.-704 p.
25. **Soloviev V.S.** *Law and morality* / V. Soloviev-Minsk: Harvest, M.: ACT, 2001. - M.: 192 p.
26. **Novgorodtsev P.I.** *Lectures on the History of Philosophy of Law.* -M.: New York: 1912. - 180 p.
27. **Grafsky V.G.** *Tradition and Innovation in the law: value-change variables* // Problems value approach to law: tradition and renewal. - M.: Institute of State and Law, 1996. - S. 74 - 88.

bargau@mail.ru

Prezentat la 20 decembrie 2012

SECURITATEA ÎN INTERNET. PROBLEMELE JURIDICE ÎN DREPTUL INFORMAȚIONAL

*Elena BĂDĂRĂU, IRIM
Ilona ȘOIMU, IRIM*

Rezumat

Articolul de față este dedicat infracțiunilor în domeniul informaticii. Există o necesitate de a studia această problemă. Lucrarea prezintă caracterizarea generală a infracțiunilor în Informatică, decontarea responsabilității penale pentru infracțiuni în informatică legate de legislația Republicii Moldova și în alte țări, și, de asemenea, analiza penală a infracțiunilor în domeniul de informatică. Acest articol reprezintă o sinteză a problemelor care pot apărea, și, de asemenea, o analiză a situației în domeniul considerat. Ar trebui menționat faptul că articolul subliniază principalele aspecte de drept de utilizare a tehnologiilor informaționale în societate.

Cuvinte-cheie: *securitatea în rețeaua Internet, drept informațional, responsabilitatea penală, spargeri, spionajul.*

SECURITY IN THE INTERNET, LEGAL ISSUES RELATING TO INFORMATION LAW

*Elena BĂDĂRĂU, IRIM
Ilona ȘOIMU, IRIM*

Abstract

The present article is dedicated to offences in the domain of Computer Science. There is a necessity of studying this problem. The general characterization of offences in Computer Science, settlement of criminal responsibilities for offences in Computer Science related to the legislation of the Republic of Moldova and other countries, also contains law-criminal analysis of offences in the domain of Computer Sciences. The delimitation of offences in the domain of Computer Science from connected offences has been presented. This article represents a summary of the problems which can appear and also an analysis of the situation in the considered domain. It should be mentioned that the article emphasizes the main law aspects of large usage of information technologies in society.

Keywords: *security in Internet, informational law, criminal liability, hacking, espionage.*

The Internet emerged in the late 1960s, following a defence project. The project foresaw the creation of a communications network that could work in conditions of atomic war. One of the main requirements to the quality of the network functioning was the lack of a single routing centre; in such a network any computer is nothing more important than any other. An important event in the history of the Internet has been the creating of unique communication standard TCP/IP of message routing protocol (internetwork protocol), which allowed connecting various networks between them. The “network of networks” – the Internet was created due to the TCP/IP protocol. Another watershed event in the history of the Internet was creating the “international network” (World Wide Web or WWW or W3). There was developed a new method of transmission and image information (transmission protocols of hypertexts).

Through its main scope of services – the World Wide Web, Usenet and email – the Internet is, undeniably, the environment which facilitates the most dynamic, the broadest, the most diverse and spacious information transfer, that has ever been known in history. Currently, virtually all fields of interest – from gardening and culinary arts, law, economics and information security are subject to Web pages and are addressed in the discussion groups and news or are mentioned in e-mail messages of the interested parties[1].

The Internet is not only an international network of computers; it is also a community of those who share information through new technologies. The relationships created within this community of internet users claim a specific regulation, setting forth certain rules of conduct to which the citizens of cyberspace understand, most of the times, to adhere willingly, on penalty of exclusion from any form of communities or limit of the access to it. Amid the development of the global information network, where even constant participants, a self-regulatory process was established, through which members of various electronic sub-communities have agreed upon some codes of conduct, more or less developed, independent of any liability that would have been imposed on them by law. However, the complexity of social relations from the Internet, the risk of appearance of some phenomena generating social hazard and damages, victimization of some categories of people, as well as relative effectiveness of sanction means that are automatically imposed, all these, are the essential factors of development of some legislative approaches at the national and international levels.

Extremely complex issues, contents from the Internet are more efficient registered at the forefront of concerns of normative order. This is because cyberspace is, by essence, a manifestation of freedom of expression, freedom to receive and send information, claiming to having observed the compliance of some rules relating, in particular, the limits of these fundamental liberties. The case, in the last instance of a constitutional right, is natural to be a regulatory interest at the national level and, taking into consideration the global nature of the Internet, their concern is to create a suitable legal framework at the international level as well. The given study is meant to bring into light just those mutations that are generated by new technologies in public space, changing mindsets, developing a certain culture of communication, the degree of tolerance without contents of ideas trafficked in the Internet – that means elements which, in their turn, influence the way in which lawyers understand how to relate to freedom of expression, in particular from the perspective of constitutional law and criminal law[2]. In the context of the discussion of Internet contents, the following aspects, at present, represent a special interest: adult pornography; child pornography; racism and xenophobia; insult and slander; the instructions concerning the manufacture of explosive materials; Complaints against commercial products; ways for the distribution of some contents; Internet crack; industrial espionage; software piracy; obscene materials and pornography referred to children; defamation; credit card fraud. Starting from the technology used in the doctrine and practice of other states, we understand that for the analysis from this study contents, we use the notion of “negative contents”, a term that includes both contents prohibited expressed by law and elements present in a “grey area”, more controversial or which, in any case, receive different

legal treatment from one country to another without being possibly considered as socially acceptable contents.

Internet Crack. By using specific tools, hackers succeed to penetrate (by violation of computer security systems) in information systems of an organism, institutions or companies with which they do not have the slightest connection. The connection to these computers is done remotely, via a personal computer (PC) and a modem, using, as a rule, public telecommunications network. Hackers use capabilities of computers and communications, making them work up to their last limits: steal data, plant their viruses as Trojan horses, harass people, and cause serious losses by changing the name of the users or passwords. Unauthorized access to computer systems is considered illegal in many countries, but this does not automatically lead to the extinction of crime in present society. Successful entry in public network has been produced with very high frequency, and the possibilities of access to enormous amounts of data, stored in a tiny material space, have skyrocketed. Both military and scientific computers, extremely powerful and fine-tuned, were attacked to equal degree, and computers belonging to Governments, banks and management facilities of credit cards, some important healthcare and educational institutions, and others were attacked as well. Through these attacks the protection of economic, scientific data, personal data or important data to the national economy has been destroyed or has been endangered. What could be more eloquent for the danger presented by these actions and difficulty to detect criminals than the very fact that the CIA Web page was broken, like that of the Ministry of Justice of the USA, without criminals to be caught [3].

Industrial Espionage. Today, when a database can be created on an unprecedented scale and it can be checked from a distance, in extremely sophisticated ways, huge danger appears of some subtle manipulations that fall within the concept of industrial espionage (or informational as some lawyers specializing in information technology law call it). Companies, corporations or firms must fight on many fronts not to lose money in the wake of information hijacking. Theft of trade secrets is one of the most important areas, in which cybercrime is manifested. The most “hunted” commercial information is: list of products, pricing, customers, suppliers, methods of products’ advertising, marketing studies, business management, etc. Industrial espionage is the one that dictates success in business, which results in the dramatic rise of what we call the competitive intelligence.

Classical legal rules in matters relating to law-patents, copyright, industrial property and factory marks and trademarks -are considered today as unsatisfactory for protecting all levels of a precious know-how, as well as technical and commercial confidential skills. On the other hand, the principles of classical criminal law or civil law are not sufficient to prevent and combat acts of this type. Therefore, industrial espionage has become statutory under criminal law in many countries and specific databases protection increased by the emergence of new norms of commercial secrecy law. The works protected by this kind of legal regulations are:

- customer lists,
- training methods,
- manufacturing processes,

- methods of software development.
- inventions and processes that are not patented,
- patent-pending inventions, that are still unresolved.

Obtaining protection for work considered secret. Obtaining protection for work considered trade secret is the obtained commercial information is automatically kept secret by the owner. Trade secret holder has the right to keep others from hijacking and the use of commercial secrecy. Hijacking is the most often result of industrial espionage. Many of the cases of industrial espionage involve people who use trade secrets of their former employers (as holders of trade secrets). In Romania this area is very easily penetrated, because personal management applied to firms does not promote a policy of intelligent personnel. The result is that firms are likely to lose this staff with access to information, which can be used in other companies, where they offer a better post and an attractive salary.

Software Piracy. Internet crime in the form of software piracy is a very important segment, with the socio-economic implications that are very serious. It is a crime that is committed very easily, causing huge economic damage and that, paradoxically, is regarded by people a crime with a very low social hazard. Through software piracy it is meant copying, reproduction, use and manufacture of computer programs protected by copyright. Annually, the use of this crime worldwide is estimated at several billion dollars through loss of copyright and profits. A massive black market has grown up around software piracy particularly in places such as China, Russia, the Middle East and Far East (in such places of computer programs, which normally cost hundreds of dollars, and are sold for \$ 10). There are five basic forms of software piracy that are all harmful:

1. Softlifting. This form of piracy occurs when extra copies (unauthorized copies) of the programs in an organization or by individuals are made. Sharing disks between people (friends, associates) is included in this category.

2. Hard Disk Loading. It is met at certain distributors of computers, who load illegal programs on the hard disks of computers, when they sell them, to make the offer more interesting.

3. Infringement proceedings. Represents illegal duplication, sale of products protected by copyright, often in a form that makes them appear legitimate.

4. Bulletin Board Piracy (BBP). This form occurs when products protected by copyright are distributed to users who are connected through a modem.

5. Rent. This form meets when soft products are installed on a computer that you rent or are hired directly[4].

Obscene Materials and Pornography Referred to Children. The facts of this kind-of spreading obscene materials and pornography referred to children-are considered illegal, whether they are committed through the Internet, or committed outside it. In the Internet, however, the ease of violation the legal provisions is very large and can detect perpetrators and pulling their very small liability. Platform for Internet Content Selection (PICS) established the conventions for describing and labelling Web services provided by firms, based on criteria such as sexual content, violence or anything else that parents or other people you might find inconvenient. This is not a censoring tool but a means of filtering services and Web documents. (table 1) [5; 6].

Platform for Internet Content Selection (PICS)

	Violence characteristic	Nudity characteristic	Sex characteristic	Language characteristic
Level 0	Easy Conflict, light damage to objects	Without nudity	Ensemble without sex	Inoffensive language
Level 1	Creatures injured or killed; damage to objects, fights	Suggestive elements	Passionate kisses	Weak offensive language
Level 2	People injured or small amounts of blood,	Partial nudity	Passionate sexual touching of clothes	Anatomic not sexual references
Level 3	Wounded people, killed people	Frontal not sexual nudity	Inexplicit sexual activity	Strong vulgar language, obscene gestures
Level 4	Major Violence, tortures, rapes	Frontal provocative nudity	Explicit sexual activity; sexual crimes	Explicit sexual references, hateful language

Slander. A topical issue which causes concern is defamation (slander) in the Internet, particularly in connection with information-based services such as Web, USNET news and e-mail. The ease with which information can be placed at a specific location or transmitted via the Internet has led to situations in which “upset”, real or imaginary individuals have forwarded materials that have been or may be considered defamatory (or as slander). Where the material is transmitted by e-mail of one or more receivers, the offender is identifiable. A few problems are to be solved: • which jurisdictions considers the action, • where defamatory materials have been received, if, in accordance with a one or another jurisdiction, it is considered that this is a defamation (slander) action. On the other hand, if defamatory materials were transmitted by third parties-an on-line service or Internet access provider company-are these third parties responsible? What happens if the information was passed to a newsgroup? The volume of Internet traffic, in principle, does not allow operators to ascertain what passes through their systems. If it imposed such an obligation, the Internet would collapse.

Credit Card Fraud. Secret services specializing in the field have concluded that annually billions of dollars are lost by people who have credit cards, as the result of the theft of credit card number theft by “electronic thieves” of the Internet. Security measures are not satisfactory and traditional law is powerless in the face of such information thieves. Their goal is to have access to information about credit cards and from here the road is easy: no rifle guns, no stockings on the head, no dead and injured, in a few moments he/she enriches with important sums, sitting in front of a computer that is remote to the victim’s computer. Most frauds involving computer imply getting huge illicit financial benefits, in favour of the offender who had access to a computer system. Offenders are in many cases persons employed as programmers at a bank and they can change their own account figures or the account of another person. Fraud on credit cards can be committed by any person who, connected to the public network,

manages to violate security rules and to have access to the data of the credit card of a person, and then modifies the desired purpose or uses their own name in shopping in the Internet[7].

In conclusion: All countries that have reported such facts (note that official figures are not relevant due to the reticence of banks and insurance companies to make public the true losses resulting from fraud) have taken legal and technical measures, but criminals are one step ahead that makes impossible putting to an end their sophisticated actions.

Our view is that if we accepted linguistic innovation, for these cybercriminals who commit cybercrime in cyberspace there should be cyberlaws, as crimes are cross-bordered and laws must be global.

Bibliography

1. **Brânză S., Namatov S.** Law Magazine of Moldova State University, 2000.
2. Crime in Cyberspace First Draft of International Convention Released for Public Discussion // <http://conventions.coe.int/> 21 decembrie 2012.
3. **Edwards L., Waeld Ch.** Law and the Internet Oxford 1997 p.8.
4. International review of criminal policy - United Nations Manual on the prevention and control of computer related crime // <http://conventions.coe.int/>
5. Republic of Moldova Law concerning Informatics Nr. 1069 – XIV din 22.06.2000.
6. **Marc D. Goodman.** Why the Police Don't Care About Computer Crime, 10 Harvard Journal of Law and Technology p.465, 468-469 1997.
7. The Internet and the Right, Victor-Valeriu, Ioana Vasiiu, Șerban-George Patriciu, ALL BECK, București, 2001.

el.badarau@gmail.com

Prezentat la 20 decembrie 2012

DIMENSIUNEA EUROPEANĂ A CERCETĂRII: CONSECINȚE JURIDICE LA NIVEL REGIONAL ȘI INTERNAȚIONAL

Vasile CUCERESCU, IRIM

Rezumat

Articolul de față vizează dimensiunea europeană în domeniul cercetării în temeiul legislației Uniunii Europene și efectele produse la nivelul statelor membre, al Uniunii Europene, la nivel regional și internațional. Domeniul de cercetare este reglementat de legislația primară, derivată și complementară a Uniunii Europene prin acțiuni de sprijinire a statelor membre și de cooperare cu țările terțe. Cooperarea regională și internațională a Uniunii Europene în domeniul cercetării promovează în mod integrat dimensiunea europeană în cadrul acțiunilor științifice.

Cuvinte-cheie: *cercetare, cooperare, dezvoltare tehnologică, drept european original / derivat / complementar, dimensiune europeană, efect juridic, inovare, măsură specifică / transversală, mobilitate, instrument juridic / financiar, internaționalizare, program european, reglementare, tratat, Uniunea Europeană, valori europene.*

EUROPEAN DIMENSION IN RESEARCH: LEGAL CONSEQUENCES ON REGIONAL AND INTERNATIONAL LEVEL

Vasile CUCERESCU, IRIM

Abstract

The present paper tackles European dimension in research on the basis of European Union legislation and the effects it produces at the level of member states and of the European Union, at the regional and international level. The field of research is governed by the primary, derived and complementary law of the European Union by supporting actions addressed to Member States and cooperation actions with third countries. Regional and international cooperation of the European Union in the field of research promotes in an integrated manner European dimension in the framework of scientific actions.

Keywords: *cooperation, European dimension, European programme, European Union, European values, innovation, internationalisation, legal effect, legal / financial instrument, mobility, primary / derived / complementary European law, regulation, research, specific / transversal measure, technological development, treaty.*

Introducere. Reglementările domeniului de cercetare sunt definite prin prisma dimensiunii europene în cadrul statelor membre și în relațiile de cooperare cu țările terțe în corespundere cu prioritățile strategiei de creștere economică și ocupare a forței de muncă calificate. Cercetarea și inovarea contribuie direct la bunăstarea cetățenilor europeni, a societății europene și a țărilor terțe care dezvoltă relații de cooperare cu Uniunea Europeană în acest domeniu.

Dimensiunea europeană în domeniul cercetării este reglementată de legislația primară, secundară și complementară a Uniunii Europene. Finalitățile prevăd producerea de efecte atât la nivelul statelor membre și al Uniunii Europene, cât și la nivel regional și internațional. Consacrarea dimensiunii europene în dreptul Uniunii Europene corelează cu imperativul axiologic, adică promovarea valorilor comune pentru dezvoltarea durabilă a societății contemporane. Dispozițiile articolului 2 din

Tratatul privind Uniunea Europeană statuează că Uniunea Europeană se întemeiază pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților. Aceste valori sunt comune statelor membre într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate și egalitate între femei și bărbați [10:17]. Legislația primară asigură cercetării și inovării cadrul de libertate necesar creșterii economice în baza principiului competitivității societății europene, regionale și internaționale.

Dezvoltarea dimensiunii europene în domeniul cercetării și inovării înseamnă difuzarea sistemului de valori europene comune unui spațiu geografic extins. Modelul axiologic european este propagat în toată lumea, inclusiv în Moldova prin participarea comunității științifice la acțiunile europene în materie de cercetare și inovare pentru o dezvoltare durabilă a societății.

Excursul urmărește reglementarea dimensiunii europene în domeniul cercetării prin legislația primară, secundară și complementară a Uniunii Europene, instrumentele juridice și financiare de realizare a obiectivului stabilit, efectele juridice produse în spațiu, timp și asupra persoanelor, cât și influențarea comunităților științifice în cadrul Uniunii Europene, în regiune și în lume. Internaționalizarea efectelor juridice ale dimensiunii europene în domeniul cercetării și inovării este determinată de rolul Uniunii Europene în eforturile de creștere economică și îmbunătățire a calității vieții la nivel global.

Metode utilizate. În cadrul prezentei cercetări se face apel la sistemul metodelor generale, individuale și particulare de cercetare, precum metoda analitică, sintetică, istorică, comparativă, deductivă.

Prezentarea și analiza rezultatelor. Consacrarea dimensiunii europene a cercetării se datorează normelor de drept originar, întrucât Uniunea Europeană dispune de competențe în domeniul cercetării conform tratatului. Dispozițiile articolelor 179-190 din titlul al XIX-lea (intitulat cercetarea și dezvoltarea tehnologică și spațiul) din *Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene* prevăd cadrul de reglementare generală și de promovare a dimensiunii europene în domeniul cercetării, dezvoltării tehnologice și a spațiului. Uniunea Europeană are ca obiectiv consolidarea bazelor sale științifice și tehnologice, prin crearea unui spațiu european de cercetare în care cercetătorii, cunoștințele științifice și tehnologiile să circule liber, precum și favorizarea creșterii competitivității sale, inclusiv în industrie, precum și promovarea activităților de cercetare considerate necesare în temeiul tratatelor. În acest scop, sunt încurajate întreprinderile, inclusiv întreprinderile mici și mijlocii, centrele de cercetare și universitățile, în eforturile lor de cercetare și dezvoltare tehnologică de înaltă calitate. Uniunea Europeană susține eforturile de cooperare ale acestora, urmărind, în special, să permită cercetătorilor să coopereze liber, dincolo de frontiere, iar întreprinderilor să exploateze pe deplin potențialul pieței interne, îndeosebi prin deschiderea achizițiilor publice naționale, prin definirea normelor comune și prin eliminarea obstacolelor juridice și fiscale din calea acestei cooperări. Toate acțiunile Uniunii Europene desfășurate în domeniul cercetării și dezvoltării tehnologice, inclusiv acțiunile cu caracter demonstrativ, sunt decise și puse în aplicare în conformitate cu dispozițiile tratatului. Urmărind aceste obiective, Uniunea Europeană desfășoară următoarele

acțiuni care completează acțiunile întreprinse în statele membre: (a) pune în aplicare programele de cercetare, de dezvoltare tehnologică și demonstrative, promovând cooperarea cu și între întreprinderi, centre de cercetare și universități; (b) promovează cooperarea în materie de cercetare, de dezvoltare tehnologică și demonstrativă a Uniunii Europene cu țările terțe și organizațiile internaționale; (c) diseminează și valorifică rezultatele activităților în materie de cercetare, de dezvoltare tehnologică și demonstrativă ale Uniunii Europene; (d) stimulează formarea profesională și mobilitatea cercetătorilor din Uniunea Europeană.

Uniunea Europeană și statele membre își coordonează acțiunile în domeniul cercetării și dezvoltării tehnologice, în scopul asigurării coerenței reciproce a politicilor naționale și a politicii Uniunii Europene. Comisia Europeană, în strânsă colaborare cu statele membre, poate adopta orice inițiativă utilă promovării coordonării menționate, în special inițiative menite să stabilească orientările și indicatorii, să organizeze schimbul celor mai bune practici și să pregătească elementele necesare pentru supravegherea și evaluarea periodică. Parlamentul European este pe deplin informat. Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene, hotărând în conformitate cu procedura legislativă ordinară, după consultarea Comitetului Economic și Social, adoptă un program-cadru multianual, în care sunt prevăzute toate acțiunile Uniunii Europene. Programul-cadru stabilește obiectivele științifice și tehnologice care trebuie realizate prin acțiunile preconizate, precum și prioritățile conexe; indică liniile directoare ale acestor acțiuni; stabilește cuantumul global maxim și condițiile de participare financiară a Uniunii Europene la programul-cadru, precum și cotele-părți alocate fiecărei acțiuni preconizate. Programul-cadru se adaptează sau completează în funcție de evoluția situației. Programul-cadru este pus în aplicare prin intermediul unor programe specifice, dezvoltate în cadrul fiecărei acțiuni. Fiecare program specific precizează condițiile de realizare, stabilește durata și prevede mijloacele considerate necesare. Totalul cuantumurilor considerate necesare, stabilite de programele specifice, nu poate depăși cuantumul global maxim stabilit pentru programul-cadru și pentru fiecare acțiune. Consiliul Uniunii Europene, hotărând în conformitate cu o procedură legislativă specială și după consultarea Parlamentului European și a Comitetului Economic și Social, adoptă programele specifice. În completarea activităților prevăzute în programul-cadru multianual, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene, hotărând în conformitate cu procedura legislativă ordinară și după consultarea Comitetului Economic și Social, stabilesc măsurile necesare pentru punerea în aplicare a spațiului european de cercetare. Pentru punerea în aplicare a programului-cadru multianual, Uniunea Europeană stabilește normele de participare a întreprinderilor, centrelor de cercetare și universităților; stabilește normele aplicabile difuzării rezultatelor cercetării. La punerea în aplicare a programului-cadru multianual pot fi decise programe complementare, la care participă numai anumite state membre care le asigură finanțarea, sub rezerva unei participări eventuale a Uniunii Europene. Uniunea Europeană adoptă normele aplicabile programelor suplimentare, în special, în domeniul diseminării cunoștințelor și al accesului altor state membre. La punerea în aplicare a programului-cadru multianual, Uniunea Europeană poate să prevadă, în acord cu statele membre în cauză, participarea la programe de cercetare și dezvoltare

derulate de mai multe state membre, inclusiv participarea la structurile create pentru realizarea acestor programe. La punerea în aplicare a programului-cadru multianual, Uniunea Europeană poate să prevadă cooperarea în materie de cercetare, de dezvoltare tehnologică și demonstrativă a Uniunii Europene cu țări terțe sau cu organizații internaționale. Condițiile acestei cooperări pot face obiectul unor acorduri între Uniunea Europeană și terțele părți în cauză. Uniunea Europeană poate constitui întreprinderi comune sau orice altă structură necesară bunei desfășurări a programelor de cercetare, de dezvoltare tehnologică și demonstrative ale Uniunii Europene. Consiliul Uniunii Europene, la propunerea Comisiei Europene și după consultarea Parlamentului European și a Comitetului Economic și Social, adoptă dispozițiile necesare. Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene, hotărând în conformitate cu procedura legislativă ordinară și după consultarea Comitetului Economic și Social, adoptă dispozițiile în cauză. Adoptarea programelor complementare necesită acordul statelor membre. În scopul promovării progresului științific și tehnic, a competitivității industriale, precum și pentru punerea în aplicare a politicilor sale, Uniunea Europeană elaborează o politică europeană a spațiului. În acest scop, aceasta poate promova inițiative comune, poate sprijini cercetarea și dezvoltarea tehnologică și poate coordona eforturile necesare explorării și exploatării spațiului. Pentru a contribui la realizarea obiectivelor prevăzute, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene, hotărând în conformitate cu procedura legislativă ordinară, stabilesc măsurile necesare, care pot lua forma unui program spațial european, excluzând orice armonizare a actelor cu putere de lege și a normelor administrative ale statelor membre. Uniunea Europeană stabilește orice relație utilă cu Agenția Spațială Europeană. La începutul fiecărui an, Comisia Europeană prezintă un raport Parlamentului European și Consiliului Uniunii Europene. Acest raport privește în special activitățile desfășurate în materie de cercetare și de dezvoltare tehnologică și de propagare a rezultatelor în cursul anului precedent, precum și programul de lucru pe anul în curs [11:128-132]. Acțiunile de sprijinire cuprind atât activitățile din interiorul Uniunii Europene, cât și cooperarea cu țările terțe în domeniul cercetării și dezvoltării tehnologice.

Cadrul general al dispozițiilor și inițiativelor în domeniul cercetării își găsește reglementare în mai multe acte ale Uniunii Europene care promovează cooperarea, mobilitatea și schimbul de experiență în promovarea dimensiunii europene a științei, printre care pot fi menționate: *Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor din 6 octombrie 2010: Inițiativă emblematică a Strategiei Europa 2020 – O Uniune a inovării*, nepublicată în Jurnalul Oficial [2]; politica regională în serviciul inovării expusă în *Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor din 6 octombrie 2010: Contribuția politicii regionale la creșterea inteligentă în Europa 2020*, nepublicată în Jurnalul Oficial [3]; *Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor din 15 iulie 2008, intitulată: „Către o programare în comun a cercetării: a conlucra pentru a face față mai eficient provocărilor comune”*, nepublicată în Jurnalul Oficial [4]; *Comunicarea Comisiei către Consiliu și Parlamentul European din 23 mai 2008, intitulată:*

„Favorizarea carierelor și a mobilității: un parteneriat european pentru cercetători”, nepublicată în Jurnalul Oficial [5]; Regulamentul CE nr. 723/2009 al Consiliului din 25 iunie 2009 privind cadrul juridic comunitar aplicabil unui consorțiu pentru o infrastructură europeană de cercetare (ERIC) [9]; Comunicarea Comisiei către Consiliu și Parlamentul European din 24 septembrie 2008, intitulată: „Un cadru strategic european pentru cooperarea științifică și tehnologică internațională”, nepublicată în Jurnalul Oficial [6]; gestionarea proprietății intelectuale de către organizațiile publice de cercetare, expusă în *Recomandarea Comisiei din 10 aprilie 2008 privind gestionarea proprietății intelectuale în activitățile de transfer de cunoștințe și Codul de bune practici pentru universități și alte organizații publice de cercetare* [8]; *Decizia Comisiei din 7 decembrie 2007 de înființare a Comitetului pentru Spațiul European de Cercetare* [7].

Actele menționate cuprind în mod expres prevederi care urmăresc direct sau indirect promovarea dimensiunii europene atât în statele membre cât și în întreaga lume în domeniul cercetării și dezvoltării tehnologice prin favorizarea cooperării, mobilității, schimburilor de informații și de experiență, promovarea cercetărilor comune.

Măsuri de acțiune. Dezvoltarea dimensiunii europene în domeniul cercetării se realizează prin măsuri distincte, stabilite prin dispozițiile actelor normative europene care sunt de două tipuri: măsuri specifice și măsuri transversale.

Măsurile specifice cuprind activități care se clasifică pe domenii de cercetare:

- energie (planul SET pentru dezvoltarea tehnologiilor cu emisii reduse de dioxid de carbon, întreprinderea comună pentru ITER și pentru dezvoltarea energiei de fuziune, planul strategic pentru tehnologiile energetice);

- întreprinderi (programul-cadru pentru competitivitate și inovație, standardizarea ca stimulent al inovării, o piață unică pentru Europa secolului XXI, punerea în aplicare a parteneriatului pentru creștere economică și locuri de muncă, promovarea responsabilității sociale a întreprinderilor);

- mediu, sănătate și siguranță (strategia europeană pentru cercetarea marină și maritimă, agenda europeană privind cercetarea și inovarea în materie de securitate, cercetarea în materie de securitate, programul european de monitorizare a Pământului, întreprinderea comună IMI, etc.);

- spațiu și transporturi (o politică spațială europeană, politica spațială europeană);

- noi tehnologii (strategia pentru cercetare în domeniul tehnologiilor viitoare și emergente în Europa, ENIAC, strategia europeană în favoarea nanotehnologie, strategia europeană pentru dezvoltarea tehnologiilor generice esențiale);

- societatea informațională (internetul obiectelor, ARTEMIS, a îmbătrâni frumos în societatea informațională: programul de asistență pentru autonomie la domiciliu).

Măsurile transversale preconizate pentru domeniul cercetării includ activitățile Institutului European de Inovare și Tehnologie, activitățile de admitere și ședere a cercetătorilor din țările terțe, și integrarea femeilor în cercetare [13]. Din cele expuse, putem sublinia că domeniul cercetării este în serviciul altor politici europene.

Măsurile specifice și transversale prevăzute pentru promovarea dimensiunii europene în domeniul cercetării sunt puse în aplicare prin intermediul instrumentelor

financiare ale Uniunii Europene. De obicei, competența financiară este delegată Comisiei Europene, responsabilă pentru executarea legislației din acest domeniu.

Instrumentele financiare din domeniul cercetării. Comisia Europeană este responsabilă pentru executarea Programului-Cadru 7, cu denumirea completă de cel de-al Șaptelea Program-Cadru pentru Cercetare și Dezvoltare Tehnologică al Uniunii Europene. Programele specifice din domeniul cercetării și inovării se axează pe cinci blocuri majore:

- cooperare – sănătate; alimentație, agricultură, pescuit și biotehnologie; informatică și tehnologii de comunicare; nanoștiințe, nanotehnologii, materiale și noi tehnologii de producție; energie; mediu (inclusiv schimbări climatice); transport (inclusiv aeronautică); științe socio-economice și umaniste; spațiu; securitate;

- idei – orice domeniu al științei sau tehnologiei, inclusiv ingineria, științele socio-economice și umaniste;

- oameni – instruirea inițială a cercetătorilor (rețelele Marie Curie); parteneriatele și legăturile dintre industrie și mediul academic; co-finanțarea programelor de mobilitate regionale, naționale și internaționale; bursele intra-europene; dimensiune internațională: burse de ieșire și de intrare, schemă de cooperare internațională, subvenții pentru reintegrare; premiile Marie Curie;

- capacități – infrastructurile de cercetare; cercetarea în beneficiul IMM-urilor; regiunile cunoașterii; potențialul de cercetare; știința în societate; activitățile specifice ale cooperării internaționale;

- cercetarea nucleară – cercetarea energiei produse prin fuziune (în special ITER), a fisiunii nucleare și a protecției împotriva radiațiilor; cel de-al doilea program acoperă activitățile Centrului Comun de Cercetare în domeniul energiei nucleare, inclusiv gestionarea deșeurilor nucleare și impactul asupra mediului, siguranța nucleară și securitatea nucleară; adițional, Centrului Comun de Cercetare desfășoară cercetări într-un număr de alte domenii pentru a asigura sprijin tehnologic în elaborarea politicilor Uniunii Europene [12].

Instrumentele financiare contribuie enorm la creșterea competitivității sistemelor de cercetare, precum și la promovarea eficientă a dimensiunii europene în cadrul Uniunii Europene și în afara acesteia. Spre exemplu, în *Cartea verde asupra spațiului european de cercetare: perspective noi* din 2007, constatările principale converg către ideea cum se poate aprofunda și lărgi spațiul european de cercetare. Într-o lume în schimbare, caracterizată de globalizarea accelerată a relațiilor din domeniul cercetării și tehnologiei, spațiul european de cercetare este mai mult ca oricând o piatră de temelie pentru o societate europeană bazată pe cunoaștere. Într-o asemenea societate, cercetarea, educația, formarea și inovația sunt pe deplin mobilizate pentru a îndeplini ambițiile economice, sociale și de mediu ale Uniunii Europene și expectanțele cetățenilor săi. Conceptul spațiului european de cercetare îmbină: o „piață internă” europeană pentru cercetare, în care cercetătorii, tehnologiile și cunoștințele circulă liber; o coordonare eficientă la nivel european a activităților, a programelor și a politicilor de cercetare naționale și regionale; precum și inițiative puse în aplicare și finanțate la nivel european. Spațiul european de cercetare a devenit o obiect de referință pentru politica de cercetare în Europa. Spațiul european de cercetare de care au nevoie comunitatea științifică, întreprinderile și cetățenii ar trebui să aibă următoarele caracteristici:

· *un flux adecvat de cercetători competenți*, cu un nivel ridicat de mobilitate între instituții, discipline, sectoare și țări;

· *infrastructuri de cercetare de nivel internațional*, integrate, interconectate și accesibile echipelor de cercetare din toată Europa și din lume, în special datorită noilor generații de infrastructuri de comunicații electronice;

· *instituții de cercetare excelente*, angajate într-o cooperare și în parteneriate public-privat eficiente, care formează nucleul „grupurilor” de cercetare și inovație, inclusiv „comunitățile virtuale de cercetare”, specializate, mai ales, în domeniile interdisciplinare și care atrag o masă critică de resurse umane și financiare;

· *un schimb de cunoștințe eficient*, în special, între cercetarea publică și industrie, precum și cu publicul larg;

· *programe și priorități de cercetare bine coordonate*, inclusiv un volum semnificativ de investiții în cercetarea publică, programate în comun la nivel european, implicând priorități comune, o implementare coordonată și o evaluare comună;

· *o mare deschidere a spațiului european de cercetare către lume*, cu un accent special pe țările învecinate și cu un angajament serios față de abordarea provocărilor globale cu partenerii Europei. [1:1-2].

Constatările se axează pe o perspectivă și viziune reînnoită a spațiului european de cercetare, o viziune în vederea punerii în aplicare a acestuia ținând cont de realizarea unei piețe unice a forței de muncă pentru cercetători, dezvoltarea unor infrastructuri de cercetare de nivel regional și internațional, consolidarea instituțiilor de cercetare, schimbul de cunoștințe, optimizarea programelor și a priorităților de cercetare, deschiderea către lume: cooperarea internațională în știință și tehnologie.

Dimensiunea europeană transpune ca un element-cheie al tuturor actelor Uniunii Europene care reglementează domeniul cercetării. Normele juridice definesc expres cadrul de acțiune al dezvoltării domeniului de cercetare și al cooperării instituțiilor științifice și a cercetătorilor atât în cadrul Uniunii Europene, cât și cu instituții similare regionale și din alte părți ale lumii. În plus, din perspectiva dimensiunii internaționale, Uniunea Europeană are încheiate acorduri bilaterale în materie de cercetare și cooperare la acest capitol cu mai multe state, precum Elveția, Statele Unite ale Americii, Japonia, Israel, Islanda, Turcia, etc.

Dimensiunea europeană a cercetării contribuie la o diseminare eficientă a rezultatelor științifice la nivel european, regional și internațional, implementarea rezultatelor în diferite domenii din anumite state ale lumii, cunoașterea mult mai aprofundată a integrării europene și a Uniunii Europene însăși în calitate de centru al cercetărilor complexe și al atractivității întru realizarea acțiunilor de cercetare cu produse valabile pentru întreaga omenire.

Referințe bibliografice

1. *Cartea verde asupra spațiului european de cercetare: perspective noi*, 2007, - 25 p.
2. *Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor: Inițiativă emblematică a Strategiei Europa 2020 – O Uniune a inovării*, 2010, - 48 p.

3. *Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor: Contribuția politicii regionale la creșterea inteligență în Europa 2020*, 2010, -16 p.

4. *Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor: „Către o programare în comun a cercetării: a conlucra pentru a face față mai eficient provocărilor comune”*, 2008, -16 p.

5. *Comunicarea Comisiei către Consiliu și Parlamentul European: „Favorizarea carierelor și a mobilității: un parteneriat european pentru cercetători”*, 2008, -13 p.

6. *Comunicarea Comisiei către Consiliu și Parlamentul European: „Un cadru strategic european pentru cooperarea științifică și tehnologică internațională”*, 2008, -17 p.

7. *Decizia Comisiei de înființare a Comitetului pentru Spațiul European de Cercetare*, JO L40 din 14.02.2008, p. 7-10.

8. *Recomandarea Comisiei privind gestionarea proprietății intelectuale în activitățile de transfer de cunoștințe și Codul de bune practici pentru universități și alte organizații publice de cercetare*, JO L149/05.06.2008, p. 19-24.

9. *Regulamentul CE nr. 723/2009 al Consiliului privind cadrul juridic comunitar aplicabil unui consorțiu pentru o infrastructură europeană de cercetare (ERIC)*, JO L206/08.08.2009, p. 1-8.

10. *Tratatul privind Uniunea Europeană*, versiune consolidată, JO C 83/30.03.2010, p. 13-47.

11. *Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene*, versiune consolidată, JO C 83/30.03.2010, p. 47-201.

12. <http://ec.europa.eu/research/fp7> vizitat la 12 decembrie 2012.

13. http://europa.eu/legislation_summaries/research_innovation/ vizitat la 10 decembrie 2012.

cucerescu@irim.md

Prezentat la 20 decembrie 2012

RĂSPUNDEREA INTERNAȚIONALĂ PENTRU DAUNE ADUSE MEDIULUI ÎN CONFLICTELE ARMATE: CAZUL RĂZBOIULUI DIN GOLF

Victoria CUCERESCU,

doctorand, Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM

Rezumat

Articolul dat este o analiză a mecanismului de atragere a răspunderii împotriva statelor pentru daune aduse mediului pe timp de război în cazul războiului din Golf. Irakul a fost declarat de către Consiliul de Securitate al ONU răspunzător în virtutea dreptului internațional pentru daunele aduse mediului ca urmare a invaziei ilegale și a ocupării Kuwaitului. Comisia de Compensație a ONU care a fost creată pentru a compensa victimele războiului din Golf este unul din cele mai reușite încercări de a trage statele la răspundere pentru cauzarea daunelor mediului natural în conflictele armate. Lucrarea mai indică punctele forte și cele slabe ale UNCC, prezentând soluții pentru îmbunătățirea mecanismului menționat mai sus.

Cuvinte-cheie: *protecția mediului, conflict armat, daune aduse mediului, răspundere internațională, răspundere civilă, războiul din Golf, Comisia de Compensație a Organizației Națiunilor Unite.*

INTERNATIONAL RESPONSIBILITY FOR ENVIRONMENTAL DAMAGE IN ARMED CONFLICTS: THE GULF WAR CASE

Victoria CUCERESCU, AȘM

Abstract

The article is an analysis of the mechanism of assessing responsibility against states for wartime environmental damage in the Gulf War case. Iraq was declared by the UN Security Council liable under international law for the environmental damage as a result of its unlawful invasion and occupation of Kuwait. The United Nations Compensation Commission created in order to compensate the victims of the Gulf War is one of the best examples of a successful attempt to held states liable for causing damage to the natural environment in armed conflicts. The paper points out as well to the UNCC strong and weak aspects, presenting solutions for improving the above mentioned mechanism.

Keywords: *environmental protection, armed conflict, environmental damage, international responsibility, civil liability, Gulf War, United Nations Compensation Commission.*

Introducere. Protecția mediului este una din problemele ce preocupă din ce în ce mai mult societatea internațională, acest lucru datorându-se în special sporirii numărului de factori ce duc la degradarea lui. Pentru a preveni poluarea mediului, cadrul juridic internațional trebuie să aibă un mecanism bine pus la punct pentru atragerea răspunderii internaționale în cazul daunelor aduse acestuia. Daunele aduse mediului sunt evident încadrate în rândul faptelor ilicite care ar trebui să atragă răspunderea internațională, dar mecanismul menționat mai sus este departe de a fi fără lacune. Un caz aparte îl constituie răspunderea pentru daune aduse mediului în conflictele armate. În acest domeniu cadrul juridic internațional prezintă și mai multe deficiențe. Aceasta se poate explica prin faptul

că pe timp de război se pune accent pe protecția victimelor umane, natura fiind lăsată în umbră. Aceasta este o greșală, deoarece mediul ambiant constituie și mediul de trai al populației, iar deteriorarea lui se răsfrânge nemijlocit asupra oamenilor. În asemenea condiții cercetarea aspectelor juridice ce țin de protecția mediului în conflictele armate este arhinecesară. Astfel scopul de bază al acestui articol este elucidarea aspectelor ce țin de tragerea la răspundere a celor care încalcă normele de protecție a mediului în conflictele armate, pricinuindu-i mediului daune grave ce au efecte negative și de durată asupra tuturor elementelor sale. Din moment ce cadrul juridic existent prezintă nenumărate neajunsuri, în anumite cazuri societatea internațională a găsit alte soluții pentru a sancționa autorii crimelor contra mediului. Acesta este și cazul războiului din Golf, când Irak a fost declarat răspunzător pentru daunele aduse mediului în conflictul dat în baza încălcării flagrante a *ius ad bellum*. Pentru a aprecia justetea acestei soluții și a propune alte posibilități pentru îmbunătățirea cadrului juridic în materie trebuie studiate și învățate lecțiile istoriei, pentru ca în viitor să se reacționeze cu vehemență și mult mai eficient în asemenea situații.

Metode utilizate. Pentru îndeplinirea obiectivelor propuse în acest studiu au fost folosite mai multe metode și procedee de cercetare științifică juridică. În primul rând a fost aplicată metoda logică, aceasta fiind de largă utilitate în orice act de gândire științifică. Este necesară în acest sens nu doar comprehensiunea mecanismelor juridice existente, dar și ampla lor analiză și sintetizarea ideilor identificate în cursul cercetării. Dacă metoda de documentare și investigare a fost cea care a permis stabilirea tezelor și ideilor principale expuse în lucrare, anume analiza logică și interpretarea au contribuit la înțelegerea esenței problemei. Au mai fost folosite în acest sens procedeul explicației științifice, argumentării, logica inductivă și cea deductivă. Cu ajutorul metodei comparative am stabilit asemănări și deosebiri cu alte cazuri în care i s-au adus prejudicii mediului pe timp de război. Din moment ce fenomenele juridice sunt strâns legate de viața socială, metoda sociologică a permis încadrarea aspectelor juridice cercetate în realitatea socială, aspectele științifice putând fi integrate în acest mod în practică.

Rezultatele investigației. După cum s-a menționat deja, daunele aduse mediului trebuie sancționate prin tragerea la răspundere a celor care încalcă normele de protecție a acestuia. Acest lucru ar duce nu numai la înlăturarea, măcar parțială, a dezastrelor produse, dar și la prevenirea cauzării a astfel de situații.

Într-o variantă anterioară a Proiectului de Articole al CDI privind răspunderea internațională a statelor pentru fapte ilicite, variantă care făcea diferența între crimele și delicturile internaționale, se făcea chiar referire expresă la încălcarea normelor de protecție a mediului care constituie crimă internațională. Astfel, conform documentului, o crimă internațională poate rezulta „din încălcarea gravă a unei obligații internaționale de importanță esențială pentru apărarea și păstrarea mediului înconjurător uman, de exemplu cea care interzice poluarea masivă a atmosferei sau apei” [9, p.249].

Deseori este destul de complicat de a face o delimitare între delicturi ecologice internaționale și crime ecologice. Cele din urmă, de regulă se caracterizează prin: nimicirea totală a unor specii de floră și faună, modificarea intenționată a climei și vremii, utilizarea pe scară largă a substanțelor toxice, experimentarea și folosirea armei atomice, cât și alte acțiuni ce pun în pericol existența umanității[2, p.133]. Cert este însă că daunele aduse mediului în conflictele armate pot duce la adevărate dezastre

ecologice, iar statele care sunt responsabile de declanșarea acestor dezastre trebuie să răspundă pentru acțiunile lor. Chiar dacă în situația degradării mediului este mult prea dificil să se remedieze prejudiciul cauzat, prin atragerea răspunderii internaționale trebuie să se încerce a se repara răul făcut.

Drept exemplu de angajare a răspunderii internaționale a unui stat pentru daune aduse mediului în timpul conflictelor armate poate servi cazul Irakului. După războiul din Golful Persic, acest stat a fost declarat prin Rezoluția 687 a Consiliului de Securitate a ONU din 3 aprilie 1991 „răspunzător, în virtutea dreptului internațional, de orice pierdere, de orice daună, inclusiv de pagubele aduse mediului și distrugerea resurselor naturale, sau orice atingere adusă guvernelor străine, cetățenilor și corporațiilor, ca rezultat al invaziei și ocupării ilegale a Kuweitului de către Irak” [11].

Războiul din Golf, prin consecințele sale asupra mediului, se înscrie între marile dezastre ecologice ale secolului XX. Irakul a invadat Kuweitul pe 2 august 1990. El a ocupat țara timp de aproape șapte luni, până la sfârșitul lui februarie anul următor, când Kuweitul a fost eliberat prin desfășurarea operațiunii militare a forțelor aliate ale ONU, „Furtuna în deșert”. Însă până la începerea „Furtunii în deșert” Irakul a cauzat mediului regiunii Golfului atrocități de neînchipuit, fiind afectate toate elementele naturii – aerul, solul, apele de suprafață, apele subterane, țărmurile și marea. Operațiunea „Furtuna în deșert” nu a avut însă un succes atât de mare în sensul prevenirii terorismului ecologic cu care amenințau irakienii [1, p.114]. Președintele Saddam Hussein începând cu luna septembrie 1990 a amenințat cu detonarea puțurilor petroliere din Kuweit, dacă trupele ONU vor încerca să-l alunge din țară. Cu o săptămână înainte, toate puțurile din bazinul petrolier Marele Burgan, care este cel mai mare în Kuwait, au fost acoperite cu dinamită. Trupele irakiene, de asemenea au incendiat bazinul petrolier Al Wafra de lângă granița cu Arabia Saudită. Reclamația ulterioară a Kuwaitului către UNCC afirma că Irakul a detonat în total 798 de puțuri petroliere, dintre care au ars 604 [1, p.115]. Celelalte puțuri, care nu au luat foc, și-au vărsat însă petrolul pe suprafața solului. Magnitudinea acestui eveniment a constat și în faptul că până la acel moment, în istoria extragerii de petrol, nu au fost cazuri în care să ardă mai mult de cinci puțuri petroliere în același timp. În rezultatul incendiilor provocate de la arderea combustibilului, întreaga zonă a fost acoperită de nori denși de fum, vântul propagând spre Iran, Pakistan și Asia Centrală sovietică dioxidul de sulf rezultat din arderi. Ultimele incendii au fost stinse abia după mai bine de jumătate de an.

În urma deversărilor de petrol au suferit și mediul marin și cel de coastă. Spre exemplu numai înainte de războiul terestru Irakul a deversat cca. 3 mld. barili de petrol în apele Golfului, petrol care provenea din două tancuri petroliere irakiene din terminalul irakian de la Mina Al Bakr și de la oleoductele kuweitiene care făceau conexiunea cu terminalul Insulei Mării. Scopul Irakului era de a transforma Golful într-un mare lac de petrol care să poată fi incendiat dacă forțele aliate ar încerca să elibereze Kuweitul pătrunzând de pe coastele acestuia. Irakienii de asemenea au minat Golful cu mii de unități explozive care au trebuit să fie detonate de forțele navale aliate pentru a permite manevrele lor militare. Detonările au cauzat pagube grave, nemaivorbind de poluarea mediului marin.

În plus, forțele irakiene de ocupație au distrus patru instalații de tratare a apei, la

Rig'i, Jahra, Riqqa și Failaka. Până când acestea au fost reparate (capacitatea lor combinată fiind de 330.000 ml de apă provenită din canalizare), apa din canalizare a fost deversată direct în Golf, infectându-l cu microbi, viruși și bacterii dăunătoare [1, p.116]. Golful a fost poluat și de către așa numitele ploii negre, provenite prin precipitarea fumului din norii incendiilor de la puțurile petroliere.

Pentru a face comparație, deversările de petrol de la Exxon Valdez în apele de lângă Alaska au fost de apr. 275.000 barili de petrol, iar deversările de petrol în Golf au fost de cca. 40 de ori mai mari (cca. 10 mln. barili de petrol) decât cele de la deversarea Valdez. O altă cantitate imensă de petrol, probabil de 100 de ori mai mare decât cantitatea vărsată în apele Golfului (cca. 1 mld barili de petrol), a fost practic incinerată sau infiltrată în sol [1, p.116].

Atunci când trupele irakiene în retragere din Kuweit au deschis robinetele imenselor rezervoare de petrol din zonă și au dat foc puțurilor, ei au declanșat cea mai mare poluare petrolieră din istorie. Toată suprafața inundată și formarea celor 246 lacuri negre, iar în special incendiile la cele 613 puțuri afectate și dispersarea norilor imenși care acopereau regiunea, au dus la o adevărată catastrofă ecologică, coborând chiar și temperatura în medie cu 10°C [5, p.450].

Războiul din Golf a cauzat și alte pagube ecologice deșertului. Astfel, miile de buncăre, tranșee și ascunzători de arme au rupt straturile de pietriș care permiteau oprirea dunelor. Totodată tancurile și camioanele au brăzdat solurile fragile distrugând vegetația. Potrivit Institutului de Cercetări Științifice al Kuweitului, peste 900 km² de deșert au fost prejudiciați prin acțiunea vehiculelor militare, în plus, s-a înregistrat o avansare a dunelor și o recrudescență a eroziunii și a furtunilor de nisip [5, p.450]. La rândul lor, bombardamentele coaliției internaționale au distrus, cu consecințele aferente, instalațiile petroliere de pe teritoriul irakian, iar carele de luptă ale combatanților au devastat solul tasant deșertului care forma un ecosistem deosebit de fragil. Totodată, mai peste tot în Irak mii de obuze anticar cu uraniu sărăcit își urmează lenta lor dezintegrare nucleară.

Potrivit estimărilor organizației Green Cross International, kuweitienii au reușit să recupereze, cu mari cheltuieli, o treime din petrolul deversat, dar restul s-a infiltrat în nisip, contaminând 40% din rezervele de apă dulce ale țării [5, p.450].

Misiunea de sub conducerea Subsecretarului General Martti Ahtisaari a calificat efectul asupra mediului produs de acțiunile irakiene (și în mai mică măsură cele ale forțelor aliate) ca fiind de proporții aproape apocaliptice [1, p.115].

Ca răspuns la dezastrul ecologic produs de conflictul din Golf, ONU a demonstrat o reacție fermă și adecvată împrejurărilor date. Consiliul de Securitate al ONU a emis celebra Rezoluție 687 din 3 aprilie 1991 prin care s-a declarat oficial încetarea focului. În paragraful 16 al rezoluției Irakul era declarat responsabil pentru daunele aduse mediului. Prin aceeași rezoluție s-a cerut crearea unui fond de compensație și a unei comisii de compensație care să gestioneze acordarea despăgubirilor pentru daunele aduse, inclusiv daunele aduse mediului. Pe 2 mai 1991 Secretarul General al ONU a prezentat Consiliului de Securitate raportul său referitor la prevederile de compensație. Fondul de Compensație și Comisia de Compensație au fost înființate ulterior de către Consiliul de Securitate prin Rezoluția 692 din 20 mai 1991[12]. Conform recomandărilor făcute de Secretarul General Comisia urma să funcționeze sub

autoritatea Consiliului de Securitate și trebuia să fie condusă de un Consiliu al Guvernatorilor. Structura Consiliului era asemănătoare cu structura Consiliului de Securitate. De asemenea Comisia a fost compusă din mai multe subdiviziuni sau complete de comisari, care să audieze cazurile prezentate, și un secretariat. Comisia de Compensare a ONU (UNCC) a fost creată ca organ subsidiar al Consiliului de Securitate al ONU și își are sediul la Geneva. UNCC și-a încheiat activitatea de procesare a plângerilor în 2005 și plățirea despăgubirilor în 2007. Odată cu încheierea acestei etape de activitate ea se concentrează pe administrarea unor activități restante, dispunând doar de un mic secretariat.

Și Consiliul Europei și-a exprimat sprijinul față de rezoluțiile Consiliului de Securitate. La 29 ianuarie 1991 Adunarea Parlamentară a CE a adoptat la rândul său Rezoluția 954 (1991) referitor la conflictul din Golf în care a condamnat „atacurile rușinoase asupra mediului reprezentate prin deversarea petrolului în Golf de către Irak, cu efectele dezastruoase ce au rezultate care pot fi considerate crimă împotriva umanității” [13].

Legalitatea Rezoluției 687 a fost contestată, în special în ceea ce privește răspunderea Irakului pentru daunele aduse mediului, din moment ce practic nu existau prevederi aplicabile situației date. Până la examinarea legalității acestei rezoluții însă, este necesară o analiză a normelor juridice internaționale în domeniu din punct de vedere al aplicabilității lor pentru conflictul din Golf.

În ceea ce privește puțurile petroliere ele pot fi privite ca obiective militare, utilizarea cărora poate fi legitim negată inamicului [4, p.543]. Cu toate acestea, considerând că puțurile petroliere incendiate de Irak se aflau pe teritoriul ocupat (Kuweit), teritoriu de unde fusese evacuată armata învinsă, distrugerea sistematică – care nu putea afecta mersul războiului – nu oferea un avantaj militar în circumstanțele create. Unicul avantaj militar posibil pentru Irak, vorbind strict la nivel strategic, era crearea fumului gros care să împiedice vizibilitatea trupelor terestre de către aviatorii coaliției. Această măsură însă a avut un impact minim asupra operațiunilor militare. Chiar dacă puțurile petroliere au constituit obiective militare în circumstanțele momentului dat și a rezultat un avantaj militar limitat – crearea ecranului de fum care să reducă vizibilitatea – acțiunea irakienilor ar fi fost subiectul aplicării principiului proporționalității [4, p.544]. Monstruoasa poluare a aerului în Kuweit a produs daune excesive mediului și populației civile, principiul proporționalității fiind deci încălcat. Deci, se poate spune că acțiunile irakienilor nu au fost motivate din punct de vedere militar, ci au fost întreprinse din simplă răzbunare.

În absența rațiunii militare acțiunile Irakului au încălcat anumite norme umanitare de aplicare generală. Astfel, Dinstein susține că au fost încălcate o serie de norme [4, p.544], cum ar fi Art. 23, lit g al Convenției II de la Haga din 1899 și Convenției IV referitoare la legile și obiceiurile războiului terestru, care interzic distrugere proprietății inamicului atunci când aceasta nu este imperativ cerută de necesitățile războiului. De asemenea a fost încălcat Art. 53 al Convenției IV de la Geneva din 1949 privitoare la protecția persoanelor civile, prin care se interzice puterii ocupante de a distruge bunurile mobiliare sau imobiliare aparținând persoanelor particulare, individual sau colectiv, statului sau altor autorități publice, organizațiilor sociale sau cooperatiste, în afară de cazurile în care aceste distrugereri ar deveni absolut necesare în urma operațiunilor

militare. A mai fost încălcat și Art. 147 al aceleiași convenții, prin care este interzisă distrugerea și însușirea de bunuri, nejustificate de necesitățile militare și desfășurate pe scară largă, în mod ilicit și arbitrar.

Cea mai interesantă întrebare însă este dacă incendierea puțurilor petroliere din Kuwait au constituit o încălcare din partea Irakului a Protocolului adițional I la Convențiile de la Geneva și a Convenției ENMOD, fiindcă anume aceste documente conțin prevederi ce se referă nemijlocit la protecția mediului în conflictele armate.

Protocolul adițional la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale, deschis spre semnare la 8 iunie 1977 și intrat în vigoare la 7 decembrie 1978, se referă la problema protecției mediului în conflictele armate de două ori, și anume articolul 35 paragraful 3 și articolul 55. Astfel, în Articolul 35, par. 3 este specificat: „Este interzis să se utilizeze metode și mijloace de luptă care sunt concepute pentru a cauza, sau de la care se poate aștepta că vor cauza pagube excesive, de durată și grave mediului natural” [10, p.210].

Restricțiile sunt amplificate prin conținutul Articolului 55, intitulat “Protecția mediului natural”, care prevede la par. 1: „Războiul va fi purtat veghind la protejarea mediului înconjurător natural împotriva daunelor întinse, de durată și grave. Această protecție include interdicția de a utiliza metode sau mijloace de luptă concepute pentru a cauza sau de la care se așteaptă să cauzeze asemenea pagube mediului înconjurător natural și să compromită, ca urmare, sănătatea sau supraviețuirea populației” [10, p.219], și la par. 2: „Atacurile cu titlu de represalii îndreptate împotriva mediului înconjurător natural sunt interzise” [10, p.210].

La rândul său, Convenția privind interzicerea folosirii în scopuri militare sau în alte scopuri ostile a tehnicilor de modificare a mediului (Convenția ENMOD – Convention on the Prohibition of Military or Any Other Use of Environmental Modification Techniques), adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 10 decembrie 1976 și intrată în vigoare la 5 octombrie 1978, prevede în Articolul 1, par. 1: „Fiecare stat parte la prezenta Convenție își asumă obligația de a nu se angaja în utilizarea în scopuri militare sau oricare alte scopuri ostile a tehnicilor de modificare a mediului înconjurător cu efecte larg răspândite, de lungă durată sau grave, ca mijloace care provoacă distrugeri, daune sau prejudicii altui stat parte” [3].

Revenind la problema dacă prevederile menționate mai sus au fost sau nu încălcate de către Irak, răspunsul este evident negativ, din moment ce Irakul nu este parte la nici unul din tratatele menționate, iar prevederile acestora referitor la mediu nu constituie norme cutumiare. Este totuși interesant, dacă condițiile stricte impuse de aceste două instrumente au fost întrunite, vorbind în eventualitatea în care Irakul ar fi fost parte la aceste tratate.

În ceea ce privește Protocolul adițional I problema principală este dacă condițiile cumulative „daune întinse, de durată și grave” aduse mediului au fost întrunite. Imediat după încetarea acțiunilor irakiene, a fost practic unanim acceptată ideea că pragurile celor trei condiții au fost trecute [4:545]. Mai târziu însă mulți specialiști și-au schimbat părerea, din moment ce însăși Raportul Departamentului Apărării al SUA referitor la conflictul din Golf a arătat că pragul condiției „de lungă durată” (care se măsoară în decade, după cum s-a discutat la negocierile de adoptare a Protocolului) nu a fost trecut [8, p.426].

Situația poate fi diferită în ceea ce privește Convenția ENMOD. Chiar dacă nu

trebuie satisfăcute cumulativ, toate cele trei condiții referitoare la „efectele întinse, de durată și grave” au fost întrunite, ținând cont de faptul că aici „de lungă durată” este măsurat doar în luni. În ceea ce privește înțelegerea referitoare la art. 2 aceasta acoperă și fenomenele care au survenit în particularitățile vremii în Kuweit. Chiar și simplitatea metodelor folosite de Irak nu iese înafara prevederilor Convenției ENMOD, drept tehnici de schimbare a mediului putând fi socotite și incendierea pădurilor tropicale. Totuși detonarea instalațiilor fabricate (cum ar fi puțurile petroliere) pentru a produce același efect ca și în cazul pădurilor tropicale, nu poate fi calificată drept manipulare a proceselor naturale [4, p.546].

Dacă revenim la problema legalității Rezoluției 687 a Consiliului de Securitate, după ce au fost analizate elementele cu caracter juridic care puteau să intervină în situația creată de după conflictul din Golf, trebuie să afirmăm cu vehemență că din punct de vedere legal rezoluția a fost validă. Această afirmație poate fi făcută cu toată încrederea chiar și în pofida a trei aprecieri făcute de Yoram Dinstein, pe care el însuși nu le vede ca împiedicând legalitatea rezoluției: (1) Irakul nu este parte nici la Protocolul adițional I, nici la Convenția ENMOD; (2) nici unul din cele două documente nu reflectă norme internaționale cutumiare; și (3) chiar dacă cele 2 instrumente juridice ar fi aplicabile situației din Irak, nu există consens în ceea ce privește repercusiunile lor juridice [*Ibidem*:548]. Rezoluția 687 are caracter obligatoriu pentru Irak, fiind adoptată conform Capitolului VII al Cartei ONU. Cât privește conținutul ei, Rezoluția afirmă ilicitatea faptului care a angajat răspunderea statului irakian pentru orice daună ecologică în baza invaziei ilegale a Kuweitului, prin încălcarea Cartei ONU și a dreptului internațional cutumiar, decât în baza legilor războiului. Cu alte cuvinte, obligația Irakului de a plăti compensații pentru daune aduse mediului (în conformitate cu Rez. 687) este derivată din violarea flagrantă a *ius ad bellum* și nu din posibila încălcare a *ius in bello* [4, p.546].

De menționat este și faptul că nici măcar Irakul nu a pus la îndoială veridicitatea deciziei Consiliului de Securitate de a face compensabile daunele aduse mediului, ci a preferat să se apere prin punerea la îndoială a autenticității și adevărului probelor aduse de Kuweit în materia plângerilor concrete [6, p.177].

Axându-ne așadar pe problema compensării daunelor aduse în timpul conflictului din Golf trebuie menționat faptul că rezolvarea problemelor aflate în joc după un conflict major, în special cele ce țin de reparații, devine o imixtiune de obligații, simț al oportunității și raționalitate. Ceea ce a fost experimentat prin UNCC este o încercare ambițioasă de a substitui și a întări tradiționalele verigi slabe ale cooperării dintre puterile învingătoare cu un cadru puternic instituționalizat asigurat de ONU, în vederea atingerii unui acord benefic care să satisfacă imperativele principiilor și a politicii[6, p.164]. Decizia de a instituționaliza mecanismul de compensație după încălcarea normelor care la moment erau numite crimă internațională, trebuie văzută nu ca pe o măsură punitivă cu tentă politică împotriva unui stat paria, dar ca pe un mod de a asigura implementarea ordinii juridice internaționale, nepunându-se în acest fel la îndoială legitimitatea UNCC[6, p.166]. Astfel UNCC nu reprezintă interesele unui singur stat, spre exemplu a Kuweitului, nici pe cele ale unei coaliții de state, dar mai degrabă pe cele ale comunității internaționale în ansamblu.

În cadrul discuțiilor despre daunele aduse mediului trebuie specificată și includerea

acestora la UNCC într-o anumită categorie de despăgubiri și anume F4. În total Comisia a primit 168 de asemenea reclamații, acordând o sumă totală de apr. 85 mld. \$ SUA drept compensație pentru despăgubiri de acest gen [7, p.315]. Despăgubirile F4 se împart în două mari categorii. Prima categorie cuprinde despăgubiri pentru vătămarea mediului și sărăcirea resurselor naturale în regiunea Golfului Persic, incluzând cele rezultate din incendiile puțurilor petroliere și a deversării petrolului în mare. A doua categorie cuprinde despăgubiri pentru costurile achitate de guvernele din afara regiunii pentru asistența furnizată țărilor care au fost direct afectate de daunele ecologice. Această asistență a inclus și înlăturarea consecințelor provocate de incendiile puțurilor petroliere, prevenirea și înlăturarea poluării și furnizarea de forță de muncă și accesorii necesare.

În paragraful 35 al Deciziei Nr. 7 a Consiliului Guvernatorilor al UNCC este specificat în detaliu ce se înțelege prin daune ecologice directe și sărăcirea resurselor naturale, aici fiind incluse pierderile sau cheltuielile pentru: „(a) reducerea și prevenirea daunelor aduse mediului, inclusiv cheltuielile direct legate de lupta împotriva incendiilor provocate de hidrocarburi și a fluxului de petrol în apele de coastă și cele internaționale; (b) măsurile rezonabile luate deja pentru a curăța și a restabili mediul sau măsurile viitoare care pot fi documentate în mod rezonabil necesare pentru a curăța și restabili mediul; (c) monitorizarea rezonabilă și evaluarea daunelor aduse mediului, în scopul evaluării și reducerii efectelor nocive și refacerii mediului; (d) monitorizarea rezonabilă a sănătății publice, precum și efectuarea proiecțiilor medicale în scopul investigării și combaterii riscurilor crescute pentru sănătate ca urmare a daunelor aduse mediului; și (e) sărăcirea sau daunele aduse resurselor naturale” [14].

Activitatea Comisiei de Compensație a ONU a fost apreciată în literatura de specialitate mai mult ca a unui organ de stabilire a faptelor, ci nu ca unei curți sau tribunal de arbitraj [7:316]. Acest lucru a condus la faptul că referitor la daunele aduse mediului Comisia a aplicat doar Rezoluția 687 a Consiliului de Securitate și Deciziei Nr. 7 a Consiliului Guvernatorilor, ignorând alte norme ale dreptului internațional.

Chiar dacă problema răspunderii Irakului este considerată soluționată, inserțiunea daunelor aduse mediului în Rezoluția 687 ridică anumite întrebări. În viziunea lui Gattini Andrea pot fi punctate câteva deficiențe. Pe de o parte, nici rezoluția, nici Decizia Nr. 7 nu stabilește limite în ceea ce privește localizarea geografică a prejudiciului, o circumstanță care poate genera dificultăți pentru probleme ca dovedirea legăturii de cauzalitate și aducerea probelor [6, p.177]. Pe de altă parte, sunt niște limite temporale stricte care reduc posibilitatea de a evalua daunele: în primul rând, daunele trebuie să se fi produs între 2 august 1990 și 2 martie 1991; și, în al doilea rând, plângerile trebuiau să fie înaintate până la 1 februarie 1997 [6, p.177]. Este evident că limitele temporale trebuie stabilite, pentru a nu expune Irakul pe timp nelimitat la plățirea despăgubirilor, indiferent de cantitatea acestora, dar este clar că daunele aduse mediului în asemenea proporții vor avea probabil efecte negative pe termen lung și necunoscute în totalitate nici până în prezent. De aceea comisia căreia îi sunt adresate reclamațiile din categoria F4 trebuie să facă față mai întâi sarcinii dificile de a determina dacă și în ce măsură cheltuielile pretinse de state ca rezultat al monitorizării și evaluării activităților întreprinse deja sau care trebuie să fie întreprinse, pot fi caracterizate drept daune directe aduse mediului [6, p.178].

Keith P. McManus enumeră și el câteva puncte slabe ale UNCC. Printre acestea se află: limitarea activității UNCC prin faptul că națiunea sancționată trebuie să dețină avere publică care să poată fi confiscată pentru a suplini fondul de compensație; problema de ordin financiar pentru că UNCC nu deține fonduri proprii, activitatea ei depinzând iarăși de națiunea sancționată care trebuie să-i acopere imensele costuri administrative; și, în sfârșit, punctul slab ce se referă în special la reclamațiile privind mediul, prin limitarea în timp a depunerii cererii [8, p.438] (ultimul aspect analizat ceva mai sus și de Gattini). Printre punctele forte ale UNCC pot fi menționate: suportul internațional larg de care dispune datorită faptului că este creată de ONU; accesul larg al populației civile la această instituție pentru a depune plângeri și a primi daune compensate; și gradul înalt de eficiență în ceea ce privește acordarea despăgubirilor, neapelând la un proces judiciar standard, care ar putea dura foarte mult timp și nu ar putea asigura nici pe departe o asemenea eficiență [8, p.440].

Fiind de părerea că principiile cutumiare ale dreptului internațional, de altfel ca și instrumentele juridice cum ar fi tratatele, se adresează problemei protecției mediului în conflictele armate, dar o analiză a acestor mecanisme dezvăluie că ele sunt neadecvate pentru asigurarea protecției și restaurării resurselor ecologice vătămate în timpul războiului, Keith P. McManus pledează pentru un mecanism care să atragă răspunderea civilă a statelor pentru orice daună adusă mediului în conflicte [8, p.417]. În concepția acestuia anume UNCC este un mecanism care dacă ar suferi modificările necesare, poate satisface această necesitate. Pentru a adapta UNCC ca să servească drept mecanism de compensație civilă pentru daunele aduse mediului în conflictele armate sunt necesare următoarele modificări. În primul rând Consiliul de Securitate al ONU trebuie să transforme UNCC într-un organism permanent care să aibă jurisdicție asupra viitoarelor conflicte [8, p.437]. În al doilea rând, trebuie mărită prioritatea compensațiilor pentru daunele aduse mediului, care ar trebui transferate într-o categorie superioară, nu F, ci A, B, sau C [8, p.440-441]. De asemenea ar fi nevoie de o finanțare permanentă, fără ca aceasta să depindă doar de fondurile confiscate de la națiunea sancționată [8, p.441]. Nu în ultimul rând, ar trebui aduse unele îmbunătățiri și definiției termenului de daune aduse mediului, folosit de UNCC, definiție care a fost inspirată de un raport al UNEP. Ea are avantajele ei, dar poate dispune de o claritate mult mai mare. Astfel definiția nu trebuie să conțină nici o aluzie la excepția necesității militare și trebuie să înlăture confuzia existentă în legislația internațională în materie legată de termenii „efecte întinse, de durată și grave” [8, p.442]. De asemenea termenul limită de șase ani pentru depunerea reclamațiilor în vederea obținerii despăgubirilor pentru daunele aduse mediului – termen valabil în prezent pentru UNCC – trebuie neapărat extins, dar nu la infinit, o limită rezonabilă fiind necesară [8, p.441]. Dacă toate aceste modificări ar fi realizate, aceasta ar asigura adaptarea UNCC la necesitățile reale de protecție a mediului în conflictele armate. Cel puțin aceasta este una din soluțiile sau unul din proiectele pentru depășirea lacunelor și greutăților ce survin din încercarea aplicării legislației internaționale în materie.

Concluzii. Cazul războiului din Golf a demonstrat nepotrivirea testării caracterului efectivității cadrului juridic în materie. Rezolvarea lui nesatisfăcătoare, cel puțin în parte, a reflectat constrângerile impuse de complexul mediu politic. Concluzia, conform căreia a lipsit mecanismul de implementare al cadrului juridic existent, este una veridică,

dar simplistă. Cert este că în lipsa posibilității de a sancționa daunele aduse conform normelor *ius in bello*, s-a găsit o alternativă pentru redresarea situației.

Astfel, în pofida tuturor deficiențelor activității UNCC, aceasta rămâne a fi unul dintre cele mai reușite cazuri de atragere la răspundere a unui stat pentru daune aduse mediului într-un conflict armat. Chiar dacă se puteau realiza mult mai multe, este îmbucurător faptul că prin intermediul Consiliului de Securitate s-a ajuns la acel consens necesar pentru declanșarea acestei răspunderi. Acest lucru nu a fost însă posibil în conflicte ulterioare, cum a fost cazul Kosovo, când au prevalat interesele politice, iar daunele aduse mediului de către trupele aliate ale NATO nu au trecut testul proporționalității în raport cu avantajele obișnuite în urma acțiunilor militare.

Înlăturarea lacunelor din cadrul juridic existent ce protejează mediul în conflictele armate, cât și lecțiile învățate din înființarea și funcționarea UNCC, ar putea contribui enorm la sporirea gradului de protecție a mediului, nu numai prin atragerea răspunderii internaționale în asemenea cazuri, dar și prin prevenirea cauzării acestor daune. Un mecanism bine pus la pus la punct de atragere a răspunderii internaționale în aceste cazuri, ar descuraja de la bun început încercările de a duce acțiunile militare fără a ține cont de efectele ce le-ar putea avea acestea asupra mediului ambiant.

Referințe bibliografice

1. **Briscoe John**. *Iraq's Defilement of the Gulf Environment and the Damages Awards to Issue*. In: **Nordquist Myron H., Moore John Norton** (eds.), *Current Maritime Issues and the International Maritime Organization*, Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1999, p. 113-131. [On-line]: http://briscoelaw.net/wp-content/uploads/2012/05/JXB_CenterforOceanLaw.pdf (vizitat 5.10.2012).

2. **Capcelea Arcadie**. *Dreptul ecologic*, Chișinău: Știința, 2000, -271 p.

3. *Convenția privind interzicerea folosirii în scopuri militare sau în alte scopuri ostile a tehnicilor de modificare a mediului* (10 decembrie 1976), Articolul 1, alin. 1. [On-line]: http://www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/instrumente_internationale/conventie_interzicere_tehnici_modificare_mediu (vizitat 14.10.2012).

4. **Dinstein Yoram**. *Protection of the Environment in International Armed Conflict*. In: *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Heidelberg, 2001, vol. 5, p. 523-549. [On-line]: http://www.mpil.de/shared/data/pdf/pdfmpunyb/dinstein_5.pdf (vizitat 1.10.2012).

5. **Duțu Mircea**. *Dreptul internațional al mediului*, București: Editura Economică, 2004, -526 p.

6. **Gattini Andrea**. *The UN Compensation Commission: Old Rules, New Procedures on War Reparations*. In: *European Journal of International Law*, Florence, 2002, vol. 13, p. 161-181. [On-line]: <http://www.ejil.org/pdfs/13/1/461.pdf> (vizitat 12.10.2012).

7. **Koppe Erik**. *The Use of Nuclear Weapons and the Protection of the Environment during International Armed Conflict*, Studies in International Law: vol. 18, Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2008, - 447 p.

8. **McManus Keith P**. *Civil Liability for Wartime Environmental Damage: Adapting the United Nations Compensation Commission for the Iraq War*. In: *Boston College Environmental*

Affairs Law Review, vol. 33.2, Boston, 2006, p. 417-448. [On-line]: <http://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1093&context=ealr> (vizitat 12.10.2012).

9. *Proiectul Comisiei Dreptului Internațional de codificare a dreptului responsabilității statelor (prima parte)*, Articolul 19 (d). În: *Anexe la Crăciunescu Dumitru Adrian, Răspunderea civilă a statelor în dreptul internațional*, București: Lumina Lex, 2001, p. 243-255.

10. *Protocolul adițional I la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale* (1977), Articolul 35, par. 3. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998)*, vol. V, Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al RM, 1998, p. 189-258

11. *Resolution 687 (1991) of 3 April 1991 of the U.N. Security Council*. [On-line]: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/687%281991%29 (vizitat 11.10.2012).

12. *Resolution 692 (1991) of 20 May 1991 of the U.N. Security Council*. [On-line]: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/692%281991%29 (vizitat 11.10.2012).

13. *Resolution 954 on the Gulf conflict adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (29 January 1991)*. [On-line]: <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta91/eres954.htm> (vizitat 11.10.2012).

14. *UNCC Governing Council Decision 7, Paragraph 35*. In *Report and Recommendations Made by Panel of Commissioners Concerning the First Instalment of F4 Claims*, UN DOC. S/AC.26/2001/16, 22 June 2001. [On-line]: <http://www.uncc.ch/reports/r01-16.pdf> (vizitat 11.10.2012).

victoria.cucerescu@yahoo.com

Prezentat la 20 decembrie 2012

NOȚIUNEA ȘI FORMELE REALIZĂRII NORMELOR DE DREPT PRIVAT

Andrei BALAN, IRIM

Rezumat

În acest articol autorul abordează o temă de o importanță majoră, deoarece realizarea dreptului și, în special, a normelor de drept privat, este un proces de transpunere în viață a conținutului normelor juridice, în cadrul căruia, oamenii, ca subiecți de drept, respectă și execută dispozițiile normative, iar organele de stat aplică dreptul, în temeiul competenței lor. De asemenea, sunt supuse analizei diferite opinii în partea ce ține de formele realizării dreptului. În final, autorul evidențiază concluziile sale pe marginea temei abordate.

Cuvinte-cheie: *realizare a dreptului, normă juridică, drept privat, aplicare, executare, respectare, utilizare, raport juridic.*

THE CONCEPT AND THE REALIZATION FORMS OF THE PRIVATE LAW RULES

Andrei BALAN, IRIM

Abstract

In this article the author addresses a topic of a major importance because the realization of law and particularly the rules of the private law is a transposing process of the content of legal norms in practice within which people as subjects of law respect and implement regulatory provisions and the state authorities apply the law based on their competence. In the same time, different views are analyzed in respect to the realization of the forms of the law. Finally, the author highlights his findings on the approached topic.

Key words: *fulfillment of the right, legal norm, private law, application, enforcement, respecting, use, legal relation.*

Introducere. Dreptul este o dimensiune esențială a existenței umane. Într-o societate democratică, oamenii, ca membri ai unor organizații sociale sau instituții de stat, fie ca simpli cetățeni, prin activitatea lor de zi cu zi își exercită drepturile și își îndeplinesc obligațiile. Într-un cuvânt, toți subiecții de drept își iau obligația de a urma prevederilor normelor juridice, adică ale dreptului. Această activitate și este realizarea dreptului. În mod tradițional, realizarea dreptului este una dintre categoriile cele mai importante nu numai a teoriei generale a statului și dreptului, ci și a științei juridice în general [1, p.453].

Noțiunea „realizarea dreptului” în teoria dreptului ocupă un loc destul de important, fiind cercetată în literatura de specialitate [2, p.156].

Metodă și material aplicat. Baza metodologică a cercetării este fundamentată pe metode tradiționale, dintre care un loc dominant îl ocupă metodele general-științifice: analiza sistemică a fenomenelor; generalizarea, inducția și deducția, analiza și sinteza, analogia, studiul comparat ș.a. Utilizarea metodelor indicate în cercetarea problemei vine să asigure determinarea esenței fenomenului analizat. Baza teoretico-științifică a cercetării o constituie studiile savanților Avornic Gh., Cuznețov A., Negru B., Negru A., Popa N. ș.a.

Realizarea dreptului este un fenomen destul de complicat, în legătură cu care fapt diferiți autori atribuie acestei noțiuni sensuri diferite. În literatura de specialitate mult timp se afirma că realizarea dreptului reprezintă acțiunea dreptului, în procesul căruia are loc punerea în aplicare a reglementărilor juridice [3, p.121]. Alți autori, însă, menționează că "...acțiunea dreptului este o noțiune mult mai amplă decât realizarea dreptului [4, p.61]. La rîndul său, realizarea dreptului reprezintă o treaptă mai înaltă decît acțiunea dreptului" [5, p.268].

Actualmente, în literatura de specialitate există o multitudine de definiții ale realizării dreptului. Pentru a sesiza mai corect esența noțiunii cercetate, vom face o succintă analiză a acestora. Majoritatea savanților susțin că realizarea dreptului este un proces de transpunere în viață a conținutului normelor juridice, în cadrul căruia oamenii, ca subiecți de drept, respectă și execută dispozițiile normative, iar organele de stat aplică dreptul, în temeiul competenței lor [6, p.116-117; 7, p.216]. Unii savanți consideră că realizarea dreptului înseamnă traducerea în viață a drepturilor și a obligațiilor prevăzute de normele juridice, respectarea prescripțiilor de către destinatarii normelor juridice [8, p.416].

Realizarea dreptului este o activitate conștientă a persoanelor fizice și juridice de punere în aplicare a normelor juridice. Ea constituie etapa finală de reglementare a raporturilor sociale și este destinată pentru obținerea rezultatelor, prevăzute de normele legale [9, p.7; 10, p.3; 11, p.26]. Realizarea dreptului este privită și ca o reflectare a normelor juridice nemijlocit în comportamentul legitim al cetățenilor și organizațiilor [12, p.6; 13, p.330-331]. Conținutul noțiunii de realizare a dreptului cuprinde toate acțiunile necesare pentru traducerea în viață a reglementărilor juridice, iar obiectul acestor acțiuni este comportarea, conduita subiecților de drept. Obiectul reglementării juridice este determinat de politica legislativă și normativă în general. Din uriașa varietate de relații sociale, statul le reglementează juridic numai pe cele mai importante, în care comportarea și acțiunea subiecților privesc interesele lor majore [14, p.198-199].

Realizarea în fapt a prevederilor cuprinse în normele de drept înaintea mai multe condiții ce urmează să fie respectate. În lipsa lor, realizarea dreptului e de neconceput. La ele pot fi atribuite următoarele:

- traducerea în viață a prevederilor cuprinse în normele de drept implică participarea unor subiecte: statul, autoritățile publice, organizații nestatale, persoane fizice.

- e necesar ca fiecare subiect să-și cunoască statutul său juridic. Pentru aceasta e nevoie de o amplă activitate ce ține de ridicarea conștiinței și culturii juridice. În ceea ce privește omul, „statul asigură fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle. În acest scop, statul publică și face accesibile toate legile și alte acte normative (alin.(2) al art.23 din Constituția Republicii Moldova [15]).

- se impune asigurarea de către stat a unui cadru organizatoric care să permită tuturor, căroră le sînt adresate normele juridice, să-și valorifice din plin și nestingherit prerogativele legale [16, p.400].

Realizarea dreptului este influențată de mai mulți factori: tipul sistemului social, natura relațiilor politice, a organizării statale, tipul de relații economice, gradul de civilizație și cultură, condițiile naționale și internaționale, conștiința juridică a societății etc. Realizarea dreptului este dependentă de factorii macrosociale, de tipul celor

enumerați, dar, în același timp, ea implică în cel mai înalt grad personalitatea fiecărui individ al cărui comportament este reglementat de normele juridice, libertatea individului care poate să respecte sau nu prevederile legale [17, p.92]. Din această perspectivă, Mircea Djuvara afirmă că „libertatea este fundamentul dreptului. Spre a pune problema, dacă o faptă a cuiva este dreaptă sau nedreaptă, trebuie mai întâi să punem postulatul că acel cineva a fost liber când a făcut-o. Dacă nu a fost liber, atunci orice problemă de drept dispare și apare numai o problemă științifică, alta decât a dreptului” [18, p.400].

Potrivit lui Isaiah Berlin, libertatea nu poate fi nelimitată pentru că, dacă ar fi astfel, ar genera o stare în care toți oamenii ar putea, fără nici o restricție, să intervină în treburile altora, iar acest tip de libertate „naturală” ar conduce la un haos social în care nevoile umane elementare n-ar mai fi satisfăcute, unde libertățile celor slabi ar fi suprimate de către cei puternici [19, p.222]. Din aceste considerente, libertatea are nevoie de drept [16, p.401].

Deci, realizarea dreptului are o importanță majoră. Prin intermediul acestui fenomen, de exemplu, se traduc în viață drepturile subiective și obligațiile, fără de care participanții nu ar putea să realizeze normele juridice. În situația dată, normele juridice se întruchipează în comportamentul indivizilor, adică specificul regulilor de comportare determină și specificul activității material-tehnice de realizare a dreptului [20, p.32; 21, p.46].

Realizarea dreptului este necesară și în cazul apariției unui litigiu între participanții la raportul juridic. În acest caz, în procesul civil de realizare se includ organe de stat specializate (instanțele de judecată), investite cu dreptul de a soluționa conflictul dintre participanți. În cazul unui delict, realizarea dreptului se înfăptuiește de organele competente ale statului, deoarece aplicarea și folosirea instituției răspunderii juridice este prerogativa statului [21, p.47].

Realizarea dreptului are loc prin intermediul mai multor forme. Prin noțiunea de formă a realizării dreptului trebuie de înțeles o totalitate de elemente, modalități, mijloace, prin intermediul cărora se traduc în viață prescripțiile normei juridice [22, p.47]. Problematika formelor de realizare a dreptului a fost abordată în literatura juridică în diverse moduri [6, p.182]. Multitudinea formelor se explică prin conținutul și caracterul divers al relațiilor sociale reglementate de drept, prin mijloacele deosebite de acțiune a dreptului asupra comportamentului uman, prin conținutul specific al normelor, prin statutul subiecților în sistemul general al reglementărilor juridice, prin atitudinea diferită față de prevederile juridice (respectarea lor sau, invers, încălcarea) [23, p.450]. Astfel, în funcție de tipul normelor juridice ale căror respectare se impune, precum și de acțiunile subiecților implicați în traducerea în viață a acestora, unii autori disting trei forme de realizare a dreptului: realizarea normelor prohibitive (este cea mai simplă); normele juridice permissive și onerative; aplicarea normelor juridice de către organele de stat competente [17, p.93].

Pentru realizarea normelor juridice prohibitive este suficientă abținerea de la săvârșirea acelor acțiuni, pe care aceste norme le prevăd. Comportamentul pasiv reprezintă unul din elementele comportamentului legal. Interdicțiile legale se realizează în formă de respectare [22, p.49]. Activitatea de abținere de la săvârșirea actelor interzise

nu presupune, prin urmare, operațiuni juridice, întocmirea unor acte juridice și nici nu necesită neapărat crearea și desfășurarea de raporturi juridice. Normele prohibitive dau naștere unor raporturi numai în cazul încălcării prevederilor lor, determinând deci aplicarea sancțiunilor juridice stabilite de aceste norme [6, p.183]. Cu titlu de exemplu de realizare a normelor prohibitive în dreptul privat poate servi alin.(4) al art.66 din Codul Civil din 06 iunie 2002 [24], potrivit căruia se interzice utilizarea în denumirea persoanei juridice a sintagmelor ce contravin prevederilor legale sau normelor morale, precum și a numelor proprii, dacă acestea nu coincid cu numele participanților la constituirea organizației și dacă nu există în acest sens acordul persoanei respective sau al moștenitorilor ei cu privire la folosirea numelui. Un alt exemplu îl putem prelua din dreptul familiei. Astfel, potrivit alin.(3) al art.112 din Codul Familiei din 26 octombrie 2000 [25], organelor, altele decât autoritățile tutelare, persoanelor fizice și juridice le este interzisă activitatea de alegere a formelor de protecție a copiilor rămași fără ocrotire părintească.

Procesul de realizare a normelor permissive și onerative este mult mai complex. El necesită din partea tuturor subiecților de drept (persoane fizice și persoane juridice) să desfășoare unele activități care se concretizează în elaborarea de acte individuale. Această formă de realizare este nu altceva decât traducerea în viață a prevederilor juridice. În diferite relații și în activitatea lor socială, în general, acești subiecți execută și îndeplinesc prevederile actelor normative și pe această bază intră în cele mai diferite raporturi juridice de drept civil, de drept al familiei etc. Deși această formă de realizare a dreptului cuprinde cele mai multe situații juridice, din punctul de vedere al tehnicii juridice, activitățile juridice, în cadrul acestei forme, deseori nu necesită încheierea unui act scris, într-o formă oficială și nici participarea organelor de stat, deși aceste organe creează condițiile necesare, atât generale, cât și juridice, pentru ca cetățenii și organizațiile obștești să-și realizeze drepturile și să-și satisfacă interesele lor legale [14, p.200; 6, p.183]. Această formă de realizare a dreptului cuprinde cele mai frecvente situații, iar activitățile juridice rareori necesită încheierea unui act scris, în formă oficială ori participarea organelor de stat. Este lesne de exemplificat cu situații în care intervenția statului nu este implicată: îndeplinirea obligațiilor cotidiene de către cei doi soți în familie, cumpărarea de produse de mică valoare dintr-un magazin etc.[26, p.219].

În sfârșit, a treia formă de realizare a dreptului este aplicarea normelor juridice de către organele competente ale statului. În situația dată, activitatea respectivă îmbracă forme oficiale și se concretizează în elaborarea de acte de aplicare, care constituie temeiul apariției unor raporturi juridice [6, p.183; 22, p.53]. Aplicarea dreptului este o formă specifică a realizării dreptului, necesită analiză independentă și multilaterală, pe care o vom face într-un alt studiu.

Alți autori [27, p.259; 28, p.118-121, 29, p.199-204; 30, p.347-360] susțin că realizarea dreptului cunoaște două mari forme: realizarea dreptului prin respectarea și executarea dispozițiilor legale de către cetățeni; realizarea dreptului prin aplicarea normelor juridice de către organele de stat și alte organisme sociale. Respectarea și executarea dispozițiilor legale de către cetățeni, menționează Nicolae Popa, se manifestă prin următoarele trăsături:

- această formă de realizare a dreptului implică îndeplinirea comandamentelor cuprinse în normele juridice, prin conformarea față de dispozițiile normative (fie că este vorba de dispoziții cu caracter imperativ sau permisiv). Traducerea în viață a conținutului dreptului pe această cale are o importanță deosebită, ea înscriindu-se ca o componentă de bază a climatului de ordine și legalitate;

- conformarea față de conduita fixată prin normele de drept este rezultatul direct al acțiunii mai multor factori, cum ar fi: conținutul dreptului, acceptarea legii de către societate - ca expresie a unor necesități, ridicarea gradului vieții materiale și spirituale a oamenilor, sporirea nivelului de cunoștințe etc.;

- ca volum și intensitate, această formă de realizare a dreptului este mult mai bogată decât cealaltă formă - aplicarea dreptului, ea declanșând un număr imens de situații juridice la care participă categoria cea mai mare de subiecți - cetățenii - precum și diferite organizații sociale;

- din punctul de vedere al tehnicii juridice, activitățile implicate în realizarea acestei forme sunt relativ mai simple; ele se pot desfășura și în fapt, fără încheierea unui act scris, fără îndeplinirea unor condiții de formă sau de fond speciale;

- ele sunt compatibile și cu realizarea prin crearea și desfășurarea unor raporturi juridice, în care drepturile și îndatoririle participanților se concretizează în legături juridice statornicite prin normele de drept din cele mai diferite ramuri ale sistemului juridic;

- respectând și aducând la îndeplinire (executând) normele dreptului, cetățenii își valorifică drepturile subiective, cu luarea în considerație și a obligațiilor ce le incumbă, în procesul interacțiunii sociale [27, p.262].

În concluzie, putem menționa că această formă de realizare a dreptului este necesară și utilă atât pentru întreaga societate, cât și pentru fiecare subiect în parte, în măsura în care este acceptabilă [6, p.186].

A doua formă a realizării dreptului prin aplicarea normelor juridice de către organele statului, după părerea profesorului Nicolae Popa, se manifestă prin faptul că actele de aplicare a dreptului nu pot fi elaborate decât de organele statului, cetățenii realizând dreptul prin executarea și respectarea normelor juridice. Ștergerea diferențelor dintre cele două mari forme de realizare a dreptului ar putea conduce la o arbitrară nediferențiere între activitatea statului și activitatea celorlalte subiecte juridice. La aplicarea dreptului participă, în principal, organe ale statului, în baza și în vederea realizării competenței acestora. În esență, aplicarea dreptului constă în elaborarea și realizarea unui sistem de acțiuni statale, în vederea transpunerii în practică a dispozițiilor și sancțiunilor normelor de drept. Aplicarea dreptului implică acțiuni diverse de organizare a punerii în viață a normelor de drept, prin crearea unor raporturi juridice.

Spre deosebire de realizarea dreptului prin executarea și respectarea prevederilor normelor juridice, care se poate desfășura, în fapt, și fără crearea unor raporturi juridice, aplicarea dreptului este nemijlocit legată de nașterea și desfășurarea legăturilor juridice sub forma unor raporturi de drept, în care un subiect este totdeauna un organ al statului care își exercită prerogativele potrivit cu competența ce-i este rezervată prin lege. În această ordine de idei, raportul juridic apare ca fiind mijlocul cel mai răspândit și eficient de realizare a normei de drept[27, p.264].

O poziție asemănătoare întâlnim și în literatura de specialitate occidentală. Astfel, profesorul H.L.A. Hart consideră că „există două condiții necesare și suficiente pentru existența unui sistem juridic. Pe de o parte, trebuie să existe o obediență generală față de acele norme de conduită, care sunt valide conform criteriului ultim de validitate, iar, pe de altă parte, normele de recunoaștere ale sistemului care specifică criteriile de validitate juridică și normele de modificare și adjudecare trebuie să fie efectiv acceptate de către oficialități cu standarde publice comune ale conduitei oficiale. Prima condiție este singura pe care trebuie să o satisfacă cetățenii privați: fiecare din ei o pot satisface „în ceea ce-l privește pe el” și dintr-un oarecare motiv. Deși, într-o societate sănătoasă ei vor accepta, de fapt, adesea normele date ca standarde comune de conduită și vor recunoaște obligația de a li se supune, ori chiar vor urmări această obligație pînă la obligația mai generală de a se respecta Constituția. Condiția a doua trebuie să fie satisfăcută de persoanele oficiale ale sistemului. Ele sunt datoare să considere normele standarde comune de conduită oficială și să cenzureze critic abaterile proprii și ale celorlalți drept erori” [31, p.120-121; 16, p.402].

Potrivit profesorului V. Nerseseanț, realizarea dreptului reprezintă înfăptuirea cerințelor prin intermediul formelor corespunzătoare ale comportamentului subiectului dreptului. Aceste forme ale comportamentului subiecților dreptului sunt condiționate de caracterul însuși al cerințelor juridice. Iar după caracter, cerințele dreptului cuprind două aspecte: 1) interdicțiile subiecților dreptului de a săvîrși acțiuni ilegale și 2) indicațiile subiecților dreptului de a săvîrși acțiuni legale la realizarea drepturilor și obligațiilor lor. În corespundere cu acestea, există două forme fundamentale ale realizării dreptului:

- respectarea interdicțiilor - reprezintă abținerea pasivă de la săvîrșirea acțiunilor ilegale, ceea ce nu presupune însă săvîrșirea unor acțiuni active, inclusiv legale;
- executarea dispozițiilor legale - invers, necesită de la toți subiecții dreptului acțiuni legale active pentru realizarea drepturilor și obligațiilor [32, p.482].

În dependență de nivelul de realizare a prevederilor pe care le conțin actele normative, distingem:

- realizarea prevederilor generale pe care le conține preambulul legii și articolele care determină sarcinile și principiile generale ale dreptului și ale activității juridice;
- realizarea normelor generale (în lipsa raporturilor juridice), care determină statutul juridic și competența;
- realizarea, prin intermediul raporturilor juridice, a normelor concrete de drept.

În dependență de subiecții de realizare a dreptului, putem distinge două forme de realizare: individuală și colectivă [16, p.403]. În forma colectivă de realizare a dreptului, bazată pe egalitatea participanților, acțiunea are loc, de regulă, concomitent, iar rezultatul se obține în baza voinței generale a subiecților unificați. O altă situație se urmărește în relațiile putere/subordonare, care, de regulă, nu sunt caracteristice raporturilor reglementate de dreptul privat. Inițierea procesului poate să-i revină atât părții subordonatoare, cît și părții dominante. Atît în primul, cît și în al doilea caz, voința subiectului dominant este destul de autonomă și este legată numai de lege. Pentru rezultatele realizării normei juridice este responsabilă partea ce deține împuterniciri.

Forma individuală a realizării dreptului nu se întruchipează în raporturi juridice, ci decurge din exteriorul lor. În exteriorul raporturilor juridice pot să se realizeze normele prohibitive și un șir de norme onerative și permissive. Dar, majoritatea drepturilor și obligațiilor nu pot fi realizate fără intermedierea altor participanți la relațiile sociale. Un interes deosebit prezintă „intermedierea” specială a organelor autoritare. Ea concentrează în sine utilizarea dreptului, executarea obligațiilor, respectarea normelor pozitive. Intermedierea naște noi raporturi juridice. De aceea, activitatea de acest fel se examinează în calitatea formei speciale de realizare - aplicarea dreptului [22, p.50].

În funcție de caracterul acțiunilor de realizare a dreptului, se disting următoarele forme:

- respectarea - în care se realizează normele prohibitive. Esența acestei forme se manifestă prin abținerea de la săvârșirea unor acțiuni interzise de lege;
- executarea - necesită acțiuni active ce rezultă din prevederile imperative ale normelor juridice;
- utilizarea - presupune exercitarea de către subiecți a unor drepturi. Ca urmare, în dependență de voința subiectului, comportamentul acestora poate fi activ sau pasiv;
- aplicarea dreptului - constituie o activitate complexă a subiecților special împuterniciți de a face acest lucru, prin îmbinarea diferitelor acte de comportament [16, p.403; 22, p.50].

Profesorul rus A. Pigolkin consideră că scoaterea în evidență a celor patru forme de realizare a dreptului (respectarea, executarea, utilizarea, aplicarea) „nu este reușită și are neajunsuri esențiale”. Autorul afirmă, de exemplu, că aplicarea dreptului presupune, de asemenea, executarea sau utilizarea unor norme juridice. Conform acestei clasificări, utilizarea unor drepturi se poate manifesta și prin asemenea acțiuni, în urma cărora nu apar raporturi juridice (de exemplu, manifestarea libertății cuvântului), precum și prin încheierea unor contracte și acorduri, prin înaintarea unor reclamații și cereri cu caracter juridic, deși, evident, caracterul unor asemenea acțiuni este diferit. Din aceste considerente, autorul argumentează necesitatea altei clasificări a formelor de realizare a dreptului. Astfel, autorul consideră că sunt două forme de realizare a dreptului: prin intermediul raporturilor juridice (apariției, modificării și stingerilor) și în afara raporturilor juridice. O formă de realizare a normelor în lipsa raporturilor juridice este abținerea de la acțiunile interzise de drept (cauzarea prejudiciilor materiale și morale etc.). Interdicția juridică are loc în viața de zi cu zi, când subiecții nu comit fapte, pe care legiuitorul le interzice.

În afara raporturilor juridice, normele juridice pot fi realizate prin acțiuni active de realizare a drepturilor și prin executarea unor obligațiuni. Specificul acestor acțiuni constă în faptul că ele (acțiunile) rezultă direct din actele normative și nu generează nici un fel de consecințe juridice semnificative. Activitatea organelor, organizațiilor, unor persoane, legată de apariția, modificarea sau stingerea raporturilor juridice, la rândul ei, de asemenea, poate fi împărțită în două grupe autonome:

- raporturile juridice pot avea loc între subiecți cu statut juridic egal, adică între subiecți care nu se află în raport de subordonare unul față de altul;
- raporturile juridice pot să apară între subiecți, unul din care are împuterniciri

autoritare speciale. O asemenea formă de realizare a dreptului poartă denumirea de aplicare a dreptului [33, p.264-266; 16, p.404].

Concluzii. Problematika realizării dreptului este foarte actuală. Astfel, potrivit lui L. Iavici, dreptul este nimic, dacă normele sale nu găsesc realizare în activitatea oamenilor și a organizațiilor lor, în relațiile obștești. Nu este posibil de înțeles dreptul, dacă ne-am îndepărta de la mecanismul realizării lui în viața societății” [34, p.228].

Elaborarea dreptului, și în special a normelor de drept privat, nu reprezintă un scop în sine, ci numai prima treaptă obligatorie a procesului de reglementare a relațiilor sociale. Următoarea treaptă o constituie traducerea în viață a normelor de drept privat, care are loc prin intermediul realizării acestora. Realizarea normelor de drept privat este un proces complex și continuu de transpunere în viața socială a conținutului acestor norme. În cadrul acestui proces, subiectele de drept privat respectă și execută dispozițiile normelor juridice. Organele statului aplică normele de drept privat în temeiul competenței lor (de exemplu, instanțele judecătorești la examinarea și soluționarea cauzelor civile). Realizarea normelor de drept privat are loc prin intermediul mai multor forme.

Referințe bibliografice

1. *Теория государства и права.* /Под ред. Матузова Н.И., Малько А.В. - Москва: Юристъ, 2000, - 771 с.
2. **Cuznețov A.** *Mecanismul realizării dreptului.* //Dimensiunea științifică și praxiologică a dreptului. Materialele conf. șt. intern. „Contribuții la dezvoltarea doctrinară a dreptului. In onorem Elena Aramă, doctor habilitat în drept, profesor universitar. Om emerit.”, 14-15 martie 2009. - Chișinău: Bons Offices, 2009, p. 156-164.
3. **Горшунув Д.** *Нормы частного права и их реализация.* Дисс. канд. юрид. наук. - Казань, 2003, - 219 с.
4. **Гревцов Ю.** *Правовые отношения и осуществление права.* - Ленинград: Издательство ЛГУ, 1987, - 127 с.
5. **Фаткуллин Ф.Н., Фаткуллин Ф.Ф.** *Проблемы теории государства и права.* - Казань: Спектр, 2000, - 351 с.
6. **Avornic Gh.** *Tratat de teoria generală a statului și dreptului. Vol. I.* - Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova, 2009, - 440 p.
7. **Popa C.** *Teoria generală a dreptului.* - București: Lumina Lex, 2001, - 319 p.
8. **Craiovan I.** *Tratat de teoria generală a dreptului.* -București: Universul Juridic, 2007, - 534 p.
9. **Решетов Ю.** *Реализация норм советского права. Системный анализ.* - Казань: Изд. Казанского Университета, 1989, - 158 с.
10. **Завадская Л.** *Механизм реализации права.* - Москва: Наука, 1992, - 287 с.
11. **Пиголкин А.** *Формы реализации норм общенародного права*//Советское государство и право. 1963, пр. 6, С. 26-36.
12. **Сапун В.** *Механизм реализации советского права*// Известия вузов. Правоведение. 1988, пр. 1, с. 3-11.
13. *Проблемы теории государства и права/ Под ред. Алексеева С.* -Москва: Юридическая литература, 1979, - 391 с.

14. **Luburici M., Ceterchi I.** *Teoria generală a dreptului.* - București: Universitatea Independentă „Dimitrie Cantemir”, 1992, - 634 p.
15. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1.
16. **Negru B., Negru A.** *Teoria generală a dreptului și statului.* - Chișinău: Bons Offices, 2006, - 520 p.
17. **Ceterchi I., Craiovan I.** *Introducere în teoria generală a dreptului.* -București: ALL, 1993, - 424 p.
18. **Djuvara M.** *Teoria generală a dreptului.* -București: Editura Librăriei Soces, 1930, - 615 p.
19. **Berlin I.** *Patru eseuri despre libertate.* - București: Humanitas, 1996, - 303 p.
20. **Маликов М.** *Проблемы реализации права.* - Иркутск: Издательство Иркутского Университета, 1988, - 138 с.
21. **Cuznețov A.** *Esența juridică a noțiunii „realizarea dreptului”.*//Revista Națională de Drept. 2008, nr. 11, p. 46-51.
22. **Cuznețov A.** *Conceptii privind formele realizării dreptului prin prisma aspectelor critice.*//Revista Națională de Drept. 2009, nr. 5 p. 47-57.
23. **Федоров Г.** *Теория государства и права.* -Кишинев: Реклама, 2004, -450 p.
24. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 82-86, art. 661.
25. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2001, nr. 47-48, art. 210.
26. **Popa C.** *Teoria generală a dreptului.* - București: Editura Științifică, 2001, - 320 p.
27. **Popa N.** *Teoria generală a dreptului.* - București: Actami, 1998, - 336 p.
28. **Humă I.** *Teoria generală a dreptului.* - Focșani: Neuron,1995, - 170 p.
29. **Corbeanu I., Corbeanu M.** *Teoria generală a dreptului.* - București: Lumina LEX, 2002, - 260 p.
30. **Dogaru I., Dănișor D., Dănișor Gh.** *Teoria generală a dreptului.* - București: Editura Științifică, 1999, - 466 p.
31. **Hart H.L.A.** *Conceptul de drept.* - Chișinău: Sigma, 1999, - 304 p.
32. **Нерсесянц В.** *Общая теория права и государства.* - Москва: Юристъ, 2000, - 539 p.
33. *Общая теория права.*/Под ред. **Пиголкина А.** - Москва: Юристъ, 1996, - 446 с.
34. **Явич Л., Раджабов С.** *Теория государства и права.* – Душанбе: Издательство Таджикского университета, 1969, - 382 с.

andreibizon@rambler.ru

Prezentat la 20 decembrie 2012

FORMAREA MECANISMULUI NAȚIONAL PREVENTIV ÎN UCRAINA CA ELEMENT AL CONTROLULUI PARLAMENTAR ASUPRA RESPECTĂRII DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR OMULUI

Irina SLOVSKAIA,

doctor în drept, conferențiar universitar, Academia de Drept din Odesa

Rezumat

Articolul este consacrat procedurii executării funcțiilor oferite de Rada Supremă a Ucrainei mecanismului național preventiv. Sunt expuse un șir de recomandări concrete orientate spre perfecționarea statutului ombudsman-ului parlamentar cu scopul sporirii eficienței controlului și a activității de protecție a drepturilor omului.

Cuvinte-cheie: *ombudsman, Împuternicitul Radei Supreme a Ucrainei pe drepturile omului, încălcarea drepturilor omului, locurile privării de libertate.*

THE FORMATION OF THE NATIONAL PREVENTIVE MECHANISM IN UKRAINE AS AN ELEMENT OF PARLIAMENTARY CONTROL OVER OBSERVANCE OF HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS

Irina SLOVSKAIA, Ucraina

Abstract

Article discusses how to perform Human Rights Commissioner of Supreme Soviet of Ukraine functions of the national preventive mechanism. Nontains concrete suggestions towards further improvement of the legal basis of parliamentary ombudsman status aiming at strengthening the effectiveness of his control, supervision and law-protection activities.

Keywords: *ombudsman, Human Rights Commissioner of Supreme Soviet of Ukraine, violation of human rights, places of captivity.*

ФОРМИРОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО ПРЕВЕНТИВНОГО МЕХАНИЗМА В УКРАИНЕ КАК ЭЛЕМЕНТ ПАРЛАМЕНТСКОГО КОНТРОЛЯ ЗА СОБЛЮДЕНИЕМ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА

Институт прав и свобод является актуальным на всех этапах конституционного строительства, поскольку затрагивает традиционные сферы жизнедеятельности личности, общества и государства. Особое положение человека, его реальное влияние на качественное функционирование всех ветвей власти легитимирует отдельные органы и саму идею народовластия – правление народа как суверена.

Степень защищенности частных интересов определяет уровень демократии в обществе и зрелость государственного аппарата. Особо значимым явлением для рационализации отношений между человеком и властными институтами является гарантирование прав в местах лишения свободы, школах-интернатах, психиатрических больницах и т.п.

Необходимо признать, что этот вопрос надлежащим способом более-менее

был урегулирован только в последние десятилетия. В 70-х годах XX столетия во время проведения переговоров по разработке Конвенции ООН против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания [1] отдельные международные организации объединили усилия в поиске новых и более действенных способов предупреждения тиранства и мучительства. Вдохновленный результатами посещения тюрем в период военных действий Международным Комитетом Красного Креста, швейцарский банкир-филантроп Жан-Жак Готье, а позже и основанная им Ассоциация по предупреждению пыток сформировали систему регулярных объездов мест несвободы по всему миру. Позже в 2002 году Ассоциация добилась принятия Факультативного протокола к вышеупомянутой Конвенции [2].

По состоянию на 22 июля 2010 года Факультативный протокол к Конвенции против пыток подписали 64 страны, членами протокола путем ратификации или присоединения – 54. Национальный превентивный механизм сформирован в 24 странах, поскольку каждое государство по своему усмотрению решает проблему предоставления такого мандата национальным учреждениям.

Существуют четыре модели национальных превентивных механизмов, исходя из особенностей центральных государственных органов, выполняющих функции защиты прав личности:

1. «Омбудсман» (13 стран – Албания, Грузия, Чешская Республика и т.д.).
2. «Омбудсман +» (4 страны – Дания, Молдова, Словения, Франция).
3. «Национальные специальные органы (10 стран – Германия, Швейцария, Румыния и т.д.).
4. «Многокомпонентные национальные превентивные механизмы» (5 стран – например, Соединенное Королевство (17 агентств), Новая Зеландия (5 органов), и т.д.) [3].

Украина взяла обязательства по созданию национального превентивного механизма путем присоединения к Факультативному протоколу в 2006 году и все это время продолжала поиск собственного образца его осуществления [4]. При этом, данный институт не являлся предметом пристального внимания ученых-конституционалистов. Пробельность изучения защиты прав личности в условиях неволи послужила поводом для постановки вопроса о необходимости дальнейших научных изысканий.

В 2009 году был подготовлен проект Закона, регламентирующий правовой статус специального органа – Национального комитета Украины по предупреждению пыток. Постоянно действующая коллегиальная институция уполномочивалась инспектировать любые места содержания граждан независимо от формы собственности по решению судебного, административного или иного органа государственной власти (служебных лиц) (Общие положения проекта Закона «О Национальном комитете Украины по предупреждению пыток»)[5]. Правда, указанный документ так и не был принят Верховной Радой Украины.

Позже была учреждена Комиссия по вопросам предупреждения пыток и согласован ее состав. Поскольку орган функционировал при Президенте как консультативно-совещательный без наличия самостоятельных механизмов

устранения выявленных деликтов, с правом принятия только рекомендательных решений, его деятельность была неэффективной. Материалы по фактам дискриминации людей вносились Президенту для определения им соответствующих мероприятий (пункты 1, 3-5, абз. 2 п. 10 Положения о Комиссии по вопросам предупреждения пыток) [6].

С целью устранения формального правового регулирования Глава государства инициировал изменения в содержании института национального превентивного механизма. Исходя из положений ст. 101 Конституции, Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека осуществляет парламентский контроль за соблюдением конституционных прав и свобод [7]. Поэтому наличие штата квалифицированных служащих и весомый опыт работы омбудсмена в правозащитной сфере послужили конкретными причинами дополнения его полномочий правами посещать и опрашивать лиц, пребывающих в местах содержания по решению или согласованию с государственными органами, в любое время без предварительного уведомления администрации на предмет соблюдения прав, в том числе при проведении относительно них оперативно-разыскной деятельности (пункты 8, 8-1, 12 ч. 1 ст. 13, ч. 1, пункты 1-2 ч. 2, ч. 3 ст. 19-1 Закона «Об Уполномоченном Верховной Рады Украины по правам человека»)[8].

Примечательно, что законодательство приводит широкий перечень учреждений, где не только отбывают наказание, но и проходят лечение и реабилитацию, обучаются малолетние и несовершеннолетние, проживают лица преклонного возраста, инвалиды и беженцы. Список объектов регулярного инспектирования не является исчерпывающим, поэтому кажется проблематичным их постоянный контроль достаточно малочисленным составом службы Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека. Например, состоянием на 10 июля 2012 года таких учреждений насчитывалось в Министерстве внутренних дел – 2233, Министерстве социальной политики – 920, Министерстве образования, науки, молодежи и спорта – 814, Министерстве обороны – 624, Пенитенциарной службе – 205, Министерстве здравоохранения – 134, Государственной пограничной службе – 94 [9].

Кроме того, исследуемая новация требует дальнейших разъяснений потому, что такие полномочия омбудсмена конкурируют с конституционной функцией органов прокуратуры – надзором за соблюдением законодательства при исполнении судебных решений по уголовным делам, а также применением других мероприятий принудительного характера, связанных с ограничением личной свободы граждан (п. 4 ч. 1 ст. 121 Конституции Украины).

Одноименный Приказ Генерального прокурора Украины от 2 апреля 2012 года обязывает прокуроров проводить соответствующие проверки регулярно в четко определенные периоды. В частности, в изоляторах временного содержания, комнатах для задержанных и доставленных дежурных частей, специальных приёмниках для содержания лиц, подлежащих административному аресту, органов внутренних дел и т.п. – еженедельно. В следственных изоляторах, арестных домах – ежемесячно. Предусмотрено также проведение внеплановых проверок [10].

Очевидно, что существует явный пробел в Законе «Об Уполномоченном Верховной Рады Украины по правам человека», который не регламентирует (за исключением права на получение информации) механизмов взаимодействия органов прокуратуры и омбудсмана. Правоохранительный орган укомплектован квалифицированным персоналом, наделен организационно-материальными возможностями привлечения к проверкам экспертов и рычагами влияния в виде актов реагирования на выявленные несоблюдения прав и свобод. Соответственно, взаимодействие указанных институтов повысит эффективность исполнения государством функции защиты гуманистических ценностей.

Требуют конкретизации процессуальные формы фиксации выводов относительно условий содержания лиц в местах несвободы. Постановления права на общение без участия третьих лиц, возможности прослушивания или подслушивания недостаточно для придания доказательной силы собранным материалам. По нашему мнению, представляется возможным использовать простую письменную форму с фиксацией подписей лиц, проводивших опросов, и опрашиваемых.

Отечественный омбудсман наделен правами не только обнаруживать деликты, но и вносить в установленном порядке предложения по усовершенствованию законодательства. Прерогативе представлять рекомендации непосредственно в институтах государственного аппарата, на предприятия, организации и учреждения корреспондируется обязанность юридических лиц содействовать осуществлению контроля на практике. Предоставление информации, в том числе конфиденциальной, а также объяснений по поводу фактических и юридических оснований своих действий, рассмотрение актов омбудсмана и реагирование на них на протяжении календарного месяца, запрещение любых незаконных вмешательств в работу народного защитника призваны оптимизировать функционирование государственных органов.

Заметим, что возможности ознакомления с документами Уполномоченным Верховной Рады Украины по правам человека регламентированы значительно шире, чем в правовом статусе других органов публичной власти. Правда, у представителей общественных организаций и ученых, привлеченных на договорных принципах (пункты 3-4 ч. 2, части 3-6 ст. 19-1, ст. 22 Закона «Об Уполномоченном Верховной Рады Украины по правам человека») могут возникать проблемы в пользовании материалами с ограниченным доступом. Поэтому гарантирование такой возможности должно происходить исключительно с соблюдением положений Закона «О государственной тайне»[11].

Учитывая значительный объем работы по выполнению делегированных функций, в секретариате Уполномоченного формируется структурное подразделение по вопросам предотвращения пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания. К исполнению заданий допускаются эксперты различных специальностей надлежащей подготовки независимо от пола с соблюдением принципа представительства национальных меньшинств (ч. 7 ст. 19-1 Закона «Об Уполномоченном Верховной Рады Украины по правам человека»).

Омбудсман ежегодно готовит специальный доклад о состоянии дел в порученной сфере и направляет его для ознакомления Президенту, Верховной Раде Украины и Кабинету Министров, а также обнародывает в средствах массовой информации. Таким образом, решается проблема взаимосвязи органов государственной власти и человека, создаются необходимые предпосылки для трансформации уже существующих форм защиты личных, частных интересов.

В ходе выполнения функций национального превентивного механизма Уполномоченный имеет право взаимодействовать с Подкомитетом по предупреждению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания Комитета против пыток, учрежденного в соответствии с вышеупомянутым Факультативным протоколом к Конвенции, а также международными организациями и органами зарубежных стран аналогичной компетенции.

Но, несмотря на постоянное развитие и преобразование, следует признать полное отсутствие правового регулирования согласования действий омбудсмана с департаментами Украины, которые занимаются реализацией законодательства в области защиты прав человека в условиях несвободы. Изолированное функционирование, имманентно предписанное государством, обуславливает определенную дистанцию органа контроля по отношению к индивиду независимо от гражданства. При этом, сохранность личности от самодурства государственного аппарата должна восприниматься как наглядное проявление природной обязанности властных институций устранять любые виды ограничения равноправия.

Важно, чтобы качественные изменения форм претворения в жизнь национального превентивного механизма базировались на закреплении процедуры фактического надзора за деятельностью Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека. Весомые функции, сопряженные с привилегиями организационно-материального характера, объективно нарушают принцип действия системы сдержек и противовесов. По нашему мнению, плодотворному инспектированию способствовала бы возможность проведения внеочередных докладов омбудсмана как субъекта национального превентивного механизма по требованию 1/3 конституционного состава легислатуры. Гарантированная законодательством возможность представления ежегодного специального доклада по отдельно взятому направлению деятельности – явно недостаточна.

Каждый человек имеет право на физическую и духовную неприкосновенность, уважение чести и достоинства. Указанные прерогативы должны соблюдаться, несмотря на пребывание в условиях неволи добровольно или принудительно. Действие норм о запрещении насилия призвано активизировать правовое воздействие на общественные отношения и обеспечение законности. Поэтому омбудсман как орган контроля уполномочен не допустить попрания необходимых демократических институтов – нравственности, добросовестности, защиты от произвола.

Гарантирование частных ценностей является одним из наиболее приемлемых способом перевоспитания как следствия справедливого наказания. Но хотелось бы

подчеркнуть, что провозглашение уважительного отношения к функционированию национального превентивного механизма, следует начинать с теоретических разработок. В частности, ориентирование правовой системы на общеевропейские стандарты в исследуемой сфере необходимо отразить в публикациях, в том числе монографического уровня. Достойные работы таких украинских авторов, как В. Бесчастный, В. Марцеляк, В. Сичкар, Н. Борзых, К. Удовенко[12], Г. Зубенко, О. Коломиец[13], О. Майданник[14], Л. Коваль[15], О. Фрицкий, Ю. Шемшученко[16], О. Ющик[17] и др., могут пополниться новыми структурными частями.

Литература

1. Конвенция ООН против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания от 10.12.1984 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/torture.shtml

2. Факультативный протокол к Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания от 18.12.2002 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.undp.org.ua/ua/media/41-democratic-governance/1342-undp-supports-the-establishment-of-the-national-preventive-mechanism-in-ukraine>

3. Анализ международного опыта организации и деятельности национальных превентивных механизмов [Электронный ресурс] – Режим доступа: umdpl.info/files/docs/1309246550.doc

4. Закон Украины «О ратификации Факультативного протокола к Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания» от 21.07.2006 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua>; ПРООН поддерживает учреждение Национального превентивного механизма [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.undp.org.ua/ua/media/41-democratic-governance/1342-undp-supports-the-establishment-of-the-national-preventive-mechanism-in-ukraine>

5. Проект Закона Украины «О Национальном комитете Украины по предупреждению пыток» от 12.01.2009 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://umdpl.info/index.php?id=1234962870>

6. Положение о Комиссии по вопросам предупреждения пыток, утв. Указом Президента Украины от 27.11.2011 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.president.gov.ua/documents/14032.html>; Состав Комиссии по вопросам предупреждения пыток, утв. Указом Президента Украины от 18.11.2011 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.president.gov.ua/documents/14191.html>

7. Конституция Украины от 28.06.1996 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://zakon.rada.gov.ua>

8. Закон Украины «Об Уполномоченном Верховной Рады Украины по правам человека» от 23.12.1997 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua>

9. ПРООН поддерживает учреждение Национального превентивного механизма [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.undp.org.ua/ua/media/41-democratic-governance/1342-undp-supports-the-establishment-of-the-national-preventive-mechanism-in-ukraine>

10. Приказ Генерального прокурора Украины «Об организации прокурорского надзора за соблюдением законов при исполнении судебных решений по уголовным делам, а также при применении других мероприятий принудительного характера, связанных с ограничением личной свободы граждан» от 02.04.2012 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102

11. Закон Украины «О государственной тайне» от 21.01.1994 г. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua>

12. Роль Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у забезпеченні прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина: монографія / А. Є. Шевченко, В. М. Бесчастний, В. О. Січкач, Н. В. Борзих, К. В. Удовенко, О. П. Кудлай; за заг. ред. О. В. Марцеляка. – К.: Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2011. – 366 с.

13. Марцеляк О. В., Коломієць Ю. М., Зубенко Г. В. Спеціалізовані органи парламентського контролю в Україні: статус і функціонування: Монографія / За ред. О. В. Марцеляка. – Х.: ТОВ «ПРОМЕТЕЙ-ПРЕС», 2006. – 268 с.

14. Майданник О. О. Парламентський контроль в Україні. – К.: Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 320 с.

15. Коваль Л. Аналіз діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини / Харківська правозахисна група. – Х.: Права людини, 2010. – 240 с.

16. Український парламентаризм: минуле і сучасне / За ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: Парламентське вид-во, 1999. – 368 с.

17. Ющик О. І. Теоретичні основи законодавчого процесу. – К.: Парламентське видавництво, 2004. – 519 с.

birgau@mail.ru

Prezentat la 20 decembrie 2012

ROLUL ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE ÎN MENȚINEREA DIVERSITĂȚII LIMBILOR STRĂINE: ANALIZĂ TEORETICO-PRACTICĂ

Natalia POPUȘOI, IMI NOVA
Galina BUTA, USMF "Nicolae Testemițanu"

Rezumat

Lucrarea dată reflectă problema studierii și difuzării limbilor moderne prin intermediul instituțiilor internaționale special organizate. Ea este dedicată programelor lingvistice specializate al Organizațiilor Internaționale (ONU, UE, CE), problemelor studierii, promovării și metodelor de cercetare contemporane în ramura dată în Europa și în Moldova, în special. Actualitatea lucrării prezintă interesul Organizațiilor Internaționale cu privire la menținerea diversității lingvistice în Europa.

Cuvinte-cheie: *limbi moderne, diversitate lingvistică, promovare, metode de cercetare, ONU, UE, CE.*

ROLE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN MAINTAINING DIVERSITY OF FOREIGN LANGUAGES: THEORETICO-PRACTICAL ANALYSIS

Natalia POPUȘOI, IMI NOVA
Galina BUTA, USFM "Nicolae Testemițanu"

Abstract

The current paper reflects the problem of study and dissemination of modern languages through the specialized international institutions. It is dedicated to specialized linguistic programs of International Organizations (UN, EU, CoE), to the problem of research, promotion and contemporary research methods in the current branch in Europe and in Moldova, especially. The actuality of the paper consists in the interest of International Organizations in maintaining linguistic diversity in Europe.

Keywords: *foreign languages, linguistic diversity, promotion, research methods, UN, EU, CoE.*

Europe is a mosaic of nations, languages and cultures, but it is also held together by common traditions and common heritage. The need for communication which arises from the challenge, for reasons which are as much political and economic as cultural and social, calls for increased efforts in promoting the knowledge and use the other languages and the development of a competence which can embed the demands of linguistic pluralism within the context of globalization [1, pag 17-24].

For the Europe to become a dynamic region with greater social cohesion, it is absolutely essential for our citizens to have greater opportunity to work together and meet across borders. In all the areas, language skills play a crucial role. Greater mobility among students and researchers is not possible without good language skills. Increased mobility between countries will bring home the importance of Europe's richness in languages to those who stay in one place. Rapid developments in the media world and the Internet are also making people in different countries more aware of what's on offer internationally. For such closer

contact between people and cultures to become a reality, language skills must be reinforced throughout the whole population. The future can no longer be viewed solely in terms of the nation state. The international detention is equally important [2].

The member States of the Council of Europe signatory hereto, considering that *the aim* of the Council of Europe is: to achieve a greater unity between its members, particularly for the purpose of safeguarding and realizing the ideals and principles, which are their common heritage; considering that the protection of the historical regional or minority languages of Europe, some of which are in danger of eventual extinction, contributes to the maintenance and development of Europe's cultural wealth and traditions; considering that the right to use a regional or minority language in private and public life is an inalienable right conforming to the principles embodied in the United Nations International Covenant on Civil and Political Rights, and according to the spirit of the Council of Europe Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms; Stressing the value of intercultural and multilingualism and considering that the protection and encouragement of regional or minority languages should not be to the detriment of the official languages and the need to learn them [3].

Realizing that the protection and promotion of regional or minority languages in the different countries and regions of Europe represent an important contribution to the building of a Europe based on the principles of democracy and cultural diversity within the framework of national sovereignty and territorial integrity. European and international communication can be greatly enhanced if more people can learn to understand each other's languages, so that participants in multilingual conversations or correspondence can speak or write their own language. Fluent understanding also tends to be a step on the way towards fluent speech. For several years now the area of languages has occupied a special position in European cooperation [4]. The main Organization, which occupies with language problems in Europe are:

- the European Language Council;
- the Thematic Network Projects and the DIALANG Project, the European Commission;
- the Federal Ministry of Education and Research;
- the European University Association (EUA);
- the European Association for International Education (EAIE);
- the Academic Cooperation Association (ACA);
- the Network of Universities forms the Capitals of Europe (UNICA).

Europe is a mosaic of nations, languages and cultures, but it is also held together by common traditions and common heritage. The need for communication which arises from the challenge, for reasons which are as much political and economic as cultural and social, calls for increased efforts in promoting the knowledge and use the other languages and the development of a plurilingual competence which can embed the demands of linguistic pluralism within the context of globalization. That it's why the European project can never be reduced to only economic matters, important, as they are but also ethical, legal, spiritual, cultural and social dimensions.

Schools, universities, training colleges, small firms, large companies; all are having to adapt to the changes that our industrialized society is undergoing.

The demand for computer literacy, language skills, mobility and innovation is increasing year by year, in every country and in every continent.

Canada is a bilingual country. French and English have been Canada's two official languages since 1969 when the federal government passed the Official Languages Act. The Act is a statement about the legal status of these two languages. It does not necessarily mean that any and every individual in the country is 'bilingual', i. e., is proficient in both languages. It suggests the full equality of both languages in the political and economic life of the nation. When learning English or French as a language other than the mother tongue, we refer to the learning of a second language rather than the learning of a foreign language, since both languages are official languages. A year later, in 1970, the Secretary of State implemented the Official Languages in Education Programs. Bilingual education or teaching is referred to in Canada as 'immersion programs'. The Canadian population is 29 millions. There are seven million Francophones, the majority of whom live in the province of Quebec (nearly six millions or 82% of Quebec's population). One million Francophones live outside Quebec and represent 5% of Canada's population. The exception is New Brunswick, where Francophones represent 34% of the province's population. The English language is the primary language spoken in other provinces and in the three territories.

A) AT A MACRO-LEVEL

The organization of language education in Canada can differ more or less on how language education is viewed in relation to the learning of French or English. But the same issues and fundamental concepts were being raised across the country. Their implementation varied from one province to another, mostly relating to time, and place and it has produced different organizational models for the teaching of French and English.

1.2 *Bilingual education*

There used to be a general belief that the more time learners spend in a language - English, French or any other language - the more they would learn. This belief derives from a conceptualization of bilingualism that represented the two languages as separate, independent compartments, with no transfer between languages.

1.3 *Language education at the primary or secondary level*

The question of age in relation to second language learning has been a debated issue in language learning. There has been a general belief for centuries that young children seem to learn a second language more easily than adults. Even then, second or foreign language teaching was assigned to an advanced secondary education. On educational, political and philosophical grounds, Canada still maintains that it is desirable to introduce younger children to second languages.

1.4 *Immersion Programs (Models offering other subjects in French)*

The definition varies according to the political, social and linguistic context. It is a form of bilingual education in which students enter a school where a second language becomes the language of instruction for all pupils, offering different subjects in that language. In Canada, schools offer early immersion or late immersion programs. The subjects most often offered are Arts, Social Studies, Natural Science, Physical Education and Mathematics². *Core French*

1.5 2. Programs offering a multidimensional curriculum.
The National Core French Study was a four- year curriculum project, sponsored by the Canadian Association of Second Language Teachers, funded by the Department of the Secretary of State, and supported through provincial activities undertaken by

the ministries of education and school boards across Canada. It put forth a multidimensional curriculum model based on a communicative/ experiential approach. Language teaching is represented on three levels:

- The *first* level, in reference to fundamental concepts, identifies at least five major fields of study, i. e. historical, linguistic, sociological, psychological, and educational studies.

- The *second* level is that of applied or educational linguistics, i. e. language, learning, teaching and social context. It develops theories and undertakes research. Its particular function is to provide the scholarly basis for practical language tasks.

- The *third* level, linked to practice, is divided into two cells, methodology/ pedagogy (practical concepts, classroom behavior and observation) and organization (mandate of the institutions to provide opportunities for such teaching and learning).

3. *Intensive teaching in English as a Second Language (ESL)*

Intensive teaching is a recent organizational model (mid- 1980s) that has been implemented in the province of Quebec to compensate for the lack of immersion programs available to French- speaking students. Subject matter instruction in English in French- medium schools is not permitted as it is for French in English- medium schools. Some school boards concentrate ESL teaching according to different time arrangements, such as:

- regular subjects other than ESL are offered in the mornings and ESL teaching takes place during afternoons of one school year;

- the school year is divided in two, i. e. in such a way that students get their regular subjects during the first semester.

- Students may not have any ESL teaching in Grade 3 and the time that should have been allotted to that subject that year is added to the time allotted the next year in order to offer intensive teaching and learning.

B) AT A MICRO- LEVEL:

1. *Teacher training:*

- a) Initial training most recent training programs offer a four- year Baccalaureate in Second Language Education. In most cases, it is an integrated 120- credit program which consists of *academic and professional components*:

- The academic components provide students with opportunities to develop a broad liberal education and to study language and language learning from linguistic, social, cultural and psychological perspectives.

- The professional components revolve around school- based field experiences and professional seminars, which are supported by studies in pedagogy and educational foundations.

2. *School exchanges*

The exchange programs are intended to be interlinguistic and intercultural activities between student groups of different linguistic and cultural backgrounds, generally French- speaking and English- speaking students.

The other organization of language education we can find in small states in Europe and in states with lesser-used languages, and offered experts in the field of teaching and learning languages from several European countries the opportunity to work

together on this area. One of the objectives of this workshop was to promote the specific multilingual context of small states in the area of language policy, the development of programmers and human resource management. It demonstrated that through choice or necessity plurilingualism constitutes one of their major assets. Smaller states find themselves in a position, which is simultaneously both privileged and delicate with regard to languages: privileged, as they are situated in an open border area which can benefit from what one or more large state can offer and delicate as the mother tongue, the official language, has to struggle more fiercely in order to conserve its status, which is necessarily privileged and protected [5].

For the Republic of Moldova, which is a multiethnic and multicultural country, participation at the European Year of Languages provides a chance to contribute to the harmonization of interrelationships of people coming from various linguistic and cultural entities. During 1996-till now, the UNDP, UNICEF, UNHCR, WTO, the International Monetary Fund (IMF) and the World Bank (WB) had offices in Moldova; other agencies, such as UNIDO, FAO and UNFPA, operated programmers in the country. In this respect, it was planned to open a *National Linguistic Center* with its offices in all the districts, which will carry on an extensive program of activities focused on studying national language and of specialized terminology by the adult people [6].

This event will offer a good opportunity to evaluate the efficiency of the actual linguistic legislation application, the main goal of which is to assure the state language functioning within all sphere of day-to-day life. Open since October 1994 - the *Language School* was originally part of the Open World House - a non-governmental center in Moldova. The School was financed with funding from the Soros Foundation-Moldova in order to pursue the general mission of the Soros Foundation and meet the local needs for English language instruction. With a faculty of 4 full time American teachers and 5 part times English instructors. In the summer of 1998, after the re-organization of the Open World House, the Language School became part of the Pro Didactica Educational Center, a non-governmental association in Moldova with a mission to promote educational reform in Moldova [7].

The objective of the school is to enhance individual growth and to encourage integration into the international community through foreign languages, intercultural learning, teaching, and research opportunities. All courses are based on materials from publications from the United States and Great Britain. Each teacher takes advantage of our extensive resource library and designs the courses to suit both the students' learning styles and his or her own teaching style. The students can also increase their knowledge of English by using an assortment of material in the Audio-Visual Laboratory. A Computer Laboratory equipped with Internet access and language-learning software is also available for the students [8].

Bibliography

1. **Popușoi N.** *Rolul organizațiilor internaționale în menținerea diversității lingvistice în Europa* Master degree thesis. IRI Școala de Înalte Studii. - Chișinău 2002. – 201 p.
2. **Buletinul** Centrului de Informare și Documentare al Consiliului Europei în Moldova. - Chișinău, 2001. - Nr. 1-2.

3. **European** Charter for Regional or Minority languages. – Strasbourg, 5.XI. 1992.
4. **Challenge** and Change in Language Teaching ed. Willis & Willis - Heinemann 1996
Evaluation - Rea Dickins & Germaine - Oxford University Press, 1992.
5. **Learning** a language differently: 30 years of EYC experience (1997).
6. **Conference** ‘Multilingualism and new learning Environments’ Freie Universitat Berlin,
28-30 June 2001 (European Year of Languages 2001.)
7. **Pro-didactic** educational center language school (<http://www.cepd.soros.md>) (vizualizat
decembrie 2012).
8. <http://www.coe.fr> (vizualizat decembrie 2012).

Prezentat la 20 decembrie 2012

4

**ASPECTE COMPARATIV-
CONTRASTIVE ÎN FILOLOGIA
CONTEMPORANĂ**

DEZVOLTAREA GÂNDIRII CRITICE ȘI GÂNDIRII CREATIVE PRIN METODE DE TIP INTERACTIV

Lilia PORUBIN, IRIM

Rezumat

Articolul prezintă stadiul actual al procesului de învățământ în Republica Moldova, sunt menționate și reformele realizate după aderarea Moldovei la Procesul de la Bologna și se analizează nevoile societății moderne a Republicii Moldova în utilizarea metodelor interactive de predare-învățare, în scopul de a dezvolta gândirea critică și creativă în învățământul superior. Autoarea își propune să descrie beneficiile metodelor interactive și face recomandări pentru îmbunătățirea pregătirii viitorilor specialiști în domeniul limbilor străine. Se menționează și modalitățile de dezvoltare a capacităților pentru crearea de noi idei și abordări creative. Autoarea face un rezumat al ideilor referitoare la capacitățile de gândire critică și creativă. În același timp, contribuția cercetătorilor cei mai avizați din domeniu este prezentată.

Cuvinte-cheie: metode interactive, gândire critică, gândire creativă, societate modernă a Moldovei, procesul de la Bologna, reforma învățământului.

CRITICAL AND CREATIVE THINKING DEVELOPMENT THROUGH INTERACTIVE METHODS

Lilia PORUBIN, doctor în filologie, IRIM

Abstract

The article presents the current state of the educational process in the Republic of Moldova. The reforms performed after joining the Bologna process are mentioned. There are also analyzed needs of Moldova modern society in the use of interactive teaching methods with an aim to develop critical and creative thinking of students in higher education. The author presents the benefits of interactive methods and makes recommendations for improving training of future specialists in the area of foreign languages. Ways to develop students' capacity for original ideas and creative achievement are shown. A background summarizing the evidence base of the critical and creative thinking capability is presented and important contributions to the topic are mentioned.

Keywords: interactive methods, critical thinking, creative thinking, Moldova modern society, Bologna process, educational reform.

Introduction. Political and social changes that have occurred in the post-Soviet area for more than 20 years affected as well the educational system which is now moving towards the construction of a modern, pluralistic and open society that has a respect for democratic values. These changes involve criticism towards the outdated educational system that required a new approach, an open view towards society and the use of new tools for developing and applying human intellectual and creative potential.

In a broad sense, education is investment in the development of a human being as a personality that significantly contributes to his social inclusion in various spheres (economic, political, cultural). Yet, often such investments are not enough or the acquisition of basic knowledge is not a priority target for young people in building their future.

The complexity of educational process is often exacerbated by poor conditions of life and work. Up until the last few years there has been noticed some decrease in the quality of education and research at universities of Moldova. In addition to external factors (financial, economic, social, demographic ones), a number of internal factors negatively influenced the quality of higher education. First, the curriculum was primarily aimed at obtaining reproductive knowledge.

Second, ineffective educational technologies were predominant; there were no criteria and mechanisms for objective assessment of learning outcomes. Third, in the process of teaching and assessment information technology was not widely applied. Fourth, university research activities did not find its level. Statistics show that there was done a lot of investment in education, but this did not always bring the expected results. For instance, the quality of knowledge acquired in the local education system is insignificant and, therefore, not competitive in comparison with foreign education systems.

Applied methods and material. After signing the Bologna Declaration Moldova was able to take its own responsibility and to participate actively in the reform / modernization of higher education aimed at meeting European standards. The strategic goal of the Bologna process is to ensure the competitiveness and attractiveness of European higher education via creating compatibility between all links as well as by increasing academic mobility.

To achieve these goals, in May 2005, in Bergen, the Republic of Moldova joined the Bologna process. Since 2005 the higher education system has made a number of reforms (the organization of higher education in cycles, development of new curricula, complementing the regulatory framework regarding the organization of the second cycle – Master studies, development of Guidelines for implementation of the National Credits System, issuance of the Diploma Supplement on single European model. In the context of quality insurance in higher education, there were held a series of events at the institutional level: there was established a position of vice-rector responsible for quality. At the same time, partnerships with universities across Europe are developed).

Along with the reform in higher education and gradual transition to the requirements of the Bologna process at all educational stages there have been applied abilities of critical analysis and creativity as a condition for success in any profession. The evolution of the social and political processes as well as the transition to a market economy has revealed the necessity of new trends in the theory and methodology in of education which would offer a wide range of opportunities in the formation of the human personality. Over the last ten years there have been proposed and implemented numerous projects to develop critical and creative thinking at all stages of educational process (CNB, IDIS “Viitorul”), various resource centers were opened (ProDidactica, Pas cu Pas).

In a democratic society first place is taken by the ability and willingness to assess the situation independently, without prejudice, to recognize techniques of psychological manipulation. Modern education has new demands, in accordance with which the central figure in the educational setting, the core should be the student, not understood in the abstract, not as a class or group, or the whole school, but considered on the level of his individuality in all its richness and variety of his personal interests, needs and

aspirations. Thus, the main goal of education is to create favorable environment for their manifestation and fulfillment.

In modern science, there are several sources quite close in interpretations of the *critical thinking* concept. The latter is defined by E.V. Volkov as thinking, characterized by “reasonableness and being action oriented, - this type of thinking, which is applied for problem solving, formulating conclusions, probabilistic assessment and decision-making” [1, p. 5]. According to foreign authors, to think critically means to exercise curiosity and to use research methods: to set the issue and implement a systematic search for answers.

Critical thinking works on many levels. It is not used only with facts, but exposes the causes and consequences of these facts. Critical thinking involves polite skepticism and doubt in conventional ideas. It also means production of a point of view on a particular issue and an ability to defend this point of view with logical arguments. Critical thinking involves attention to the opponent’s arguments and their logical reasoning. Critical thinking is not a skill or ability, but a combination of many skills.

The Canadian professor R. H. Johnson defines critical thinking as “a special kind of mental activity that allows a person to make good judgment about the proposed point of view or a behavior pattern.” J. A. Brouss and D. Wood understand critical thinking as reasonable reflective thinking that is focused on deciding what to believe in and what to do. Critical thinking is a search for common sense: the objective and consistent actions should relate both to your own point of view and to other views. To think critically means to know how to give up your own prejudices. Interactive teaching methods essentially contribute to development of critical thinking, because they focus “on the student’s interaction with the learning environment, the learning setting, which serves as the region of new experience acquisition”.

Certainly, “the formation of competencies is possible only via appropriate experience and communication and this experience can be obtained namely as interactive learning” [2, p.10]. Students’ experience becomes the main source of knowledge. The teacher does not offer ready-made solutions, but leads them to independent and individual searching for them, because “in order to teach students to think critically, the teacher must himself be a critical thinker, a person ready for changes and co-creation, co-learning ...” [3 , p.40].

Thus, the co-creation, dialogue, interaction allow participants of the educational process - both students and teacher interact with each other, share information in solving problems in discussion, games and training sessions. Interactive methods intensify the process of understanding, learning and creative application of knowledge.

Obtained results and discussions. In this context, it is appropriate to consider learning to think critically, which is effective under certain conditions: provision of training conditions and the provision of appropriate time, students’ encouragement to think independently, to reason, to think, acceptance of diversity of opinions and ideas, active participation in ideas sharing, collaboration and cooperation in search for solutions, students’ confidence that their views will not be laughed at; everyone’s confidence in his ability to think critically, positive assessment of critical thinking in

general. Critical thinking, according to Paul Richard, is disciplined, self-directed thinking, which “illustrates improvement of ideas relevant to a particular method or field of thought” [4, p. 45]. Hence, it is important that students realize that their opinion matters and that reproduction of the material is not a guarantee of success. They should be able to engage in dialogue, to express constructive ideas and use persuasive arguments.

It is believed that, in spite of educational policy conducted over the years, the results are unsatisfactory. More and more students do not learn to think critically when it comes to academic problems. According to experts, students feel that their role in the university is to get high marks and critical thinking is merely a waste of their time [4].

The answer to this question is trying to make an efficient education policy. Student motivation for higher education is vague, and it comes down to be conditionality imposed by parents and society. Some students learn for themselves, others for families and parents (these young people can learn for prestige or because the family is struggling with poverty), some are learning for teachers and only because the university is famous, or are studying for their individual career and, to a lesser extent, for their country.

Poverty, family breakdown, lack of jobs, lack of access to health services, but also other issues are forcing parents to make responsible decisions concerning the education of young people, often having a negative impact: leaving university, parents' increased lack of interest for education. This is especially true in rural areas. Unattended teenagers by parents working abroad, in most cases, do not have success in higher education. Loss of interest in learning and poor academic performance are strong factors that de-motivate teenagers.

Responding to the challenges of the twenty-first century – with its complex environmental, social and economic pressures – requires young people to be creative, innovative, enterprising and adaptable, with the motivation, confidence and skills to use critical and creative thinking purposefully.

This capability combines two types of thinking – critical thinking and creative thinking. Though the two are not interchangeable, they are strongly linked, bringing complementary dimensions to thinking and learning.

Critical thinking is at the core of most intellectual activity that involves students in learning to recognize or develop an argument, use evidence in support of that argument, draw reasoned conclusions, and use information to solve problems. Examples of thinking skills are interpreting, analyzing, evaluating, explaining, sequencing, reasoning, comparing, questioning, inferring, hypothesizing, appraising, testing and generalizing.

Creative thinking involves students in learning to generate and apply new ideas in specific contexts, seeing existing situations in a new way, identifying alternative explanations, and seeing or making new links that generate a positive outcome. This includes combining parts to form something original, sifting and refining ideas to discover possibilities, constructing theories and objects, and acting on intuition. The products of creative endeavor can involve complex representations and images,

investigations and performances, digital and computer-generated output, or occur as virtual reality.

Concept formation is the mental activity that helps us compare, contrast and classify ideas, objects, and events. Concept learning can be concrete or abstract and is closely allied with meta-cognition. What has been learned can be applied to future examples.

In the ever-changing and full of uncertainty world, infiltration of critical thinking in teaching is required. This will determine the further development of the individual as well as contribute to his achievement in education, career, develop in him a sense of responsibility. Our education system requires implementation of new initiatives to the use of modern educational technologies and methodologies as well as direct development of critical and creative thinking, civic and multicultural education. The Republic of Moldova is investing to improve the quality of education, to use new methods of teaching and achievement assessment. In this sense, the responsibility for the students' critical and creative thinking development belongs to the teacher. The latter should come to the understanding that interactive teaching methods are effective means of teaching and the use of interactive learning techniques is a necessary condition for optimal development both of those who learn and those who teach.

Creative thinking skills are essential for success in learning and success in life. Creative thinking involves a range of skills that can be promoted across the curriculum. There is potential for creative thinking in all fields of human activity, and in all classes. Promoting creative thinking is a powerful way of engaging students with their learning. People who are encouraged to think creatively show increased levels of motivation and self esteem. Creativity prepares them with the flexible skills they will need to face an uncertain future. Employers want people who are adaptable, innovative, can solve problems and communicate well with others. Developing the capacity to be creative can enrich their lives and help them to contribute to a better society.

Creativity is not just about the arts, or particular types of individual. Everybody has a capacity for creative thinking – for generating and extending ideas, suggesting hypotheses, applying imagination and looking for alternative innovative outcomes in any activity. Creativity means generating outcomes that are original and of value. Originality may be in relation to one's previous experience, to a group or it may be uniquely original. Creative thinking is also about judgment – our ability to judge the value of ideas and outputs. Creative students need creative teachers, but there are many blocks to creativity. One block may be defensive teaching. There is little chance for creativity where students work for long periods of time with low demand and little active input, or where outcomes are controlled and prescribed, or complex topics taught in superficial ways. Creativity thrives where there is time to explore, experiment and play with ideas. Thus, students need the right conditions for creativity to flourish.

Creative thinking is shown when students generate ideas, show imagination and originality, and can judge the value of what they do. What promotes creativity is a questioning classroom, where teachers and students value diversity, ask unusual and challenging questions; make new connections; represent ideas in different ways –

visually, physically and verbally; try new approaches and solutions to problems; and critically evaluate new ideas and actions.

Creativity is known to begin with generating ideas, speculating and creating new associations. Creativity involves developing ideas through suggesting hypotheses ('What if ...?') and applying imagination. A series of activities can be performed to focus on creative development (brainstorming, brainwriting, star-burst, charts, clusters).

Without using special techniques creative thinking does still occur, but usually in the accidental way; like a chance happening that makes you think about something in a different way and later discover a beneficial change. Other changes happen slowly through pure use of intelligence and logical progression. Using this accidental or logical progression process, it often takes a long time. In an accelerating and competitive world this is obviously disadvantageous. Using special techniques, deliberate creative thinking can be used to develop new ideas. These techniques force the emergence of a wide range of ideas to spark off new thoughts and processes. Brainstorming is one of these special techniques, but traditionally it starts with unoriginal ideas.

Critical and creative thinking are integral to activities that require students to think broadly and deeply using skills, behaviors and dispositions such as reason, logic, resourcefulness, imagination and innovation in all learning areas at school and in their lives beyond school. Critical and creative thinking are fundamental to students becoming successful learners. Thinking that is productive, purposeful and intentional is at the centre of effective learning. By applying a sequence of thinking skills, students develop an increasingly sophisticated understanding of the processes they can employ whenever they encounter problems, unfamiliar information and new ideas. In addition, the progressive development of knowledge about thinking and the practice of using thinking strategies can increase students' motivation for, and management of, their own learning. They become more confident and autonomous problem-solvers and thinkers.

Critical and creative thinking can be encouraged simultaneously through activities that integrate reason, logic, imagination and innovation; for example, focusing on a topic in a logical, analytical way for some time, sorting out conflicting claims, weighing evidence, thinking through possible solutions, and then, following reflection and perhaps a burst of creative energy, coming up with innovative and considered responses. Critical and creative thinking are communicative processes that develop both flexibility and precision. Communication is integral to each of the thinking processes. By sharing thinking, visualization and innovation, and by giving and receiving effective feedback, students learn to value the diversity of learning and communication styles.

Activities that foster critical and creative thinking should include both independent and collaborative tasks, and entail some sort of transition or tension between ways of thinking. They should be challenging and engaging, and contain approaches that are within the ability range of the learners, but also challenge them to think logically, reason, be open-minded, seek alternatives, tolerate ambiguity, inquire into possibilities, be innovative risk-takers and use their imagination.

Critical and creative thinking are variously characterized by theorists as

dispositions (Tishman, Perkins and Jay; Ritchhart, Church and Morrison), taxonomies of skills (Bloom; Anderson, Krathwohl et al.), habits and frames of mind (Costa and Kallick; Gardner; de Bono), thinking strategies (Marzano, Pickering and Pollock), and philosophical inquiry (Lipman, Sharp and Oscanyan). Each of these approaches has informed the development of the Critical and creative thinking capability.

The capability is concerned with the encouragement of skills and learning dispositions or tendencies towards particular patterns of intellectual behavior. These include being broad, flexible and adventurous thinkers, making plans and being strategic, demonstrating meta-cognition, and displaying intellectual perseverance and integrity. Students learn to skillfully and mindfully use thinking dispositions or 'habits of mind' such as risk taking and managing impulsivity when confronted with problems to which solutions are not immediately apparent [6].

Both Gardner and Robinson emphasize the need to understand and capitalize on the natural abilities, talents and passions of students – they may be highly visual or think best when moving, listening, discussing or reading. Critical and creative thinking are fostered through opportunities to use dispositions such as broad and adventurous thinking, reflecting on possibilities, and meta-cognition [7], and can result from intellectual flexibility, open-mindedness, adaptability and a readiness to experiment with and clarify new questions and phenomena [8]. Recent discoveries in neuroscience have furthered theories about thinking, the brain, perception and the link between cognition and emotions. Theorists believe that learning is enhanced when rich environments contain multiple stimuli, stressing the importance of engaging the mind's natural curiosity through complex and meaningful challenges.

Twenty-first century learning theories emphasize the importance of supporting authentic and ubiquitous (anywhere, anyhow) learning, and providing students with opportunities, resources and spaces to develop their creative and critical thinking skills [9]. Gardner's five 'minds' for the future – the disciplined, synthesizing, creating, respectful and ethical minds – offers a helpful starting place. Learners need to develop the skills to analyze and respond to authentic situations through inquiry, imagination and innovation [10].

Students develop capability in critical and creative thinking as they learn to generate and evaluate knowledge, clarify concepts and ideas, seek possibilities, consider alternatives and solve problems. Critical and creative thinking are integral to activities that require students to think broadly and deeply using skills, behaviors and dispositions such as reason, logic, resourcefulness, imagination and innovation in all learning areas at school and in their lives beyond school.

Critical and creative thinking are essential to developing understanding in English. Students employ critical and creative thinking through discussions, close analysis of texts and through development of their own written, visual and combined texts that require logic, imagination and innovation. Students use creative thinking when they imagine possibilities, plan, explore and create ideas and texts.

Through listening, reading, viewing, creating and presenting texts and interacting with others, students develop their ability to see existing situations in new ways, and

explore the creative possibilities of the English language. In discussion students develop critical thinking as they state and justify a point of view and respond to the views of others. Through reading, viewing and listening students critically analyze the opinions, points of view and unstated assumptions embedded in texts. Critical thinking means evaluative, reflective thinking, one that implies an ability to put new, meaningful questions and develop diverse, supporting arguments, to make independent decisions.

Conclusion. Many great breakthroughs and discoveries in art, humanities and innovation in general have resulted from combining creative and critical thinking skills. Approaches differ considerably between the skills used in creative thinking and those used in critical thinking. However it is because of synergy created by the combination of both sets of skills. Both creative thinking and critical thinking are valuable and neither is superior. In fact, it has been proven that when one is not being applied, effectiveness declines. By applying both sets of skills to teaching foreign languages students can enrich and deepen their learning experience. Furthermore, creative and critical thinking skills can benefit many areas of their life in terms of decision making and problem solving.

References

1. **Volkov E.V.** *Razvitiye kriticheskogo mishleniya*. - Moscow, 2004.
2. **Panina T.S., Vavilova L.N.** *Sovremenniy sposob aktivizatsiy obucheniya*. - Moscow: Akademiya, 2006.
3. **Valykova I.P., Nizovskaya I.A., Zadorozhnaya N.P., Buyskih T.M.** *Kak razvivati kriticheskoye mishleniye*. - Biysk: FPOI, 2005.
4. **Paul Richard W.** *Critical Thinking: What Every Person Needs to Survive in a Rapidly Changing World*. Rohnert Park, CA: Center for Critical Thinking and Moral Critique, Sonoma State Univ., 1990.
5. **Gray Peter.** *Seven Sins of Our System of Forced Education*, September 9, 2009, [electronic source]: <http://www.psychologytoday.com/blog/freedom-learn/200909/seven-sins-our-system-forced-education>
6. **Costa A.L. & Kallick.** *Habits of Mind*, Search Models Unlimited, Highlands Ranch, Colorado, 2000–2001: www.instituteforhabitsofmind.com
7. **Perkins D.** *The Intelligent Eye: learning to think by looking at art*, Getty Centre for the Arts, California, 1995
8. **Gardner H.** *5 Minds for the Future*, McGraw-Hill, North Ryde, Sydney, 2005
9. **Newton C., & Fisher K.** *Take 8. Learning Spaces: the transformation of educational spaces for the 21st century*, The Australian Institute of Architects, ACT, 2009
10. **Gardner H.** *5 Minds for the Future*, McGraw-Hill, North Ryde, Sydney, 2009

lilyporubin@gmail.com

Prezentat la 20 decembrie 2012

PREMISE INTERDISCIPLINARE ASUPRA CONCEPTULUI DE “SINE”

Carolina DODU-SAVCA,
doctor în filologie, IRIM

Rezumat

Orice domeniu și orice arie tematică, lingvistică sau culturală este susceptibilă în contemporaneitate mai mult ca oricând de interdependență. Problemele ce țin de personalitate, identitate, ipseitate, eu, „mine”, conceptul de „sine”, căutarea Sineului și altele implică un studiu al mai multor discipline conexe : filosofie, metapsihologie, antropologie, literatură etc. Articolul tratează sineitatea proiectată prin conceptul de Sine în aria interdisciplinară filosofie-metapsihologie-literatură, din perspectivă analitică. Abordarea prezintă a conceptului filosofic Sine este ancorată în triada âtman-sine-eu, analizată diacronic, contrastiv și sintetic în filosofia orientală indiană, în maieutica socratică, în psihologia jungiană și teoretizarile aferente ca preambul la o potențială perspectivă literară asupra conceptului de Sine.

Cuvinte-cheie: *perspectivă literar-filosofică, conceptul de Sine, ipseitate, âtman-sine-eu, psihologia profunzimilor, psihologia jungiană, metapsihologie, psihologia analitică, perspectivă interdisciplinară.*

INTERDISCIPLINARY PREMISES ON THE CONCEPT OF THE SELF

Carolina DODU-SAVCA, IRIM

Abstract

The present article tackles the concept of the Self in a brief comparative study. Issues concerning the personality, the identity, the concept of the Self, the quest the Self involve a transdisciplinary study of related areas: philosophy, metapsychology, depth psychology, anthropology, literature, etc. The article deals with the philosophical concept of the Self from an interdisciplinary perspective: metapsychology-philosophy-literature. It analyses the etymology and genesis of the concept of the Self rooted in the philosophical topic of the Âtman and enlists some exegetical elements of taxonomical analysis. This approach highlights diachronically the fusion of the Eastern Indian philosophy on the Self (Âtman) and the Socratic Method – the method of maieutics (Know thyself) – into the Jungian psychology (the depth psychology); it is aiming, in fact, at a preamble to a literary perspective on the concept of the Self.

Keywords: *literary and philosophical perspective, the concept of the Self, the Âtman – the Self – Myself, depth psychology, Jungian psychology, metapsychology, analytical psychology, interdisciplinary perspective.*

PREMICES INTERDISCIPLINAIRES SUR LE CONCEPT DE SOI

Introduction. Tout domaine et toute aire thématique, linguistique ou culturelle fait preuve aujourd’hui plus que jamais d’interdépendance. La nature intrinsèque du sujet abordé dans le présent article – l’ipseité projeté dans le concept de Soi – est interdisciplinaire par définition. Les questions de personnalité, identité, ipseité, «moi», «je», le concept de Soi, la quête du Soi etc. implique directement le concours de plusieurs disciplines connexes : philosophie, psychologie, métapsychologie et psycholo-

gie des profondeurs, anthropologie, littérature etc. L'ipséité est la personnalité globale invariable, personnelle et universelle ou transpersonnelle, qui relève la capacité d'un sujet pensant et connaisseur de se représenter lui-même comme entité invariable, demeurant la même. Le topos théorique de l'ipséité se ressourcement dans le concept de Soi qui est un exemple illustratif de consubstantialité des approches transdisciplinaires : littéraires et philosophiques mais aussi bien philosophiques et psychologiques, littéraires et psychologiques, littéraires et ontologiques, littéraires et métaphysiques etc.

La question de l'ipséité et du concept de Soi, en particulier, évoque une forme implicite de la connaissance du monde, de l'Autre, de la nature humaine et de la condition humaine globale. Elle néglige les préoccupations égocentriques, narcissiques, nombrilistes qui retiennent l'attention des études sur L'Ego, le Moi, le Je.

La thématique de l'ipséité et du Soi ne peut pas être liée à une époque, elle est transépocale, omniprésente et de vif intérêt, au-delà des contraintes temporelles et toponymiques. L'ubiquité du concept de Soi résulte de l'investissement permanent et plurivalent de l'entité humaine. Pourtant le cadre épistémologique du problème est relativement récent. Cela explique le fait que le terme et le phénomène Soi restent parmi les impératifs des études littéraires, littéraires et philosophiques, littéraires et psychanalytiques, anthropologiques et littéraires, philosophiques et métapsychiques, philosophiques et sociales etc.

L'omniprésence implicite ou explicite du concept de Soi est pondérable dans les époques moderne et postmoderne. Dans les deux périodes, le terme est utilisé indépendamment – Soi – ou attesté dans des syntagmes variés et hétérogènes, comme conscience/ affirmation/ réalisation/ image/révélation/découverte de soi. Côté « production », le terme préoccupe les exégètes philosophes, psychologues, historiens, critiques littéraires, psychanalystes, stylistes, historiens de mode, critiques de mode, sociologues, managers etc. Côté « consommation », il est le principal enjeu des approches empiriques de la part du grand public. Ce vif intérêt pour la thématique de l'ipséité entraîne une hyper-circulation du terme où cumulent largement des pseudo-équivalents idéiques. Comme les confusions sémantiques et fonctionnelles deviennent de plus en plus fréquentes, surtout dans la sphère du littéraire, il est nécessaire de dresser une incursion étymologique dans l'histoire génétique du terme Soi.

De point de vue psychologique, « l'endroit où le soi, le non-moi psychologique, est endormi est l'endroit le plus banal du monde — une gare, un théâtre, la famille, la situation professionnelle » [1, p. 3406], dit une étude symbolique, publié en 1996 dans l'Encyclopédie universelle pour présenter l'entrée sur le concept de Soi. « La psychologie des profondeurs telle que l'a théorisée Carl Gustav Jung repose sur une distinction entre deux instances psychiques : le moi, « la personnalité empirique et consciente », et le soi, « [...] concept limite, exprimant une réalité sans limite » [1, p.3406] continue la même étude.

Pour procéder à une incursion judicieuse dans l'étymologie de la notion de Soi il faut scruter la triade terminologique *âtman – soi – moi* en conjuguant les efforts de trois disciplines : philosophie – sciences littéraires – psychologie analytique. Le premier terme de la triade est *âtman*, notion philosophique qui indique l'itinéraire historique du concept de Soi. Le deuxième terme est Soi, notion appartenant à la psychologie des

profondeurs dont le fondateur est Carl Gustav Jung. Le troisième terme – moi – désigne l'aire la plus proche de l'étude littéraire et la plus ambiguë, du point de vue théorique, des trois disciplines susmentionnées.

Pour confronter les trois notions – *âtman* – *soi* – *moi* – nous allons invoquer des éléments synthétiques de la philosophie orientale (philosophie indienne, philosophie chinoise - Confucius) et occidentale (Socrate) et des éléments analytiques combinés de la psychologie et de la psychanalyse (C.G.Jung, Sigmund Freud, Norbert Sillamy, Etienne Perrot, Michel Hulin, Winnicott, H. Hartman, Georg Groddeck, F.E. Vaughan, L. Assaglioli, S. Grof, H. Kohut, P. Watzlawick A. Keostler, J. S. Bolen, Carl Rogers, William C. Schutz, Abraham Maslow, Rollo May, Ronald Laing, Eric Fromm, W. James) afin d'établir les variantes et d'identifier l'invariant du concept de Soi.

Bien que la genèse du concept de Soi remonte à la maïeutique de Socrate (470-399 av. J.-C.), c'est à la philosophie orientale, indienne et chinoise, qu'on attribue la paternité idéique de Soi. Dans la tradition chinoise, l'exégèse de spécialité invoque souvent le nom de l'illustre philosophe K'ong-fou-tseu, connu dans la culture occidentale sous la forme de son nom latinisée (par les missionnaires au XVIII-e siècle) – Confucius.

La philosophie orientale a joué un rôle primordial dans l'institution et le développement de la réflexion-méditation axée sur Soi. Historiquement, le concept est repéré dans l'une des plus anciennes notions de la pensée indienne *Âtman*. Le dictionnaire *Encyclopaedia Universalis* indique que « le terme *âtman* est présent dès le *Zg-Veda*, où il désigne une sorte de principe de vie supérieur aux autres éléments constitutifs de la personne – sens, organes spécialisés, membres – et coordonnant leur activité » [2, p.371a]. Le descriptif de la notion qui s'approche de notre aire littéraire dit, dans la même étude, que « dans les couches plus récentes de la littérature védique – les *BrâhmaGa* et les *ÂraGyaka* notamment –, il est posé comme l'élément essentiel de la personne, « tronc » par opposition aux bras et aux jambes sur le plan anatomique, mais surtout « souffle central » sur le plan fonctionnel » [2, p.371a].

Cette greffe génétique du terme « soi » comporte la valeur de « recherche-connaissance » de l'homme. Les premières mentions de l'idée de Soi datent de la période archaïque de la préhistoire remontant au chamanisme, tradition spirituelle dont se ressourcent plus tard le Yoga classique. Ce courant a donné naissance à une vision qui implique l'existence d'un principe inconditionnel, principe qui transcende l'espace et le temps [2, p.371a]. La deuxième branche est dérivée du brahmanisme, dérivé à son tour de « brahmane » (*brâhmaGa*). En ce sens, la pensée *Brâhma* propage l'idée de la correspondance mutuelle entre le microcosme et le macrocosme et produit, par conséquent, un renouveau de la conception de l'homme élevé au niveau cosmique. Il est à noter qu'avec les *Upanicad* (les traditions les plus anciennes : la *B[hadâraGyaka* et la *Chândogya*) la notion *âtman* s'approche de la réflexion philosophique. Ces modulations portent l'empreinte de la pensée métaphysique et attribuent à la notion *âtman* le sens d'âme immortelle et, à la fois, circonscrite à la personnalité individuelle [2, p.371a].

Bref, la première signification de la notion *âtman* est celle de « souffle vital » où révèle une signification personnelle et transpersonnelle ou cosmique [2, p. 370c]. Comme le souligne le critique français Michel Hulin [2, p.370-371] la notion *âtman* est originale grâce aux significations qu'elle réunit.

- ÂTMAN* – les traits individuels et hyperonymiques de l'âme
- *âme individuelle et âme du monde* (philosophie indienne)
 - *Moi profond et supérieur, esprit et âme inséparable*
 - *élément essentiel de la personne* (systèmes de pensée Brâhmana et Aranyaka)
 - *reflet de l'intelligence cosmique* (Brâhmana)
 - *médiateur dans la correspondance des micro- et macrocosmes* (Brâhmana)
 - *âme immortelle et « circonscrite à la personnalité individuelle »* (kartr)
 - *sujet connaissant* (jñâtr)
 - *la réalité comme substrat de l'individu et identique au Brahman* (Advaita = L'advaita, dont le nom signifie « non-dualité » ; pour l'Advaita Vedânta, l'univers est une unique entité, une Totalité interconnectée)
 - *substrat inhérent au procès cognitif* (écoles Nyâya et Vaiseṣika)
 - *entité omniprésente et identique à la conscience* (écoles Sâṅkhya și Yoga)
 - *essence ultime de l'univers et souffle vital des êtres humains* (les Upaniṣad)
 - *réalité derrière les apparences, universelle et immanente dans chaque entité* (les Upaniṣad)
 - *âme qui est le témoin universel et immanent dans chaque être* (les Upaniṣad)

A la différence du concept de Soi occidental, la notion *âtman* comme « souffle vital » englobe les correspondances spirituelles du micro- et macrocosme, où l'âme individuelle dans l'âme du monde et vice-versa. *Âtman*, âme personnelle et transpersonnelle à la fois, est en effet une notion métaphilosophique qui oriente le terme vers une dimension intuitive du concept de Soi.

Dans la tradition occidentale, le concept de Soi relève de la période antique grecque dans la méthode socratique sur la science de l'homme. Le célèbre dicton *Nosce te ipsum*, que Socrate découvre sur le fronton du temple d'Apollo lors de son voyage à Delphes, se transforme non seulement dans le crédo de sa vie mais reflète une essence de réflexion consacrée à révéler à la conscience sa nature profonde, ce qu'elle est de façon inhérente, au fond d'elle-même.

Par l'injonction « Connais-toi toi-même », Socrate marque le passage du savoir apparent au savoir vrai, ce qui instaure une nouvelle perspective de recherche et découpe la lignée philosophique entre les présocratiques et les postsocratiques. Dans le premier cas, il s'agit des penseurs grecs comme Thalès, Anaximandre, Pythagore, Héraclite, Parménide, Démocrite, Zénon d'Élée, Anaxagore et Empédocle. Les présocratiques sont parfois les contemporains de Socrate comme les atomistes et certains sophistes, mais aussi des générations précédentes, comme les fondateurs de la philosophie (appelée ensuite « philosophie de la nature » - « Physique ») du milieu du VII-e siècle av. J.-C. jusqu'au IV-e siècle av. J.-C.

Les postsocratiques sont les féconds continuateurs de la science de l'homme où l'intelligence devient l'instrument d'une quête méthodique de la vérité. Comme on le sait bien, selon Socrate, une chose essentielle à savoir sur soi-même est l'état d'ignorance, le fait de reconnaître que l'on ne peut pas tout connaître, ni se connaître, de connaître tout sur sa nature profonde. A cet égard, une autre injonction socratique célèbre est « Je sais que je ne sais rien » qui fait référence à sagesse déclarée par le truchement de ses points vulnérables : « Je suis plus sage que cet homme-là. Il se peut

qu'aucun de nous deux ne sache rien de beau ni de bon ; mais lui croit savoir quelque chose, alors qu'il ne sait rien, tandis que moi, si je ne sais pas, je ne crois pas non plus savoir. Il me semble donc que je suis un peu plus sage que lui par le fait même que ce que je ne sais pas, je ne pense pas non plus le savoir » [3, p.38].

La méthode socratique, propagée par les *Dialogues* de son disciple Platon, change radicalement la conception de la philosophie sur l'homme et la vie de l'esprit. Cet enseignement donne naissance à la dialectique, comme l'art du dialogue contradictoire, et à la maïeutique, comme l'« art d'accoucher les esprits », selon la formule d'Aristote, pour engager la connaissance sur la voie du vrai savoir sur soi-même.

Voilà donc, une première définition de l'ipséité projetée dans le concept de Soi – la connaissance est notre connaissance, au fond de la nature humaine. La connaissance s'éclaircit dans les contradictions entre ce que « je sais » et ce que « je ne sais pas » afin de consacrer la vérité que l'on porte en soi. La réflexion de l'émetteur, qui est aussi bien l'objet de l'énonciation, doit dépister dans les contradictions les erreurs et les points vulnérables de son raisonnement. Cette modalité d'aborder l'homme s'identifie avec le principe de la vertu et stipule l'ingénuité et l'authenticité de son objet : la profondeur de la nature humaine comme ouverture vers la nature, le monde, et l'ignorance de l'homme comme découverte de l'inconnu.

La troisième aire qui constitue le terme Soi est celle psychologique. Mentionnons surtout la contribution des psychologues et des psychanalystes allemands, anglais, américains, suisses : D. W. Winnicott, Heinz Hartman, Georg Groddeck, Sigmund Freud, F.E. Vaughan, L. Assaglioli, S. Grof, Heinz Kohut, P. Watzlawick A. Keostler, J. S. Bolen, Carl Rogers, William C. Schutz, Abraham Maslow, Rollo May, Ronald Laing, Eric Fromm, W. James et autres. Les différents représentants des écoles psychologiques et psychanalytiques donnent différentes interprétations du concept. Ici comme dans les autres domaines afférents au concept de Soi, les divergences concernent l'étymologie et la nature génétique du terme, mais encore le nom du fondateur, de celui qui a théorisé le terme en psychologie et psychanalyse. Les exégètes Paul Foulquié, Michel Hulin, Marie-Claude Fourment-Aptekman indiquent des noms et sources différentes quant au premier emploi du terme Soi en psychologie. On l'atteste chez Heinz Hartman [4, p. 976], chez Carl Gustav Jung [1, p.3406], chez Groddeck [5], chez Heinz Kohut et d'autres. Marie-Claude Fourment-Aptekman, professeure émérite, responsable de la Direction du laboratoire : Unité Transversale de Recherche Psychogénèse et Psychopathologie, dit que c'est à Heinz Hartmann, psychiatre et psychanalyste autrichien, l'opponent de Freud et le fondateur du courant de L'Ego-psychology ou la psychologie du Moi, qu'il faut accorder le mérite d'avoir conçu ce topos. En revanche, Michel Hulin, philosophe et indianiste contemporain indique le nom du psychologue suisse Carl Gustav Jung. De l'autre côté, Norbert Sillamy, psychologue, psychanalyste et universitaire français contemporain, reconnaît le mérite du psychologue, médecin et psychothérapeute allemand Georg Groddeck.

Si nous observons le parcours chronologique de la théorie du terme « soi » en psychologie, alors nous constatons que Groddeck est le premier spécialiste qui traite le terme, fin XIX-e début XX-e siècles. Le médecin et psychothérapeute allemand définit le Soi comme « ce qui est absolument primitif dans l'homme », en faisant

référence à une énergie qui nous stimule [5, p.290]. A la suite, le psychanalyste Sigmund Freud présente le Soi, dans le contexte de sa théorie des pulsions (Amour et Faim, Vie (Éros) et Mort (Thanatos)), comme pôle de pulsions de la personnalité [6, p.402].

Cette idée est partiellement acceptée pas Carl Gustav Jung, mais sa réticence ultérieure (pour l'accent freudien abusif quant à l'inconscient de nature sexuelle) donne naissance à une nouvelle perspective. Le Soi théorisé par Jung devient le « sujet de la totalité de la psyché » [1, p. 3406], défini en opposition avec le terme « moi ».

Dans sa typologie *Types psychologiques*, C.G. Jung distingue:

Au XX-e siècle, l'histoire du terme en psychologie et surtout en psychanalyse

Moi	Soi
« un complexe de représentations formant pour moi-même le centre du champ conscienciel et me paraissant posséder un haut degré de continuité et d'identité avec lui-même »	
« le centre du champ conscienciel »	
« le sujet de ma conscience »	« le sujet de la totalité de la psyché y compris l'inconscient »

évolue essentiellement. Mais c'est seulement en 1950 que les écoles de psychanalyse américaine et anglaise théorisent le concept. Heinz Hartman le développe lui aussi en opposition avec Freud. D'ailleurs, c'est notamment dans la tradition anglo-saxonne qu'on atteste des réflexions enrichissantes et une institutionnalisation du concept sans précédent. En psychanalyse traditionnelle, le terme Soi est théorisé par Heinz Kohut, psychanalyste américain d'origine autrichienne, qui en nuance une acception narcissique. Notable à ce propos est la contribution de l'École de psychologie du moi de Heinz Kohut.

Dans le deuxième XX-e siècle, les approches de spécialité sont majoritairement inspirées par la théorie jungienne. Abraham Maslow, May, R.D. Laing, Erich Fromm et autres qui accèdent aux nouvelles perspectives d'analyse par des études afférentes : la « réalisation de soi » définie de Abraham Maslow comme « la clef de voûte de toute vie psychique » [1, p. 3406a].

Nous proposons un tableau taxonomique des significations des termes «moi» et «soi».

<i>Moi</i>	<i>SOI</i>
• <i>Personne consciente et affirmée</i>	• <i>Moi profond et supérieur, esprit et âme inséparable</i>
• <i>Ce qui est défini et différencié</i>	• <i>Ce qui reste indéfini et non différencié</i>
•	• <i>Ce qui est absolu et primitif dans l'homme (Groddeck)</i>
• <i>L'ensemble des motivations</i>	• <i>L'ensemble des urgences et des instincts</i>
• <i>L'ensemble des actes d'un individu qui conditionne l'adaptation à sa réalité</i>	•
•	<i>Ce qui est relatif au «moi» (W. James)</i>
•	<i>La continuation inconsciente du «moi» (Freud)</i>
•	<i>Le «moi» evasif (Oxford Dictionary)</i>

Parmi les piliers des théories en psychologie et psychanalyse sur le concept de Soi nous avons identifié les définitions-caractéristiques suivantes :

SOI =

- *l'archétype qui structure la psyché* (C.G.Jung)
- *personnalité créatrice* (E. Fromm)
- *compréhension et perception intuitive* (F.E. Vaughan)
- *la clef de voûte de toute vie psychique* (A. Maslow)
- *le pôle pulsionnel de la personnalité* ("réservoir des pulsions") (S.Freud)
- *fonction synthétique* (L. Assaglioli)
- *dynamique transpersonnelle* (S. Grof)
- *conscience paradoxale* (P. Watzlawick)
- *connaissance de la réalité de troisième ordre* (A. Keostler)
- *créativité vitale et fonction ludique* (D. W. Winnicott)
- *imagination créatrice* (J. S. Bolen)
- *ensemble des idées, perceptions et valeurs qui caractérisent un individu* (Carl Rogers) [1, p.3406a].

A titre comparatif, nous constatons que si dans la philosophie indienne l'accent sémantique est placé sur la signification personnelle et transpersonnelle du concept de Soi, dans la psychologie occidentale du XX-e siècle les interprétations sont axées sur le noyau de l'énergie psychique bipolaire. La dernière s'inspire encore de la tradition orientale, indienne surtout, où les équivalents sont projetés par le prisme métapsychologique jungien.

La contribution de Carl Gustav Jung est indiscutable. Le médecin et psychologue suisse n'est pas tout simplement un psychiatre rival de Freud ou un très bon spécialiste, il est un explorateur de nouvelles perspectives ou comme le qualifie le dictionnaire *Encyclopaedia Universalis*, il est «avant tout le témoin d'une réalisation intérieure dont sa méthode psychologique et son œuvre sont les fruits» [2, p. 172]. Incitée par des questions existentielles comme «qu'est-ce que le monde?», «qui suis-je?», la curiosité de l'adolescent Jung s'alimente aux études de médecine et se transforme dans un mobile de recherche scientifique. Déjà docteur en psychologie, Jung aborde l'homme dans sa totalité ; le théoricien dépasse les limites purement descriptives de la maladie mentale de l'individu afin de le connaître dans ses profondeurs, pour découvrir son intérieur bien caché: le Soi.

Les résultats essentiels de la recherche jungienne: «une entité sur-ordonnée au Moi».

<i>MOI</i>	<i>SOI</i>
<i>multiplicité</i>	<i>unité</i>
<i>local</i>	<i>global</i>
<i>partie</i>	<i>entier</i>
<i>Moi – forme et dimension réelle</i>	<i>Soi forme et dimension ultime</i>
(« Moi réel »)	(« Soi „ultime” »)

La perspective jungienne s'éloigne de la doctrine freudienne du concept de *libido*, comme énergie psychique limitée, afin de concevoir une vision novatrice sur l'homme, sur un homme à l'intérieur duquel « le monde devient conscient de lui-même par la

formation d'un Moi » [2, p. 173b]. Jung oppose au Soi freudien, qualifié comme « réservoir d'énergie psychique pulsionnel », une autre dimension humaine qui « dépasse infiniment l'homme, limité à l'égo » [2, p. 173c]. C'est pour cela que la psychologie analytique que développe la nouvelle théorie jungienne est qualifiée de psychologie des profondeurs, dite aussi psychologie complexe ou métapsychologie.

MOI

- *personnalité empirique*
- *facteur de conscience privilégié*
- *image de la personnalité consciente*
- *partie de la totalité de la psyché*
- *sujet de la conscience humaine*

- *sujet de toutes les réalisations d'adaptation et de toutes les ambitions*
- *centre (et non pas totalité) de la personnalité*
- *image qui n'a pas de traits inconnus*

SOI

- *personnalité globale existante*
- *phénomène d'ensemble de la conscience*
- *image des comportements inconscients*
- *intégralité du contenu psychique*
- *sujet de la totalité de la psyché (y compris l'inconscient)*
- *symbole de la totalité de la psyché (C. G. Jung)*
- *archétype le plus important (C. G. Jung)*
- *entité sur-ordonnée au Moi (C. G. Jung)*

Ioana Lipovan conclut à propos des significations du concept de Soi comme « le plus important archétype » que la transcendance et l'immanence se complète jusqu'à l'identification [6, p.182] dans le contexte d'une fusion du divin à l'humain. Lipovan explique que le concept de Soi est aussi bien le porteur de l'image du Dieu dans l'homme. Il devient évident alors que cette intégration du divin à l'humain et la fusion de l'humain au divin est indispensable car elle seule soutient l'état d'esprit, d'un esprit humain qui a toujours besoin de symboles, d'images, de médiateurs et qui ne pourrait aucunement exister en dehors de ceux-ci; leur absence lui serait préjudiciable et dangereuse même.

Sur la même longueur d'onde est le biographe de Jung et le psychanalyste français Etienne Perrot qui confirme promptement : « L'homme, une fois seul avec lui-même, se sent dans un état d'indigence spirituelle générateur de déséquilibre » [7, p.174b]. Le théoricien dit que l'angoisse moderne trouve ses origines dans l'exclusion des éléments du patrimoine cléricale de la vie de l'esprit et qualifie les conséquences de cet effet « génératrice de déséquilibre » [7, p.174b]. En effet, rien ne pourrait remplir le vide de l'inconnu qui s'instaure dans l'homme. Perrot y déclare que « les plus beaux triomphes de la science ne sauraient compenser cette perte d'âme » [7, p.174b]. Une autre extrême précaire serait, dans la vision jungienne, une identification exagérée au Soi. Perrot commente : « Jung ne se soucie pas de bâtir un système dogmatique mais de montrer une voie. L'homme ne doit pas s'identifier au Soi, ce qui serait une inflation dangereuse (Nietzsche). Il doit se comporter à son égard en serviteur et non en maître » [7, p. 174c].

La dimension authentique du Soi se situerait, selon Jung, dans une zone éloignée du Moi, en rupture avec la conscience de veille habituelle [7, p. 371a]. C'est notamment cette dimension qui fait l'objet d'étude de nombreuses théories analytiques et psychanalytiques et que l'on définit comme une « dimension endormie dans la vie quotidienne » [1, p.3406] mais qui n'arrête jamais de diriger discrètement le moi.

Nous constatons que la juxtaposition et parfois la coopération et la continuation

des approches et théories dans les trois aires disciplinaires – philosophie-littérature-psychologie analytique – circonscrit le terme de Soi et jalonne la vision synthétique sur le topos transdisciplinaire du Soi.

En guise de conclusion, nous voulons reprendre le parcours du terme traité par le biais de certains points. Le premier point à faire, c'est sur l'étymologie du concept de Soi qui ne s'identifie pas à l'étymologie de l'idée sur Soi et du terme général. Le concept date du XX-e siècle alors que la notion et l'idée du Soi remonte à la période archaïque de la philosophie orientale, repérable dans son équivalent *Ātman*. Cette notion de la philosophie indienne désigne l'âme individuelle et universelle à la fois. Dans la tradition occidentale, le Soi se reflète pour la première fois dans l'injonction antique grecque *Nosce te ipsum* et se projette dans la méthode socratique de la science de l'homme et du vrai savoir qui encourage le dialogue intérieur et la réflexion morale. Le Soi dans l'interprétation socratique est la connaissance de la condition humaine par le truchement du respect des valeurs humaines et universelles de cette condition. Les premières études théoriques du concept appartiennent aux écoles anglo-saxonnes où l'on peut mentionner les contributions de : H. Hartman, G. Groddeck, H. Kohut, S. Freud, C.G. Jung, D. W. Winnicott, F.E. Vaughan, L. Assaglioli, A. Keostler, J. S. Bolen, Carl Rogers, A. Maslow, R. May, R. Laing, E. Fromm etc. La psychologie analytique jungienne oppose à la psychanalyse freudienne une vision novatrice sur l'homme à l'intérieur duquel « le monde devient conscient de lui-même par la formation d'un Moi » [7, p. 173b]. Nous constatons donc que le Soi, conscience paradoxale, individuelle et universelle, dimension transpersonnelle et personnalité créatrice, est la totalité de l'homme qui constitue le substrat de la conscience humaine et l'essence ultime du microcosme. Par conséquent, la question de l'ipséité qui intègre l'exégèse synthétisée entre la psychologie des profondeurs et la (méta)philosophie du concept de Soi confirme cette vocation d'un vrai savoir sur l'homme qui est une forme implicite de la connaissance du monde, de l'Autre, de la nature humaine globale et de la condition humaine universelle.

Bibliographie sélective

1. *Encyclopaedia Universalis*. Thesaurus Index, R – X, Paris: Encyclopaedia Universalis France S.A., 1996.
2. *Encyclopaedia Universalis*. Corpus 3, A – B. – Paris: Encyclopaedia Universalis France S.A., 1996.
3. **Platon**. *Apologie de Socrate*. Traduction, notices et notes par Émile Chambry. Québec : La Bibliothèque électronique du Québec. Collection Philosophie, Volume 3 : version 1.01.
4. *Larousse. Grand Dictionnaire de la Philosophie*, sous la dir. de Michel Blay, Paris : VUEF, 2003.
5. **Sillamy Norbert**. *Larousse. Dicționar de psihologie*. Trad., avan-prefață și comentariu de L. Gavrilu. București: Editura Univers Enciclopedic, 2000. <http://www.scribd.com/doc/69277204/Dictionar-de-Psihologie-Larousse-Norbert-Sillamy>
6. **Lipovan Ioana**. *Eseistica lui Alexandru Philippide*. București: Ars Docendi, 2002.
7. *Encyclopaedia Universalis*. Corpus 13, J – L. Paris: En. Univ. France S.A., 1996.

dodusavcarolina@yahoo.fr

Prezentat la 20 decembrie 2012

POLITICA LINGVISTICĂ A FRANȚEI

Galina MUNTEANU, IRIM

Rezumat

Lucrarea prezintă o abordare specifică a rolului politicii lingvistice în Franța, politică ce vizează două aspecte esențiale - vegherea asupra limbii și difuzarea ei, precum și acțiunile întreprinse de stat în vederea realizării acestora. Scopul acestei lucrări constă în a elucida relația strânsă dintre limba națională, identitatea națională și interesul național. De asemenea, se abordează rolul geografiei lingvistice în descrierea diversității lingvistice a Franței, diversitate caracterizată printr-o eroziune a dialectelor, graiurilor, dar și a limbilor regionale, dar și prin apariția în peisajul lingvistic francez a noi tendințe, datorate unor substraturi specifice. În lucrare se evidențiază și obiectivele majore ale politicii lingvistice a Franței, care vizează consolidarea statutului limbii franceze atât la nivel european, cât și la cel internațional, prin intermediul unui număr important de organisme de consultare și factori de decizie în materie de elaborare și promovare a politicilor lingvistice.

Cuvinte-cheie: *Franța, comunicare, politică lingvistică, sociolingvistică, geografie lingvistică, limbă regională, plurilingvism, multilingvism.*

LINGUAGE POLITICS OF FRANCE

Galina MUNTEANU, IRIM

Abstract

The given article represents a specific approach to language politics in France, politics that concerns two essential aspects – paying attention to language and its dissemination, as well as the actions taken by the state to fulfil them. The goal of this work is to highlight close connection between national language, national identity and national interest. Furthermore, it considers the role of linguistic geography in the description of linguistic diversity in France. This diversity is characterized by erosion of dialects, accents and regional languages, as well as, due to some specific sublayers, by new trend in French linguistic landscape. Major objectives of linguistic politics in France are also addressed here. They consider consolidation of the French language status both at European and international levels via a large number of advisory bodies and decision-making factors in the field of language politics development and promotion.

Keywords: *France, communication, language politics, sociolinguistics, linguistic geography, regional language, multilingualism.*

LA POLITIQUE LINGUISTIQUE DE LA FRANCE

Introduction. Les langues offrent à leurs locuteurs un large éventail de possibilités d'expression. Les ressources de l'expression sont accrues quand le répertoire linguistique de la communauté comprend différentes variétés de langue, ou différentes langues: le choix de l'une d'entre elles dans une situation donnée est une preuve concrète de l'identification à un groupe particulier, de la loyauté à un héritage linguistique, de l'attitude envers l'autre...

Il ne faut pas perdre de vue que la langue n'est pas seulement un instrument de

communication; elle assume aussi les fonctions symboliques dans une société. Le plus souvent, les décisions politiques sont fondées plus sur la valeur symbolique de la langue, comme facteur d'unification ou de séparatisme dans une communauté, que sur les besoins réels de la communication. La langue française, elle aussi, ne vit pas exclusivement comme une langue de communication, elle est aussi une langue de formation et de culture. A l'époque de la mondialisation et de la globalisation, développer une certaine idée de la francophonie devient une indispensable démarche qui s'articule autour d'une vision de la société et du monde. Moteur de la pensée, le français insuffle au fil des ans les valeurs essentielles d'universel et de liberté, la francophonie est une réalité politique, économique, culturelle et humaine importante, qu'il faut connaître [1, p. 19].

Le fait qu'une délégation générale à la langue française et aux autres langues de France (DGLFLF) existe, que périodiquement des dossiers d'actualité et des travaux en cours concernant la politique linguistique conduite au niveau national sont mis en discussion, montre que ce sujet reste toujours actuel.

La nouveauté est qu'on ne se limite pas seulement à l'usage du français. Les études montrent que, actuellement, l'usage du français prédomine en France dans les relations de travail internes, pendant que dans la vie des entreprises, à l'embauche, le niveau de connaissance en anglais est exigé et, en investissant massivement dans l'anglais certaines entreprises sous estiment l'importance de la maîtrise du français qui facilite les relations des employés entre eux, avec la clientèle francophone, favorise l'exercice de leurs droits et leur participation au dialogue social [2].

Enfin, pour le développement international des entreprises, même la connaissance de l'anglais ne suffit plus: on nécessite de plus en plus de disposer de cadres maîtrisant les langues de la clientèle, qu'il s'agisse du mandarin, de l'allemand ou de l'italien.

C'est l'intérêt de la sociolinguistique d'étudier la variété des situations qui permettent l'illustration d'un grand nombre de phénomènes relatifs aux attitudes et représentations linguistiques.

Metode: analiza, sinteza, inducția, deducția, analiza comparativă.

La langue et l'organisation socioculturelle. «*La langue a été vue comme conception du monde (ce qu'on appellera plus tard «vision du monde»), soit comme révélatrice du mode de vie d'une société et de ses valeurs culturelles, soit comme révélatrice de la structure sociale et des changements survenus au sein de la société, soit enfin comme une structure linguistique en corrélation avec les structures de la société»* [3, p. 104].

Depuis quelques années, dans les sciences sociales et humaines, on assiste au développement des contacts entre diverses disciplines, on constate un progrès continu de l'interdisciplinaire sur le multidisciplinaire, processus favorisé par l'interpénétration croissante des vieilles disciplines.

La linguistique n'échappe pas à ce processus: lorsqu'elle cherche à atteindre la signification de l'acte de communication dans sa totalité, elle a besoin de données relatives à l'individu et à la société pour la compréhension du sens du message. Dans ce cas, elle n'étudie plus une langue commune structure isolée, elle la voit comme une partie d'un tout dont les composantes principales sont l'homme et la société.

La communication dans la société est examinée, donc, sous l'angle du rapport entre le langage d'une part, et de l'autre, la société, la culture ou le comportement: le plus souvent, on pose deux entités distinctes – le langage et la société (ou la culture), on étudie l'un à travers l'autre. On observe que c'est à travers la langue qu'on peut chercher à connaître la culture, à connaître la signification d'un fait linguistique en tenant compte des faits sociaux et culturels. C'est une des démarches qui apparaissent le plus souvent dans les travaux d'ethnolinguistique, la deuxième étant celle d'étudier le message à travers les données socioculturelles. Ces démarches sont celles-mêmes de la linguistique de terrain (dialectologie rurale ou urbaine) et de l'étude de l'énonciation, donc d'une approche linguistique qui a besoin aussi des données socioculturelles pour la compréhension du sens du message; elles ne permettent pas de poser l'ethnolinguistique comme différente de la linguistique. Dans le cadre de cet objet d'études, cette interdiscipline aurait pour fonction de dégager ce qui, dans un message, traduit immédiatement des renseignements:

- *Sur la classe sociale*: au Mexique, le machismo (la virilité), s'exprime dans la classe moyenne en termes d'exploits sexuels et sous la forme du complexe de Don Juan, alors que dans la classe populaire, il s'exprime en termes d'héroïsme et de courage.

- *Sur des rapports sociaux*: en Espagne, tutoyer une personne inconnue que l'on vient de vous présenter, c'est considérer comme de la même classe, l'intégrer dans un cercle d'amis, lui accorder sa confiance; pour un père de famille, vouvoyer le prétendant de sa fille, c'est lui signifier qu'il ne le considère pas de son milieu, qu'il n'en veut ni comme gendre, ni comme invité;

- *Sur des idéologies*: le choix du vocabulaire et l'attitude du locuteur permettent de comprendre le système de croyances, qui fournit une explication cohérente de la réalité sociale et naturelle de ce locuteur;

- *Sur la vision du monde*: le choix du lexique peut refléter le découpage que la langue opère de la réalité, peut permettre de connaître l'environnement géographique, et climatique, de connaître ses conditions économiques et aussi un certain nombre de traits concernant l'organisation sociale;

- *Sur les croyances et autres valeurs culturelles*: par exemple, les mythes qui permettent à l'individu de réconcilier son exigence de logique avec l'illogisme apparent et les contradictions de la vie quotidienne.

La recherche des règles qui sous-tendent le choix des formes employées dans tout comportement linguistique, nécessite une grande familiarité avec la langue et le contexte culturel de la société étudiée [4, p. 56-57].

Tout ça démontre que la langue représente d'une certaine manière le monde extérieur et, en particulier, la société vue dans son unité et dans ses contradictions; elle reflète et favorise la différenciation de la société en groupes et en catégories, dont les membres utilisent une même variété de langue. Selon le comportement ou l'évaluation que requiert sa situation, une même personne peut utiliser tour à tour plusieurs groupes comme cadres de référence. Son rôle social correspond à ce qui est attendu de lui dans une société donnée; son répertoire verbal est le reflet de son répertoire de rôles. Un docteur parle à son patient sur le ton de la confiance, avec un lexique simple; pour parler à un chef d'un service hospitalier il utilise un vocabulaire

technique; chez lui, il obéit à un modèle d'action, conformément à la position qu'il occupe dans sa famille et utilise des registres différents quand il bricole avec son fils et quand il veille à la discipline quotidienne de ses filles. Ainsi la vie sociale peut-elle apparaître comme une interaction continue entre nos besoins, nos actes, l'image que nous avons de nous-mêmes et des autres.

La géographie linguistique. Tous les habitants de la France parlent le français mais lorsqu'on les écoute, on se rend compte que ce n'est pas le même français. Le français se caractérise par l'existence des polymorphismes. Selon l'endroit où il se trouve, un Français a le choix entre plusieurs registres de langues. Les 24 langues régionales existantes ne sont pas parlées de manière égale. Le niveau des langues régionales tend à disparaître en raison de la politique linguistique visant l'emploi exclusif du français. Toutefois, certaines politiques avancées ont permis à certaines langues de s'imposer dans l'enseignement et la vie publique. Les défenseurs des langues et des cultures régionales continuent le combat pour le plurilinguisme [5, p.3].

La géographie linguistique se donne pour tâche de décrire comparativement les divers dialectes dans lesquels une langue se diversifie dans l'espace et d'établir leurs limites; elle définit des zones dialectales selon des critères phonétiques, grammaticaux et lexicaux, mais peut également décrire des parlers pris isolément, sans référence aux parlers voisins ou de même famille. On distingue des *variétés géographiques* – les dialectes au sens traditionnel du terme, et des *variétés sociales*, que l'on appelle parfois des dialectes sociaux ou des *sociolectes*. Ces deux types de variétés peuvent être liés: ainsi, le provençal-alpin est un des dialectes de l'occitan mais il fonctionne d'abord comme sociolecte lié à une partie et à une classe d'âge de la petite et moyenne paysannerie française de cette région méridionale.

De nos jours, on observe l'érosion des dialectes et des parlers français, tels que: le picard, le normand, le bourguignon, le franco-provençal ou celui de sud-ouest, en raison de facteurs autant sociaux (scolarité obligatoire, service militaire, le français comme facteur de promotion sociale) que psychologiques (les dialectes sont associés à des patois) et économiques (l'aménagement du territoire conduit au nivellement des modes de vie et de consommation ainsi qu'à une mobilité croissante). Toutefois, on peut noter une certaine diversité linguistique. En 1999, le directeur de l'Institut national de la langue française, Bernard Cerquiglini, avait répertorié 24 langues régionales et en avait distingué principalement deux niveaux : celui de la langue commune, de la langue nationale et officielle et celui des langues régionales au sens large. La langue commune c'est l'ancien dialecte de Paris «le francien», qui s'est imposé contre les autres et est à l'origine du français actuel. Les langues autrefois appelées « patois », se nomment aujourd'hui de manière officielle « langues de France»: ce sont: le catalan, le corse, l'occitan, le franco-provençal (d'origine romane), le flamand, l'alsacien (d'origine germanique), le breton – langue celte et le basque. Elles se trouvent principalement au sud. Et, même si la Loi Toubon prévoit apparemment la protection des langues régionales, l'État ne se voit pas obligé de promouvoir le plurilinguisme. L'article 21 de cette loi précise que «Les dispositions de la présente loi s'appliquent sans préjudice de la législation et de la réglementation relatives aux langues régionales de France et ne s'opposent pas à leur usage», formulation assez évasive pour assurer une coexistence équitable de toutes les

langues à l'intérieur de l'hexagone. Par conséquent, on remarque que le principe du plurilinguisme, promu largement par la France au-delà de ses frontières, ne s'applique presque pas sur le territoire national [5, p. 4].

La nouveauté dans la diversité linguistique de la France, c'est l'apparition des «français régionaux», signalés au premier abord par des accents aisément reconnaissables et par des survivances lexicales dues aux substrats particuliers: français belge, haut-marnais, alsacien, vaudois, marseillais, toulousain, corse etc. ce sont aussi les argots plus ou moins créés ou aggravés pour être le lien propre à certains groupes désirant se démarquer, comme celui de Paris, ou le verlan et le parler des banlieues, aux intonations plus ou moins maghrébines. Le paysage linguistique est en effet aussi marqué par la survivance, parmi les principaux groupes d'immigrés ou de leurs descendants, de langue étrangère: italien, arménien, polonais, espagnol, etc.

La politique linguistique de la France. La politique linguistique constitue une forme particulière et plus ou moins complète de la planification linguistique qui consiste en une activité délibérée par laquelle l'État décide d'intervenir de façon systématique et ordonnée en vue de modifier une langue ou les rapports qui existent entre diverses variétés linguistiques sur un territoire donné.

L'intervention visant le statut d'une langue a lieu quand le statut attribué à une langue ou une variété change, se dégrade ou s'améliore. Une variété peut être autorisée ou interdite comme moyen d'instruction dans l'éducation, une langue peut être ajoutée à la liste de celles autorisées dans une certaine situation. Dans tous ces cas, une institution ou un État qui a le pouvoir de le faire affecte un nouveau statut et prescrit souvent d'autres mesures pour soutenir ses décisions.

La France est un bon exemple, car elle est depuis longtemps un lieu d'émergence et, parfois, d'affrontement de politiques linguistiques qui émanent soit de l'État, soit d'organisations militantes de la société civile. Cependant ce n'est que récemment qu'elles ont pris la forme d'un corps de dispositions légales. De la fin de la Révolution à l'avènement de la Quatrième République, le pouvoir d'État a utilisé essentiellement les méthodes faisant un recours limité au droit. Les études rares consacrées à ce problème, le nombre très restreint de textes, le caractère parsemé de la jurisprudence confirment que le droit n'était sans doute pas le principal instrument de la politique linguistique française. C'est seulement dans la deuxième moitié du XXe siècle que cet instrument commence à se développer. Ce regain du droit peut être expliqué par deux phénomènes: d'abord, la langue française apparaît menacée de l'extérieur, dans sa diffusion comme dans sa qualité... La perte de l'empire colonial, la prépondérance du monde anglo-saxon entraînent un recul du français dans la société internationale et en France même, qu'il s'agisse de science, de commerce, de diplomatie ou de culture. Le développement du français accompagne cette régression. Le droit est la force des faibles et le français semble faible. En revanche, les langues régionales ne le menacent plus; leur accorder une petite place, ce qui suppose le droit, ne présente pas d'inconvénient majeur pour l'unité nationale et permet facilement de donner quelques satisfactions à ceux qui veulent vivre leur différence. Et la décentralisation est susceptible de donner aux collectivités territoriales les moyens de mener une politique linguistique prenant en compte les spécificités locales, voire présentant des divergences avec la politique nationale [6, p. 7-8].

La France s'est toujours émue de l'existence des langues dites minoritaires, parfois en bonne santé, mais le plus souvent en situation difficile parce qu'elles ont subi et subissent toujours une domination qui a restreint leurs usages et les a même parfois réduites à l'état de vernaculaires. Toute proposition de prise en considération quelque peu sérieuse des langues dites aussi «régionales», devient une affaire d'État. C'est que la France a une longue tradition de lutte idéologique contre les idiomes concurrents du français sur telle ou telle partie du territoire national. La République n'a fait qu'accentuer une tendance naturelle de la monarchie à pratiquer une politique linguistique «économe» à l'égard des langues de France: non seulement elle n'a pas cherché à neutraliser les conflits sociolinguistiques entre le français et les langues qu'il dominait et dont il réduisait inexorablement les usages, mais elle a, au contraire, par la propagation d'attitudes hostiles à ces idiomes, au nom de l'unité de la nation et de l'indispensable alphabétisation, contribué à réduire en faveur du français les situations de plurilinguisme dans l'Hexagone et à substituer ainsi aux patois une seule langue nationale.

Depuis une quinzaine d'années, la France a mis en œuvre une authentique planification linguistique en se dotant d'institutions proprement dites chargées plus ou moins solennellement de la codification, de la promotion, de la régulation en matière sociolinguistique, mais également des pratiques législatives et réglementaires de divers ordres: lois, chartes, décrets, arrêtés, circulaires, etc. Or, s'il y a une politique linguistique, c'est qu'il y a un problème linguistique et toute entreprise de «normalisation» doit porter remède à une situation sociolinguistique jugée collectivement négative, dangereuse ou simplement délicate, le plus souvent à une situation où le contact entre deux ou plusieurs langues est porteur d'un conflit. (4, p. 191)

Ce conflit actuel n'est plus entre les «patois» et le français, mais entre le français et l'anglo-américain; baptisé crise du français, il se déroule sur deux fronts: à l'intérieur et à l'extérieur. La vocation internationale du français, pour la première fois, de nos jours, est mise en cause par l'anglais. Ce dernier a évincé le français de la première place dans certains domaines des échanges internationaux, notamment dans le commerce, l'industrie, la production, les transports et le tourisme (le trafic aérien n'utilise que l'anglais). Dans le domaine des sciences la situation n'est pas moins précaire: en 1963 déjà, l'UNESCO, analysant la diffusion de l'information scientifique, toutes spécialités incluses, évaluait l'importance respective de chaque langue comme suit: la documentation était rédigée pour 60% en anglais, 11% en allemand, 9% en français, 2% en espagnol et 4% dans les autres langues [4, p. 191]. Cette prépondérance de l'anglais dans l'information scientifique s'explique par l'incontestable importance de la recherche américaine dans les nombreuses disciplines et par l'extraordinaire influence de l'édition anglo-saxonne.

A l'issue de la Deuxième Guerre mondiale, le français comme langue supranationale sur le plan politique et diplomatique ainsi qu'au niveau des institutions, associations et conférences internationales, a été éliminé de ces domaines par le poids des grandes puissances anglo-saxonnes. La supériorité américaine provoque chez les Français un sentiment profond du prestige perdu. De plus, l'influence américaine est présentée comme un danger non seulement pour l'universalité du français, mais aussi pour son intégrité. La langue est une fois de plus un symbole. La réaction contre l'emprunt symbolise en réalité la lutte contre l'influence américaine en général [7, p. 126]

Depuis, le français a gagné du terrain aux Nations Unies, où il a fini par être déclaré langue officielle, à l'UNESCO et dans les institutions européennes, en particulier au Conseil de l'Europe et à la Cour de Justice. Au sein des Communautés européennes, son rôle est beaucoup plus considérable au niveau du Conseil des Ministres et de la Commission de Bruxelles qu'au niveau du Parlement européen et des autorités établies à Luxembourg. Le français a regagné du terrain grâce au soutien d'une vigoureuse politique culturelle du gouvernement. L'importance des moyens publics consacrés à l'action culturelle extérieure depuis 1965 sous la présidence du général de Gaulle, est sans égale dans le monde, conception qui évolue toujours.

Depuis 1981 une nouvelle orientation s'est amorcée. Il ne s'agit plus de défendre un héritage du passé; le français n'est plus le prolongement d'une hégémonie historique, d'un protectionnisme ou d'un paternalisme métropolitain... On tend à promouvoir le français en tenant compte davantage de ces véhicules de la langue que sont la presse, le film, la radio, la télévision, le disque, le spectacle, les échanges binationaux, de sorte que le français apparaisse comme la voie d'accès à une modernité, à un savoir, à un progrès économique, scientifique, technique, culturel, donc comme un facteur essentiel de l'avenir. Le français devient l'expression d'une communauté multinationale et multiculturelle qui, dans un esprit d'ouverture aux autres langues et cultures, le considère non seulement comme le signe de son identité, mais encore comme une valeur positive, un instrument d'utilité générale dans un monde pluraliste et multilingue [4, p.193].

Le rôle prépondérant dans l'organisation de l'action culturelle extérieure revient à l'État, qui agit par l'intermédiaire du ministère des Affaires Étrangères qui est maintenant le centre organisateur de toutes les activités en faveur du français hors de France. Dans cette mission, le ministère est assisté par un grand nombre d'organismes nationaux, de structures internationales, ainsi que des organisations non gouvernementales qui veillent au respect de la législation linguistique mais, surtout, au respect de «la pureté, la clarté, la précision et l'harmonie de la française» [8, p. 55].

Conclusions. A titre de clôture, il nous reste à remarquer que la politique linguistique de la France comme forme particulière de la planification linguistique s'intéresse, généralement, aux usages officiels, publics de la langue et non pas à la communication quotidienne informelle. On observe une contradiction évidente entre la promotion du plurilinguisme au niveau européen et international et les tergiversations de la mise en œuvre de ce principe au niveau national, au détriment des langues régionales. En revanche, la cohérence de la politique linguistique française, concernant la protection et la diffusion de la langue française dans le monde, est nette et parfaite: le dernier événement à haut niveau, le Forum mondiale de la langue française, s'est déroulé l'été dernier du 2 au 6 juillet 2012, dans la ville de Québec, ayant pour objectif principal la mise en évidence du caractère universel de la langue française et son inscription dans les réalités modernes. Conserver l'attractivité de la langue française comme langue étrangère et lui conférer le statut de langue mondiale reste une des priorités de la politique linguistique de la France et ce qui la distingue des autres langues de grande diffusion, c'est le fait qu'elle est restée avant tout un phénomène linguistique et culturel.

Bibliographie

1. Yves MONTENAY. *La langue française face à la mondialisation*, Paris, 2005;
2. Rapport de la DGLFLF (Délégation générale à la langue française et aux autres langues de France) au Parlement en 2004, http://www.culture.gouv.fr/culture/dglf/rapport/2004/Premiere_partie_VI.htm;
3. FRIBOURG J. *Vers l'ethnolinguistique*, dans *La Linguistique*, vol. 14, 1978;
4. Christian BAYON. *Sociolinguistique (société, langue et discours)*, IIe édition, Armand Colin, 2005;
5. Séverine MORIN. *La situation linguistique en France*, GRIN Verlag, 2007, <http://books.google.md/booksid=Bno8exMbGO8C&printsec=frontcover&hl=fr#v=onepage&q&f=false>
6. ROUQUETTE R. *Le Régime juridique des langues en France*, Université de Paris X-Nanterre, 1987;
7. TRESCASES P. *Le français vingt ans après*, Montréal, Guérin, 1982;
8. MOLDOVANU G. *Politicile lingvistice ale Franței în interiorul Hexagonului, în Europa, în comunitatea statelor francophone și în restul lumii // La francopolyphonie comme vecteur de la communication*, colloque international, ULIM, 2006.

stanca_09@yahoo.fr

Prezentat la 20 decembrie 2012

DEZVOLTAREA COMPETENȚELOR LINGVISTICE DE GERMANĂ PRIN JOCUL DE ROL

Elena TĂRÎȚĂ, IRIM

Rezumat

Copil sau adult, în învățarea unei limbi străine, fiecare dintre aceștea se află la început de drum, iar complexitatea metodelor folosite în activitatea de predare nu se stabilește în funcție de vîrstă. Scopul principal al acestui studiu teoretico-experimental constă în determinarea particularităților și a strategiilor de realizare a jocurilor de rol. Este vorba așadar despre activități complexe, care împletesc armonios formarea și cultivarea în paralel a mai multor competențe, și nu numai de natură lingvistică, ci și sociolingvistică și pragmatică. Jocurile de rol reprezintă în egală măsură unul dintre cele mai bune mijloace de dezvoltare a ceea ce studiile recente asupra strategiilor învățării definesc ca strategii de comunicare. Considerate evenimente de comunicare simulate, jocurile, în special jocurile de rol, au marele avantaj de a lăsa o mare marjă necesității de a improviza, ceea ce dezvoltă aptitudinea de a reacționa în fața neprevăzutului. Este vorba despre jocurile care solicită capacitatea de exprimare orală în care trebuie folosite un anumit vocabular, expresii și structuri gramaticale și în care trebuie să te exprimi respectînd regulile impuse. În acest proiect, am decis să încerc să schimb abordarea facilitării învățării adulților. În opinia noastră, introducerea unor strategii inovatoare este asemenea sprijinirii adulților în încercarea lor de a descoperi noi arome atunci când ingrediente deja cunoscute sau unele noi se combină diferit.

Cuvinte-cheie: *jocuri de rol, competențe, strategiile învățării, evenimente de comunicare simulate, proiect, facilitarea învățării adulților, strategii inovatoare.*

ENTWICKLUNG DER LINGUISTISCHEN KOMPETENZEN IM DAF - UNTERRICHT DURCH ROLLENSPIELE

Elena TĂRÎȚĂ, IRIM

Abstract

A child or an adult, in studying a foreign language, are at the beginning of the way to it, and the complexity of the used methods in teaching is not set according to the age. The main purpose of my theoretical-experimental study is to determine the peculiarities and strategies of role-play. It is therefore about complex activities, which harmoniously interweave development and advancement of several skills, and not only linguistic skills, but also sociolinguistic and pragmatic ones. Role playing represents equally one of the best means of developing what recent studies on learning strategies define as communication strategies. Considered as simulated communication events, games, especially role-playing, have the advantage of leaving a huge margin of the need to improvise, which develops the ability to react to unplanned and unforeseen situations. It is about games requiring the ability of oral expression that should be used with a particular vocabulary, idioms and grammatical structures in accordance with the rules. In my project, I decided to try to change the approach to adult learning. In my opinion, introducing innovative strategies is also backing up adults in their attempt to discover new flavors when ingredients are already known or the new ones are differently combined.

Keywords: *role plays, competences, learning strategies, simulated communication events, project, facilitating adult learning, innovative strategies.*

Einführung. *„Der Clown muss das Lachen mit liebendem Herzen auslösen, das ist der Schlüssel dessen, was er zu geben hat. Sein erster Lehrmeister ist die Erfahrung; um ein Berufsnarr zu werden, braucht es Jahre des Suchens, der inneren Entwicklung, der mehr oder minder kalkulierten Verrücktheit”* (Edwards). Warum ist es immer wieder aufregend, einen neuen Kurs zu übernehmen, die erste Einheit zu

bestehen? Es ist in gewisser Weise, wie auf eine Bühne zu steigen und mit diesem „Auftritt” will man beim „Publikum” ankommen, d.h. mit seiner Person und dem, was man zu bieten hat, angenommen werden. Also: reinkommen, sehen, sich begrüßen, neugierig fragen, in Fahrt kommen, loslegen... Die „Zuschauer/innen” sind Teilnehmende und der ganze Raum ist die Bühne! Darin liegen Chancen echter Begegnung, die über den Unterricht hinausführen können.

Besonders in Anfängerkursen sollten Lehrer/innen bereit sein, auch eine „caretaker”- Rolle zu übernehmen. Ähnlich wie beim Erwerb der Muttersprache, der in direkter Verbindung mit der

Bezugsperson geschieht, können so durch das Medium der fremden Sprache die Lebenswelt neu erfahren und mit ihrer Hilfe soziale und funktionale Bedürfnisse befriedigt werden[1, S.4].

In der Literatur finden sich zahlreiche Erklärungen, was genau ein Rollenspiel (im Unterricht) ist. Für die Unterrichtspraxis hilfreich ist folgende Definition: „Das Rollenspiel ist ein handlungsorientiertes Spielverfahren. Das Verhalten der Teilnehmer ist im Rollenspiel von Rollen geprägt, die erfahren, gewechselt und geändert werden. Diese Spielerfahrung schafft für den Rollenhandelnden die Voraussetzung einer Rollendistanz, mit deren Hilfe die Rollen in der Lebenswirklichkeit unterschiedlich gestaltbar sind. Die Rollenspielpraxis richtet sich nach den Interessen der Mitspieler. Als Grundvoraussetzung aller unterschiedlicher Rollenspielverfahren gilt das spielerische

Erleben in Als-ob-Situationen, wobei das Spielen und nicht ein Zurschaustellen im Vordergrund steht. Die Erfahrung verschiedener Wirklichkeiten im Rollenspiel, eine veränderbare Eigen- und fremdwahrnehmung und die Möglichkeit zum Ausprobieren eigener Verhaltensvorstellungen bieten sich zu einer Erfahrungsübertragung in die eigene Wirklichkeit an. Erfahrungsgemäß ist dabei bereits viel erreicht, wenn das Spielen mit Rollen zu einer Verhaltenssicherheit außerhalb der Spielsituation nachhaltig beiträgt und sich dabei Ansätze einer Kooperationsfähigkeit festigen”[2, S. 9].

Eine kurze Definition bietet Hilbert Meyer: „Das Rollenspiel ist eine komplexe Methode zur Aneignung gesellschaftlicher Wirklichkeit“ [3, S. 358]. Rollenspiel macht Handlungen und Verhaltensweisen bestimmter Personen oder der eigenen Person in bestimmten Situationen deutlich und vermittelt, wie man sich auf Verhalten und Argumentationsweisen der anderen Person(en) einstellen kann oder muss. Das auf persönlichen Erfahrungen beruhende Denken, Fühlen und Handeln von TeilnehmerInnen bleibt nicht ohne Auswirkungen auf das Rollenverhalten und seine möglichen Veränderungen. Diese Arbeitsform darf für den Sprachunterricht nicht gleichgesetzt werden mit (was leider häufig wegen des Terminus *Rolle* geschieht) szenischem Spiel und Simulation, auch wenn in diesen beiden Arbeitsformen von den

Lernenden *Rollen* zu übernehmen sind. Im szenischen Spiel überwiegt die reproduktive bzw. reproduktiv-produktive Darstellung eines vorgegebenen Handlungs- und Sprachmusters oder dessen freie dramatisierende Gestaltung, in der Simulation die Entscheidungsfindung in einer problematischen Situation auf Grund von Faktenanalyse und -diskussion.

Ziel des Rollenspiels im Sprachunterricht ist ganz allgemein die Anwendung der Sprache im sprachlichen Verhalten bestimmter Personen in bestimmten Situationen nach allgemeinen Vorgaben oder in freier Gestaltung. Durch dieses Sprachverhalten wird auf die Wirklichkeit vorbereitet und die notwendige Gesprächs-, Interaktionsfähigkeit und Kommunikationstechniken werden entwickelt. Erfahrung und Sprachwissen, die sowohl gesteuert als auch ungesteuert erworben wurden, sind Bestandteile dieser Arbeitsform. Zu ihnen gehören auch kulturelle und biografische Einflüsse, die es nichtdeutschen Lernenden keineswegs immer leicht machen, so zu handeln wie ein(e) Deutsche(r) bzw. Handlungen und Verhalten muttersprachlicher SprecherInnen nachzuvollziehen oder richtig zu deuten.

Im Rollenspiel machen Lernende die Erfahrung, dass der Erwerb einer Sprache nicht nur Lernen von sprachlichen Phänomenen darstellt, sondern dass Sprache ein Kommunikationsmittel und Instrument zur Durchsetzung von Interessen ist. Sie merken zudem, dass durch diese Arbeitsform durchaus Sprechhemmungen abgebaut, die Ausdrucksfähigkeit verbessert und die sprachliche Flexibilität erhöht werden und obendrein Lernen Freude machen kann durch fantasievolle Gestaltung der Rollen.

Rollenspiele erlauben im Unterricht in der Einstiegsphase die Vorbereitung eines Themas (Hypothesen, Einführung von Lexik), in der Erarbeitungsphase die Übung und Festigung von sprachlichen Einheiten und in der Anwendungsphase den Transfer und die freie Anwendung.

Der Rollenspielablauf lässt sich folgendermaßen darstellen:

Informationsphase:	Thema und Ziel benennen, ggf. Rollenkarten mit kurzer Darstellung der Rollen verteilen, Rollen besetzen
Vorbereitungsphase:	Lesen der Rollenkarten, Argumente für das Rollenspiel sammeln, Spielfeld aufbauen
Rollenspielphase:	Rollenspiel; Beobachtung durch nicht beteiligte Lernende
Diskussionsphase:	allgemeine Diskussion der Argumente der Rollenspieler, nicht Kritik an Personen
Ergebnisphase:	Diskussionsergebnis(se) (einen oder mehrere Vorschläge für Argumentation) werden festgehalten
Transferphase:	Ergebnisse werden auf analoge Handlungen übertragen und dort angewandt

Gegenstand eines Rollenspiels können **Alltagssituationen** sein (Gast – Hotelier – Reklamation; Bankangestellte- Kontoeröffnung- Kunde; Kunde – Verkäufer – Umtausch) oder **Eigenerfahrungen** (Kind – Eltern – Verweigerung eines Wunsches;) oder **Fantasiesituationen** (Marswesen – Weltraumreisender – Überzeugen von gegenseitiger Harmlosigkeit), **Debatten/ Treffen/ Konferenz**

(Politiker – politische Analytiker- Studenten) usw. Beim Finden entsprechender Situationen ist der Fantasie von Lehrenden und Lernenden keine Grenze gesetzt.

Anfänglich sollten Rollenspiele als Paarspiele, erst später als Gruppenspiele durchgeführt werden. Vor allem in der Anfangsphase (Gewöhnungsphase) sollte die Spieldauer kurz sein, damit keine Langeweile aufkommt. Folgeaufgaben müssen immer vorhanden sein, falls ein Rollenspiel schneller beendet wird als erwartet[3, S.403-417].

Kommunikationsspiele: Dialog / Interview (Vorstellungsgespräch): Verschiedene Situationen mit jeweils zwei Partnern werden dabei stichwortartig vorgegeben, nachdem die Grundsituation nach Redeabsichten und dafür gültigen Redemitteln erarbeitet worden ist. Situation, Redeabsicht und Redemittel müssen zueinander passen und dem sprachlichen Können der Studenten, bzw. den Zielen angemessen sein; Dazu wurden einige grundsätzliche Erläuterungen zur “Situation “ im kommunikativen Spiel gegeben: Als “gute” Themen für Rollenspiele erweisen sich Situationen, in denen Bedürfnis gegen Bedürfnis oder Wunsch gegen Wunsch stehen, wo jedoch auch eine Lösung gefunden werden muss. Dabei würde Durchsetzung der einen Niederlage der anderen Seite bedeuten, so dass meist ein (wie immer gearteter) Kompromis angestrebt werden wird.

Hier die an der “Situation” beteiligten Konstituenten, die als entscheidende Spielfaktoren berücksichtigt werden müssen, da sie den Interaktionsverlauf entscheidend beeinflussen:

Die Faktoren Konflikt, Gegenstandssituation, Partner, Beziehungssituation sollen vor dem Spiel durch Spielleiter oder durch die Spieler selbst definiert werden. Ein wesentlicher Teil der Einstimmung für die Spieler ist aber auch der Einstieg in die Konfliktsituation über die darin entstehenden Redeabsichten (Identifikation mit den Sprechern): Im Beispiel “Dialog” ist folgende Zuordnung von Redeabsichten und Redemittel denkbar:

Wunsch/Bitte äußern

- Ich bitte Sie (freundlichst/ höflichst, um Ihr Angebot zu schicken.)

- Es wäre schön/nett, wenn...

- ich bitte Sie um Ihr Verständnis.

- Wir haben Sie bereits/ schon einmal/ wiederholt darum gebeten, (uns bei einer Preisänderung rechtzeitig zu informieren.)

Absicht äußern

- Ich habe vor,
- Ich beabsichtige,
- Vorschläge machen
- Ich bin dafür, dass ...
- Ich schlage vor, wir ..
- Wir könnten vielleicht ...
- Was halten Sie davon, wenn...
- Zustimmung/ Ablehnung äußern
- Gut, damit bin ich einverstanden.
- Dem kann ich zustimmen.
- Das ist doch nicht wahr/ nicht richtig.
- Das ist (einfach) falsch.
- Das ist Unsinn / ein Vorurteil.
- Das finde / glaube / meine ich nicht.
- Da bin ich anderer Meinung / Ansicht.
- Zustimmung suchen/überzeugen
- Ja, so machen wir es.
- Das finde / glaube / meine ich auch.
- Das ist ein guter Vorschlag.
- Die Idee gefällt mir.
- Genau! (So sehe ich das auch.)
- Einverstanden!
- Richtig!
- Gute Idee

Wesentlich ist dabei nicht ein erschöpfendes Angebot an Redemitteln, sondern die Möglichkeit des Auswählens durch den Spieler. ![4, S.10-9]

Situation 1: Firmengründung: Es ist die Situation gegeben, dass vier Freunde ein Unternehmen gründen wollen. Sie haben die Möglichkeit eine KG, AG, GMBH oder OHG zu gründen. Nachdem die Studentinnen und Studenten genügend Informationen über die verschiedenen Rechtsformen der Unternehmensgründung erhalten haben, diskutieren sie im Rollenspiel miteinander. Hierbei werden die jeweiligen Vor- und Nachteile jeder Unternehmung untereinander diskutiert. Am Ende wird, falls möglich, die Entscheidung getroffen, welche Rechtsform das Unternehmen haben soll. Abschließend wird eine Reflexion über das Rollenspiel durchgeführt und eine Wiederholung mit anderen Mitgliedern der Lerngruppe durchgeführt. [5, S.207-209]

Situation 2: Telefongespräch: Sie möchten eine Fernreise buchen und telefonieren mit dem Reisebüro, um Informationen über Flüge, Hotels, Klima und Visabestimmungen zu erhalten.

Lernziele und Kompetenzen. Neben dem Erwerb linguistischer Kompetenzen wird also auch die fördernde Wirkung des Rollenspiels auf die sozialen Kompetenzen genannt. Einsatz für gemeinsame Ziele, Rücksicht nehmen und sich unterstützen, können Elemente dieser Methode sein. Oft müssen die Studenten Absprachen treffen, sich über Informationen austauschen, diese erarbeiten oder Abläufe planen. Rollenspiele

leisten auch einen Beitrag zur organisatorischen Kompetenz. Je nachdem, wie das Rollenspiel aufgebaut ist, müssen die Studenten dokumentieren und/oder präsentieren. Da heutzutage Medien (Powerpointpräsentation am PC und Beamer, Folien auf dem Overheadprojektor ...). Vorträge unterstützen, können Rollenspiele auch Beiträge zum sicheren Auftreten und dem Einüben des Vortragens mit medialer Unterstützung leisten.

Broich unterteilt die Ziele des Rollenspiels in zwei Bereiche: Die Methode stellt eine Möglichkeit dar, bestimmte soziale Fähigkeiten und Fertigkeiten zu trainieren. Außerdem bietet sie die Möglichkeit, die eigene Handlungsfähigkeit zu verbessern. Angesprochen werden die soziale und die kommunikative Kompetenz. Genauer werden genannt: Antizipation, Empathie, Entscheidungs- fähigkeit, Kommunikationskompetenz, Kreativität, Selbstbestimmung, Situationsbewusstsein, Kooperation. Ergänzt werden kann diese Liste durch Völler, der außerdem noch aufzählt: Vermittlung kognitiver Fähigkeiten, Selbsterkenntnis, Rollendistanz, Ambiguitäts- und Frustrations-toleranz (Fähigkeit, mit entgegengesetzten Bedürfnissen und Interessen umzugehen), Solidarität (zu Kooperation). In einzelnen Aufsätzen werden noch psychomotorische Lernziele (die Imitation und

Präzision bestimmter Handlungsabläufe) genannt. Sicherlich werden bei den einzelnen Rollenspielen selten wirklich alle genannten Ziele und

Kompetenzen verfolgt/ingeübt. Dennoch macht es Sinn sich zu vergegenwärtigen, welche Möglichkeiten unter anderem mit der Methode des Rollenspiels vorhanden sind[6].

WANN kann man ein Spiel im Unterricht einsetzen ?

- wenn die TN (TeilnehmerInnen) sich noch nicht kennen (Kennenlernspiele)
- zu Beginn einer Unterrichtseinheit: spielerisch anfangen, leichter Reinkommen (in die Gruppe, ins

Lernen...), Alltagsstress ablegen, Tätigkeit, bei der Zuspätkommer einsteigen können

- zur Einführung einer neuen Lerneinheit, eines neuen Themas
- zwischen zwei inhaltlichen Blöcken zur Auflockerung
- zur Übung/Anwendung, Vertiefung, Wiederholung einer Lerneinheit
- zur Übung und Anwendung von speziellen Kompetenzen (Sprechen, Lesen, Hören, Schreiben...)

- zur Ausweitung von Wortschatz
- nach der Pause zum Wiederreinkommen, Konzentration finden
- wenn die TN müde sind, die Aufmerksamkeit nachlässt (v.a. in Abendkursen)
- wenn die Gruppenatmosphäre steif ist, TN Sprechhemmungen haben
- wenn immer die gleichen Leute was sagen/ sich einbringen, andere nicht
- zur Verbesserung der Gruppendynamik (gemeinsam etwas tun, Spaß haben, sich besser kennen lernen)

- wenn die TN danach fragen
- zum Abschluss zur Entspannung
- oder ein Spiel als Grundlage für den ganzen Unterricht (Planspiel/globale Simulation) [7]

Denkbare Störfaktoren. Das Rollenspiel ist eine „künstliche Situation“. In ihm übernehmen die Teilnehmer die Verhaltensweisen, von denen die TeilnehmerInnen meinen, dass diese auf die gespielte Rolle zutreffen. Im Unterschied zum realen Leben haben die Darsteller keine unmittelbare Motivation, Lösungen zu finden. Es gibt auch keine einklagbare Verantwortung für die praktischen und rechtlichen Folgen ihres Handelns. Im gespielten Vorstellungsgespräch wird keine Lehrstelle vergeben, im gespielten Verkaufsgespräch wird kein Artikel verkauft. Beteiligt sich der Student trotzdem am Rollenspiel, so lässt sich das mit dem Interesse an den übergeordneten Zielen des Rollenspiels erklären. Die Teilnehmer wollen prinzipiell erlernen, wie sie sich in Vorstellungsgesprächen verhalten sollen, die Teilnehmer wollen prinzipiell einüben, wie man sich in Verkaufsgesprächen verhält... Je nachdem, wie viele Vorerfahrungen die Teilnehmer mitbringen, wie komplex das Thema ist und wie motiviert sie sind, kann sich die künstliche Situation der natürlichen Situation annähern. Bliesener spricht von „Artefakten“, wenn innere Komponenten über- oder unteraktiviert werden (ein Student spielt im Vorstellungsgespräch einen Bewerber, der in keiner Weise aufgeregt ist, wobei er im natürlichen Bewerbungsgespräch unter nervlicher Anspannung stehen würde) oder äußere Komponenten abweichend realisiert werden (Ein Student spielt den Personalleiter und stellt zu Beginn eines Bewerbungsgesprächs gleich unangenehme Fragen, ohne das Gespräch mit den üblichen Eisbrecherfragen zu starten). Zusätzlich besteht die Gefahr, dass das Ziel des Rollenspiels nicht mehr ernsthaft verfolgt wird und die Aktionsphase ins Groteske „abrutscht“. Treten diese Artefakte auf, kann dies den Wert des Rollenspiels einschränken[8, S. 158].

Schlussfolgerung. Planen Sie genügend Zeit für das Rollenspiel ein. Wenn möglich, nutzen sie das Vorwissen der Gruppe oder einzelner TeilnehmerIn. Manchmal kann es notwendig sein, wenn vor dem Rollenspiel ein Input an Informationen erfolgt. Stellen sie der Gruppe alle Rollen vor, dies steigert die Möglichkeit, dass sich viele TeilnehmerInnen beteiligen wollen. OHP, Beamer ... Sie können Rollenkarten mit festen Vorgaben verwenden, aber auch Rollenkarten von den Studenten entwerfen lassen. Eindeutige Regeln - im Vorfeld besprochen - steigern die Transparenz und geben Sicherheit.

Die im Unterricht übliche Fehlerkorrektur darf keinesfalls den Verlauf eines Rollenspiels unterbrechen – auch wenn TeilnehmerInnen darum bitten, sie während des Spiels zu korrigieren. Der/die beobachtende Lehrende sollte nur gravierende Fehlleistungen sammeln. Sie werden nach dem Spiel ohne

Bezug zu betroffenen Lernenden gemeinsam mit der Gruppe richtig gestellt. Gegebenfalls müssen kurze Erklärungs- und Übungssequenzen eingefügt werden, damit in weiteren Rollenspielen die festigende Anwendung der behandelten Phänomene möglich ist.

Gegen das Rollenspiel vorgebrachte Einwände (von Lehrenden) sind u.a., dass dies mit den betreffenden Lernenden nicht machbar sei, es entstünde nur Chaos, die Lernenden könnten/wollten sowieso nicht sprechen. Sie beruhen aber zum größten Teil auf einem falschen Konzept, ungenügender Planung von Rollenspielen und uneffektivem Verhalten gegenüber den Lernenden (mangelndes class management) sowie einer Fehleinschätzung der Lernenden bzw. der Behinderung des Wunsches zu sprechen durch die Dominanz der/des Lehrenden. [9, S. 12-23]

Argumente von Lernenden sind, sie hätten keine Fantasie, Angst, sich vor anderen zu produzieren oder viele Fehler zu machen. Sie lassen sich durch entsprechende Aufgaben, Hinweise auf die gemeinsame spielerische Erprobung des Gelernten und die Natürlichkeit und Notwendigkeit, Fehler zu machen, rasch widerlegen.

Bevor es losgeht, soll man außerdem ein Zeitlimit vorgeben. So wird verhindert, dass die Spieler zu lange diskutieren. Rollenspiele können schließlich vor der Klasse präsentiert werden, allerdings warnt Rusch davor, permanent „alles ins Plenum zu zerren“. Ebenso unangebracht seien Unterbrechungen, da sie vor allem im Anfängerbereich stark verunsichern. Christa Dauvillier und Dorothea Lévy-Hillerich wiederum schlagen für die Auswertungsphase zunächst eine Besprechung der Rollenmerkmale vor (War der Kellner freundlich?), dann eine Betrachtung des Spielverlaufs (Worin bestand der Konflikt? Wie wurde er gelöst? Welche Alternativen gibt es?) und erst abschließend die Korrektur der sprachlichen Seite.

Übrigens: Angst, dass sich das Rollenspiel verselbstständigt, hält Lehrbuchautor Rusch – solange gesprochen wird – für überflüssig. „Das freie Sprechen ist der Motor für den Lernfortschritt.“ Somit sind Rollenspiele eine höchst kreative und motivierende Möglichkeit, jene für den Spracherwerb so wichtige Komponente in den DaF-Unterricht einzubauen[10, S.15-25].

Bibliographie

1. **Bach G., Timm Johannes-Peter (Hrsg.)** *Englischunterricht: Grundlagen und Methoden einer handlungsorientierten Unterrichtspraxis*. 2. überarb. u. erw. Aufl. Tübingen, Basel: Francke, 1996
2. **Broich J.** *Rollenspiel-Praxis*. Maternus; Köln, 1999
3. **Reuter Brigitte, Reuter Ewals.** Auswerten berufssprachlicher Interaktionskompetenz. Dargestellt am Beispiel des berufsvorbereiteten Wirtschaftsdeutschunterrichts. In: Aguado, Karin/Riemer, Claudia (Hrsg.): *Wege und Ziele. Zur Theorie, Empirie und Praxis des Deutschen als Fremdsprache (und anderer Fremdsprachen)*. Festschrift für Gert Henrici zum 60. Geburtstag. Baltmannsweiler, 2001.
4. **Jürgen Donnerstag, Annelie Knapp-Potthoff (Hrsg.)** *Kongreßdokumentation der 10. Arbeitstagung der Fremdsprachendidaktiker*, Gunter Narr Verlag Tübingen, 16
5. **Kaiser F.-J., Kaminski H.** *Methodik des Ökonomie-Unterrichts* Bad Heilbrunn: Klinkhardt, 1999, -384 s.
6. <http://widawiki.wiso.uni-dortmund.de/index.php/Rollenspiel>
7. <http://ludolingua.de/spielen-im-unterricht/>
8. **Hilbert Meyer.** *Unterrichtsmethoden*. Praxisband II, Frankfurt/Main, 1984, 4. Auflage, 358.
9. **Kramer M.** *Das praktische Rollenspielbuch*. Edition Aragon; Moers 2001, 208.
10. **Christa Dauvillier und Dorothea Lévy-Hillerich.** *Spiele im Deutschunterricht* (Langenscheidt, 2004), - 200 s.

elenatar78@yahoo.com

Prezentat la 20 decembrie 2012

METODE DE APLICARE A PRAGMATICII ÎN EXPUNEREA MULTIFUNCȚIONALITĂȚII ȘI EXPRESIVITĂȚII SLANGULUI

Valentina SINGHIREI, doctor în filologie, ULIM

Rezumat

În ultimii ani lingvistica acordă tot mai mult timp și spațiu cercetării limbii orale vorbite, unde un loc aparte îl ocupă „slang-ul”, care se dezvoltă vertiginos, fiind folosit în diverse registre stilistice, inclusiv cel normativ și care adesea trece în standard. Și totuși până acum nu există o descifrare unică a cuvântului „slang”, de exemplu Dicționarul etimologic online oferă anul apariției cuvântului „slang” și anume 1756, dar și sensul primar al acestuia ca „vocabularul hoților și al vagabonzilor”. Apoi se atestă definiția din 1801 ca „jargon al unei meserii” și o posibilă etimologie a cuvântului „slang”, care ar fi apărut din interacțiunea limbilor scandinave, în speță din limba norvegiană „slengenamn”, ceea ce înseamnă „poreclă”, iar îmbinarea de cuvinte „slengja kjeften” – „a porecli”. Dicționarul mai indică și modificarea definiției cuvântului în 1818, când termenul de „slang” a început să fie interpretat ca „very informal language characterized by vividness and novelty”.

În prezent în dicționare sensul de „slang” nu se limitează doar la „dialectism”, „jargonizare”, „vulgarism”, „limbă vorbită”, „limbaj popular” ș.a. Pentru a descrie sensurile termenului de „slang” și poziția sa în limba engleză contemporană am folosit metode de analiză cognitiv-comparative și metodologii actuale semantico-pragmatiche pentru definirea „slang”-ului. Ca rezultat al cercetării noastre s-a identificat „slang”-ul ca un concept al discursului propriu-zis și am concretizat locul „slang”-ului în limba vorbită prin prisma pragmatice ca implicație (the implicature), care se materializează printr-un discurs concret pentru un anumit recipient și de fiecare dată ține de tonalitatea emoțională a discursului.

Cuvinte-cheie: slang, jargon, limbă vorbită, discurs, tonalitate emoțională, lingvistică, pragmatică, implicație

PRAGMATICS APPROACH TO MULTIFUNCTIONALITY OF SLANG AND ITS EMOTIONAL EXPRESSIVENESS

Valentina SINGHIREI, ULIM

Abstract

Nowadays linguistics pays more and more attention to the research of a vivid colloquial language where a special place is taken by slang that is actively developing and penetrating in various stylistical registers including a normative one. Nonetheless, there is no unanimous interpretation of the proper word “slang”. At present in the dictionaries the concept “slang” is not separated from such concepts as “dialects”, “jargon words”, “vulgarism”, “colloquial speech”, “vernacular”. While characterizing the concept “slang” and establishing its place in modern English we have used the methods of comparative cognitive analysis and modern techniques of semantics and pragmatics. As a result we have defined slang as a concept of a concrete discourse. Also, we have specified the location of slang in colloquial speech from the point of view of pragmatics implicature that is realized in the concrete discourse for a concrete recipient, the emotional setting of the given discourse always being emotional.

Keywords: slang, vivid colloquial language, dialects, jargon words, vulgarisms, pragmatics, implicature, discourse.

Introduction. In the last decade linguists took up researching a vivid colloquial language that is officially beyond the accepted standard literary canons. A special place in a modern colloquial English language is taken by slang that has become the integral part that is actively developing and is used in various stylistic registers including a normative standard. Nevertheless, there is no unanimity in the interpretation of the proper term “slang” and its origin.

Divergence of views on slang has been observed both in synchronic and diachronic aspects. *For example*, the online etymology dictionary has pointed out the time of the appearance of the term “slang”, that is in 1756, and its first definition, as follows: “special vocabulary of tramps or thieves,” later “jargon of a particular profession” (1801), of uncertain origin, perhaps from a Scandinavian source, cf. Norwegian *slengenamn* “nickname,” *slengja kjeften* “to abuse with words.” The change in the definition is marked later; the first one is recorded in 1818 as “a very informal language characterized by vividness and novelty».

Approximately at the same time, in 1807, in American English slang is defined as “noisy or abusive talking or writing” [10]. Nowadays in modern dictionaries we can find, at least, the two main definitions of the word “slang”. First, it is explained “as a special way of speaking in the subgroups or subcultures of the society”. Second, it is interpreted as “the lexis of a wide use for non-formal communication.” It should be mentioned that in modern lexicography the second interpretation of slang is prevailing over the first one.

The study of slang is a pressing problem of today because it is widely used in everyday discourse for various purposes, namely, at home and at work. Modern works in pragmatics, stylistics and semantics have given the renewed impetus to new approaches to the nature of slang and its role in a colloquial language.

Methods and materials used for research. The factual material for research has been gathered by the method of the entire selection of English slang units not only from the works of modern American writers such as “The Catcher in the Rye” by Jerome David Salinger, “A Clockwork Orange” by Anthony Burgess, the novel “*Wiseguy*” by Nicholas Pileggi, the collections of short stories “Gorilla, My Love” by the African-American author, Toni Cade Bambara, and “Trainspotting” by the British writer, Irvine Welsh, but also from the newspaper and magazine articles, the transcripts of mass-media broadcastings, popular songs, and English speaker forums online. The factual material has been analyzed from the point of view of its stylistic coloring and genre belonging for the purpose of defining the sociolinguistic and pragmatic role of slang in daily talk. The modern parameters of sociolinguistics, semantics and pragmatics have been applied to the selected discourse passages. In order to determine the meaning of words and phrases including their figurative meaning and connotative coloring that they have in a text or a discourse we have used both the methods of comparative cognitive analysis of slang units in various discourses for deducing their pragmatics loading and the modern techniques of semantics and pragmatics for revealing different types of pragmatics implicature and for establishing the scale of multifunctionality of slang units for emotional coloring of discourse.

Results of research and discussions. The recent review of the research on the origin and the nature of slang has given us the ground for the assertion that scientists so far cannot define the concept of slang and establish types of discourse where it is used. Thus, the famous Russian researcher of English slang, V.A.Homiakov, defines slang as a particular peripheral lexical layer beyond both a literary colloquial speech and the dialects of the national English language that includes, on the one hand, a layer of special lexis and phraseological units of professional speech, social jargons and argot of the criminal world and, on the other hand, a layer of widely spread and available emotional and expressive lexis and phraseology of non-literary speech [9]. However, the given definition, to our mind, does not give the explanation how the concept of slang can be differentiated with such concepts as “dialects”, “jargons”, “vulgarisms”, “colloquial speech”, “popular speech” and others. A number of researchers also use the term “slang” just as a synonym of the terms “jargon”, “argot” or “cant”. The prominent British linguist, Eric Partridge, adheres to such an opinion [7].

In consequence of the confusion of definitions of the abovementioned terms some researchers of today began to use the term “cant” for both the definition of a reference language of each single professional and social group, and for the definition of thieves’ cant/argot or a secret language that was created by schoolchildren in order to conceal the contents of their utterances from uninitiated people. Other researchers suggest using the term “jargon” for the designation of specific professional and technical concepts (technicalities of science, the professions and the trades), but, in our opinion, all these concepts should be called “professionalisms” because their professional semantics is of primary importance in comparison with the semantics of common words of a language vocabulary.

Further, the terms “slang”, “jargon” and “cant” are sometimes used for “vulgarisms” and “popular language” (for example, London “cockney”) that, as it is known, is characterized by not only the peculiar word use but also grammatical and phonetic deviations from literary norms. Thus, the forms “talkin’”, “e was”, “you was” and other imperfections of correct literary speech are considered as “jargonisms”, for example:

Ex. “Talkin’ about you, ‘e was, to another doctor, pal of is, and sayin’ you was such a marvel and all that, and out of curiosity they ‘ad a look – see.”

In order to disintegrate heterogeneous groups of words of non-literary layer of Modern English vocabulary it is advisable the most distinguishing feature of each group be singled out and described. Let us define such a characteristic feature in the word combination that we shall call “jargon” or “cant” but not “slang”. Thus, “jargons” can be separate words, word combinations, and constructions; they are created by various social groups and classes. Also, they can be created by some individuals. The most characteristic feature of jargons, in our opinion, is their being secret. They resemble, to some extent, a conditional code.

The meaning of the units of jargon is assumed to be known only to the group of people who created this jargon. The means of creating jargon are often alien to a word forming system of the concrete language. Most generally used ways of jargon formation in English are as follows: a) the distortion of morphologic and phonetic forms of the

word, b) the borrowing from other languages and c) the fixing of a special meaning to the already existing words. Despite their place out of a literary style, jargon words can be used in the belles-lettres for the purpose of speech identity of literary characters. Usually in such cases the author explains the meaning of jargonisms using footnotes or references at the end of the work.

As far as slang units are concerned, they are always emotionally colored. Very often they appear to be the neologisms that are generated by a riot of a vivid colloquial speech. In most cases slang units can easily take their place as equal word units in literary English vocabulary. But jargonisms can be only imposed on a literary style by their extreme popularization as a result of naturalistic representation of a language reality. Due to the absence of a demarcation line between slang and jargon, argot or cant, many foreign theoreticians-lexicologists express all kinds of discrepant points of view on the issue of the definition of “slang”, but in the long run, they all draw the same conclusion, that is, slang is beyond the literary style of the English language. It can be explained by the fact that the concept of “slang” in the English lexicography is mixed up with words and phraseological units that are absolutely different from the point of view of their stylistic coloring and the spheres of use.

Furthermore, while researching slang linguists pay a special attention to such a social form of the concrete language existence as idiolect. Idiolect, according to these linguists, is such a heterogeneous formation that embraces literary lexis, professionalisms, terms, colloquialisms, slang, dialect words, vulgarisms and others naming all the above mentioned units “realization of a given language in the speech of an individual”[8, p.171]. These linguists assert that the development of each idioclixicon is strongly influenced by the historical, social, political, scientific, cultural and other changes that take place in a society.

Other researchers, for example, V.A.Homiakov, introduce two kinds of concepts of slang, they are: a) a general slang that is widely used in American English and is clear to everybody and b) a special slang that is very popular and actively used in the present period of time by the members of a certain social group for the purpose of communication within the given group. These scientists define quite fairly slang as the layer of word stock in which some words and phrases in most cases have no special formal and semantic features that could help to separate slang units from other standard words and phrases of the given language. Moreover, these researchers make an impartial assessment of the fact that the lexis is always reflects the culture of native language speakers but slang, to the most extent, acquires its semantics thanks to its correlation with the background knowledge of realia of mass culture. The main sources for slang, from the viewpoint of many researchers, are jargon, cant/ argot, professionalisms and, to the less degree, dialects, popular speech, and euphemisms. G.L.Menhen, to our mind, quite fairly calls slang the creative fruit of the wittiest representatives of various social classes [6].

Alongside with the activation of study of the essence of slang, more and more research data on slang appear from the positions of sociolinguistics. These data witness on the importance of the role of the communicants, their goals and intentions in the discourse where slang is used. Sociolinguists unite the use of slang with the concept

of cultural competence, the body of knowledge and skills that the communicants bring into the concrete communication acts.

The linguists that work out the basics of the comparatively new science, pragmatics, have declared that language is not only the means of interpersonal communication, influence and a simple means of rendering the information, but also the contents in the social aspect, the marker of friendliness or hostility, the indicator of the social status of speakers, their relationship towards the point of conversation and to each other. As a result these linguists have given the definition for a language from the new grounds, that is, language is an exponent of a society and its goals; also, it is a wide arena for value interactions that are so typical for any language community. Keeping to these grounds, we can define a social status of slang, namely, the use of slang demonstrates the belonging of a speaker to the group where he not only has his own status and origin, but also reveals his character traits, national features, individual capabilities such as social, economical, national, racial, religious, enlightening, professional belonging to a certain community, and his patriotic feelings.

People speaking a certain subvariant of common language do not use this subvariant in all everyday situations, but under some circumstances they start speaking the common language or another sublanguage for communicating with persons from another social community. The phenomenon of transferring from one sublanguage into another one is of great interest for the sociolinguists and linguists dealing with the issues of pragmatics. The study of the factual data has given the evidence that the change of status of the proper word or expression in individual communicative acts leads to the shift from a special individual sublanguage into the common standard language of the whole community.

There are also cases of the deliberate use of a certain word from the repertoire of a special subgroup in the standard national language for the concrete pragmatic purpose. According to J. Lighter, this sociolinguistic shift is explained by the endeavour to make the utterances clear for the common people beyond the social groups, and it is also predetermined by the stylistic shift in the creation of informal colloquial language; in the long run, it provides the development of slang metaphors [4, p.11-39].

While defining the stylistic function of slang units (a word, a word combination or construction) in the corpus of our factual data we have established the domination of metaphors. To further research the slang metaphor we should consider in more details Lakoff's theory of the cognitive metaphor and those types of the cognitive metaphors that Lakoff and Johnson suggest singling out [2].

In accordance with the views of cognitivists the whole everyday communication is the bright example of the excessiveness of metaphor that reveals itself not only in the utterances but also in the way of thinking. Our trivial conceptual system within which we think and act, to their mind, is, per se, metaphorical. The concepts that are in our mind not only govern our thinking but also our everyday activity including the most insignificant errands. Our concepts arrange in order real facts, ways of our conduct in the surrounding world and our contacts with people. Thus, our conceptual system plays a central part in defining the everyday reality and dealing with it. If we are right in our supposition that our conceptual system has, primarily, the metaphorical character,

then our way of thinking, daily experience and conduct, to the great extent, are predetermined by metaphors.

G. Lakoff remarks that we are not always aware of conceptual system [3, p. 202-251]. In everyday activity we more often think and conduct more or less automatically, according to certain individual schemes, sometimes called by other linguists cognitive schemata. The scientist raises the question what these schemes are; and he assumes that one of the ways to reveal these schemes is to analyze the natural human language since the natural language communication is based on the same conceptual system that we use in the process of thinking, behavior and communication. Hence, the language is the important source of data on the whole system of concepts. In our opinion, G. Lakoff is right in his assertion that our daily conceptual system is inherently metaphorical because the confirmation can be obtained in the corpus of linguistical data. Thanks to the language study of daily discourse, we have also received the access to the metaphors structuring our perception and thinking.

The survey of the special works on metaphor has shown that in the last two decades the focus of researchers' attention in the study of metaphor has been moved up from philology (rhetoric, stylistics, literary criticism) where the analysis and evaluation of the poetical metaphor predominated to the field of the study of practical speech and the spheres that embrace cognition, thinking, semantics and pragmatics [5]. It is the metaphor that has become the key to understanding the basics of thinking and creating discourse.

The main sphere of use of colloquial speech is everyday familiar communication taking place in the informal setting. Informants of colloquial speech are, as a rule, the speakers that have a good command of a literary language, that is, native speakers. The literary language is, first of all, in the opposition to dialects and popular colloquial language. Some linguists have demonstrated not once how in everyday discourse the stocking of colloquial lexicon takes place at the expense of slang that is uppermost used in the creation of colorful metaphors.

The area of expressing emotions and emotional impact brightens up the daily discourse with the element of artistic skill of creating colorful metaphors. To receive the evidence let us have a look at the following examples of slang metaphors:

Ex. You're *jabbing* me (JM) (to jab - to strike a person with a short straight blow).

Ex. It *swills* beer, passes gas - everything that a *good-time Bushie* could do (NW 2002) (*Bushie* - a supporter of US President George W. Bush or a member of his administration)

Ex. Jerry looks over to Dorothy, who *grits her teeth* at the implication of the decision (JM) (to grit one's teeth - to hold out in the face of real hardship).

Ex. Guys are *pounding* shots of vodka (AP) (to pound - to strike heavily and often).

Ex. One message was from my *hottie* asking if they had bought our story. *Busted!* "Stop *bugging* me about it", Eddy said. It totally *blew me away*. I have never been so excited. He said he wanted to *break up*. I was *pretty crushed* (RÐ) (a hottie – a girlfriend; busted - caught out doing something wrong and therefore in trouble; to bug - to irritate or bother; to blow smb away – be carried away by smb or smth or to be crazy of smb or smth; to break up - to play a trick; to be *pretty crushed* – to be weary and disgusted with smth).

Metaphor wherever it occurs always improves the understanding of the human being's behavior, knowledge and language. A slang metaphor serves these purposes in the best way. Also, slang metaphors pursue the general aims of slang, namely, to draw a veil over the called concept so long as it is clear for only a few people and at the same time to express the emotional coloring of utterance. In our opinion, the only criterion for the classification of a word, a word-combination or construction as a slang metaphor is the situation or a context in which the pragmatics parameter, that is, an implicature coined by H. P. Grice is applied [1, p. 22-40]. Implicature is a technical term in the pragmatics subfield of linguistics which refers to what is *suggested* in an utterance, even though neither expressed nor *strictly implied* (that is, entailed) by the utterance. 'What is said' is that part of meaning that is determined by truth-conditional semantics, while 'what is implicated' is that part of meaning that cannot be captured by truth conditions and therefore belongs to pragmatics. At present several types of implicature are distinguished. The main division consists of the two of them, that is, a *conversational* implicature and a *conventional* one. A proper implicature changes the semantics of a proper word in the situation or a context, for example, the common words and word combinations may be slang units in the discourse thanks to one of the types of pragmatics implicature, as follows:

Ex. OK, I'll let you *hit* those books (RÐ). (to hit - to find or to get)

Ex. Jim's dad comes in the door and *stops dead in his tracks* (AP). (to stop dead in one's tracks – to be as if rooted to the ground)

Ex. I wish we had more time to talk, but I know *we're both swamped*. (to be swamped – to be very busy;)

Ex. HÍ is *a dim bulb*, completely *screwy* (*a dim bulb* - a fool; *screwy* - crazy, insane). Implicatures can reveal themselves only in the concrete discourse.

Slang metaphors that are formed in the discourse or the situation thanks to a pragmatics implicature can serve for both positive and negative characteristics. For example, some slang two-member metaphors were intentionally created for the negative characteristics of people, as follows:

cheesehead (college sl.): jerk;

chiphead (computer sl.): computer fanatic;

coffee cooler (gen sl.): a person who either can't or won't focus on their work;

desk jockey (office talk): ordinary office employee;

duck squeezer (also: tree hugger)(gen.): environmentalist;

fashion victim (college sl.): one who has attempted to achieve a certain trendy look but failed;

floppy disk (also: mansan, digithead, pointhead) (college sl.): studious, bookish person;

house plant (college sl.): boring person who just sits around the house;

jet set (social sl.): glamorous, wealthy people in society.

The analysis of the factual data has given the evidence that a felicitous metaphor, by the way, helps to reproduce the image that is not given in the experience.

Conclusion It is known that many attempts to define the nature and the role of

slang in the language from the traditional grounds of linguistics have failed. Having studied the corpus of our linguistic data on daily discourse and having applied the pragmatics approach to slang we have drawn the conclusion that slang is multifunctional in speech acts and emotionally colored. With the help of the pragmatics implicature of the utterance we have revealed that the intuitive feeling of similarity plays an important part in the common practical thinking that conducts the human being's daily behavior. Moreover, the implicature is the impetus to the origin of stylistic devices, first of all, a colloquial metaphor in a concrete discourse because the metaphors are structuring our perception and thinking in everyday situations.

Thanks to its pragmatics tasks a slang metaphor makes the utterance much more concise, concrete, emotionally colorful, and, also, it serves a peculiar mark of the speaker's belonging to a certain social community. In our opinion, there is a significant distinction of slang units from professionalisms. Professionalisms do not serve for creating pragmatics implicatures because they only name the concepts without emotional marking. And vice versa, pragmatics implicatures do not create professionalisms. As far as slang is concerned, slang brings the emotional coloring in the utterance, and in the concise form it expresses the pragmatic implicatures of various meanings, such as, admiration, indignation, anger, tolerance/intolerance, surprise, happiness, grief, other feelings and emotions. In addition, the essential characteristic of slang is its "conciseness", that is, the slang unit can replace a sentence or even a number of sentences containing the explication of what the speaker wants to express as his/her emotional positive/negative attitude, evaluation, or comparison. The conciseness of slang units corresponds to main pragmatics concepts, namely, Gricean maxims: Maxim of Quantity, Maxim of Quality, Maxim of Relevance, and Maxim of Manner [1, p. 22-40].

Bibliography

1. **Grice H.P.** *Logic and Conversation, Syntax and Semantics*, vol.3 edited by P. Cole and J. Morgan. – New York: Random House, 1989, – 187 p.
2. **Lakoff G., Johnson M.** *Metaphors We Live By*. – Chicago: Chicago Press, 1980, – 237p.
3. **Lakoff G.** *The Contemporary Theory of Metaphor//Metaphor and Thought*. Ed. by A. Ortony. – Cambridge: Cambridge Press, 1998, – 496 p.
4. **Lighter J.E.** *Introduction // Random House historical dictionary of American slang*. Vol. 1, A-G. – New York: Random House, 1994, – 1080 p.
5. **Leech G.** *Semantics*. – Lnd - NY, 1977, - 400 p.
6. **Mencken H.L.** *The American Language*. 4th ed., rev. Raven J. McDavid and D. Maurer. – N.Y.: Knopf, 1995, – 769 p.
7. **Partridge E.** *Slang Today and Yesterday*. – Lnd: Routledge and Kegan Paul, 1998, – 476 p.
8. **Виноградов В.А.** *Идиолект// Лингвистический энциклопедический словарь*. – М.: Сов. энциклопедия, 1990, – 685 с.
9. **Хомяков В.А.** *Нестандартная лексика в структуре английского языка национального периода*. Автореф. докт. дис. ... канд. филол. наук. – Л., 1980, – 39 с.
10. <http://www.etymonline.com/index.php> visited 20.02.2013

singhire@yahoo.com

Prezentat la 20 decembrie 2012

TIPOLOGIA PERSONAJULUI INADAPTAT. ABULICUL. SUPRASENSIBILII LUI ALEXANDRU VLAHUȚĂ ȘI IOAN BRĂTESCU-VOINEȘTI

Galina ANITOI, doctor în filologie, AȘM

Rezumat

În acest articol autoarea propune o clasificare tipologică a personajului inadaptat din proza scriitorilor din primul deceniu al sec. al XX-lea și din perioada interbelică, apoi se oprește asupra relevării specificului inadaptatului abulic suprasensibil din creația lui Alexandru Vlahuță și Ioan Alexandru Brătescu-Voinești.

Cuvinte-cheie: *tranziție, personaj inadaptat, tipologie, abulic, suprasensibil*

THE TYPOLOGY OF INADAPTED CHARACTERS, THE ABULIAC. THE ULTRASENSITIVE CHARACTERS IN ALEXANDRU VLAHUTA AND IOAN BRATESCU-VOINESTI'S WORKS

Galina ANITOI, AȘM

Abstract

In this article the author offers a classification of the typology of indapted characters in the first decade prose of the 20th century and during the interwar period. The author also points out the particularities of inadapated, abuliac, ultra-sensitive characters in Alexandru Vlahuta and Ioan Alexandru Bratescu-Voinesti's works.

Keywords: *transition, inadapated character, typology, abuliac, ultra-sensitive.*

Introducere. Inadapatatul este un personaj al tranziției. Cel aflat în vizorul nostru e inadapatatul din proza românească interbelică, personaj generat de societatea burgheză (burghezită), societate aflată la etapa de tranziție de la feudalism la sistemul de orânduire capitalistă. De menționat din capul locului că perioadele de tranziție se caracterizează printr-un dezechilibru puternic al tuturor sferelor de viață, iar prefacerile sociale au loc prea rapid pentru puterea de înțelegere a oamenilor, astfel încât singularizarea și înstrăinarea de contingent a unei categorii de oameni – firi „distinse” [1, p. 243] – în împrejurările nou-create se va produce în mod inevitabil.

Considerând tranziția o coexistență a două orânduri sociale, a două tipuri de civilizație, „dintre care una se află în descendență, iar alta în ascendență” [2, p.107], ajungem la concluzia că e logic și în firea lucrurilor să se producă „sfârșitul firesc al unei evoluții” [1, p. 231], adică dispariția „naturală” a vechilor clase sociale.

În societatea românească din perioada la care ne referim marcată de „moartea” firească (care constituie o cauză socială, după noi, a inadapării), prin forța noilor circumstanțe social-istorice, este clasa socială a „boierilor de neam” [1, p. 228]. Reprezentanții conservativi ai acesteia (nu toți; tânărul Iuga, de exemplu, din *Răscoala* de L. Rebreanu, spre deosebire de tatăl său, înțelege necesitatea unor reforme agrare de tip capitalist) devin *inadaptați* din momentul când, parcă intuindu-și „sfârșitul”, resping realitatea care le exclude modul de viață. Ei nu se pot acomoda la realitatea nou-creată, deoarece nu vor să renunțe la privilegiile feudale.

O altă cauză a inadaptării, pe care o considerăm tot de natură mai mult socială, vizează climatul ideologic și socio-cultural creat în noile condiții ale dezvoltării României.

Deși prevalează însemnele unei „epoci de dezintegrare socială” [3, p. 115] când burghezia, ca o clasă-promotor al progresului în epoca modernă, a adus cu sine și afirmarea unor principii morale, superioare în unele privințe celor vechi, dar disoluția vechilor forme sociale a fost însoțită și de un proces de decădere a moravurilor în clase considerabile de populație, se poate vorbi și de valul de „culturalizare” care a cuprins întreaga țară și care era un imperativ al timpurilor noi, moderne. Această „culturalizare” a contribuit la „ridicarea la suprafață a unor ființe de elită recrutate din „noroadă” [1, p. 228], a intelectualilor proveniți din mediul rural. Mulți dintre ei se dovedesc a fi inadaptabili la realitatea înconjurătoare, dominată de corupție, pragmatism, meschinărie și valori morale subminate. Ei nu se pot realiza în condiția lor de intelectuali onești, cu simțul dreptății, deoarece nu acceptă compromisurile. Acest fapt de realitate îi înstrăinează și de ai săi, îi declasează, îi „dezdăcinează” de mediul lor original, care le devine străin, ca și lumea în care au vrut să se realizeze.

Respectând linia de continuitate a demersului nostru, vom releva a treia cauză a inadaptării care, de data aceasta, e preponderent de natură psihologică. Ea ține de noua realitate obiectivă care se impune în urma pătrunderii și în Regatul Românesc a elementelor capitalismului și a „civilizației”. Referindu-se la specificul acestei realități, Eugen Lovinescu scria: „Prin invaziunea grăbită a ideologiei apusene în suflete cu totul nepregătite, prin răsturnarea bruscă a formelor și valorilor sociale, prin schimbarea condițiilor de viață morală și materială, s-a produs și la noi adâncă perturbare a epocilor de tranziție: pe un fond oriental s-a altoit o civilizație occidentală, din acest amestec a ieșit o civilizație hibridă...” [4, p. 222].

În consecință, întreaga organizare socială modernă va respinge o categorie de indivizi umani, fiindcă însușirile lor sufletești bune – excesul de timiditate, onestitatea, sentimentul dreptății – sunt defecte într-o societate ca cea contemporană lor, aflată în tranziție, și, ca rezultat, adaptarea la un asemenea mediu devine problematică.

Metode și material aplicat. Investigarea tipologiei personajului inadaptat ne-a dictat structurarea acestuia în două clase mari: I. Inadaptatul abulic, care circumscrie două tipuri de inadaptați : a) suprasensibilul și b) resemnatul; II. Inadaptatul superior.

În rândurile ce urmează vom insista asupra relevării specificului primei clase enunțate, ulterior vom stăruî în conturarea particularităților inadaptatului abulic suprasensibil, pe care l-am identificat în opera prozatorilor Alexandru Vlahuță și Ioan Alexandru Brătescu-Voinești, scriitori care au manifestat un interes aparte pentru categoria celor „învinși”. Înainte de toate însă considerăm importantă elucidarea termenului de „inadaptat abulic” pe care-l propunem pentru o serie de personaje ce alcătuiesc tipologia literară a inadaptatului în epoca dintre cele două războaie mondiale.

Atare firi umane au existat în toate timpurile, doar că interesul scriitorilor îl vor capta mai cu seamă în perioadele istorice de tranziție. Ocurențele sociale înnoitoare se dovedesc a fi nefaste pentru asemenea persoane, dezvăluindu-le slăbiciunile, abulia fiind în acest caz peremptorie, fapt care le face mai puțin flexibile sau chiar inflexibile – spre deosebire de semenii lor – la schimbările vremii. „Abulice” pot fi considerate

ființele ce vădese „o stare psihică în care ineficiența voinței face ca persoana să devină pasivă” [5, p. 40], inactivitatea acesteia manifestându-se „în grade diferite începând cu imposibilitatea de a lua decizii până la totala retragere în activitate” [5, p. 40]. Anume lipsa de voință, parțială sau totală, îi caracterizează în primul rând pe eroii lui Alexandru Vlahuță și Ioan Al. Brătescu-Voinești.

Prin Dan din romanul cu același nume al celui dintâi scriitor menționat se afirmă „în proza românească (...) eroul intelectual, onest, ieșit fie din mediile populare, fie din mica burghezie, aflat, datorită integrității lui și a modului de a înțelege întocmirea socială, în permanent conflict cu clasele avute și cu instituțiile statului” [6, p. 165]. Virtuțile sale morale: „un intelectual rafinat, cinstit” [1, p. 135] se dovedesc a fi distructive pentru Dan Vasile, devenind defecte într-o lume în care, potrivit lui Vlahuță, „mediocritatea, nerușinarea, viclenia triumfă cu o statornicie exasperantă” [1, p. 289]. Inadaptabilitatea personajului vine, înainte de toate, dintr-o sensibilitate exacerbată – nativă a firii sale, sensibilitate care este pandantul timidității. Aceasta din urmă „se știe, este semnul unei sensibilități exagerate, al unei mari susceptibilități, al unei mari ambiții, al unui abuz de autoanaliză, al lipsei de voință” [1, p. 56] și îl face pe personaj să fie sfios și aproape neputincios în luarea deciziilor. Relevant în acest sens e următorul fragment: „Îl obsedează (*pe Dan – n. n.*) atitudinea neclintită, calmul figurii și brațul ridicat al femeii-urias, cu sfânta creangă de măsline, pe care i-o întinde cu un gest solemn, de o eternă, exasperantă paciență. Sufletul lui agitat se simte contrariat de imobilitatea lucrurilor dinafară. I se pare că statuia Republicii înadins stă acolo, ca să-l observe cu privirea ei fixă cum se poartă colo-colo, fără astâmpăr; se sfiește de ea ca de o ființă vie, indiscretă, care-l spionează și-i ia sama la toate mișcărilor. De câte ori se apropie de casa în care stă Ana, simte că o durere surdă îi strânge inima și-i taie respirația, parcă-l arde ceva pe piept, picioarele i se moaie și-l umple o frică neînțeleasă, un sentiment penibil de lașitate, care-i disordează toți nervii și-l prostește. A încercat adesea să-și ia inima-n dinți și să intre, dar gândul că ar face o impresie rea vizita lui neașteptată și că ar fi o lipsă de respect pentru durerea acelor două suflete zdrobite să le tulbure din liniștea și izolarea în care s-au refugiat, gândul acesta îi răsărea în minte și-l oprea brusc, ca și cum i-ar fi intrat un glonț în cap” [7, p. 293].

Teama izvorâtă din lipsa de siguranță în ceea ce privește impresia pe care o va produce el asupra Anei și a tatălui ei îl dezechilibrează lăuntric, îl menține într-o stare de nervozitate, care devine și mai exasperantă cu cât Dan o conștientizează: „La ce-am venit aici? Cât am să mai rătăcesc așa, ca un nebun?” Și zilele treceau de o monotonie și de o sterilitate exasperantă. Aceleași hotărâri în fiecare dimineață ș-aceleași muștrări amarnice în fiecare seară, când se ducea să se culce, târziu, rupt de osteneală, demoralizat, enervat de lașitatea lui, de apăsătoarea conștiință a timpului pierdut” [7, p. 294].

Fericirea lui în dragoste însă e de scurtă durată și suferințele lui Dan se acutizează – în virtutea suprasensibilității naturii sale – pe măsură ce realizează că mariajul lui cu Ana Racliș nu i-a îndreptățit așteptările. El își dorise compatibilitate intelectuală și afinități spirituale, dorise să se identifice cu ființa iubită: „(...) mie-mi trebuie sufletul tău; și-l vreau senin, ca să poată fi bun, și ca să-l pot avea *tot ...*” [7, p. 301]. Aparent, Ana întruchipa ființa visurilor sale, însă pe parcurs își dezvăluie adevărata fire.

Suferința lui Dan nu este cauzată numai de eșecul în iubire, ci și de condiția omului de creație într-un mediu afacerist și corupt, de condiția omului onest, în general. Prea

emotiv, visător, retractil, „Dan rămâne un egocentric, incapabil să iasă din lumea lui interioară” [8, p. 43]. Suprasensibilitatea și timiditatea, pregătirea psihologică slabă pentru viață și virtuțile lui morale firave îl dezarmează în fața unei lumi rău întocmite. El resimte dureros toate evenimentele vieții, soluțiile pe care le gândește nu au un suport practic, ci sunt mai mult divagații filouifice, „utopii”, cum le numește el însuși. „Emotivitatea în exces nu antrenează însă acțiuni, ci se repliază asupra sa însăși” [5, p. 695]. În cele din urmă, neînțeles de femeia pe care o adoră, dar cu care, de fapt, nu are nimic în comun, istovit de toate nedreptățile lumii și durerile lumii, „disprețuit, împins la nefericire (...) în societatea burgheză, calculată, rece și indiferentă, dacă nu dușmănoasă față de tot ce nu slujește exclusiv interesele sale” [9, p. 138], Dan înnebunește.

În aceeași categorie a inadaptatului abulic suprasensibil se înscrie și Andrei Rizescu, protagonistul nuvelei *În lumea dreptății* de Ioan Alexandru Brătescu-Voinești. Intelectual cinstit, om inteligent și bun, „un monument de moralitate” [10, p. 578], el, ca și Dan, se va confrunta cu împrejurări nefavorabile și va fi biruit de mediul „cu spoială de cultură și micime de suflet” [9, p. 108], mediul nou, „format prin introducerea civilizației apusene neasimilate bine încă și, deci, având mult mai multe defecte și mult mai puține calități decât civilizația din Apus” [1, p. 232].

Neputința lui Andrei Rizescu de a se adapta unei ambianțe sociale și a accepta „normele de viață” stabilite de aceasta provine, ca și în cazul lui Dan, dintr-o sensibilitate exagerată, dintr-un suflet „peste măsură de impresionabil” [1, p. 231], care îi condiționează seriozitatea și „exactitatea în serviciu” [11, p. 13] și o „scrupulozitate exemplară” [11, p. 13], dar și din lipsa de voință, despre care am pomenit în atâtea rânduri, caracteristică, în fond, tuturor inadaptaților. Astfel, Rizescu, deși este „om cult, agreabil în societate, foarte talentat și corect în relațiile prietenești” [12, p. 96], nu are suficient, e „lipsit de energie” [1, p. 241], nu găsește soluția optimă pentru a protesta vehement împotriva tertipurilor colegilor săi de breaslă, dar nu a suferi pasiv, cum o face de fapt. Drama lui se agravează din momentul în care el conștientizează că nu poate trăi în acest mediu: „Avea dreptate nenea Mache: nu, nu făcea (*Andrei Rizescu – n. n.*) de avocat! Pâinea cea de toate zilele pe care abia o câștiga îl costa prea multă frământare și prea multă silă de el însuși și de toate. Pe lângă principiile din afară care-i produc dezgustul astei meserii sunt și pricini dinăuntru. Moștenise de la taică-său o inimă bună, iubitoare de frumos și de adevăr. Ajutorul bănesc al boierului Mărescu, scutindu-l de nevoia de a munci spre a-și câștiga existența, îi dase puțința de a-și cultiva talentul la vioară și de a-și împodobi mintea cu cunoștinți frumoase, dar îl împiedicase de a cunoaște realitatea vieții; și acum era silit să muncească pentru câștigarea ei, într-o lume în care însușirile lui sufletești nu erau de nici un folos, monede fără curs în piață.

Ce căuta el într-o meserie în care însușirea de căpătâi era șiretenia?” [11, p. 22].

Suferința care-i torturează necruțător sufletul e dublată de un sentiment penibil de gelozie și de accidentarea copilului său – toate acestea împingându-l spre demență.

Rezultate obținute și discuții. Și Dan, și Andrei Rizescu, ambii activând în sfera juridică – domeniu pe care-l știm că, independent, de vrerea noastră, implică adeseori și afaceri murdare și diverse stratageme în scopuri de înavuțire și ascensiune pe scara socială – nu se pot împăca cu starea de lucruri existentă și categoric nu admit concesiile. Ambilor – naturi suprasensibile și impresionabile – le lipsește simțul practic,

reclamat de noile condiții sociale, pentru a trăi și a-și întreține familia, precum și pentru a-și însuși mijloace de reacționare și rezistență la loviturile sorții, ceea ce îi face și mai slabi în fața intemperiilor vremii, îi privează de înțelegerea că „niciun ideal moral nu se înfăptuiește în viață numaidecât și fără compromis” [10, p. 579].

Cât despre Niculăiță Minciună, un alt personaj care completează tipologia inadaptaților abulici suprasensibili, lucrurile se întrevăd în altă lumină. Întâlnim și de data aceasta aceeași făptură umană superioară semenilor săi prin virtuțile-i sufletești, sensibilă, impresionabilă și timidă: „Niculăiță Gropescu, feciorul lui neica Andrei Gropescu, din cătunul Manga, comuna Măgureni, e un băiat cu judecată, blajin la vorbă, măsurat la mișcări, și, nu știu cum să zic: *dar sfios, ori prin urmare sfios*” [11, p. 164].

De o inteligență care îi depășește vârsta, înzestrat cu sete de cunoaștere și putere de pătrundere și înțelegere a naturii, Niculăiță Minciună este, de fapt, un copil naiv, stângaci, ce se confruntă cu brutalitatea mediului în care trăiește și care, în final, îl duce la pierzanie.

Dacă lui Dan și lui Andrei Rizescu – adulți cu o anumită experiență de viață și în cunoștință de cauză de ceea ce se întâmplă în societate – le putem reproșa anumite slăbiciuni vis-a-vis de neputința lor de a înfrunta realitatea, în cazul lui Niculăiță, considerăm că de vină e, în mare măsură, mediul social, băiatul făcându-se responsabil doar de faptul că „se lasă luat în batjocură de tovarăși” [12, p. 90]. El este un inadptabil care, dat fiind ingenuitatea firii sale și lipsa de experiență socială, nu poate lupta contra abuzurilor și nedreptăților comise de semenii: „Ar fi, după cum vedeți, o pildă de băiat fericit, dacă până în timpul de față ar fi găsit omul meșteșugul să stăpânească toată fericirea ce i se cuvine – și dacă n-ar avea și Niculăiță partea lui de amărăciune, izvorâtă din netrebnica întocmire de azi a lucrurilor...

Dar amărăciunea lui Niculăiță a izvorât și din firea lui iscoditoare, deosebită de firea celorlalți...” [11, p. 165].

„Incapacitatea tuturor (...) de a ajunge până la resorturile unei ființe gingașe” [10, p. 579], atitudinea părinților și a Salomeii îl singularizează, îl aruncă în disperare și, în cele din urmă, el își curmă zilele.

Concluzii. Nu-i putem inculpa doar societății în primenire destinul dramatic al inadptatului. Tranziția la un alt tip de societate – modernă, în cazul nostru – se definește și prin schimbarea implicită a sistemului de referință și a ierarhiei de valori. Deși această realitate constituie o necesitate dictată de însăși evoluția continuă a vieții sociale, inadptatii rămân purtătorii unor valori tradiționale, care, din nefericire pentru ei, nu mai sunt la ordinea zilei. Multiplele schimbări care survin în toate sferele vieții ei le răspund cu vechile „instrumente” de acțiune, vechile reguli de viață, care nu mai sunt adecvate prezentului. De aici, neîncadrarea, neintegrarea în contingent, „respingerea”, „neacceptarea” lor de către un mediu social pentru care prioritare sunt alte valori.

Referințe bibliografice

1. **Garabet Ibrăileanu.** *Opere*, vol. II.- Iași: Junimea, 1972
2. **Victoria Baraga.** *Despre literatura în tranziție // Metaliteratură*, vol. 5.- Chișinău, 2002
3. **Alfred Heinrich.** *Peregrinările căutătorului de ideal.*- Timișoara: Facla, 1984
4. **E. Lovinescu.** *Istoria civilizației române moderne.*- București: Minerva, 1997

5. *Dicționar de psihologie*. Coordonator – Ursula Șchiopu.- București: Babel, 1997
6. **Valeriu Râpeanu**. *Alexandru Vlahuță și epoca sa*. - București: Ed. Tineretului, 1966
7. **Alexandru Vlahuță**. *Scrieri alese*, vol. 1.- Chișinău: Știința, 1992
8. **Silvian Iosifescu**. *Alexandru Vlahuț*, București, f. a.
9. **N. D. Chiriac**, *Opera nuvelistică a d-lui Brătescu-Voinești // Disertațiuni. Critice. Prelegeri, anul III.- Buzău, 1915*
10. **G. Călinescu**. *Istoria literaturii române. De la origini până în prezent*, Craiova: Vlad&Vlad, 1993
11. **I. Al. Brătescu-Voinești**. *Opere*, vol. 1, București: Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 1994
12. **Cecilia Caroni-Chilom**. *Nuvela lui I. Al. Brătescu-Voinești // Considerațiuni critice. I*. - București, Tipografia ziarului „Universului”, 1938

nicolinca@yahoo.com

Prezentat la 20 decembrie 2012

VALOAREA EXPRESIVĂ A UNOR UNITĂȚI LEXICALE ÎN EXPRIMAREA ACCEPTĂRII ȘI A REFUZULUI

Ina GALOUZA, doctorandă, USM

Rezumat

În comunicarea cotidiană oamenii de azi sunt implicați în dezbateri, discuții, declarații și decizii asupra opiniilor lor pe o gamă largă de probleme, mai mult sau mai puțin importante. Un model simplu de comunicare tratează stilul ca simplă expresie a gândurilor și sentimentelor intime. Acceptarea și refuzul sunt elemente constitutive ale așa-numitelor perechi de adiacență (tehnică de selectare a emițătorului – grupuri de două enunțuri consecutive, produse de emițători, diferite, ordonate ca succesiune de părți și structurate în așa fel încât prima replică cere, în mod necesar, anumite replici următoare), replici ce pot fi exprimate printr-o serie de elemente lexicale, de exemplu: **imprecațiile**, care au rolul de a intensifica fluxul vorbirii, **neologismele**, pentru a da un colorit străin vorbirii, precum și **frazeologismele**, pentru exprimarea diverselor sentimente, stări, emoții pentru atribuirea unor nuanțe apreciative sau depreciative ca indulgența, sobrietatea sau ironia, umorul, sarcasmul etc.

Cuvinte-cheie: acceptant, acceptare, acord, atitudine negativă, batjocură, comunicare, conversație, dialog, emițător, expresie frazeologică, imprecație, indulgență, ironie, mesaj, neologism, perechi de adiacență, receptor, refuz, refuzant, relații interpersonale, replică, sarcasmul, sobrietate, stil, umor.

EXPRESSIVE VALUE OF SOME LEXICAL UNITS IN RENDERING ACCEPTANCE AND REFUSAL

Ina GALOUZA, USM

Abstract

Nowadays people are involved in debates, discussions, statements and decisions concerning a wide range of issues of more or less importance. A simple model of communication treats style as a plain expression of intimate thoughts and feelings. Acceptance and refusal are constitutive elements of the so-called adjacency pairs (the transmitter selection technique - groups of two consecutive utterances produced by different emitters, ordered as a sequence of parts and structured so that the first statement necessarily requires some further replies), replies that can be expressed by a number of lexical items, e.g. imprecations, designed to increase the flow of speech, neologisms, to give color to the speech and phraseological units, to express various feelings, states, emotions for assigning positive and negative connotation such as indulgence, sobriety or irony, humor, sarcasm, etc.

Keywords: acceptant, acceptance, agreement, negative attitude, mockery, communication, conversation, dialogue, transmitter, phraseological expressions, imprecation, indulgence, irony, message, neologism, adjacency pairs, receiver, refuse, interpersonal relations, reply, sarcasm, sobriety, style, humor.

Introducere. În viața cotidiană oamenii de azi sunt implicați în dezbateri, discuții, declarații și decizii asupra opiniilor lor pe o gamă largă de probleme, mai mult sau mai puțin importante. Stilul limbajului lor trădează și scoate la lumină atât pozițiile și interpretările lor, cât și conținutul mesajelor lor. Un model simplu de comunicare tratează stilul ca simplă expresie a gândurilor și sentimentelor intime. Cu toate acestea,

există unele deficiențe serioase în cadrul acestei abordări, iar noi avem nevoie de o cale mai bună de a privi comunicarea în relații, decât ca fiind o simplă reprezentare a gândirii preexistente. Comunicarea este elementul important pentru stabilirea unei relații interpersonale. Este variată în toate aspectele ei: într-un dialog ambilor parteneri li se întâmplă să accepte sau să respingă anumite informații, ceea ce probează faptul că omul este liber în toate acțiunile sale, deci e în măsură să ia o proprie atitudine în fața unei realități, s-o raporteze la nevoile sau necesitățile individuale.

Metode și material aplicat. Acceptarea și refuzul sunt elemente constitutive ale așa-numitelor perechi de adiacență. Cercetătoarea L. Ionescu-Ruxăndoiu, consideră ca **perechile de adiacență**, reprezintă, de fapt, o *tehnică de selectare a emițătorului* [1, p.29]. Aceste perechi sunt *grupuri de două enunțuri consecutive, produse de emițători, diferite, ordonate ca succesiune de părți și structurate în așa fel încât prima replică cere, în mod necesar, anumite replici următoare* (de exemplu, salut - salut, întrebare – răspuns, ofertă – acceptare/refuz, invitație - acceptare/refuz etc.) Deci o pereche de adiacență desemnează o secvență de două enunțuri adiacente, produse de doi locutori diferiți. Această secvență este ordonată în măsura în care emiterea unui enunț-tip dintr-o anumită categorie atrage după sine producerea unui al doilea enunț-tip, din aceeași categorie. Acțiunea desemnată de primul enunț proiectează o reacție corespunzătoare din partea destinatarului, iar selectarea unei perechi adiacente depinde în mare măsură de contextul conversațional.

Tangențe sesizabile cu abordarea perechilor de adiacență are și ideea avansată de Goffman, care operează cu noțiunea de “unități minimale de organizație a conversației” [2, p.6]. Acestea sunt secvențe de două enunțuri consecutive, ordonate ca o succesiune de structuri în cadrul cărora prima parte reclamă cu necesitate partea a doua: întrebare-răspuns, salut-salut, ofertă- acceptare/ respingere etc. „Analiza conversației a demonstrat importanța perechilor adiacente în actul interacțiunilor, cum ar fi întrebare-răspuns” [3, p.141]. Spre deosebire de perspectiva pragmatică, în analiza conversației, actele de limbaj sunt examinate în funcție de apartenența lor la perechea de adiacență. Fiecare dintre replicile din prima parte a unei perechi de adiacență au un corespondent relevant, nemarcat, adică include adesea “termenii de adresare sau determină, prin conținutul său, identificarea univocă a autorului următoarei intervenții” [4, p.29].

L.Ionescu-Ruxăndoiu e de părerea că “deși e dublu orientată, comunicarea este concepută linear, ca o manifestare concretă a relației cauză – efect” [4, p.204]. Astfel între cei doi participanți la dialog se stabilesc raporturi de interdependență, reflectând faptul că manifestările emițătorului și ale receptorului sunt, în același timp, cauze și efecte pentru manifestările de la capătul opus. Termenii numărul doi ai unei perechi de adiacență (acceptare/refuz) pot fi concretizate în replica unui personaj sau pot fi deduse din acțiunile, reacțiile, stările narate. În vorbirea orală lexicul se dovedește a fi bogat în diverse mijloace expresive, cum ar fi utilizarea frazeologismelor, jargotismelor ș.a. Cu valoare expresivă se folosesc **imprecațiile** de tot felul, care au rolul de a intensifica fluxul vorbirii, de a-i da un colorit aparte. De exemplu:

„**Vecina:** Ești socru mare. Ai haine noi, cumpărate de Vulpașin. Îmbracă-te.

Sorcovă: *Du-te, dom'le, dracului și lasă-mă-n pace.*” (G.M.Zamfirescu)

O formă străină de mulțumire este deseori utilizată la unele personaje artistice, dar tot mai des și în viața cotidiană, pentru a economisi din timpul și efortul vorbirii, deoarece cuvântul românesc mulțumesc, alcătuit din 3 silabe este mai greu de pronunțat, alăturarea dintre consoanele sonantă laterală alveolară [l] și africata alveolară surdă, [tʃ], conduc la rostirea deseori greșită a acestui cuvânt în fruxul vorbirii. La unii scriitori personajele adoptă formule străine de mulțumire, scuză sau salut, deoarece acestea sunt în vogă la momentul respectiv:

„**Catindatul:** Nu mai stai nițel? Să mai beau un magnet și pe urmă te joc (la dans).

Didina: *Nu, mersi.*” (I.L.Caragiale)

Replica de acceptare face uz, de asemenea, de **neologisme**, mai ales de cele de mulțumire:

„**Ghifui:** Poftim, mă rog... (Îi arată scaunul de lângă oglindă și merge în fund de-și aduce unul pentru el) Poftim...”

Fercezeanca: *Mersi...*” (V.Alecsandri)

„**Tinca:** Copilașul meu n-a-implinit 30 de anișori.

Pamfil: Mititelul de el! (îi dă un plic) Poftim, să-i cumperi funde și acadele.

Tinca (a luat plicul): *Mersi, domnu !*” (G.M.Zamfirescu)

„ – Dacă n-ai batistă, îți împrumut eu!

– *Mersi, pe a mea am uitat-o.*” (H.P.Bengescu)

Frecvent utilizată în replica de acceptare e expresia neologică abreviată „OK”, împrumutată de la americani, care are menirea de a-l asigura pe interlocutor de realizarea anumitor acțiuni. Deseori această expresie e însoțită de gestul ridicării degetelor:

„– Când îmi iau banii?

– Săptămâna viitoare...

– *Ok... ok...*” (A.Daneliuc)

Frazeologismele sunt o achiziție perfectă a operei dramatice, cu atât mai mult cu cât aceasta este supusă unor procese continue de integrare în sfera realului, fără a-și pierde însă farmecul fanteziei creatoare, ce constituie forța esteticului în artă. În acest caz e de menționat afirmația lui Gh.Colțun, potrivit căreia „frazologismele care au caracter ironic conțin o ușoară batjocură la adresa cuiva sau a ceva, folosindu-se, de obicei, semnificații opuse sensului lor obișnuit” [5, p. 80].

Scriitorii care au utilizat expresia frazeologică în cazul refuzului sau al acceptării au solicitat și au stăpânit cu desăvârșire tezaurul oralității, rezervându-și dreptul de a-l șlefui, dându-i o strălucire nouă. În majoritatea cazurilor, frazeologismele sunt utilizate în forma lor originară, pentru exprimarea diverselor sentimente, stări, emoții pentru atribuirea unor nuanțe apreciative sau depreciative ca *indulgența, sobrietatea sau ironia, umorul, sarcasmul* etc. Cel mai frecvent frazeologism utilizat în caz de refuz este **a-și pune pofta-n cui** („a se lipsi de ceva”), utilizat atât în forma lui primară:

„**Pungescu:** Înhamă-te pe tine și trage zdreavă, până ce-i ieși din zăpadă.

Feciorul: *Ba-ți pune pofta-n cui!*” (V.Alecsandri),

cât și în forma dezbinată și intrată în secvențe noi, neobișnuite, astfel încât conversația devine uneori mai bătaioasă, chiar provocatoare:

„**Moartea:** Acum mi-i da drumul să intru la Dumnezeu, că tare mare treabă mai am.

Ivan: Da, cum nu, *ia mai pune-ți pofta la o parte*, că doar nu pierе lumea...nu cumva ai poftă să te pui la taifasuri cu Dumnezeu.” (I.Creangă)

Prin modificarea formei canonice a unei unități frazeologice, locutorul îl obligă pe interlocutor să se raporteze la aceasta prin actul spontan al recunoașterii modelului inițial, dar, în același timp, și la o situație extralingvistică la care varianta creată ad-hoc face mai bine referire sub aspect stilistic, expresiv.

Jocurile de cuvinte, extrem de valorificate de către scriitori, sporesc întotdeauna expresivitatea contextului în cazul refuzului ironic, și, prin sclipirile de spirit, însuflețesc unele expresii atinse de obnubilare, spre exemplu, folosită în joc de cuvinte expresia **a ține pe cineva curelele**, cu sensul de „a fi în stare (să)..., capabil de, a avea curaj, a cuteza”:

„**Nepotul:** Unchiule, mai dă-mi să-ți țin cureaua.

Mitică: Păi, *te țin pe tine curelele să-mi ții cureaua de ras.*” (C. Petrescu)

Rezultate obținute și discuții. Renovarea unității frazeologice respective implică accentuarea unei nuanțe semantice și, eventual, o remotivare *sui-generis* a acesteia. În româna actuală, mai ales în variantele ei de limbă vorbită, de limbaj jurnalistic, publicitar și chiar eseistic, există tendința de a altera forma standard a frazeologismului nu numai cu intenția de a produce umorul, ironia, sarcasmul, jocul de limbaj spiritual, ci și de a contribui la referențialitatea textului, mai precis de a transmite informația referențială incomodă sau negativă într-un mod indirect. În forma frazeologică modificată transpare forma frazeologică originară. Schimbările frazeologice reprezintă un fenomen realizat conștient de vorbitor, cu impact la nivel semantic, pragmatic și chiar la nivel sintactic.

A bea gaz cu sensul de „a înnebuni” se utilizează drept răspuns negativ la o propunere nepotrivită și este folosit cu sens depreciativ, arătându-se astfel atitudinea negativă a celui care vorbește, transmitându-i mesajul că rugămintea nu va fi satisfăcută:

„**Niculina:** Du-mă pân-acasă, cel puțin.

Ionel: Eu? Da’ ce-am băut gaz?” (G.M.Zamfirescu)

O altă expresie e **alta acum!** prin care „se exprimă dezaprobarea față de o propunere sau de o veste neașteptată” [6, p.15].

– Vreau să te invit și azi la o plimbare cu mine.

– Ei, *alta acum!* Nu pot, vezi bine ce zi grea am avut.

Expresia **a paște iarbă verde** cu sensul de „a-și căuta de treburi” este folosită cu scopul de a sugera atitudinea negativă, chiar depreciativă față de cel cărui i se refuză:

„**Moisescu:** Se înțelege că, mi-i plăti comisionul de cinci la sută din capitalul zestrei, după obicei...”

Coșcodan: Nici vorbă nu-i. (În parte): Așteaptă, murgule, *să paști iarbă verde!*” (V.Alecsandri)

La ziua de apoi, cu sensul de “momentul în care viii și morții vor fi chemați la judecata lui Dumnezeu” este expresia ce probează irealizarea unei acțiuni, asemeni expresiilor de tipul **la Paștele calului, la Calendele grecești**:

„**Rudy** (Tremurând de furie): Deschide ușa!

Tofana: *La ziua de apoi!*” (M.Sorbul)

Prezintă interes forma burlescă a acestui frazeologism în dialogul satiric, unde femeia refuză să-i coase o cămașă nouă nurorii sale, respingând în acest sens alegerea băiatului său:

„**Ana** (Se uită la Ilinca): Ptiu! Trăsni-o-ar! N-are ea nici duminica o bluză mai ca lumea! Tot cu aia cu care a fost anu' trecut la cumătrie.

Vlaicu (Nu se întoarce să vadă): Fă-i tu alta.

Ana: Eu? *Mușcă-ți limba! N-oi ajunge ziua aia!*” (L.Demetrius)

De remarcat și prezența unei alte expresii frazeologice **a-și mușca limba (buzele)** cu semnificația de “a se stăpâni de a vorbi, a-și reprima o pornire”. Eroina îl oprește pe bărbatul ei să n-o îndemne să facă ceva ce nu e demn de ea.

Mogorogea, un personaj epic avar, refuză să frigă un purcel pentru băieți, utilizând expresia frazeologică **a se șterge pe gură (bot)** = “a fi nevoit să renunțe (la ceva), a-și lua gândul (de la ceva)”:

“ – *Ștergeți-vă pe bot* despre purcei, zise Mogorogea cu ciudă, înțeles-ați? Mai mâncați și răbdări prăjite, că nu va fi nimica”. (I.Creangă) Refuzul lui este unul categoric, făcându-se apel la o altă expresie **răbdări prăjite**- o pedeapsă.

Replica de acceptare poate conține și ea o serie de expresii frazeologice, printre care: **nu (mai) încape vorbă (sau îndoială, discuție)** sau (în forma interogativă) **mai încape vorbă?** = “este cert, neîndoielnic.” **Nu (mai) încape (nicio) îndoială (vorbă, discuție)** utilizată pentru a exprima o certitudine, utilizată de personaje pentru a nega orice obstacole în realizarea acțiunii:

„**Bădie:** Vrei să-mi iau oaspeții asupra mea?

Catrina (cu cel mai drăgălaș zâmbet): Vrei?

Bădie: *Mai încape vorbă?*” (M.Ștefănescu)

Alte variante ale aceleiași expresii frazeologice sunt **nici vorbă nu mai rămâne** și **nici vorbă nu poate fi, nici pomeneală**:

„ – Adă cuțitașul încoace și la toată întâmplarea cred că nu mă vei da să mă bată!

– *Nici vorbă nu mai rămâne*, dă-i pârleală înainte, fără grijă.” (I.Creangă)

„ – Vezi dacă mai găsești ceva, adă la noi.

– *Nici vorbă nu poate fi*, dle plutonier...” (Al.Usatiuc-Bulgăr)

Simplu ca bună ziua este expresia care se folosește pentru a afirma că acțiunea propusă se poate realiza fără a se depune pentru aceasta prea mare efort:

„ – Îmi pregătești materialul?

– Da, e *simplu ca bună ziua...*” (Al.Usatiuc-Bulgăr)

Echivalentul expresiei de mai sus e **la mintea cucoșului** = “ușor de înțeles, clar”:

„**Pruncu:** Politica tocmai asta e: să știi să iei pe departe. N-o să-l întrebi, ca prostul: ascultă, șefule, noi ce bem și ce mâncăm? Asta o știe fiecare, dacă-i deștept și vrea să facă o politică serioasă.

Nedelcu: Sigur, e *la mintea cucoșului!*” (G.M.Zamfirescu)

Cu dragă inimă exprimă atitudinea de respect față de persoana care oferă ceva cu tot sufletul, cu foarte mare și sinceră plăcere.

– Poate că-ți pofti și dvs. pe la noi, la un pahar de vin...

– *Cu dragă inimă*, dacă mi-a fi în cale.(ex.nostru)

Expresia frazeologică **a se da înapoi**, în forma ei negativă, e utilizată pentru a accepta o propunere potrivită, de exemplu, o cerere în căsătorie:

„ – Ți-aș propune să te însori cu mine...

– *Nu m-aș da înapoi!* Să ne luăm!”(G.Călinescu) O variantă a aceleiași expresii este **a (nu) se da în lături** = “a (nu) ezita să facă sau să spună ceva”:

– Vrei să mergem la cinema?

– *Nu m-aș da în lături.*

Prin expresia frazeologică foarte sugestivă **zis și făcut** interlocutorul își asigură partenerul său de discuție că va acționa imediat, potrivit dorinței celui de-al doilea:

„**DI director:** Ia plasa aia și fuga la laborator! Sus! Roagă frumos domnițele să facă analiza!

Tândală: *Zis și făcut!* (sare din cabinet, smucește plasa și dispare cu ea schiopătând)”(D.Matcovschi)

O variantă a acceptării poate fi exprimată prin expresia **a ridica mâna pentru**. I.Slavici o folosește exagerat și trunchiat, anume **cu amândouă mâinile**, pentru a sugera faptul că dorința personajului de a primi oaspeții e colosală.

„ – Și mă primești oare pe mine?

– Mai ales! *Cu amândouă mâinile!*” (I.Slavici)

A-i face cuiva hatârul exprimă faptul că cineva acceptă realizarea anumitei acțiuni sau acordă cuiva o favoare, având scopul de a potoli pe cineva, a-l liniști, a-i satisface o dorință sau capriciu sau pentru a atenua:

„ – Scoate, ți-am zis, rochia asta de pe tine!

– Bun, *îți fac eu hatârul!*” (N.Popa)

În doi timpi și trei mișcări este expresia ce indică faptul că acțiunea se va realiza foarte repede, imediat:

„**Ion:** Ai uitat că mergem în oraș? Să știi că dacă nu te îmbraci repede, plec singur.

Valter: Imediat, *în doi timpi și trei mișcări!*” (G.M.Zamfirescu)

Pentru a crea o înțelegere e nevoie de expresia frazeologică **a bate (sau a da) mâna (cu cineva)** = “a se înțelege cu cineva (în privința unei tranzacții); a face un târg, a se învoi (din preț), strângându-și mâna (în semn de pecetluire a tranzacției încheiate)”:

„ – Uite cum facem. Dacă mă auzi că oftez, are să însemne că m-am săturat de pălăvrăgeală. Și-atunci să fii bun să mă lași în pace.

– Îmi place tocmeala, zău. *Am și bătut palma!*” (N.Popa)

Combi-națiile între termeni reprezintă, așa cum arată D. Gouadec, „un risc, pentru că în decodarea lor nu este suficientă decodarea sensului fiecărui termen care participă la combinație”. [7, p.43] Reieșind din toate acestea, putem afirma că dialogul este un mediu ideal de manifestare a valențelor expresive inedite ale imprecățiilor, neologismelor, frazeologismelor, cu atât mai mult când e vorba de un dialog viu, creat ad-hoc.

Concluzii. Replicile de refuz sau acceptare sunt expresia unei subiectivități aparte. Aici orice cuvânt are un spațiu favorabil pentru a-și dezvălui eleganța transformărilor, a distorsiunilor fastuoase de structuri și sens, de a-și revalorifica latențe de uzuri. Este vorba de un fond comun cultural ale cărui elemente, utilizate ca unități de sine stătătoare, pot fi decodate cu ușurință de cititori sau de interlocutori.

Referințe bibliografice

1. **Ionescu-Ruxăndoiu L.** *Narațiune și dialog în proza românească*, București, 1991.
2. **Goffman E.** *Interaction Ritual. Essay on Face-to-Face Behavior*, New York, 1967.
3. **Trohin E.** *Analiza conversației – un melange disciplinar. Perspective teoretice asupra analizei conversației // Limba Română*, nr.7-8. Chișinău, 2004.
4. **Ionescu-Ruxăndoiu L.** *Conversație – structuri și strategii*, București, 1995.
5. **Colțun Gh.** *Studiu de stilistică frazeologică*, Chișinău, 2001.
6. **Coșulean E., Șerban V., Teius S.** *Dicționar de expresii și locuțiuni*, Chișinău, 1988.
7. **Gouadec D.** *Terminologie et phraséologie pour traduire. Le concordancier du traducteur*. Paris, 1997.

gasciuc@gmail.com

Prezentat la 20 decembrie 2012

5

RECENZII, AVIZE

РЕЦЕНЗИЯ

На монографию доктора политических наук, профессора Сакович В.А. «Глобальные процессы современного мира»

В рукописи монографии «Глобальные процессы современного мира» профессор Сакович В.А. рассматривает такие современные метапроцессы как: глобализация и интеграция, антиглобализм и альтерглобализм, глобальные проблемы, вызовы и угрозы современности в их неразрывном единстве и многообразии. Важное значение уделяется рассмотрению моделей глобального прогнозирования.

В данной монографии, автор рассматривает комплексно основные аспекты процесса глобализации в различных областях человеческой деятельности, альтернативные варианты глобализации, региональную интеграцию и обеспечение национальной и экономической безопасности в условиях процесса глобализации и трансформацию в целостную систему развития современного глобализирующегося мира.

Наиболее характерные черты этой трансформации – многократно ускорившиеся процессы глобализации на фоне становления постиндустриального общества – вся планета пронизана нитями мирового рынка, политическим влиянием мировых империй, охвачена последствиями научных открытий и инноваций, возрождением влияния мировых религий, стала полем перемещения и контактов миллионов людей с помощью эффективных транспортных средств и систем связи. Человечество, все больше ощущает себя единым целым.

В современных условиях, по мнению Саковича В.А., резко обострилась взаимосвязь двух основополагающих факторов – демографический и экологический. Если в XIX в. население Земли увеличилась в 1,3 раза каждые полвека, то в первой половине XX в. оно выросло в 1,5 раза, во второй – в 2,4 раза; а на первую половину XXI в. ООН прогнозирует увеличение в 1,6 раза. Еще быстрее растут потребности населения в ресурсах. Становится все более очевидным, что земли пригодной для обработки, запасов доступной пресной воды, минеральных и лесных ресурсов недостаточно, чтобы на необходимом уровне удовлетворить потребности всех людей; деятельность которых наносит нарастающий вред биосфере.

В этой связи все отчетливее проявляются признаки формирования новой двухполюсной архитектуры глобального мироустройства, в основе которого энергоэкологический и экономический водораздел между группами богатых, основных энергопотребляющих и загрязняющих окружающую среду стран и цивилизации, и бедных, с минимальным энергопотреблением и низким уровнем эмиссии парниковых газов. «Богатыми» потребляется 49% всей энергии мира, и соответственно 45% выбросов CO₂, производится 75% мирового ВВП.

На противоположном полюсе – полюсе нищеты и энергетической бедности находятся 49 стран (преимущество страны африканской, беднейшей части мусульманской и латиноамериканской цивилизаций), в которых потребляется лишь 5% мировой энергии, эмиссия CO₂ составляет 2,5% мировых, производство валового национального дохода (ВНД) – всего 1,4% от мирового. На каждого жителя этого полюса приходится в 11,4 раза меньше потребленной энергии и в 65,5 раз меньше ВНД.

Все это показывает – ресурсов для развития в современных условиях потребительского общества на всех не хватает.

В этой ситуации странам Запада предстоит решать следующую дилемму: обуздать «аппетиты» потребительского общества ради сохранения долговременных условий человеческого существования на Земле, или превратить потребление ресурсов в прерогативу избранного меньшинства – «золотого миллиардера». Выбор, к сожалению, остается в пользу второго варианта, чем, безусловно мир поспешно подводится к грани тотальной ресурсной и экологической катастрофы, конфликтам и войнам.

Другие глобальные проблемы современности – социально-политического характера: все возрастающая поляризация между бедными и богатыми странами, политическая радикализация «третьего мира», распространение оружия массового уничтожения, усиление транснациональных преступных, в том числе террористических сетей и т.д.; природного порядка: экологическая деградация и изменение климата); социокультурного и гуманитарного ряда: в силу неравномерного и несправедливого использования природных и человеческих ресурсов значительно чаще стали появляться гуманитарные катастрофы.

Автор обращает особое внимание на то, что ни одна из глобальных проблем, которая дестабилизирующе воздействует и угрожает всеобщей безопасности, в современном мире не решается.

Работа актуальна своим показом целостной и системной научной картиной форматирования глобального мира, в котором предстоит жить настоящим и будущим поколениям. Она позволяет в определенной степени оказать влияние на формирование нового мировоззрения и выход ученых и практиков в новые сферы миропонимания.

Монография «Глобальные процессы современного мира» является продолжением научной деятельности профессора Саковича В.А., который свою научную и преподавательскую деятельности посвятил не только изучению современных процессов глобализации и интеграции, антиглобализма, глобальных проблем, но и активному внедрению этих знаний в образовательную практику. Им самостоятельно и совместно с белорусскими и молдавскими учеными издан ряд учебников, учебно-методических пособий по политологии, с уклоном изучения современных аспектов процесса глобализации: учебное пособие «Globalistica»; курс лекций по основам глобалистики; материалы к лекционным курсам, спецкурсам и спецсеминарам по глобалистике, национальной и экономической безопасности государства в условиях глобализации; монографии, раскрывающие различные аспекты развития глобализирующегося мира.

Монография «Глобальные процессы современного мира» будет интересна и полезна для преподавателей, аспирантов и студентов, а также для всех тех, кто интересуются проблемами развития в условиях глобализации современного мира.

Рекомендую рукопись Саковича Василия Андреевича «Глобальные процессы современного мира» к изданию.

Валентин БЕНЮК

доктор политических наук, профессор, IRIM

CUPRINS

PROCESE INTEGRAȚIONISTE EUROPENE

Valentin BENIUC Procesul politic decizional: abordare teoretico-practică	4
Victor JUC Continuitate și discontinuitate în evoluția sistemelor internaționale	9
Ludmila ROȘCA Conflictul politic înghețat: „Moldova – Transnistria”	25
Vladimir GUTOROV Cetățenia, identitatea națională și învățămîntul politic: unele chestiuni teoretice	35
Stanislav EREMEEV Toleranța ca factor al transformărilor politice în țările postcomuniste	52
Vasilii SACOVICI, Evghenii MOISEENCO Securitatea națională: aspecte teoretico-metodologice	63
Olga IACOVLEVA Dezvoltarea transportului maritim de cabotaj în Răsăritul Depărtat în politica de stat a Rusiei la începutul secolului XX	73
Sergiu NAZARIA Evoluția politicii țărilor occidentale în problema Basarabiei la Conferința de Pace de la Paris	80
Eduard VOLCOV Reglarea conflictului transnistrean: istorie, axiome, căi de soluționare... ..	93
Sam OAKLAND Platon și Aristotel: strămoșii statului totalitar	103
Petru FURTUNĂ Terorismul contemporan al extremiștilor religioși și problemele contracarării lui	107
Grigore ȚAPU, Ala LOZAN Identitate și stereotipuri în relațiile intergrupale	115
Victor STEPANIUC Liderul național și reformarea societății contemporane	123

DEZVOLTAREA ECONOMICĂ ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

Natalia BÎRCA, Alexandru GRIBINCEA Dezvoltarea sectorul energetic prin provocări mondiale	134
Tatiana CHIRILĂ, Iurii CROTENCO Problemele metodice ale sferei turismului din Republica Moldova	143

Tatiana CHIRILĂ	
Motivații economico – financiare ale corporațiilor integrate în economia globală	156
Ludmila GOLOVATAIA	
Migranții muncitori și integrarea lor în Republica Slovacă în perioada crizei economice	164
Vitalie CAZACU, Aurelia CAZACU	
Necesitatea și căile modificării climatului investițional în Republica Moldova	171
Maria GRIGORAȘ	
Analiza impactului marketingului asupra firmelor de afaceri	178
Rina ȚURCAN, Iuliu ȚURCAN	
Analiza statistică a salariului ca principala formă de venit al populației în Republica Moldova	191
AJUSTAREA DREPTULUI NAȚIONAL LA LEGISLAȚIA INTERNAȚIONALĂ	
Alexandru CAUIA	
Reglementarea juridică a protecției prizonierului de război - de la capturare la repatriere	200
Sergiu CERNOMOREȚ	
Răspunderea penală pentru samavolnicie – experiența unor state europene	212
Lidia ZAMORSKA	
Manifestările axiologice ale normelor juridice	224
Elena BĂDĂRĂU, Iona ȘOIMU	
Securitatea în internet. Problemele juridice în dreptul informațional	230
Vasile CUCERESCU	
Dimensiunea europeană a cercetării: consecințe juridice la nivel regional și internațional	236
Victoria CUCERESCU	
Răspunderea internațională pentru daune aduse mediului în conflictele armate: cazul Războiului din Golf	244
Andrei BALAN	
Noțiunea și formele realizării normelor de drept privat	255
Irina SLOVSKAIA	
Formarea mecanismului național preventiv în Ucraina ca element al controlului parlamentar asupra respectării drepturilor și libertăților omului	264
Natalia POPUȘOI, Galina BUTA	
Rolul organizațiilor internaționale în menținerea diversității limbilor străine: analiză teoretico-practică	271

ASPECTE COMPARATIV-CONTRASTIVE ÎN FILOLOGIA CONTEMPORANĂ

Lilia PORUBIN

Dezvoltarea gândirii critice și a gândirii creative prin metode de tip interactiv 278

Carolina DODU-SAVCA

Premise interdisciplinare asupra conceptului de “sine” 286

Galina MUNTEANU

Politica lingvistică a Franței 295

Elena TĂRÎȚĂ

Dezvoltarea competențelor lingvistice de germană prin jocul de rol 303

Valentina SINGHIREI

Metode de aplicare a pragmaticii în expunerea multifuncționalității și expresivității slangului 311

Galina ANITOI

Tipologia personajului inadaptat. Abulicul. Suprasensibilii lui Alexandru Vlahuță și Ioan Brătescu-Voinești 319

Ina GALOUZA

Valoarea expresivă a unor unități lexicale în exprimarea acceptării și a refuzului 325

RECENZII, AVIZE

Valentin BENIUC

Aviz la monografia doctorului habilitat în științe politice Vasilii Sacovici *Procesele globale ale lumii contemporane* 334

CONTENTS

EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Valentin BENIUC The Political Decision Making Process: Theoretico-Practical Approach	4
Victor JUC <i>The Continuity and the Discontinuity in the Evolution of International Systems</i>	9
Ludmila ROȘCA Frozen Political Conflict: „Moldova – Transnistria”	25
Vladimir GUTOROV Citizenship, National Identity and Political Education: Some Theoretical Questions	35
Stanislav EREMEEV Tolerance as Factor of Political Transformations in Post-Communist Countries	52
Vasile SACOVICI, Eugen MOISEENCO National Security: Theoretico-Practical Approach.	63
Olga IACOVLEVA Development of Cabotage Navigation in Far East in the State Politics of Russia at the Beginning of the XX Century	73
Sergiu NAZARIA Policy Development in Western Countries in the Bessarabian Question at the Paris Peaceconference	80
Eduard VOLCOV Transnistrian Conflict Settlement: History, Axioms, Solutions.....	93
Dr. Sam Oakland Plato and Aristotle: Grandfathers of the Totalitarian State	103
Petru FURTUNĂ Modern Terrorism and Religious Extremism Problem of Resistance	107
Grigore ȚAPU, Ala LOZAN Identity And Stereotypes in Intergrup Relation	115
Victor STEPANIUC National Leader and the Reformation of the Contemporary Society	123

ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Natalia BÎRCA, Alexandru GRIBINCEA Global Development Challenges in the Energy Sector	134
Tatiana CHIRILĂ, Iurii CROTENCO Methodical Problems in the Field of Tourism From Republic of Moldova	143

Tatiana CHIRILĂ The Economic and Financial Motivations of the Integrated Corporation in the Global Economy	156
Ludmila GOLOVATAIA Labour Immigrants and Their Integration in Slovak Republic in The Period of Economic Crisis	164
Vitalie CAZACU, Aurelia CAZACU The Need and Ways of Modifying Investment Climate in Republic of Moldova	171
Maria GRIGORAȘ Analysis of The Impact of Marketing on the Business Firms	178
Rina ȚURCAN, Iuliu ȚURCAN Statistical Analysis of the Salary As Main Source of Revenues For the Population of Republic of Moldova	191

ADJUSTMENT OF NATIONAL TO INTERNATIONAL LAW

Alexandru CAUIA Legal Regulation of the Protection of Prisoners of War - From Capture to Repatriation	200
Sergiu CERNOMOREȚ Criminal Liability For Arbitrariness – Experience of Some European Contries	212
Lidia ZAMORSKA Axiological Manifestations of Normative Law	224
Elena BĂDĂRĂU, Iona ȘOIMU Security in the Internet, Legal Issues Relating to Information Law	230
Vasile CUCERESCU European Dimension in Research: Legal Consequences on Regional and International Level	236
Victoria CUCERESCU International Responsibility for Environmental Damage in Armed Conflicts: The Gulf War Case	244
Andrei BALAN The Concept and the Realization Forms of the Private Law Rules	255
Irina SLOVSKAIA The Formation of the National Preventive Mechanism in Ukraine As an Element of Parliamentary Control Over Observance of Human Rights and Freedoms	264
Natalia POPUȘOI, Galina BUTA Role of International Organizations in Maintaining Diversity of Foreign Languages: Theoretico-Practical Analysis	271

**COMPARATIVE-CONTRASTIVE ASPECTS
IN CONTEMPORARY PHILOLOGY**

Lilia PORUBIN	
Critical and Creative Thinking Development Through Interactive Methods	278
Carolina DODU-SAVCA	
Interdisciplinary Premises on the Concept of the Self	286
Galina MUNTEANU	
Language Politics of France	295
Elena TĂRÎȚĂ	
Entwicklung der linguistischen kompetenzen im daf- unterricht durch rollenspiele	303
Valentina SINGHIREI	
Pragmatics Approach to Multifunctionality of Slang and its Emotional Expressiveness .	311
Galina ANITOI	
The Typology of Inadapted Characters, the Abuliac. The Ultrasensitive Characters in Alexandru Vlahuta and Ioan Bratescu-Voinesti's Works	319
Ina GALOUZA	
Expressive Value of Some Lexical Units in Rendering Acceptance and Refusal	325

REVIEWS

Valentin BENIUC	
Review To the Habilitate Doctor of Political Sciences Monography "Global Processes in Modern World" by Sacovici V.A.	334

ANUAR ȘTIINȚIFIC

Volumul XI

**Procese integraționiste europene
Dezvoltarea economică în contextul globalizării
Ajustarea dreptului național la legislația internațională
Aspecte comparativ-contrastive în filologia contemporană**

**Formatul B5
Coli de autor 23,80
Comanda 26. Tirajul 100 ex.
SRL "PRINT-CARO"
str. Astr. N. Donici, 14, tel. 0-22-93-16-53**